N148 -
pB

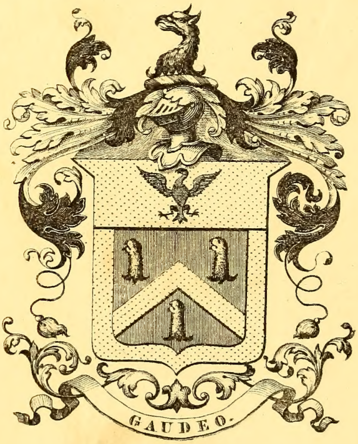

John Carter Brown.

b5

J/ıur. x

33.2
381.

TOT ROTTERDAM.
Bij Arnout Leers Boeckverkooper. Anno 1662.

NATUURLYKE EN ZEDELYKE HISTORIE VAN D'EYLANDEN DE VOOR-EYLANDEN VAN AMERIKA.

Verrijkt met vele ſchoone Platen, die uytbeelden d'aller-aanmerkelijkſte ſeldſaamheden die'er in beſchreven zijn.

Met eenen Caraïbaanſchen Woorden-ſchat.

Door D. CHARLES DE ROCHEFORT *voor deſen Bedienaar des H. Euangeliums in d'Eylanden van Amerika, en tegenwoordigh Herder van de Kerke der Françoyſche Tale tot Rotterdam.*

Vertaalt in Nederduytſch door H. DULLAART.

Alles na een Voorſchrift door de Schrijver overſien en veel vermenighvuldight.

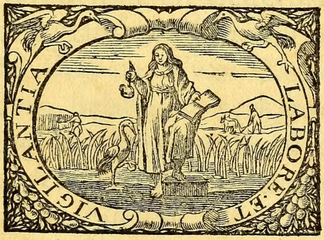

TOT ROTTERDAM,
By ARNOUT LEERS, Boekverkooper.
M. DC. LXII.

OPDRAGHT
AAN

Den Erentfesten, Hoogh-achtbaren, Wel-wijsen Heere

DEN HEERE
MR JOHAN VANDER MEYDE,

Tegenwoordigh President Borger-meester der Stad Rotterdam, en Bewind-hebber der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie ter Kamer aldaar.

JOHN CARTER BROWN

MYN HEER.

DE Natuurlijke en Zedelijke Historie der Voor-eylanden, die onder ons bekent sijn, onder den naam van Caraïbaansche Eylanden, hebbende verkregen d'algemeene toe-juyching van Europa en van Amerika, dat is te seggen, van d'aller-aanmerkelijkste gedeelten der Oude en Nieuwe Werelt; soo hebbe ik gelooft dat'er de keurlijke Lief-hebberen, en d'open-

 bare

bare nuttigheyt aan gelegen was dat ſy wierd vertaalt in onſe Tale: en hoewel ik altijd hebbe gehad eene groote af-keerigheyt tegens de ſlavernye eenes Vertaalders, die ſich vaſtelijk moet verbinden, aan het uytdrukken van eens anders gedachten, veel-eer als ſijne eygene; ſoo hebbe ik evenwel mijne Penne gewilligh in-gewikkelt om dat bedwang te lijden, in de hope dat de genen die de Tale des Schrijvers niet verſtaan, eenige vergenoeginge ſouden verkrijgen, uyt het leſen van de rijkelijke beſchrijvingen, van de ſcherp-ſinnige aanteykeningen, en van alle de ſeldſaamheden die'er in begrepen zijn; en dat de genen van onſe Nacye die reyſen doen in Landen die ons noch niet wel bekent ſijn, aangeprikkelt mochten worden, door het voorbeeld van deſen getrouwen Hiſtorye-ſchrijver, om naauw-keurighlijk by-een te verſamelen alles wat'er ſchoonſt en by-ſonderſt is, in die plaatſen ſoo verre van ons af-gelegen, om ons op hunne weder-komſte daar van t'onder-rechten.

Siet daar, Mijn Heer, het doel-wit dat ik my hebbe voor-geſtelt in het be-arbeyden deſer Vertalinge; dat in dien dit voor my eene ſtoutigheyt is, ſulk een edel eynde te verhopen: ten minſten is het geene miſdaad, maar eene loffelijke genegentheyt om'er na te trachten; en de ſake noch onſeker ſijnde, ſoo ſal de tijd ons leeren, of ik reden hebbe gehad, my ſulk eene gelukkige uyt-komſte te beloven.

Maar

Maar ik moet voor u bekennen, mijn Heer, dat aleer ik my tot dese onderwindinge konde begeven, ik hebbe moeten te boven klimmen twee machtige Hinderpalen, die mijn beslote voornemen eenen tamelijk langen tijd in gewichte hebben gehouden. D'eene is dat d'Eeuwe waar in wy leven, soo net en soo verlicht sijnde, dat d'aller-welsprekenste tongen, en de best-versnede Pennen, moeyte genoegh hebben om haar te genoegen; ik altijd hebbe ge-acht datmen hare oogen eerbiedigh moest wesen, en datmen haar niet moest vertoonen als het gene vol-eyndight was, en om sich niet bloot te stellen tegens hare rechtveerdige verstootinge, men bevalligheden moest hebben die in my niet te vinden zijn. D'andere, is gegrond op de klachte diemen over-al doet, dat zedert de vindinge der Letteren, en de vlugge voort-varentheyt der Druk-persen, de voort-brenging van verscheyde Schriften gemakkelijk hebben gemaakt, de Werelt kucht en steent, en siet sich gelijk verdrukt onder den onverdraaghelijken last eener oneyndigheyt van Boeken, vol van ydele her-seggingen, onnut tot het onderhoud der Borgerlijke gemeynschap, en dikwijls na-deelligh voor de behoudenisse des waarachtigen Geloofs, en de suyverheyt der Zeden.

Het is waar, mijn Heer, dat personen van verdiensten en van eene bysondere geleertheyt, die my eeren met hunne goed-willigheyt, hebben getracht om dese

hin-

hinder-palen wegh te nemen, en my te verlossen van d'eene en d'andere deser beschroomtheden. Van d'eerste, my vertoonende dat indien dese Vertalinge niet hadde alle de bevalligheyt, alle de pracht der Tale, en alle d'andere cieraden die de Werelt begeert, sy genoegh in gebiedenisse quam door de stoffen die'er in verhandelt worden, met eene onvergelijkelijke naauwkeurigheyt, en door de getrouwigheyt die ik hebbe bewaart in het overdragen van d'uyt-drukkingen des Schrijvers in onse Tale, en niet te verdwalen van sijn oogh-wit. En van d'andere, my voor oogen stellende, dat indien het veel is goede Boeken in het openbaar uyt te geven, dit noch is eene grootere glorye desulke ter bane te brengen, waar van men versekert is dat het lesen aan de menighte seer-soet, en seer-voordeeligh sal wesen, soo ten opsichte van het rijk onderworpsel dat sy verhandelen, als om de schoone gedaanten die sy hebben ontfangen door de handen haar'er Schrijveren : en dat dit selve, besittende sonder tegen-spreken, alle dese volmaaktheden, in eenen seer-aanmerkelijken graad, niet konde verwachten als een seer-gunstigh onthaal, van alle de genen die beminnen de Waarheyt van de Historye, en van alle de dingen, die door haren glants, en door hare ongemeenheyt, mede-behulpsaam konnen wesen tot het genoegen, en de Loffelijke vol-doeninge der Liefhebberen.

Maar

Maar hoe-wel dese gunstige oordeelen, en dese soete aanmoedigingen mijner lief hebbende Vrienden, van een groot gewicht sijn, soo moet ik u even-wel belijden, mijn Heer, dat sy het vermogen niet souden hebben gehad om my t'eenemaal te bevrijden van dese moeyelijkheden, noch uyt mijnen geest te rukken de vreese van eenigh verwijt te beloopen, indien U E. Ed. die ik de vryheyt neme te voeten te vallen, niet de goedheyt hadde om my ter hulpe te komen, en mijne drijvende voor-nemens te verseker-ren, goed vindende dat dit Werk den dagh besiè onder de bescherminge zijnes naams, die verscheyde uyt-muntende gaven, waar mede God uwen Persoon, en uw Huys gesin heeft verciert, seer dierbaar, en seer aansienlijk maken in de Republijke, en in de Kerke. Doch van elders is het seer seker, mijn Heer, dat de vol-komene nettigheyt en vastigheyt uwes oordeels, soo vele hoe-danigheden natuurlijke en verkregene, die gy besit in sulk eenen hoogen Trap, en die juyste kennisse die gy hebt van alle de brave dingen, met de voor-sightigheyt die daar uyt is gevormt in d'aller-aansienlijkste Raad-gestoelten, en d'aller-uytblinkenste Ampten waar toe dese Republijke d'aller-doorlughtighste haares lichaams mach verheffen, my beschroomt behoorden te maken om u dese Vertalinge aan te bieden. Maar het betrouwen dat ik heb-

be dat de Personen van uwen Staat meer sien op het herte, en op de Heylige genegentheden, als niet op de hoe-danigheyt der dingen diemen haar op-offert, soo neme ik de vryheyt van haar voor uw gesicht te stellen, in de hope dat gy haar niet voor on-aangenaam sult nemen, en in de vaste versekertheyt dat alle hare gebreken sullen worden uyt-gewischt, door de heerlijkheyt die zy sal scheppen in voorsien te wesen met het Zegel uwer toe-stemminge, en het licht te sien onder uw Edel-moedigh geleyde. Hier by-gevoeght dat gy hebbende eene soo volkomene kennisse van alles wat'er om-gaat in het Oosten, in hoedanigheyt van eenen der Bewint-hebberen deser Beroemde Compagnie, die'er soo vele uyt-strekking van landen besit, en soo vele door-luchtige Bond-genootschappen onder-houd, soo hebbe ik ook gelooft dat gy niet soud ver-ontweerdigen d'oogen te werpen op het gene dat raakt de Westerlijke deelen, waar van dese Historie in het bysonder handelt, en aan-wijst soo vele gelijk-luydentheyt, en sulke verlustigende onder-scheydentheden in de Zeden der Volkeren van dese verre-af-gelegene Gewesten, die even-wel aan elkander schijnen verbonden te worden door den Opgank der Sonne in het een, en het Neder-dalen van die Bron-âder des Lichts, na ons aan-sien, in het ander.

Ik ben noch beveſtight in deſe ſoete gevoelens, door die verplichtende natuurlijke geneychtheyt, die u gewonnen heeft de genegentheden, en de diepe eerbiedingen, van alle de Bewoonderen deſer groote Stadt, die gy beſtiert met ſoo vele Wijsheyt, en door alle d'andere rijkelijke Cieraden van uwe Deugt, die u het al-gemeen goed doet ſoeken boven alle dingen; maar by-ſonderlijk door uwe gódvrughtigheyt gekent in de vergaderinge der geloovigen, en door het goed voor-beeld, dat ons gegeven word door uw leven vol van eere, en altijd volſtandigh in de heylige Oeffeningen van de Euangeliſche Waarheyt, parende door dit middel deſe twee deftige benamingen, ſoo vereyſcht in perſoon en van uw aanſien, van Vader des Vader-lands en Voeſter-Heer der Kerke, op eene onverbrekelijke wijſe aan elkander.

Siet daar, mijn Heer, de ſeer-waarachtige aanmerkingen, die mijn voor-nemen hebben onderſteunt, en die my ſoodanigh verſekeren dat gy dit kleyn geſchenk ſult aan-nemen, met uwe gewoonlijke goedheyt, gelijk eene trouw-hertige getuygeniſſe van d'eerbiedigheyt die ik drage tot uwe uytnemende hoe-danigheden, dat my niets over-ſchiet als den Opperſten Gever aller-genaden te bidden dat hy u wil behoeden, met Me-Vrouwe uwe Seer-deugh-

delijke Gemalinne in volkome gesontheyt en voorspoet, doende alle dagen druypen sijne dierbaarste Zegeningen soo Geestelijke als Tijdelijke op u, en op uw Braaf enwel-gebore Huys-gesin; en my te noemen gelijk ik doê

MYN HEER.

Vw Aller-oodmoedighste en Aller-gehoorsaamste Dienaar,

H. DULLAART.

VOOR-

VOOR-REDEN
DES
SCHRYVERS.

WY hebben het ongeluk in de Vertellingen diemen ons geeft van verre-gelegene Landen, dat dikwils sy geschreven zijn door persoonen die'er eenigh voordeel uyt konden trekken, en die door sekere beweegh-redenen, en sekere aanmerkingen, de waarheyt vermommen, en ons de dingen vertoonen met eenen anderen swier, en onder eene andere verwe, als sy in der daad niet zijn. Somtijds ook ontmoeten wy Schrijvers, die met koelen moede en uyt lichthertigheyt, ons yets doen gelooven, en scheppen vermaak in onse lightgeloovicheyt yets op te sadelen. D'eenen en d'anderen hebben de versekertheyt van te liegen, en gelooven dat zy het onstraffelijk mogen doen, om dat het verre is gebeurt, gelijk het spreekwoord seght. En somtijds, eyndelijk, sijn wy onderworpen om stukken van dese natuure t'ontfangen, uyt de hand van eenvoudige en botte lieden, die noch geleertheyt noch geest hebben, om ons yets naauw-keurichs noch versekerts te geven: en in de schriften van de welke men niets vind waar op men vastigheyt noch grond-vest soude mogen bouwen, om dat in verscheyde onderworpselen sy het wit voor het swart hebben genomen, en dat by gebrek van de dingen wel te hebben begrepen, of onthouden, zy die ons niet aanbrengen in hare levendige waarheyt, hoe-wel van elders hunne meyninge niet is om ons te bedriegen. Maar in het tegendeel soo is dit een groot voordeel, wanneer sulke Werken sijn te samen-gestelt door Schrijvers, waar in men te gelijk kan bespeuren dese drie Voorwaarden, dat zy daar geen bysonder insicht toe hebben, dat zy niet spelen met de waarheyt, en dat zy voorsien sijn met geheugenisse en verstant, om hunne Vertellingen te vormen,

De genen die de moeyte sullen nemen om hunne oogen te werpen op de Historie die wy haar vertoonen in dit Boek, mogen'er dit voordeel in verhopen: sonder te kanten tegens de Wetten van de wel-voeghlijkheyt

heyt, noch van d'ootmoedigheyt, soo sullen wy ons self wel mogen toeeygenen de twee eerste van dese voorwaarden, die wy terstont hebben gestelt, dat is te seggen in een woord, de puere suyverheyt; aangesien dat dit is een lof, die schijnt dat elk sich onnoosel mach geven, ten minste wanneer sijn eyge gewisse het niet verloochent. Maar betreffende de hoedanigheden van den geest, die wy'er hebben by-gestelt, gelijk zijnde de derde Voorwaarde, wy en souden'er de lof-sprake niet van mogen aan-nemen sonder eenen trek van ydele glorye te betoonen. Even-wel derven wy dese Historye wel in gebiedenisse brengen door dese laatste volmaaktheyt; want indien wy ter zijde stellen het gene wy hebben gesien met onse eygene oogen, en dat wy hebben getast met onse eygene handen geduerende onse reysen in deselve Eylanden die wy beschrijven, soo hebben wy voor het overschot daar weynige behulpsaamheyt toe-gebracht als de Vorm en de Versamelinge, ge-arbeyd hebbende op de getrouwe en keurlijke gedenkschriften, die ons sijn verschaft geweest door Oogh-getuygen, on-ingewikkelt en geloofwaardigh, en wiens geheugenisse niet min sterk en gelukkigh is, noch haar oordeel min levendigh en verlicht, als hunne ziele is schoon en suyver.

Daarom is het dat wy eene neerstige en beschroomde sorge hebben gedragen om niets van het onse by te voegen, in het gene wesentlijk is, als de schikkinge en d'aan-een-bindingen, die niet gevonden worden in afgesnede stukken. En wy hebben niets gedaan, om eygentlijk te spreken, als de hand geleent aan die brave Reysigers, om hunne Vertellingen te beschrijven en by-een te rijgen, sonder daar van den sin t'ontstellen, en om getrouwelijk vast te setten en te verwerken, dese dierbare stoffen ons van hun toebetrouwt. Ook sullen sy sijn, by alle gelegentheden, de genoechsame borgen en bewryders van onse Verhalen: niets in dit Werk sijnde dat sy niet hebben gesien, dat zy niet hebben ondersocht, dat sy self niet hebben verbetert indien het noodigh is geweest, en waar van in een woord, sy geene volkome toe-stemminge hebben gegeven met de levendige stemme en by geschrifte.

Wy

Wy derven ons beloven dat de Tytel van Natuurlijke en Sedelijke Historie, *die wy stellen op het voor-hooft deses Werkx, in navolginge van die d'uytmuntende* Josef Akosta *geeft aan sijne Historie, niet sal schijnen, noch al te weyts, noch al te wijt van uytbreyding aan de genen die hem sullen gewaardigen te vergelijken met het lichaam van het stuk. Ten minsten hebben wy getracht om eene gelijkmaticheyt te stellen tusschen de grootheyt des Gebouws met de defticheyt van de Voor-sale. Niet dat wy hier roemen in dit Boek begrepen te hebben, alles watmen soude konnen schrijven op het onderworpsel der Voor-eylanden: men soude stoffe genoech vinden, om'er mede te verbreeden in vele dingen de Natuurlijke Historie, en selfs de Zedelijke: maar wat'er af zy, my dunkt dat in eenigerley wyse wy hebben voldaan, aan het gene de Voor-gevel des Boekx aan de Lesers doet verhopen: en indien yeder gedeelte der Nieuwe Werelt alsoo bysonderlijk was ondersocht door de Historie-schrijvers, d'Oude Werelt soude daar af beter onder-recht sijn, als zy tot noch toe niet en is geweest.*

Wy sijn verplicht geweest om in eenige plaatsen aan te roeren onderworpselen die alreede sijn verhandelt by Doorluchtige Schrijvers, en bekent van oneyndige Persoonen: Seker niet in meyninge of om ons Boek te verdikken, of om ons te verheffen boven dese groote Mannen: maar om dat sonder dit onse Historie gebrekkelijk soude sijn geweest. Even gelijk eene Kaarte van Vrankrijk onvolmaakt was, indien haar Maker daar hadde uyt-gelaten eenige aanmerkens-waardige Plaatsen, onder schijn dat andere Land-beschrijvers haar alreede hadden aan-geteykent in bysondere Kaarten van yedere Provincie des Koninkrijkx. En even-wel wy hebben af-gesneden van dese stoffen, soo veel als ons mogelijk is geweest: gelijk in de Beschrijvinge van den Cocos, *den* Annanas, *en verscheyde andere dingen.*

Na het Voorbeeld van De Lery *en* L'Escarbot, *en andere Historie-schrijvers, en door den raad, en de noodigingen van eenige onser Vrienden, hebben wy dit Werk door-saayt met gelijk-luydende en daar-tegen-strijdende gebruyken, ontleent uyt verscheyde Landen, en*

van

van verscheyde Volkeren. Indien yemant bevind dat dit zy te doorbreken den draad der Historie, het Parkement uyt te rekken, en de baan te vervullen, soo vleyen vvy ons in het geloove dat'er andere sullen sijn aan wien dese kleyne Verrykingen niet onaangenaam sullen wesen. En aanmerken sy haar niet gelijk trekken en streken die behooren aan de vvesentlijke schets des Tafereels, sy mogen haar aanschouvven met eenigh vermaak gelijk Lysten van bloemen, van vruchten, en van vogelen, tot de vercieringe van het Stuk.

Om den Leser niet al te veel te vermoeyen, hem al te groote teugen in eenen adem latende doen, en om d'oogen niet af te matten door eene al te lange, en al te eenparige aan-een-schakelinge van rust-klanken en van gesprekken, soo hebben vvy onse Historie gedeelt in soo vele Hooftstukken en Leden, als vvy hebben geoordeelt het redelijkervvyse en met bevalligheyt te mogen doen. Maar d'achtervolging en de verbintenisse der stoffe in eenige Plaatsen ons niet hebbende vvillen geven de vryheyt om rustingen te maken, en ons verhaal af te snijden, gelijk vvy het vvel hadden gevvilt, soo sal dit bedvvang ons dienen tot eene voldoenende ontschuldiging.

Het gesprek is de beeltenisse van de gedachte: maar het Af-beeldsel vertoont het ding selve. Daarom is het dat in dese Historie vvy ons niet hebben genoeght met d'enkele vvoorden. Wy hebben'er by-gevoeght een groot getal van gedaantens, en kopere Platen, na d'ondervvorpselen die het ons hebben toegelaten, om daar van het denkbeeld machtiger te prenten in de geesten, door eene gevoelige en tastelijke betooninge. En vvy hebben niet geloofte dat de beroemde Schrijvers die een gedeelte der selver dingen uytmuntend hebben vertoont door het Graaf-yser van hunne Plaat-snijders, gelijk onder andere Charles de l'Esclufe, *en* Jan de Laat, *ons daar van behoorden af te vvenden: devvijl dat door dese behulp-middelen vvy de kennisse en het bergrijp der stoffen gemakkelijk maken, en vvy verlustigen de Lesers ter selverstond als vvy onse Historie verrijken. Indien de hand des Plaat-snijdes, die getracht heeft om de teykeningen van den Schilder te volgen, alle sijne trekken niet vvel heeft beleyd, niet tegenstaande de*

sorgen

ſorgen en de behendigheden der genen die'er de ſchetſen af hebben gemaakt, ſoo moet men alleenlijk beſchuldigen ſijne ſvvakheyt en onkundigheyt, en niet het gebrek vverpen op de Beſtierders van het Werk.

Belangende de gebrekkelijkheden deſes Boekx die van ons ſelf mogen voortgeſproten ſijn, ſonder dat d'Uytſchrijver, noch de Drukker daar yets in behulpſaam ſijn gevveeſt, vvy ſullen niet beſchaamt vveſen haar t'erkennen, en vvy ſullen ons vvel vvachten haar te vervveeren, vvanneer-men haar aan ons heeft getoont, genoegh vvetende hoe ſvvak onſe geheugeniſſe en ons oordeel is, en dat vvy ondervvorpen ſijn ons te misgrijpen, en ons te bedriegen gelijk alle andere perſonen. Wy bidden dan onſe minlijke en ſcherpſinnige Leſers, dat in plaatſe van geſtrengelijk en ſcherp te beriſpen, het gene ſy in onſe Hiſtorie niet ſullen toe-ſtemmen, ſy ons daar ſoetelijk en met liefde van vvaarſchouvven, en vvy ſullen hun oordeel aan-hangen, ſoo vele de reden ons het ſal kunnen overtuygen. Aldus vvel verre van ons daar over te beklagen, ſullen vvy'er ons voor verplicht houden, en het Openbaar ſal'er nuttigheyt door ontfangen, indien dit Boek ten eenigen dage voor eene tvveede reyſe in het licht gegeven vvord.

Wy bekennen alreede voor uyt, dat eene Hiſtorie die verciert is met verſcheyde andere beelteniſſen, min noodſakelijk tot het begrijpen der ſtoffen die'er in begrepen ſijn, ook verrijkt moeſt vveſen, met de Kaarten der Voor-eylanden in het algemeen, en met die van d'aller-voornaamſte Eylanden, die'er in het byſonder beſchreven ſijn. Maar om dat de Druk-perſe niet lange konde vvachten, en de verre gelegentheyt deſer plaatſen de middelen tot het bekomen van netter en juyſter Kaarten, als tot noch toe in andere Schrijvers ſijn geſien, ongemakkelijk maakt; ſoo ſal de Leſer ſich met de klare Beſchrijvinge der ſelve believen te genoegen.

Wy brengen ſomtijds by met eere verſcheyde perſonen van verdienſten, van alle ſtaten en hoedanigheden, die vvoonen in de Bevolkingen, geſticht en in-geſtelt door d'uytheemſche Land-aarden op de Voor-eylanden, en in de Florides, *en ſelf vvy hebben in het gevolgh van deſe Voor-reden by-gevoeght, d'uytſtekende Brieven, vvaar mede eeni-*

eenige van de Heeren de Gouverneurs en Bestierders van die Landen ons hebben ge-eert, na dat sy hadden gesien den Françoyschen Druk van dese Historie. Wy hebben gedacht dat wy aldus behoorden te doen, dewyl die Heeren ons daar van de toelatinge gaven; om onse Vertellingen door dit middel gesach te geven, en haar meerder glants, en meerder versekertheyt te verwerven. Wy hebben dese doorluchtige en onberispelijke Getuygen ook voort-gebracht, om het mis-verstant t'ontnemen aan eenige Europeanen, die soo qualijk onderrecht sijn van dese Eylanden, en van d'andere Bevolkingen die sijn aan het Vastland van het Noorderlijk Amerika, dat sy hun overtuygen hoe sy ten meesten deele niet sijn als eene vertrek-plaatse der Bankeroutiers, en lieden van een quaad leven. Het tegendeelige niettemin seer-waarachtigh sijnde, te weten dat alle dese Eylanden, en Vaste-landen, tegenwoordigh bewoont worden door een oneyndigh getal van Eerlijke Huys-gesinnen, die'er Borgerlijk leven, en in de vreese Gods, onder de verschillende opperste Machten, die haar beheerschen, na de verscheyde reglementen hun'er geboorte Landen.

BRIE-

B R I E V E N.

Brief die mijn Gebiedende Heer de Ridder van Lonvilliers Poincy, Ballieuw en Groot-Kruys der Ordre van Sint Jan van Jerusalem, Gebieder van Oysemont en Coulours, Hooft van het Esquater Schepen des Koninkx in Bretagne, Plaats-houder en Bestierder al-gemeen voor sijne Majesteyt in d'Eylanden van Amerika, en Heer van dat van Sint Christoffel, &c. Geschreven heeft aan den Schrijver deser Historie, na dat hy van hem hadde ontfangen een Exemplaar van den Françoyschen Druk, en hem sendende het Tafereel sijnes Huys, en het Landschap sijnes Eylands van Sint Christoffel.

MYN HEER.

IK hebbe niet overvallen geweest door de schoonheyt en d'uytmuntentheyt van Uw Boek, dat U belieft heeft my te seynden. Daar kan niets voort-komen uyt eenen braven geest, gelijk d'uwe is, als dat volmaaktelijk is af-gedaan; en my dunkt gy soo gelukkigh zijt geslaacht in dit Werk, dat ik my versekere dat uwe aansienlijkheyt daar door eenen grooten glants sal ontfangen. Uwe aanteykeningen sijn soo keurlijk en soo waarachtigh, en het gesprek soo net en effen, dat uwe vrienden daar aan niets meer mogen wenschen: my belangende, ik wil my alleenlijk met u verheugen over sulk eene goede uytkomste, en u duysentmalen bedanken, om dat gy aan my soo voordeeligh hebt gedacht. Ik seynde u in verwisseling het ontwerp van dit Huys dat gy hebt begeert. Ik heb'er by-gevoeght dat van het Landschap onses Eylands, het welke u niet on-aangenaam sal sijn. En hoewel d'afwêsicheyt van mijnẽ Heere Auber van Middelburgh, my wat moeyelijk is gevallen om te weten door wien ik dese geringe Keurlijkheden aan u soude konnen bestellen, soo hebbe ik gelooft dat M. Kerke Apoteker woonende tot Vlissinge van u bekent soude sijn, en dat hy sich gewilligh soude quyten van desen last, die ik hem op-legge door den Hooft-man Antonii d'Armoise. Ik wenschte gelukkigh genoegh te mogen wesen om in gewichtiger gelegentheyt mijne dankbaarheyt te betuygen voor soo vele andere Verplichtingen als ik u hebbe. Gy mooght wel gelooven, Mijn Heer, dat ik het altijd doen sal met vreughde in alle die haar sullen aanbieden, en dat ik ben van gantscher herten.

MYN HEER.

Uyt Sint Christoffel den 10. Decemb. 1658.

Uw Seer-ootmoedige Dienaar
DE RIDDER VAN POINCY.

Anderen Brief des selven Heere, bestelt van Sint Christoffel aan den Schrijver deser Historie. Den 17. Julij 1659.

MYN HEER.

IK hebbe ontfangen den Brief die het u beliest heeft my te schrijven den 6. van de maant Maart laatstleden, en ik ben verblijd dat gy voor aangenaam hebt genomen de Tafereelen van mijn Huys en van ons Eyland. Uw Boek is vervult met seer geleerde aanteykeningen, en soo keurlijk dat het slechts een tamelijk verçiersel sal verkrijgen met het by-voegen van het ontwerp eener kleyne *Case* of Hutte op sijn Indiaansch. Ik scheppe even-wel soo veel vermaak in het voldoen uwer begeerte, dat ik u door dese wegh noch eene andere teykening seynde, op dat gy middel mooght hebben om te verkiesen wat gy sult oordeelen bequaamst te sijn tot uw voornemen. Ik stâ gantsch niet verbaast over de toestemminge die onse Nacye, en selfs d'Uytheemschen aan uwe Historie hebben gegeven, want zy is soo naauw-keurigh, en soo wel beschreven, datmen'er niets by-voegen kan. Ik ben getuyge zedert meer als twintigh jaren, van het grootste gedeelte der brave dingen die gy'er in aanteykent, en sulk eenen loffelijken arbeyd soudemen niet te voordeeligh konnen erkennen. Ik wensche u allerhande voorspoet, en besweere u te gelooven, dat in alle gelegentheden ik u sal doen blijken my volmaaktelijk te sijn.

MYN HEER

Uw seer oodmoedige Dienaar

DE RIDDER VAN POINCY.

Brief van mijnen Heere den Bestierder der Bevolkinge van de Palme in het Noorderlijk Amerika, gesonden aan den Schrijver, op het onderworpsel sijner Historie.

MYN HEER.

ONse Maatschappye is veel schuldigh aan uwe geleerde penne, en aan den yver die gy gehad hebt om haar te doen kennen aan d'andere Werelt, alwaar sonder uwe brave lichten, men slechts niet soude weten of sy in Dese bestaat,

ſtaat, in-voegen dat wy erkennen door eene ſoete ervarentheyt, dat in welke plaatſe men u vind, het zy in den boeſem van het Eyland Hiſpanjola, het zy in dat van de Schildpadde, het zy in de Florides, het zy in Vrankrijk, of in uwe rijke geſchriften, gy over-al zijt de verplichtende, en de gantſch minlijke. Daar is geen eenige van onſe Bevolking die in ſoodanigh een gevoelen niet is, en u niet aanſiet als een Hert-vriend, die niet en wenſcht u in deſe geweſten weder te ſien, en u ten eenigen dage te mogen betuygen d'erkenteniſſe die wy u ſchuldigh ſijn ter oorſake van dit ſoet gedenken dat gy van ons hebt gehad, in uwe ware en onvergelijkelijke Hiſtorie der Voor-eylanden. Wy hebben, Mijn Heer, alle oorſake om deſe lof-ſpraken te geven aan dit uyt-muntend voort-brengſel van uwen geeſt, na ſoo vele verdighte Verhalen die voor onſe oogen ſijn ver-by gegaan, en die aan dit Land, en aan d'Inwoonderen die het Bevolken hebben gegeven een geheel ander aangeſicht als ſy in der daad niet hebben. My belangende, het rouwd my dat ter tijd als deſe nieuw-geboorne Bevolking het geluk had van u te beſitten, ik uwen ſoeten ommegang niet meer als een oogenblik konde genieten. Gy weet, mijn Heer, dat de nood-wendigheyt onſer ſaken my verplichte om my te begeven op onſe uyterſte grenſen, om onſe krachten te ſtellen tegens de belandinge der Barbaren, die'er waren verſchenen, en dat ik van u oorlof nam in de hope om u noch aan de Palme te vinden op mijne wederkomſte: maar ſonder twijffel gy ſoud niet weten, in dien ik het u niet ſeyde, dat nimmer eenige wind ſtrijdiger was met mijne ſinnen als de gene die geduerende mijne afwêſigheyt ſich gunſtigh maakte tot de volhardinge uwer reyſe; dewijl dat u uyt het midden van ons ontſchakende, hy ook ontroofde onſe herten, en ontblootе ons van eene ſeer-gevoelige vertrooſtinge. Zedert dien tijd hebben wy dikwils van u geſproken, en ons is bekent geworden door uwe waardige Hiſtorie, dat die vriendſchap die wy t'uwaarts dragen weder-zydigh is: aangeſien gy ſoo wel bewaart hebt de denk-beelden van dit kleyn Land, en ons geeft ſulke doorluchtige blijken van dit dierbaar geheugen. Seker, mijn Heer, wanneer gy ons al haddet gelaten in die diepe ſtilſwijgentheyt, waar in wy gelijk begraven leggen zedert ſoo vele jaren, ſoo ſouden wy even-wel ſeggen van uwe Hiſtorie, dat ſy verſtandigh, getrouw, en verluſtigende is, en dat ſy rijkelijk is voorſien van alle d'aangenaamheden die d'allerlekkerſte geeſten ſouden konnen op-eyſſchen. Vervolcht, mijn Heer, in ons te beminnen, en houd, in dien het u belieſt voor verſekert, dat wy ons ſullen ſchatten d'allergelukkighſte der Werelt, in dien wy verſtaan dat onſe Brieven u getrouwelijk ſijn gelevert, en wy altijd een goed gedeelte in uwe genegentheden hebben: even als u ſeer volmaaktelijk eerende, wy ten Hemel Bede-loften doen voor uwen voorſpoet, en voor

de gelukkige uyt-komste uwer edelmoedige voor-nemens. Ik ben van gantscher herten.

MYN HEER.

Uyt de Palme in het Noorderlijk Amerika, den 14. Junij 1659.

Uw seer-oodmoedige en seer-gehoorsame Dienaar.

DE VAL CROISSANT.

Brief van mijnen Heere Edewaard Graves Dokter in de Rechten, en een van de Bewindhebbers der Uytheemsche Huys-gesinnen die verspreyd sijn in de Florides, en bysonderlijk onder d'Apalachiten, gesonde aan den Schrijver op het onderworpsel zijner Historie, met de Vertellinge van den Staat des selven Lands.

MYN HEER.

HOe-wel wy leven in eene van d'allerverschovenste Bevolkingen van het Noorderlijk Amerika, en dat wy by-na sijn ontblood van allen handel met het overschot der menschen, die haar werk maken van het na-soeken der brave dingen, en haar te geven de waardye die sy verdienen: wy hebben niettemin gelukkigh genoegh geweest, t'ontfangen door de tusschen-komste eenes Vriends die wy hebben in de Lukaysche Eylanden, een Exemplaar van d'uytmuntende Natuurlijke en Zedelijke Historie der Voor-eylanden, die gy uytgegeven hebt. En om dat gy soo goed zijt geweest om aan ons te gedenken, en ons te noemen met eeren in verscheyde plaatsen van uw Boek, en self daar in te sluyten met voor-nemen, eene schoone en verstandige Uytspattinge die niet handelt als van ons: Soo ben ik belast door d'opperste machten die ons gebieden, en van haren gantschen Raad, u seer oprechtelijk en seer genegende te bedanken, en u te versekeren, gelijk ik doe, dat wy met eene uytmuntende vergenoeginge hebben gelesen die seer-getrouwe en seer-naauw-keurige Vertellinge, die het u belieft heeft te doen, van desen kleynen Staat, op de schoone en keurlijke Gedenk-schriften, die d'overlede mijn Heer Bristok aan u hadde gesonden.

Wy souden wenschen, mijn Heer, dat dees waardige Personasie, die sulk eenen goeden reuk onder ons heeft na-gelaten, noch in het leven was, om sich te quyten in de beloften die hy u hadde gedaan, van de Na-komelingen noch breeder t'onderrichten in alles dat'er ongemeenst, en aller-aanmerkelijkst is in

dit

dit Land, en in de gebuerige Provincyen. Want gelijk hy hadde eene seer-naauwe kennisse van alle dese dingen, en eene onvergelijkelijke bevalligheyt in haar uyt te drukken, met de levendige stemme, en door geschrifte: sonder twijffel, hy hadde alsoo sorghvuldigh geweest, om sich in sijn woord te quyten met eere, als hy bereyd en verplichtende was om het te geven. Maar op dat in dit verlies het welke ons uyt-stêkend gevoeligh is, gy niet geheelijk verstêke mocht sijn van dese soete verwachtinge, en van de hope die gy daar af aan een yeder hebt doen verkrijgen, soo bidden wy u, mijn Heer, t'ontfangen het Geschrift hier neffens gaande, waar in gy sult vinden een waarachtigh verhaal van den tegenwoordigen Toestant onser kleyne Bevolkinge, en van alles wat wy geloost hebben behoorlijk te sijn u t'onderrechten, om bygevoeght te worden, in dien gy het bequaam oordeelt, tot den tweeden Druk uwer Historie.

Wy hebben ook geacht, mijn Heer, dat gy niet qualijk soud bevinden, in dien na onsen plicht, wy dese Gedenk-schriften die wy uwe wijsheyt bevelen, vergeselschappen met het oordeel dat wy by aangenome vryheyt hebben gedaan van uw gantsch waardigh Werk, en in dien wy u bidden het voor aangenaam te nemen, gelijk zijnde het eenparich gevoelen van alle d'eerlijke lieden die sijn in dit gedeelte der Nieuwe Werelt.

Seker, mijn Heer, wy souden gelooven eene groote ongerechtigheyt te begaan, indien wy anders deden, en niet vry-postigh beleden, dat gy het Openbaar grootelijkx hebt verplicht, het selve gevende een van d'allervolmaakste stukken, in dit slagh van Geschriften, dat tot noch toe den dagh heeft gesien. Wy twijffelen niet of gy sult'er eenen grooten lof door verwerven, en dat het is in d'algemeene toe-stemminge van geheel Europa. Maar veroorloft, mijn Heer, ons te seggen, dat terstont wy verwondert waren, hier over dat gy u alleenlijk hebt te kennen gegeven onder deseletteren L.D.P. Wy sullen ons wel wachten van het soeken eeniger verborgentheyt, die eene behendige spitssinnigheyt lichtelijk soude konnen ontmoeten in dese Letter-beduytselen, die nooyt van quade voorspelling sijn geweest; maar sonder te booren tot in de redenen die u verplicht hebben soodanigh een gebruyk te maken, soo hebben wy ons overtuyght dat uwe Zedigheyt dit deksel hadde willen ontleenen, en dat door eenen gelijken vond en eene selve uytkomste als die van dien uytmuntenden Schilder der Al-outheyt, denkende u verborge te houden achter de Tapyt, gy niettemin zijt bekent geworden aan d'Elicheyt van uwe trekken, aan de levendige verwen van uwen Styl, en door alle die verrukkende stellingen, die uw Penceel heeft gegeven aan dit on-vergelijkelijk Tafereel.

Sonder

Sonder u t'onthalen met vleyende wijsen van spreken, die, gelijk gy weet, verbannen sijn door een onweder-roepelijk Slot-vonnis, uyt de gantsche Rechts-plegingе deser Republijke; van welke andere Penne konde-men verwachten sulke rijke en levendige Beschrijvingen, van alles wat'er verwonderlijkst is in dese Eylanden, alwaar d'allerberoemste Land-aarden van Europa d'een ten trots van den anderen hare Bevolkingen hebben uytgeset, als van die haar sorgh-vuldighlijk heeft besocht? En wie konde beter daar van de waarachtige Historie geven, als een persoon ontbloot van alle d'eenzydighedẽ en de voor-oordeelen, die het grootste deel der Pennen van de Schrijvers deser eeuwe bederven; en die sich heeft beneersticht om de dingen in hare eygene gedaante te aanmerken, sonder dat de Nijd, de Jalousie, of eenige andere boose tocht, hoe weynigh het sijn mach hare ware en natuurlijke schoonheyt heeft ontstelt.

Want het sy gy spreekt van de wonder-werken der Natuure, of van de zeden der Barbaren, of van de Borgerlijke bestieringe der uytheemsche Inwoonderen, gy doet het met soo vele bevalligheyt, naauw-puntigheyt, en beleyd, dat wy seggen mogen hoe gy hebt overtroffen de verwachtinge uwer Vrienden, en dat d'aller-gulsichste en aller-onversadelijkste Keurlijkheyt, sich vergenoeght bevind. Maar het gene meerder gewichte geeft aan onse verwondering, is dat gy alles hebt getrokken uyt uwen rijken grond, hebbende d'eerste doorboort in dese geheymenissen, en dese stoffen verhandelt.

Hoe-wel het onderworpsel dat gy handelt, dikwijls wild, swak, quynende, en schraal genoegh is, soo effent gy het door de sachtigheyt uwer uytdrukkingen, soo verheldert gy het met uwe brave lichten, soo ondersteunt gy het door de kracht van uwe redeneringen, soo besielt gy het door de levendige kloekheyt van uwe gedachten, soo verrijkt gy het met soo vele aangename gelijk-wesende gebruyken, en behendige tegen-stellingen, en gy bekleed het soo heerlijk met soo vele dierbare cieraden, datmen'er over-al in vind onsienlijke ketenen, en eenen soeten Zeyl-steen, die de herten binden, en tot haar trekken de genegentheden der gener die haar aan-merken. Het is waar dat uwe ootmoedigheyt in hare Voor-reden, alle dese schoonheden, dese bevalligheden, en dese rijke waar-nemingen be-hoedanight met lysten van Bloemen, van Vruchten, en van Vogelen, tot de vercieringe des Stukx: maar ons belangende, wy sullen haar altijd schatten gelijk een uytmuntend Borduersel dat de stoffe verheft, en gelijk soo vele Paarlen, Diamanten, Robijnen, en andere kostelijke Gesteenten, die gy'er in gesaayt hebt, om aan het gantsch lichaam uwes Werkx te geven alle den glants en alle den luyster diemen soude hebben mogen wenschen tot sijner volmakinge. Siet daar, mijn Heer, het gene

gene wy in 't gros te ſeggen hebben van uwen arbeyt: maar, indien het u vervolgens behaaght, laten wy hem van ſtuk tot ſtuk aanmerken.

Verdraaght, indien het u belieft, mijn Heer, dat wy u openhertigh verklaren, hoe wy alhier eenige van uwe Vrienden hebben, die hun overtuygen dat gy een groot ongelijk hebt gedaan aan de Landen in uwe Hiſtorie beſchreven; door dien gy haar vertoont met ſoo vele levendigheyt in hare natuurlijke ſchoonheyt, dat ſy vreeſen dewijle men ſoo gemakkelijk kan beſchouwen, alles wat'er ſeldſaamſt in deſe nieuwe Werelt is, ſonder uyt de plaatſe zijner wooninge te gaan, en ſelfs ſonder het Kabinet te verlaten, daar voortaan niemant ſal ſijn die van voornemen worden ſal deſe Geweſten te beſoeken, om dewelke men ten anderen tijde niet ſchroomde ſulke lange en ſulke gevaarlijke reyſen t'onderwinden. Maar wy ſullen u ook niet achter-houden dat'er andere ſijn, en in veel grooter getal, die recht in het tegendeelige redeneren, en geheel anders oordeelen als d'eerſte: want ſy gelooven dat gy die Plaatſen ſoo ſchoon en ſoo verrukkende af-ſchildert, dat de gelukkige Eylanden, die ſoo ſeer ſijn geroemt in de Verdichtſelen, daar van niet zijnde als grove denk-beelden, en rouwe af-teykeningen, men gewilligh ſal nemen de kloekmoedige geſintheyt van haar te gaan beſien, om d'uytmuntende Tafereelen die gy hun in handen hebt geſtelt te beſichtigen, en t'overwegen met d'Oorſpronkelijke, en aldus het geſicht te genoegen, met het gene gy ſeght, gelijk het in der daad is, vergeſelſchapt te weſen van ſoo vele weſentlijke betooveringen, en waarachtige wellusten.

En in der waarheyt, mijn Heer, wie is het die leſende uwe geleerde ſchriften, geenen luſt ſoude ſcheppen in te ſien die ſchoone Vlakten der Eylanden die gy beſchrijft bedekt te weſen met ſoo vele ſchatten, en in tegenwoordigheyt t'overwegen, de wonderbaarlijke hooghte der bergen, die, om ons te dienen met uwe wijſen van ſeggen, zijn bekroont met eene oneyndigheyt van koſtelijke boomen, en bekleed met eene eeuwige groente. Wie ſoude niet bekoort worden door de ſchoonheyt van ſoo vele diepe Valleyen, en aangename Heuvelen, die dit Landſchap ſchakeerende, ſulke verluſtigende doorſichten maken, dat het ooge niet kan lijden als met leetweſen hoe weynigh het ſy af-getrokke te worden van de beſchouwinge aller deſer lieffelijke voorworpſelen. Boven al, wie is hy die na geleſen te hebben het gene gy ſeght van dat groots en heerlijk Palais van mijnen Heere den al-gemeenen Gouverneur uwer Naçye, het welk gy beſchrijft na ſulk eene volmaakte Bouw-konſt, bevochtight door ſoo vele Water-aderen, beſchaduwt door ſoo vele Boſſchen van goeden reuke, geſtoffeert van alles wat de Konſt en de Natuure aller-ver-

rukkenst hebben, en voorsien met soo vele soetigheden, dat sy konnen opdroogen de oorsprongen self van de bitterheyt, vervolgens niet vervoert zy door eene vierige begeerte, om te besien de heerlijke by-een-samelinge van soo vele ongemeenheden, en van soo vele wonderen.

Men moeste ook ontbloot sijn van d'allersoetste tocht die het herte des menschen vleyd, indien na uwe Historie gelesen te hebbē, men niet en wenschste te sien niet meer in de Bocken, noch in de Kabinetten der Keurlijke Liefhebbers, maar op de plaatse selve van haren oorspronk, soo vele soorten van vier-voetige Dieren, van kruypend Gediert, en van Ondieren, en bysonderlijk die onvergelijkelijke Vogelen, die gy vertoont in alle haren pracht, bedekt met een gepluymte geschakeert van soo vele levendige en onverschietelijke verwen, dat sy schijnen te hebben uytgeput alles wat'er aller-uytblinkenst en aller-licht-rijkst is in de Natuure, om dese grootse mengelinge voort te brengen. Men seynd wel in Europa, eenige rompen van dese lichte bewoonderen der lucht; maar boven dat dood zijnde, sy veel verliesen van haren luyster, soo hebt gy haar soo volmaaktelijk beschreven, datmen soude willen hebben eene mede-deylinge van hare snelheyt, om sich te voeren in die lieffelijke Gewesten, op datmen haar mochte sien met allen dien levendigen glants, en dat rijkelijk emmaillieersel waar mede sy sijn op-getooyt; en boven al om t'aanmerken dien verwonderlijken Colybry, dien besielden Diamant, of die vliegende Sterre, die om zijn Geslachte te vereeuwigen, een nest maakt met sulk eene verwonderlijke konst-leyding, dat het gelukkigh Arabie dat van sijnen Fenix van nu voort-aan sal verswijgen.

Om niets te seggen van dat kleyn vliegend Ondiertje dat gy bekleed met soo vele heerlijkheyt en soo veel licht, dat het d'allerdikste duysternissen van de nacht doet verdwijnen: Die Wanschepselen van de Zee en van het Aardrijk, die Twee-natuurige, die de schrik en de vervaarlijkheyt voor haar doen henen gaan, bekleed zijnde met uwe wijsen van uyt-drukkinge, hebben eene sekere bevalligheyt, die geweldigh vermindert d'yslijkheyt waar mede men word aangejaaght door hare beschubde, of met hair over-eynde rysende lichamen, en door alle de wonderbaarlijke verweeringen waar mede hare kelen gewapent sijn. De Zee selve, die onmede-doogende, die geene andere Wetten eerbiedigh is als die van haren Schepper, voed daar in vele onderscheydene Visschen, en verschuylt in haren wyden boesem soo veel Amber, Peerlen, en andere rijke voortbrengselen, die gy beschrijft; dat men lichtelijk sal bereyd wesen, om sich aan hare onstantvastigheyt te betrouwen, op datmen deel mochte hebben aan soo vele schatten.

Niet-

Niet-te-min gy verheft dese gelukkige Gewesten niet tot soodanigh eene hooghte, dat gy daar in de gebreken niet soud ontdekken, en d'ongemakken niet soud openbaren; maar ter selver tijd als gy haar bekent maakt, soo verschaft gy, door eene lief-hebbende kennisse, de behulp-middelen die bequaam sijn om haare gewelden te rugge te drijven: en daar is niets van alles wat de ruste van d'Inwoonderen deser nieuwe Werelt aanstootelijk mocht sijn, waar in gy niet voorsiet, noch vergif daar gy het tegen-gif niet bystelt, noch verslagene die gy niet vertrooft; invoegen dat de Nieuw-aangekomene in het lesen uwer Schriften in eene halve uure meer behulpsaamheyt vinden tegens de qualen die hun mogen over-vallen, als eene moeyelijke ervarentheyt hun niet soude hebben onderwesen in d'om-wentelinge eener gantscher eeuwe.

Gy hebt soo getrouwelijk behouden de Denk-beelden van het Natuurlijk, van de Burgerkunde, en van alle de onderscheydene wijsen van doen der Nacyen die gy hebt gesien, datmen niets soude konnen wenschen aan de levendige beschrijvingen die gy'er af gemaakt hebt. Selfs d'allerwildste onderhoudingen, en d'allervreemste gewoontens, verkrijgen soodanigh eenen swier van nettigheyt door uwe handen gaande, dat d'allerlekkerste geesten in het lesen van uwe Historie niets vinden dat hun aanstootelijk is, of hun de minste wan-smaak kan geven. En belangende de Gedenk-schriften die u ter handen sijn gestelt geweest, door de waardige Reysigers die gy met lof-sprake bybrengt; gy hebt haar soo wel geregen in hare eygene plaatse, en verdeelt in sulk eene wijse geschiktheyt, dat hoewel sy dierbaar sijn in hare stoffe, en in hare gedaante, gy haar soodanigh d'uwe hebt gemaakt, door dien schoonen dagh, en die behaaghlijkheden die gy haar gegeven hebt, dat men u ongelijk soude doen wanneermen haar niet telde onder uwe eygene rijkdommen.

Hoewel uwe Land-aard is eene van d'aller-doorluchtighste en aller-edelmoedighste die in de Werelt sijn, en datmen uw Vrankrijk noemen mach, met reden, even als het oud Kanaan, het Land des waarachtigen Adeldoms, het volmaakte in schoonheyt, de vreughde der gantscher Aarde, en dat het vermaart is, door de gantsche Alheyt voor het ooge van Europa, de Moeder der beleeftheden, en de Meesteresse der brave Wetenschappen, der goede bevalligheyt, en van alle de loffelijke oeffeningen: Soo verontwaardight gy niet met opgeschorte wink-braauwen van versmadinge d'andere Volkeren, die sijn in zijne al-oude Bontgenootschap: Maar gy prijst alles wat het verdient onder soodanigh eene Nacye als'er voor-komt, en gy hebt uwe verhalen soo wel verdeelt, dat gy aan elke geeft het gene haar toekomt, sonder datmen u kan beschuldigen van een-zydigheyt.

Uyt vreese dat die by-na altijd geduerende hitten, die op de Voor-eylanden heerschen, niet te seer strijdigh souden sijn met de temperinge uwer Leseren, soo hebt gy hun verschaft door eene verwonderlijke voorsienigheyt, sulk eene lieffelijke verfrissinge, door het middel van het Verhaal soo keurlijk, en soo wel met omstandigheden bekleed, zijnde van die droevige Bewoonderen der Straat van Davis, die de twee derdendeelen van hun leven door-brengen tusschen het ys, en het sneeuw, dat hunne bergh kelders bedekt, en het overschot, in de wateren by de Visschen, waar van sy hunne wellusten maken.

Wy twijffelen niet of de Caraïbanen, die gy soo wel hebt af-geschildert in den Vrede en in den Oorlogh, in hun Huys-houden en in hunne Verlustigingen, in hunne Geboorte en in hunne Dood, sullen u van nu voortaan aan-nemen voor hunnen eygenen Historie-schrijver, en u verbreyden en vieren in hunne Carbetten, en in hunne aller-plechtelijkste verheugingen, om dat gy hebt gemaakt den boom van hunne Geslaght-rekeninge, om dat gy hun hebt gegeven de kennisse van hunnen waarachtigen Oorspronk, en om dat gy hun hebt voort-gebracht in het aansien van Europa, soodanigh als sy zijn in der daad, te weten, veel minder Barbaar alsmen hun tot op tegenwoordigh niet hadde geloost. Wy hebben de sinlijkheyt gehad om het gene gy'er af gesegt hebt, gemeen te maken aan de genen die noch in het midden van ons overschieten, en wy hebben hun met de levendige stemmen hooren bevestigen alles wat d'overlede mijn Heer Bristok u hadde laten weten van hunne Oorloogen, van hunnen Gods-dienst, en van hunne Tale; invoegen dat alle die dingen soo waarachtigh sijn in den grond, en in alle hare omstandigheden, dat men haar niet soude konnen verwerpen sonder het loochenen van een geheel Volk, dat door eene volstandige en eenparige overleveringe in dit geloof is gevoed, en dat daar voor altijd sal borgh staan.

Maar dit soude weynigh sijn, indien'er niets was als dese wilde Nacye die uwe volmaaktheden verkondighde, en u hare vrolijkheden betuyghde. Het is alsoo rechtveerdigh, mijn Heer, dat wy, die leven onder eenigh overschot deser Volkeren, en onder anderen die wy trachten Borgerlijker te maken, ons mede in het bysonder quyten van dese plichten, en dat onse Huysgesinnen die geenigh lichaam van Staat met hun af-gescheyden by-een brengen, en die tot op heden hun hadden genoeght met hun Getuyge in den Hemel te hebben, voor den dagh gebracht zijnde, en getrokken uyt hunne diepe eensaamheyt, belijden dat sy verschuldight sijn aan uwe goedheyt voor alle het licht dat sy genieten, en dat sy daar voor door mijne Penne aan u hunne ootmoedige bedankingen seynden; neemt haar voor aangenaam, mijn Heer, indien het u

beliest,

belieft, en volherdende met ons t'eeren door uwe goedwilligheyt, die ons ſoo voordeeligh is, ſoo gelooft dat onſe Florides gewilligh en ſonder eenige achterhouding, ſal ſtrooyen alle de bloemen die zy heeft, om daar af te maken en te vlechten alle de kranſen die aan uwe Hiſtorie behoorlijk ſijn, en dat onſe Vlakten, onſe Poelen, onſe Wilderniſſen, onſe Dalen, en onſe aller-hooghſte Bergen geene Bewoonderen hebben die uwe Deughden niet verwonderen, en die den Heere niet bidden voor uwen voorſpoet. Dit zijn hunne gemeene gevoelens, en de byſondere der genen die altijd ſal ſijn,

MYN HEER.

Uyt Melilot, in de Florides, den 6. Januarij 1660.

Uw ſeer-oodmoedige ſeer-gehoorſame en ſeer-verplichte Dienaar.

EDEWAARD GRAEVES.

Op dit Alder-keurelijkste Werck

VAN DEN

HOOG-GELEERDEN, EN VERMAERDEN

HEERE

CHARLES DE ROCHEFORT

Leeraer in de Fransche Kerck tot ROTTERDAM.

op het alder-sindelijkste Vertaalt

door den Geest-rijcken

HEYMEN DULLAERT.

Hieldt oyt de redlijckheyt een eerlijk hert verbonden
Tot danck aen Vinderen van treffelijke vonden
Soo heeft de ROCHEFORT soo menig schuldenaer
Als Leser van zijn Boek, die buyten noot van baer
En slingerende wint, of sonder Zee te bouwen
In t'eensaam Boek-vertrek, kan op sijn rust beschouwen
De Wond'ren van het nieuw gevonden Werelts-deel
Wel heel niet onbekent, maar niet bekent geheel.
COLUMBO Salt tot lof in alle eeuwen strekken
Dat hy dees Landen eerst de Volken ging ontdekken,
Maer schoon dees Helt verdient ontsterffelijke lof
Soo liet hy niet te min voor andren ruyme stof.
Hier deelt de ROCHEFORT, die niet de buyten stranden
Alleenelijck doet sien, maar tot in d'ingewanden

Van

Van s'Lants geheymen dringt, met ſo volmaekt verhaal
Als een beſneden ſtijl en deftigheyt van tael.
k'Hoor elders in dit Boek de Schrijver ook vermanen
Van het geſont geſtel van de Caraïbanen *Zedelij-*
Daermen Kaal-hoofdige, noch Kreupel, ſcheele, blint *ke Hi-*
Noch diergelijk gebrek by deſe liedeu vint. *ſtorie 9.*
Of ſooder ietwes mocht aan het geſtel ontbreeken *Hooft-*
Het is ten meeſtendeel door houwen, Kerven, ſteeken *ſtuk,* *p. 351.*
Van t'vyantlijke ſtaél. k'neem s'Schrijvers ſeggen aen
Maer pas dit meerder toe aen dees volmaekte blaen.
Waer was een gauwer oog? 't ſijn heeft het al door-
keeken
Ja tot het binnenſt' toe, Gy vindt hier geen gebreeken
In dit volmaekt papier, hier is noch buyl, noch bult
Of Wanſtel of het waar oock door verkeerders ſchult.
Te heerlijk was dit ſchrift als dat het wiert bedwongen
In eene taal of tong, ſelfs waerdigh alle tongen.
Lof ſy dees brave Tolck, die onſe luſten boet
En 't Nederlantſche volk dit ſchrift ook leſen doet.
Bemint gy ſuyvre taal, en vloet van duytſche reden?
Gy moet in 't Heyligdom van deſe blad'ren treden
Hier is het Keurelijk, en lekker altemael
Hier is de fijnſte bloem van uwe Moeders-taél.
Ik ſtel het met goet recht ook onder de gelukken
Van onſen Schrijver, en ſijn Keurelijkſte ſtukken
Dat hy getroffen heeft ſoo rijk begaefden geeſt
Die in 't vertaelen van het geen hy denkt of leeſt,

Dat

Dat weet ſoo levendig voor t'ooge af te beelden
Dat ſelfs de ſaecken van het beeltſel weynigh ſcheel-
den.
'T Schijnt dat ſijn Schilders-pen de verw als overvleeſt,
Het ſcheen het weſen ſelfs, ontbrakker niet de geeſt.
De redens, dieder uyt ſijn mont en penne vielen
Die ſchijnen inſgelijkx de ſaeken te beſielen.
De Leſer ſtaet hier op-getrokken in den geeſt
En weet nauw of hy ſiet 't verhaal, dan of hy 't leeſt.
Dit ſijnſe, die den geeſt der Mannen doen ontfoncken;
Schrijft, dapp're Mannen! ſchrijft van wijsheyt t'ſaem
geklonken,
Schrijft in uyt-heemſche Tael, daer komter lichte-
lijck Een
Die t' onſe Bataviers maek in haer tael gemeen.

S. SIMONIDES.

De

De Vertaalder van dit Boek, op de ſtoffe des ſelfs, en hare Beſchrijvinge, aan den Leſer.

GY, wien een ſterke weet-drift port,
In't onderſoek van Landen, Steden,
Gewaſſen, Dieren, Volkren, Zeden,
En wat door vlijd geweten word;
Die't Dach-light na-ſpoort, onvermoeyt,
Soo verr' het om den Aard-kloot vloeyt;
Voor wien geen plaats yets houd verborgen,
Noch met een kleed van wonder dekt,
T'geen gy, door neerſtigheyt en ſorgen,
Van d'eenen tot den andren morgen,
Niet uyt den donkren ſchuyl-hoek trekt.

Het ſy gy wandelt op dien luſt,
Verhart in edle ſukkelingen,
Langs Bergen die ter wolken dringen,
Door Dalen daar de ſchaduw ruſt;
Of u betrouwt aan't Element,
Dat wet noch mede-doogen kent,
En aan de toomelooſe Winden,
Op ſtorm, en ſchip-breuk af-gerecht;
Of uwe ſinnen ſlechts laat vinden
By and'ren, die't hun onderwinden;
Of luyſtert wat't Papier u ſecht.

Aanschouwt hier, sonder voort te gaan
Het braafst Gewest dat ooch kan vleyen,
t'Geen sich van 't Westen laat geleyen,
En komt in uwe Kamer staan:
Gewest, waar in Natuur haar' schat
Als in een Lust-priëel bevat;
Het Kabinet der seldsaamheden,
Die sy in blijde luymen teelt,
Wanneer de Son in 't goud getreden,
Ter Bruyloft komt, en warm van leden,
Verlieft met d'Elementen speelt.

De Somer heerscht'er op een Troon
Van eeuwigh groen, in sachte Wetten,
Die 't vruchteloos Saaisoen beletten
t'Onsterflijk loof door kouw te doôn.
De Winter word'er nooyt besucht.
En als de drop der vette Lucht
D'Oranje-telgen hier bejegent,
Dan schijnt het dat in overvloed
t'Gestarnt, van boven af-geregent,
Met Hemel-glansen d'Aarde zegent,
Soo pronkt'er deser Applen gloed.

De

De Cedren dempen hier met kracht
t'Verganklijk weyts der Hof-gebouwen.
Hier kanmen op 't Geboomte aanschouwen
Een Voedsel, dat aantreklijk laght
In Vruchten, soo vol lekkerny.
Hier druypen Balsem, Artseny,
En Reukwerk, langs den Stam gegleden;
Wiens dankbre takken, opwaarts aan,
Den Gever deser nuttigheden
Met sulk een Wierook, van beneden,
Ten offer te gemoete gaan.

En daalt het Ooch weêr op den grond,
Daar siet het Wortlen, Aard-gewassen
En Planten, elk om strijd, verrassen
t' Gesicht, het oordeel, en den mond:
Dien wijd-beroemden Ananas,
Soo veel gewas in een Gewas:
En d'edle Suyker-rieten groeyen;
Ten trots van welkers soetigheyt,
Om uw gehoor niet te vermoeyen,
Ik mijne veersen ook laat vloeyen,
Waar heên de Sang-lust haar geleyd.

 Of

Of ſweeſt het lieflijk op't Gebloemt,
Waar konde d'Uchtend-daauw in't dalen
Op eelder Paarle-dooſen pralen?
Waar word de droefheyt meer gedoemt?
Soo haar d'ontwijde Al-outheyt ſagh,
Zy ſong, dat Zefyr dagh op dagh
Sijn minne-quaal hier komt geneſen:
Wy ſingen, datw'er, met beſcheyt,
In ſchoone en brooſe Lettren leſen,
Als Tafereelen van ons Weſen,
t' Vergaan van's Werelts heerlijkheyt.

Hier is gantſch geen gevaar; beſiet
Elk Beeſt vry van na-by in't weſen,
Gy ſult aan hun de dood niet leſen:
Geen On-diertje en vergeet, noch vlied;
Elk heeft ſijne eygene aardigheyt,
Elk ſijn vermaaklijk onderſcheyd
In leven, doen, gedaante, mijnen,
En in-geſtorte kracht: maar draalt
Wat langer op die Vyer-robijnen,
Die's nachts beſielde Starrenſchijnen
Die Muggen, daar een toorts uyt-ſtraalt.

Hoe

Hoe lokt't Gevogelt hier het oogh!
Op hun zijn, met een heerlijk brallen,
De schoonste verwen neêr-gevallen,
Van meer als eenen Regen-boogh.
Sy dragen, vliegende in't asuer,
De Schilder-kunst van Vrouw Natuur,
Schier uyt-geput in hun te malen:
Hunn' stomme pluymen juychen meer,
Als d'Orgel van de Nachtegalen;
Die, siende hun dus zege-pralen,
Niet singen soude als't hunner eer.

Te Stroomwaart schijnt in't visch-rijk nat
Het Silver in't Kristal te swemmen,
't Kristal schijnt tot een' vloed t'ontstremmen,
En't is of't Silver leven had.
In Zee soo menigh wonder sweeft,
Als Visch in haren af-grond leeft:
Sy schijnt een voorraat-vat van desen,
Waar by de Honger nimmer quijnt,
Ten grooten Spiegel uyt-gelesen,
Daar God, onsienelijk van Wesen,
In't schijnsel zijner Macht verschijnt.

En klimtmen weêr op't vlakke Strand,
Wat braakt ons d'Oceaan daar schatten!
Wat rijkdom, door geen breyn te vatten,
Uyt sijn on-vulbaar in-gewand!
Hy doet, met Amber overlaân,
Het oordeel lang in twijffel staan,
Of hy de Schip-breuk doet gevoelen,
Om sijnen kost'len roof in't eynd
Met woeker op het sand te spoelen;
Of uyt berouw, na't schaadlijk woelen,
t' Gestole dubbeld weder seynd.

O lieflijk Land! ô schoone Streek!
O rijke heuv'len en valleyen!
O wat'ren die soo soet kunt vleyen!
O Lucht die nimmer lucht en week!
Hoe dikwils heb ik niet geseyt,
Dat selver de Swaarmoedigheyt
Gy kont betoovren en verblijden,
Als sy't gesicht op u wil slaan;
d Ervarentheyt kan't hier belijden,
Sy stelde't ongemak ter zijden;
Doet Leser soo sy heeft gedaan.

Maar

Maar als gy hier dit Paradys
Van ſulke Spooken ſiet bewoonen,
Die 't Beeld eens duyſtren Geeſts vertoonen,
Seght gy dan niet verbaaſt; Ik ys!
En twijffelt, by een Sonneſchijn,
Of 't menſchen, of hunn' ſchaduw ſijn?
t' Sijn menſchen; doch in menſchen-leden
Schier Beeſten, ſoo vol onbeſcheyd;
Wiens Oorſpronk, Dracht, Gedaante, Zeden,
Schept 't hert in vremde Nieuwigheden
Vermaak, ſijn vremd van nieuwigheyt.

Komt vergelijkt u hier eens by,
Niet om in glory-ſucht te draven,
Maar op dat gy voor beter gaven
Den milden Schenker dankbaar ſy:
En hebt gy dan noch leerens luſt,
Hier word de Leer-luſt ook gebluſt,
In 't voor-beeld van het cierlijk leven
Der Borger-kundige, die 't Land
Den luyſter van drie Volken geven;
Drie Volken die te boven ſtreven
Al wat den Wilden-aard verband.

Hoe

Hoe kon de Schrijver sijn vernuft,
Gesint om wonderen te baren,
Aan schoonder Onderworpsel paren,
Als dit, dat soo veel stof verbluft?
Wat stof viel ooyt een Hand-juweel,
Een schoonder Pen, vol konst, ten deel,
Als die hier op 't papier gaat sweven?
Papier soo levend, vol bescheyd,
En klaar met gouden inkt beschreven;
Maar dat den lof geen spoor wil geven,
Door 's Schrijvers hooge Zedicheyt.

En heb ik, die hem heb Vertaalt,
Gelijk een' Ikarus der Droomen,
In hooge Luchten, boven Stroomen,
Mijn self aan 't vallen af-gemaalt:
Soo ik met wassche vlerken swicht,
In 't volgen van dit Sonne-licht,
Gelijk een wuste en onbesinde,
Waar door mijn Hooghmoet nederstort,
Veel t' ydel in het onderwinde',
Hoe was'er edler Graf te vinde',
Als dat my hier ge-opent word?

Natuur-

Natuurlijke en zedelijke Historie van

d'EYLANDEN de VOOR-EYLANDEN van AMERIKA.

EERSTE BOEK.

Bevattende de natuurlijke Historie.

EERSTE HOOFT-STUK.

Van de gelegentheyt der Voor-eylanden in 't gemeen: van de gematichtheyt der Lucht; van de Natuure des Lands; en van de Volkeren die daar woonen.

TUsschen het Vaste-Land van het Zuyder *Amerika*, en het Oosterlijke gedeelte van het Eyland van *St. Jan Porto-Rico*, zijn verscheyde Eylanden, die de gedaante hebben van een boog, en die soodanig geschikt zijn, dat sy een slimme streek dwers door den Oceaan maken.

Sy worden gewoonlijk genaamt de *Voor-eylanden van Amerika*. Dat, indien men de reden van desen naam vraaght, het is te gelooven dat sy alsoo genaamt zijn geweest, om dat sy gelijk een Schut-boom maken voor henen de groote Eylanden, die genaamt zijn d'Ey-

landen van *Amerika*: en aldus moest men eygentlijk schrijven, en uyt spreken *Voor-eylanden*, dit woord te samen geset zijnde van dat van *Eyland*, en van het Grieksche by-woord ἀντὶ dat beteykent *daar tegen over*. Niet te min heeft het gebruyck verworven datmen schrijft, en dätmen uyt spreekt *Voor-eylanden*. Men noemt haar ook *de Karaïbaansche* of *Kannibaalsche Eylanden*, van den naam der Volckeren die ten anderen tijde haar alle besaten, en eenige noemen haar huyden ten dage *Kamerkaansche Eylanden*.

CHRISTOFFEL COLOMBUS, was den eersten die haar ontdekten, onder de regeeringe van Fardinand en Isabelle, Koningen van Kastilien en van Leon, in het jaar duysent vier hondert twee en negentigh.

Men telt'er in alles acht en twintigh voorname, die onder den brandenden Hemel-riem gelegen zijn, te beginnen van den elfden Graad van den Evenaar, tot aan den negentienden, trekkende na het Noorden. Eenigen, gelijk Linschoten in sijne Historie van *Amerika*, den naam van *Voor-eylanden* in een algemeender beteekenisse nemende, geven hem aan de vier groote Eylanden, het Spaansche of *St. Domingo*, *Cube*, *Yamaico*, en *Porto-Rico*, alsoo wel, als aan dese acht en twintigh.

De Lucht van alle dese Eylanden is geweldigh gematicht, en gesont genoegh, alsmen daar gewoon is. De Peste was'er ten anderen tijde onbekent, even als in *China*, en in eenige andere plaatsen van het Oosten: Maar het is eenige jaren geleden, dat het grootste gedeelte van dese Eylanden besocht wierd met boose koortsen, die de Artzen voor besmettelijk hielden. Dese quade Lucht, was aldaar gebracht geweest door Schepen die van de Kusten van *Afrika* quamen: Maar huyden ten dage, hoortmen niet meer spreken van diergelijke siekten.

De hitte is aldaar niet grooter als sy in Vrankrijk is, in de maanden van Julius en van Augustus: en door de sorghvuldigheyt van de Godlijke Voorsienigheyt, rijst'er een kleynen Oosten wind, tusschen de acht en negen uuren des morgens, die menighmaal stant houd tot op de vier uuren des avonds, en die de Lucht ververscht, en de hitte verdraaglijker maakt. *Josef A-kosta* segt, dat aan de groote Eylanden van *Amerika*, men dese ververschingh niet en gevoelt als ontrent den middagh. En aldus is het dat by na onder de gantsche begordingh van den brandenden Hemel-riem, den wijsen Meester der Werelt koele en eygen-aardige winden heeft geschikt, om de warmten van de Son te matigen.

Het is nimmermeer koud in de *Voor-eylanden*. Ook iss'er het ys niet bekent, dit soude een wonderbare sake zijn, het selve aldaar te sien.

Want in dit soet gewest, daar nooit het groen verdwijnt,
Komt nooit d'onvruchtb're Winter beven:
Slechts kan het lieflijk wit, dat op de Lely schijnt,
Het schijnsel van sijn sneeuw daar geven.

Maar de nachten zijn daar uytnemende koel, en indienmen geduerende dien tijd ontdekt blijft, ismen de verkoudheyt onderworpen, en men verkrijght lichtelijk groote en gevaarlijke qualen der mage: En men heeft waar genomen, dat alle die haar naackt en bloot stellen voor dese wellustige koelt, indien sy niet overrompelt worden met maagh-qualen, ten minsten worden sy bleek, geluwachtigh, en verdrooght, en verliesen in weynigh tijd, alle haar levendige en blosende verwe. Het is waar, dat andere dese uyt-werkingen toe-schrijven aan het voedsel van de *Caszave*, diemen in die Eylanden gewoonlijk in plaatse van broot eet, en die misschien eenige strijdige hoedanigheyt heeft met de natuurlijke gesteltheyt van de Bewoonderen onser gewesten. Men bevind deselve gematicheyt geduurende de nacht, in *Peru*, en in de *Maldives*. En die de reyse gedaan hebben van Jerusalem, en van alle de warme Landen, brengen mede, dat soo vele de hitte aldaar groot is by den dagh, soo vele de nachten aldaar kout zijn. Het welke gebeurt, ter oorsake van de menighvuldige dampen die de Son op trekt by den dagh, en die haar des nachts komende te verdikken, en in dauw neder te vallen, de Lucht wonderbaarlijk verfrisschen.

Den Evenaar duurt in dese Eylanden by na de helft van het jaar, en in het overschot van den tijd zijn d'allerlanghste dagen van veertien uuren, en d'allerkorste nachten van tien. En aldus is het dat de Godlijke wijsheyt aan de Land-streken die meest bloot staan voor de vuurige stralen van de Son, seer lange en seer vochtige nachten heeft gegeven, om te verbeteren en in kracht en leven te herstellen, het gene die soo nabuerige Starre, heeft versleurt en verdroogt geduerende den dagh.

Men magh aldaar het jaar niet schiften in vier gelijke en onderscheydene deelen, gelijk wy in Europa doen. Maar de regenen, die daar seer geduerigh zijn van de Maant Augustus af, tot die van November, en de groote drooghten die het overschot van den tijd heerschen, maken het eenige onderscheyt datmen tusschen de Saisoenen kan bespeuren.

Dat soo yemandt vraaght, hoemen die twee Gesteltenissen en Gematichtheden van de Lucht noemen magh; In dese plaatse is het daar de meyningen haar seer verdeelt bevinden. Eenige willen, dat even als de dagen daar by-na niet van die uuren hebben, die men schemerende noemt, en die het midden tusschen den dagh en de nacht maken, daar ook alsoo geen Lente noch geen Herfst is, die de te samen-bindinge doen van dẽ Somer met eene sekere soorte vã Winter, die

ſy'er toe laten, d'andere beweeren in het tegendeel, dat'er geene eenige rechtveerdige reden is, die kan verplichten om den naam van Winter te doen dragen aan eene van deſe Saiſoenen, ter oorſake dat d'aarde daar nimmer bedekt is met Ys, noch met Sneeuw, het welke de droevige voort-telingen van den Winter zijn, maar altijd bekleed met een aengename groente, en by-na ten allen tijden gekroont met bloemen en vruchten, hoewel in eene onderſcheydene mate. Waar uyt ſy beſluyten dat de Lente, den Somer, en den Herfſt, het jaar daar in drie verſcheyden gelijke deelen ſchiften, hoewel men haar ſoo gemakkelijk niet kan onderkennen, als in verſcheyde andere geweſten van de Werelt.

Maar het gevoelen der Volkeren, die Bevolkingen in deſe Eylanden gemaakt hebben, ſtemt met deſe verdeelingh niet over een, om dat ſy den tijd der regenen voor den Winter nemen, en die van de drooghten, die ſchoon, toe-lacchende en helder is, voor den Somer. Het is waar dat *A-koſta* in het derde Hooft-ſtuk van het Tweede Boek ſijner Hiſtorie, met de Spanjaarden twiſt, die in deſer voegen ſpreken, en die deſe regen-achtige Maanden voor den Winter houden. Hy houd ſtaande dat den droogen en helderen tijd, den waarachtigen Winter is onder den geheelen brandenden Hemel-riem, om dat de Son alſdan allerverdſt is van deſe Land-ſtreek; en dat in het tegendeel het Saiſoen der regenen en der nevelen aldaar den Somer moet genaamt worden, ter oorſake van de na-verwantſchap deſer Sterre. Maer hoewel om eygentlijk en na de ſtrengheyt te ſpreken, men ſich alhier aan het gevoelen van *A-koſta* moeſt over geven, niet te min dewijl dat niet alleenlijk de Spanjaarden, maar ook alle d'andere Land-aarden gewoon zijn eene andere tale te houden, ſoo ſal het ons wel geoorloft weſen hare manieren van ſpreken te gebruyken, in eene ſake van ſoo een geringh gewicht.

Voorts, hoe regenachtigh het Sayſoen in de *Voor-eylanden* magh weſen, ſoo verſekeren de genen die'er verſcheyde jaren gewoont hebben, dat'er naauwlijks eenigen dagh door gaat, waar in de Son hem niet laat ſien. En dit ſeght men ook van het Eyland van Rhodes: om welkers oorſake de gantſche Al-oudheyt dat aan de Son heeft toe-gewijd, geloovende dat hy daar eene byſondere ſorge voor droegh.

Het Gety van de Zee, is in dit land geregelt gelijk aan de kuſten van Vrankrijk: maar het waſt en valt niet meer als drie of vier voeten ten hooghſten.

Het meeſte gedeelte van deſe Eylanden, is bedekt met ſchoone Boſſchen, die in alle Saiſoenen groen zijnde, een aangenaam doorſicht maken, en vertoonen een eeuwigen Somer.

D'Aarde is daar in verſcheydene plaatſen alſoo ſchoon, alſoo rijk, en alſoo be-

bequaam om voort te teelen als in eenigh geweſt van Vrankrijk. Inder daad alle de landen van deſe Eylanden die gebouwt zijn, geven in overvloed om van te leven aan de Inwoonderen die aldaar verblijven: waar in ſy wel verſchillen met die landen van het *Nieuw-Vrankrijk*, alwaar d'armſalige Wilden ſoo vele moeiten hebben om haar voedſel te vinden, dat hare Kinderen des morgens uyt hare Hutten gaande, en ſy oock, in 't midden van het vlakke veld daar ſy hare jacht doen, de gewoonte hebben, van met luyder ſtemme te ſchreeuwen, *komt Tatous*, *komt Bevers*, *komt Orignacs*; roepende aldus ter hulpe van haar gebrek, deſe Dieren, die hun ſelven ſoo dikwils voor haar niet aanbieden als haar wel van noode ſoude zijn.

Deſe ſelve bewoonde Eylanden, zijn voorſien met goede Bronnen van ſoet water, met Spring-aderen, met Poelen, met Vlieten, met Putten of Regen-bakken: En eenige onder haar hebben ook ſchoone Rivieren, die d'aarde ſeer lieflijk bevochtigen. Daar zijn ſelver in verſcheyde plaatſen minerale wateren, die men met gelukkige uytkomſt gebruykt tot de geneſingh van verſcheyde qualen. Het zolfer word in verſcheyde plaatſen uyt den ſchoot van de Bergen getrokken, en de blinkende en verſilverde Looveren die de Beken en de Rivieren ten tijde van hare overvloeyingen onder het ſand, en het ſchuym van hare wateren op werpen, zijn ſekere beduytſelen dat daar kriſtal word gevormt, en dat'er ook Mijnen zijn van die koſtelijke Metalen, die ſoo nagesocht worden van het meeſte gedeelte der menſchen.

De loopende wateren, die verdienen den naam van Rivieren te dragen, droogen nimmer uyt in d'allergrootſte droogten, en zijn ſeer vruchtbaar in viſſchen, die ten meeſten deele verſchillende zijn met die in *Europa* geſien worden: Maar ſy worden in ſoo groot een overvloed gevonden aen de Zeekuſten, dat de Bewoonderen haar ſelden bekommeren om in de Rivieren te viſſchen.

Den Wijngaart ſpruyt in deſe Eylanden geweldigh wel voort, en boven eene ſoorte van Wilde Wijngaart die natuurlijk tuſſchen de Boſſchen groeyt, en die ſchoone en groote druyven draaght, ſoo ſietmen in alle deſe die bewoont zijn ſchoone beplante ſtaakryen, en ſelver in eenige geweſten bebouwde Wijngaarden gelijk in Vrankrijk, die twee malen des jaars vruchten dragen, en ſomtijds meermalen, na de af-ſnoeying en de bouwingh diemen daar aan doet, achtnemende op de Mane en op het behoorlijk Saiſoen. De Druyf daar af is geweldigh goed, maar den Wijn die men'er uyt perſt is niet om te bewaren, en blijft niet meer als weynige dagen goed; daarom bemoeyt men ſich niet om'er hem af te maken.

Wat het Koren aangaat, dat in *Nieuw-Spanjen* ſoo wel als in eenige plaatſe

der Werelt voort komt, het waſt in de *Voor-eylanden* alleen in loof, en is niet dienſtigh als om groene ſoppe te maken, ter oorſake dat de Tarwe wil o-verwinteren, en dat het aardrijk te vet zijnde in dit land, het te veel loof in het beginſel uyt ſchiet, en daar blijft geen kracht genoegh over aan de wortel om tot den halm over te gaan, en een ayr te vormen. Maar indienmen verſocht hadde om daar Garſte te zaayen, of Rogge, of andere Granen, die de warm-te begeeren, ſoo is het te gelooven dat ſy'er tot volkomentheyt ſouden waſ-ſen. Het is waar, dat als alle deſe Granen daar tot hare rijpheyt konden ge-raken, d'Inwoonderen die de *Manioc*, de *Patates*, de *Mays*, en verſcheyde ſoorten van Moes-kruyden by-na ſonder arbeyd hebben, de moeyte niet ſouden wil-len doen die'er van nooden is om haar te bebouwen.

Alle de natuurlijke leeftochten van deſe Eylanden zijn licht en van ge-makkelijke verdouwinge. God dit alſoo toegelaten hebbende, om dat het land heet zijnde, men daar ſijne mage ſoo veel niet magh overladen, als in de koude land-ſtreken. Soo komt het datmen aan de nieuw-gekomene raad geeft van weynig en dikwils t'eten, om haar wel te gedragen. De leef-tochten ma-ken'er ook niet veel bloed, het gene d'oorſake is dat de Genees-meeſteren daar weynigh Ader-laten.

Wat de Bewoonderen van deſe Eylanden belanght, ſy zijn van vier onder-ſcheydene Natien bevolkt: Waar van d'eerſte die'er Oorſpronkelijk is, en die haar van een ongeheuchlijken tijd af beſit, is die van de *Caraïbanen*, of *Cannibalen*, van welke wy ons ſullen onderwinden in het lange te ſpreken in het Tweede Boek van deſe Hiſtorie. D'andere drie zijn de Francoyſchen, d'En-gelſchen, en de Hollanderen. Deſe uytheemſche Natien, hebben haar niet ter neder geſtelt in dit land, als ſedert het jaar duyſent ſes hondert vijf en twintich. En na dien tijd, zijn zy'er ſoodanig toegenomen, dat de Francoyſche en d'En-gelſche namentlijck daar huyden een ſeer groot volk uyt maken: Gelijk by-ſonderlijker geſien ſal worden in het vervolgh van deſe Hiſtorie.

TWEEDE HOOFT-STUK.

Van yedere der Voor-Eylanden in het byſonder.

OM eenige geſchiktheyt waar te nemen, in de beſchrijvingh die wy doen ſullen van yeder der *Voor-eylanden* in het byſonder, ſoo ſullen wy die alle in drie benden verdeelen, waar van d'eerſte ſal bevatten d'Ey-landen die den middagh naaſt zijn gelegen, en die de nabuerighſte van de Linie zijn: de tweede, die haar meer na het Noorden uytſtrekken; en de laat-ſte, diemen gewoonlijck noemt *d'Eylanden van onder de wind*, die na den on-der-

dergangh zijn van het Eyland van *St Christoffel*, het allerberuchtste van alle de *Voor-eylanden*.

I. LID.

Van het Eyland van Tabago.

HEt eerste, en het allerzuyderlijkste van d'Eylanden der Voor-eylanden, is *Tabago* of *Tabak*, afgelegen van de Middel-lijn na het Noorden, elf Graden, en sesthien Minuten. Het is ontrent acht mijlen langh, en vier breet. Daar zijn verscheyde schoone en aangename Bergen, waar uyt haren oorspronk nemen achtien Spring-bronnen of kleyne Rivieren, die, na dat sy de vlakten hebben bedauwt, haar gaan ontlasten in de Zee. Men vertrouwt dat de Lucht daar goet soude zijn, als de boomen ter neder gehakt waren, en dat het aardrijk wel open lagh.

De groote Bosschen met hooge boomen, die tot op de toppen van de Bergen wassen, betuygen de vruchtbaarheyt van het land. Men vind in dat eenige Eyland, de vijf soorten van Vier-voetige Dieren, waer af men ten meesten maar eene of twee in d'andere Eylanden siet. 1. een soorte van *Verkens*, die weynigh hayr hebben, en een snuyf-gat, of soo sommige willen, den navel op den rugge, 2. de *Tatous*, 3. de *Augoutis*, 4. *d'Opassums*, 5. *Gemuskerde Ratten*, die wy alle een yeder in sijne plaatse sullen beschrijven. Boven de Wilde Duyven, de Tortel-duyven, de Perdrijsen, en de Perroketten, diemen daar gemeenlijk siet, is'er een oneyndich getal andere Vogelen, die in *Europa* niet bekent zijn.

De Zee, die dit Eyland omringht, is seer overvloedigh in allerley soorten van Visschen. De Zee-Schiltpadden komen'er met hoopen hare Eyeren verbergen in het zant, dat op de Rheeden is. Na den ondergangh en na het Noorden, zijn'er Baayen die goede Anker-grond voor de Schepen hebben.

Eene Maatschappye van Borgeren van het Eyland van Walcheren in Zeeland, hadden'er ontrent sestien jaren geleden, twee hondert mannen op doen over-gaan, om'er eene Bevolking op te rechten, onder het gesagh van mijn Heeren de Staten der Vereenigde Provintien, en hadden het Eyland genaamt *het Nieuw Walchren*. Maar de *Caraibaansche Indianen*, natuurlijke Inwoonderen des lands, de gebuerschap van dese vreemdelingen vreesende, vermoorden'er een gedeelte, dat d'anderen verplichteden, die met siekten gequelt waren, en een gelijk onthaal als dat van hare Gesellen duchteden, om haar elders te vertrekken. Invoegen dat dit land langen tijd ontbloot is geweest van Inwoonderen, die'er haar vast hadden gestelt: en niet besocht wierd als van *Caraibanen*,

die'er

die'er aan quamen, gaande en weder komende van hare Oorlogen, om'er de ververſchingen te nemen die haar noodſakelijk waren, en noch van eenige Francoyſchen van d'Eylanden van *Martinikus*, en van *Gardeloupe*, die'er den *Lamantin* gingen viſſchen, en de Schildpadde keeren in eenigh Saiſoen van het jaar.

Maar tegenwoordigh hebben'er de Zeeuwen haar vaſt geſtelt; en het is ontrent drie jaren geleden, dat mijn Heer Lampſen, Oud Burgermeeſter van de Stad Vliſſingen, en Geſtelden van wegen ſijne Provincie in de Vergadering van mijne Heeren de Staten Generaal, ter herten genomen heeft, om dit Eyland op nieuws te bevolken. Hy heeft'er alreede doen over gaan uyt ſijne eygene ſchepen, verſcheyde brave mannen, die arbeyden om het te ſlechten en te akkeren, en die te hulpe komen d'edelmoedige voornemens die hy heeft, om heerlijck te verheffen de overgeblevene verwoeſtingen van de Bevolking, die ſijne Mede-vaderlanderen daar hadden geleght.

Dit Eyland, het allernabuerighſte zijnde van de vaſte Kuſt van het Zuyderlijke *Amerika*, is ſeer bequaam om een handel t'onderhouden met de *Arouâgen*, de *Caliben*, de *Caraïbanen*, en verſcheyde andere Indiaanſche Land-aarden, die'er in groot getal woonen, en om'er een aanmerkelijke verſamelingh te maken van dappere mannen, die gemakkelijk ſullen konnen over gaan op dat vaſte land, en daar de grond-veſten werpen van eene machtige bevolking.

II. LID.

Van het Eyland van de Grenade.

DIt Eyland dat gelegen is op de hooghte van twaalf Graden, en ſeſtien Minuten aan deſe zijde van de Linie, begint eygentlijk de halve kringh van de *Voor-eylanden*. Men geeft het ſeven uuren in de lengte, op eene breete die ongelijk is, het ſtrekt ſich uyt ten Noorden en ten Zuyden op de wijſe van een halve mane. De Francoyſchen hebben'er haar geplaatſt, het is ontrent ſes jaren geleden. Sy hadden in hare aankomſte vele te ſtellen met de *Caraïbanen*, die haar eenige maanden door de kracht van de Wapenen de vreedſame beſitting betwiſteden. Maar ten laatſten mijn Heer *du Parquet*, Gouverneur wegens den Koningh van het *Martiniſche* Eyland, die deſe ter nederſtelling op ſijn eygen hand hadde onderwonden, verplichte haar het land aan hem vry te laten, door d'aanmerking van het gene haar daar ſelf aan gelegen was; voornamentlijk gegrond op het groot voordeel dat ſy ſouden ontfangen uyt de gebuerſchap der Francoyſchen, die haar te hulpe ſouden komen in alle hare nooden.

D'aarde is'er ſeer bequaam om allerley ſoorten van 's lands leeftochten voort

te brengen, Suyker-rieten, Gember, en uytſtekenden Tabak. Het heeft een goede geſonde lucht. Het is voorſien met verſcheyde Bron-aderen van ſoet water, en van goede Anker-gronden voor de Schepen. Daar is ook een oneyndigh getal van ſchoone boomen, waar van eenigen vruchten dragen, welluſtigh om t'eten, en d'anderen zijn bequaam om Huyſen te timmeren. De viſſcherye is goed langhs de gantſche kuſte, en de Bewoonderen konnen haar uytſtrekken, ſoo tot de Viſſcherye, als tot de jacht, in drie ofte vier kleyne Eylandekens, diemen de *Grenadinen* noemt, en die ten Noord-weſten van dit land zijn. Mijn Heer *le Comte*, Hooftman van het *Martiniſche*, heeft den eerſten Gouverneur van dit Eyland geweeſt. Mijn Heer *de la Vaumeniere*, is hem in dit ampt gevolgt. Hy heeft onder ſijn geleyde meer als drie hondert goede krijgs-kundige mannen, die voor het meeſte gedeelte alreede in andere Eylanden gewoont hebben, en die haar volkomentlijk wel verſtaan op het bouwen van d'aarde, en op het handelen van de wapenen, om ter nood af te drijven de gewelden van de Wilden, en van alle die de ruſte die ſy in deſe lieflijke woonplaatſe genieten ſouden willen verſtooren.

Mijn Heer den Grave van *Seryllac*, hebbende verſtaan het voordeelige verhaal datmen tot Parijs en elders dede, van de goedheyt en ſchoonheyt van dit Eyland, heeft het korteling doen koopen van mijn Heer *du Parquet*. Het gene alle aanleyding van hope geeft, dat in weynig tijd deſe Bevolking, die in ſoo goede handen is gevallen, aanmerkelijk ſal zijn om het getal van ſijne Bewoonderen, en om de menichvuldigheyt der Koopmanſchappen die het verſchaffen ſal.

III. LID.

Van het Eyland van Bekia.

DIt Land, is af-gelegen van de Linie twaalf Graden en vijfentwintig Minuten. Het heeft tien of twaalf Mylen in ommeloop, en het ſoude vruchtbaar genoech zijn, indien het bebouwt was. Daar is eene ſeer goede Have voor de Schepen, die daar in beſcherming konnen zijn tegen alle winden: maar om dat het onvoorſien is van ſoet water, word het weynig beſocht, ten zy van eenige *Caraïbanen* van *S^r. Vincent*, die'er ſomtijds gaan viſſchen, of kleyne Tuyntjes bouwen, die ſy'er hier en daar hebben, tot haar vermaak.

IV. LID.

Van het Eyland van St. Vincent.

DIt Eyland is het volkrijkste van alle die de *Caraïbanen* besitten. Het is op de hoochte van sestien Graden benoorden de Linie. De genen die het Eyland van *Ferro* gesien hebben, dat het eene van de *Canarische* is, seggen dit van de selve gedaante te wesen. Het mach hebben acht mijlen in de langte, en ses in de breedte. D'aarde is'er verheven met verscheyde hooge Bergen, aan den voet van de welke vlakten gesien worden, die seer vruchtbaar souden zijn soo sy bebouwt waren. De *Caraïbanen* hebben'er menichte van schoone Dorpen, daar sy wellustelijken, en in eene diepe ruste leven. En hoewel sy altijd in mis-trouwen zijn van de Vreemdelingen, en dat sy op hare hoede blijven als'er op hare Rheeden aan komen, soo weygeren sy haar nietemin geen brood van het land, dat is de *Cassave*, water, vruchten, en andere leef-tochten die op haar land wasschen, indien sy die van nooden hebben: aangesien sy tot verwisseling haar eenige bijlen geven, of hak-messen, of andere yser-werken daar sy werk af maken.

V. LID.

Van het Eyland van de Barboude.

HEt Eyland dat onse Francoyschen noemen de *Barboude*, en d'Engelschen *Barbade*, is gelegen tusschen den dertienden en den veertienden Graad, benoorden de Middel-lijn, ten Oosten van *St. Alouzie* en van *St. Vincent*. d'Engelschen, die aldaar in het jaar duysent ses hondert seven en twintigh de Bevolking gebracht hebben, die het noch tegenwoordigh bewoont, geven het ontrent vijf en twintigh Mijlen rondte. Het is van gedaante langwerpiger als breed. Daar is niet meer als een eenigen Vlied in dit Eyland, die verdient den naam te dragen van Riviere. Maar het aardrijk daar by-na overal plat en effen zijnde, soo heeft het in verscheyde plaatsen Poelen en bewaar-putten van soet water, die het gebrek van spring-bronnen, en van Rivieren te goede komen. Het meeste gedeelte van de huysen, hebben ook Regen-bakken, en Putten die nimmer uyt-droogen.

In het beginsel toen men dese aarde bouwde, soo vertrouwdemen dat sy weynigh beloofde: Maar d'ondervindingh heeft het tegendeelige bewaarheyt, en sy is soo bequaam gevonden om Tabak, Gember, Kottoen, en bysonderlijk Suyker-rieten voort te brengen, dat na het Eyland van *St. Christoffel*, dit het

meest

meest besochte is van de Koop-lieden, en het meest-bevolkte van alle de *Voor-eylanden*. Van het jaar duysent ses hondert ses en veertigh, teldem'er ontrent twintigh duysend Inwoonderen, sonder te bevatten de Negersche Slaven, diemen hield op te klimmen tot een veel grooter getal.

Daar zijn verscheyde plaatsen in dit Eyland, die met goed recht den naam van Steden dragen: om datmen aldaar siet verscheyde schoone, lange, en breede straten, die beset zijn met een groot getal van schoone gebouwen, alwaar de voornaamste Amptenaren en Inwoonderen van dese beroemde Bevolking, hare woonplaatse houden: Maar dit gantsch Eyland in 't geheel aangemerkt, soo soudemen dat voor eene eenige groote Stad nemen, om dat de huysen d'eene niet verre van d'andere zijn; dat'er een groot getal van wel gebouwde is, op de wijse als die van Engeland; dat de winkelen en de Pakhuysen voorsien zijn met alle soorten van koopmanschappen; datmen'er Jaar-getijden en Markten houd; en dat het gantsch Eyland in navolging van de groote Steden, verdeelt is in verscheyde Parochien, die yeder eene schoone Kerke hebben, alwaar de Harderen, die'er in groot getal zijn, den Goddelijcken dienst doen. Alle de voornaamste Inwoonderen van dit Eyland hebben'er haar vast ter neder gestelt, en vinden'er haar soo goed, dat het selden gebeurt dat sy het begeven om in een ander over te gaan.

Dit Eyland is over-al berucht, om den grooten overvloed van uytstekende suyker, diemen sedert eenige jaren daar uyt trekt. Het is waar, dat sy soo wit niet is als die van elders komt, maar sy is meer geacht van de Suyker-suyveraren, om dat sy schooner van graan is, en dat sy meerder vermenigvuldigt, als men haar loutert.

VI. LID.

Van het Eyland van Ste Lucie.

DE Francoyschen noemen dit Eyland gemeenlijk *Ste Alouzie*; het is gelegen op den dertienden Graad, en veertigh Minuten aan dese zijde de Linie. Het wierd voor desen niet besocht als van een kleyn getal Indianen, die'er behagen schepten in de visscherye, dewelke daar overvloedigh is. Maar de Francoyschen van het *Martinische* hebben haar sedert kortelingh geselschap komen houden. Daar zijn twee hooge Bergen in dit Eyland, die uytnemende hard zijn. Men bespeurt haar van seer verre, en men noemt haar gemeenlijk, de *Pitons van Ste Alouzie*; Aan den voet van dese Bergen, zijn schoone en aangename Valleyen, die overdekt zijn met groote boomen, en van water-sprongen bevochtight. Men houd dat'er de lucht goed is, en dat'er d'aarde

 vrucht-

vruchtbaar sal zijn, wanneer sy meer ontdekt is als tegenwoordigh.

Mijn Heer *de Rosselan*, heeft dese Francoysche Bevolking gesticht, onder de gebiedenissen van mijn Heer *du Parquet*, die hem hadde uyt-gekosen om'er sijn Plaats-houder te wesen: en overleden zijnde in d'oeffening van dit Ampt, daar hy hem waardiglijk in queet, is mijn Heer *le Breton* Parisiaan in sijne plaatse gestelt geweest.

VII. LID.

Van het Eyland van Martinikus.

D'Indianen, noemden dit Eyland *Madanina*; maar de Spanjaarden hebben het den naam gegeven, die het tegenwoordigh draaght. Het is op de hoogte van veertien Graden en dertigh Minuten aan dese zijde van de Linie. Het is een schoon en groot land, dat ontrent sestien mijlen in de lengte heeft, op eene ongelijke breedte, en vijf en veertig in den omme-ring. Het is huyden ten dage het eene van d'allervoornaamste, en van d'allervolkrijkste van d'Eylanden de *Voor-eylanden.*

De Francoyschen, en d'Indianen beslaan dit land, en hebben'er lange te samen geweest in seer goeden verstande. Mijn Heer *du Parquet*, Neve van den overleden mijn Heer *Desnambuc*, die het beginsel gaf aan de Francoysche Bevolkingen die in dese *Voor-eylanden* zijn verbreyd, gelijk wy hier na noch seggen sullen, is'er Gouverneur wegens den Koningh, en sedert eenige jaren heeft hy'er de heerschappye af verworven.

Dit is het allergebrokenste van de *Voor-eylanden*, dat is te seggen, het meest-vervulde met bergen, die geweldigh hoogh zijn, en door-sneden met ontoegankelijke Rotsen. Het gene daar goede aarde is, dat bestaat ten deele uyt *Mornes*, het welke verheventheden zijn by-na rond, alsoo genaamt in 't land: van heuvelen die volkomentlijk schoon zijn (men noemtse *Côtieres* op de tale der Eylanden) en van eenige Vlakten of Valleyen, die uytermaten aangenaam zijn.

De Bergen, zijn t'eenemaal onbewoonlijk, en verstrekken tot weyde aan de Wilde Dieren, aan de Slangen, en aan de Serpenten, die'er in groot getal zijn. Dese Bergen zijn met schoone bosschen bekleed, waar van de boomen seer verre overtreffen en in dikte en in hooghte d'onse van Vrankrijk, en brengen vruchten en granen voort, waar mede de Wilde Zwijnen en de Vogelen haar spijsen.

Wat de *Mornes* en de heuvelen belanght, het meeste deel is bewoonbaar, en van een goede aarde, maar seer moeylijk om te bouwen: want men siet'er die

ſoo hoogh en ſoo ſteyl zijn, datmen'er naauwlijks ſonder gevaar kan arbeyden, of ten minſten, ſonder verplicht te weſen om ſich met eene hand vaſt te houden aan eenigen ſtronk van Tabak, of aan eenigen tak van een boom, om met d'andere te werken.

Den Tabak die op deſe verhevene plaatſen waſt, is altoos beter, en meer geacht, als die groeit in de Valleyen en in de diepe dalen, die niet van ſoo na-by begunſtigt worden met de lieflijke tegenwoordigheyt van de Son, dat is te ſeggen, ontrent wooningen die in de laaghte zijn geplaatſt, of op ſtreken rondom met boſſchen beſet. Want den Tabak die in deſe plekken geplukt word, is altijd vol van geluwachtige vlekjes, gelijck of hy gebrand was, en is noch van goeden ſmaak, noch om te bewaren. Deſe verſtikte plaatſen zijn ook geweldigh ongeſond, die'er arbeyden worden'er ongedaan van verwe, en de nieuwe aangekomene, die aan deſe lucht niet gewoon zijn, verkrijgen'er eer als elders de quale der mage, die ſoo gemeen in deſe Eylanden is.

Gelijk als'er twee ſoorten van onderſcheydene Land-aarden op deſe plaatſe zijn, alſoo is ſy verdeelt tuſſchen d'eene en tuſſchen d'andere, dat is te ſeggen, tuſſchen d'Indianen, natuurlijke bewoonderen des Lands, en de Francoyſchen, die de grond-veſten van deſe Bevolking ontwierpen in de Maant van July, van het jaar duyſend ſes hondert vijfendertig, onder het wijſe geleyde van mijn Heer *Deſnambuc*, die haar liet over-gaan van het Eyland van *S^t. Chriſtoffel*, ſtelde haar in vreedſame beſitting van dat Land, en na haar voorſien te hebben met alles wat noodig was tot haar beſtaan, en tot hare verſekertheyt, liet haar mijn Heer *du Pont*, om te gebieden in hoedanigheyt van ſijn Plaats-houder.

Het gedeelte des Eylands, dat door d'Indianen word bewoont, is gantſch in een quartier begrepen, datmen aldaar noemt *de Cabes-terre*, ſonder andere onderſcheyding.

Wat aangaat het Land door de Francoyſchen beſlet, datmen noemt *Baſſe-terre*, het is verdeelt in vijf quartieren, die zijn de Hutte van den *Pyloot*, de Hutte *Capot*, het *Carbet*, de ſterkte *S^t. Pieter*, en den *Prediker*. In yeder van deſe quartieren is eene Kerke, of ten minſten eene Kapelle, een Wacht-huys, en een Wapen-plaats, rondom dewelke men getimmert heeft verſcheyde ſchoone en groote Pak-huyſen, om in te ſluyten de Koopmanſchappen die van buyten komen, en die in het Eyland worden gemaakt.

Het quartier van de Hutte van den *Pyloot*, is alſoo genaamt, ter oorſake van een Wilden Hooft-man die'er ten anderen tijde woonde, en die voor grooten roem rekende deſen naam van *Pyloot* te dragen, die onſe Francoyſchen hem gegeven hadden. Hy was een groot vriend van mijn Heer *du Parquet*, en hy was het die hem geſtadighlijk waarſchouwde van alle de aanſlagen, die

ſijne Natie toen tegens ons voor-nam.

In het quartier van de Hutte *Capot*, is eene geweldigh ſchoone *Savane*, (men noemt aldus aan d'Eylanden de velden en de weyde-plaatſen) dewelke aan d'eene zijde geboord is met eene Riviere, genaamt de Riviere *Capot*, en van d'andere met verſcheyde ſchoone wooningen.

Het quartier van het *Carbet*, heeft deſen naam behouden van de *Caraïbanen*, die ten anderen tijde in deſe plaatſe hadden het eene van haar allergrootſte Dorpen, en eene ſchoone Hutte die ſy noemden *het Carbet*, een naam die huyden noch gemeen is aan alle de plaatſen daar ſy hare verſamelingen maken. Mijn Heer den Gouverneur heeft een ſeer langen tijd dit lieffelijk quartier vereert met ſijne wooning, dewelke hy hadde in een huys dat gebouwt is van Tichel-ſteen, niet verre van de Rheede, by de Wapen-plaatſe, in eene ſchoone Valleye, die bevochtight is met eene tamelijk groote Riviere, die van de Bergen valt. D'Indianen die noch geen gebouw geſien hadden op eene dit-gelijke wijſe, noch van vaſte ſtoffe, aanſchouwden het ſelve met den eerſten met eene diepe verbaaſtheyt, en na dat ſy verſocht hadden door de kracht van hare ſchouderen of ſy het konden verwrikken, ſoo waren ſy gedwongen te bekennen, dat ſoo alle de huyſen op deſe wijſe getimmert waren, het onweder datmen *Ouragan* noemt, haar niet ſoude konnen beſchadigen.

Dit huys, is omringht met verſcheyde ſchoone Tuynen, die met vrucht-boomen zijn geboord, en verrijkt met alle de ſeldſame en keurlijke dingen des Lands. Mijn Heer den Gouverneur heeft deſe woonplaatſe verlaten, ſedert ontrent twee jaren, om dat hy niet wel te paſſe was in dit quartier, daar ſy gelegen is, en heeft haar geſchonken aan de Jeſuiten, gelijk als ook verſcheyde ſchoone wooningen die'er aan vaſt hangen, en een groot getal Negerſche Slaven die de ſelve waarnemen.

De ſterkte *St. Pieter*, is het quartier daar tegenwoordigh mijn Heer den Gouverneur woont. Daar is eene ſeer goede ſtorm-plaatſe van verſcheyde grove ſtukken Geſchut, ten deele van Metaal, ten deele van Yſer. Deſe ſterkte gebied over de gantſche Rheede. Een ſteen-worp van de woonplaatſe van mijn Heer den Gouverneur is het ſchoone Huys van de Jeſuiten, gelegen op den oever van eene aangename Riviere, diemen om deſe reden noemt *de Riviere der Jeſuiten*. Dit ongemeene gebouw is getimmert ſeer vaſt van uytgehouwe ſteenen en van klinkerts, op eene order die het oogh genoeght. De toegangen daar van zijn geweldigh ſchoon; en in d'omgelegentheden ſietmen ſchoone Tuynen en Luſt-hoven, vervult met al dat d'Eylanden in welluſtigheyt voortbrengen, als ook met Planten, Kruyden, Bloemen en Vruchten, diemen aldaar uyt Vrankrijk gebracht heeft. Daar is ſelfs een beworp van Wijngaarden,

den, die goede Druyven dragen, en overvloedig genoeg, om'er Wijn af te maken.

Het quartier van den *Prediker*, bevat een plat-land, ſeer aanmerkelijk om ſijne uytſtrekking; en verſcheyde hooge Bergen, aan den af-gangh van de welke men een groot getal van ſchoone wooningen ſiet, die van goed in-komen zijn.

Tuſſchen de *Cabes-terre* en de *Baſſe-terre* is'er een In-ham, daar veel hout gevonden word, bequaam om Tabak op te winden. Men gaat'er ook Rieten halen die dienen om de Hutten af te ſchutten, en tammen *Mahot*, waar van de ſchorſe tot verſcheyde gebruyken dient in de Schrijnwerkerye.

Het meeſte gedeelte van de huyſen van dit Eyland is van Timmer-werk, ſeer gemakkelijk, en vermakelijk van aanſien. D'alleraanmerkelijkſte zijn gebouwt, op deſe verheventheden, die d'Inwoonderen *Mornes* noemen. Deſe voordeelige gelegentheyt helpt veel aan de geſontheyt van die'er woonen, want ſy ademen daar een lucht die beter geſuyvert is als die van de Valleyen; en ſy verheft verwonderlijk de ſchoonheyt van alle deſe behaaglijke gebouwen, haar een ſeer aangenaam doorſicht verſchaffende.

De beſte Rheede van dit Eyland, is tuſſchen het *Carbet*, en de ſterkte *St. Pieter*. Sy is veel meer verſekert als die van de nabuerige Eylanden, half omcingelt zijnde met tamelijk hooge Bergen, om haar de winden te beſchutten, en de ſchepen in ſekerheyt te bewaren.

Tuſſchen de Hutte van den *Pyloot*, en dien Boeſem diemen gemeenlijk noemt *den In-ham van de Sout-kuylen*, is een Rotſe een halve mijle diep in Zee, diemen den *Diamant* noemt, om ſijne gedaante, die tot een vertrek-plaatſe verſtrekt aan eene oneyndigheyt van Vogelen, en onder andere aan de wilde Duyven, die'er hare neſten maken: Den toegank is'er moeylijk: maar men laat niet achterwegen hem ſomtijds in 't voor-by gaan te beſoeken, geduerende den tijd dat de Jongen van de wilde Duyven goed zijn om t'eten.

De *Crénage* is gelegen van de ſelve zijde als deſen Diamant; dat is eene plaatſe in maniere als een In-ham, of een Boeſem, daar men de Schepen brenght om die te ververſchen, en te verklutſen, haar op de zijde windende, tot dat de Kiele blood ſchijnt. De Zee is'er altijd ſtille: maar deſe plaatſe leyt in geen goede lucht, en de Boots-geſellen zijn'er gemeenlijk met koortſen gequelt, die evenwel niet ſeer gevaarlijk zijn, dewijl ſy haar den meeſten tijd verlaten als ſy van plaatſe veranderen.

Boven de ſtroomen, die in den tijd der regenen tuſſchen de Grachten van dit Eyland met ongeſtuymigheyt af-loopen, ſoo telt men'er tot negen of tien aanmerkelijke Rivieren, die nimmer uyt-droogen. Sy nemen haren oorſpronk

van

aan den af-hank of aan den voet van d'allerhoogste Bergen, van waar sy hare wateren rollen tusschen de Valleyen, en na dat sy d'aarde hebben bevochtigt, soo ontlasten sy haar in de Zee. Hare gebuerschap is dikwils ongemaklijk en gevaarliik, om dat wanneer sy over hare randen vloeyen, sy de boomen ontwortelen, de rotsen onder-mijnen, en de velden en de tuynen verwoesten, slepen dikwils in de kuylen de huysen die op de vlakten staan, en alles wat sich stelt tegen dese uytstekende snelligheyt van haren loop. Dit is het ook dat het meeste gedeelte van de Bewoonderen deser bevolking genoodigt heeft, hare woonplaatsen te verkiesen op den top van die kleyne Bergskens, waar mede haar Eyland rijkelijk is bekroont: want sy beschutten haar tegens dese inwateringen.

Maar dat het alleraanmerkelijkste is in dit land, is de menichte der Bewoonderen die het besitten, en het bebouwen, diemen tegenwoordig segt te wesen van negen of tien duysent persoonen, sonder daar in te begrijpen d'Indianen, en de Negersche Slaven die by-na in soo groot een getal zijn. De sachtigheyt van de Bestiering, en de voordeelige gelegentheyt van dit Eyland, helpen veel tot d'onderhouding, en d'aanwassing van desen grooten toe-vloed der volkeren. Want by-na alle de Stier-lieden van de Francoysche en de Hollandsche Schepen die op *Amerika* varen, beleyden den loop van hare Scheep-vaart soodanig, dat sy het konnen onderkennen, en aandoen voor alle d'anderen, die soo wel niet op haar streek leggen: en soo vaardig als sy het Anker uytgeworpen hebben op de Rheede van dit land, om de ververschingen te nemen die haar noodigh zijn, doen sy'er hare Mede-reyseren belanden, indien sy niet noodwendiglijk verplicht zijn om haar noch verder te geleyden. Het is selfs dikwils gebeurt, dat gantsche Huys-gesinnen, die uyt Vrankrijk gekomen waren, met voornemen om op andere Eylanden over te gaan, die verder als dit selve zijn, en het nergens in wijken, noch in de goedigheyt van de lucht, noch in de vruchtbaarheyt van de grond, vermoeyt en af-gesukkelt zijnde van de Zee, haar daar stille hebben gehouden, om haar niet op nieuws blood te geven aan soo vele gevaarlijkheden, walgingen, en d'andere ongemakken, die dese lange en moeyelijke reysen onafscheydelijk vergeselschappen.

Onder die groote menighte van volk, dat dese Bevolking maakt, zijn'er verscheyde persoonen van verdienste, en van staat, die na dat sy hare dapperheyt hebben doen uyt-munten, in de legeren van Vrankrijk, dese lieflijke vertrek-plaatse hebben uyt-gekosen, om te zijn de plaatse van hare ruste, na hare eerlijke vermoeyenissen. Mijn Heer de *Courcelas*, algemeen Plaats-houder van mijn Heer den Gouverneur, heeft'er onder allen hem selven prijselijk gemaakt; sijn wijs beleyd, sijne gespraaksaamheyt, en sijnen lust tot ver-

plichting

plichting hebben hem verkregen de genegentheden van alle d'Inwoonderen des Eylands, en d'eerbiedigheden van alle de Vreemdelingen die'er belanden. Mijn Heer *le Comte*, en mijn Heer de *l'Oubiere*, zijn'er aansienlijk onder de voornaamste Amptenaren. Mijn Heer *du Coudré*, heeft'er langen tijd bedient het Ampt van Rechter in Borgerlijke en in Misdadige saken, met groote toestemming.

In het beginsel van de beschrijving deses Eylands, hebben wy met voornemen gesegt, dat de Francoyschen en d'Indianen, daar lange te samen in goeden onderlingen verstande hebben geleeft: Want wy verstaan uyt gedenk-schriften, die ons sedert korteling zijn gesonden geweest, nopende den Staat van dit Eyland, hoe het ontrent vier jaren is geleden, dat de *Caraïbanen* in openbaren oorlog met d'onse zijn; dat sedert dien tijd, dese Barbaren verscheyde plonderingen in onse quartieren hebben gedaan; en dat noch de hooge bergen, noch de diepte van de kuylen, noch de schriklijkheyt van de wijd-strekkende en nare eensaamheden, diemen tot daar toe hadde gehouden voor ondoordringelijke muuren, dewelke de land-streken van dese twee Land-aarden van den ander scheyden, haar niet hebben konnen verhinderen om op ons volk in te komen storten, en te voeren tot in het midden van eenige haar'er woonplaatsen, het vyer, de moort, de verwoesting, en alles wat den geest der wrake haar op het wreedste heeft konnen in-blasen, om hare verwoetheyt te genoegen, en om de beestelijkheyt van hare driften te versadigen.

Men spreekt verscheydentlijk van d'oorsake deser scheuringen. Eenige schrijven het toe aan d'ongeneuchte die sommige *Caraïbanen* geschept hebben, hier uyt dat mijn Heer *du Parquet* tegens haren danke, Francoysche Bevolkingen heeft opgerecht in d'Eylanden van de *Grenade*, en van *Ste Alouzie*. D'andere seggen, dat sy bewogen zijn geweest de wapenen in de hand te nemen, om de dood te wreken van eenigen uyt hare Natie, Inwoonderen van het Eyland van *St Vincent*, die sy houden om-gekomen te zijn, na dat sy vergiftighde Brandewijn hadden gedronken, dewelke haar gebracht hadde geweest van het *Martinische*.

Terstont als desen oorlogh was verklaart, en dat de *Caraïbanen*, na hare gewoonte, eenige schenderyen in onse quartieren hadden gedaan: de genen die nijdigh zijn op de heerlijkheyt van onse Bevolkingen, en op haren voortgank en vast-stelling in dese Eylanden, deden een gerucht loopen, dat ons volk nimmer dese Barbaren souden overweldigen; dat die van dese selve Land-aard die op *Dominikus* en op *St Vincent* woonen, alle hare Bond-genooten van de Vaste Kust hadden gaande gemaakt, om ons met vereenighde machten den oorlogh aan te doen; dat om dit voornemen gemaklijker te maken, en haar

gedeelte te vergrooten, sy selfs van vrede hadden gehandelt met de *Arouâges* hare oude Vyanden; en dat sy alle dese Wilden soo verre in hare twist-sake hadden gewikkelt, dat sy besloten hadden met een gemeen geweld haar op ons te werpen, en ons te verdrukken door hare menichte.

Men weet niet voor waarachtich of dit eed-gespan, daar men ons mede dreyghde, beworpen is geweest: maar het is seker dat het niet te voorschijn is gekomen, en dat na d'eerste invallen, die de *Caraïbanen* van het *Martinische* op onse land-streken deden, met eenigh voordeel, sy sedert soo qualijk geslaaght zijn in hare onderwindingen, en soo dikwils vervolght en te rugge gedrongen geweest van d'onsen, met verlies van hare voornaamste Over-hoofden, dat sy gedwongen zijn geweest sedert twee jaren, of daar ontrent, hare Dorpen, als ook hare Tuynen in der selver bescheydentheyt te laten, en haar te besluyten in de dikte der bosschen, en tusschen de Bergen en de Rotsen, die by-na ontoegankelijk zijn. In-voegẽ dat die kennen de dapperheyt, d'ervarentheyt, en de goede geschiktheyt van onse Francoyschen die dit Eyland bewoonen, volkomentlijk zijn vroet gemaakt, dat soo dese Barbaren noch de stoutmoedigheyt hebben uyt hare holen te voorschijn te komen, om het lot der wapenen te beproeven, en om dese diepe verslagentheyt waar in sy leven, van haren hals te schudden, sy door noodwendigheyt gedwongen sullen zijn, of om haar de gantsche besittingh van dit land te laten, of om aan te vaardigen alle de voorwaarden onder de welke sy vrede met haar sullen willen handelen, en te vernieuwen d'oude Bond-genootschap, die sy al te lichtveerdighlijk gebroken hebben.

DERDE HOOFT-STUK.

Van d'Eylanden de Voor-eylanden die haar na het Noorden uyt-strekken.

ALle d'Eylanden, waar van wy de beschrijvingh in dit Hooft-stuk sullen doen, meer ten Noorden gelegen zijnde als de voorgaande, genieten by gevolgh een weynigh sachter gematichtheyt. Sy worden ook meer besocht als die van *Tabago*, vande *Grenade*, en van *S*te *Alouzie*; om dat de Schepen die haar aan het *Martinische* ververscht hebben, en die na *S*t *Christoffel* af-sakken, de selve mogen besien d'eene na d'andere, sonder van haar spoor af te wenden.

I. LID.

Van het Eyland van Dominikus.

DIt Eyland is op de hoochte van vijftien Graden, en dertigh Minuten. Men acht het in de langhte te hebben ontrent dertien mijlen, en op het allerbreedste een weynich minder. Het heeft in sijn middel-punt verscheyde hooge bergen, die eene ontoegankelijke diepte omringen, waar in men van de hoochte van sekere Rotsen, een oneyndich getal van kruypende gedierte siet, van eene vervaarlijke dikte en langte.

De *Caraïbanen* die dit Eyland in groot getal bewoonen, hebben de genen die haar gingen besoeken, langen tijd onderhouden met de vertellingh die sy deden, van een groot en wanschapen Serpent, dat in dese diepte sijn leger hadde. Sy seyden dat het op sijn hooft droegh een blinkenden steen gelijk een Karbonkel, van eene onwaardeerlijke waardye. Dat het gewoonlijk dit rijkelijke vercielsel overkleede, met een kleyne bewegende huyt, gelijk d'ooghschedel die het ooge bedekt: maar dat als het gink drinken, of dat het speelde in het midden van desen diepen Af-grond, het den selven naakt en blood vertoonde, en dat alsdan de Rotsen, en alles wat'er rondom was, een verwonderlijken glants ontfing van het vyer, dat van dese dierbare kroone uytstraalde,

Den *Cacikes* of Hooft-man van dit Eyland was ten anderen tijde van d'aansienlijkste onder d'andere van deselve Land-aart, En als alle hare troepen in slagh-order voort trokken tegens d' *Arouâges* hare Vyanden van het Vaste-land, hadde desen het geleyde van den voor-tocht, en muyten uyt door eenig bysonder teyken, dat hy aan sijn lichaam droegh.

Als'er Francoysche Schepen by dit Eyland voor-by varen, sietmen terstont verscheyde Schuytjes, in yeder van de welke drie ofte vier Indianen ten meesten zijn, die de Hooft-mannen van dese Schepen komen noodigen, hare Ankers te laten vallen aan de goede Rheeden die sy aan-wijsen: of ten minste, bieden sy aan vruchten van haar land, die sy hebben mede gebracht, en na dat sy eenige van de schoonste geschonken hebben aan de Hooft-mannen, en aan d'andere Bevel-hebberen, soo bieden sy dat haar overschiet in verwisseling van eenige Vis-hoeken, van eenige Kristalle Koralen, of andere geringe snuysteringen die haar behaaghlijk zijn.

II. LID.

Van het Eyland van Marigalante.

MEn ſtelt het gemeenlijk op de hooghte van vijftien Graden, en veertien Minuten. Het is een tamelijk plat land, en vervult met Boſſchen, die betuygen dat het niet onvruchtbaar weſen ſoude, ſoo het bebouwt was. Het heeft altoos beſocht geweeſt van d'Indianen, ſoo om de Viſſcherye, als om d'onderhouding van eenige kleyne Hovenieringen, die ſy'er hebben.

De laatſte bekent-makingen, die ons van de *Voor-eylanden* gekomen zijn, brengen mede, dat mijn Heer *d'Hoüel*, Gouverneur van *Gardeloupe*, dit Eyland nieuwlijks heeft doen bevolken, en dat hy'er een Sterkte heeft doen bouwen, om eenige Indianen over den hekel te halen, die haar tegens dit voornemen wilden ſtellen, en die twintigh mannen hadden gedood, die ſy'er voor uyt hadden geſonden, om het land allengskens t'ontdekken: En dat om deſe toe-val, hy'er ontrent drie hondert op heeft doen over gaan, die haar des nachts vertrokken in een groot Schip dat ſy op de Rheede hadden, tot dat de Verſterking weerbaar was. De *Caraïbanen* van *Dominikus*, om de vriendſchap t'onderhouden die ſy hebben met d'Inwoonderen van *Gardeloupe*, dat hare naaſte gebueren zijn, ſeggen dat ſy ontſchuldig zijn van deſe moort, en hebben hare verantwoording gedaan aan mijn Heer *d'Hoüel*, de ſelve op-ſtrijdende aan die van hare Land-aart, die d'andere Eylanden bewoonen.

III. LID.

Van d'Eylanden der Heyligen, en van de Vogelen.

TUſſchen *Dominikus* en *Gardeloupe*, zijn'er drie ofte vier kleyne Eylandekens, d'eene ſeer na-by d'andere gelegen, diemen gewoonlijk *de Heyligen* noemt. Sy zijn op de ſelve hoochte als *Marigalante*, aan den Ondergank van het welke ſy gelegen zijn, en tot tegenwoordigh zijn ſy woeſt, en onbewoont.

Het Eyland *der Vogelen*, is noch weſtelijker als *de Heylige*. Men plaatſt het op de hooghte van vijftien Graden, en vijf en veertigh Minuten. Het is alſoo genaamt ter oorſake van de menighte der Vogelen, die'er hare neſten maken tot op het ſand, en tot aan den Oever van de Zee. Sy zijn ten meeſten deele gemaklijk met de hand te grijpen, om dat ſy ſelden menſchen ſiende, daar geene vreeſe voor hebben. Dit land is ſeer laagh, en ter naauwer nood kanmen het beſpeuren, voor datmen daar dicht by is.

IV. LID.

Van het Eyland van de Desirade.

HEt is alsoo genaamt, door dien *Christoffel Colombus* dit het eerste ontdekte van alle de *Voor-eylanden*, in sijne tweede reyse van *Amerika*. En gelijk het eerste land van dese nieuwe Werelt door hem genaamt wierd *San Salvador*, in plaatse dat het te voren genaamt was *Guanahani*, dat eene van de *Lucayesche* Eylanden was, op de hoochte van vijf en twintigh Graden en eenige Minuten; alsoo noemde hy dit, *het Gewenschte*, om de vervulling van sijn wensch. Het is tien mijlen af-gelegen van *Gardeloupe*, trekkende na het Noord-westen: en van de Linie sestien Graden, en tien Minuten. Daar is ook goed land in dit Eyland, om'er verscheyde schoone woonplaatsen te beworpen: daarom hoopt-men, dat het niet lange sal wesen sonder bevolkt te zijn.

V. LID.

Van het Eyland van Gardeloupe.

DIt Eyland is het grootste, en een van de schoonste, van alle die de Francoyschen in de *Voor-eylanden* besitten. Het was voor desen genaamt van d'Indianen *Carucueira*: maar de Spanjaarden hebben het den naam gegeven die het tegenwoordigh draaght. Eenigen stellen het bestiptelijk op den sestienden Graad, en andere voegen'er sestien Minuten by. Het heeft ontrent sestigh mijlen in omme-kringh, op negen of tien in de breedte, daar d'aarde hem allerbreedst uyt-strekt. Het is in twee deelen gedeelt door een kleynen arm van de Zee, die het Groote-land af-scheyd van het gene men eygentlijk *Gardeloupe* noemt. Het Oosterlijkste gedeelte hier van is genoemt, *Cabes-Terre*, en dat na den Ondergank is, *Basse-Terre*.

Het gene men het Groote-land noemt, heeft twee Sout-kuylen, daar het water van de Zee sich in sout vervormt, gelijk in verscheyde andere Eylanden, door d'eenige kracht van de Son, sonder eenige andere konst-greep.

Het gedeelte dat bewoont word, is verheven op verscheyde plaatsen, en voornamentlijk in sijn middel-punt, met verscheyde hooge Bergen, waar van dat eenige over-eynde rijsen met kale en vervaarlijke rotsen, die haar verheffen uyt den schoot van verscheyde schrikkelijke steyle diepten, dewelke haar omringen; en d'andere zijn bedekt met schoone boomen, die ten allen tijde een aangenamen krans om haar vlechten. Daar zijn aan den voet van dese bergen verscheyde vlakten van groote uyt-strekking, ververscht door een groot getal

van ſchoone Rivieren, die ten anderen tijden de Vlooten die uyt Spanjen quamen noodighden, om'er te komen putten de wateren, die haar noodigh waren om hare reyſen te volherden. Eenige van deſe Rivieren, over hare boorden vloeyende, rollen met haar beſulferde ſtokken, die door de ſulfer-mijnen zijn gegaan, dewelke zijn in een van de voornaamſte Bergen des Eylands, die geduerigh rook uyt-braakt, en waar aan men om die reden den naam gegeven heeft van *Sulferige*. Daar zijn ook Spring-aderen van ſiedend water, die d'ervarentheyt ſeer bequaam bevonden heeft tot geneſingh van de Water-ſucht, en tot alle de ſiekten die uyt koude oorſaken ontſtaan. Daar zijn twee groote Zee-boeſemen, tuſſchen deſe twee Landen, waar in dat d'Inwoonderen des Eylands, die vermaak ſcheppen in de Viſſcherye, in alle Saiſoenen de Zee-ſchildpadden, en verſcheyde andere uytnemende Viſſchen mogen vangen.

Dit land is begonnen bewoont te worden door de Francoyſchen, in het jaar duyſend ſes hondert vijf en dertigh. Mijn Heeren *du Pleſſis* en *de L'Olive*, hadden'er d'eerſte gebieden met gelijke macht. Maar den eerſten geſtorven zijnde de ſevende maant na ſijne aankomſte, en mijn Heer *de L'Olive* onhebbelijk geworden zijnde tot de beſtiering, door het verlies dat hy dede van het geſichte, ſoo namen de Heeren van de Maatſchappye van d'Eylanden van *Amerika*, ter herte om deſe nieuw-geboorne Bevolking t'onderſteunen, die geweldigh vervallen was, en die te voorſien met een Over-hooft begaaft met moedigheyt, met ondervinding, en met alle de hoedanigheden die vereyſcht worden in een Man van gebied. Hier toe wierpen ſy d'oogen op mijn Heer *Auber*, den eenen van de Hooft-mannen van het Eyland *S^t. Chriſtoffel*, die alſdoen te Parijs was. Den tijd heeft breedelijk bewaarheyd, dat deſe Heeren geen beter verkieſingh mochten doen: Want deſe Bevolking is hare behoudeniſſe, en alle den goeden ſtaat waar in ſy ſedert is geweeſt, ſchuldigh aan de voorſichtigheyt, en aan het wijſe beleyd van deſen waardigen Gouverneur, die ſijne aankomſte in dit Ampt dede uyt-munten met de Vrede die hy met de *Caraïbanen* maakte, en door verſcheyde goede orden die hy in-ſtelde, tot de verlichtingh der Inwoonderen, en om het Eyland aanmerkelijker te maken; gelijk wy dat ſullen verhandelen in het derde Hooft-ſtuk van het tweede Boek deſer Hiſtorie.

Mijn Heer *d'Hoüel* is huyden ten dage Heer en Gouverneur van dit Eyland: en ſedert hy daar in beveſtight is geweeſt, heeft het noch een geheel ander aangeſicht aangenomen, als het te voren niet hadde; want het is toe-genomen in getal van Inwoonderen, die'er verſcheyde ſchoone huyſen hebben gebouwt, en hebben'er ſoo groot een koop-handel getrokken, dat het tegenwoordigh is eene van d'aanſienlijkſte, en van de bloeyenſte der *Voor-eylanden*.

Men

Men siet'er schoone vlakten, over dewelke men den Ploech doet gaan om d'aarde te bouwen; het gene in d'andere Eylanden niet by de hand genomen word: waar door de *Rijs*, de *Mays*, de *Manioc* waar van men de *Cassave* maakt, de *Patates*, en selfs de Gember, en de Suyker-rieten aldaar de beste van de Werelt voort komen.

De Gereformeerde Jakobijnen, besitten een gedeelte van het beste land deses Eylands, waar op sy verscheyde schoone wooningen hebben gemaakt, die van een goed aanbrengen zijn. Sy zijn den goeden staat waar in sy gevonden worden schuldigh aan d'onvergelijkelijke sorgen van den E. V. *Raymond Breton*, die haar heeft behouden aan sijne Order, in het midden van verscheyde swarigheden.

Het gedeelte des Eylands datmen de *Basse-terre* noemt, is verrijkt met eene kleyne Stad, die alle dagen aan-groeyt. Sy heeft alreede verscheyde straten, die beset zijn met een groot getal schoone gebouwen van Timmer-werk, die ten meesten deele met twee verdiepingen zijn, en op eene gemakkelijke wijse gemaakt, en aangenaam voor het gesicht. Sy is ook verciert met de Parochie Kerke; met de huysen der Jesuiten en der Carmeliten, die mijn Heer den Gouverneur daar sedert korteling geroepen heeft; en met verscheyde wijde Pak-huysen, die voorsien zijn met alle den voor-raat en de koopmanschappen, die noodig zijn tot de bestendigheyt van dese lieflijke Bevolking.

Mijn Heer den Gouverneur houd sijne woonplaats in een Kasteel, dat niet verre van de Stad leyd. Het is wel vast gebouwt, op vier zijden. De hoeken zijn voorsien met Punten, en met Wijk-schansen, van Metselerye van soodanigh eene dikte, dat het kan onder-stutten de swaarte van verscheyde Metale stukken Geschut, die'er in maniere van Storm-schansen zijn gestelt. Een weynigh aan gene zijde van het Kasteel, is'er eenen seer hoogen Bergh, die het soude konnen ongemak aan doen: Maar mijn Heer den Gouverneur, die niet met alle vergeet van dat tot de vercieringh en tot de versekering van sijn Eyland magh mede helpen, heeft'er Geschut op doen voeren; en op dat een Vyand dese plaatse niet tot sijn voordeel soude konnen trekken, heeft hy'er gemaakt eene soorte van Vestingh of Slot, dat altijd is voorsien met leef-tochten en oorloghs-gereetschappen. Hy heeft'er ook woonplaatsen doen bouwen, die bequaam zijn om in verdek te houden de Soldaten die het bewaren, en ter nood tot eene versekerde vertrek-plaatse te dienen aan d'Inwoonderen. De *Cabes-Terre* heeft ook een Sterkte die wel aanmerkelijk is. Sy is gebouwt op eene plaatse diemen ten anderen tijde aldaar noemde de *Case au borgne*. Sy behouwt dat geheele quartier in versekering. Men noemt haar *de Sterkte van de Heylige Maria*.

Verſcheyde perſoonen van aanſien, hebben haar in dit Eyland vertrokken, en hebben'er doen ſtellen een groot getal van Suyker-molens. Mijn Heer *de Boiſſeret*, is'er algemeen Plaats-houder van mijn Heer den Gouverneur. Mijn Heer *Hynſelin*, mijn Heer *du Blanc*, mijn Heer *de Mé*, mijn Heer *des Prez*, en mijn Heer *Poſtel*, zijn'er geacht onder de voornaamſte Amptenaren, en d'aller-aanſienlijkſte Inwoonderen. Mijn Heer *d'Aucourt*, perſonaſie van een ongemeen verſtant, en een ſeer ſoeten ommegangh, oeffent daar het ampt van Borgerlijk en Miſdadigh Plaats-houder, met grooten lof.

VI. LID.

Van het Eyland van Antigoa.

DIt Eyland, is op de hooghte van ſeſtien Graden, en veertigh Minuten, tuſſchen de *Barbades* en de *Deſirades*, ſijne lenghte is van ſes of ſeven mijlen, op eene ongelijke breedte. Het is van een moeyelijke aankomſt voor de Schepen, om de Rotſen die het omringen. Men hield voor deſen dat het onbewoonlijk was, om datmen geloofden dat'er geen ſoet water gevonden wierd: maar d'Engelſchen, die'er haar hebben geplaatſt, hebben het daar gevonden, en hebben'er noch Putten, en Regen-bakken gegraven, die dit gebrek ſouden voldoen.

Dit Eyland is overvloedigh in Viſſchen, in Wild-braat, en in allerley ſoorte van tam Gedierte. Het is bewoont door ſeven of acht hondert mannen, en daar zijn gelijk in alle d'andere Eylanden, die onder het bewind van deſe Landaard zijn, goede en verſtandige Leeraren, die groote ſorge dragen over de Kudden die haar zijn toe-betrouwt.

VII. LID:

Van het Eyland van Mont-ſerrat.

DE Spanjaarden, hebben dit Eyland den naam gegeven die het draaght, om eenige gelijkheyt die'er is, tuſſchen een bergh die hier gevonden word, en die van *Mont-ſerrat*, die na-by Barcelonie is, en deſen naam is hem by gebleven tot op deſen dagh. Het is op de hoochte van ſeventien Graden Noordelijker af-gangh. Het heeft drie mijlen in de lengte, en by-na ſoo vele in de breedte, in-voegen dat het hem in eene ronde gedaante vertoont. D'aarde is'er ſeer vruchtbaar. D'Engelſchen beſitten het, en zijn'er ſeer wel geplaatſt. Men houd dat'er ontrent ſes hondert menſchen op zijn.

Het gene alleraanmerkelijkſt is in dit Eyland, is een ſchoone Kerke, van

een

een aangename bouwingh, die mijn Heer den Gouverneur en d'Inwoonderen daar hebben doen timmeren, den ſtoel, de banken, en al het vercierſel van binnen, zijn van ſchrijnwerk, van hout des lands, dat dierbaar is, en van goeden reuk.

VIII. LID.

Van d'Eylanden van de Barbade en van Redonde.

HEt Eyland, dat de Francoyſchen noemen *Barbade*, en d'Engelſchen *Barboude*, is op de hooghte van ſeventien Graden, en dertigh Minuten. Het is een laagh land, langh ontrent vijf mijlen, gelegen Noord-weſtwaart van *Mont-ſerrat*. D'Engelſchen hebben'er eene Bevolking van drie of vier hondert menſchen, en vinden'er waar van ſy redelijk konnen beſtaan. Het heeft dit moeyelijks en gemeen met d'Eylanden van *Antigoa* en van *Mont-ſerrat*, dat de *Caraibanen* van *Dominikus* en van elders, daar dikwils groote plonderingen doen. De vyandſchap die deſe Barbaren aangenomen hebben tegen de Engelſche Natie is ſoo groot, dat'er naauwlijks eenigh jaar door-loopt, waar in ſy geen een ofte twee in-vallen doen, ter gunſte van de nacht, in eenige van d'Eylanden die ſy beſitten: en alſdan, ſoo ſy niet vaardig worden ontdekt, en krachtelijk te rugge gedreven, vermoorden ſy alle de menſchen die ſy ontmoeten, berooven de huyſen en verbrandenſe, en indien ſy eenige Vrouwen of hare Kinderen konnen vermeeſteren, maken ſy die Oorloghs-gevangenen, en voeren die met haar op hare gronden, met alle den beuit die haar wel bevalt.

Het Eyland datmen noemt *Redonde* of *Rotonde*, om ſijne gedaante, is op de hooghte van ſeventien Graden, en tien Minuten. Het is kleyn, ende en vertoont van verre niet anders als een groven Toren: en na een ſeker aanſien, ſoudemen ſeggen dat het een groot Schip was, dat onder ſeyl is. Men kan het lichtelijk van alle kanten aan-doen, om dat de Zee, die het omringht, diep is, en ſonder Rotſen of Klippen, die de Schepen in gevaar mogen ſtellen,

IX. LID.

Van het Eyland van Nieves.

DIt is een kleyn land, dat gelegen is op de hooghte van den ſeventienden Graad, en negentien Minuten na het Noorden. Het heeft niet meer als ontrent ſes mijlen in het ronde, en in ſijn midden eenen eenigen Bergh, die geweldigh hoogh is, en met groote Boſſchen bedekt tot op den top. D'Inwoonderen zijn alle rondom den Bergh, te beginnen van den Oever der Zee,

tot datmen komt op het hooghste, daarmen gemakkelijk kan klimmen. Men doet den omme-gang van dit Eyland licht soo te water als te lande. Daar zijn verscheyde Bronnen van soet water, waar van eenige machtigh genoegh zijn om hare wateren tot in de Zee te brengen. Daar is selfs een Spring-ader, waar van de wateren warm en mineraal zijn. Men heeft Bad-plaatsen gemaakt naby den oorspronk, die met een gelukkige uyt-komst worden gebruykt, tot de genesing van de selve siekten die de wateren van *Bourbon* vereyschen.

D'Engelschen, die'er haar hebben ter neder gestelt in het jaar duysend ses hondert acht en twintigh, bewoonen dit Eyland in het getal van ontrent drie duysend menschen, die'er eerlijk bestaan, door den handel die sy'er doen met Suyker, met Gember, en met Tabak.

Dit Eyland is van de beste bestieringh van alle de *Voor-eylanden*. Het Recht word'er bedient met groote wijsheyt, door een Raad, die te samen komt uyt d'alleraansienlijkste, en alleroudste Inwoonderen van de Bevolking. Het vloeken en sweeren, de dieveryen, de dronkenschap, de hoererye, en alle soorten van ongebondentheden en wanschikkelijkheyt, worden'er gestrengelijk gestraft. In het jaar duysend ses hondert negen en veertig, gebood'er mijn Heer *Lake*. Korteling heeft hem God tot hem geroepen. Hy was een Godvreesend man, en verstandig, die met groote voorsichtigheyt, en met groote sachtigheyt heerschte.

Daar zijn drie Kerken, die eenvoudigh gebouwt zijn; maar tot vergelding zijn sy'er seer gemakkelijk gestelt om'er den Gods-dienst te doen. Tot de versekering van de Schepen die op de Rheede leggen, en om d'aankomst te verhinderen die een vyand soude mogen doen, heeft men'er een Sterkte gebouwt, daar verscheyde grove stukken Geschut op leggen, die op de Zee gebieden. Sy houd ook in versekeringh d'openbare Pak-huysen, waar in men ontlaad alle de Koopmanschappen die van buyten aan komen, en die noodigh zijn tot het bestaan der Inwoonderen. En van daar is het, dat sy daar na uyt-gedeylt worden aan alle de bysondere die haar van nooden hebben, aangesien dat die dit bevel hebben, haar bequaam oordeelen om te betalen op den gestelden dagh, en prijs, die mijn Heer den Gouverneur, en mijne Heeren van den Raad daar op geset hebben, na hare voorsichtigheyt en rechtvaardigheyt.

Het gene dit Eyland noch aansienlijk maakt, is dat het niet is af-gescheyden als door een kleyn armken van de Zee, van dat van *S^t. Christoffel*, het schoonste en beroemste van alle de *Voor-eylanden*, waar van het een Hooft-eyland is. Beschrijvende dan kort genoeg het meeste gedeelte van d'andere Eylanden, is het recht dat wy ons op dit wat verder uyt-breyden. En daarom sullen wy'er een Hooft-stuk alleen af maken, gelijk het onderworpsel sulks wel verdient.

VIER-

VIERDE HOOFT-STUK.

Van het Eyland van S^t. Christoffel in het bysonder.

HEt Eyland van *S^t. Christoffel*, wierd aldus genaamt van *Christoffel Columbus*, die het aangenaam siende, wilde dat het sijn naam droegh. Waar toe hy ook genoodight wierd door de gedaante van den eenen van de Bergen die in dit Eyland zijn, dewelke draaght op sijn achterste, gelijk op d'eene van sijne schouderen, eenen anderen kleyner bergh; even alsmen dien Heyligen Christoffel af-schildert gelijk een Reus, die onsen Heer op de sijne draaght, in de gedaante van een kleyn kind. Het Eyland is op de hooghte van seventien Graden, en vijf en twintigh Minuten.

Dit is den Zetel van d'algemeene Gouverneurs van de Francoyschen en van d'Engelschen, die het grootste gedeelte van de *Voor-eylanden* besitten: MYN HEER DEN RIDDER VAN POINCY, *Drossaart en Groot-Kruys van S^t. Jan en van Jerusalem*, *Gebieder van Oysemont en van Coulours*, *en Hooft van het Esquader van de Schepen des Konings in Bretagne*, Edelman van seer ouden Huyse, dat den naam draaght van POINCY, oeffent seer waardighlijken dit Ampt voor sijne Majesteyt, sedert ontrent negentien jaren herwaarts. En men vind in sijn persoon alle de voorsichtigheyt, alle de dapperheyt, alle d'ervarentheyt, en in een woord alle de hooge hoedanigheden die noodigh zijn om een groot Hooft-man te volmaken. Aan de sorgen en aan de wijsheyt van desen braven Heer is het dat men schuldigh is den hedens-daaghschen goeden staat van dit Eyland: Want het gevonden hebbende gelijk een Woestijn, heeft hy het verrijkt met verscheyde schoone gebouwen: Hy heeft het vervult met alle noodsakelijke dingen tot het leven: Hy heeft'er getrokken eene groote menigte van persoonen van allen aansien, die'er soetelijk en in ruste leven: en hy heeft'er gestelt d'alleredelste en d'allerwijdstrekkenste Bevolking, die onse Land-aart tot noch toe buyten de land-palen van Vrankrijk gehad heeft. Hy hand-haaft dese Bevolking door goede borgerlijke en krijghs-gebruykelijke Wetten. Hy handelt met eene getrouwe gerechtigheyt aan alle die onder sijne beheerschingh zijn, hebbende tot desen eynde gestelt een Raad van luyden van aansien. Hy draaght eene lief-hebbende sorge voor de armen, voor de sieken, en voor de weesen: In het gemeen, hy verquikt en helpt in der nood alle d'Inwoonderen des Eylands; bestaande uyt sijne eygene goederen, door sijne goede geschiktheyt, en door sijne Vaderlijke sorghvuldigheyt, sonder yemant ten laste te wesen. Hy handelt deftelijk de Vreemdelingen die hem komen besoeken, en doet een gunstelijk onthaal aan alle die op sijn Eyland aankomen.

Sijn huys word bestiert met eene order diemen niet genoegh soude konnen loven. In de vrede selver sietmen'er d'oeffeningen van den oorlogh doen : en in allen tijd is het eene Schole van borgerlijke zedelijkheyt, en alle soorten van deughden. Hy doet de krijghs-tucht naauw-puntelijk waar-nemen om het Eyland in verweeringh te houden, schrik aan de vyanden te geven, en in der nood hulpe aan de Bond-genooten te verleenen. Hy is een Middelaar van alle de geschillen die onder de gebuerige Natien op-komē, en door sijn wijs beleyd, blijft hy altijd in volkomen goeden verstande met d'Engelschen, en hy brengt haar hier toe dat sy sijne gevoelens moeten eeren en toe-geven. Hy kan in een oogenblik ter baan brengen verscheyde Compagnien Paarde-volk, en ontrent acht tot negen duysent mannen te voet. Eyndelijk, hy heeft sorge gedragen om den Francoyschen naam in verscheyde Eylanden uyt te breyden, daar hy Bevolkingen heeft op-gerecht die tegenwoordigh bloeyende zijn : Hy heeft ook gesonden in het vaste land van *Amerika*, in een plaats genaamt *Caap de Nord*, mannen die een handel met d'Indianen onderhouden, en die de grond-vesting mogen leggen van eene breede Bevolking, om dat die plaatse den ingank opent van een groot en goed Land. Het was onmogelijk om verder te gaan, sonder eenigen tijd onse oogen stille te houden op een soo waardigen Generaal. Laat ons nu de beschrijving van S^t. *Christoffel* vervolgen.

Het Eyland heeft ontrent vijf en twintigh mijlen in het ronde; d'aarde aldaar licht en zandachtigh zijnde, om alle soorten van de vruchten des lands voort te brengen, en verscheyde van die in *Europa* wasschen. Het is verheven in het midden, door seer hooge bergen, waar af verscheyde vlietjes vloeyen, die somtijds soo schielijk op-swellen, door de regenen die op de bergen vallen, sonder datmen het aan den af-hank, noch op de vlakte bespeurt; datmen dikwils overvallen word van dese stroomen, die inder ijl overvloeyen.

Het gantsch Eyland is verdeelt in vier hoeken, waar van'er twee zijn, die door de Francoyschen gehouden worden, en d'andere twee door d'Engelschen: maar in sulker voegen datmen niet magh door-gaan van het eene quartier na het andere, sonder te gaan op den grond van d'eene of d'andere Natie. D'Engelschen hebben in hare bedeelingh meer kleyne Rivierkens als de Francoyschen: Maar in vergeldingh, hebben dese meer plat-land, en aarde bequaam om gebouwt te worden. D'Engelschen zijn'er ook in grooter getal als d'onse : maar sy hebben soo sterke plaatsen niet tot verweering, en sy zijn soo wel niet gewapent. De Francoyschen hebben vier Sterkten, versien met menighte van Geschut, dat verre in Zee draaght, waar van het gene dat op de Sand-punt is, versterkingen heeft na de regelen, in maniere van een Burcht. Het alleraanmerkelijkste

kelijkste aan dit, is op de Rheede, of aan de Anker-plaatse diemen noemt van het Lage-land. Daar zijn nacht en dagh in d'eene en in d'andere Compagnien van Soldaten, die goede wacht houden. Om de quartieren ook in versekertheyt te houden, en voor te komen de wanschiklijkheden, die souden mogen ontstaan tusschen twee verscheyde volkeren, soo houd yeder Land-aart op de toe-paden van sijne quartieren, een wacht-huys, waar in de wacht alle dagen word vernieuwt. D'Engelschen, hebben ook van hare zijde twee sterke plaatsen, d'eene die gebied op de groote Rheede, en d'andere op een andere aankomst, die naast de Sand-punt is.

Dit Eyland is voorsien met een schoone Sout-kuyl, die op den Oever van de Zee is, in een Boesem of In-ham, die d'Inwoonderen gemeenlijk noemen *Cul-de-sac*. Niet verre van daar, is'er een punt van aarde, die soo dichte by het Eyland van *Nieves* uyt-steekt, dat de Zee-ader die dese twee plaatsen scheyt, niet wijder is als een kleyn quartier-uurs, in-voegen dat'er mannen gevonden zijn, die het ten anderen tijde hebben over geswommen.

Men houd dat'er een Silver-mijn op St *Christoffel* is: Maar gelijk de Sout-putten, de Bosschen, de Rheeden, ende Mijnen gemeen zijn aan de twee Natien, soo vaardight niemant de moeyte aan om het te besien, Voeght hier by dat'er eene groote macht van nooden is; en een uytstekend getal van Slaven tot suik een voornemen. De ware Silver-mijn van dit Eyland, dat is de Suyker.

Men doet den ommegang van dit Eyland gemaklijk te land: Maar men kan het midden niet door-gaan, ter oorsake van verscheyde hooge en groote Bergen, die in haren Boesem vervaarlijke diepten besluyten, en Bron-aderen van warme wateren. En selfs men vind'er Sulfer, dat den naam van *Sulferige* aan d'eene van dese Bergen gegeven heeft. Van den voet der Bergen af, den ommekring buyten-om nemende, soo spreyd sich alle d'aarde van dit Eyland uyt al dalende door een soeten af-gank tot aan den Oever van de Zee, op eene ongelijke breedte, na dat de Bergen hare wortelen min of meer uyt-dringen, aan de zijde van de Zee; of na dat de Zee voort komt, en d'aarde tegen de Bergen besluyt. Alle het uytspreydsel van goede aarde die bebouwt is, tot aan den al te harden en stijven af-hank van de Bergen, is by-na over-al verdeelt in verscheyde verdiepingen, door het midden van de welke loopen, schoone ende breede wegen, getrokken op eene rechte Linie. D'eerste van dese Linien waar door men van d'eene verdieping tot d'andere komt, begint ontrent hondert schreden boven den Oever van de Zee: d'andere drie of vier hondert schreden hooger, en alsoo strekken sy op-klimmende tot aan de derde ofte vierde verdiepingh, van waar men de wooningen van beneden siet, die een

geweldigh aangenaam gesicht vertoonen.

Yeder verdiepingh, die als een Riem of Gordel rondom de Bergen maákt, grooter of kleynder na dat het daar nader-by of verder-af is, heeft ook sijne wegen, die gelijk soo vele dwers-straten zijnde, de vrye aan-komst geven van die of hooger of lager zijn: en dat met soo schoon eene gelijkmatigheyt, dat als men den ommegang van het Eyland ter Zee doet, daar niets vermakelijker te sien is als dese aangename groente van soo vele boomen die de wegen boorden, en die op de uyt-hoeken staan, en de scheydingh maken van yeder wooning. Het gesicht kan sich niet vermoeyen in het aanmerken van dit land. Soo het op-waart draaght, vind het sich bepaalt, door dese hooge Bergen, die gekroont zijn met eene eeuwige groente, en bekleed met dierbare Bosschen. Soo het meer neder-waarts sakt, bespeurt het de Tuynen die haren aan-vank nemende ter plaatsen daar de Bergen toegankelijk zijn, haar van daar uytspreyden door een sachten en soeten af-gank tot aan den Oever van de Zee. Het schoone nieuw-opgeschote groen van den Tabak langhs het touw geplant, het bleeke geluw van de Suyker-rieten die in hare rijpheyt staan, en het donker groen van de Gember en van de *Patatten*, verbeelden sulk een veranderlijken landschap, en soo betooverend een mengelingh van aardige verwen, datmen'er sijn gesicht niet van af kan trekken, sonder gewelt op sijne innerlijke toe-genegentheden te doen. Het gene d'oogen noch meer vermaakt, is dat op het midden van elk gehucht of Hovenieringh, men verscheyde schoone huysen siet, van onderscheyde bouwingh. Namelijk die met roode of blaauwe pannen zijn overdekt, geven een grooten glimp aan dit lieflijk doorsicht: En door dien het Eyland altijd op-klimmende gaat, soo ontsteelt de benedenste verdiepingh het gesicht niet van die dieper te land-waart is; maar op een selven stont sietmen alle die aardige by-een-schikkingen, alle die wegen die gelijk soo vele paden van lust-prieelen zijn; alle die lijsten van verscheyde soorten van boomen; alle die tuynen in den haak beplant met veelderleye uytsonderingen van vruchten; en alle die kluchtige gebouwen die veel-tijds niet van elkander af-staan als hondert schreden of daar ontrent; En in een woord, soo vele aangename voorworpselen vertoonen haar aan d'oogen op een selven tijd, datmen niet en weet waar men de selve sal stille houden.

Het is noodsakelijk tot het beste gevoech van d'Inwoonderen, en de gemakkelijkheyt van hare besigheden, dat hare huysen d'eene van d'andere zijn af-gescheyden, en geplaatst in het midden van het land dat sy bouwen: Maar de Francoyschen boven hare woon-plaatsen die aldus verstrooyt zijn, hebben noch gebouwt in haar quartier van het Lage-land eene aangename Stad, die alle dagen toe-neemt, en waar van de gebouwselen zijn van Tichel-steen,

en

en van Timmer-werk. Sy is by de Rheede daar de Schepen gewoon zijn te Ankeren. Alle d'aanſienlijke Inwoonderen des Eylands,en de vreemde kooplieden hebben'er hare Pak-huyſen.

Men vind'er by de Francoyſche en Hollandſche Koop-lieden,die aldaar haar verblijf nemen, uytſtekenden Wijn, Brandewijn, Bier, alle ſoorten van Stoffen, van Zijde en van Wolle, die bequaam zijn tot het land, en algemeenlijk alle de ververſchingen die in het Eyland niet groeyen, en die noodſakelijk zijn tot d'onderhouding der Inwoonderen. Men heeft alles voor een redelijken prijs, in vermangeling van de Koopmanſchappen die in dat land vallen. Het is in de ſelve plaatſe, daar de Konſtenaars woonen, die haar in verſcheyde Ambachten beſigh houden, die nut zijn om den handel,en de borgerlijke gemeenſchap t'onderhouden. Men vind'er daar-en boven noch een Verhoor-plaatſe om het Recht te doen, en eene ſchoone Kerke, die een geweldigh getal-rijke vergaderingh kan begrijpen. Dit gantſch gebouw is van Timmer-werk, verheven op een grond-voet van gehouwe ſteen. In plaatſe van glaſen en venſters, zijn'er niet als dwerſe tralien. De ruſtingh van het dak ſtaat op drie Gevels om den wind ſoo veel ſpelens niet te geven, en het verdek is met roode pannen.

De Capucijnen hebben eenige jaren het beleyd van deſe Kerke gehad, en den laſt der ſielen onder de Francoyſchen van het Eyland:maar in het jaar duyſend ſes hondert ſes en veertigh, wierden ſy van deſe laſt ontſlagen met de gemeene toe-ſtemmingh der Inwoonderen, die haar beleefdelijken oorlof gaven, en ontfingen in hare plaatſen Jeſuiten en Carmeliten, die'er tegenwoordigh door de ſorghvuldigheden en de mildheden van mijn Heer den Generaal en d'Inwoonderen, ſchoone huyſen hebben, en goede omgelegentheden, die gebouwt worden door een groot getal Slaven, die haar toe-behooren, en die haar verſchaffen waar van ſy eerlijk konnen beſtaan. Den E. V. *Henry du Vivier* is den eerſten Opper-vooght geweeſt van het huys der Jeſuiten. Sijne ſoetigheyt en ſijnen minlijken omme-gangh, hebben hem het herte verkregen van alle die van onſe Natie, die dit Eyland bewoonen.

Mijn Heer den Generaal, heeft ook een Gaſthuys doen bouwen in een ſeer geſonde plaats, alwaar de Sieken die geene middelen hebben om haar in hare huyſen te laten geneſen, gevoed worden, als mede beſocht van Artzen en van Heel-meeſteren tot hare weder-herſtelling. De vreemdelingen die in ſiekte vallen in dit Eyland,worden'er ook ontfangen. Hy heeft noch order geſtelt dat de Weeſen geplaatſt worden in eerlijke huyſen, alwaar ſy onderweſen en gevoed worden op ſijne koſten.

Onder de ſchoone,groote,en vaſte gebouwen die de Francoyſchen en d'Engelſchen

geſchen gebouwt hebben, in verſcheyde geweſten van dit Eyland, munt uyt ſonder tegenſpreken het Kaſteel van mijn Heer den Generaal van *Poincy*, en overtreft verre alle d'anderen; daarom is het dat wy'er een geheele byſondere beſchrijvingh van ſullen doen.

Het is gelegen op eene luchtige en geſonde plaatſe, aan den af-gank van een ſeer hoogen bergh, bedekt met groote boomen, die door hare eeuwige groenheyt, het een wech-rukkend doorſicht geven. Het is van de Zee gelegen een kleine halve Francoyſche mijle. Men vind op de plaatſe die'er na toe geleyd, en die al ongevoeligh op-klimt, d'aangename huyſingen van eenige der voornaamſte Amptenaren en Inwoonderen des Eylands: en alſmen op de zijde gekomen is van eene kleyne verheventheyt die het verſchuylt, komende van het Lage-land, ſoo wordmen derwaarts geleyd door een recht en breed pad, geboord met Oranje-boomen en Citroen-boomen die tot beſchutting verſtrekken, en die den reuk en het geſicht wonderlijk verluſtigen: Maar dit ſchoone Paleys aan het ooge een aanſien vertoonende dat uytmuntende aanlokkende is, ſoo kan men het ter naauwer nood elders werpen.

Des ſelfs gedaante is by-na vierkant, met drie verdiepingen wel-voeghlijk, volgens de regelen van een naauw-keurige Bouw-kunſt, die'er de gehouwe ſteen ende tichel-ſteen aan beſteed heeft, met een ſchoone gelijk-matigheyt. De Gevel die haar het eerſte vertoont, en die na het Ooſten gekeert is, heeft voor haren in-gang een breeden op-gang, met een dubbele ry van trappen, en een brave borſt-weering daar boven op; en de zijde die haar uyt-ſicht na den Onder-gang heeft, is ook met een Stoep verſien die d'eerſte geheel gelijk is, en met eene ſchoone en grove Ader van levendigh water, die ontfangen zijnde in een groot bekken, van daar geleyd word door enge onder-aardſche Pijpen na alle de gemakken van het ſelve huys.

De Salen en de Kameren zijn heel luchtigh; de Zolderingen zijn op ſijn Francoyſch gemaakt, van root hout, vaſt, effen, van goeden reuk, en van het gewaſch des Eylands. Het Dak is op eene platte wijſe gemaakt, van waar men eene van d'allerſchoonſte en van d'allervolkomenſte uyt-ſichten der Wereld heeft.

De Venſteringen zijn op eene goede order geſtelt: d'uyt-ſichten van voren, ſtrekken haar uyt langhs het toe-pad, en dringen door langhs ſchoone Valleyen, beplant met Suyker-rieten, en met Gember. Die van den Onder-gang, worden bepaalt door den Bergh, die'er niet verder af is dan ſoo vele de juyſte gelijk-matigheyt ſulkx vereyſcht, om door den rijken grond die hy vertoont, de bevalligheyt en de volmaaktheden van dit Paleys te verheffen. Wat d'uytſichten van den Middagh en na het Noorden aan-gaat, ſy ontdekken een

aanmerkelijk gedeelte van het Eyland, en de Hoven en de gebouwſelen, daar alle de noodſakelijke gemakken zijn tot de volmaking van ſoo ſchoon een Huys.

In de tuſſchen-wijdte die is tuſſchen dit Caſteel, en den nabuerigen bergh, heeftmen een ſchoonen Tuyn uytgeſpaart, die naauwkeurigh word onderhouden. Hy is voorſien met het meeſte gedeelte van de Potaſie-kruyden die in Vrankrijk worden gevonden, en verrijkt met een Pronk-bedde, vervult met ſeldſame en ſinnelijke bloemen, die bevochtight worden van eene heldere ſpringh-ader, dewelke haren oorſprong neemt aan den af-hank van den berg, en ſonder veel konſt-leyding een grooten uyt-worp maakt, die weder ontſpringt in het midden van den Tuyn.

Dit rijkelijk Gebouw is ſoo wel geplaatſt, en ſoo aangenaam ververſcht met ſachte winden die van den bergh af-ſchieten, en van den Ooſtenwind, die den gewoonlijkſten des Lands is, dat in de grootſte hitten van den Somer, men daar eene lieflijke gematichtheyt geniet.

Dit is ſoo vermakelijk een ſaak als het mogelijk ſoude konnen zijn, wanneer op de dagen van algemeene en openbare vrolijkheyt, men in d'Eylanden vreughde-vyeren aanſteekt, om de nieuwe tijding van eenige gelukkige uytkomſt der overwinnende Wapenen van ſijne Allerchriſtelijkſte Majeſteyt. Want alſdan doen de Claroenen en de Baſuynen hare klinkende geluyden hooren van de hooghte der platte-form van dit Palays, in ſulker voegen dat de nabuerige Bergen, de Heuvelen en de Boſſchen die haar bedekken, wedergalmen op dit door-dringend gerucht, en maken eene minſame Echo die haar verſpreyd door het gantſch Eyland, en wel verre in Zee. Dan ſietmen ook hangen boven van d'aarde-grond, en aan de venſteringen van d'allerverhevenſte verdieping, de Veld-teykenen door-ſaayt met Lelyen, en de Wapen-vaandelen en de Standaarden die mijn Heer den Generaal op de Vyanden heeft wegh gedragen.

Aan eene van de zijden deſes Huys, is'er eene ſchoone en groote Kapelle, ſeer eygentlijk verciert, alwaar d'Aalmoeſſenieren van mijn Heer den Generaal den dienſt doen. De gemakken en de huys-veſtingen van de Huys-genooten komen in het gevolgh, en zijn begrepen in twee gantſche huyſingen, die mede van Tichel-ſteenen zijn gebouwt. Aan d'andere zijde maar een weynigh verder, op eene kleyne verheventheyt, ſietmen het quartier van de Negerſche Slaven, die verſcheyde kleyne huyskens van hout en van Tichel-ſteen bewoonen. Men heeft aan deſe plaatſe den naam gegeven van de Stad van *Angola*.

Dit Huys is niet alleenlijk lof-waardigh om dat het gelegen is in een goede

lucht, om dat het volmaaktelijk wel gebouwt is, en om de heldere water-ſprongen die het ververſchen, de ſchoone Tuynen die het omringen, de rechte en wijde paden die'er na toegeleyden, de gevoeghlijkheden van verſcheyde gemakken die het vergeſelſchappen, en om alle de rijkelijke vercierſelen die het verheerlijken: Maar ook om dat het verſterkt is met Wijk-ſchanſen, en voorſien met grove ſtukken Geſchut van Metaal, en van een Wapen-huys, daar allerleye Wapenen, en voor-raat van Buſſe-kruyt, van Lonten, en van Kogels, in overvloed gevonden worden.

Dit ſoude ſelfs niet genoegh zijn tot de volmaking van dit grootſe Hof, dat het alle deſe voordeelen van de Natuere en van de Konſt hadde, die wy terſtont beſchreven hebben, ſoo het na dat alles gelegen was in eene woeſte, dorre, en onvruchtbare plaatſe, en dat het moeſt gaan bedelen van elders als van d'aarde die het omringt, de noodwendige middelen tot ſijne onderhouding. Ook heeft het dit gebrek niet, en de ſchoonheyt word'er gevonden vereenight met de nuttigheyt, door eene verwonderlijke verſameling. Want uyt ſijne venſteren ſietmen in den Neder-hof drie gebouwen of Molens bequaam om de Suyker-rieten te brijſelen, die haar Meeſter eene verſekerde winſte en inkomſte aan-brengen, en die mogen gaan neffens d'alleredelſte en beſte Heerlijkheden van Vrankrijk, Wat de ſtoffe aangaat om de Molens t'onderhouden, te weten de Suyker-rieten, ſy worden vergadert en geplukt langhs de velden die'er omleggende zijn, en die haar wonderlijk wel voort-brengen. Meer als drie hondert Negeren, die mijn Heer den Generaal toe-behooren, bebouwen deſe landen, en worden gebruykt tot den dienſt van deſe Molens, en tot de beleyding van verſcheyde andere Koopmanſchappen, die dit Eyland gelukkelijk voort-brengt, gelijk wy dit ſullen ſeggen in het Tweede Boek van deſe Hiſtorie.

Alles word in dit Huys, en wat daar aan vaſt is, gedaan ſonder verwarring, en al te haaſtig een voort-porring. Dit groot getal van Negerſche Slaven, is ſoo wel geregelt, geleyd en beſtiert, dat yeder hem begeeft aan d'oeffening en het bewind hem aan-geweſen door den Meeſter van de werken, ſonder hem te ſteken in de bedieningen en de beſigheden van anderen.

Boven deſe ſoorte van lieden die tot de dienſtbaarheyt geboren zijn, heeft mijn Heer den Generaal ontrent hondert Huys-genooten Francoyſchen van Land-aart, die betaalt worden tot den dienſt van ſijn Huys, waar van de meeſte van verſcheyde oeffeningen zijn, en van verſcheyde ambachten noodigh in de Borgerlijke gemeenſchap, over alle de welke, den Gebieder van het Huys een byſonder opſicht heeft.

Mijn Heer den Generaal heeft noch de Wachten van ſijn perſoon, die hem ver-

vergeselschappen wanneer het noodsakelijk is, onder het geleyde van een Hooft-man, meer om de Majesteyt van den Koning te vertoonen, waar van hy d'eere heeft Plaats-houder te zijn, als door eenigh belang dat hy'er toe mach hebben, bemind zijnde, en lief en waard van alle de Francoyschen, en ontsien van alle de Vreemdelingen.

Na het voorbeeld van mijn Heer den Generaal, verscheyde Edele en aansienlijke Huys-gesinnen, die van Vrankrijk gekomen zijn, gelokt zijnde door de soetigheyt van sijne Bestiering, hebben haar vast ter neder gestelt in dit Eyland, en hebben'er gebouwt schoone en vermakelijke huysen. D'alleraanmerkelijkste zijn die van mijne Heeren van *Poincy*, de *Treval*, en de *Benevent*, dat drie brave Edel-lieden zijn, Neven van mijn Heer den Generaal: den eersten van dewelke, bysonder Gouverneur is van *S^t. Christoffel*, onder mijn Heer sijn Oom, en de twee andere zijn Hooft-mannen van hare quartieren.

Mijn Heer *Giraud* zaliger, onder sijne andere Huysen had'er een doen bouwen by het Hof van mijn Heer den Generaal, en een ander te *Cayonne*, die van d'allervolmaakste zijn. Dese Personasie, die van groote verdiensten was, en die door sijn wijs beleyd, hem hadde verkregen de vriendschap van alle d'Inwoonderen der Eylanden, droegh de hoedanigheyt van Oorloghs-bedienaar van *S^t. Christoffel*, en d'andere Eylanden *van onder de wind*, dat is te seggen van *S^t. Maarten*, van *S^t. Bartholomeus*, en van het *Heyligh Kruys*, die na den Ondergank zijn, beneden *S^t. Christoffel*.

Tusschen d'aansienlijke Huysen onder onse Francoyschen, moetmen noch stellen dat van mijn Heer *Auber*, die geweest is Gouverneur van de *Gardeloupe*. Het is van een schoone bouwing, van vast hout en op goeden grond, en dat meer is, het heeft een hoogh-getakt Bosch, dat noch niet ter neder is geslecht, en suyvere aarde, om vijftigh Slaven besigh te houden, die in de Suyker en in de Gember werken. Maar dat het selve meer glans geeft, is dat het geplaatst is, op de hooghste verdieping van de wooningen van het quartier van den Bergh *Plateau*, en verheven op eene hooghte, van waar men verscheyde schoone woon-plaatsen ontdekt die'er beneden zijn, en siet soo verre in de Zee, als de kracht van het ooge hem kan uyt-strekken. Mijn Heer *de la Roziere* tegenwoordigh Majeur van het Eyland, mijn Heer *de Saint Amant*, mijn Heer *de l'Esperance*, mijn Heer *de la Roche*, dat Hooft-mannen zijn, alle d'Amptenaren in het gemeen, en alle d'alleroudste Inwoonderen zijn wel gehuysvest.

D'Engelschen hebben ook doen timmeren in hare quartieren, verscheyde groote en schoone gebouwen, die de natuurlijke schoonheyt van dit Eyland

wonderbaarlijk verheffen. D'alleraansienlijkste zijn, die van mijn Heer *Waarnard* zaliger, eerste algemeen Gouverneur van dese Land-aard; dat van mijn Heer *Riche* zaliger, die sijn Na-besitter was; dat van mijn Heer *Eüret*, die tegenwoordigh dit Ampt oeffent met grooten lof; en dat van mijn Heer de Colonel *Geffreson*, die alle soo volkomen zijn, dat sy met goed recht genaamt moeten worden, onder d'allerschoonste, en d'allergemakkelijkste huysen der *Voor-eylanden*.

Men telt ook tot vijf schoone Kerken, die d'Engelschen in dit Eyland hebben doen bouwen. D'eerste diemen ontmoet, komende uyt het quartier van de Francoyschen, is op de punt van de Palm-boomen; de tweede by de groote Rheede, beneden het Hof van mijn Heer haren Gouverneur; de derde aan de Sand-punt; en de twee andere in het quartier van *Cayonne*. De drie eerste zijn van een aangename bouwing na het land, van binnen verciert met schoone stoelen, en gestoelten van schrijn-werk, en van kostelijk hout. De Kerkelijke, die den Godlijken dienst doen, waren ten anderen tijde gesonden van den Aarts-bisschop van Cantelbergh, die'er tot sijn groot Stede-houder hadde mijn Heer den Dokter *Fiatley*, Capellaan van den overleden Koning van Engeland, en Leeraar van de Kerke van de punt der Palm-boomen, in het selve Eyland. Maar tegenwoordig ontfangen sy hare sending van de Synodische vergaderingen, die het Bisschoplijke vermogen hebben.

VYFDE HOOFT-STUK.

Van d'Eylanden van onder den Wind.

ALle d'Eylanden die na den Ondergank zijn van dat van *St. Christoffel*, worden gewoonlijk genaamt, *d'Eylanden van onder de Wind*: door dien de wind, die by-na altijd in de *Voor-eylanden* blaast, een Oosten-wind is, die somtijds een weynigh van het Noorden mede deelt, en dat het selden gebeurt, dat de wind van den Ondergank, of van den Middagh waayt. Men telt'er in alles negen voorname, waar van wy in dit Hooft-stuk sullen handelen, ten naastenby op de selve schikking die sy in de Kaarte houden.

I. LID.

Van het Eyland van St. Eustatius.

DIt Eyland is ten Noord-westen van *St. Christoffel*, op de hooghte van seventien Graden, en veertigh Minuten. Het is kleyn, en magh in alles niet meer hebben, als ontrent vijf mijlen in het ronde. Het is, om eygentlijk te

spreken,

ſpreken, niet meer als een Bergh, die hem verheft uyt het midden van den Oceaan, in maniere van een Suyker-brood, dat de ſelve gedaante is die den bergh van *Tabor*, en de Pijk van *Teneriffe* vertoonen: ten zy dat deſen laatſten onvergelijkelijk hooger is.

Het ſtaat onder d'Oppermogentheyt van mijne Heeren de Staten der Vereenighde Provincien, die de heerſchappye en de grond-eygendom hebben over-gelaten aan mijn Heer van Ree, en aan ſijne Mede-ſtanderen, aanſienlijke Kooplieden van Vliſſingen in Zeeland, die'er eene Bevolking hebben geſticht, beſtaande in ontrent ſeſthien hondert menſchen, die'er bequamelijk beholpen zijn, onder de ſachte beſtiering van de Hollandſche Natie.

Dit Eyland is het allerſterkſte van gelegentheyt van alle de *Voor-eylanden*: want daar en is niet als een goede aan-komſt, die lichtelijk beweert kan worden, en daar weynigh menſchen een gantſch Leger ſouden konnen te rugge houden. Boven deſe natuurlijke verſterking heeft men'er eene goede Sterkte gebout, die op de beſte Rheede gebied, en wel diep in Zee, door de dracht van haar Geſchut.

D'Inwoonderen zijn alle gemakkelijk gehuyſveſt, en ſinlijk gehuyſraat, in navolging van hare Mede-land-genooten van Holland. Daar en is niet als het hooge van den Bergh, dat met Boſch is overdekt: den gantſchen Omme-loop is geſlecht. En men ſoude naauwlijks konnen gelooven, hoe groot een menigte van Tabak, men ten anderen tijde daar uyt gehaalt heeft, en men daar noch dagelijks uyt-haalt.

Hoewel den top van den Bergh van dit Eyland geweldigh ſcherp ſchijnt, is hy niet-te-min hol, en heeft in ſijn middel een grond die wijd genoeg is, om t'onderhouden menighte van Wild-braad, dat ſich in deſe diepe vertrek-plaats vermaakt. D'Inwoonderen zijn ſorghvuldigh om op haar land te voeden, allerley Gevogelte, en ſelfs Verkens, en Lampreyen, die'er wonderlijk vermenighvuldigen.

Daar en zijn geen Water-ſprongen in dit Eyland; maar daar zijn tegenwoordigh ſeer weynigh huyſen, die geen goeden Regen-bak hebben, om dit gebrek te vergoeden. Daar zijn ook Pak-huyſen, ſoo wel voorſien van alle dingen, die noodigh zijn tot het leven, en het onderhoud van d'Inwoonderen, dat ſy dikwils genoegh hebben om hare Na-gebueren mede te deylen.

Wat de perſoonen aangaat die deſe Bevolking uyt maken, daar zijn verſcheyde aanſienlijke Huys-geſinnen, die'er Chriſtelijk, en ſonder verwijt leven, en die nimmer beſwalkt hebben geweeſt met de miſdaden die eenige haar op-zadelen. De genen die onder deſe lieden hebben geleeft, hebben'er vele-

geſchiktheyt beſpeurt, en veel mindere ongebondentheyt als in verſcheyde andere Eylanden.

Daar is ook eene ſchoone Kerke, die van een Hollandſch Leeraar word beſtiert. Mijn Heer *van der Graaf*, die tegenwoordigh is Leeraar van de Kerke van ter Veer, in het Eyland van Walchren, heeft'er ten anderen tijde het beleyd af gehad. Hy predikten'er in een ſelven dagh, en op een ſelve Stoel, in het Francoyſch en in het Nederduytſch; om te ſtichten d'Inwoonderen van d'eene en d'andere tale, die in dit Eyland zijn. Mijn Heer *de Mey* vermaart Prediker van de Kerke van Middelburgh, die onder andere ſchriften, in het openbaar heeft uyt-gegeven eene geleerde en naauw-keurige uytlegging, op d'allermoeyelijkſte plaatſen van de vijf boeken van Moſes, daar van natuurlijke dingen gehandelt is, quam in de plaatſe van mijn Heer *van der Graaf*, en ſedert dat hy beroepen is om in ſijn Land te dienen, hebben mijne Heeren de Bewinthebberen van deſe Bevolking, altijd geweldigh ſorghvuldigh geweeſt, aan het Synodus van hare Provintie te verſoeken goede en getrouwe Werk-lieden, om gebruykt te worden in dit kleyne gedeelte van den Wijngaart des Heeren.

II. LID.

Van het Eyland van St. Bartholomeus.

HEt Eyland van *St. Bartholomeus*, is ten Noord-Weſten van *St. Chriſtoffel*, op den ſeventienden Graad. Het heeft weynigh aarde bequaam om gebouwt te worden, hoewel het redelijk groot van omme-kring is. Mijn Heer den Droſt van *Poincy*, Algemeen Gouverneur van de Francoyſchen, heeft het op ſijne koſten doen bewoonen, ontrent vijftien jaren geleden. Men vind'er verſcheyde ſchoone boomen geweldigh hoogh geacht, een oneyndig getal van vogelen van verſcheyde ſoorten, en ſteen zijnde geweldigh bequaam om kalk te maken, die men daar gaat halen van d'andere Eylanden. Het is van een moeyelijke aan-komſt voor de groote Schepen, om dat het is omringt met verſcheyde Rotſen: die behagen ſcheppen in d'eenſaamheyt, ſouden geene volkomener konnen vinden.

III. LID.

Van het Eyland van Saba.

HEt is gelegen ten Noord-Weſten van *St. Euſtatius*, op de hooghte van den ſeventienden Graad, en vijf en dertigh Minuten. Men ſoude gelooven, het

het van verre siende, dat het niet anders was als een Rotse: Maar de Bevolking van *S^t. Eustatius*, die'er volk op heeft doen over-gaan om het te bouwen, heeft eene aangename Valleye gevonden, en goede aarde genoegh om verscheyde Huys-gesinnen besig te houden, die te vreden leven, in dese lieflijke vertrek-plaatse. Daar en is geene Ankering aan de Kuste als voor Sloepen. De vissche-rye is'er overvloedig. En de sorgen die mijn Heer den Gouverneur van *S^t. Eustatius* tot heden over dit volk genomen heeft, doen dat de noodwendige ver-verschingen daar niet gebreken.

IV. LID.

Van het Eyland van S^t. Maarten.

DIt Eyland is op de hooghte van achtien Graden, en sestien Minuten. Het heeft ontrent seven mijlen in de lengte, en vier in de breedte. Daar zijn schoone Sout-kuylen, die den Spanjaart verplicht hadden om'er eene Sterkte te bouwen, daar hy een Garnisoen onderhield, om'er hem het eygendom af te bewaren. Maar op het eynde van het jaar 1648 soo slechten hy de Sterkte, en verliet het Eyland. Het welke bespeurt zijnde door mijn Heer de Ruyter, die een van de groote Schepen voerden, die mijn Heer Lampsen gewoonlijk in *Amerika* stiert, en die voor die tijd ontrent de kuste van dit Eyland van *S^t. Maarten* was, soo gink hy te *S^t. Eustatius* volk lichten, dat hy'er over voerden om het te bewoonen, en daar besitting af te nemen, in den naam van mijne Heeren de Staten der Vereenigde Provintien.

De tijding van den uyt-tocht der Spanjaarden uyt dit land, ter selver tijd gekomen zijnde tot de kennisse van mijn Heer den Generaal der Francoyschen, soo reede hy vaardighlijk een Schip toe, en stelden'er in een getal van brave mannen, om het recht en den eysch van onse Natie te vernieuwen, die dit Eyland beseten hadden voor d'ontweldiging der Spanjaarden. Sedert hebben de Francoyschen en de Hollanderen dit land in minsaamheyt gedeelt, en sy leven'er te samen, in seer goeden onderlingen verstande.

De Sout-kuylen, zijn in het quartier van de Hollanderen: maar de Francoyschen hebben'er het gebruyk vry af. Mijn Heer den Generaal stelde tot sijn Plaats-houder in dese plaatse mijn Heer *de la Tour*. En tegenwoordigh is het mijn Heer de *Saint Amant*, die'er gebied. Hy heeft onder hem ontrent drie hondert mannen; die het land bebouwen, en doen allen mogelijken vliit om het tot aansienlijkheyt te brengen.

De Hollanderen zijn'er in alsoo groot een getal als de Francoyschen. Mijn Heer Lampsen, en mijn Heer van Rée, zijn de voornaamste Heeren en Bewind-hebberen van dese Bevolking. Sy hebben in haar quartier schoone woon-plaatsen, groote Pak-huysen, en een wel aanmerkelijk getal van Negers, die hare eeuwig-duerende Dienaren zijn.

Daar en is geen soet water in dit Eyland, als dat in den regen-tijd word vergadert in de bakken, die'er genoegh gemeen zijn. Daar zijn verscheyde Eylandekens rondom dit land, die seer wel gelegen zijn, tot de geringe vermaken van d'Inwoonderen. Daar zijn ook poelen van sout water, die wel diep tusschen het land in loopen, daarmen een oneyndigh getal van goede visschen vanght, bysonderlijk Zee-schildpadden. Men vind in de Bosschen wilde Verkens, wilde Duyven, Tortel-duyven, en Perroketten sonder getal. Men siet'er verscheyde boomen, die onderscheyde Gommen uyt-sweeten: Maar den Tabak die'er wast, meer geacht zijnde als die van d'andere Eylanden, soo is dit dat sijn Koop-handel aanmerkelijker maakt.

De Francoyschen en de Hollanderen, hebben hare bysondere Kerken, in de quartieren van haar gebied. Mijn Heer *des Camps*, die tegenwoordigh Leeraar is van de Hollandtsche Kerke, wierd'er in dese hoedanigheyt gesonden, in de maant van September des jaars duysent ses honder vijf en vijftigh, door het Synodus van de Walsche Kerken der Vereenighde Provincien, die dese Bevolking heeft onder sijn geestelijk toeversicht.

V. LID.

Van het Eyland van den Aal.

HEt draaght desen naam om sijne gedaante: want het is een land geweldigh lang, en geweldigh smal, dat sich slangs-gewijse uyt-strekt by het Eyland van *St. Maarten*, van waar men het bloot siet leggen. Daar word niet een Bergh gevonden, het land is'er over-al plat en effen. Ter plaatse daar het de meeste breedte heeft, is'er een poel, rondom dewelke, eenige Engelsche Huys-gesinnen haar hebben geplaatst sedert seven of acht jaren, en waar sy Tabak bouwen, die geweldigh gepresen word van die kennisse van dese koopmanschap hebben. Men stelt dit Eyland op achtien Graden, en twintigh Minuten, herwaart de Linie.

VI. LID.

Van d'Eylanden van Sombrèro, van Anegade, en van de Maaghden.

HEt eerſte van deſe drie Eylanden, is gelegen tuſſchen de Banken, die d'Engte boorden, waar door de Schepen komen, die in *Europa* weder willen keeren. Het is op den achtienden Graad, en dertigh Minuten. De Spanjaarden hebben het *Sombrèro* genaamt, om dat het de gedaante heeft van een hoed. Het is onbewoont.

Anegade, dat onder den ſelven Graad is als *Sombrèro*, is mede woeſt, en gevaarlijk van aankomſt.

De Maaghden groote en kleyne, begrijpen verſcheyde Eylanden, die in de Kaarte onder deſen naam worden beteykent. Men telt'er in alles twaalf of dertien. Sy ſpreyden haar uyt na den Opgank van het Eyland van *S^t. Jan van Porto-Rico*, op de hooghte van achtien Graden Noord-waart de Linie. Tuſſchen deſe Eylanden, zijn ſeer goede Anker-gronden, om verſcheyde Vloten in verſekertheyt te leggen. De Spanjaarden beſoeken haar dikwils tot de viſſcherye, die'er overvloedigh is. Daar is ook een oneyndigh getal van ſchoone Zee-en-Land-Vogelen. Daar is ſoo weynige goede aarde, dat na het beproeft en beſocht te hebben in ſijn gantſche uyt-ſtrekking, ſoo heeft men bevonden dat het niet verdienden Inwoonderen te hebben.

VII. LID.

Van het Eyland van het Heyligh Kruys.

HEt laatſte van alle de *Voor-eylanden*, die onder de wind zijn, is dat den ſchoonen naam van *Heyligh Kruys* draaght. Het is op de hooghte van achtien Graden, en eenige Minuten. De *Caraïbanen*, die'er uyt gejaaght wierden door de Spanjaarden, noemden het *Ay ay*. Het was ſeer geacht onder haar: om dat dit het eerſte Eyland was dat deſe Land-aart in de *Voor-eylanden* hadde bewoont, komende van het Noorden eene bequame woonplaatſe ſoeken, om de grond-veſten van hare Bevolkingen te werpen, gelijk wy dat byſonderlijk ſullen vertoonen in het tweede Boek van deſe Hiſtorye, in het Hooftſtuk van haren oorſpronk.

D'aarde van dit Eyland, geeft weder met grooten woeker, alles wat men daar in zaaid. Men ſiet'er ſchoone en wijd-ſtrekkende vlakten, van bruyne aarde, en gemakkelijk om te bebouwen. Daar zijn ook verſcheyde boomen

ſeer ſchoon, en koſtelijk, die bequaam zijn tot de verwerye, en tot de ſchrijn-werking. De lucht is'er goed; maar de wateren zijn'er niet ſeer geſont, indien men haar drinkt terſtont als ſy geput zijn geweeſt. Om haar t'ontnemen de quade hoedanigheyt die ſy hebben, ſoo laat men haar eenigen tijd ruſten in aarde vaten, dat haar goed maakt, en dat reden geeft te gelooven dat ſy niet quaad zijn als om haar ſlijm, gelijk die van de Nijl.

Dit Eyland, is nu in de beſitting van de Francoyſchen, die'er d'overblijfſelen heerlijk van weder op-gerecht hebben. Na de verſcheyde verwiſſelingen van Meeſteren, die daar in weynige jaren op gekomen waren, gelijk wy het ſullen ſeggen in het tweede Hooft-ſtuk van het tweede Boek deſer Hiſtorie. Mijn Heer den Generaal der Francoyſchen, die het heeft doen bevolken op ſijne koſten, heeft het een nieuwen glants gegeven, die de hope voortbrengt tot een breede Bevolking.

Het magh negen of tien mijlen lang weſen, en by-na ſoo veel in ſijn grootſte breedte. De Bergen zijn'er ſoo hoogh niet, noch ſoo gedrongen d'eene tegen d'andere, dat men'er niet boven-op magh klimmen, en dat'er niet vele goede aarde over-ſchiet, bequaam om verſcheyde duyſenden van menſchen in't werk te houden.

SESTE HOOFT-STUK.

Van de Boomen die in deſe Eylanden waſſen, waar van men de vrucht magh eten.

ONder de boomen die in deſe Eylanden gevonden worden, dragen eenige goede vruchten die behulpſaam zijn tot het voedſel der Inwoonderen, d'anderen zijn bequaam om gebouwen te maken, of wel ſy ſijn dienſtigh tot het ſchrijn-werk, of tot de verwerye. Daar zijn'er ook die met een gelukkige uytkomſt gebruykt worden tot de Genees-konſt, en eenige andere die alleenlijk den reuk vermaken, door haren aangenamen geur, en het geſicht door de ſchoonheyt van haar blader-loof, dat nimmer verlept word.

Van die vruchten dragen die goed zijn om t'eten, en die in *Europa* geſien worden, ſoo vindmen'er niet als d' *Orangie-boomen*, de *Granaat-appel-boomen*, de *Citroen-boomen*, en de *Limoen-boomen*, waar van de groote, en de goedheyt, overtreft alle die van de ſelve ſoorte zijn, en elders waſſen.

I. LID.

I. LID.

Van d'Orangie-boomen, Granaat-appel-boomen, en Citroen-boomen.

WAt d'*Orangie-boomen* betreft, daar zijn'er van twee ſoorten in de *Voor-eylanden*; ſy zijn evenwel van eene ſelve gedaante, en men kan haar niet onderſcheyden als door den ſmaak. D'eenen zijn ſoet, en d'anderen ſuer, maar d'eenen en d'anderen uytmuntende lekker; de ſuere brengen een groot gemak in de huys-houding, want men beſight haar in plaatſe van groen-ſap, en van Aſijn; maar de ſoete munten uyt in goedheyt. Het is waar dat eenige d' Orangie-appelen van *China*, den naam geven van *Koninginnen van d' Orangie-appelen*, en waarachtige Muskaten onder de gedaante en de verwe van deſe vrucht: maar wat een achting datmen hebben magh van d'aangename ſoetigheyt deſer *Chineeſche*, daar zijn'er eenige die den uytſtekenden en verheven ſmaak van onſe *Amerikaanſche* daar voor verkieſen.

De *Granaat-appel-boomen*, waſſen ook tot volkomentheyt in alle deſe Eylanden, en dragen'er vruchten ſchoon in het aanſien en lieflijk aan den ſmaak. Deſe Boomtjes verſtrekken in verſcheyde plaatſen tot beſchuttingen aan de Voor-hoven, en aan de toe-gangen van de huyſen, en tot heyningen van de tuynen.

Belangende de *Citroenen*, daar zijn'er van drie onderſcheydene ſoorten in groote, diemen evenwel niet alle Citroenen noemt. D'eerſte ſoorte, die d'allerſchoonſte en d'allergrootſte is, word genaemt *Lime*; ſy deught weynigh als om te confijten, by-na geen ſap hebbende, maar geconfijt zijnde is ſy uytſtekende. De tweede ſoorte is de *Limoen*, van de ſelve groote als de Citroenen die ons uyt Spanjen worden over-gebracht: maar daar is weynigh ſap in na de mate van ſijne groote. Den *Kleynen Citroen*, die de derde ſoorte maakt, is de beſte en de meeſt-geachte. Hy heeft niet als een teedere ſchelle, en is gantſch vol van ſap uytermaten ſuer, dat goeden ſmaak geeft aan de ſpijſen, en dient om verſcheyde ſauſſen te bereyden. Hy is eygen aan *Amerika*. Eenige keurlijke hebben ook in hare tuynen *Citroenen* die volkomen ſoet zijn, ſoo in hare baſt als in haar ſap, die niet wijken noch in groote, noch in geur van die in Portugaal waſſen.

Alle d'andere boomen van de *Vooreylanden*, hebben het blad, den bloeſem, de vrucht, en de ſchorſe van gedaante, van ſmaak, en van verwe onderſcheyde met die van onſe geweſten.

II. LID.

Van den Goyave-boom.

OM met de Vrucht-boomen te beginnen, men houd veel van den *Goyave-boom,* die de gedaante van een Lauwer-boom na-by komt, behalven dat ſijne bladeren ſachter zijn, van een helderder groen, en van onder wolligh. De baſt van deſen boom is geweldigh dun en effen. Hy ſchiet verſcheyde ſcheutjes uyt ſijne wortel, die in 't eynde indienmen haar niet af-ſcheurt, een dik boſch maken over de gantſche nabuerige aarde. Sijne takken, die tamelijk dicht zijn, worden twee-malen des jaars beladen met kleyne witte bloemen, die volght worden van verſcheyde groene Appelen, die geluw en van goeden reuk

worden, als ſy rijp zijn. Deſe vrucht, die *Goyave* genaamt word, is boven op verciert met een kleyn knopje in maniere als een kroon, en van binnen is ſijn vleeſch wit of root, vervult met kleyne korlen, gelijk den Granaat-appel is. Waarom de Hollanderen hem noemen *ſoeten Granaat-appel.* Hy is van de groote als een *Renet-appel*, by-na als diemen in Holland *Rabaauwen* noemt; en hy meukt in eene nacht.

Sijne

Sijne hoedanigheyt is den buyk te ſtoppen, groen gegeten zijnde: waarom hem vele ook gebruyken tegen den bloed-loop; maar rijp gegeten zijnde, heeft hy een tegen-ſtrijdige uyt-komſt.

III. LID.

Van den Papaye-boom.

DEn *Papaye-boom*, is een boom die ſonder takken groeyd, tot de hooghte van vijftien tot twintig voeten, dik na gelijkmatigheyt, hol en ſponſieachtigh van binnen, daarom gebruykt men hem om over-al waarmen wil de vlieten van de water-ſprongen te leyden. Daar zijn'er van twee ſoorten, waar van d'eene gemeenlijk geſien word in alle d'Eylanden. Sijne bladeren zijn verdeelt in drie punꝢten, by-na als het blad van den Vijge-boom, ſy zijn gehecht aan lange ſtaarten, die dik zijn gelijk den duym, en hol van binnen: Sy komen uyt den top van den boom, van waar gebogen zijnde, ſy verſcheyde vruchten bedekken, die rond zijn, en van groote als een *Quee-peer*, ſy waſſchen rondom den Stam, waar aan ſy gehecht blijven.

D'andere ſoorte van *Papaye-boom*, word byſonderlijk gevonden in het Eyland van het *Heyligh Kruys.* Hy is ſchoonder en meer beladen met bladeren als den anderen. Maar het gene hem meer doet achten, dat is ſijn vrucht die van de groote is als een Meloen,en van de gedaante als een vrouwe borſt, van waar komt dat de Portugeeſchen hem genaamt hebben *Mamoa.*

Deſe boomen, hebben dit byſonders, dat ſy nieuwe vruchten geven yeder maant van het jaar. De bloeſem van d'eene en van d'andere ſoorte is van goeden reuk,en na-by komende die van den *Jaſmin.* Maar men ſtelt onder de landeyge lekkernyen van d'Eylanden de vrucht van de laatſte, om dat als hy tot ſijne volkomentheyt gekomen is, hy een vaſt vleeſch heeft, dat met ſchijven word geſneden, gelijk den Meloen, en dat wel-luſtigh van ſmaak is. Sijne ſchorſe is van een geluw door-mengt met eenige groene ſtrepen,en van binnen is hy vervult met oneyndige kleyne graantjes, die rond, drabbich, en murw zijn, bijtende van ſmaak en trekkende na de ſpecerye, Deſe vrucht verſterkt de mage, en helpt tot de verdouwing.

IV. LID.

IV. LID.

Van den Momin.

DEn *Momin*, is een Boom die groeyt tot de dikte van een Appel-boom, en draaght een grove vrucht van de ſelve naam als hy. Het is waar dat d'Eylanderen hem gemeenlijk *Caraſol* noemen, om dat het Graan van die onder haar gevonden worden, gebracht is geweeſt van *Caraſol*, dat een Eyland is eenen langen tijd herwaarts in-gehouden door de Hollanderen, die'er eene goede Sterkte hebben, en eene breede Bevolking, dewelke haar heeft uytgebreyd tot verſcheyde andere Eylanden na-buerige van dat ſelve. Deſe vrucht gelijkt eene kleyne Cocomber die niet rijp is. Sijne huyt is altijd groen, en geſchakeert met verſcheyde kleyne by-voeghſelen, in gedaante van ſchubben. Indien men hem plukt in ſijne rijpheyt, is hy wit van binnen gelijk ſtremmelis, en van eene ſoetigheyt wat rijſende door eene kleyne ſuyrigheyt, dat hem een ſeer aangename ſcherpheyt geeft. Deſe vrucht is ten uyterſte ververſchende, en wellustigh van ſmaak. Hy draaght ſijn zaad in het midden, dat van groote en van gedaante is als een Boon, uyt-muntende glad, en van verwe als een Toets-ſteen, op dewelke men verſchelijk een ſtuk Goud ſoude getoetſt hebben; want het ſchijnt geſchakeert met kleyne goude adertjes.

V. LID.

Van den Iupina.

DEn *Junipa,* of *Genipa*, dat den ſelven Boom is die de *Breſilianen* noemen *Janipaba*, en de Portugeſen *Jenipapa*, groeyt van de dikte gelijk een Kaſtanje-boom: ſijne takken krommen weder na d'aarde, en maken eene aangename ſchaduw. Sijne bladeren zijn lang als die van den Note-boom. Hy draaght bloemen de Narciſſen gelijk, die van goeden reuk zijn. Sijn hout is dicht, van verwe als Parel-graauw. D'Inwoonderen der Eylanden ſnijden de Stammen van deſe boomen af als ſy noch jong zijn, om de laden van de Vuur-roers en van de Musketten daar af te maken, door dien dit hout licht konnende gewrocht worden, volkomentlijk glad en effen kan gepolijſtert zijn. Yeder maant her-kleed hy hem met eenige nieuwe bladeren Hy draaght Appelen die rijp zijnde, in den oven ſchijnen gebraden te weſen, ſy zijn van groote als een Appel van Rambour, of als de Hollantſche Appel-verraat. Vallende van den boom, maken ſy een gerucht gelijk als dat van een vuur-bal: Het welk gebeurt, door

door dat ſekere winden of geeſten, die bevat zijn in kleyne ſchelletjes die het zaad over-dekken, gedrongen zijnde door den val, haar ſelven met geweld een opening maken. Waar uyt men reden kan vinden om ſich te doen gelooven, dat dit de ſelve vrucht is, die in *Nieuw-Spanjen* d'Indianen noemen met een ſeer Barbariſchen naam, *Quant la lazin.*

Indien men van deſe Appelen van *Junipa* eet, ſonder wegh te nemen die kleyne huyt die van binnen is, ſoo ſluyten ſy den buyk op eene vreemde wijſe. Deſe vrucht word na-geſocht van de Jageren, om dat hy ſuerachtigh zijnde den dorſt leſcht, en verſterkt het herte der genen die vermoeyt zijn van den wegh. Sijn ſap verwt in heel bruyn violet, hoewel het helder is gelijk rots-water, en alſmen het tot twee malen wil doen op de ſelve plaatſe van het lichaam datmen verwen wil, ſoo ſchijnt de tweede verwing ſwart te weſen. D'Indianen dienen haar daar mede om haar het lichaam te verſterken, en haar ſwakker en geſwinder te maken, eer ſy na den Oorlogh gaan. Sy gelooven ook, dat deſe verwe haar verſchrikkelijker maakt aan hare vyanden. De verwing van deſe vrucht kan niet uyt-gedaan worden als met Seep: maar ten eynde van negen of tien dagen ſoo verdwijnt ſy van ſelfs. In den tijd als deſe vrucht af-

valt,

valt, hebben de Verkens, die'er af eten, het vleesch ende het spek t'eenemaal violet, gelijk d'ondervinding dit getuyght. Eveneens is het met het vleesch van de Perroketten, en d'andere Vogelen, als sy'er haar mede voeden. Voorts maghmen maken met dese Appelen een tamelijk lieffelijken drank, maar die weynigh in gebruyk is als onder d'Indianen, ende Jageren die geen blijvende woonplaats hebben.

VI. LID.

Van den Druyve-boom.

DEn *Druyve-boom*, die de *Caraïbanen* noemen *Ouliem*, wast tot eene middel-matige hooghte, en kruypt by-na by der aarde aan den oever van de Zee: Maar in eene goede aarde word hy hoogh, gelijk een van de schoonste boomen van het wout. Sijne bladeren zijn rond, dik, door-mengt met root en groen. Onder de schorse van den Stam na datmen daar heeft af-gelicht een bast van ontrent twee duymen dik, soo vindmen een hout dat violet, vast, en seer bequaam is om uytstekende schrijn-werken af te maken. Hy brengt aan

 sijne

ſijne takken vruchten voort, diemen, als ſy rijp zijn, nemen ſoude voor groote violette Druyven: Maar in plaatſe van korlen, heeft yeder graan onder een teedere ſchelle, en onder ſeer weynigh ſtoffe die ſuer-achtigh, ververſchende, en van tamelijk goeden ſmaak is, een harde kraak-ſteen gelijk die van de Pruymen.

VII. LID.

Van den Acajou.

DAar zijn drie ſoorten van boomen die den naam dragen van *Acajou*; maar daar is niet als deſen die wy hier beſchrijven die vrucht draaght. Dit is een boom van middelmatige hooghte, die ſijne takken tot aan d'aarde hellen. Sijne bladeren zijn ſchoon en breed, gerond van voren, en door-ſtraalt met verſcheyde aderen. Hy draaght bloemen die wit zijn, als ſy eerſt nieuwlijks ontluyken, daar na worden ſy inkarnaat, en purper-verwigh. Sy waſſchen by troſſen, en ſy ademen ſoo ſoet een geur, datmen geen moeyte heeft om den boom dieſe draaght te onderſcheyden. Deſe bloemen vallen niet tot dat ſy af-ge-

drongen

drongen worden door eene ſoorte van Kaſtanje, gemaakt na de gedaante van een Oor, of Haze-niere; Als deſe Kaſtanje ſijn waſdom bekomen heeft, ſoo komt daar onder een ſchoonen Appel, lang-werpigh, die met deſe Kam gekroont is, die al rijp wordende van Olijf-verwe word, terwijl dat den Appel haar bekleed met een huyt uytermaten tenger en blooſende. Sy is van binnen vervult met ſekere ſponſie-achtige draden, die vervult zijn met een ſap te gelijk ſoet en ſuer, dat grootelijkx den dorſt leſcht, en datmen hout ſeer nuttigh voor de borſt te weſen, en voor de flaauwten, gemengt zijnde met wat ſuyker. Maar ſoo het op eenigh lijnwaat valt, drukt het'er een roode vlekke in, die'er ſoo lange in blijft tot den boom weder op nieuws begint te bloeyen.

D'Indianen maken een uytnemende drank van deſe vrucht, dewelke eenige dagen bewaart zijnde, de kracht heeft van alſoo ſchielijk dronken te maken, als de beſte Wijn van Vrankrijk ſoude mogen doen. De Note die boven aan is, gebrand zijnde, geeft eene in-brandende Olye, diemen gelukkelijk gebruykt, om te verſachten, en ſelfs om uyt te roeyen de hardigheden die aan de voeten waſſen, en diemen vereelt of evel noemt. Dat indienmen haar kraakt, dan vindmen van binnen een kerne bedekt met een teedere ſchelle, dewelke af-genomen weſende, van een ſeer goeden ſmaak is, en heeft de kracht van wonderbaarlijk de mage te verwarmen, en te verſterken.

Deſen boom, draagt geen vrucht als eenmaal des jaars, van waar komt dat de *Brezilianen* haren ouderdom tellen met de noten die op deſen appel waſſchen, daar van bewarende eene voor yeder jaar, dewelke ſy met groote ſorghvuldigheyt wegh leggen, in een kleyn kasje, dat niet geſchikt is als tot dit gebruyk. Indien men een in-ſnijding maakt aan den voet van deſen boom, dan werpt hy uyt eene heldere en door-ſchijnende gomme, die vele genomen hebben voor die uyt *Arabie* komt. Het zaat van den boom is in de Note, die lichtelijk voort brengt, in d'aarde geleght zijnde.

VIII. LID.

Van de Pruymen van Ikake.

DEn *Ikake*, is eene ſoorte van kleynen Pruyme-boom die waſt in maniere van een Boſchje; de takken zijn in alle tijden beladen met kleyne lang-werpige bladeren; ſy zijn twee-maal des jaars geëmaillieert met een oneyndigh getal van ſchoone witte of violette bloemen, die gevolght worden van een kleyne ronde vrucht, van groote als eene Pruyme van Damaſt, en die rijp zijnde, wit of violet word, even als ſijn bloeſem was. Deſe vrucht is geweldig ſoet, en ſoodanigh bemint van ſekere Wilden die by de *Golf van Hondures* woo-

nen, datmen haar *Ikakes* noemt, om d'achting die ſy tot deſe Pruymen dragen, die haar tot voedſel dienen. De genen die gereyſt hebben onder deſe Volken, hebben beſpeurt dat als deſe vruchten tot hare rijpheyt zijn, ſy ſeer ſorghvuldigh zijn om haar den eygendom daar af te bewaren, en dat om hare na-gebueren, die'er in hare geweſten geene hebben, te verhinderen dat ſy'er geenige ſchade aan doen ſouden, ſy geduerende dien tijd wacht houden op de toe-gangen van haar land, welke wachten te ſamen geſtelt zijn uyt de keur van hare beſte Soldaten, die haar vinnigh te rugge houden met de pijle en met de knodſe, ſoo ſy de ſtoutheyt hebben van haar te vertoonen.

IX. LID.

Van de Pruymen van Monbain.

DEn *Monbain*, is een boom die ſeer hoogh waſt, en die ook pruymen voort-brengt lang-werpigh, en geluw, die van tamelijk goeden reuk zijn: Maar de kraak-ſteen grooter zijnde als alles dat ſy tot vleeſch hebben, ſoo zijn ſy weynigh geacht, ten zy van eenige die haar mengen onder de dranken

van

van den *Oüicou*, en van den *Maby*, om haar een beter ſmaak te geven. De Verkens die in de Boſſchen leven, zijn altijd vet als deſe vruchten rijp zijn, om dat'er eene groote menighte van onder de boomen valt na de mate dat ſy rijpen, die van deſe dieren gulſigh worden op-genomen. Deſen boom werpt eene geluwe gomme uyt, die noch een veel door-dringender reuk uyt-geeft als de vrucht, De takken in d'aarde geleght zijnde, ſchieten lichtelijk wortel, waarom men haar gemeenlijk gebruykt om de vakken af te ſchieten daarmen het Beeſtiaal voed.

X. LID.

Van den Courbary.

DEn *Courbary*, groeyt gemeenlijk hooger, dichter, en dikker, als den *Monbain*. Hy draaght een vrucht waar af de ſchelle ſeer hart is om te kraken; en die ontrent vier vingeren lang is, twee breed, en eene dik. In de ſchelpe heeft hy twee ofte drie kernen, bedekt met een ſeer deeg-achtigh vleeſch, dat geluw is als Safraan. Den ſmaak daar af is niet leelijk: maar men magh haar niet overtollligh gebruyken, of de mage word'er uytnemende mede over-laden, en de kele verhindert. De Wilden in tijd van gebrek maken'er eene ſoorte van drank af, die niet onaangenaam is wel bereyd zijnde, dat is te ſeggen als hy wel gekookt heeft met water. Sijn hout is vaſt, van verwe trekkende na het roode. Den boom oud zijnde, geeft gomme, die hart word in de Son, en die altijd helder blijft, door-ſchijnende gelijk geluwen amber, en van goeden reuk. Eenige Indianen maken'er knoopen af van verſcheyde gedaante, die ſy gebruyken tot Arm-ringen, Hals-cieraden, en Oor-behangſelen, die ſchoon, blinkende, en van goeden reuk zijn.

XI. LID.

Van den Indiaanſchen Vijgen-boom.

MEn ſiet in het meeſte gedeelte der Eylanden, een groven boom, die d'Europeanen genaamt hebben, *Indiaanſchen Vijgen-boom*, ter oorſake dat hy draaght een kleyne vrucht ſonder kraak-ſteen, die de gedaante heeft, en den ſmaak naderende by de Francoyſche Vijgen. Anders heeft hy geen gelijkenis met onſe Vijge-boomen; want boven dat het blad van onderſcheyde gedaante is, en veel ſmaller, ſoo waſt hy in ſommige plaatſen ſoo onmatelijk dik, dat'er gevonden worden die naauwlijkx verſcheyde mannen ſouden konnen om-armen, om dat den Stam, die meeſt oneffen is in ſijn omme-

gang, uyt sijne zijden schiet, van de wortel af tot daar de takken haar beginsel nemen, sekere posten, of uyt-sprongen, die voor-komen tot 4 of 5 voeten in het ronde, en die door dit middel diepe groeven maken, uyt-geholt gelijk halve-ronden. Dese uyt-sprongen, die van het selve wesen zijn als het lichaam van den Boom, zijn ook om-wonden met de selve schorse die hem dekt, en sy zijn van de dikte van seven of acht duymen, na gelijk-matigheyt van de dikte des Stams die sy om-ringen. Het hout van desen Boom is van binnen wit en sacht-achtigh, en men snijt gemeenlijk af van dese lange stukken die hy uyt sijn Stam schiet, om solderingen, deuren, en tafelen te maken, sonder vreese dat den boom mocht versterven: Want in weynigh tijd bedekt hy soo eygentlijk met sijne schorse de bresse die'er in gemaakt is geweest, dat ter naauwer nood men kan bespeuren of daar yets af-genomen is. Alle die gewoont hebben in het Eyland van de *Schilt-padde*, dat gelegen is aan de Noordelijke kant van het Eyland *Hispanjola*, hebben op den wegh die geleyd van de vlakten des Berghs, na het Dorp dat onse Francoyschen genaamt hebben *Mil-plantage*, een van dese boomen gesien, die gemakkelijk meer als twee hondert mannen kan overdekken onder de schaduwe van sijne takken, die altijd beladen zijn met verscheyde bladeren, seer dicht.

XII. LID.

Van den Suippeere-boom.

DAar is in dese Eylanden eene soorte van *Suippeere-boom*, wel verscheyden van den Suippeere-boom die men in Vrankrijk siet. Want hy is van eene overmatige hooghte, geweldigh schoon in het aansien, en verciert met schoone bladeren, en verscheyde takken die haar vergeselschappen. Hy draaght een aangename vrucht, rond als eene Kersse, die geluw van verwe is, gevlekt met kleyne roode tekentjes, en die van selfs valt als hy rijp is. Hy heeft den smaak van den Suippeer, en dit is oorsake dat men hem den selven naam gegeven heeft. Hy word geweldigh bejaaght van de Vogelen.

XIII. LID.

Van den Doornigen Palm-boom.

ALle dese Eylanden hebben *Palm-boomen*, en eenige hebben'er tot vierderleye soorten, elke onderscheyden. D'eene is genaamt *Doornigen Palmboom*. Desen boom draaght dien naam rechtveerdelijk; want hy is over-al met punten, hebbende aan sijn Stam, aan sijne takken, en aan sijne bladeren

groote

groote doornen uytnemende ſcherp, en ſoo gevaarlijk, dat als yemant daar
af geſteken is, hy avontuur loopt, om'er langen tijd door gequelt te wor-
den, indienmen daar geen ſchielijk hulp-middel toe-brengt. De genen die
den Stam van den boom omringen zijn plat, lang gelijk een vinger, van ge-
daante als een Tant-ſtoker, glad, en van taneyt verwe trekkende na het
ſwart. De Negeren, eer ſy haar naderen, leggen het vyer rondom den voet
van den boom, om alle de Doornen af te branden die hem wapenen, en hem
tot verwering dienen, Sijn vrucht beſtaat in een grooten tros, die te ſamen
geſet is van verſcheyde grijs-achtige, harde, en ronde noten, die kernen be-
ſluyten goed zijnde om te eten. Ook is het van deſe ſoorte van *Palm-boomen*,
dat eenige Negers Wijn tappen, door middel van in-ſnijdingen die ſy bene-
den ſijne takken maken. Het is waarſchijnlijk dat dit den ſelven Boom is, die
de *Brezilianen Ayri* noemen.

XIV. LID.

XIV. LID.

Van den Tammen Palm-boom.

DE tweede soorte is genaamt *Tammen Palm-boom*. Dit is een grooten Boom, recht, en van eene onmatige hooghte. De wortelen van dese soorte van Palm, verheffen haar uyt d'aarde rondom den Stam, de hooghte van twee of drie voeten, en van de dikte van een tonne. Dese wortelen zijn kleyn

na de gelijkmatigheyt van de hooghte des booms, die sy onderstutten: maar sy zijn soo naauwe en soo verwert d'eene door d'andere gevlochten, dat sy hem tot een vasten steun verstrekken. Desen boom heeft dit bysonders, dat hy gemeenlijk boven dikker is als onder. Noch jong zijnde, is sijne schorse teeder, grijs-achtigh van verwe, en geteykent van voet tot voet met een kring, die by-na te kennen geeft, hoe vele jaren het is dat hy d'aarde heeft beslagen: Maar als hy sijne volkomentheyt heeft genomen, word hy over-al soo vast en soo effen, dat men'er niets meer aan kan bemerken. Sijn top is verciert met verscheyde schoone takken, uyt-geholt en glad, die van alle wegen vergeselschapt

geselschapt zijn, met oneyndige bladeren, groen, lang, smal, en dun, die haar een verwonderlijke bevalligheyt geven. De teederste van sijne takken, die noch niet ontsloten zijn, verheffen haar juyst uyt het midden van den boom, terwijl dat d'andere, die rondom gebogen zijn, hem een rijke en aangename kroon maken.

Desen boom ontlast hem by yeder maant van eenige sijner takken, en van eene schorse, die haar van onder los maakt, dewelke vier of vijf voeten lang is, breed twee of daar ontrent, en van de dikte van een bereyd leder. D'Inwoonderen der Eylanden, noemen dese schorse *Tache*, en sy gebruyken die tot d'overdekking van hare Keukens, en andere kleyne gemakken van hare Woningen, en selfs sy dienen haar met de bladeren, gevlochten, en eygentlijk gebreyd aan d'eene zijde van de takken, om daar het dak van hare huysen af te maken.

Wy hebben met voornemen de *Palm-boomen* gestelt aan het eynde van de vrucht-dragende boomen die in dese Eylanden zijn, om dat sy alle helpen, uytgesondert den *Latane-boom*, tot het voedsel der menschen. Want soo den *Doornigen Palm-boom*, dewelke wy beschreven hebben in het voorgaande Lid, Wijn uyt-levert; desen draagt aan den top van sijnen stam, en gelijk in sijn hert, een wit mergh, seer teeder, en seer smakelijk, dat den smaak heeft van de Hase-note, raauw gegeten zijnde, en zijnde gekookt en toe-bereyd met verscheyde dunne bladeren, en soo blank als mogelijk is, die het omringen, en het gelijk tot een hemde dienen, dan magh het een aanmerkelijken rang houden, onder de wellustighste lekkernyen der *Voor-eylanden*. De Francoyschen noemen dit mergh-achtigh wesen, en de bladeren die het omvatten, *Kool van Palm-boom*, om dat sy daar af onder de pot-spijsen doen, in plaatse van koolen of andere kruyden.

Indien men den stam van desen boom in twee klooft, en daar uyt haalt, (gelijkmen dat gemakkelijk kan doen) eene sekere stoffe die draad-achtigh en murw van binnen is, verschaft dit hout dat dan aldus uyt-geholt overschiet, en ruym een duym dik is, schoone en lange goten, die duursaam zijn. Men gebruyktse om met een eenigh stuk de vorsten van de hutten te dekken, en om de wateren te geleyden over-al waar men wil. De Draayers en de Schrijn-werkers maken ook van dit hout, dat by-na swart is, en dat lichtelijk glad word gemaakt, verscheyde schoone en seldsame werken, die natuurlijk gemarmert zijn.

Plinius maakt gewach van Boomen soo wonderbaarlijk hoogh, dat geen pijl, uyt-geschoten zijnde, des selfs top kan bereyken; En den Schrijver van d'algemeene Historie der Indiën, spreekt van een boom van soodanigh eene hooghte,

datmen geen steen met vollen arm daar soude konnen overwerpen. Maar hoewel den *Palm-boom* die wy beschrijven, verre overtreft alle d'andere boomen der *Voor-eylanden*, soo souden wy niet durven seggen dat hy van sulk eene onmatige hooghte zy, dewijl dat van den voet des booms, men lichtelijk bespeurt een schoone pluym, die voort-komende uyt het hooghste van den stam, altoos gekeert is na d'op-gaande Zon; Sy vernieuwt haar by yeder jaar, en als sy uyt haar koker is gekomen, is sy geschakeert met oneyndige geluwe bloemen, in gedaante van vergulde knoppen, die komende af te vallen, gevolght worden van verscheyde vruchten, rond, en van groote als een kleyn hoender ey. Sy zijn gehecht aan een eenigen tros, en op dat dese bladeren en dese vruchten beschermt souden zijn tegen d'ongevallen van den tijd, soo zijn sy overdekt van boven met eene schorse, die dik, hart, en grijsachtigh van buyten is, en van een guldigh vermillioen van binnen, en die met een punt uyteyndight. Desen dierbaren Son-beschutter, is niet anders als de koker die de bloemen besloot eer sy ontloken waren, en die hem van onder geopent hebbende, sich uyt-spreyd in eene gedaante hol van binnen, en scherp aan d'uyteynden, om de bloemen en de vrucht te beter te dekken.

Door dien dese soorte van boomen, geen doornen heeft, noemtmen haar *Tamme Palm-boomen*. Daar is noch eene andere soorte, die soo hoogh wast als dese, die een kleyn rond graan draaght, dat de Negeren sorghvuldigh versamelen om dat het dient tot het maken van schoone ketting-snoeren, die gemarmert zijn, en wonderlijk glad.

XV. LID.

Van den Latane-boom.

DE derde soorte van Palm is genaamt *Latane-boom*. Desen boom verheft sijn stam tamelijk hoogh; maar hy wast niet veel in dikte. In plaatse van takken, heeft hy niet als lange bladeren, die ontsloten zijnde, rond zijn na boven, en gevouwen na beneden op de wijse van een waayer. Sy zijn gehecht aan groote staarten, die voort komen uyt sekere draden, die het hooft van den stam om-vatten, gelijk een dik vlies, ros, en seer helder. Dese bladeren gebonden zijnde met kleyne bondels, dienen om de hutten te dekken, en de huyt diemen boven van de staarten schelt, is bequaam tot het maken van Zeven, Teemsen, Korven, en verscheyde andere kleyne sinlijkheden die d'Indianen onder haren kostelijksten huys-raat stellen. Sy maken ook van het hout van desen boom, en van dat van den *Tammen Palm-boom*, bogen, knodsen, die sy in hare strijden gebruyken in plaats van Zwaarden; Zagayen,

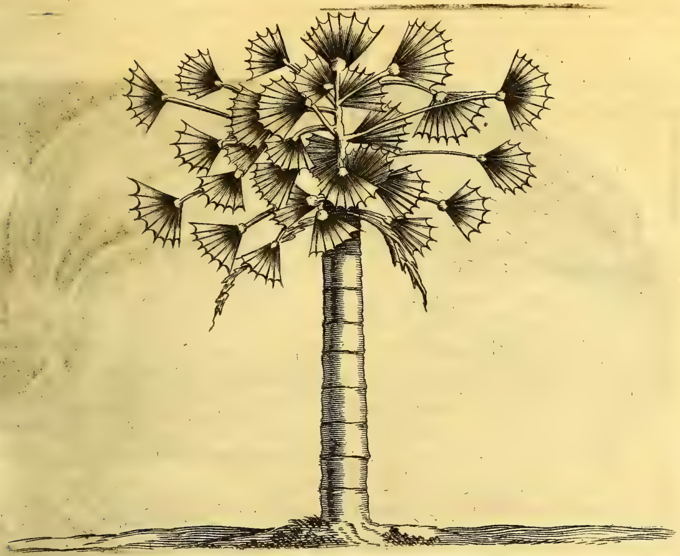

dat kleyne ſcherpe Veld-ſpieſſen zijn, die ſy met de hand tegens hare Vyanden uyt-ſchieten; en ſy voor-ſien daar de punten van hare pijlen mede, die door dit middel alſoo door-dringende zijn, als of ſy van ſtaal waren.

XVI. LID.

Van den Cocos, en van den Cacao.

DE vierde ſoorte van Palm, en d'alleruytmuntentſte van allen, is die den naam draaght van *Cocos*, die beroemde vrucht, daar de Hiſtorie Schrijveren ſoo vele wonderen af ſeggen. Maar men moet aan-merken, dat de *Cocos* die in de Weſt-Indiën gevonden worden, op verre-na ſoo hoogh niet waſſchen, als die van het Ooſten, den ſtam gemeenlijk niet overtreffende twintigh of vijf-en-twintigh voeten hooghte, zijnde voorts van eene wel-gematighde dikte. Hy is veel meer beladen met takken en bladeren, als den *Tammen Palm-boom.* D'Eylanden van de *Monake*, en van *Roatam*, die aan de *Golf van Hondures* leggen, zijn vermaart door den overvloed van deſe boomen. Het Eyland van *St. Bartholomeus* onder de *Voor-eylanden* is'er ook mede verciert,

ciert, en van daar is het datmen'er af gebracht heeft op dat van *S^t. Christoffel.*

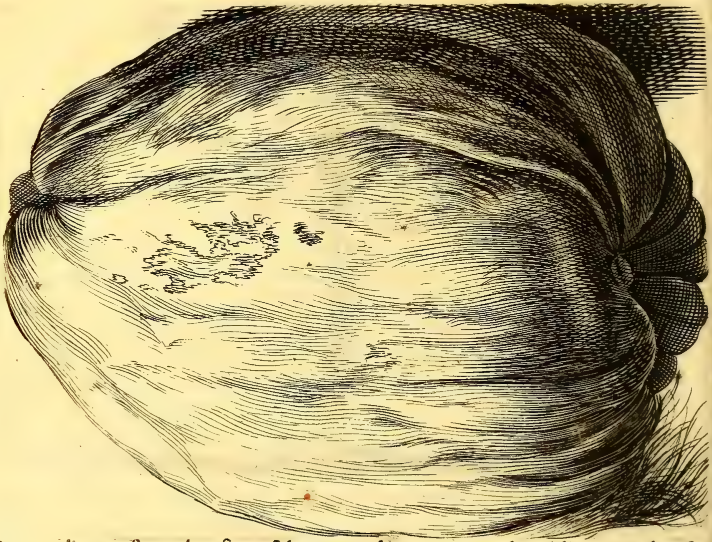

De vrucht, waſt op den ſtam ſelver, aan den voet van de takken. Hy heeft de gedaante van eene Note: maar ſonder vergelijking te maken wat de grootheyt belangt: want een eenige weeght ſomtijds ontrent tien ponden. Van dat den boom heeft beginnen te dragen, vindmen hem nimmer ſonder vrucht: want hy brengt'er nieuwe voort by yeder maant van het jaar. De ſchelpe of baſte is ſoo hard en ſoo dik, datmen die magh polijſten, en daar op ſnijden veelderhande gedaanten, tot het verrijken van de koppen, de drink-kroeſen, en verſcheyde andere vaten, diemen'er af maakt tot den gewoonlijken dienſt van het huyshouden: ſy is omringt met een dikke ſwachtel, die t'eenemaal draad-achtigh is.

Alſmen deſe *Cocos-Note* geopent heeft, vindmen eerſtelijk een vleeſch wit gelijk ſneeuw, dat ten alleruyterſte voedſaam is, en dat den ſmaak heeft van den Amandel. Deſe mergh-achtige ſtoffe, is in ſoo groot een menigte in yeder vrucht, datmen'er een ſchotel mede kan vullen; ſy is vaſt aan-gehecht van binnen in de ſchelpe, en in haar midden ſoo bevat ſy een groot glas vol van eene

ne heldere en aangename vochtigheyt, gelijk muskate Wijn; in-voegen dat een persoon hem wel soude mogen genoegen met een van dese vruchten voor sijn maaltijd. Dit water is het alleenigh dat sich in zaad hervormt, en dat onder sijne andere krachten, d'eygenschap heeft van alle de rimpels uyt het aangesicht te verdrijven, en het selve een witte en blosende verwe te geven, aangesien men hem daar mede wascht, alsoo vaardigh als de vrucht van den boom gevallen is.

Die wenschen sal te verstaan alle de bysonderheden van den *Cocos*, en de gebruyken die hy heeft soo in de Genees-konst, als in de Huys-houding, sal lesen indien het hem belieft, de schoone en breede beschrijving, die *Francoys Pyrard* daar van gemaakt heeft in sijne handeling van de Dieren, Boomen en Vruchten van d'Oostersche Indiën. Alwaar hy vertoont dat de Volkeren van dat Land, in desen eenigen boom vinden niet alleen haar brood, haren wellustighsten drank, hare kleeding, hare Olye, hare Suyker, haren Honigh, en haren Balsem, en de genees-middelen om hare gesontheyt te herstellen als sy ontstelt is; maar dat sy'er noch af halen de stoffe, om met eene onvergelijkelijke gemakkelijkheyt en vastigheyt te bouwen, hare huysen, en de scheepjes waar mede sy den handel met hare na-gebueren onderhouden. In-voegen datmen in de *Maldivische* Eylanden Schepen siet, die niet gemaakt en geladen zijn als met *Cocos*, hebbende verkregen van desen wonderlijken boom, planken, hecht-bouten, touw-werken, seylen, ankers, Oly, Wijn, konfituren, en verscheyde andere dingen.

Eenige om de gelijkheyt der namen, versmelten somtijds den *Cocos* met den *Cacao*, die wast in de Provincie van *Guatimala*, by het *Nieuw-Spanjen*, die ook een vrucht is seer berucht in het gantsche *Amerika*, om dat dit de voornaamste stoffe is die gebruykt word tot het bereyden van de *Chicolate*, of *Chocolate*, waar van men een opper-vermogenden drank maakt tot versterkinge van de borst, tot verdrijving van alle de quade vochtigheden die haar daar vast hechten, om het graveel te verjagen, en het lichaam frisch en wel te passe te houden, aangesien men die matighlijk gebruykt.

Desen *Cacao*, die ook gevonden wierd in de *Voor-eylanden*, in het jaar 1649, in den tuyn van een Inwoonder van het Eyland *des Heyligen Kruys*, het welke alsdoen was onder de handen van d'Engelschen, is een Boom by-na gelijk den *Oranje-boom*, alleen dat hy niet wel soo hoogh wast, en dat sijne bladeren wat meer uyt-gestrekt zijn. Men poot hem gemeenlijk in schaduwachtige plaatsen, en selfs onder andere boomen, die hem mogen beschermen voor de hitte van de Son, die sijne bladeren soude verslensen. Sijn vrucht, die van groote en van gedaante is by-na als een Ekel, of eene middel-

matige Olijve, vormt ſich in dikke baſten, langwerpigh, die gevlamt zijn, en verdeelt aan de zijden.

SEVENDE HOOFT-STUK.

Van de Boomen die bequaam zijn om te timmeren; of die tot de ſchrijnwerking, of tot de Verwerye dienen.

WY hebben tot hier toe vertoont verſcheyde ſchoone boomen die vruchten dragen, dewelke behulpſaam zijn tot het voedſel, of tot de ververſching van d'Inwoonderen der *Voor-eylanden*; en in dit Hooft-ſtuk ſtellen wy voor te handelen van de voornaamſte, diemen nuttelijk magh beſteden, ſoo om huyſen te timmeren, als om haar te vercieren, door het middel van ſchoonen huys-raad van ſchrijnwerk datmen'er af kan maken; Daar na ſullen wy aan-merken alle d'andere boomen van verſcheyde verwen, die tot de Verwerye bequaam zijn.

I. LID.

I. LID.

Van twee soorten van Acajou.

DAar zijn seer weynige Eylanden, daarmen geen schoone Boomen vind die seer bequaam zijn om huysen te bouwen,en om'er verscheyde werken van schrijnwerk af te maken.

Men maakt bysonderlijk werk van den *Acajou*, die van sulk eene uytermaten hooghte en dikte wast dat de *Caraïbanen* uyt eenen stam dikwils die groote Sloepen trekken, die sy *Pyrauges* noemen, en die bequaam zijn om vijftigh mannen te dragen. Hy schiet verscheyde takken uyt, die seer dicht zijn,ter oorsake van de menighte der bladeren waar mede sy zijn beladen; de schaduwe van desen boom is seer aangenaam: en selfs eenige houden, dat sy behulpsaam is tot de gesontheyt der gener die'er onder rusten.

Daar zijn twee soorten van *Acajou*, die niet verschillen als in de hooghte van haren stam, en in de verwe van haar hout. Den genen diemen meest acht is van hout root, licht, van goeden reuk, en seer gemakkelijk om verwerkt te worden. Men heeft door ondervinding bespeurt dat den worm hem niet beschadight, dat hy niet verrot in het water, als hy in een goede Mane is af-gesneden; en dat de Kofferen en de Kleer-kassen die van dit hout gemaakt zijn,eenen goeden reuk aan de kleederen geven, en dat sy haar bewaren voor allerhande gewormte die'er uyt voort-komen, of lichtelijk glijden in de kisten, die van een andere stoffe zijn gemaakt. Dese eygenschappen zijn oorsaak dat eenige gelooft hebben dat desen boom eene soorte van Ceder was. Men maakt'er ook houte schalien af om de huysen te dekken. De Hooft-mannen van de Schepen die in de *Voor-eylanden* handelen, brengen dikwils planken van dit hout mede, die soo lang en soo breed zijn,dat'er maar eene van nooden is om'er een schoone en groote tafel af te maken.

D'andere soorte van *Acajou* is van gelijke gedaante aangaande het buytenste, als die wy daar beschreven hebben; maar hy wast niet wel soo hoogh, en alsmen'er de schorse met de bast af-gelicht heeft, bevindmen dat het hout wit is. Hy is ook seer gemakkelijk om te verwerken als hy versch is af-gesneden,maar alsmen hem in de lucht laat leggen verhard hy soodanigh, datmen'er sich niet als met moeyte mede kan dienen. D'Inwoonderen der Eylanden gebruyken hem niet als by gebrek van anderen, om dat hy den worm is onderworpen, en in weynigh tijd verrot. Indienmen in-snijdingen in den stam van dese boomen maakt, dan werpen sy grooten overvloet van gommen uyt, die eenigh goed gebruyk mochten hebben, soo men daar proef hadde af genomen.

II. LID.

II. LID.

Van den Acomas.

DEsen Boom, is wel soo dik en soo hoogh als den *Acajou,* en word niet minder gepresen van de Bouw-kunstenaren, en van de Schrijnwerkers. Sijne bladeren zijn glad, en tamelijk lang. Hy draagt een vrucht van de groote als eene pruyme, die tot sijne rijpheyt gekomen zijnde, van geluwe verwe is, en schoon om aan te sien; maar hy is te bitter om van de menschen gesocht te worden. De wilde Duyven mesten haar daar mede in eenigh Saisoen van het jaar; en geduerende dien tijd, is haar vleesch van de selve smaak als dese vrucht, die sy gegeten hebben. Sijne schorse is asch-verwigh en schrompeligh, het hout swaar en gemakkelijk om glad te maken, en na de plaatse daar hy wast is sijn hert root, of geluwachtigh, of trekkende op het violet. Indien men de schorse opent, komt'er een melkachtige vochtigheyt uyt, die haar verhard in maniere van Gomme.

III. LID.

Van het Roosen-hout.

MEn moet bekennen dat soo d'Inwoonderen der *Voor-eylanden* een voornemen hadden om haar aldaar vast ter neder te stellen, sy daar souden konnen vinden, niet alleen de dingen die noodigh zijn tot het onderhoud des levens; maar ook de wellusten en de sinlijkheden, soo voor dat het voedsel belangt, en de kleeding, als dat aan-gaat de bouwing van hare huysen, en het inwendigh verciersel der selven. Maar de soete gedachten van het weder-keeren in het land van hare geboorte, die het meeste gedeelte in hare herten behouden, doen haar veronachtsamen alle de seldsame voordeelen die dese Eylanden haar aan-bieden, en lichtelijk over-loopen den rijken overvloed van de dierbare dingen die sy voort-brengen, sonder daar eenige winst uyt te trekken. Want om tegenwoordigh niet te seggen, van de groote gemakkelijkheyt die sy hebben om stoffen te maken van Cottoen dat'er wast; van in hare vakken te voeden alle soorten van Gevogelte, en van tam Gedierte, dat'er soo vermenighvuldight als in eenige plaatse van de Werelt; soo souden sy sonder twijffel veel gewins konnen ontfangen, van verscheyde kostelijk hout, dat van groot gebruyk soude zijn, niet alleen om haar te huys-vesten, en haar van bequamen huys-raat te voorsien; maar ook om'er koophandel mede te drijven in Europa. De beschrijvingen die wy doen sullen van eenige van dese ongemeene boo-

boomen, ſoo in het overſchot van dit Hooft-ſtuk, als in het volgende, ſullen deſe voor-ſtelling rechtveerdigen.

Het Roſen-hout, bequaam zijnde niet alleen tot het timmer-werk, maar ook tot de ſchrijnwerking, moet d'eerſte plaatſe bekleeden. Deſen boom waſt tot eene hooghte die gelijkmatigh is met ſijne dikte; ſijn ſtam is gemeenlijk ſoo recht, dat hy een van d'aangenaamſte vercierſelen is van de boſſchen der *Voor-eylanden*; Hy is bedekt met verſcheyde ſchoone takken, die vergeſelſchapt zijn met ſachte bladeren, ruygh aan d'eene zijde, en langwerpigh by-na als die van den Note-boom. In den tijd der regenen draaght hy witte bloemen, van goeden reuk, die by troſſen waſſen, en die wonderlijk de natuurlijke bevalligheyt van deſen Boom verheffen. Deſe bloemen worden gevolght van een kleyn graan ſwart-achtigh en glad. De ſchorſe van ſijn ſtam is van een wit-grijs. Sijn hout is van binnen van verwe als Feuillemort, en als'er de Schave, en den Polijſter over-gegaan hebben, ſoo beſpeurtmen daar in verſcheyde aderen van onderſcheyde verwe, die gelijk golven maken, en geven het een gemarmerden glans, en een verwonderlijken luyſter. Maar den ſoeten geur die het uyt-ademt alſmen het verwerkt, en het handelt, is dat het meer doet achten, en geeft het den ſchoonen naam die het draaght: Eenige hebben ſelf geacht dat deſen ſoeten reuk, die noch lieffelijker is als die van de Rooſe, het den naam moeſt geven van *Cyperen-hout*, en in der daad ſy doen het onder deſen tijtel door-gaan in eenige van de *Voor-eylanden*. Deſen boom, waſt in alle d'Eylanden op de ſelve wijſe, wat d'uyterlijke gedaante belangt; maar ſijn hout is gemarmert van verſcheyde verwen, na d'onderſcheyding der landſtreken daar hy ſijne geboorte heeft genomen.

IV. LID.

Van het Indiaanſch-hout.

DEſen dierbaren Boom en van goeden reuk, word in ſoo groot een overvloed gevonden in het Eyland van het *Heyligh Kruys*, en in verſcheyde andere, dat'er by-na gantſche boſſchen af zijn. Hy gaat te ſamen met het *Rooſen-hout*, maar hy waſt veel dikker en veel hooger als hy eene goede aarde ontmoet. Sijn ſtam ſchiet diepe wortelen, en verheft hem geweldigh hoogh. Sijne ſchorſe is dun, ſacht, en over-al effen; ſijne verwe is van een levendigh graauw en verſilvert, en in eenige plaatſen trekt ſy na den geluwen, het gene deſen Boom doet uytmunten onder alle d'andere, Hy bloeyd eenmaal des jaars, in den tijd der regenen, en alſdan vernieuwt hy een gedeelte van ſijn blader-loof. Sijn hout is heel vaſt, en uytermate ſwaar, van waar komt dat

hy kan lijden gepolijstert te worden, en dat'er eenige Wilden hare knodsen af maken. Na datmen af-genomen heeft een bloosende bast, die onder de schorse is, soo bespeurtmen het hert van den boom, dat uytstekende hart is, en van violet verwe, het welke hem van de keurlijke geweldigh doet achten.

Den goeden reuk van desen Boom sit bysonderlijk in sijne bladeren. Sy zijn van de selve gedaante als die van den *Goyave-boom*, en alsmen haar handelt soo bereukwerken sy de handen met een soeter geur, als die van den Lauwer. Sy geven aan de spijsen en aan de saucen sulk een verheven smaak, datmen die veel eer soude toe-schrijven aan de t'samen-mengeling van verscheyde soorten van speceryen, als aan een enkel blad. Men gebruyktse ook in de bad-stoven, die de Genees-meesteren schikken om de verstuypte zenuwen te versterken; en om de swellingen te verdroogen, die aan de beenen zijn der genen, die van boose koortsen zijn gequelt geweest.

V. LID.

Van verscheyde roode Houten, die bequaam zijn om te timmeren, en van Yser-houten.

BOven den *Akajou*, waar van wy in het beginsel van dit Hooft-stuk gesproken hebben, soo zijn'er in dese Eylanden noch verscheyde boomen, wiens hout is root, vast, en wichtigh; dat de wormen en de verrotting wederstaat. Sy zijn alle seer bequaam om huysen te timmeren, en om schoone werken te maken van schrijnwerk.

Maar insonderheyt maaktmen staat van het *Yser-hout*, dat desen naam draagt, ter oorsake dat het overtreft in vastheyt, gewicht, en hardigheyt, alle die wy tot noch toe beschreven hebben. Desen boom die gestelt moet worden onder de hooghste, en de best gelijkmatighste der *Voor-eylanden*, is bekleed met vele takken. Hy draaght kleyne bladeren, die scherp uyt-eyndigen, en zijn verdeelt by den steel. Hy bloeyd twee-malen des jaars, te weten in de maanden van Maart en van September. Sijne bloemen, die van violet verwe zijn, worden gevolght van een kleyne vrucht, van de groote als een kerse, die swert word rijp zijnde, en word geweldigh gesocht van de Vogelen. De schorse van den stam is bruyn. Het hout is van een levendigh root, als het nieuwlijkx is afgesneden; maar het verschiet in de lucht geleght zijnde, en verliest veel van sijn glants. Het hert van den boom is van een seer donker root, gelijk het Breziliaansch hout, en van soodanigh eene hardigheyt, dat men wel scherp-snijdende bijlen hebben moet, en die op de proef gemaakt zijn om hem ter neder te hakken; maar sijn hout schoon, vast, en gemakkelijk om te polijsten zijnde,

zijnde, en onbederflijker als den *Ceder* en den *Cypres*, soo beloont hy overvloedighlijk door alle dese goede eygenschappen, de moeyte die hy geeft eer datmen hem kan gebruyken.

Daar is noch een anderen Boom die den selven naam van *Yser-hout* draaght, maar hy is niet vergelijkelijk met den voorgaanden. Hy draaght niet als kleyne bladeren; en als hy bloeyd is hy beladen met een oneyndigh getal van Ruykers, die haar verheffen en schikken op alle sijne takken, gelijk soo vele veder-bossen, die hem seer voordeeligh op-pronken. Hy is van eene schoone hoogte; en hy heeft den bast geluw of wit, na de plaatsen daar hy wast. Het hout van desen boom, (uyt-gesondert het hert dat seer kleyn is, seer hard, en swartachtigh,) is de wormen onderworpen, waarom men hem niet graagh te werke leght, ten zy by gebrek van ander.

VI. LID.

Van verscheyde Boomen waar van het hout bequaam is tot de Verwerye.

ONder de boomen die in de *Voor-eylanden* wassen zijn'er vele die tot de Verwerye dienstigh zijn. De meest-geachte, en de meest-bekende, zijn, het *Breziliaansch-hout*, het *Geluw-hout*, het *Groen-ebbe*, en den *Roucou*.

Het *Breziliaansch-hout*, is alsoo genaamt, om dat het eerste dat in Europa gesien is, gebracht was geweest uyt de Provincye van *Brezijl*, alwaar het in grooter overvloed wast als in eenigh gewest van *Amerika*. Desen boom is ongemeen in de *Voor-eylanden*, en men vind hem niet als in de gene, die het meest bespitst zijn met drooge en onvruchtbare rotsen. Sijn stam is niet recht als die van andere boomen; maar hy is gebocht, bultigh, en vol van quasten, by-na als den witten Dooren. Wanneer hy beladen is met bloemen, soo ademt hy een soeten reuk uyt, die de Hersenen versterkt. Sijn hout word gesocht van de Draayers; maar sijn voornaam gebruyk is in de Verwerye.

Het Eyland des *Heyligen Kruys*, is vermaart onder alle d'andere, om dat het oneyndige seldsame en dierbare Boomen heeft. Men maakt bysonderlijk staat van eenen die sich selven geweldigh hoogh verheft, en waar van het hout volkomentlijk geluw zijnde, tot de Verwerye dient. Toen d'Engelschen dit Eyland hielden, soo sonden sy'er veel af in haar land. Men noemt het *Geluw-hout*, ter oorsake van sijne verwe.

Het *Groen-ebbe*, word gemeenlijk besteed om'er verscheyde uytnemende werken van Schrijnwerk af te maken, om dat het gemakkelijk aan-neemt de verwe en den glans van het ware Ebbe: maar sijn beste gebruyk is in de Ver-

werye, dewelke het maakt tot een ſchoon aankoment groen. Den boom die dit hout draaght, is ſeer dicht, om dat ſijne wortel een menighte van ſcheutjes uyt-werpt, die hem verhinderen ſoo hoogh en ſoo dik te waſſen, als hy wel doen ſoude, indien ſijn kracht in een eenigen ſtam was verſamelt. Sijne bladeren zijn glad, en van een ſchoon groen. Onder de ſchorſe heeft hy ontrent twee duymen tot een witten baſt, en het overſchot van het hout tot aan het hert, is van een groen ſoo donker, dat het aan 't ſwart nadert; maar alſmen het polijſtert, ſoo ontdektmen ſekere geluwe aderen, die het gemarmert doen ſchijnen.

VII. LID.

Van den Roucou.

DIt is den ſelven Boom die de *Brezilianen* noemen *Urucu*: Hy waſt niet hooger als een Oranje-boom. Sijne bladers die ſcherp zijn aan d'eene

der

der eynden, hebben de gedaante van een hert. Hy draagt witte bloemen doormengt met inkarnaat; Sy zijn te samen-geset van vijf bladeren, die de gedaante hebben van eene Sterre, en de breedte van eene Roose. Sy wasschen by tropjes aan d'uyteynden van de takken. De bloemen worden gevolght van kleyne schellekens, die verscheyde granen besluyten van de groote als eene kleyne erwete, die tot rijpheyt gekomen zijnde, bekleed zijn met een vermilioen, het allerlevendighste, en het alleruytblinkenste datmen soude konnen wenschen: Dese rijke Verwing, die besloten is in dese bast, is soo drabbigh en soo klam, dat sy haar aan de vingeren kleeft alsoo ras alsmen haar aan raakt.

Om dese kostelijke verwe te hebben, soo dompeltmen in een aarde vat de granen waar aan sy is vast gehecht, men giet'er laauw water op, in het welke men haar wascht tot dat sy haar vermilioen verlaten hebben. En dan alsmen dit water heeft laten rusten, soo laatmen den droessem, of het grond-sap dat op den bodem van het vat gevonden word in de schaduwe droogen, en men maakt'er platte koekjes af, of kleyne balletjes, die geweldigh geacht worden van de Schilders en van de Verwers, als sy suyver zijn, en sonder eenige vermengeling, gelijk zijn de genen die wy daar hebben beschreven.

Het hout van desen Boom brijselt lichtelijk; het is seer bequaam om het vuur t'onderhouden, en als het t'eenemaal is uyt-geblusscht, en men eenigen tijd twee stukken hier af tegens den anderen wrijft, soo werpen sy vonken uyt gelijk een vuur-slagh soude doen, die het Cottoen ontsteken, of alle andere stoffe die het vuur aan neemt, alsmen haar daar by gestelt heeft om haar t'ontfangen. Sijne schorse dient om touwen te maken die geduursaam zijn. Sijne wortel geeft een goeden smaak aan de spijsen; en alsmen daar af in de saucen doet, soo maakt sy haar de verwe en den reuk van de Safraan gemeen.

De *Caraibanen*, hebben van dese boomen in alle hare tuynen, sy onderhoudense sorghvuldigh en prijsense seer, om dat sy'er dat schoone vermilioen af trekken, waar mede sy hare lichamen root maken. Sy gebruyken het ook om te schilderen, en om een luyster te geven aan de schoonste vaten van hare geringe huys-houding.

Men soude ook mogen stellen onder de boomen die bequaam zijn tot de Verwerye, het meeste deel van die gommen sweeten: want die naauwkeurigh hebben geweest om'er de proef af te nemen, hebben gemerkt dat sy in de Verwing gemengt zijnde, d'allerdoofste en de minst heldere verwen verheffen, door een sekeren glants, en geweldigh schoonen luyster die sy haar geven.

ACHTSTE HOOFT-STUK.

Van de Boomen die nut zijn tot de Genees-konst; en van eenige andere waar van de Bewoonderen der Voor-eylanden groote voordeelen konnen trekken.

GOd hebbende aan alle Volkeren de bepaling van hare wooningen gestelt, heeft geen gewest onvoorsien gelaten van de noodwendige middelen om daar gemakkelijk te doen bestaan de menschen die hy'er geplaatst heeft; en om voor hare oogen te stellen d'oneyndige rijkdommen van sijne aanbiddelijke Voorsienigheyt, heeft hy aan d'aarde de kracht gegeven om voort te teelen, niet alleen de leef-tochten die noodsakelijk zijn tot haar voedsel; maar noch verscheyde tegen-giften, om haar te voorsien tegen de swakheden, waar mede sy souden mogen overvallen worden, en verscheyde vermogende hulp-middelen om haar daar uyt te verlossen als sy'er in gevallen zijn. Om niet te seggen van d'andere gewesten van de Werelt, de *Voor-eylanden* besitten sonder tegen-spreken alle dese ongemeene voordeelen in een seer aanmerkelijken graad: want sy verschaffen niet alleenlijk aan hare Inwoonderen eene aangename verandering van vruchten, wortelen, kruyden, moes-kruyden, wilt-braad, visschen, en andere wellusten om hare tafelen te dekken; maar sy bieden haar noch aan een groot getal van uytnemende Genees-middelen, om haar te genesen van hare siekten. Dit is het dat den scherpsinnigen Leser lichtelijk sal konnen bespeuren in het gevolgh van dese Natuurlijke Historie, en bysonderlijk in dit Hooft-stuk, waar in wy sullen beschrijven de boomen die van groot gebruyk zijn in de Genees-konst.

I. LID.

Van den Caßie- of Canificie-boom.

DEsen boom wast van de dikte, en by-na van de selve gedaante als een Persich-boom; sijne bladeren zijn lang-werpigh en smal; sy vallen af eenmaal des jaars geduerende de drooghten, en als den tijd der regenen weder keert, soo schiet hy nieuwe uyt. Sy worden voor-gegaan van verscheyde schoone trossen van geluwe bloemen, waar aan volgen lange pijpen, of lange schellen, die van de dikte worden als een duym, of ontrent, en zijn somtijds anderhalf of twee voeten lang. Sy bevatten van binnen, gelijk in soo vele kleyne celletjes, dese Genees-konstige drooge, soo bekent van de Drank-mengers, die-men *Caßie* noemt. Onse Francoyschen noemen den boom *Caßie-boom*, of *Canificie-*

ficie-boom, en de *Caraïbanen Mali Mali.* Terwijl de vrucht dik en lang word, is hy altijd groen; maar als hy tot ſijne volkomentheyt geraakt is, word hy, al rijpende, bruyn, of violet, en blijft ſoo hangen aan ſijne takken.

Als deſe vrucht rijp en droogh is, en dat de Boomen die hem dragen beweeght worden door ſterke winden, dan hoortmen van ſeer verre het gerucht dat verwekt word door de te ſamen-kletſing van deſe lange en harde ſchellen den eenen tegen den anderen. Dit jaaght de ſchrik in de Vogelen, die'er niet by derven naderen; en wat de menſchen belangt die d'oorſaak van dit verwart geluyt onkundigh zijn, indien ſy de boomen ſelver niet ſien bewegen, en hoe hare takken en hare vruchten ſchudden en ſtooten, dan beelden ſy haar in dat ſy niet verre zijn van den Oever der Zee, van de welke ſy gelooven de ruyſchende voort-drijving te hooren: of wel ſy maken haar diets dat dit de wapen-rammeling is van verſcheyde Soldaten die hands-gemeen zijn. Dit is

is d'aanmerking van alle die besocht hebben den boesem, of gelijk men het gemeenlijk noemt den *Cul-de-sac*, van het Eyland van *St. Domingo*, daarmen gantsche vlakten siet, en van geweldigh lange uyt-breyding, die van geenige andere Boomen zijn overdekt. Van daar is het ook, na alle waarschijnlijkheyt, datmen het zaad heeft gebracht van d' andere die in de *Voor-eylanden* wasschen. Voorts dese *Caßie-stokken* die van *Amerika* komen, zijn voller en wichtiger, als diemen van den Op-gank brengt, en de drooge die'er in is, heeft alle de selve werkingen.

De bloemen van den *Caßie-boom* in suyker gekonfijt zijnde, suyveren gelukkighlijk niet alleen den buyk, maar ook de blase. De stokken van den *Caßie-boom* als sy groen gekonfijt zijn, hebben ook deselve eygenschap. Maar de pappe of de quabbe van de rijpe vrucht af-getrokken zijnde, maakt een veel vaardiger, en veel loffelijker opening. Verscheyde van d'Inwoonderen des Lands, vinden haar seer wel met dit eenmaal des maants te gebruyken, een weynigh voor den eten, en sy hebben bemerkt dat dit soete behulp-middel haren goeden stant wonderlijk behoud.

II. LID.

Van de Medecinale Noten.

DE *Medecinale Noten* die soo gemeen zijn in alle dese Eylanden, wassen op een kleynen boom, waar mede men ten meesten deel de scheydingen maakt van de tuynen en van de wooningen. Indienmen sijnen rechten wasdom niet verhindert, klimt hy tot de hooghte van een gemeenen Vijgen-boom, waar van hy ook de gedaante heeft: sijn hout is geweldigh teeder en merghachtigh; hy brengt verscheyde takken voort die verwarrelt rondom den stam kruypen. Sy zijn beladen met tamelijk lange bladeren, groen en sachtachtigh, die rond beneden zijn, en met drie punten uyt-eynden.

Het hout en de bladeren van desen boom, sweeten een melkachtige sappe, die het lijnwaat besmet: selfs is het niet vermakelijk daar na-by te komen, in den tijd der regenen, om dat de water-druppelen die op de bladeren vallen, een selve werking hebben als het sap. Hy draaght verscheyde geluwe bloemen te samen geset van vijf bladeren, die de gedaante hebben van eene Sterre als sy ontsloten zijn; de bloemen komende af te vallen, soo worden eenige gevolght van kleyne noten, die groen zijn in het beginsel, daar na worden sy geluw, en swart in 't eynde, en een weynigh open als sy rijp zijn. Yeder note, besluyt drie ofte vier kernen, in soo vele onderscheydene celletjes, die eene swartachtige schorse hebben, van groote en gedaante als een Boon. De schorse af-gelicht

licht zijnde, vindmen in yder een witte pingel, van een oly-achtigh wesen, die omwonden en half doordeelt is met een dun vliesje. Dese pingelen hebben een tamelijk aangenamen smaak, die wat helt na die van de Hase-noten: Maar alsmen geenigen regel waar neemt in haar t'eten, soo verwekken sy een felle afdrijving van boven en van onder, bysonderlijk indien men mede in-slikt het kleyne vlies dat haar om-vat, en dat haar de middel door deelt. Om hare kracht te matigen, en om haar met een gelukkige uyt-komst te gebruyken, soo suyvertmen haar van dese velletjes, en men doet haar lichjes over de vyer-kolen gaan, daar na gestooten zijnde, soo neemt men'er vier of vijf af, diemen in een weynigh wijn mengt, om tot by-gaande versachting en tot verbetering te strekken.

III. LID.

Van het Caneelen-hout.

DEn Boom die dese soorte van *Caneele* draaght, die soo gemeen is in alle d'Eylanden, magh plaatse grijpen, onder die tot de Genees-konst dienen, dewijl

dewijl dat ſijne kruydige ſchorſe geſocht is van alle die met koude trekkingen gequelt worden, en gebruykt word om de mage t'ontlaſten van alle drabbige en ſlijmachtige vochtigheden die haar t'onder houden. Den goeden reuk en d'eeuwigduerende groenigheyt van deſen ſchoonen boom, hebben eenige over-redet dat dit eene ſoorte van Lauwer was; Maar hy waſt veel hooger, ſijn ſtam is ook dikker, ſijne takken zijn meer uyt-geſpreyd, en ſijne bladeren die niet wel ſoo lang zijn, zijn veel ſachter, en van een vrolijker groen. Sijne ſchorſe die bedekt is onder een aſ-verwige huyt, is dikker, en van eene wittere verwe als de Caneele die van den Op-gank komt; ſy is ook van een ſcherper en van een bijtender ſmaak; maar in de ſchaduwe gedroogt zijnde, geeft ſy een ſeer lieffelijken geur aan de ſpijſen.

Boven alle deſe koſtelijke boomen die wy daar beſchreven hebben, worden d'Eylanden van *Tabago*, van de *Barbados*, en van *het Heylig Kruys*, onder alle d'anderen geacht, om dat ſy verſcheyde hout hebben dat het gebruyk ſeer prijſelijk heeft gemaakt in de Genees-konſt. Want men vind'er *Sandale*, *Gayac*, en ſelf *Saſafras*, die genoegh bekent zijn, ſonder dat het noodigh is daar byſondere beſchrijvingen af te maken.

IV. LID.

Van den Cottoen-boom.

DAar zijn noch verſcheyde andere boomen gemeen genoegh door alle de *Voor-eylanden*, waar van d'Inwoonderen groote gemakken konnen trekken. Den *Cottoen-boom*, die de Wilden noemen *Manoulou-Akecha*, moet d'eerſte plaatſe bekleeden, gelijk den allernutſten zijnde. Hy waſt tot de hooghte van een Perſich-boom: ſijne ſchorſe is bruyn, de bladeren zijn kleyn, in drie verdeelt. Hy draaght een bloem van de groote als eene Rooſe, die onderſteunt is van beneden, op drie kleyne groene en ſtekende bladeren, die hem beſluyten. Deſe bloem is te ſamen geſet van vijf bladeren, die guldigh-geluw zijn, ſy hebben in haren grond kleyne ſtrepen van purper-verwe, en een geluwe knop, die omringt is met kleyne draden van de ſelve verwe. De bloemen worden gevolght van een vrucht na de gedaante van een lang-werpigh rond, die van groote is als eene kleyne note met hare ſchelpe. Als hy tot ſijne rijpheyt gekomen is, is hy gantſch ſwart van buyten, en hy opent ſich op drie plaatſen, die de witheyt van het Cottoen doen ſien, het welke hy onder dit harde dekſel beſluyt. Men vind in yeder vrucht ſeven kleyne boonen, die het zaad zijn van den Boom.

Daar

Daar is eene andere ſoorte van *Cottoen-boom*, die langs der aarde kruypt, gelijk de Wijngaart van ſtutten ontbloot: deſen is het die het fijnſte en het meeſt-geachte Cottoen voort brengt. Men maakt van den eenen en van den anderen webben, en verſcheyde kleyne ſtoffen, die van groot gebruyk in het huys-houden zijn.

V. LID.

Van den Seepe-boom.

DAar zijn twee ſoorten van boomen, waar mede d'Eylanderen haar dienen in plaatſe van Zeepe, den eenen heeft deſe hoedanigheyt in ſijn vrucht, die by troſſen waſt, rond, geluwachtigh en van groote als een kleyne pruym, die ook een ſwarte kraak-ſteen heeft, hart, en die gepolijſt kan worden. Men noemt hem gemeenlijk *Zeepe-appel.* Den anderen heeft deſe kracht in ſijne wortel, die wit en ſacht is. Den eenen en den anderen maken het water wit en ſchuymende, gelijk de Zeepe ſelfs ſoude doen; maar indien men van den eerſten te dikwils gebruykten, ſoo ſoude hy het lijnwaat ſengen. Men noemt deſe boomen *Zeepe-boomen*, om d'eygenſchappen die ſy hben van te witten.

VI. LID.

Van den Paretuve-boom.

DEſen boom ſchept geen behagen als in de moeraſſen, en aan d'oevers van de Zee. Sijn blad is groen, dik, en tamelijk lang. Sijne takken die haar na d'aarde krommen, hebben de ſelve niet ſoo vaardigh geraakt, of ſy nemen wortelen, en brengen een anderen boom voort, die gewoonlijk ſijnen ſteel en ſijne takken ſoo dicht door elkander vlecht, en in ſoo vele bochten, met alles dat hy kan by-een voegen, dat deſe boomen in korten tijd winnen en beſlaan alle de goede aarde die ſy vinden, die door dit middel ſoo moeylijk is om te ſlechten, datmen'er geen winſt af heeft te verwachten. Onder deſe boomen is het, dat de wilde Verkens, en andere wilde beeſten, hare ſterkte houden. Sy dienen ook in ſommige plaatſe tot borſt-weeringen aan de Bewoonderen der Eylanden, die verſekert zijn dat niemant haar van die zijde ſal overvallen. Sy zijn ook ſeer nut, hier in dat

geen Eyken in dese Eylanden zijnde, hare schorsc bequaam is om het leder te tanen.

VII. LID.

Van den Calebasse-boom.

MEn moet den *Calebasse-boom* niet vergeten, die het grootste gedeelte verschaft van den kleynen huys-raad der Indianen, en der uytheemsche Inwoonderen van dese Eylanden. Dit is een Boom die wast, van de hoogte, van de dikte, en van de gedaante eenes grooten Appel-booms. Sijne takken zijn gemeenlijk seer dicht. Sijne bladeren die langwerpig, smal, en rond aan d'eynden zijn, zijn by troppen vast gehecht aan de takken, en aan eenige plaatsen van den stam. Hy draagt bloesem en vruchten by-na alle de maanden van het jaar.

Sijne

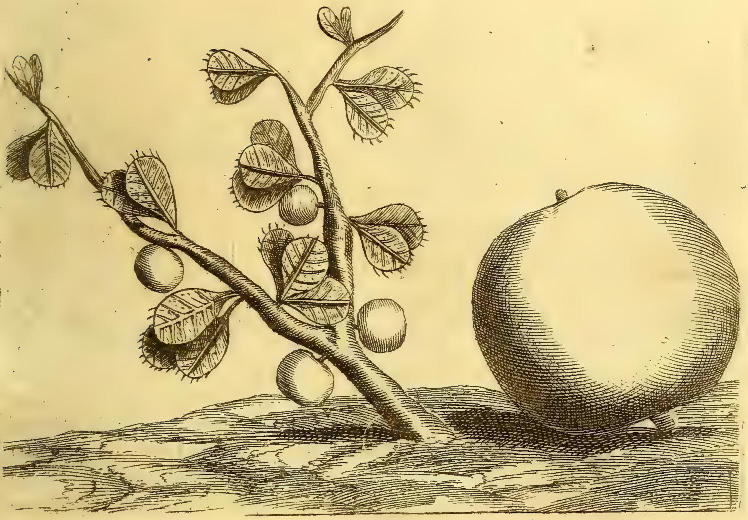

Sijne bloemen zijn grijs door-mengt met groen, en beladen met kleyne vlekjes die ſwart zijn, en ſomtijds violet. Sy worden gevolgt van ſekere Appelen, waar van men'er ter naauwer nood twee kan vinden, die van eene ſelve grootheyt en van eene ſelve gedaante zijn. En gelijk als een Potte-bakker het ſnêdige beleyd van ſijne hand doet te voorſchijn komen, makende op een ſelve rat, en uyt een ſelve klomp aarde, vaten, van eene onderſcheydene gedaante en bequaamheyt: alſoo vertoont hier de natuure hare wonderlijke ſcherpſinnigheyt, trekkende van een eenigen boom, vruchten, die verſcheyden zijn in hare gedaante, en in hare grootheyt, al-hoewel dat ſy alle uyt eene ſelve wortel ſpruyten, en van een ſelve weſen zijn voort-gebracht.

Deſe vruchten hebben dit gemeen, dat ſy alle eene harde ſtreep-achtige ſchorſe hebben, van dikte en vaſtigheyt gelijk vereyſcht word omſe te konnen gebruyken in plaatſe van kroeſen; van bekkens, van koppen, van ſchotelen, van kommens, en van alle d'andere kleyne vaten, die noodſakelijk zijn tot

de huys-houding. Sy zijn vervult met eene sekere pappe, dewelke wel rijp zijnde violet word, van wit soo sy te voren was. Men vind onder dese stoffe, verscheyde kleyne, platte, en harde granen, die de zaden van den Boom zijn. De Jageren der Eylanden dienen haar met dese vrucht, om by nood haren dorst te lesschen, en sy seggen dat hy den smaak heeft van gesode wijn; maar dat hy den buyk een weynigh te veel op-stopt. D'Indianen maken de schorse glad, en emallieren haar soo aardighlijk met *Roucou*, met *Indigo*, en verscheyde andere schoone verwen, dat d'allerviefste mogen eten en drinken sonder walging, uyt de vaten die sy'er af maken. Daar zijn ook Lief-hebberen van keurlijke dingen, die haar niet onwaardigh achten, eene plaatse te laten bekleeden onder de seldsaamheden van hare Kabinetten.

VIII. LID.

Van den Mahot.

DAar zijn twee soorten van Boomen diemen *Mahot* noemt, te weten den *Tammen Mahot*, en den *Loof-dragenden Mahot*. Den eersten word meest gesocht, om dat hy sterker is. Hy word niet seer groot, maar hy brengt verscheyde takken voort die tegens d'aarde kruypen. De schorse daar van is seer dik, en seer licht om van den boom af te schillen. Men maakt'er lange snoeren af, die sterker zijn als de touwen van boome-basten diemen op vele plaatsen gebruykt. Men besight haar gemeenlijk om'er de Tabak-rollen mede te winden, en om daar mede te hechten verscheyde noodige dingen in de huys-houding. Wat den *Loof-dragenden Mahot* belangt, men gebruykt hem by gebrek van den eersten; maar hy verrot licht, en is soo veel de sterkte betreft, by den anderen niet te vergelijken.

Voorts zijn'er in dese Eylanden verscheyde andere boomen, die in Europa niet gesien worden, waar van dat eenige alleenlijk het gesicht vermaken, gelijk zijn, den genen diemen *Mappou* noemt, en verscheyde andere soorten van *Doornigh-hout*: En d'andere genoegen den reuk, door haren goeden geur; of selfs hebben vergiftige hoedanigheden, gelijk den *Melkachtigen-boom*; Den genen waar van de wortel gestampt zijnde, en in de rivieren geworpen, de Visschen dronken maakt; den *Mancenilie-boom*, dewelke wy in sijne plaatse sullen beschrijven; en een oneyndigh getal andere, waar van alle het hout wit, sacht, en van geen gebruyk is, en die noch geen naam behouden onder onse Francoyschen.

NEGEN-

NEGENDE HOOFT-STUK.

Van de Boomtjes des Lands, die vruchten dragen, of die wortelen schieten, die bequaam zijn tot het voedsel der Inwoonderen, of die tot andere gebruyken dienstigh zijn.

GOd hebbende van d'aarde een eenigh Element gemaakt, heeft haar verdeelt in verscheyde Gewesten, aan yeder van de welke hy eenigh gemak heeft gegeven, dat in d'andere niet gevonden word, op dat in dese aangename verscheydentheyt, sijne Voorsienigheyt soo veel onderscheydentlijker mach bekent gemaakt worden. Maar men moet bekennen, dat in die uyt-deyling die de Goddelijke Wijsheyt van hare goederen heeft gedaan, de *Voor-eylanden* seer rijkelijk bedeylt zijn geweest. Want om ons niet verder staande te houden, als op de stoffe die wy verhandelen, soo sullen wy betoonen, dat niet alleenlijk de groote boomen, die wy in de voorgaande Hooftstukken hebben beschreven, mede helpen tot de huys-vesting, tot het voedsel, tot de kleeding, tot de behouding van de gesontheyt, en tot verscheyde andere gemakken van de menschen die'er woonen: maar dat'er noch verscheyde Boomtjes wassen die wortelen schieten, of die vruchten dragen, die tot de selve gebruyken dienstigh zijn, gelijk bespeurt sal konnen worden door het lesen van dit Hooft-stuk.

I. LID.

Van den Manyoc.

DInwoonderen der Eylanden, gebruyken in plaatse van koren de wortel van een Boomtje, dat *Manyoc* genaamt word, en dat de *Toupinambous* noemen *Manyot*, en andere *Mandiake*, van de welke men een brood maakt dat tamelijk lekker is, en datmen *Cassave* noemt. Dese wortel is soo vruchtbaar dat een bunder lands, daar mede beplant zijnde, het meer persoonen sal voeden als'er geen ses souden konnen doen met de beste tarwe bezaayt. Sy schiet een krom hout van de hooghte van vijf tot ses voeten, dat seer licht om te breken is, en vervult met kleyne quasten. Haar blad is smal, en lang-werpigh. Ten eynde van negen maanden is de wortel tot hare rijpheyt. Men seyt selfs dat in *Brezil* haar niet meer als drie ofte vier maanden van nooden is om soo dik te wassen als eene dye. Soo d'aarde niet te vochtigh is, kan'er de wortel haar drie jaren in behoeden sonder te bederven: alsoo dat'er geen koren-solder noodigh

digh is om'er haar op te leggen, want men trekt haar uyt'er aarde na de mate datmen haar heeft van doen.

Om dese wortel te doen op-komen, moetmen dit hout nemen, en by stokken snijden, die ontrent een voet lang zijn. Daar na in den tuyn kuylen maken met een Spâ, en setten drie van dese stokken op een drie-hoek in d'aarde die men uyt dese kuylen gegraven heeft, en van welke men een kleynen verheven hoop heeft gemaakt: Men noemt dit *in de kuyle planten.* Maar daar is eene andere wijse om den *Manyoc* te planten, datmen noemt te poten met den In-steker, die vaardiger en gemakkelijker is, doch die sulk een schoonen noch soo wel-geachten *Manyoc* niet voort-brengt. Dit bestaat niet als in een gat in d'aarde te maken met een In-steker, en daar het hout van den *Manyoc* recht over eynde in te poten. Maar men moet acht nemen die plantende, de quasten niet na beneden te stellen, om dat alsdan de stokken niet souden voort-schieten. D'Indianen gebruyken geene andere wijse: doch om die op sijn tijd te hebben,

ben, nemen ſy den loop van de Mane waar, en dat d'aarde een weynigh bevochtight is.

Daar zijn verſcheyde ſoorten van deſe Boomtjes, die niet onderſcheyden zijn als in de verwe van de ſchorſe van haar hout, en van hare wortel. Welkers ſchorſe grijs, of wit, of groen is maken een brood van goeden ſmaak, en ſy groeyen in weynigh tijd: Maar de wortelen die ſy voort-brengen zijn van ſoo goeden bewaring niet, en ſy vermenighvuldigen ſoo niet als die van den rooden of violetten *Manyoc*, die de gemeenſte is, de meeſt-geachte, en d'allervoordeelighſte in de huys-houding.

Het ſap van deſe wortel is koud gelijk dolle kervel, en het is ſoo krachtigh een vergif, dat d'arme Indianen van de groote Eylanden ten vuure en ten bloede vervolght zijnde door de Spanjaarden, en willende een wreeder dood vermijden, haar dienden met dit vergif om haar ſelven te doen ſterven. Men ſiet noch heden in het Eyland van St Domingo, eene plaatſe genaamt het *Hol der Indianen*, daar de beenderen gevonden worden van meer als vier hondert perſoonen, die haar doodeden met dit vergif, om de handen der Spanjaarden t'ontſnappen. Maar ten eynde van vier-en-twintigh uyren dat dit ſap, ſoo vergiftig voor allerhande dieren, uyt ſijne wortel is getrokken, ſoo verlieſt het ſijne booſe en gevaarlijke hoedanigheyt.

II. LID.

Van den Ricinus of Palma Chriſti.

DAar zijn in de *Voor-eylanden* oneyndige van deſe Boomtjes die men noemt *Palma Chriſti*, of *Ricinus*. En ſy waſſen ſoo hoogh, en ſoo dik in ſommige plaatſen, datmenſe voor eene onderſcheydene ſoorte nemen ſoude van diemen in Europa ſiet. De Negers verſamelen'er het graan af, en drukken'er den oly uyt, dewelke ſy gebruyken om hun hayr te wrijven, en haar te bevrijden voor ongedierte. De hoedanigheden die het gegeven worden door Galenus en Dioſcorides, antwoorden wel op het gebruyk dat'er deſe Barbaren uyt trekken. Het blad van dit Boomtje is ook vermogende tot de geneſing van eenige ſweeren, om dat het geweldigh na-trekkende is.

III. LID.

Van de Bananie-boomen, en Vijge-boomen.

DAar waſſen in alle deſe Eylanden twee ſoorten van Boomtjes, of liever grove rieten, ſponſieachtigh van binnen, die graagh in vette aarde voort-

 komen,

komen, by de water-vlietjes, of in de valleyen, die beschut zijn voor de winden. Men noemt haar gewoonlijk *Bananie boomen*, of *Planen* en *Vijge-boomen*, of *Paradijs-appel-boomen.* Dese twee soorten van Boomtjes hebben dit gemeen

onder haar, 1. Dat sy van gelijke hooghte groeyen, te weten tot twaalf of vijftien voeten uyt'er aarde: 2. Dat hare stronken die groen, blinkende, sponsieachtigh en met veel water vervult zijn, uyt een grooten ajuyn of bol voort-komen, in de gedaante van een peer, voorsien zijnde met verscheyde kleyne witte wortelen, die haar met d'aarde verbinden: 3. Dat sy dicht aan harē voet scheutjes uyt doen botten, die ten eynde van het jaar vruchten voort-brengen: 4. Dat alsmen eene van de stronken heeft af-gesneden om de vrucht te hebben, de grootste van dese scheutjes weder in de plaatse volght, en alsoo vereeuwight sich het boomtje, en vermenighvuldight, soodanigh dat het in weynigh tijd soo veel goede aarde beslet als het ontmoet: 5. Dat het wesen van het eene en van het andere sacht is, konnende in water versmolten worden, het welcke soo helder

helder zijnde als mogelijk is, heeft niet te min de hoedanigheyt van het lijnwaat, en de witte stoffen een bruyne verwe te geven: 6. Dat hare vruchten aan den top van yeder stronk zijn, in maniere van groote trossen, of dikke bossen: 7. En dat hare bladeren die groot zijn ontrent een elle en een vierendeel, en achtien duymen breed, mogen dienen tot tafel-lakens en tot servetten, en gedrooght zijnde, de plaatse houden van mattelassen, en van bedden, om daar sachtelijk op neder te leggen.

Dese twee Boomtjes zijn hier in noch gelijk, dat aan welke zijde men hare vrucht open snijd als hy rijp is, het vleesch dat wit is als sneeuw, vertoont in sijn midden de gedaante van een *Crucifix*: Dit openbaart bysonderlijk als men hem aan dunne schijven snijd. Daarom geloofden de Spanjaarden een misdaad te begaan met het mes daar in te setten, en ergeren haar geweldigh die anders te sien snijden als met de tanden.

Maar den *Banane-boom* heeft dit bysonders: 1. Sijn vrucht is lang van twaalf tot dertien duymen, een weynigh gekromt na het uyt-eynde, dik by-na als den arm; in plaatse dat die van den *Vijgen-boom* de helft kleynder is, van de langte van ses duymen: 2. Den *Banane-boom* brengt in sijn tros niet meer voort als vijf-en-twintigh of dertigh *Bananen* ten meesten, die niet al te dicht gedrongen zijn d'eene tegen d'andere; maar den *Vijgen-boom*, heeft somtijds tot hondert en hondert en twintigh vijgen, die soodanigh vereenight en gedrongen zijn d'eene tegen d'andere, datmen moeyten moet doen om haar los te maken: 3. De *Bananen* hebben het vleesch vast en dicht, bequaam om gebraden te worden, of onder d'assche, of in den pot by de spijse, of gekonfijt, en gedrooght in den oven, of in de Son, om beter bewaart te konnen worden; Maar de Vijge, hebbende een sacht wesen, kan tot alle dese gebruyken niet dienen.

Om van dese vruchten te hebben, soo snijdmen de boomen (die niet meer dragen als een eenige reyse in haar leven) by den voet af, en men ondersteunt met een vork den dikken tros, uyt vreese dat hy soude blutsen in het vallen. Maar men set'er het sny-mes niet graagh in, dan als men bespeurt dat'er eenige van de vruchten van yeder tros zijn, die een geluwe huyt hebben; want dat is een teyken van rijpigheyt: en dan te huys gebracht zijnde, soo rijpen d'andere die noch groen waren d'eene na d'andere, en men heeft yder dagh nieuwe vrucht.

Den Tros, die door onse Francoyschen *Regime* genaamt word, is gemeenlijk den last van een Man: en somtijds moetmen hem over een til-boom leggen, en met sijn tweên op de schouderē dragē, gelijk den Druyven-tros die de Verspiederen brachten uyt het land van Canaan. Eenige hebben dese vrucht soo schoon

en soo lekker gevonden, dat sy haar die in-gebeeld hebben de selve te wesen van het aardsche Paradijs; van welke God Adam en Eva verboden hadde t'eten. Ook noemen sy hem *Adams Vijgen-boom*, of *Paradijs-appel*. Het blad van dese Rieten, van de groote zijnde als wy geseght hebben, was ten minsten wel bequaam om de naaktheyt van onse eerste Ouderen te bedekken. En wat de gedaante van het *Crucifix* aan gaat, die de vrucht als hy door-sneden is van binnen vertoont, dat kan een breede stoffe van diepe door-sichten en bedenkingen verschaffen, aan alle die gewoon zijn de verborgentheden van de Nature te vergeestelijken.

Daar zijnder die seggen dat de gedaante van een Kruys ook uyt-geteykent is in het zaad van het kruyd datmen *Wijn-ruyt* noemt. De kleyne *Gentiane* of *Cruciata*, heeft de bladeren in de gedaante van een Kruys op den stronk gestelt: en men moet bekennen dat de Nature, gelijk spelende, behagen heeft gehad in op dese wijse verscheyde gedaanten te vertoonen, in de planten, ende in de bloemen. Soo zijn'er die de gelijkenis dragen van het hayr, andere die van d'oogen, van d'ooren, van de neus, van het herte, van de tonge, van de handen, en van eenige andere gedeelten des lichaams. En aldus zijn'er noch verscheyde beroemde planten, die verscheyde andere dingen schijnen te vertoonen, gelijk Adelaars, Honich-biën, Slangen, Katte-pooten, Hanekammen, Beeren-ooren, Harten-hoorens, Pijlen, en diergelijken; waar van somtijds, ter oorsake van de gelijkenisse, dese planten den naam dragen. Wy en sonderen haar alle hier niet uyt, om dat'er alle de Boeken vol af zijn.

IV. LID.

Van het Corale-hout.

DAar is noch in verscheyde Eylanden een kleyn Boomtje, dat een graan draaght root gelijk Coraal. Het wast by trossen aan d'uyt-eynden van de takken, die'er een grooten glants door verkrijgen, Maar dese kleyne granen hebben een kleyn swart stipje aan het eene van d'eynden, dat haar ontciert, en hare waardye doet verliesen na het oordeel van sommige. Andere seggen in het tegen-deel, dat dese mengeling van verwen, haar niet als t'aangenamer maakt. Men gebruyktse om arm-ringen af te maken.

V. LID.

V. LID.

Van den Iasmin, en van het Keerse-hout.

DE Boomtjes die onse Francoyschen *Jasmin*, en *Keerse-hout* genaamt hebben, moeten gestelt worden onder die aanmerkelijk zijn in dese Eylanden. Want het eerste draaght eene kleyne witte bloeme, die alle den ommering bereukwerkt met haren goeden geur; en dit heeft het den naam verworven die het draaght. En wat het andere betreft, het ademt een diergelijken aangenamen en soeten reuk uyt, alsmen sijn hout droogh brand: Het is ook het vuur soo aan-nemende, en geeft sulk eene heldere vlamme, om eene sekere reukerige gomme waar mede het door-vloeyd is, dat het met reden van d'Inwoonderen word gesocht tot het gebruyk en tot het onderhoud van hare vuuren, en om het te gebruyken in de plaatse van keersen, en van toorts-lichten geduerende de nacht.

TIENDE HOOFT-STUK.

Van de Planten, Kruyden, en Wortelen van het Land der Voor-eylanden.

NA dat wy in de voorgaande Hooft-stukken vertoont hebben, de Boomen en de Boomtjes, waar mede het land der *Voor-eylanden* rijkelijk is overdekt: soo moeten wy nu komen tot d'aanmerking van verscheyde seldsame Planten, Kruyden, en Wortelen waar van het ook overvloedigh is voorsien.

I. LID.

Van drie soorten van Pyman.

DE Plante die onse Francoyschen noemen *Pyman* of Amerikaansche Peper, is de selve die de natuurlijke des Lands noemen *Axi* of *Carive*. Sy wast dicht, gelijk een kleyn bosje sonder doornen. Haren stam is over-kleed met een asch-verwige huyt, sy draaght verscheyde kleyne takjes, die beladen zijn met eene menighte van bladeren, langwerpigh, getant, en van verwe als aan-koment groen. Daar zijn'er van drie soorten die nergens in onderscheyde zijn als in de gedaante van de schelle, of van de vrucht die sy dragen. D'eene brengt niet als een kleyne roode knop voort, die langwerpigh is gelijk een Kruyt-nagel, hebbende van binnen een dun zaad, veel heeter als de specer-

ryen die van den Op-gank komen, en by-na in-brandende, het welke dese bijtende hoedanigheyt lichtelijk mede deelt, aan alles daar het by gebesight word.

D'andere soorte, heeft een veel dikker schelle, en langer, die volkomen vermillioen word, rijp zijnde, en alsmen die in de saucen gebruykt, maakt sy haar geluw, gelijk de Safraan soude doen.

De derde, heeft noch een grooter schelle, die tamelijk dik is, root gelijk het levendighste Coraal, en die niet eenparigh is vereenight. Het graan soo scherp niet zijnde, noch soo gekruydet als dat van d'andere, hangt in het midden. Dit is een van de schoonste vruchten, diemen soude mogen sien, als hy rijp is. Men heeft'er graan af gebracht in Vrankrijk en elders, dat tot volkomentheyt is gekomen. Maar de vrucht word niet wel soo groot als in *Amerika*. Men gebruykt dese schelle, en het graandat'er in is, in plaatse van peper, om dat dese vrucht een verheven smaak geeft by-na als die van dese specerye. D'uytkomsten

ſten niet te min zijn ſoo loffelijk niet; want na dat hy een weynigh op de tonge heeft gebeten, ſoo ontſteekt hy het gehemelte door ſijne in-bijtende kracht: in plaatſe van de borſt te verſterken, en te verwarmen, ſoo verſwakt hyſe, en veroorſaakt'er verkouwingen; Of liever, na het gevoelen van de Genees-meeſteren, verwarmt hy haar niet als te veel, en verſwakt haar door ſijn in-brandende kracht, daar geen koutheyt veroorſakende als by toe-val, voor ſoo veel als hy de wortel-vochtigheyt verteert, die den Setel van de warmte is. Daarom beſpeurtmen in de Eylanden, dat die hem gemeenlijk gebruyken in haar eten, de maagh-qualen onderworpen zijn, en verkrijgen eene geluwe verwe.

II. LID.

Van den Tabak.

DE Plante van *Tabak*, alſoo genaamt ter oorſake van het Eyland van *Tabago*, of na de meyning van eenige, is ſy eerſt ontdekt geweeſt door de Spanjaarden; is ook genaamt *Nicotiane*, na den naam van mijn Heer *Nicot* Genees-meeſter, die haar in Europa eerſt in gebruyk bracht, en die haar ſond uyt Portugaal in Vrankrijk. Men geeft haar ook den naam van *Koninginne-Kruyd*, om dat van *Amerika* gebracht zijnde, ſy de Koninginne van Spanjen wierd aan-geboden, gelijk als eene ſeldſame plante, en van wonderlijke kracht. De Spanjaarden geven haar dat meer is noch den naam van *Heyligh Kruyd*, om d'uytſtekende uytwerkingen die d'ondervinding haar daar van heeft doen gevoelen, gelijk *Garcilaſſo* getuyght, *in het 25 Hooftſtuck, van het 2 Boek ſijner Koninklijke Uytleggingen van d'Yngas van Peru.* Voorts men noemt haar *Petun*, hoewel Jan de Lery daar over ſeer gram word, ſtaande houdende dat de Plante die hy in *Brezil* geſien heeft, en die de *Taupinambous Petun* noemen, t'eenemaal onderſcheyden is van onſen *Tabak*. De *Caraibanen* noemen haar in hare natuurlijke taal *Y-Ouli*. Men kende ten anderen tijde in d'Eylanden geene andere Tabak-planten, als die d'Inwoonderen gemeenlijk *groenen Tabak* noemen, en *Tabak als de Tonge*, ter oorſake van de gedaante van ſijn blad: Maar ſedert datmen daar uyt het Vaſte-land heeft gebracht, van het zaad der gene diemen noemt *Verines Tabak*, en *Tabak der Amazonen*, heeftmen haar ook in die vier ſoorten verdeelt. De twee eerſte zijn van het grootſte in-komen: maar de twee andere zijn de meeſt geachte, om haren goeden reuk.

Alle deſe ſoortē van *Tabak-planten*, waſſen in d'Eylandē van de hoogte als een man en meer, wanneer men hare aan-groeying niet verhindert, den top van hare ſtronken af-ſnijdende. Sy dragen menigte van groene bladeren, lang, ruych

van

van onder, en diemen ſoude ſeggen ge-olyt te weſen alſmen haar handelt. Die beneden aan de planten groeyen, zijn breeder en langer, gelijk meer voedſel trekkende uyt de vochtigheyt van de wortel. Sy ſchieten uyt haar top kleyne rankjes, die een bloeme dragen op de wijſe van een kleyn klokje, dewelke van een helder violet is. En als deſe bloeme droogh is, dan komt'er een kleyne knop in hare plaatſe, waar in het zaad is begrepen, dat van bruyne verwe is, en uytnemende dun.

Somtijds vindmen onder de bladeren, en onder de takken van deſe plante de nesjes van die kleyne vogeltjes diemen *Colibris* noemt, en die wy in hare plaatſe ſullen beſchrijven.

XIII. LID.

Van den Indigo.

DE ſtoffe waar van men deſe violette verwing maakt diemen *Indigo* noemt, word van eene Plante getrokken, die haar uyt der aarde niet ver-

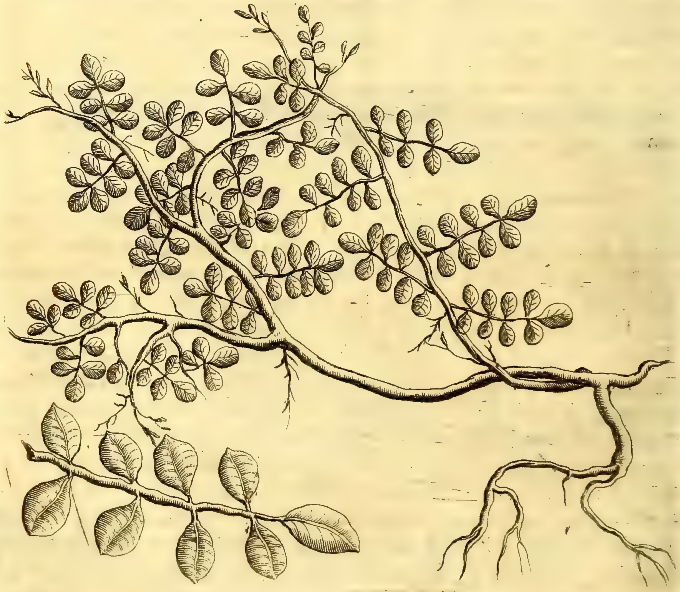

heft

heſt als een weynigh meer dan twee voeten en een half, Haar blad is kleyn, van een aan-koment groen dat na den geluwen trekt als ſy rijp is. Hare bloeme is roodachtigh. Sy komt van graan, datmen by grippels op een rechte ſtreep zaayd. Haren reuk is geweldigh on-aangenaam; in het tegendeelige van die ſoorte van *Indigo* die in *Madagaskar* word gevonden, dragende kleyne bloemtjes, purper-verwigh, door-mengt met wit, die wel rieken.

IV. LID.

Van de Gember.

ONder de Speceryen van het Ooſten, diemen beſocht heeft om te doen waſſen in *Amerika*, is'er geene die ſoo wel geſlaaght is als de *Gember*, die'er overvloedigh voort-komt, en tot ſijne volkomentheyt. Dit is de wortel van eene Plante die niet veel boven d'aarde verheven is, wiens bladeren groen

en langwerpigh zijn, gelijk die van de Rieten, en van de Suyker-rieten. Hare wortel ſpreyd ſich uyt niet in diepte, maar in breedte, en leght tuſſchen lucht en aarde, gelijk een hand die verſcheyde vingeren heeft rondom uyt-geſpreyd. Waar door men hem ook *Poote* noemt, onder d'Inwoonderen der Eylanden. Deſe Plante kan voort-ſpruyten uyt zaad, of gelijk het meeſt gedaan word, uyt ſekere kleyne worteltjes, die gelijk draadjes groeyen, rondom den ouden ſtronk, en de dikſte wortelen, even als aan de graauwe erweten. Sy waſt lichtelijk op alle de *Voor-eylanden*, en byſonderlijk op *S^t. Chriſtoffel*. Ook ſedert den Tabak op ſoo gering een prijs gekomen is, ſoo doetmen handel met de Gember, met gelukkige uytkomſt.

V. LID.

Van de Patatcn.

DE *Patate*, die eenige *Batate* noemen, is eene wortel die by-na van de gedaante is als de Artiſiokken onder d'aarde diemen *Toupinambous*, of

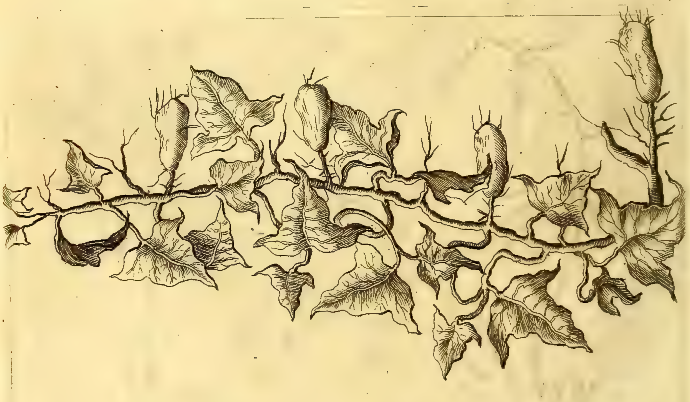

In-

Indiaanſche Artiſiokken noemt, maar van een veel verheven'er ſmaak, en van eene veel betere hoedanigheyt voor de geſontheyt.

Wy ſullen hier gelegentheyt nemen om in het voor-bygaan by maniere van uyt-ſpatting te ſeggen, dat deſe *Toupinambous* die heden niet alleen ſeer gemeen in deſe quartieren zijn, maar ſeer gering en ſeer veracht, en die weynigh meer zijn als de ſpijſe der arme lieden, ten anderen tijde geweeſt zijn onder d'allerongemeenſte wellusten. Want in de prachtige maaltijden die te Parijs gegeven wierden door de Princen, aan eenige Af-geſanten in het jaar duyſent ſes hondert ſeſtien, diſten men haar op gelijk een koſtelijke en uytmuntende lekkernye. Laat ons weder tot onſe *Patate* keeren.

Sy waſt tot volkomentheyt in lichte aarde, middelmatigh vochtigh, en een weynigh gebout zijnde. Sy ſchiet menighte van ſachte bladeren uyt, van een ſeer bruyn groen, die by-na van gedaante zijn als de Spinnaſie. Sy komen uyt verſcheyde ranken die langs de aarde kruypen, en die terſtont alles wat daar rondom is in het breede en in het lange beſlaan; en ſoo d'aarde wel bereyd is, brengen deſe ranken in korten tijd verſcheyde wortelen voort, door het middel van ſekere wit-achtige adertjes of draatjes, die van onder de quaſten uyt-ſchieten, en die gemakkelijk door d'aarde in-dringen. Sy draaght een bloem by-na van de ſelve verwe als de wortel is, en in maniere van een klokje, aan het eynde van het welke het graan komt. Maar gemeenlijk om deſe vrucht voort te teelen, ſoo neemt men alleenlijk van deſe ranken, die, gelijk wy geſeght hebben, haar over-al uyt-krullen, en men leght haar in eene bebouwde aarde, alwaar ſy ten eynde van twee of drie maanden hare wortel hebben voort gebracht: Dewelke ook deſe kracht heeft, dat aan ſchijven geſneden zijnde, en in d'aarde geleght, ſy hare wortel en hare bladeren voort brengt; gelijk of ſy haar zaad in yeder van hare minſte gedeelten hadde: even als de Natuur-kenners dit toe-ſchrijven aan het Coriander-zaad, en aan *d'Artemiſia* of het Moeder-kruyd, van het welke ſy ſeggen, dat het ſelf uyt ſijne aſſche weder geboren word.

Deſe wortelen zijn van onderſcheyde verwen, en uyt een ſelve veld ſalmen'er dikwils trekken die wit zijn, als de gemeenſte; die violet zijn; die root zijn, gelijk de Biete-wortelen; die geluw zijn; en die gemarmert zijn. Sy zijn alle van een uyt-nemenden ſmaak: want aangeſien ſy met geen water zijn vervult, en dat ſy zijn gewaſſen in een middelmatigh vochtigh en droogh land, dat van het eene en van het andere mede-deelt, ſoo hebben ſy den ſmaak van Caſtanjen, en zijn van een beter voedſel als de *Caſſave*, die het lichaam uyt-drooght; want ſy zijn ſoo dorre niet. Ook gebruyken verſcheyde Engelſchen deſe wortel in plaats van brood en van *Caſſave*, en braden haar hier toe

onder d'assche, of op de vyer-kolen: want aldus toe-bereyd zijnde, zijn sy van beter smaak, en sy verliesen die windachtige hoedanigheyt, die het meeste deel der wortelen hebben. Maar gewoonlijk laatmen haar braden in een grooten yseren pot, op den bodem van de welke men een kleyn weynighje water doet: Dan stoptmen sorghvuldighlijk met lijnwaat het deksel over-al dicht toe, op dat sy door dese verstikte hitte souden braden. En dat is den gemeensten op-disch voor de dienaren en voor de slaven des Lands; die haar eten soo uyt den pot komende, met eene soppe gemaakt van *Pyman*, en *Oranje-sap*, die onse Francoyschen *Pymantade* noemen.

Men moet bekennen dat indien dese wortel soo gemeen niet was, sy veel meer gepresen soude worden. De Spanjaarden stellen haar onder hunne wellusten, en sy bereyden haar met boter, met suyker, met muskaten, of met Caneel. Andere die maken haar tot pap, en doen'er veel vet by, en peper, of Gember, en dus bevinden sy dat dit een uytnemend eten is. Maar de meeste Bewoonderen der Eylanden maken'er soo veel werkx niet af: Eenige plukken ook de teedere botten van het eynde der ranken, en na dat sy die hebben laten koken, soo eten sy die als salaat, in maniere als Aspersies, of Hoppe.

VI. LID.

Van den Ananas.

DEn *Ananas* is gehouden voor d'allerlekkerste vrucht, niet alleen van dese Eylanden, maar van geheel *Amerika*. Hy is ook soo schoon en van soo soet een reuk, datmen soude seggen dat de Natuure in sijne gunste heeft besteed, alles wat sy allerseldsaamst, en allerdierbaarst onder alle hare schatten bewaarden.

Hy wast op een stronk ruym een voet hoogh, die bekleed is met ontrent vijftien of sestien bladeren, van lengte als die van de Kaardons, en van breedte als de palm van de hand, en van de gedaante als die van d'Aloës. Sy zijn scherp aan d'eynden, gelijk die van de blaauwe Lelyen, een weynigh uyt-geholt in het midden, en van weder-zijden gewapent met kleyne doornen, die seer scherp zijn.

De vrucht die tusschen dese bladeren wast, en die op desen stronk verheven staat, is somtijds van groote als een Meloen. Sijne gedaante komt seer na-by die van de Pijn-appel. Sijne schorse, die verheven is met kleyne by-voeghselen in maniere van schobben, van een bleek groen, met inkarnaat geboord, leggende op een geluwe grond, is beladen van buyten met verscheyde kleyne bloemen, die na de verscheyde aangesichten van de Son, haar bekleeden met

soo

ſoo vele verſcheyde verwen alſmen in den Regen-boogh beſpeurt. Deſe bloemen vallen ten deele af, na de mate dat de vrucht rijp word. Maar dat hem meerder glants geeft, en dat hem heeft verworven den tijtel van Koning onder de vruchten, is dat hy gekroont is met een grooten tros, gevlochten van bloemen en van verſcheyde bladeren, vaſt, en getant, die van een levendigh en blinkend root zijn, en die hem eene verwonderlijke bevalligheyt geven.

Het vleeſch, of de pappe die onder de ſchorſe begrepen word, is een weynigh draadachtigh; maar het verſmelt t'eenemaal tot ſap in de mond. Hy heeft ſulk een verheven ſmaak, en die hem ſoo eygen is, dat de genen die hem volkomentlijk hebben willen beſchrijven, en dit niet konnende doen onder een eenige gelijkenis, ontleent hebben alles wat lekker word gevonden in de blaauwe pruym, in de Aard-beſie, in de Muskaat, en in de Renet-appel, en na dat ſy dit alles hadden geſeght, waren ſy gedwongen te belijden, dat hy noch een byſonderen ſmaak heeft, die niet lichtelijk uyt-geleyd kan worden.

De kracht, of de voort-teeling, door dewelke deſe vrucht hem kan vereeuwigen, beſtaat niet in ſijne wortel, of in een kleyn ros graan, dat dikwils in ſijn pap ontmoet word: Maar in die ruyker waar mede hy bedekt is. Want ſoo ras als ſy in d'aarde is geleght, neemt ſy wortel, ſchiet ſy bladeren uyt, en ten eynde van het jaar brengt ſy een nieuwe vrucht voort. Men ſiet dikwils van deſe vruchten, die beladen zijn met drie van deſe troſſen, die alle de kracht hebben van hare ſoort-gelijken te behouden. Maar yder ſtronk draagt geen vrucht als eene eenige reyſe.

Daar zijn'er van drie of vier ſoorten die de Bewoonderen der Eylanden afgeſondert hebben, of door hare verwe, of door hare gedaante, of door haren ſmaak: te weten, *den witten Ananas*, *den Scherpen*, en die ſy *de Renette* noemen. Deſen laatſten is meer geacht dan de twee anderen, om dat als hy rijp is, hy wat den ſmaak aangaat, alle deſe ongemeene hoedanigheden beſit die wy geſeght hebben; hy heeft ook een aangenamer reuk als d'andere, en hy maakt de tanden minder eggerigh.

De natuurlijke Indianen des Lands, en onſe Francoyſchen die in d'Eylanden woonen, maken van deſe vrucht een ſekeren uytſtekenden drank, die de Malvezey ſeer gelijk is, als hy eenigen tijd is bewaart. Men maakt'er ook eene vloeyende confiture af, dewelke eene van de ſchoonſte en van de lekkerſte is, van alle diemen uyt Indiën brengt. Men ſnijd ook de ſchorſe in twee, en men confijt haar droogh met een gedeelte van de dunſte bladeren, daar na voeghtmen haar vaardigh te ſamen, na de kunſt, en men over-korſt haar met een geſuykerde korſte, die de gedaante van de vrucht en van ſijne bladeren volkomentlijk bewaart, en die in deſe gelukkige geweſten

doet

doet ſien, niet tegenſtaande de hitte van den brandenden Hemel-riem, een ſoete beeltenis van de droevige voortbrengſelen van de Winter.

Men heeft een lange wijle van deſe vrucht gegeten, ſonder te bemerken d'ongemeene gebruyken die hy in de Genees-konſt heeft; maar tegenwoordigh heeft d'ondervinding doen kennen dat ſijn ſap een verwonderlijke kracht heeft om de geeſten te verquikken, en om de verſlagene herten te verheffen; men gebruykt het ook gelukkigh om de mage te verſterken, de wan-ſmaken te verjagen, en den honger te herſtellen. Het verquikt ook verwonderlijk die met graveel gequelt zijn, of met pijn in het water maken, en ſelfs het verſtrooyt de kracht van 't vergif. By gebrek van deſe vrucht, brengt ſijne wortel de ſelve dingen te wege. Het water datmen'er door de Druypketel uyt trekt, maakt een vaardiger en veel krachtiger opening; maar ter oorſake dat het in-etende is, en dat het de mond belêdight, als ook het gehemelte, en de water-dragende vaten, ſoo moetmen wel weynigh gelijk gebruyken, en dat door den raad van een wetelijk Genees-meeſter, die aan deſe ſcherpigheyt een verſachting ſal weten te geven.

VII. LID.

Van de Suyker-rieten.

HEt Riet, dat door ſijn wellüſtigh ſap de ſtoffe verſchaft waar van de Suyker word gemaakt, draaght ſijne bladeren gelijk andere rieten, diemen in de moeraſſchen en aan den oever van de poelen ſiet; maar ſy zijn een weynigh langer, en wat ſcherp-ſnijdender, want indien men haar niet met beleyd aan-grijpt, ſnijden ſy in de handen gelijk een ſcheer-mes. Men noemt het *Suyker-riet*, en het waſt tot de hooghte van vijf tot ſes voeten, en tot de dikte van twee duymen in ſijn omme-gang. Het word verdeelt door verſcheyde quaſten, die gemeenlijk d'eene van d'andere vier of vijf duymen ſtaan. En hoe veel deſen af-ſtant grooter is, hoe veel meer de Suyker-rieten worden geacht als bequamer zijnde om de Suyker te maken.

Den ſtronk ſchiet gelijk een kleyn bosje van lange, groene, en dichte bladeren, uyt het midden van de welke het riet ſich verheft, dat ook aan ſijn top beladen is met verſcheyde ſcherpe bladeren, en met een plumaſie waar in het zaad ſich ſelve ſet. Het is gantſch vervult met een wit en ſap-achtig merch, uyt het welke mẽ deſe ſoete vochtigheyt perſt, waar van de Suyker gemaakt word.

Het komt tot volkomentheyt in eene lichte, vette, en middel-matig-vochtige aarde. Men plant haar in grippels, diemen op een gelijken af-ſtant maakt met de ſpade, of met den ploegh, en die een halve voet diep zijn.

Men

Men leght'er rieten in die rijp zijn, men dekt haar met aarde, een weynigh tijd daar na brengt yder quast een wortel voort, en schiet sijn bladeren den stronk uyt, die een nieuw riet voort teelt. Soo ras als sy uyt der aarde komen, moetmen geweldigh sorghvuldigh wesen om rondom wel te wieden, op dat het quaad on-kruyd haar niet verstikt, Maar na dat sy eenmaal d'aarde hebben beslagen, behouden sy haar selven, gelijk een besnoeyd bosch, en sy mogen vijftigh jaren dueren sonder vernieuwt te worden, aangesien den grond goed is, en dat den worm haar niet bederft; want in die gelegentheyt is het beste de gantsche plante af te snijden soo ras het mogelijk is. en haar weder geheel nieuw te maken.

Hoewel de rieten rijp zijn ten eynde van negen of tien maanden, soo blijven sy op haren voet twee jaren goed, en somtijds drie volle jaren, waar na sy vergaan. Maar het sekerste en het beste is, haar yder jaar af te snijden, dicht aan d'aarde, en by d'eerste quast.

Wanneer dese Rieten in hare rijpheyt zijn, en datmen op de velden wandelt, soo vindmen dese soete verquikking, en men suyght'er met vermaak het sap uyt, dat uytstekende is, hebbende den selven smaak als de Suyker. Maar soo men'er te veel af neemt, loopt men gevaar van een buyk-loop, en voornamentlijk de nieuwe aan-gekomene; want die in het land zijn vernatuurlijkt, zijn dit soo niet onderworpen.

Daar zijn noch in eenige van dese Eylanden, van die schoone en kostelijke rieten, diemen tot cieraad in de hand draaght, en die natuurlijk gemarmert zijn, en geschakeert met verscheyde gedaanten. De boorden van de poelen, en alle de moerassige plaatsen zijn ook voorsien met groote Rieten, seer hoogh, en seer recht, waar van d'Inwoonderen gemeenlijk de heyningen en d'af-scheydingen van hare huysen maken, en de latten van hare overdekken. D'Indianen gebruyken ook den top van dese Rieten, om het meeste gedeelte van hare pijlen daar af te maken.

ELFDE HOOFT-STUK.

Van eenige andere ongemeene Voort-brengselen van het land der Voor-eylanden, en verscheyde soorten van Moes-kruyden, en Bloemen die'er wassen.

WY hebben alreede in het voorgaande Hooft-stuk vertoont, verscheyde Planten, Kruyden, en Wortelen die in de *Voor-eylanden* wassen, en die aanmerkelijk zijn in hare bladeren, in hare vruchten,

ten, en in hare verwonderlijke eygenschappen. Maar door dien dese stoffe uytnemende vruchtbaar en behaaghlijk is, soo zijn wy overtuyght dat den keurlijken Leser voor aangenaam sal nemen, noch onder een bysonderen tijtel te sien, een groot getal van seldsame Voortbrengselen van dit land, die ten meesten deele onbekent zijn in Europa.

I. LID.

Van de Raketten.

HEt gene onse Francoyschen *Raketten* noemen, ter oorsake van de gedaante sijner bladeren; is een dik doornachtigh bosje, dat langs der aarde kruypt, sich niet seer hoogh konnende op-heffen, om dat sijn stronk, die niet anders is als een blad dat met'er tijd dik geworden is, niet meer klimt als ontrent een halve voet uyt'er aarde. En hoewel hy dik genoegh is, soo komt hy niet te voorschijn, en men kan hem niet gewaar worden als op-lichtende de groene, logge, lompe, en een duym dikke bladeren, die hem om-ringen, en die d'eene aan d'andere zijn gehecht. Sy zijn gewapent met prikkelen uytermaten door-dringende en dun; en op eenige van dese stêkelige en lange bladeren, wast een vrucht als een Dadel-pruym van groote, die ook op sijne huyt heeft verscheyde kleyne en dunne doornen, die de vingeren van diese plukken willen wel vinnigh door-steken. Rijp zijnde is hy root van binnen, en van buyten als vermillioen. De Jageren der Eylanden vinden hem seer lekker, en seer verfrisschende. Maar hy heeft dese eygenschap, dat hy het water met bloed-verw verwt soo ras men daar van gegeten heeft; in-voegen dat die dese verborgentheyt niet weten, vreesen dat haar een ader gebroken is. En daar zijn'er gevonden die dese verandering bespeurt hebbende, waar van sy d'oorsaak niet wisten, te bedde zijn gaan leggen, en geloofden gevaarlijk siek te wesen. Men seyt dat'er in *Peru* eene soorte van Pruymen is, die dit selve te wege brengen; en eenige versekeren het selve bespeurt te hebben na dat sy konserf van roode aalbessen hadden gegeten.

De genen die den *Tunal* beschreven hebben, die soo gepresen is, om sijne dierbare schaarlake verwe, die hy op sijne bladeren voed, maken hem dese Plante daar wy van gesproken hebben gantsch gelijk, uyt-genomen dat sy hem geen vrucht toe-schrijven. Eenige andere hebben hem gestelt onder den rang van de Kaardons die vijgen dragen, om dat de vrucht daar van de gedaante heeft, en dat hy geopent zijnde, in plaatse van een kraak-steen, niet anders heeft als kleyne graantjes, die van de vijgen in alles gelijk.

Daar zijn'er noch van eene andere soorte, waar van de vrucht wit is, en van

N een

een veel ſoeter en gevoeliger ſmaak als de roode, daar wy ſtrakx van geſproken hebben. En ſelf daar word eene andere gevonden, die ſonder twijffel eene ſoort-gelijke van den *Tunal* is, waar op men wormtjes heeft geſien in verwe een robijn gelijk: die het lijnwaat, of het laken op dewelke men haar knipt, verwen met een ſeer ſchoon en ſeer levendigh ſchaarlaken.

II. LID.

Van de Was-keerſe.

DE *Was-keerſe*, die aldus van onſe Francoyſchen is genaamt, om hare gedaante, is door de *Caraïbanen Akoulerou* genaamt. Dit is ook eene ſoorte van grove Kaardons, die waſt gelijk een dik en dicht bosje, en over-al geſcherpt met uytnemende prikkelende en dunne doornen. Sy ſchiet uyt haar midden negen of tien ſtruyken ſonder takken noch bladeren, die van negen tot tien voeten hoogh zijn, recht en met groeven gelijk de groote Was-keerſen. Sy zijn ook voorſien met ſtekelige doornen, gelijk fijne naalden, en ſoo doorborende als mogelijk is, die niet toe-laten datmen haar aan magh raken van wat zijde dat het ſoude mogen zijn. De ſchorſe en het binnenſte is vry wat ſacht en ſponſie-achtigh. Ydere Was-keerſe draaght in een ſayſoen des jaars, tuſſchen de uyt-geholde groeven van haren ſtruyk, witte of violette bloemen, na de welke volght een vrucht op de wijſe van eene groote vijge, die goed is om t'eten, en tamelijk lekker. De vogelen zijn'er geweldigh op verlekkert, maar ſy mogen hem niet pikken als al vliegende, door dien de prikkelen die hem aan alle kanten beſchermen, niet willen lijden dat ſy haar op dit boſch noch op ſijne ſtruyken ſtille ſouden houden. D'Indianen lichten'er de vrucht af, met kleyne rijsjes aan d'eynden geklooft.

III. LID.

Van verſcheyde ſoorten van vaſt-hechtende houten.

DAar zijn verſcheyde ſoorten van houten die langs der aarde kruypen, en die haar aan de Boomen vaſt hechten, en verhinderen dikwils om onbeſlommert door de wouden te loopen. D'Inwoonderen der Eylanden noemen haar *Lienes*. Eenige zijn op de wijſe van een dikke ſcheeps kabel. D'Anderen dragen bloemen van verſcheyde verwen. En ſelf daar worden'er geſien die beladen zijn met groote getaande ſchellen, ruym een voet lang, breed vier of vijf duymen, en hart gelijk Eyke ſchorſen, in de welke begrepen zijn die keurlijke vruchten diemen *Zee-kaſtanjen* noemt, die de gedaante hebben van een

hert,

kert, en diemen dikwils gebruykt alſmen'er de pap heeft uyt-gedaan, om gepulverden Tabak in te doen, of eenige andere poeyers van goeden reuk. Het gene d'Inwoonderen der Eylanden noemen *Appelen van Lienes*, is een vrucht die waſt op eene ſoorte van ranken of heeſters, die haar vaſt hechten aan de groote boomen gelijk de klim-op. Hy is van groote als een kaats-bal, en bedekt met eene harde ſchelpe, en een groene huyt, die van binnen een weſen begrijpt, het welke rijp zijnde, de gedaante en de ſmaak van Kruys-doornen heeft.

IV. LID.

Van d'altijd-levendige Kruyden.

MEn vind in de *Voor-eylanden* verſcheyde ſoorten van kruyden die altijd levende zijn, waar van eenige waſſen op den ſtronk van oude boomen, gelijk de Maren-takken op den Eyk: d'andere waſſen in der aarde, en op de Rotſen. Sy hebben ſoo vele natuurlijke vochtigheyt, dat hoewel ſy uyt-getrokken zijn, en op-gehangen met de wortel om hoogh, midden in de kameren, daarmen haar tot cieraat bewaart, om het geſicht te verheugen, ſy hare groenigheyt niet verlieſen.

V. LID.

Van de gevoelige Planten.

DAar is op *Tabago* eene ſoorte van Kruyd dat altijd levendigh is, en dat meer, is ook gevoeligh. Het waſt ontrent anderhalf voet hoogh, de ſtruyk is om-ringt met eene groote menighte van bladeren ruym een voet lang, drie vingeren breed, getant by-na als die van het varen-kruyd, aan d'uyt-eynden groen van verwe door-mengt met kleyne bruyne en roode vlekjes. In het ſaiſoen der vruchten waſt uyt het midden van deſe Plante eene ronde bloeme, te-ſamen-geſet van verſcheyde bladeren, op eene ſelve ſchikking geregen zijnde als die van de Gouds-bloeme. Maar ſy zijn van een helder violet, en hebben een tamelijk goeden reuk gehandelt zijnde: De natuure van deſe Plante is ſoodanigh, dat ſoo yemant van hare bladeren af-rukt, of dat hy die alleenlijk aanraakt, dan verſlenſt de geheele Plante, en laat hare andere bladeren ter aarde vallen, gelijk ofmen haar met voeten hadde getreden. En na het getal der bladeren diemen af-getrokken heeft, blijft ſy meer of minder tijd ſonder haar op te heffen.

Daar waſt eene diergelijke te *Madagaſcar* die d'Inwoonderen noemen *Haaſt-*

vel, dat is te ſeggen *Kruyd dat leven heeft*. Maar dat is de ſelve ſoorte niet die alhier tot Parijs geſien word in den tuyn des Koninkx; want haar blad is veel

kleynder, en is noch getant, noch gevlekt: en dat meer is, ſy brengt geene bloemen voort. Boven dat hare bladeren aan-geraakt zijnde, ſy haar van binnen toe-ſluyten door eene ſoorte van tegen-ſporreling. In plaatſe dat de gene die wy beſchrijven, de hare van buyten af ter aarde laat vallen.

Men ſiet noch een andere ſoorte van deſe levendige en gevoelige Plante, in verſcheyde andere Eylanden. Sy waſt ſomtijds tot de hooghte van een boomtje. Sy is bekleed met verſcheyde kleyne takjes, die tot aller tijd beladen zijn met oneyndige langwerpige en ſmalle bladeren, die geëmaillieert zijn in het ſayſoen der regenen, met ſekere kleyne vergulde bloemtjes, die kleyne ſterretjes gelijk zijn. Maar het gene te wege brengt dat deſe Plante geacht is een van d'allerſeldſaamſte en allerverwonderlijkſte der Werelt, is dit, dat ſoo ras men haar wil aan-grijpen, ſy hare bladeren te rugge trekt, en wringt en krult die onder hare kleyne rankjes, gelijk of ſy verſlenſt waren, daar na ontſluyt ſy die op nieuws, als men'er de hand af trekt, en wegh gaat.

Daar zijn'er die deſe Plante noemen *Kuyſch Kruyd*; om dat ſy niet ſoude konnen

konnen lijden datmen haar aanraakt, ſonder haar te belêdigen. De genen die den *Iſthmus* hebben door-reyſt van *Nombre de Dios* af tot aan *Panama*, vertellen dat'er gantſche boſſchen zijn van een Boom *Gevoelige* genaamt, aan de welke ſoo ras men hem aan raakt, de bladeren en de takken haar met groot gerucht verheffen, en maken te ſamen de gedaante van een Globus.

Eenige jaren geleden ſaghmen te Parijs in den tuyn des Koninkx een gevoeligh Boomtje, geacht van groote waarde; Maar yemant van ſin zijnde het ſelve als een nieuwe vinding op den grond van een put te ſtellen, om het te bewaren tegens de koude en de ſtrengheden van den Winter, ſoo ſtierf het daar ellendighlijk, tot groot leedweſen van de keurlijke Lief-hebberen.

VI. LID.

Van verſcheyde ſoorten van Erweten.

D'Aarde brengt'er over-al moes-kruyden voort, als daar zijn d'Erweten en de Boonen, van verſcheyde ſoorten: De Voor-eylandiſche Wilden noemen haar in het gemeen *Manconti*.

Wat d'Erweten belangt, ſy zijn by-na alle van de ſelve ſoort-gelijken als die in Europa waſſen, uyt-geſondert diemen op een kleyn boomtje plukt, dat van de hooghte is als eene Brem-hage, en heeft kleyne, groene, en ſmalle bladeren. Het draaght Erweten in ſchellen, of baſten, die aan ſijne takken zijn gehecht. Sy zijn groen en kleynder als de gewoonlijke, van een verheven ſmaak, en ſoo licht om murw te worden dat ſy maar eens behoeven op te koken. Men noemt haar in d'Eylanden *Erweten van Angola*, om dat haar zaad van dat land gekomen is, ſoo men gelooven magh.

Daar zijn'er van eene andere ſoorte, diemen *Erweten* noemt, maar die niet te min de gedaante van *Boonen* hebben. Sy zijn tamelijk kleyn. En van deſe ſoorte zijn'er witte, ſwarte, roode, of taneyte, die alle uytſtekende zijn, en die rijp worden in drie maanden. Men noemt haar op S^t. *Chriſtoffel Engelſche Erweten*.

VII. LID.

Van de Boonen, en van de Turkſche Boonen.

ONder de *Boonen* en de *Turkſche Boonen* waſſen'er in de *Voor-eylanden* van verſcheyde ſoorten diemen in Vrankrijk niet en ſiet. De gemeenſte zijn witte, aan welke d'eerſte Inwoonderen een oneerlijken naam gegeven hebben om hare gedaante. Sy brengen hare vrucht, die goed is om t'eten, ſes weken

na dat sy zijn geplant geweest. D'andere zijn geschakeert met verscheyde schoone en onderscheydene verwen, gelijk diemen *Roomsche* of *Lombardische Boonen* noemt.

Maar d'aanmerkelijkste om hare seldsaamheyt, zijn diemen noemt *Boonen van sevenjaren*, om dat een selve struyk seven jaren draaght sonder vermoeyd te worden, en breyd haar uyt op de Boomen, op de Rotsen, en alles waar sy by kan geraken. En het gene verwonderlijk is, dat is dat'er t'aller tijd vrucht in sijn bloey staat, vrucht groen is, en vrucht rijp is. In-voegen datmen'er aan magh verwonderen.

De Lente met den Herfst, op eenen tak te sien.

Men seght het selve, van een sekeren Egyptischen Boom genaamt *Faraoos Vijgen-boom*, daarmen altoos aan siet vruchten die rijp zijn, vruchten bereyd om te rijpen, en vruchten die eerst uyt-botten. D'Oranje-boomen hebben diergelijk een voordeel.

VIII. LID.

Van de Planten, en Kruyden, die haar gebruyk mogen hebben in de Genees-konst, of in de huys-houding.

WAt de Planten aangaat die haar gebruyk mogen hebben in de Genees-konst; daar zijn'er verscheyde in dese Eylanden, waar van d'eygenschappen noch niet wel bekent zijn, en eenige die ook elders gevonden worden. Als daar zijn, de *Herte-tonge*, eene soorte van *Aloës*, en verscheyde soorten van *Muer-ruyten*. Daar zijn'er ook eenige, waar van men alreede ondervinding heeft, en die bekent zijn voor begaaft te wesen met groote krachten, onder de welke meest worden gepresen, *de reukerige Biese, de Balisie*, en *het Pijle-kruyd*.

De *reukerige Biese*, is in alles d'andere Biesen gelijk, die by de poelen en aan de kanten van de rivieren wassen; maar hy schiet een ronde wortel van de dikte als een Hase-note, die een geweldigh soeten reuk uyt-geeft even als die van den Iris, en die in de schaduwe gedrooght zijnde, en tot stof gemaakt, eene verwonderlijke kracht heeft, om de Vrouwen te helpen die in barens nood zijn, indien men haar daar van een weynigh in geeft.

De *Balisie*, wast van verschillende dikte en hooghte, na d'aarde daar sy in gevonden word: bysonderlijk schept sy behagen in vochtige plaatsen. Hare bladeren zijn soo groot en soo breed, dat de *Caraïbanen* daar ter nood hare kleyne hutten mede dekken; sy worden ook gebruykt om d'ontsteking der

wonden

wonden te verſachten, en om bad-ſtoven te maken voor die verſtuypte zenuwen hebben, of eenige andere ſwakheyt. Hare bloeme, die waſt gelijk een veder-bos, en die te ſamen is geſet van verſcheyde kleyne roode of geluwe koppen, word van knopjes gevolght, vervult zijnde met een menighte van graan groot gelijk erweten, en ſoo glad en ſoo hard, datmen'er kettingen af kan rijgen.

Het *Pijlen kruyd*, is eene ſoorte van droevigh kruyd; want geduerende den dagh zijn ſijne bladeren altijd geſloten, en geduerende de nacht zijn ſy ontſloten. Sijne bladeren die ſchoon groen zijn, zijn ſes of ſeven duymen dik, en drie breed. Sijn wortel geſtampt weſende, heeft de kracht van alle het venijn der vergiftighde pijlen uyt te bluſſchen, zijnde op de wonde geleght, ſoo ras als het mogelijk is.

Het meeſte gedeelte van de Pottaſie kruyden die wy in Vrankrijk hebben, waſſen ook op deſe Eylanden. Het is waar dat'er eenige zijn, gelijk de Koolen en den Ajuyn, die geen graan dragen. Evenwel zijn ſy'er daarom niet gebrek; want wat de Koolen aangaat, als ſy rijp zijn ſchieten ſy verſcheyde ſcheutjes, diemen verplant, en die'er andere voort-brengen, dewelke alſoo groot en alſoo ſchoon op-komen als of ſy van zaad quamen. En belangende d'Ajuynen, de Schepen brengen'er menighte, die veel groente uyt-ſchieten, die goed zijn om gemeenlijk in de pot-ſpijſen, en in d'erweten te gebruyken.

Daar zijn ook vele gemeene Meloenen, waar van het zaad uyt deſe geweſten is gebracht geweeſt; Maar ter oorſake van de hitte des Lands, ſoo rijpen ſy daar lichtelijker, zijn vaſter van vleeſch, van beter ſmaak, en van geuriger reuk. En dat'er d'uytſtekentheyt van is, is datmen'er af heeft in alle ſayſoenen des jaars.

IX. LID.

Van de Water-Meloenen.

DAar waſt in dit land eene ſoorte van Meloenen, die in Italien gemeen zijn; Maar die ſonder vergelijking beter zijn in Egypten, en in het Ooſten. Daar waſſen'er ook in eenige deelen van Vrankrijk; maar ſy deugen niet. Men noemt haar *Water-Meloenen*, om dat ſy met een geſuykert water vervult zijn, dat door haar vleeſch loopt, het welke gemeenlijk vermilioen is, en root gelijk het bloed ontrent het herte, waar in begrepen zijn de granen van haar zaad, die ook van de ſelve verwe zijn, en ſomtijds ſwart. Hare ſchorſe is altijd groen en ſonder reuk, in-voegen dat het meer aan den ſtruyk als aan de vrucht is, datmen hare rijpheyt moet onderſcheyden. Sy waſſen dikwils groo-

ter

ter als een hooft, op eene ronde of ovaalſche gedaante. Men eet haar ſonder ſout, en hoewel men daar menighte van eet, ſoo beſchadigen ſy de mage

niet: Maar in die landen die heet zijn, verfriſſchen ſy geweldigh, en verwekken den honger.

Men bouwt'er noch eene ſoorte van *Mays*, datmen anders noemt Spaanſche of Turkſche tarw, allerhande ſoorten van *Geerſt*, *Comcombers*, *Pompoenen*, *Biet-wortelen*, en andere *Wortelen*, die alle een uytnemenden ſmaak hebben.

X. LID.

Van de Lelyen der Voor-eylanden.

EN om dat'er zijn die boven dit alles noch na bloemen ſouden vragen; Daar waſſen'er ook ſeer ſchoone, en van ſeer goeden reuk. Onder andere ſietmen'er eene ſoorte van *Witte Lelyen*, van een verwonderlijken reuk: want ſy hebben een geur die van den Jaſmin gelijk, maar ſoo doordringende, dat'er ſlechts

ſlechts eene bloeme noodigh is om eene geheele kamer te bereukwerken. Den Bol en de bladeren zijn die van Vrankrijk gelijk, maar de bloeme heeft hare bladeren verſpreyd en verdeelt met kleyne ſtrookjes, gelijk of ſy tot vermaak met knip-ſcheertjes door-ſnêden waren. Daar zijn noch andere *Lelyen*, d'onſe geluwe of oranje *Lelyen* gelijk.

XI. LID.

Van twee ſoorten van Bloemen der Paſſie.

MEn ſiet in d'Eylanden eene Plante ſeer vermaart om de ſchoonheyt van hare bladeren, om den ſoeten reuk van hare bloemen, en om de goedheyt van hare vrucht. De Spanjaarden noemen haar *Grenadile*, de Hollanders *Rhang-appel*, en onſe Francoyſchen *de bloeme van het lijden Chriſti*, ter oorſake dat ſy deſe ongemeene bloeme draaght, in de welke men met verwondering beſpeurt, een gedeelte van de werk-tuygen, die tot het lijden onſes Heeren gebruykt zijn, en die daar in vertoont worden. Het is waar dat eenige keurlijke Lief-hebberen die haar aandachtelijk hebben overwogen, bekennen dat ſy'er wel in gekent hebben eenige gelijkenis van de doorne kroone, van de roeden, van de nagelen, van den hamer, en van de Pylaar: maar ſy voegen'er ook by, dat het meeſte gedeelte van deſe dingen daar gebeeld zijn by-na op de ſelve wijſe, als de Maaghden, de Leeuwen, en de Beeren door de Hemelſche teykenen; alſoo dat om alle deſe teykenen van het Lijden in deſe bloeme te vinden, ſy na Akoſta ſeggen in het 27 Hooft-ſtuk van het vierde Boek ſijner Hiſtorie, dat'er eenige godvruchtigheyt van nooden is, die'er een gedeelte van doet gelooven.

Daar zijn'er van verſcheyde ſoorten, die alle dit gemeen hebben, dat indien ſy niet eenigen boom ontmoeten om hem te omhelſen, en die haar onderſteunt, ſy op de aarde kruypen gelijk de klim-op doet: dat hare bloemen ontſluyten na den op-gank van de Son, en weder toe-ſluyten eer hy onder gaat; en dat ſy voort-brengen een vrucht die lekker is, en ſoo ververſchende als het mogelijk is. Maar de bladeren, de bloemen, en de vruchten van eenigen zijn ſoo verſcheyde in hare uyterlijke gedaante, datmen niet verwondert moet weſen, ſoo eenige Schrijveren die van deſe Plante hebben gehandelt, en die gelooft hebben dat'er niet meer als eene ſoorte van was, niet over-een-komen in de beſchrijvinge die ſy'er ons van gegeven hebben. D'Inwoonderen van *Brezil* tellen'er tot ſeven ſoorten: maar in de *Voor-eylanden* kentmen'er niet meer als de twee, waar van wy hier de gedaanten hebben doen ſtellen. D'eene heeft de bladeren tamelijk breed, die in vijf uyt-ſprongen zijn verdeelt, waar

van het middelste boven rond is, en de vier andere loopen tot een punt uyt. Hare bloeme ontsloten zijnde, is breeder als eene Rose. Sy is gesloten dicht aan den voet, in drie kleyne groene bladeren; haar lichaam is te samen gevoeght van verscheyde andere schoone bladeren, waar van dat eenige Hemels-blaauw zijn, door-zaayt met kleyne roode stipjes, die de gedaante van eene kroone hebben, en d'andere zijn purper-verwigh. Dese gantsche schoone bloeme is omringt met oneyndige kleyne gewaterde draatjes, die gelijk de stralen zijn van dese kleyne Son onder de bloemen; Sy zijn geamaillieert met wit, met root, met blaauw, met inkarnaat, en met verscheyde andere levendige verwen, die haar eene verwonderlijke bevalligheyt geven. D'andere soorte heeft ook de bladeren in vijf deelen verdeelt, gelijk d'eerste: maar hare bloeme die de gedaante heeft van een kleyn kopje, geboord van boven met kleyne witte en roode draatjes, is soo veel niet uyt-gespreyd; het binnenste is verciert met witte bladeren, die tot een punt uyt-eynden. Dese twee soorten van bloemen van het lijden Christi, schieten uyt haar hert een kleyne ronde pylaar, die op haar Capiteel een knop heeft beladen met drie granen, hebbende de gedaante van spijkers: dese pylaar is vergeselschapt met vijf witte draatjes, die kleyne geluwe tongetjes onder-schragen, gelijk diemen in de holte van de Lelyen siet; en dit is het datmen seght de vijf wonden onses Heere te vertoonen.

Dese bloemen die van een goeden reuk zijn, komende af te vallen, soo vergroot de knop die op de pylaar is soodanigh, dat hy een schoone, geluwe, en gladde vrucht voort brengt, en van groote als een middel-matigen appel. Sijne schorse is alsoo dik als die van een Granaat-appel, en sy is vervult met een sap dat wellustigh van smaak is, onder het welke is een groot getal van swarte korlen, en ten uytersten hart. Men schikt dese vrucht, gelijk eene opper-vermogende verversching voor die de koortse hebben, en d'ondervinding heeft doen kennen, dat sy eene bysondere deucht heeft om den honger te verwekken, de levendige geesten te verheugen, en de vyerigheden van de mage in te toomen; d'Inwoonderen van *Brezil* onderhouden dese Plante sorghvuldighlijk, van de welke sy haar dienen, gelijk een bysonder cieraat, om de galeryen en de prieëlen van hare tuynen mede te dekken; want hare bladeren en bloemen verschaffen haar eene aangename schaduwe; en sy maken met de vrucht een hert-sterkende Syroop, die onder haar geweldigh is geacht, om dat boven d'eygenschappen die wy alreede geseght hebben, sy noch dese aanmerkelijke hoedanigheyt heeft, dat sy geenige wan-smaak laat aan die haar gewoon zijn te gebruyken.

XII. LID.

Van het Muskes-kruyd.

DAar is ook een Kruyd datmen noemt *Muskes-kruyd.* Het draaght sijn struyk tamelijk hoogh, en het wast dicht, gelijk eene kleyne hage sonder doornen. Sijne bladeren zijn tamelijk lang en rouw, sijne bloemen zijn geluw seer schoon om aan te sien, op de wijse van kelkjes of klokjes, die haar vormen na een passelijk groote knop, die rijp zijnde, word als gesatijnt, wit van binnen, en muskes-verw van buyten. Het graan dat dese knop besluyt, is ook van de selve bruyne verwe. Het ruykt volkomentlijk na de muskes, als het versch geplukt is. Waar van het ook genaamt word, *Muskes-graan,* en het behouwt desen reuk langen tijd, aangesien men het in eene drooge plaatse houwt, en in eenigh Vat daar het niet te veel verlucht.

Alsoo ook verscheyde andere Kruyden, verscheyde Boomtjes, en selfs het meestendeel van die ranken of *Lienes,* die tusschen de bosschen kruypen, en op de boomen klimmen die in de *Voor-eylanden* wassen, dragen bloemen alsoo schoon en alsoo aangenaam voor het gesicht, als sy soet en lieffelijk voor den reuk zijn. In-voegen dat dikwils wandelende langs den velde, men door plaatsen gaat, daar de gantsche lucht bereukwerkt is.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

Van Vijf soorten van vier-voetige Beesten, diemen in dese Eylanden gevonden heeft.

EEr de Spanjaarden en de Portugeesen Bevolkingen in *Amerika* hadden op-gerecht, soo saghmen'er noch Paarden, noch Ossen, noch Koeyen, noch Hamelen, noch Schapen, noch Geyten, noch Verkens, noch Honden. Maar om hare Scheep-vaarden gemakkelijker te maken, en hare Schepen ter nood te ververschen, wierpen sy van alle dese dieren op verscheyde gewesten van dese nieuwe Werelt, alwaar sy soodanigh zijn vermenighvuldight, dat sy'er tegenwoordigh meer gemeen zijn, als in eenigh gewest van Europa.

Boven dit uytheemsch Beestiaal, zijn'er ten allen tijden in de *Voor-eylanden* geweest, eenige vier-voetige Beesten, als daar zijn, *den Opassum, den Javaris, den Tatou, den Agoutii,* en de *Gemuskerde Ratte,* waar van wy de beschrijvingen sullen doen in dit Hooft-stuk.

I. LID.

I. LID.

Van den Opaſſum.

DEn *Opaſſum*, die het ſelve dier is dat de Brezilianen *Carigueya* noemen, is van groote als een Kat. Sijnen muyl is ſcherp, ſijn benedenſte kake-been korter als het bovenſte, gelijk het Verken, ſijne ooren lang, breed, en recht, en ſijnen ſtaart lang en kaal aan 't eynde, en na beneden om-gekromt. Hy is op ſijnen rugge gedekt met ſwart hayr, door-mengt met grijs, en onder den buyk en onder den hals is hy geluw-achtigh. Hy heeft uytmuntende ſcherpe nagelen, met dewelke hy lichtelijk op de boomen klautert. Hy voed hem met Vogelen, en doet de jacht op de Hoenderen gelijk de Vos, maar by gebrek van roof, ſoo voed hy hem met vruchten.

Het gene yets eygen is aan dit Dier, is, dat door eene wel-aanmerkelijke beſonderheyt, het eene beurſe van ſijn eygen vel onder den buyk gevouwen heeft, in de welke het ſijne jongen draaght, die het ontloſt op de aarde als het wil, deſe natuurlijke beurſe ontſluytende. Dan als het voort gaan wil, doet het die weder open, en de jongen kruypen'er in, en alſoo brengt het haar over-al. Het wijfje zooght haar ſonder haar op d'aarde te leggen; want hare mammen zijn bedekt in deſe beurſe, die van binnen is over-kleed met een veel ſachter hayr als dat van buyten is. Het wijfje brengt gemeenlijk ſes jongen voort. Maar het mannetje, dat ook eenē diergelijken natuurlijken ſak onder den buyk heeft, draaght haar op ſijn beurt, om het wijfje te verpooſen, hoewel hy haar niet kan zoogen. Deſe dieren zijn in de *Virginie* en in het *Nieuw-Spanje* gemeen. De Walviſch van de Natuyre het gemak van ſoodanigh een ſak niet ontfangen hebbende, heeft de behendigheyt, na het ſeggen van Philoſtrates, om ſijne jongen in ſijne kele te verbergen. En het Weſeltje bemint ſijne jongen ſoo, dat vreeſende of menſe hem ſoude ontſtelen, het haar ook in ſijne kele neemt, en haar voert van d'eene plaatſe op d'andere.

II. LID.

Van den Iavaris.

DAar is ook op eenige van deſe Eylanden, gelijk op *Tabago*, eene ſoorte van Wilde Verkens, die van gelijke ook geſien worden in *Brezil*, en in *Nicaragua*. Sy zijn by-na in alles de Wilde Verkens van onſe wouden gelijk. Maar ſy hebben weynigh ſpek, korte ooren, by-na geen ſtaart, en ſy dragen de navel op den rugge. Men ſiet'er die geheel ſwart zijn, en andere die eeni-

ge witte vlekken hebben. Haar knorren is ook vervaarlijker, als dat van de tamme verkens. Men noemt haar *Javaris*. Dit wildbraad is van tamelijk goede smaak: Maar het is moeyelijk te vangen, om dat dit wild Verken een lucht-gat op den rugge hebbende, waar door het sijnen adem verhaalt, en sijne longen ververscht, seer onvermoeybaar is in den loop; en als het gedwongen is stille te staan, en vervolght word van de honden, is het met sulke scherpe en sulke snijdende verweeringen gewapent, dat het alles verslint wat stout genoeg is om het te derven naderen.

III. LID.

Van den Tatou.

De *Tatous*, die ook op *Tabago* gevonden worden, zijn met eene harde schubbe gewapent, met de welke sy haar dekken en haar beschutten als met een borst-harnas. Sy hebben het hooft van eene Bigge, en de muyl ook soo, met de welke sy in d'aarde wroeten. Sy hebben ook aan ydere poote vijf geweldige scherpe nagelen, die sy gebruyken om d'aarde vaardigh op te krabben, en de wortelen t'ontdekken, waar mede sy haar mesten geduerende de nacht. Men houd dat haar vleesch lekker is om t'eten, en dat sy een kleyn beentje aan de staart hebben, dat de doosheyt geneest. Men heeft ondervonden dat het helpt aan het geruysch, en stilt de pijne van d'ooren, alsmen het daar insteekt in kottoen gewonden. Daar zijn'er die soo groot zijn als Vosschen, maar die van *Tabago* zijn veel kleynder.

Als dese dieren vervolght worden, en als sy hare ruste nemen, dat sy gemeenlijk des nachts doen, soo maken sy haar rond als een kloot, en sy versamelen soo wel hare voeten, haar hooft, en hare ooren onder hare harde en vaste schubben, dat'er niet een gedeelte van haar lichaam is, het welke niet is bedekt onder dit natuurlijk pantzier, dat op de proeve ondoordringelijk is tegen de wapenen van de Jagers, en de tanden van de honden; en als sy by eenige steylte zijn, laten sy haar van boven nederwaarts rollen, sonder vreese van haar te beschadigen. Linschoten verhaalt dat in d'Oost-Indiën, in de riviere van *Goa* een Zee-monster gevangen wierd, gantsch overdekt met schubben soo hart als yser; en dat alsmen het aanraakte, het sich soo als een bal in malkander trok.

des Rats Musques

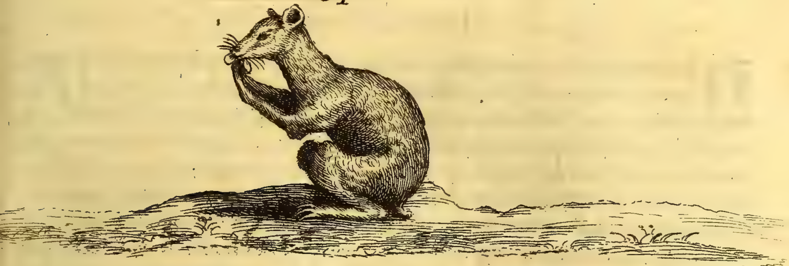

Tatou

Cavaris

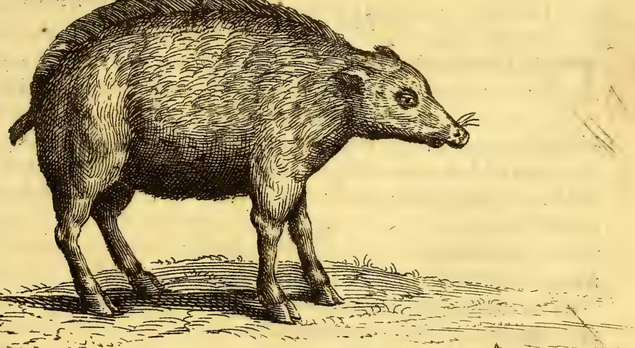

l'Opaßum

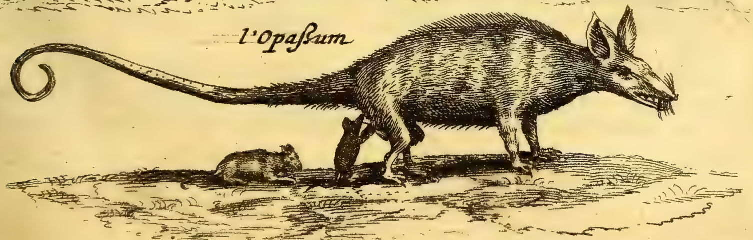

IV. LID.

Van den Agouty.

DEn *Agouty*, is van bruyne verwe, trekkende na den ſwarte. Sijn hayr is rouw, helder, en hy heeft een kleynen ſtaart ſonder hayr. Hy heeft twee tanden in het opperſte kaak-been, en ſoo vele in het benedenſte. Hy houd ſijn eten in ſijne voorſte pooten, gelijk het Enchoorentje. Hy geeft een ſchreeuw als of hy onderſcheydentlijk ſeyde *Coüyé.* Men vervolght hem met de honden, om dat ſijn vleeſch, hoewel dat het wat wildachtigh ſmaakt, van verſcheyde ſoo hoogh word geacht als dat der jonge Konijnen. Als hy gejaaght word, beſchermt hy hem in de holen van de boomen, waar uyt men hem doet komen met rook, na dat hy wonderlijke ſchreeuwen heeft gegeven. Indien men hem jong vangt, word hy gemakkelijk tam, en als men hem toornigh maakt, ſoo rijſt het hayr op ſijnen rugge over eynde, en hy ſchopt d'aarde met ſijne achterſte pooten, gelijk de Konijnen doen. Hy is ook van hare groote. Maar ſijne ooren zijn kort en rond, en ſijne tanden zijn ſcherp-ſnijdende gelijk een ſcheer-mes.

V. LID.

Van de Gemuskerde Ratten.

DE *Gemuskerde Ratten*, die onſe Francoyſchen *Piloris* noemen, maken den meeſten tijd hare vertrek-plaatſe in de holen der aarde gelijk de Konijnen, ook zijn ſy by-na van de ſelve groote; maar wat de gedaante betreft, hebben ſy geenigh onderſcheyt met die van de groote Ratten diemen elders ſiet; ten zy dat het meeſte gedeelte het hayr van den buyk wit heeft gelijk het hebben de diertjes diemen in Vrankrijk *Glirons* noemt, en dat van het overſchot des lijfs ſwart of taneyt. Sy geven een gemuskerden reuk die het herte verflaauwt, en de plaatſe van hare ſchuyling ſoo krachtigh bereukwerkt, dat het ſeer gemakkelijk is haar t'onderſcheyden.

Het vaſte land van *Amerika* voed verſcheyde vier-voetige dieren, die in geenige van deſe Eylanden gevonden worden.

DER-

DERTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Kruypende Dieren die in deſe Eylanden geſien worden.

NA dat wy in het voorgaande Hooft-ſtuk vertoont hebben de vier-voetige Beeſten, die in de *Voor-eylanden* gevonden wierden toen d'uyt-heemſche Bevolkingen haar daar ter neder ſtelden, ſoo moeten wy tegenwoordigh handelen van de Kruypende Gedierten, die'er ook in grooten overvloed zijn: want deſe dieren weſende natuurlijk vyanden van de koude, vermenighvuldigen haar verwonderlijk in deſe warme landen: Voeght hier by dat de groote Boſſchen en de Rotſen deſer Eylanden, tot hare voort-teeling groote hulp-middelen verſchaffen; want ſy verſtrekken haar tot eene verſekerde verblijf-plaatſe.

I. LID.

Van verſcheyde ſoorten van Serpenten, en van Slangen.

DAar zijn ſeer weynige venijnige beeſten in de *Voor-eylanden*. Het is waar dat'er vele *Serpenten* en *Slangen* zijn van onderſcheydene verwe en gedaante. Men ſiet'er van negen tot tien voeten lang, en ſoo dik als eenen arm of eene dye. Men heeft'er ſelf eenmaal eenen van deſe Slangen gedood, die in ſijn buyk eene Hinne met hare vederen hadde, en meer als een dozijn eyeren; de Hinne overvallen hebbende ſoo als ſy broede. Daar is eene andere gevonden, die een Kat hadde in-geſlokt; waar uyt men lichtelijk kan oordeelen van de groote deſer Beeſten.

Maar hoe overmatigh dat ſy zijn, ſy hebben geen vergif in het meeſte gedeelte van deſe landen. En ſelf verſcheyde Inwoonderen haar hebbende op de daken van hare huyſen, die meeſtendeel van palm-bladeren zijn, of van Suyker-rieten; ſoo en verjagen ſy haar niet, om dat ſy alle de ratten ontneſtelen en verſlinden. Maar men moet alles ſeggen, ſy doen ook de Kiekens den oorlogh aan. Men heeft noch beſpeurt, dat eenige de behendigheyt hebben van eene Hinne te bewaren als ſy broed, ſonder haar in deſen tijd eenigh quaad te doen: Maar ſoo ras als d'eyeren ontſloten zijn, eten ſy de kleyne Kiekens, en ten minſten verſmoren de Hinne, indien ſy niet machtigh zijn om haar in te ſlokken.

Daar zijn'er anderen die volkomentlijk ſchoon en aangenaam zijn om aan te ſien: want ſy zijn gantſchelijk groen, uytgeſondert den buyk, daar ſy witachtigh graauw zijn. Sy zijn anderhalf elle lang, en ſomtijds twee ellen: maar

P ſy

ſy zijn ſeer dun na gelijkmatigheyt, ten hoogſten niet dikker zijnde als een duym. Sy leven niet als van Spring-hanen, die ſy by de vlieten verſpieden, of van Vogelen die ſy op de boomen, en in hare neſten betrappen, als ſy'er by konnen reyken. Aldus is deſe ſoorte van Slangen edelder als d'andere; want ſy leeft niet als van de Viſſcherye, en van de Jacht. Eenige van d'Inwoonderen die alle deſe ſoorten van Slangen gewoon zijn te ſien, handelen haar ſonder vreeſe, en dragenſe in haren boeſem. Die in Aſia en in Afrika gereyſt hebben, ſeggen dat ſy'er yets diergelijkx hebben gevonden. Want ſy verhalen dat in het groote Tartarye, bergen zijn daar haar Serpenten voeden van eene uyt der mate groote, maar geenſins vergiftigh, en ſeer goed om t'eten: en dat in het Koningrijk van *Syr*, ſy van deſe beeſten hebben geſien die met de kinderen ſpeelden, die haar ſtukjes brood gaven. Men ſeyt ook dat in de Provincien der *Anten* in het Koningrijk van *Peru* vervaarlijke Slangen zijn, lang van vijf-en-twintigh tot dertigh voeten, die aan niemand quaad doen.

Wat d'Eylanden van *Martinikus*, en van *Ste Alouſie* aangaat, het is daar ſoo niet als in d'andere Eylanden; want daar zijn'er die niet gevaarlijk, en andere die geweldigh gevaarlijk zijn. De genen die het niet en zijn, zijn dikker en langer als d'andere. Daarom is het dat die deſe niet en kennen, meer vreeſe voor haar hebben, als voor andere die waarlijk te vreeſen zijn. Niettemin ſy doen geen quaad: in tegendeel als ſy yemant gewaar worden, vluchten ſy neerſtigh wegh. Het welke ook oorſaak is datmen haar *Loopſters* noemt. Sy hebben ook ſwarte en witte vlakken op den rugge, die dienen om haar gemakkelijker t'onderkennen.

De gevaarlijke Slangen, zijn van twee ſoorten. D'eene zijn graauw op den rugge en geweldigh geſluweelt. D'andere zijn geheel geluw, of ros en yſſelijk om aan te ſien ter oorſake van deſe verwe, hoewel ſy niet gevaarlijker zijn, en miſſchien minder als d'eerſte. D'eene en d'andere beminnen de Ratten geweldigh, alſoo wel als die geen vergif hebben; en als'er vele in eene hutte zijn, is het wonder dat'er ook geene Slangen gevonden worden. Sy zijn van onderſcheydene dikte en langte, en men houd dat de kortſte de vreeſelijkſte zijn. Haar hooft is plat en breed, hare kele uytnemende wijd, en gewapent met acht tanden en ſomtijds met tien; waar van dat eenigen gebocht zijn gelijk eene waſſchende Mane, en ſoo ſcherp, dat het onmogelijk is ſich yets ſcherpers in te beelden. En gelijk als ſy geheel zijn uyt-geholt, ſoo is het door deſe kleyne engte dat ſy haar vergif fijntjes weten te laten vloeyen, dat anders beſloten is in kleyne ſakjes, aan de twee zijden van hare kele, juyſt aan de plaatſe daar de wortelen van hare tanden op uyt komen. Sy kaauwen nimmer de ſpijſen daar ſy haar mede voeden: maar ſlikken die geheel in, na dat ſy die

geperſt

geperst en plat gemaakt hebben, indien sy te groot zijn. Eenige seggen dat wanneer sy hare tanden gebruykten om te kaauwen, sy haar selven souden vergiftigen, en om dit te voor-komen soo dekken sy hare tanden met haar tandvleesch als sy haar voedsel nemen.

Dese dieren zijn soo vergiftigh in dese twee Eylanden, dat als sy gesteken hebben, wanneermen niet vaardigh sijnen toe-vlucht tot eenigh hulp-middel heeft, dan word de wonde ongeneeslijk, in minder als twee uuren. Sy hebben dit goeds, dat sy u nimmer bijten, aangesien ghy haar, noch niet daar sy op rusten, aan raakt.

II. LID.

Van d'Egdissen.

DAar zijn verscheyde soorten van *Egdissen* in dese Eylanden. De grootste en d'aanmerkelijkste, zijn die eenige Indianen genaamt hebben *Iguanas*, de Brazilianen *Senembi*, en onse *Caraïbanen Ouäyamaca*. Als sy tot hare juyste groote gekomen zijn, zijn sy ontrent vijf voeten lang, te meten van het hooft tot aan het uyt-eynde van den staart, die wel soo lang is als het overschot van het lichaam: en wat hare dikte belangt, die magh een voet in ommegang wesen. Na de verscheyde plaatsen daar sy haar onthouden, hebben sy ook de huyt van onderscheydene verwe. En misschien is het te dier oorsake dat de Portugeesen haar *Cameleoenen* genaamt hebben, en hebben haar overtuyght dat dit eene soorte daar van was. In eenige Eylanden zijn de wijfjes bedekt met een schoon groen, dat geteykent is met wit en swart; en de mannetjes zijn graauw: In andere zijn sy swart; en de wijfjes zijn van een helder graauw, door-straalt met swart en met groen: daar zijn self plaatsen, daar de mannetjes en de wijfjes alle de kleyne schubben van hare huyt, soo glans-rijk en soo geschakeert hebben, dat men soude seggen haar van verre siende, dat sy overdekt zijn met een rijkelijk vlies van goud en van silver. Sy hebben op den rugge stekels in maniere van kammen, die sy over-eynde setten en neder leggen als sy willen, en die altijd verminderende af-gaan van het hooft tot aan het eynde van den staart. Sy worden gedragen op vier voeten, die yeder vijf klaauwen hebben, met geweldigh scherpe nagelen voorsien. Sy zijn seer licht in het loopen, en sy klauteren van de beste op de boomen. Maar het zy dat sy beminnen de menschen aan te sien, of dat sy van eene loome en weynigh begrijpende natuure zijn; als sy van de Jager zijn bespeurt, soo verwachten sy geduldigh de scheute van den pijl, of van het vuur-roer sonder te verroeren. En selfs sy lijden datmen haar eenen strik om den hals werpt, die gehecht is aan het

eynde van eene rijse, diemen dikwils gebruykt om haar uyt de boomen te trekken daar sy op rusteden. Als sy toornigh zijn, dan doen sy op-swellen een grooten krop die haar onder de kele hangt, en die haar verschrikkelijk maakt, hare kele is ook geweldigh op-gespleten, hare tonge dik, en sy hebben eenige tanden die tamelijk scherp zijn. Sy verlaten niet lichtelijk het gene daar sy eens in gebeten hebben; maar sy hebben geen vergif.

De wijfjes hebben eyeren die van de groote zijn als die van de Wilde Duyven, maar hare schale is sacht. Sy leggen die tamelijk diep in het sand, dat op den oever van de Zee is, en laten die uyt-broeden in de Son, waar van gekomen is dat eenige Schrijveren haar gestelt hebben onder de twee-natuurige Dieren. De Wilden hebben aan d'Europeanen het middel geleert om dese *Egdissen* te vangen, en de vrymoedigheyt omse t'eten na haar voor-beeld. Sy zijn seer moeyelijk te dooden. In-voegen datmen op eenige drie vuur-roer-scheuten heeft gedaan, en een gedeelte van d'ingewanden wegh gerukt, sonder dat sy ter neder gevelt waren. Ondertusschen als men haar een kleyn houtje in de neuse steekt, of eene spelde tusschen de twee oogen, aldaar een kleyn gat zijnde daar de spelde gemakkelijk in gaat, dan doetmen haar terstont sterven. De *Caraïbanen* zijn geweldigh snêdigh om haar te vangen, haar eenen val-strik om den hals werpende met groot beleyd, of haar in het loopen betrapt hebbende, soo grijpen sy haar met d'eene hand by den staart, die seer lang zijnde, een goed vatten geeft, en eer sy haar konnen om-keeren om te bijten, soo vatten sy haar by de nekke, en dan keeren sy haar de pooten op den rugge, sy binden haar, en bewaren haar alsoo in het leven meer als veertien dagen, sonder haar t'eten te geven. Haar vleesch is wit, en sommige plaatsen zijn met vet bedekt. Die het gebruyken bevinden het lekker te wesen, dan voornamentlijk, alsmen'er heeft af-genomen eenen viesen smaak die het natuurlijk heeft, en dat door goede kruyding en eenige bijtende saucen. Men raad niet-te-min niemant daar veel af t'eten, om dat het 't lichaam te veel verdrooght, en het selve sijne frisse gesontheyt doet verliesen. D'eyeren zijn sonder wit, en hebben van binnen niet als geluw, dat de pot-spijsen soo uytnemende maakt als onse hoender-eyeren.

Boven dese groote *Egdissen*, sietmen in dese Eylanden vier andere soorten die veel kleynder zijn, de Francoyschen noemen haar *Anolis*, *Roquets*, *Maboujats*, en *Gobe-mouches*.

III. LID.

Van d'Anolis.

D'*Anolis* zijn seer gemeen in alle de woon-plaatsen. Sy zijn van dikte en van lengte als de Egdissen die in Vrankrijk gesien worden: Maar haar hooft is langwerpiger, hare huyt is geluwachtigh, en op den rugge hebben sy strepen gestraalt met blaauw, met groen en met graauw, die beginnen van het bovenste des hoofts, en eyndigen aan het uyterste van den staart. Sy maken hare wijk-plaatsen in de gaten van d'aarde, en daar uyt is het dat sy by nacht een gerucht maken, veel door-dringender en veel onverdraaghlijker als de Krekels. By dagh zijn sy in geduerige beweging, en sy doen niet als snuffelen rondom de Hutten, om yets tot haar voedsel te soeken.

IV. LID.

Van de Roquetten.

DE *Roquetten* zijn kleyner als d'*Anolis*. Hare huyt is van feüillemort verwe, die geteykent is met kleyne geluwe of swarte stipjes. Sy worden op vier voeten gedragen, waar van de voorste tamelijk hoogh zijn. Hare oogen zijn tintelende en soo levendigh als het mogelijk is. Sy houden altijd haar hooft verheven in de lucht, en sy zijn soo quik, dat sy sonder ophouden hippelen als vogeltjes, wanneer sy hare vleugeltjes niet willen gebruyken. Haren staart is soodanigh om-gekrult op haren rugge, dat hy gelijk een kring en een halve kring maakt. Sy scheppen vermaak in de menschen aan te sien; en als sy haar stille houden in de plaatsen daar sy zijn, werpen sy haar gestadigh lonken toe. Wanneer sy een weynigh vervolght worden, openen sy de kele, en hijgen met de tonge als kleyne jacht-honden.

V. LID.

Van de Maboujats.

DE *Maboujats* zijn van verscheyde verwe. De genen die haar onthouden in verrotte boomen, en moerassige plaatsen, gelijk ook in de diepe en smalle dalen daar de Son niet door-dringt, zijn swart en soo yselijk als sy konnen wesen, en dit is sonder twijffel dat gelegentheyt heeft gegeven haar met den selven naam te noemen, die de Wilden den Duyvel hebben op-geleght. Sy zijn

gewoonlijk maar een weynigh dikker als een duym, en ses of seven lang. Hare gantsche huyt is of sy geölijt was.

VI. LID.

Van de Gobe-mouches, of Vliege-Slikkeren.

DE genen die onse Francoyschen *Gobe-mouches* noemen ter oorsake van hare gewoonlijkste oeffening, en de *Caraïbanen Oulleouma*, zijn d'allerkleynste van alle de kruypende gedierten in dese Eylanden. Sy hebben de gedaante van die de Latijnen *Stelliones* noemen. Daar zijn'er die schijnen bedekt te wesen met gebeeld fijn goud, en met verscheyde andere verrukkende verwen. Sy zijn soo gemeensaam, dat sy vrymoedigh in de kameren komen, daar sy geen quaad doen; maar in tegendeel suyveren die van vliegen, en van diergelijke ongedierten: het welke sy met sulk eene geswintheyt en gaauwigheyt doen, dat de streken en listen van de Jageren niet te prijsen zijn, in vergelijking met die van dit kleyne Beesje. Want het duykt, en stelt sich selve als op schilt-wacht op eenigen plank, op de tafel, of op eenigen anderen huys-raad, die hooger is als de vloer, waar op het hoopt dat eenige vliege sal komen rusten. En sijnen roof bespeurende, soo volght het die over-al met het ooge, en verliest die niet uyt het gesicht, makende met sijn hooft soo vele onderscheydene bewegingen, als de vliege van plaatse verandert. Men soude somtijds seggen dat het met sijn half lijf in de lucht op-wipte. En sich op sijne voorste pooten houdende, en hijgende na sijn vangst, soo opent het sijne kleyne kele die tamelijk wijd is, gelijk of het die alreede vernielde, en op-slokte door de hope. Voorts hoewel men gerucht in de kamer maakt, en datmen by het selve komt, het is soo aandachtigh op sijne jacht, dat het sijne prooye niet verlaat; en ten laatsten sijn kans gevonden hebbende, soo schiet het toe soo recht op sijn roof, dat het selden gebeurt de selve hem ontsnapt. Dit is wel een onnoosel vermaak, d'aandachtigheyt t'overwegen, die dese kleyne Beesjes gebruyken, om haren levens onderhoud te soeken.

Dat meer is sy zijn soo mak dat sy op de tafel klimmen als men eet; en indien sy eenige vliege gewaar worden, gaan sy die vangen tot op de tafel-borden der gener die eten, en self op de handen en op de kleederen. Sy zijn vorders soo net en soo sinlijk, dat sy geene af-keerigheyt noch walging aan de spijsen geven daar sy over geloopen hebben. Geduerende de nacht houden sy hare partie in de Musike die d'*Anolis*, en d'andere kleyne *Egdissen* maken. En om haar voort te teelen, leggen sy kleyne eyeren soo groot als erweten, die sy met een weynigh aarde overdekken, haar latende uyt-broeden van de Son. Soo vaar-

Gros Lezart nommé Iguanes

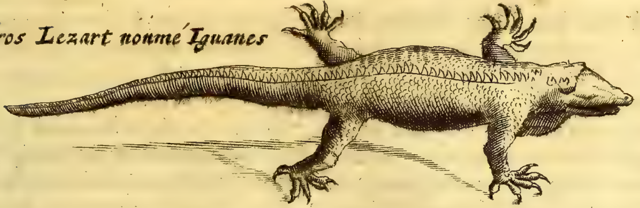

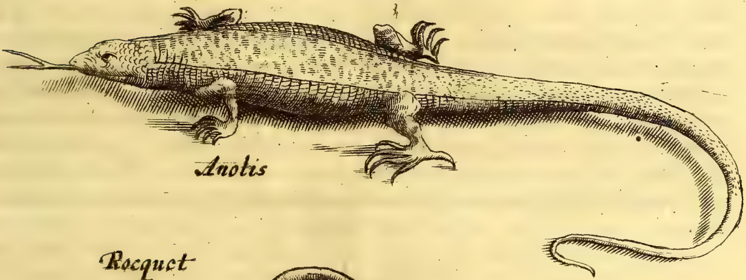

Anolis

Rocquet

Gobe mouches

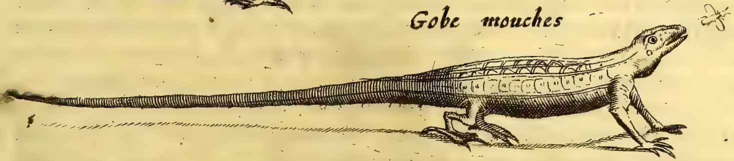

Brochet de terre

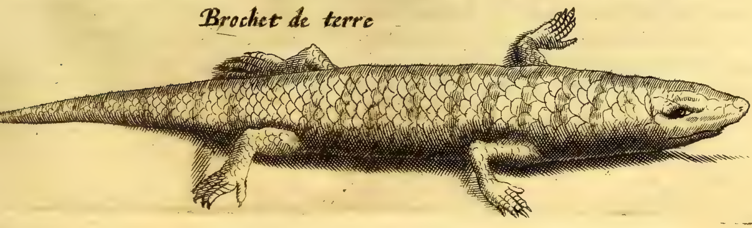

vaardigh men haar dood, dat ſeer licht om te doen is, om den yverigen aandacht die ſy tot hare jacht hebben, verlieſen ſy terſtont alle haren glans: Het Goud en het Azur, en al den luyſter van hare huyt verdooft, en word bleek en lood-verwigh.

Soo eenigen van deſe kleyne kruypende diertjes die wy beſchreven hebben, gehouden moeſt worden voor eene ſoorte van *Cameleoen*, het ſoude dit laatſte moeten zijn; om dat het gaarne aanneemt de verwe van alles daar het ſijn gewoonlijkſte ſit-plaatſe op neemt. Want diemen rondom de jonge Palm-boomen ſiet, zijn geheel groen gelijk de bladeren van dien boom. Die op d'Oranje-boomen loopen zijn geluw gelijk hare vrucht. En ſelf daar zijn'er gevonden, die om dat ſy gemeenſaam zijn geweeſt in eene kamer, daar een bedde-behangſel was van veranderlijk taffetas, oneyndige jongen voort-brachten, die alle hare lichamen geammaillieert hadden met verſcheyde verwen, t'eenemaal gelijk met het vercierſel van de plaatſe daar ſy toegank hadden. Men ſoude miſſchien deſe uyt-komſt mogen toe-eygenen aan de kracht van hare kleyne inbeelding: maar wy laten dit in-ſicht aan de keurlijke Onderſoekeren.

VII. LID.

Van de Land-ſnoeken.

DAar zijn noch in verſcheyde van deſe Eylanden *Land-ſnoeken*, die de geheele gedaante, de huyt, en den ſnuyt van onſe Rivier-ſnoeken hebben. Maar in plaatſe van vinnen, hebben ſy vier beenen, die ſoo ſwak zijn dat ſy haar al kruypende langs d'aarde ſlepen, en al krullende gelijk de Slangen, of om by onſe gelijkeniſſe te blijven, gelijk de Snoeken die uyt het water zijn. D'allergrootſte zijn niet langer als vijftien duymen, op eene gelijkmatige dikte. Hare huyt is bedekt met kleyne ſchubben, die geweldigh ſchitterende zijn, en van eene graauwe verſilverde verwe. Eenige Lief-hebberen hebben'er kleyne in hare Cabinetten, diemen by haar heeft doen door gaan voor *Salamanders*.

Geduerende de nacht maken ſy een yſſelijk geluyt van onder de rotſen, en uyt de diepte van de holen daar ſy haar verhouden. De klank die ſy maken is veel ſterker, en veel on-aangenamer als die van de Vorſchen en van de Padden, en hy verandert en word verſcheyde, volgens de verſcheydentheyt van de plaatſen daar ſy verſcholen zijn. Sy vertoonen haar by-na niet als op den ingang van de nacht, en wanneer men haar by dagh ontmoet, hare beweging, die ſoodanigh is als wy geſeght hebben, geeft verſchrikking.

VIII. LID.

VIII. LID.

Van Schorpioenen, en van eene andere soorte van gevaarlijk Kruypend-gedierte.

DAar zijn ook *Schorpioenen*, die de selve gedaante hebben, als diemen in Vrankrijk siet: maar sy hebben sulk een gevaarlijk vergif niet; sy zijn geluw, graauw, of bruyn, na d'onderscheyde land-streken daar sy gevonden worden.

Alsmen delft in de moerassige plaatsen om'er putten of water-bakken te maken, soo vindmen somtijds eene soorte van *Egdissen* soo vervaarlijk als het mogelijk is. Sy zijn ontrent ses duymen lang. De huyt van haren rugge is swart, en door-saayt met kleyne graauwe schubben, die schijnen geölijt te wesen, soo blinkende zijn sy. Het onderste van haren buyk is geschubt als haren rugge: maar de huyt die haar bedekt, is bleek-geluw. Haar hooft is kleyn en scherp. Hare kele is tamelijk gespleten: sy is gewapent met verscheyde tanden, die uytermaten snijdende zijn. Sy hebben twee kleyne oogen, maar sy konnen het licht van den dagh niet verdragen; want soo vaardigh alsmen haar uyt d'aarde heeft getrokken, poogen sy terstont een gat in d'aarde te maken met hare pooten, die yder vijf harde en kromme nagelen hebben, met dewelke sy haar eene opening maken, even als de Mollen, om over-al door te dringen daar sy willen. Sy maken eene groote wanschikkelijkheyt in de tuynen, knagende de wortelen van de Boomen, en van de Planten. Hare bete is ook alsoo vergiftigh als die van het gevaarlijkst Serpent.

VEERTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Ondiertjes die uyt eenige bederving voort-komen, en die gemeen zijn in de Voor-eylanden.

NIet alleenlijk de Hemelen, en d'andere wijd-strekkender en verhevener lichamen van de Natuure, verkondigen de heerlijkheyt van den sterken God: maar self d'allerkleynste en d'allerminste van sijne voortbrengselen, vertellen ook sijner handen werk, en verschaffen aan alle die haar met aandacht aanmerken, eene rijke en overvloedige stoffe om sijne macht en opperste Majesteyt te verheffen. Daarom gelooven wy dat die behagen scheppen in de verborgentheden van de Natuure t'overdenken, en de wonderen van God te beschouwen, die uyt sijne on-uytputtelijke schatten heeft gehaalt, soo

vele rijkelijke vercierſelen, geheyme eygenſchappen, en ſeldſame ſchoonheden, om'er de geringſte van ſijne Schepſelen mede te bekleeden: voor aangenaam ſullen nemen dat wy dit Hooft-ſtuk ſullen geven aan d'aanmerking van eenige Diertjes die uyt bederving ſpruyten, die in de *Voor-eylanden* gemeenlijk geſien worden, en die alle eenige byſondere hoedanigheden hebben, gelijk ſoo vele ſtralen van heerlijkheyt, die met grooten glans hare natuurlijke ſwakheyt en nedrigheyt onderſtutten en verheffen.

I. LID.

Van de Soldaten, en van de Slekken.

ONder de Diertjes die uyt bederving voort-komen, en die in overvloed in deſe warme landen zijn, is'er eene ſoorte van *Aalikruyken*, of *Slekken*, die de Francoyſchen *Soldaten* noemen, om dat ſy geene ſchelpen hebben die haar eygen en byſonder zijn, en haar niet uyt haar eygen ſlijm maken, gelijk de gemeene *Slekke* doet: maar ſoo ras ſy van eenige bedorve ſtoffe zijn voort-geteelt, of op eene andere wijſe, hebben ſy deſe drift, om de ſwakheyt van haar kleyn lichaam te bedekken voor d'ongemakken van de lucht, en voor den overval van andere Beeſten, dat ſy een vreemd huys gaan ſoeken, en haar optooyen met ſulk eenen Kink-hoorn als ſy bevinden haar bequaam te weſen, in de welke ſy haar ſchikken en voegen; gelijk de Soldaten die geene vaſte woonplaatſe hebben, maar die altijd haar huys van dat van een ander maken, na de voor-vallen en de noodſakelijkheyt.

Men ſiet haar gemeenlijk in de ſchelpen van de *Burgaus*, dat groote *Zee-ſlekken* zijn, die ſy op de kuſte ontmoeten, daar op gedreven en geſpoelt zijnde, wanneer de viſch, die'er d'eerſte waart in was, dood is. Maar men vind ook van deſe kleyne *Soldaten*, in alle d'andere ſoorten van Kink-hoorens, ſelfs in de ſchelpen van de *Lienes-noten*, en eenige die haar gehuys-veſt hebben in de pooten van groote doode Krabben. Sy hebben noch deſe behendigheyt, dat na de mate van haar groot worden, ſy van Kink-hoorn veranderen, die in gelijkmatigheyt met haar lichaam is, en verkieſen'er eenen wijderen, in den welken ſy gaan, den anderen verlatende. In-voegen datmen'er van onderſcheydene wijſe en gedaanten ſiet, na de verſcheydentheyt van de Kink-hoornē die ſy ontleenen. Het is waarſchijnlijk dat het van deſe *Soldaten* is daar Plinius van ſpreekt onder den naam van eene ſoorte van kleyne Kreeft, aan wie hy het ſelve eygent. Haar gantſch lichaam is geweldig teeder, uytgenomen het hooft en de pooten. Sy hebben tot voet en tot verweering eenen grooten bek, den voet van eenen grooten Kreeft gelijk, met de welke ſy den ingank van hare ſchelpe toe-ſluyten,

ten, en haar gantsch lichaam beschermen. Hy is getant van binnen, en hy houd soo vast het gene hy kan betrappen, dat hy niet los laat sonder het stuk mede te dragen. Dit dier gaat vaardiger als de gemeene Slekke, ende en besmet de plaatse daar het over gaat niet met sijn slijm.

Alsmen dese *Soldaat* vangt, is hy'er om gesteurt, en maakt gerucht. Om hem het huys dat hy genomen heeft te doen over-geven, brengt men'er het vuur by: en terstont komt hy uyt sijne plaatse te voorschijn. Soomen het hem aanbied om'er weder in te gaan, kruypt hy'er met sijn achterste in. Als'er vele gevondẽ worden, die op eenen selven tijd haar oud huys willen verlaten, en haar met een nieuw voorsien, dat haar alle behaaght; dan raken sy in een groote twisting, en na dat sy hartnekkigh hebben gevochten, en met hare bekken gespeeld, dan zijn de swakste ten laatste gedwongen om voor den overwinnenden te swichten, die terstont den Kink-hoorn in neemt, dewelke hy in vrede besit, gelijk als eene dierbare verkrijging.

Eenige van d'Inwoonderen eten'er van, gelijkmen in eenige plaatsen d'Aal-kruyken doet: Maar sy zijn meer bequaam tot de Genees-konst als tot de voedinge. Want uyt hare schelpe genomen zijnde, en in de Son geleght, geven sy eene olye, die seer nuttigh is tot de genesing van koude sinkingen, en die ook gelukkigh word gebruykt om de hardigheden en de klieren des lichaams te versachten.

Daar zijn noch twee soorten van kleyne *Slekken*, die seer schoon zijn. D'eene zijn plat gelijk de mutsen van de Baskes, en van bruyne verwe. D'andere zijn scherp, en gedraayt als de Vijsel van eene Perse, sy zijn ook bestraalt met kleyne roode, geluwe en violette streepjes, die haar van de Lief-hebberen doen achten.

II. LID.

Van de lichtende Vliegen.

MEn siet in dese Eylanden verscheyde soorten van groote *Vliegen* van onderscheyde gedaanten en verwen. Maar men moet d'eerste plaatse geven, aan die onse Francoyschen noemen *Lichtende Vliegen*, die eenige Wilden *Cucuyos* noemen, en de *Caraibanen Coyouyou*, met eenen naam die den anderen na by komt. Dese *Vliege* is niet prijselijk om hare schoonheyt, of om hare gedaante, die niets uytstekens heeft: maar alleenlijk om hare lichtende hoedanigheyt. Sy is van bruyne verwe, en van groote als een Kever. Sy heeft twee sterke en harde vlerken, onder de welke zijn twee geweldige dunne wiekjes, die niet te voorschijn komen dan als sy vlieght. En dan is het ook datmen be-

ſpeurt hoe ſy onder deſe wiekjes eene klaarheyt heeft gelijk die van een kaars verlichtende den gantſchen ommering. Boven dat hare twee oogen noch ſoo lichtende zijn, dat'er geene duyſterniſſen gevonden worden over-al waar ſy vlieght by nacht, dewelke ook de ware tijd is dat ſy haar in haren glans vertoont.

Sy maakt geen gerucht al vliegende, ende en leeſt niet als van bloemen, die ſy op de boomen gaat plukken. Indien men haar klemt tuſſchen de vingeren, dan is ſy ſoo glad en ſoo ſlibberachtigh, dat met de kleyne gewelden die ſy doet om haar in vryheyt te ſtellen, ſy ongevoeligh ontſnapt, en haar opening maakt. Indien men haar gevangen houd, beſluyt ſy alle het licht dat ſy onder hare wiekjes heeft, ende en licht niet als met hare oogen, en noch wel ſwak te gelijken by den dagh die ſy geeft in vryheyt zijnde. Sy heeft geenen angel noch geenen bek tot harer verweering. D'Indianen zijn ſeer verblijd als ſy haar in hare huyſen hebben, om haar te verlichten in plaatſe van lampen. En van haar ſelven komen ſy by nacht in de kameren die niet wel geſloten zijn.

Daar zijn verſcheyde B*linkende wormen* in deſe Eylanden, die vliegen gelijk Muggen. Gantſch Italien, en alle d'andere landen van den Opgank zijn'er ook mede vervult. De beroemde Schrijver van *Moyſe Sauvé*, maakt'er gewach van in de Voor-rede van ſijn Werk. En op het eynde van het Gedicht, ſpreekt'er deſe doorluchtige Dichter aldus af, in de beſchrijving die hy ons geeſt van eene nacht:

De duyſtere uuren, die by beurt den dagh doen ſwichten,
Vercierden't Firmament al met ontelb're Lichten:
Daar wierd de Mane ontdekt, en hier beneên't gekriel
Van levend zwevend vyer, van vonken met een ſiel:
Die wond'ren op de vlucht, die Sterretjes van d'aarde
Die met haar ſtrale-goud de ſchaduwen vervaardé,
Die ſchatten daar een beeld van Godlijk licht in quam;
Alreets ſoo rijk van glants, en brandeloose vlam,
Haar aan Maria'es hooft tot pronk cieraden hechten,
Gelijk Carbonkel-ſteen, in hare ſchoone vlechten.

Maar hoe licht-rijk dat deſe kleyne Sterren van het Ooſten mogen weſen, ſy zijn altoos niet anders als eene vonke te rekenen by het groote vuur dat deſe vliegende Fakkel-lichten van *Amerika* uyt-ſtralen. Want niet alleenlijk maghmen, ter gunſte van haar licht, ſijnen wegh by nacht ſien: Maar op de hulpe van dit licht, ſchrijftmen gemakkelijk, en men leeſt ſonder moeyte de kleynſte letter. Een Spaanſch Hiſtory-ſchrijver verhaalt, dat d'Indianen van het Eyland

land van S^t. Domingo, haar dienden met dese kleyne Vliegen gehecht aan hare handen en aan hare voeten, gelijk keersen, om by nacht op de jacht te gaan. Men seyd ook dat eenige Indianen de lichtende vochtigheyt uyt-persen, die dese Vliegen in hare oogen en onder hare wieken hebben, en dat sy hare aangesichten en hare borst daar mede wrijven, in hare bly-feesten die sy by nacht houden: Het gene haar doet schijnen in het midden van de duysternissen, gelijk of sy t'eenemaal met vlammen waren over-kleed, en gelijk yselijke spoken, aan d'oogen der gener die haar aansien.

Men vangt dese *Vliegen* gemakkelijk by nacht. En hier toe moetmen alleen in de lucht bewegen een ontstêke brand-hout. Want terstont als de genen die op den aanvank van de nacht uyt de bosschen komen, dit vuur gewaar worden, geloovende dat dit van hare mede-gesellen zijn, soo vliegen sy recht na de plaatse daar haar dit licht verschijnt, en men werpt haar neder met den hoet, of sy haar selven tegen het brand-hout komende stooten, vallen in suysseling ter aarde.

Dit sal sonder twijffel alhier eene vermakelijke sake wesen over te dragen het gene Mijn Heer *du Montel* (Francoysch Edelman, een personasie alsoo waarachtigh en geloofwaardigh, als hy geleert en naauw-keurigh is, en aan d'edelmoedige milddadigheyt van den welken wy vele schuldigh zijn van de brave en seldsame aanteykeningen die dese Historie verrijken) op dit onderworpsel noch nieuwlijkx aan eenen van sijne Vrienden heeft geschreven. Siet hier dan
„ 't geen hy'er af seght. Zijnde in het Eyland *Hispanjola*, of *S^t. Domingo*, hebbe ik dikwils stille blijven staan, op den in-gank van de nacht, voor de kleyne hutjes die wy'er beworpen hadden, om'er eenige dagen door te brengen, verwachtende dat ons Schip verholpen was: Ik ben, segge ik, dikwils stille blijven staan, om de lucht t'aanmerken in verscheyde plaatsen verlicht door dese kleyne dwaal-sterretjes. Maar boven alles, dit was een van d'alderschoonste dingen om te sien, wanneer sy by die groote boomen naderden, die eene soorte van Vijgen dragen, en die tegen-over onse hutten stonden. Want sy deden duysent keeren terstont rondom, terstont tusschen de takkẽ van dese dicht-gebladerde boomen, die voor eenẽ korten tijd het licht van dese kleyne sterretjes bedekten, en deden haar in verduystering vallen, en gaven ter selver tijd dese lichjes weder, en ook hare stralen, tintelende met door-schitteringen tusschen de bladeren heen. De klaarheyt quam tot onse oogen terstont slim en van ter zijden, terstont op eene rechte streek, en recht op en neder gaande. Dan dese blikkerende Vliegen haar uyt de duysternissen van dese boomen reddende, en naderende by ons, sagen wy haar op de na-buerige Oranje-boomen, die sy geheel in vuur stelden, ons geven-

,, de het gesicht van hare schoone vergulde vruchten die de nacht ons had-
,, de ontrukt, emaillierende hare bloemen, en gevende eene soo levendige ver-
,, wing aan hare bladeren, dat haar groen natuurlijk aangenaam zijnde, sijn
,, glans noch verdubbelde en aanmerkelijk verhief door dese rijkelijke verlich-
,, ting. Ik wenschte alsdoen de behendigheyt van de Schilders te hebben, om
,, eene nacht te vertoonen van soo vele vuuren verheldert, en een landschap
,, soo vermakelijk en soo licht-rijk. Neemt het niet ten quaden, dat ik soo
,, lange blijf staan op de vertelling van eene Vliege, dewijl *du Bartas* haar ten
,, anderen tijde plaatse heeft gegeven onder de Vogelen, in den vijfden dagh
,, van sijne eerste weke, en heeft'er aldus deftighlijk af-gesproken.

,, *Alreets de Cucues in't Nieuw Hispanje, dragen*
,, *Twee vyeren voor in't hooft, twee keele blixem-slagen,*
,, *Een onder elke wiek; waar by een snege naald*
,, *Om's Koninks Ledekant gordijnen stikt en maald:*
,, *En in de swartste nacht, de Draayer, om te pralen,*
,, *Beeld konstigh't wit yvoor by dese Fakkel stralen:*
,, *By haar telt en her-telt de Woekenaar sijn schat:*
,, *By haar een wijse hand haar gulde penne vat.*

,, Indien men een kristalle vat hadde, en daar in vijf ofte ses van dese schoone
,, Muggen dede, daar is niet aan te twijffelen of het licht dat sy souden geven,
,, mocht alle dese wonderlijke uyt-werkingen te wege brengen, die alhier be-
,, schreven zijn door die uytstekende Dichter, en soude eene levendige en
,, onvergelijkelijke fakkel verschaffen. Maar voorts, van dat dese Vliegen
,, dood zijn blinken sy niet meer. Alle haar licht dooft uyt met haar leven.
Dat is het aangenaam verhaal van onsen waardigen Edelman.

III. LID.

Van de Falanges, zijnde eene soorte van groote Vliegen.

OM te komen tot d'andere soorten van groote *Vliegen* die in de *Voor-eylanden* gesien worden, en die eenige *Falanges* genoemt hebben: boven de *Cucuyos*, zijn'er die veel grooter zijn, en van eene vreemde gedaante. Men vind'er die twee snuyten hebben, gelijk die van den Elefant: d'eene gekromt na boven, en d'andere na beneden. Eenige anderen hebben drie hoornen, eene voort komende uyt den rugge, en d'andere twee uyt het hooft. Het overschot van het lichaam, alsoo wel als de hoornen, is swart en blinkende gelijk eene gitte. Daar zijn'er die eenen grooten hoorn hebben vier duymen lang, op de

de wijse van een Snippe-bek, boven op gelikt, en van onder met een wolligh hayr bedekt, dewelke haar uyt den rugge komt, en gaat voort recht toe op het hooft, aan het bovenste van den welken noch eenen anderen hoorn is, gelijkvormig met die van een *Cerf volant* of Vliegend hert, die swart is gelijk Ebbenhout, en helder als glas. Het gantsche lichaam is van feuillemorte verwe, glad, en geloofwerkt. Haar hooft en hare muyl is als een Simme, sy hebben twee groote en stijve oogen, een gesplete keel, en tanden gelijk een saagh. Laat ons hier noch hooren, wat onsen getrouwen en naauw-keurigen Reysiger op dit onderworpsel verhaalt.

„ Ik hebbe gesien, seght hy, eene soorte van groote Muggen, volkomen „ schoon. Sy was ontrent drie duymen lang. Haar hooft was azuur-verwigh, „ op de wijse als dat van een Spring-haan, ten zy dat de twee oogen groen „ waren gelijk een Esmaragd, en geboord met een kleyn wit kantje. Het op-„ perste van de wieken, was van een blinkend violet, geloofwerkt met ver-„ scheyde by-voegselen van inkarnaat verwe, verheven met eenen kleynen na-„ tuurlijken silveren boord. Voorts dese by-voeghselen waren soo wel op ha-„ re wel-voeghlijkheyt waar-genomen, dat het scheen of de passer en het pen-„ ceel daar alle de regelen van de Doorsicht-kennis, en alle de versachtingen „ van de Schilder-konst in hadden besteed. Het onderste van het lichaam „ was van de selve verwe als het hooft, uyt-gesondert dat sy ses swarte voe-„ ten hadde eygentlijk tegen den buyk gevouwen. Alsmen de vlerken uyt-„ rekte, die hart en vast waren, soo bespeurdemen twee wiekjes, die dunner „ waren als zijde doek, en root als scharlaken. Ik sagh haar op het Eyland „ van het *Heyligh Kruys*, onder de handen van eenen Engels-man, en ik stelde „ ter selver uure de beschrijvinge op mijne tafeltjes. Ik geloofden in het be-„ ginsel dat sy door de konst gemaakt was, om dit soo levendigh inkarnaat, „ en om dese silvere boorden; maar haar gehandelt hebbende, erkende ik dat „ sonder twijffel de natuure in hare vrolijkste luymen zijnde, haar selve hadde „ vermaakt, om dese kleyne Koninginne onder d'Ondieren, soo rijkelijk op te „ pronken.

IV. LID.

Van de Duysend-beenen.

DIt Ondier is alsoo genaamt, ter oorsake van de by-na ontellijke menighte van sijne beenen, die het gantsche onderste van sijn lichaam over-eynde stêken, en die het dienen om met eene ongelooflijke haastigheyt over d'aarde te kruypen, dan voornamentlijk als het vervolght word. Het is ontrent ses duy-

duymen lang. Het bovenste van sijn lichaam is geheel bedekt met getaneyte schubben, die geweldigh hart zijn, en d'eene in d'andere gevoeght, gelijk de leyen van een dak: maar het gene gevaarlijk is in dit dier, is, dat het bijters in sijn hooft en in sijnen staart heeft, daar het soo fel mede prikkelt, en soo quaad een vergif door laat glijden in het deel dat het gequetst heeft; datmen den tijd van vier-en-twintigh uuren, en somtijds langer, daar eene geweldigh scherpe smerte door gevoelt.

V. LID.

Van de Spinne-koppen.

MEn siet in verscheyde *Voor-eylanden*, groote *Spinne-koppen*, die eenige gestelt hebben onder den ry van de *Falanges*, ter oorsake van hare wanschapene gedaante, en van hare soo uytstekende groote, dat als hare pooten uyt-gespreyt zijn, sy meer ommering hebben als de palm van de hand geene breedte heeft. Haar gantsch lichaam is te samen geset van twee deelen, waar van het eene plat is, en het andere van eene ronde gedaante, die tot een punt eyndight, gelijk een Duyven-ey. Sy hebben alle een gat op den rugge, dat als haren navel is. Hare kele kan niet wel onderscheyden worden, om dat sy byna gantsch is bedekt onder een grijs wit hayr, dat somtijds door-mengt is met rood. Sy is aan weder-zijden gewapent met twee scherpe weêrhaken, die van eene vaste stoffe zijn, en van een soo glad en soo blinkend swart, dat de Lief-hebberen haar in goud setten, om haar te gebruyken in plaatse van Tant-stokers, die geweldigh geacht zijn van die de kracht kennen die sy hebben, die bestaat in de deelen die'er mede gevreven worden, te behoeden voor smerte, en voor alle bedervingen.

Als dese *Spinne-koppen* oud geworden zijn, zijn sy over-al met een swartachtigh dons bedekt, dat alsoo sacht, en alsoo dicht is als fluweel. Haar lichaam word gedragen door tien beenen, die ruygh zijn aan de zijden, en stekeligh aan d'onderkant met kleyne puntjes, die haar dienen om gemakkelijker te haken aan alles daar sy willen op-klimmen. Alle dese beenen komen uyt het voorste gedeelte: sy hebben yeder vier voeghselen of leden, en aan het eynde zijn sy voorsien met eenen swarten en harden hoorn, die in twee verdeelt is als een kleyne vork.

Sy verlaten alle de jaren hare oude huyt, gelijk de Serpenten, en de twee weêr-haken die haar tot tanden en verweering dienen; wie dese kostelijke uytschuddingen ontmoet, kan'er in bemerken de gantsche gedaante van haar lichaam, soo als wy die hebben doen af-schilderen op het eynde van dit Hooftstuk.

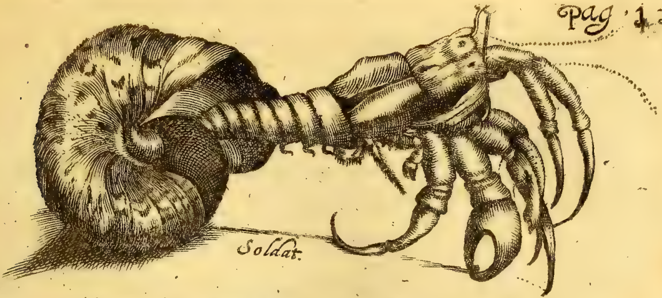

Soldat.

Mille Pieds

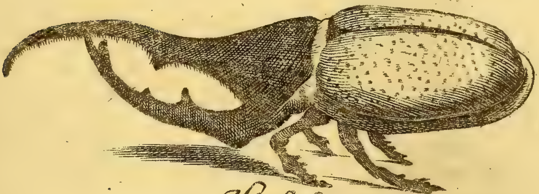

Mouche Cornue

Araignée Monstrueuse

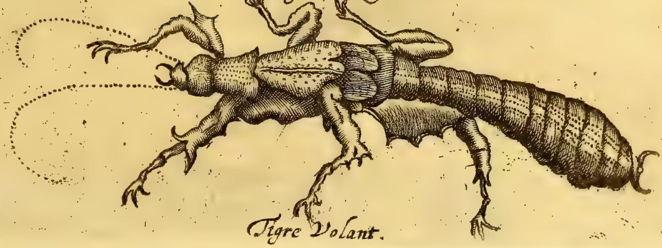

Tigre Volant.

ſtuk. Hare oogen zijn ſoo kleyn, en ſoo hol, dat ſy niet anders ſchijnen als twee kleyne ſtipjes. Sy voeden haar met vliegen, en diergelijke gewormten; en men heeft beſpeurt dat in eenige geweſten ſy webben ſpinnen, die ſoo ſterk zijn, dat de kleyne Vogelen die'er haar in verwarren, ter naauwer nood daar uyt konnen raken. Men ſeght het ſelve van de *Spinne-koppen* die gemeenlijk gevonden worden op de *Bermudeſche* Eylanden die door de Engelſchen worden bewoont; het is ook ſeer gelooflijk dat ſy van eene ſelve ſoorte zijn.

VI. LID.

Van den Vliegenden Tyger.

MEn heeft aan dit Ondier den naam van *Vliegende Tyger* gegeven, om dat het over ſijn gantſch lichaam geteykent is met vlekken van verſcheyde verwen, even als den Tyger. Het is van groote als een Vliegend-hert. Sijn hooft is ſcherp, en verciert met twee groote oogen, die alſoo groen, en alſoo blinkende zijn als eenen eſmaragd. Sijne kele is gewapent met twee harde haken, en ſoo ſcherp als mogelijk is, met de welke het ſijnen roof houd, terwijl het daar het ſap uyt ſuygt. Sijn gantſch lichaam is bedekt met eẽ harde en bruyne korſt, die hem dient voor een pantzier. Sijne vlerken, die ook van eene valte ſtoffe zijn, bedekken vier wiekjes, die alſoo dun zijn als zijde doek. Het heeft ſes pooten, die yeder drie leden hebben, en die ſtekeligh zijn met verſcheyde kleyne puntjes. Geduerende de dagh, is het altijd bêſigh met jagen na andere On-dieren, en by nacht dan ſit het op de boomen, van waar het een gerucht maakt als den ſang van de Krekels.

VII. LID.

Van de Honich-byen, en van eenige andere On-dieren.

DE *Honich-byen*, diemen in de *Voor-eylanden* ſiet verſchillen niet veel van die in het Zuyderlijke *Amerika* gevonden worden: maar d'eene en d'andere zijn kleyn'er als die van Europa. Daar zijn'er die grijs zijn, en andere die bruyn of blaauw zijn: deſe laatſte maken het meeſte waſch, en den beſten honich. Sy vertrekken haar alle in de klooven van de Rots-ſteenen, en in het holle van de boomen. Haar waſch is ſacht, en van ſulk eene ſwarte verwe, dat'er geene konſt-grepen zijn bequaam om het wit te bleeken: Maar in vergelding haren honich is veel witter, veel ſoeter, en helderder, als die wy in deſe geweſten hebben. Men magh haar handelen ſonder eenigh gevaar, om dat ſy by-na alle on-voorſien zijn van angelen.

Men vind noch in dese Eylanden, verscheyde *Vliegende Herten*, en een oneyndigh getal van *Spring-hanen*, en van *Capellen*, die verwonderlijk schoon zijn. Daar worden ook gesien en op d'aarde en in de lucht verscheyde onverdraaghlijke en gevaarlijke On-dieren, die d'Inwoonderen grootelijkx quellen: maar wy sullen van dese ongemaklijkheden, en van eenige andere spreken in de twee laatste Hooft-stukken van dit eerste Boek.

VYFTIENDE HOOFT-STUK.

Van d'aanmerkelijkste Vogelen der Voor-eylanden.

ALle de werken Gods zijn heerlijk; hy heeft haar alle gemaakt met wijsheyt; het aardrijk is vol van sijne goederen: maar men moet bekennen dat onder alle de Schepselen, die niet boven het gevoeligh leven hebben, de Vogelen, veel luyder als eenige andere, d'on-uytputtelijke rijkdommen van sijne goedheyt en van sijne voorsienigheyt verkondigen: En ook dat het voor ons behoorlijk is, door de soete gelijk-luydentheyt van haren sang, door de beweeghlijkheyt van hare vlucht, door de levendige verwen en door alle de pracht van hare vederen, te loven en te verheerlijken die Oppermogende Majesteyt, die haar soo voordeeligh heeft op-gepronkt, en verciert met soo vele seldsame volmaaktheden. Het is ook om ons tot dese gewijde plichten aan te moedigen, dat na wy gehandelt hebben van de boomen, van de Planten, van de Kruyden, van de vier-voetige Beesten, van het kruypende Gedierte en van d'Ondieren die uyt bederving spruyten, waar mede het land der *Voor-eylanden* overdekt is, wy, segge ik, in dit Hooft-stuk sullen beschrijven, alle d'ongemeenste Vogelen, die de lucht van dese lieffelijke Gewesten bevolken, en die verrijken d'eeuwige groenigheyt, van soo vele dierbare boomen, waar mede sy zijn gekroont.

I. LID.

Van de Fregatten.

VAn datmen dese Eylanden nadert, komen verscheyde Vogelen die de Zee handelen, de Schepen te gemoete, gelijk of sy uyt-gesonden waren om haar t'ontdekken. Soo ras als de nieuwe Reysigers haar gewaar worden, beelden sy haar in dat sy terstont het land sullen sien: Maar men moet sich met dese hope niet vleyen, tot datmen haar met troepen aan siet komen. Want daar zijn'er van eene soorte die dikwils in de volle Zee af-dwalen, en verder als twee hondert mijlen van het land.

Onse Francoyschen noemense *Fregatten*, om de vastigheyt en de lichtigheyt van hare vlucht. Dese Vogelen hebben wel soo veel vleesch als eenen Ent-vogel; maar hare vlerken zijn grooter, ook kloven sy de lucht met sulk eene snelligheyt en rappigheyt, datmen haar in weynigen tijd uyt het gesicht heeft verloren. Hare vederen zijn onderscheyden: want eenige zijn geheel swart: en andere zijn geheel graauw, uytgesondert aan de buyk, en de vlerken die met eenige witte pluymen zijn door-mengt. Sy zijn geweldigh goede visschers: en als sy eenen visch tusschen wind en water gewaar worden, gebreken sy niet gelijk al spelende hem wegh te voeren, en hare prooye daar van te maken. Sy hebben boven alles eene verwonderlijke gaauwigheyt om de vliegende visschen te overvallen; want soo ras als sy bemerken dat desen lekkeren roof de wateren doet verheffen, en dat die gedwongen sullen worden om den sprong te nemen, waar door sy de wreede vervolgingen van hare Zee-vyanden moeten ontgaan, soo plaatsen sy haar soo wel aan de zijde daar dese haren op-gank moeten nemen, dat soo vaardigh die uyt het water komen, sy haar in den bek ontfangen of in hare klaauwen: Aldus dese onnoosele en ongelukkige visschen, om de tanden van eenen vyand t'ontgaan, vallen dikwils onder de klaauwen van eenen anderen, die haar geen beter verdragh doet aennemen.

De rots-steenen die in Zee zijn, en de kleyne onbewoonde Eylandetjes verstrekken tot eene vertrek-plaatse voor dese Vogelen. In dese woeste plaatsen is het ook dat sy hare nesten maken. Haar vleesch is niet veel geacht; maar men vergadert geweldigh sorghvuldigh haar vet, om dat men ondervonden heeft, dat het geweldigh bequaam is tot de genesing, of ten minste, tot de verlichting van de Gicht, en alle soorten van koude sinkingen.

II. LID.

Van de Fauves, of Vale Vogelen.

De Vogelen, die onse Francoyschen *Fauves* noemen, ter oorsake van de vale verwe van haren rugge, zijn wit onder den buyk. Sy zijn van groote als een Water-hoen; maar sy zijn gemeenlijk soo mager, dat'er niet aan is als hare pluymen die haar doen achten. Hare voeten zijn als die van d'Ent-vogels, en haar bek is scherp als de Zneppen. Sy leven van kleyne visschen even als de *Fregatten*, maar sy zijn d'allertraaghste van alle de vogelen der Zee en des lands, die in de *Voor-eylanden* zijn; want het zy dat sy lichtelijk moede worden van vliegen, of dat sy de Schepen voor drijvende rotsen aansien; soo vaardigh als sy'er een bespeuren, voornamentlijk als de nacht aankomt, komen sy'er terstont op rusten: en sy zijn soo dom en soo dudseligh dat sy haar laten vangen sonder moeyten.

III. LID.

Van d'Aigretten, en van verscheyde andere Zee- en Rivier-Vogelen.

MEn siet ook ontrent dese Eylanden, en somtijds wel verre in Zee, volkomentlijk witte Vogelen, wiens bek en voeten root zijn gelijk koraal; Sy zijn een weynigh grooter als de Kraayen. Men houd dat dit eene soorte van *Aigretten* is, om dat sy eenen staart hebben die te samen is geset van twee kostelijke en lange pluymen, die haar doen onderkennen uyt alle d'andere Vogelen die de Zee bevliegen.

Onder de Vogelen van de Rivieren en van de Poelen, zijn'er *Pleviers*; *Duykers*; *Water-hoentjes*; *Ent-vogelen*; *Wilde Gansen*; en eene soorte van *Talingen*, die wit zijn als sneeuw over het gantsch lichaam, en den bek en de voeten gantsch swart; en *Aigretten* van eene verwonderlijke wittigheyt, van groote als eene Duyve, en waar van de bek die van de Sneppe gelijk is; sy leven van visschen, beminnende de zanden en de steen-rotsen. Sy worden in het bysonder gesocht, ter oorsake van dien kostelijken veder-bos van pluymen, fijn, en soo dun als zijde, waar mede sy getooyt zijn, en die haar eene bevalligheyt geeft welke haar t'eenemaal bysonder is. Maar om dat alle dese Zee- en Rivier-vogelen elders gemeen zijn, is het niet noodigh haar te beschrijven.

IV. LID.

Van den Grooten-Krop.

DAar is noch een groote Vogel in alle dese Eylanden, die niet leeft als van visch. Hy is van groote als eenen grooten Ent-vogel, en asch-verwig van vederen, ysselijk om aan te sien. Sijn bek is lang en plat, sijn hooft dik, sijne oogen kleyn en diep, en sijn hals redelijk kort, onder de welke hangt eenen Krop soo onmatelijke wijd en breed, dat hy eenẽ grootẽ emmer met water kan bevatten. Daarom is het dat onse lieden hem *Grooten-Krop* noemen. Dese Vogelen worden gemeenlijk gevonden op de boomen, die aan den oever van de Zee zijn, daar sy haar in hinder-lage houden om hare prooye te verspieden. Want soo ras als sy eenigen visch tusschen lucht en water, en tot haar voordeel sien, vallen sy'er op aan, en voeren hem wegh. Sy zijn soo gulsigh, dat sy al tamelijk groote visschen in eenen slok in-schieten, en dan keeren sy weder op hare schild-wacht. Sy zijn ook soo aandachtigh op hare visscherye, dat sy haar gesicht niet van de Zee af-keerende, waar uyt sy haar aas verwachten; men haar

ge-

gemakkelijk van het land kan ſchieten, ſonder dat ſy acht nemen op de ſlagh. Sy zijn droomende en ſwaarmoedigh, gelijk dat hare oeffening betaamt. Hare oogen zijn ſoo levendigh en ſoo door-dringende, dat ſy de viſſchen wel verre in Zee ontdekken, en meer als een vadem diep: maar ſy wachten tot de viſch by-na tuſſchen lucht en water is, om'er op toe te ſchieten. Haar vleeſch is niet goed om t'eten.

V. LID.

Van de Water-hoentjes.

D'Eylanden die men *de Maaghden* noemt, zijn prijſſelijk onder alle de *Voor-eylanden*, om dat ſy een oneyndigh getal van ſchoone en ongemeene Zee- en Land-vogelen hebben. Want boven alle de genen daar wy terſtont van geſproken hebben, die'er in overvloed zijn, ſiet men'er eene ſoorte van kleyne *Water-hoentjes*, die verrukkende vederen hebben. Sy zijn niet grooter als eene Duyve: maar haar bek is veel langer, van geluwe verwe, en hare beenen zijn hooger, die, even als hare voeten, van een geweldigh levendigh root zijn. De vederen van den rugge, en van de wieken, en van den ſtaart, zijn van een glinſterend inkarnaat, door-mengt met groen en met ſwart, dat dient als tot een grond om deſe ſchitterende verwen te verheffen. Het onderſte van de wieken en van den buyk, is geluw-vergult. Haar hals en hare borſt, zijn verrijkt met eene aangename ſchakering van alſoo vele levendige verwen, als'er aan haar gantſch lichaam zijn: en haar hooft, dat kleyn is, en in het welke twee kleyne blinkende oogjes zijn geſet, is gekroont met eene kuyve, by-een geſchikt van verſcheyde kleyne vederen, die ook geëmaillieert zijn met verſcheyde ſchoone verwen.

VI. LID.

Van de Flammans.

DE Poelen en de moeraſſige plaatſen die weynigh beſocht worden, voeden ſchoone en groote Vogelen, wiens lichaam is van groote als wilde Ganſen, en van de gedaante der gener die de Hollanders *Lepelaar* noemen, ter oorſake van de wijſe van haren bek, die voor rond en breed is als eene lepel. Want haar bek is even eens, haar hals geweldigh lang, en de beenen en de dyen ſoo hoogh, dat het over-ſchot van haar lijf ontrent drie voeten hoogh van d'aarde is verheven. Maar ſy verſchillen in verwe, voor ſoo veel hare vederen wit zijn jong weſende, doch daar na, volgens de mate die ſy op-waſ-

ſen, worden ſy roos-verwigh, en ten laatſten als ſy oud zijn, worden ſy t'eenemaal inkarnaat. Het is waarſchijnlijk dat het ter oorſake van deſe verwe is, dat onſe Francoyſchen haar *Flammans* noemen. Daar worden van deſe ſelve Vogelen gevonden dicht by *Mont-pellier*, die alleenlijk het onderſte van de vlerken en van het lijf inkarnaat hebben, en het bovenſte ſwart. Daar worden'er ook in d'Eylanden geſien, welkers wieken met eenige witte en ſwarte pennen zijn door-mengt.

Men ontmoet haar ſelden als met troepen, en ſy hebben ſulk een ſcherp gehoor en reuk, dat ſy de lucht van de Jageren en van de vyer-roeren van verre wegh krijgen. Om ook allen overval te vermijden, gaan ſy gaarne ſitten in opene plaatſen, en midden in moeraſſen, van waar ſy hare vyanden van verre konnen gewaar worden, en daar is'er altijd een van de bende, die op ſchild-wacht ſtaat, terwijl dat d'anderen in 't water wroeten, om haar voedſel te ſoeken: En ſoo vaardigh hy het minſte gerucht hoort, of dat hy eenen menſche ontdekt, vlieght hy op, en hy geeft eenen ſchreeuw, die aan alle d'andere ver-ſtrekt tot teyken om hem na te volgen. Als de Jageren die het Eyland van *St Domingo* aan-doen, deſe Vogelen, die'er ſeer gemeen zijn, ter neder willen ſchieten, ſtellen ſy haar onder den wind, op dat den reuk van het buſſe-kruyt tot haar ſoo lichtelijk niet ſoude gedragen worden, dan bekleeden ſy haar met eene Oſſen-huyt, en gaan op handen en voeten, om dit Beeſt na te apen, tot dat ſy aan eene plaatſe gekomen zijn daar ſy gemakkelijk mogen af-trekken: en door deſe liſtigheyt worden deſe Vogelen, die gewoon zijn wilde Oſſen te ſien, die van de bergen af-komen, om de drenk-plaatſen te naderen, eene prooye van de Jageren. Sy zijn vet, en tamelijk lekker van vleeſch. Men bewaart haar vel, dat met een ſacht dons is bedekt, om tot de ſelve gebruyken te beſteden, als dat van den Swaan, en van den Gier.

VII. LID.

Van d'Amerikaanſche Swaluwe.

HEt is eenige jaren geleden dat uyt deſe Eylanden gebracht wiert, aan eenen Lief-hebber van Rochelle, eenen Vogel van groote als eene Swaluwe, en de ſelve t'eenemaal gelijk, behalven dat de twee groote pennen van den ſtaart een weynigh korter waren, en dat ſijn bek gekromt was als die van de Peroket, en ſijne voeten gelijk de pooten van eenen End-vogel. Alles was volkomen ſwart, ten zy het onderſte van den buyk, dat wit was als die van de Swaluwen; Kort, hy was haar ſoo geweldigh gelijk, behalven deſe kleyne onderſcheydentheden, dat wy hem niet beter ſouden konnen noemen als *Ame-*

Amerikaansche Swalawe. Wy hebben hem met voor-nemen plaatse gegeven achter de Zee- en Rivier-Vogelen, om dat de gedaante van sijne voeten ge-

noegh te kennen geeft, dat hy in de wateren leeft. En om dat hy soo seldsaam is dat'er geenigh Schrijver by ons weten immer af gesproken heeft, soo geven wy'er hier de beeltenis van, getrouwelijk na het oorspronkelijk af-geteykent. Herstellende die van d'andere Vogelen, die aanmerkelijkst zijn, en die wy alreets beschreven hebben, of die wy gaan beschrijven, tot op het eynde van dit Hooft-stuk.

VIII. LID.

Van verscheyde Land-Vogelen.

BOven alle dese Vogelen van de Zee, van de Rivieren, en van de Poelen; vind men in dese Eylanden een seer grooten overvloed van *Perdrijsen*, van *Tortel-duyven*, van *Kraayen*, en van *Wilde Duyven*, die een vreemt gerucht in de bosschen maken. Men vind'er drie soorten van Hoenderen, d'eene zijn *gemeene Hoenderen*, die van dese gewesten gelijk; d'andere zijn die wy *Indiaansche* of *Kalkoensche Hoenderen* noemen; en die van de derde soorte, zijn eene soorte van *Faisanten*, die de Francoyschen in na-volging van de Spanjaarden *Pintades Hoenderen* noemen, om dat sy als geschildert zijn met witte ver-

wen,

wen, en met kleyne ſtipjes die gelijk ſoo vele oogen zijn op eenen duyſteren grond.

Daar zijn ook verſcheyde *Maarlen*, *Lijſters*, *Ortolanten*, en *Groot-bekken*, by-na t'eenemaal gelijk d'onſe die de ſelve namen dragen.

Wat d'andere Vogelen belangt, die aan de boſſchen van de *Voor-eylanden* eygen zijn, daar zijn'er van ſoo vele ſoorten, en die ſoo rijkelijk en ſoo prachtigh zijn bekleed, datmen moet bekennen, indien ſy die van Europa wijken in den ſang, ſy overtreffen haar verre in ſchoonheyt van vederen. De beſchrijvingen die wy van eenige van de voornaamſte ſullen gaan doen, ſullen volkomentlijk de waarheyt van deſe voorſtelling beveſtigen.

Wy ſullen beginnen met de *Perroketten*, die na hare onderſcheydene groote in drie ſoorten worden verdeelt. D'allergrootſte zijn genaamt *Arras*, *Canides*, of *Canives*, de mindere, *gemeene Perroketten*; en d'allerkleynſte, *Perroketjes*.

IX. LID.

Van d'Arras.

D'*Arras* zijn Vogelen ſchoon door uytnementheyt, van de groote als eenen Faiſant: maar in de gedaante van het lichaam zijn ſy de Perroketten gelijk. Sy hebben alle het hooft tamelijk groot, de oogen levendigh, en verſekert, den bek gekromt, en eenen langen ſtaart, die beſtaat uyt ſchoone pennen, van verſcheyde verwen, na de verſcheydentheyt der Eylanden daar ſy hare geboorte genomen hebben. Men ſiet'er wiens hooft, het opperſte van den hals, en den rugge gewatert hemels-blaauw zijn: de buyk, en het onderſte van den hals, en van de wieken bleek geluw, en de ſtaart geheel root. Daar zijn'er andere, die by-na het geheel lichaam van *couleur de feu* hebben, uyt-genomen dat ſy in hare wieken eenige pennen hebben die geluw, azuur en root zijn. Men vind'er noch waar van alle de vederen zijn door-mengt met root, met wit, met blaauw, met groen, en met ſwart, dat is te ſeggen met vijf ſchoone en levendige verwen, die eene ſeer aangename ſchakering maken. Sy vliegen gemeenlijk by troepen. Men ſoude aan haar gelaat oordeelen dat ſy geweldigh ſtout en onvertſaaght zijn: want ſy zijn niet verbaaſt van het geklap der vuur-roers, en ſoo d'eerſte ſcheute haar niet gequetſt heeft, verwachten ſy, ſonder van hare plaatſe te gaan, dat eene tweede haar treft: Maar daar zijn'er die deſe onvertſaaghtheyt toe-ſchrijven aan hare natuurlijke loomheyt, veel eer als aan hare moedigheyt. Men kan haar lichtelijk tam maken: men leert haar ook eenige woorden ſpreken, maar hare tonge is te dik, om haar ſoo

ſoo wel te doen verſtaan als de *Canides*, en d'allerkleynſte *Perroketten*. Sy zijn ſulke vyanden van de koude, datmen moeyte heeft om haar over Zee te voeren.

X. LID.

Van de Canides.

MEn acht ſeer veel de *Canides* die van de ſelve groote zijn als de voorgaande, maar van noch verrukkender verwen. Getuygen den genen die mijn Heer *du Montel*, die verſcheyde reyſen in *Amerika* heeft gedaan, en die ſorghvuldighlijk heeft beſocht alle d'Eylanden, in dat van *Coracao* heeft geſien, „ en waar van hy ons deſe naauw-keurige verhaling doet. Hy verdiende, ſegt „ hy, plaatſe te houden onder de ſchoonſte Vogelen van de Werelt. Ik over- „ woegh hem van ſoo na-by, en handelde hem ſoo dikwils, in die plaatſe „ zijnde, dat ik'er de denk-beelden noch t'eenemaal verſch af hebbe. Sijne ve- „ deren van onder den buyk, onder de wieken, en onder den hals waren van „ verwe als de morgen-ſtond, en dat gewatert: het opperſte van den rugge, „ en van de helft der vleugelen, was Hemelſch-blaauw, en ſoo levendigh als „ mogelijk is. De ſtaart en de groote pennen van de wieken waren door- „ mengt met eene verwonderlijke glinſterende inkarnaat-verwe, geſcha- „ keert met een blaauw als het opperſte van den rugge, met een aan-koment „ groen, en met een blinkend ſwart, dat het goud en het azuur van d'andere „ vederen verhief, en met grooten luyſter dede te voorſchijn komen. Maar „ het allerſchoonſte, was ſijn hooft, bedekt met een kleyn dons van roos-ver- „ we, geſprikkelt met groen, met geluw, en met verſchote blaauw, dat ſich „ in golven uyt-ſpreyde tot aan den rugge. Sijne oogh-leden waren wit, en „ d'appel van ſijne oogen was geluw en root, gelijk een robijn in eenen gou- „ den klaauw gevat. Hy hadde op ſijn hooft, als eenen bos van vederen die „ vermilioen root waren, tintelende als eene aan-geſtekene kole, en ge- „ boord met verſcheyde andere kleyne pennen, van parel-graauwe verwe.

„ Dat ſoo hy verwonderlijk was om dit rijkelijk op-tooyſel, hy was niet „ minder te prijſen om ſijne ſoetigheyt; want hoewel ſijn bek krom was, en „ dat de nagelen, of de klaauwen van ſijne voeten (die hy gebruykte als han- „ den, ſijn eten daar mede vaſt houdende, en aan ſijnen bek brengende) ſoo „ ſterk en ſoo door-borende waren, dat hy het ſtuk ſoude hebben konnen „ wegh rukken, van alles dat hy aan-greep: niet-te-min was hy ſoo mak, dat „ hy ſpeelde met de kleyne kinderen, ſonder haar te quetſen: En als men hem „ nam, wiſt hy ſijne klaauwen ſoo wel in te trekken, dat men'er de punten

„ niet met alle af gevoelde. Hy lekte als een kleyne hond met sijne korte „ en dikke tonge de gene die hem streelden, en hem eenige lekkernyen gaven; „ voeghde sijn hooft aan hare kaken, om haar te kussen en te soolen, en be- „ toonde sijne erkentenisse door duysent lief-koosingen; hy liet hem in sulk „ een gelaat stellen als men wilde, en hy schepte vermaak in hem soodanigh te „ verheugen, en sijne vrienden den tijd met hem te doen door-brengen. Maar „ soet en handelbaar als hy was, aan die hem goed deden; soo quaad en on- „ versoenlijk was hy, met die hem misdaan hadden, en hy konde haar gewel- „ digh wel onder d'andere onderkennen, om haar eenige kraauwen met sijnen „ bek en met sijne nagelen te geven, als hy haar tot sijn voordeel konde vin- „ den.

„ Voorts, hy sprak Hollandsch, Spaansch, en Indiaansch: En in dese „ laatste tale song hy liederen als een Indiaan self. Hy konde ook na-baau- „ wen allerhande gevogelte, en andere tamme Dieren. Hy noemde sijne „ vrienden by naam en by toe-naam, liep haar te gemoete, en vloogh tot haar- „ waarts soo ras hy haar gewaar wierd, voornamentlijk als hy honger hadde. „ Dat soo sy af-wêsigh geweest hadden, en dat hy haar in langen tijd niet „ hadde gesien, dan liet hy haar de blijdschap blijken die hy op hare weder- „ komste gevoelde, door een vrolijk geroep. Als hy wel gemalt en gespeelt „ hadde, en datmen sijne lief-kooseryen moede wierd, soo vertrok hy op den „ top van het dak dat op de hutte van sijnen Voeder was, zijnde een Ridder „ van het selve Eyland. En van daar sprak hy, song hy, en pleeghde duysent „ aperyen, hem spiegelende in sijne vederen, die hy schikte en op-pronkte, „ reynighde en effe maakte met sijnen bek. Men hadde geene moeyte met „ hem te voeden; want niet alleenlijk het brood datmen in dat Eyland ge- „ bruykt, maar alle de vruchten en alle de wortelen die'er wassen waren hem „ aangenaam. En als men'er hem meer gegeven hadde als hem van nooden „ waren, soo verschuylde hy sorghvuldighlijk het overschot onder de blade- „ ren van het dak der hutte, en nam daar na aldaar eenen toe-vlucht in de „ nood: Eyndelijk ik heb nimmer noch schoonder noch minnelijker Vogel „ gesien. Hy was waardigh om aan den Konink vereert te worden, indien „ men hem in Vrankrijk hadde konnen over-brengen. Dit is het dat die edele en waarachtige Getuyge van hem verhaalt, die'er by voeght dat hy van de *Voor-eylanden* was gebracht geweest aan mijnen Heere *Rodenburgh*, die doen ter tijd Gouverneur was van de Sterkte, en van de Hollantsche bevolking, die is in het Eyland van *Coraçao*.

XI. LID.

Van de Perroketten.

MEn siet by-na door alle de *Voor-eylanden Perroketten* die d'Indiaansche bewoonderen des lands in hare tale *Koulebuec* noemen, en die met troepen vliegen als de Spreeuwen. De Jageren stellen haar onder den ry van het wild-braad, en gelooven haar busch-poeder noch haren arbeyd niet te verliesen als sy haar ter neder schieten: want sy zijn alsoo vet, en alsoo goed als het beste Kieken; boven al wanneer sy jong zijn, en in den tijd der granen, en der vruchten van verscheyde boomen daar sy haar mede voeden. Sy zijn van verschillende groote en van onderscheydene vederen, na het onderscheyt van dese Eylanden. In-voegen dat d'oude Inwoonderen kunnen onderkennen in wat plaatse dat sy gebroed zijn, aan hare gestalte en aan hare vederen.

Daar zijn'er van eene verwonderlijke soorte in een van d'Eylanden diemen *de Maaghden* noemt. Sy zijn niet grooter als is de Vogel die de Latijnen *Hupupa* noemen, en sy hebben by-na de selve gedaante: maar hare vederen zijn geschakeert met soo groot eene verscheydentheyt van verwen, dat sy het gesicht wonderbaarlijk verheugen. Sy leeren volkomen wel spreken, en doen alles na wat sy hooren.

XII. LID.

Van de Perroketjes.

D'Allerkleynste *Perroketten* zijn niet grooter als een Marel, daar worden'er self gevonden die geen meer lichaam hebben als een Musch. Men noemt haar *Perroketjes*. Sy zijn bekleed met vederen die t'eenemaal groen zijn, behalve dat onder den buyk, en aan het eynde van den staart en van de wieken sy na den geluwen trekken. Sy leeren ook spreken en fleuyten. Maar sy houden altijd wat van den wilden aart. Daarom is het dat sy geweldigh pikken en booren, als sy geene goede luym hebben. En soo sy de vryheyt mogen krijgen, vluchten sy boschwaart, en sterven daar van honger. Want zijnde gevoed geweest van hare jonkheyt in de kooye, daar sy haar voedsel bereyd vonden, konnen sy geene boomen uyt-kiesen, op de welke granen zijn die voor haar bequaam mogen wesen.

XIII. LID.

Van den Tremblo.

DAar is op eenige Eylanden, bysonderlijk op *Gardeloupe* een kleyne Vogel diemen *Tremblo* dat is *Bêvende* noemt, om dat hy sonder op-houden beeft, voornamentlijk met de vlerken die hy op en toe slaat. Hy is van de groote als een Quakkel; sijne vederen zijn wat donkerder graauw als die van den Leeuwrik.

XIV. LID.

Van d'Amerikaansche Musch.

D'Eylanden van *Tabago* en van de *Barboude*, gelijk d'allerzuyderlijkste zijnde van de *Voor-eylanden*, hebben verscheyde seldsame Vogelen, die niet gesien worden in de genen die noorderlijker leggen. Daar word'er onder andere eenen gevonden die niet grooter is als een Musch, en die verrukkende vederen heeft: want sijn hooft, sijn hals, en sijn rugge zijn van een soo levend en soo glinsterend root, dat alsmen hem in de hand vast houd, en datmen niet doet te voorschijn komen als den hals of den rugge, men hem soude aansien selver van seer na-by, voor eene gloeyende kole. Het onderste van sijne wieken en van sijn buyk is Hemels-blaauw, en de pennen van de wieken en van den staart duyster root, of gespikkelt met kleyne witte stipjes, leggende op eenen gelijken af-stant, die de gedaante van den appel sijner ooge hebben. Sijn bek, en sijn wild-sang zijn ook als die van een Musch; en te die'er oorsake noemt men hem ook *Amerikaansche Musch.*

XV. LID.

Van den Arent van Orenoke.

DAar komt ook dikwils van het Vaste-land in dese Eylanden over, eene soorte van grooten Vogel, die den eersten ry moet houden onder de Roof-Vogelen, die in de *Voor-eylanden* zijn. D'eerste bewoonderen van *Tabago* noemen hem, *Arent van Orenoke*, om dat hy is van groote en van gedaante als een Arent, en datmen houd dat desen Vogel die niet meer als Vreemdeling in dit Eyland is, gemeenlijk gesien word in dat deel van het Zuyder *Amerika* dat bevochtight is van de groote Riviere van *Orenoke*. Alle sijne vederen zijn van een helder graauw, gespikkelt met swarte vlekjes, uyt-gesondert dat de tippen

pen van ſijne wieken en van ſijnen ſtaart met geluw zijn geboord. Sijne oogen zijn levendigh en door-dringende. Sijne wieken geweldigh lang, ſijn vlucht is ſtijf en ſnel, aangeſien de ſwaarte van ſijn lichaam. Hy aaſt hem met andere Vogelen daar hy dul op neder-ſtort, en na dat hy haar ter aarde heeft gevelt, verſcheurt hy haar aan ſtukken, en ſlokt haar in. Hy is nochtans ſoo edelmoedigh, dat hy nimmer aan valt die ſwak en ſonder verweering zijn. Maar alleenlijk d'*Arras*, de *Perroketten*, en alle die gelijk hy gewapent zijn, met ſterke en kromme bekken, en met ſcherpe klaauwen. Men heeft ſelf beſpeurt, dat hy ſijn wild-braad nimmer over-valt terwijl het ter aarde is, of op eenigen tak ſit: maar dat hy wacht tot dat het vlucht genomen heeft, om het in de lucht te bevechten met een gelijk voordeel.

XVI. LID.

Van den Mansfeny.

DE *Mansfeny*, is ook eene ſoorte van kleynen Arent die ook van Roof leeft: maar hy heeft ſoo veel hert niet als die daar wy terſtont van geſproken hebben; want hy beoorloght niet als de wilde Duyven, Tortel-Duyven, de Kiekens, en d'andere kleyne Vogelen die hem niet konnen wederſtaan.

Daar zijn noch in deſe Eylanden oneyndige andere Vogelen van alle ſoorten, en die ten meeſten deele noch geene namen hebben.

XVII. LID.

Van den Colibry.

OM de Hiſtorie van de Vogelen onſer *Voor-eylanden* waardighlijk te bekroonen, ſullen wy eyndigen met de verwonderlijke *Colibry*, verwonderlijk om ſijne ſchoonheyt, om ſijne kleynheyt, om ſijnen goeden reuk, en om ſijne wijſe van leven: Want zijnde d'allerkleynſte van alle de Vogelen die geſien worden, bewaarheyt hy heerlijk het ſeggen van Plinius, dat *Natura nuſquam magis quam in minimis tota eſt.* Daar worden van deſe Vogelen gevonden, waar van het lichaam ſoo kleyn is, dat ſy weynigh grooter zijn als een Kever. Daar zijn'er die ſulke ſchoone vederen hebben, dat de hals, de wieken en de rugge vertoonen de verſcheydentheyt van den Regen-boogh, die d'Oude genaamt hebben *Iris*, dochter van de verwondering. Men ſiet'er noch die onder den hals ſulk een ſchoon root hebben, dat van verre men gelooven ſoude dit een Karbonkel-ſteen te weſen. De buyk en het onderſte van de wieken is ge-

luw verguld, en de dyen van Eſmaragd-groen; de bek en de beenen ſwart als gepolijſt ebben-hout; en de twee kleyne oogen zijn twee diamanten, in een langwerpig rond gehecht, van verwe gelijk gebruneert ſtaal. Het hooft is van een aan-koment groen, 't welk het ſelve ſoo veel glants byſet dat het ſchijnt als verguld te weſen. Het mannetje is verrijkt met eene kleyne kuyve als die van *d'Aigretten*, die te ſamen is gevoeght van alle die onderſcheydene verwen, die dit kleyn lichaam emaillieren; het wonder onder de Vogelen, en een van de ſeldſaamſte vercierſelen van de lucht, en van het land der *Voor-eylanden*. Het laat ſakken, en verheft als het wil deſen kleynen kam van vederen, waar mede de Werk-meeſter van de Natuure hem ſoo rijkelijk gekroont heeft. Alle ſijne vederen zijn ook ſchoonder, en blinkender, als die van het wijfje.

Dat ſoo deſe Vogel wonderlijk is in ſijne geſtalte, en in ſijne vederen; hy is niet minder verwonderens waardigh in de beweeghlijkheyt van ſijne vlucht, die ſoo levendigh en ſoo ſchielijk is, dat na gelijkmatigheyt d'allergrootſte Vogelen de lucht met ſoo groot eene kracht niet door-kloven, en ſulk een weder-klinkend geluyt niet geven, als het gene dat deſe kleyne en minnelijke *Colibry* verwekt, door het ſlaan van ſijne wieken: want men ſoude ſeggen dat dit een kleyne draay-wint is in de lucht bewogen, en die in de ooren gonſt. En om dat hy behagen ſchept te vliegen na-by die voor-by gaan, ſoo overvalt hy haar ſomtijds ſoo onverwacht, dat hy dikwils eene ſchielijke en onnooſele vreeſe aan jaaght, over die hem eer hooren als ſien.

Hy leeft niet als van dauw, de welke hy uyt de bloeſems van de boomen ſuyght met ſijne tonge, die veel langer is als de bek, en die hol is als een kleyne ſtroo-halm, van de dikte als eene kleyne naalde. Men ſiet hem niet als geweldigh ſeldſaam op d'aarde, of op de boomen geſeten: Maar ſwevende in de lucht by den boom, daar hy ſijn voedſel haalt. Hy houd ſich ſoo al op-geheven met een ſoet klap-wieken, en ter ſelver tijd ſoo trekt hy den daauw uyt, die allerlangſt bewaart word op den grond van de half ontſlote bloemen. In dit poſtuur is het dat hy vermakelijk is om aan te ſchouwen. Want ſijne kleyne kuyve ontſluytende, ſoudemen ſeggen dat hy op ſijn hooft eene kroone heeft van robijnen, en van allerhande ſoorten van dierbare geſteenten. En de Son alle de rijkelijke verlichtingen van ſijne vederen verheffende, ſoo ſtraalt hy ſulk eenen ſchitterenden glants uyt, dat men hem ſoude mogen nemen voor eene roſe van geſteenten, beſielt en vliegende in de lucht. Op plaatſen daar vele Kottoen-boomen zijn, ſietmen gemeenlijk menighten van *Colibris*.

Hoewel ſijne vederen vele van hare bevalligheyt verlieſen als hy dood is, ſoo is het dat hy noch ſoo ſchoon is, datmen Juffers heeft geſien die hem tot ſinlijk-

heyt

heyt voor oor-behangſelen droegen. Het welke vele hebben geoordeelt haar wel-voeghlijker te weſen, als alle d'anderen.

Deſe wonderbare Vogel heeſt niet alleenlijk de verwe uytmuntende aangenaam: maar daar zijn'er van eene ſoorte, die na dat ſy het geſichte hebben verheught, noch den reuk verquikken en genoegen door haren reukerigen geur, die alſoo ſoet is, als die van d'alderfijnſte amber en muskus.

Hy bouwt allermeeſt ſijn neſt onder eenen kleynen tak van eenigen Oranje-boom of Kottoen-boom, en gelijk dit gematight is na de kleynheyt van ſijn lichaam, verſchuylt hy dat ſoo wel tuſſchen de bladeren, en ſtelt dat ſoo behendighlijk in bewaring tegen de ongelegentheden van de lucht, dat het byna on-naſpeurlijk is. Hy is ſulk een goede bouw-meeſter, dat om niet bloot te ſtaan tegen d'Ooſt-en de Noorde-wind, die gemeenlijk in dat land blaſen, hy ſijn neſt tegen de middagh plaatſt. Hy voeght dat van buyten te ſamen van kleyne draadjes van eene Plante diemen *Pite* noemt, en waar van onſe Indianen hare koorden maken. Deſe kleyne draadtjes zijn dun als hayren, maar veel ſterker. Hy bind en breydelt die met ſijnen bek ſoo vaſt rondom den kleynen gevorkten tak die hy heeft uyt-gekoſen om'er ſijne ſoort-gelijke te vereeuwigen, dat dit neſt aldus tuſſchen de bladeren zijnde, en onder den tak hangende, gelijk wy geſeght hebben, bevonden word te weſen buyten het geſicht en buyten alle gevaar. Het ſelve vaſt en beſchut gemaakt hebbende van buyten door deſe draadtjes, en door eenige ſcheutjes van ſchorſen en kleyne kruyden, d'eene door d'andere gevlochten, met eene verwonderlijke konſte, ſoo bepronkt hy dat van binnen met het allerfijnſte cottoen, en met een dons van kleyne vederen ſachter als d'allerdunſte zijde. Het wijfje leght gemeenlijk niet als eyeren, die langwerpigh rond zijn, en van de groote als eene erwete, of ſoo ghy wilt als een prijs-parel.

Onſe brave Reyſiger ſal niet ſwijgen op deſe ſtoffe. Sy is ſijne naauwkeurige aanmerkingen te waardigh. Siet hier dan wat hy'er onder andere dingen
„ aan ſijnen vriend af ſchrijft in ſijne gemeenſame verhalen. Men vind ſom-
„ tijds nesjes van den *Colibry* onder te takken van eenige van die Tabak-plan-
„ ten diemen laat op-waſſen ſoo hoogh als ſy mogen, om'er het zaad van te
„ verſamelen. Ik gedenke dat een van onſe Negers my'er een toonde, dat al-
„ dus geweldigh eygentlijk was vaſt gehecht onder eenen van deſe takken.
„ Self ſoo als ik op *S^t. Chriſtoffel* was op de punt van de Palm-boomen, dede
„ een Engelſman my'er een ſien, dat vaſt hing aan een van de rieten, die het
„ verdek van ſijne Tabak-tente (gelijk men in de Eylanden ſpreekt) onder-
„ ſteunde. Ik hebbe ook een van deſe neſten met d'eyeren geſien, dat noch
„ gehecht was aan den tak, die af-geſnêden was tot het cieraat van het kabi-

net:

„ niet eens Lief-hebbers, dewelke daar-en-boven noch hadde het mannet-
„ je en het wijfje gedrooght, en in haar geheel bewaart. En daar was het
„ dat ik en het neſt en den Vogel aandachtelijk door en weder door beſagh.
„ En na dat ik Gods werk in dit kleyn Schepſel hadde verwondert, ſoo ſprak
„ ik t'eenemaal verrukt zijnde op het aanſien van dit nesje dat van de groote
„ van eene note was.

„ *Laat vry de Konſt' haar kracht doen blijken*
„ *In wijſe, en in gedaante, en ſtof;*
„ *Niets is'er by den ed'len lof*
„ *Van deſe Bouw-konſt te gelijken:*
„ *Die met de keurighſte aardigheyt*
„ *Het werk ſoo juyſt, ſoo vaſt beleyt,*
„ *Soo ſchoon voor ons geſicht verheven;*
„ *En door een' ſonderbaren vond:*
„ *Want een kleyn Bekje alleen dat grond,*
„ *Met ſlepen, hechten, ſtoppen, weven;*
„ *En geeft, ſoo ſeldſaam op de maat,*
„ *'t Gebouw ſijn braafſte pronk-cieraad.*

Voorts daar worden van deſe Vogelen by-na in alle de *Voor-eylanden* geſien; maar na de verſcheydentheyt der Eylanden verſchillen ſy ook van groote en van vederen. D'allerſchoonſte en d'allerkleynſte van allen worden gevonden in het Eyland van *Aruba*, dat ſtaat onder de Hollandſche Bevolking, die te *Coraçao* is.

Men ſoude hier miſſchien mogen wenſchen dat wy van den ſang van deſen Vogel ſpraken, en na dat wy het geſicht hebben verrukt, en den reuk wonderbaarlijk voldaan, hy door de gelijk-luydentheyt van ſijnen ſang 't gehoor noch ſoude genoegen. Eenige ſeggen dat'er in der daad van eene ſoorte zijn die in eenigen tijd van het jaar ſingen. Maar dit is grootelijkx waarſchijnlijk, dat het gene men de ſang van den *Colibry* noemt, niet anders is als een kleyn geſchreeuw gelijkvormigh met dat van den Krekel, dat altijd op eenen ſelven toon klinkt. Maar als hy niet en ſong, beſit hy ſonder dat, genoegh andere ſeldſame voordeelen van de Natuure, om plaatſe te houden onder d'allerſchoonſte en alleruytnemenſte Vogelen.

Die in *Brezil* gewoont hebben, brengen ons mede voor vaſt en ſeker dat'er een kleyne Vogel is genaamt *Gonambuch*, van blinkende witte verwe, wiens lichaam niet grooter is als een Horzel, en die de Nachtegaal niet ſchuldigh blijft belangende ſijnen helderen en netten ſang. Het kan zijn dat dit eene ſoorte

te

Le flammant.
L'Aigle Dorinoque
Colibry
Grand Gosier
Poule d'eau
Poule Pintade.

blijft belangende sijnen [illegible] en netten lang. Het kan zijn dat dit eene soor

te

te van *Colibry* is, gelijk eenige dat vast stellen. Maar hy is altijd niet te vergelijken, noch in schoonheyt van vederen, noch in reuk, en andere verrukkende eygenschappen met die wy daar beschreven hebben.

Dese hebben beter ontmoet, die geseght hebben dat dit meester-stuk van de Natuure eene soorte is van die kleyne Vogelen, die eenige Indianen *Guaraciaba*, of *Guacariga* noemen, dat is te seggen *straal van de Son*, en *Guaracigaba*, dat is te seggen *Hayr van de Son*. De Spanjaarden noemen haar *Tomineios*, door dien dat als men'er eenen met sijn nest leght in eene schale van een goud-gewicht, hy gemeenlijk niet meer weeght als twee van die kleyne gewichten, die deselve Spanjaarden *Tominos* noemen, dat is te seggen vier-en-twintigh azen.

Eenigen hebben voor-gegeven, dat een gedeelte van dese verwonderlijke *Colibris*, eerst Vliegen zijn, die daar na in Vogelen hervormen. Anderen hebben geschreven dat de *Voor-eylanderen* dese Vogelen *Herboornen* noemden, om dat sy de helft van het jaar slapen gelijk de Water-rotten, en dat sy in de Lente ontwaken, als van nieuws herboren wordende, met dit aangenaam Saysoen. Self daar zijn'er die seggen, dat als de bloemen komen af te vallen sy haren kleynen bek in de stammen van de boomen drukken, en blijven daar onbeweeghlijk en als dood vast geplakt hangen geduerende ses maanden, tot dat het aardrijk wederom komt bedekt te worden, met een nieuw tapijt van bloemen. Maar wy sullen ons wel wachten alle dese vertellingen te vermengen, met de waarachtige Historie van onsen *Colibry*, en wy doen niet als haar soo in het voor-bygaan met den vinger slechts aan raken.

Wy sullen dit Hooft-stuk sluyten, met yets dat wel waardigh is aangemerkt te worden, en dat elders niet gesien word, ten zy misschien in *Guinée* gelijk het Linschoten verhaalt. Dat is de wonderlijke ingeschape aard, die God aan alle de kleyne Vogelen van *Amerika* gegeven heeft, om hare soort-gelijke t'onderhouden. Hier in, dat zijnde in de bosschen eene soorte van groote Slangen groen en dun, die op de boomen kruypen, en die haar om-krullende van tak tot tak, souden mogen gaan eten d'eyeren van de Vogelen, daar sy seer gulsigh na zijn: Om dese dieveggen te verhinderen dat sy hare nesten niet souden bereyken, soo maken alle de kleyne Vogelen die geenen bek hebben die sterk genoegh is om haar te verweren tegen hare vyanden, hare nesten aan het voikachtigh eynde van sekere kleyne draden, die als de klim-op op d'aarde wasschen, van daar haar met de hulpe van de boomen verheffende, en voort-geklommen zijnde tot aan haren top, en niet verder konnende komen, sakken weder na beneden, en hangen somtijds twee ofte drie vademen onder de takken. Aan het eynde van dit bind-garen, door onse Francoyschen *Lienes* genaamt, is

het dan dat de Vogelen hare nesjes sterk vast hechten, met sulk eene snédigheyt, dat als men haar ontmoet in de bosschen, gelijk'er een groot getal is, dan kan men niet genoegh verwonderen, noch de stoffe, noch het werk van dese kleyne schongelende gebouselen. Wat de Perroketten aangaat, en d'andere Vogelen die sterker zijn, sy maken hare nesten in het hol van de boomen, of op de takken, gelijk die van herwaarts-over: want sy konnen met den bek en met de klaauwen verjagen, de Slangen die haar d'oorlogh aan doen.

Men sal op het volgende blad vinden, de gedaanten van d'aller ongemeenste en d'alleraanmerkelijkste Vogelen die wy daar beschreven hebben: maar men moet belijden dat het graaf-yser, noch self d'edelste penceelen, haar niet souden konnen geven, de bevalligheyt, de trekken, noch alle de levendige verwen, waar mede sy zijn op-gepronkt.

SESTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Visschen van de Zee, en van de Rivieren der Voor-eylanden.

WY en betrachten niet de Historie van de Visschen der *Voor-eylanden* te verhandelen, met alle de naauwkeurigheyt die dese breede en vruchtbare stoffe soude mogen begeeren: maar dewijl wy tot hier toe hebben aangemerkt, alle de kostelijke rijkdommen waar mede Godt de landen van dese gelukkige gewesten geweldigh voordeeligh heeft voorsien, soo vereyscht de geschiktheyt dat wy tegenwoordigh sullen spreken van de voort-brengselen van de Zee die haar omringt, en van de Rivieren die haar bevochtigen: wy stellen ons alleenlijk voor in dit Hooft-stuk kortelijk te beschrijven d'alleruytstékenste Visschen, die'er in overvloed gevonden worden, en die dienen tot het voedsel van den mensche, op dat dese overweging ons vervoere, om t'erkennen dat sijne seer-wijse Voorsienigheyt sijne wonderen heeft uyt-gedeelt over de diepe wateren, met soo vele uytblinking en milddadigheyt als over het drooge; en by gevolgh dat het rechtveerdigh is dat de Hemelen en d'Aarde hem loven, de Zee en alles wat sich in haar verroert.

I. LID.

Van de Vliegende Visschen.

DAar zijn'er die het gene men van de *Vliegende Visschen* zeght, houden voor eene vertelling tot vermaak versonnen, hoewel de verhalen van verscheyde

ſcheyde beroemde Reyſigers daar geloof aan geven. Maar wat voor mey-
ninge dat'er van mogen hebben, de ſulke die niets gelooven willen als dat

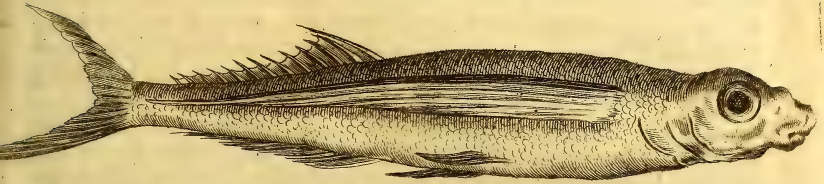

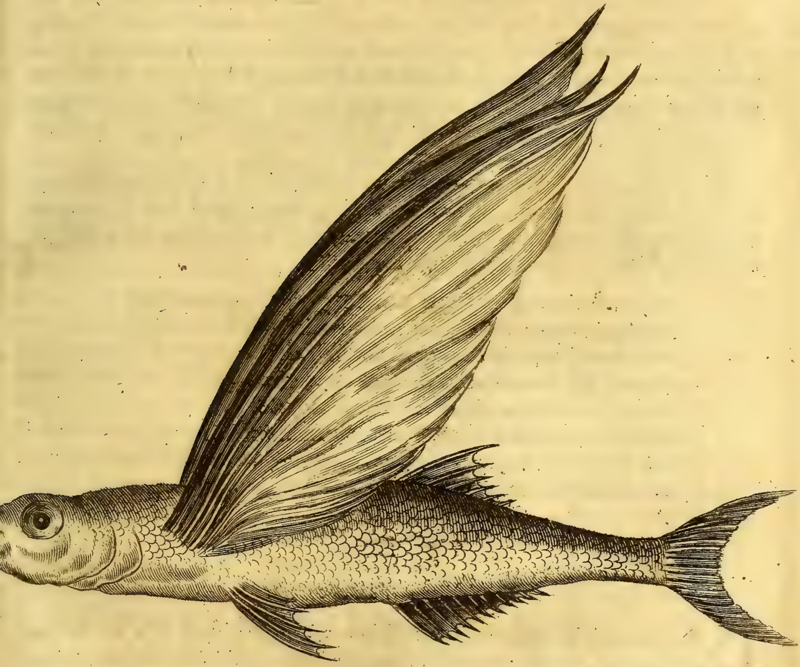

ſy hebben geſien, ſoo is dit eene ſeer volſtandige waarheyt, dat varende, van datmen de *Canariſche* Eylanden voor-by is, tot datmen nadert aan d'Eylanden van *Amerika*, men dikwils uyt de Zee ſiet op-komen groote troepen van viſſchen, die de hooghte van een pijk op-vliegen, en by de hondert treden verre, maar niet meer, om dat hare wieken in de Son droogen. Sy zijn de Haringen by-na gelijk; maar haar hooft is ronder, en ſy zijn breeder op den rugge. Hare wieken zijn als die van eenen Vleder-muys, die wat achter het hooft beginnen, en haar by-na tot den ſtaart uyt-ſpreyden. Het gebeurt dikwils dat ſy al vliegende tegen de Seylen van de Schepen ſtuyten, en dat ſy ſelf by helderen dagh op den over-loop vallen. Die'er af hebben gebraden, en gegeten, bevinden haar geweldigh lekker te weſen. Het gene haar verplicht de Zee te begeven, die haar gewoonlijkſt Element is, is dat ſy vervolght worden van verſcheyde groote Viſſchen die haar aſen. En om hare ontmoeting te vermijden nemen ſy een valſch ſpoor, makende eenen ſprong in de lucht, en veranderende hare vinnen in wieken om het gevaar t'ontgaan, maar ſy vinden hare vyanden ſoo wel in de lucht als in de wateren: Want daar zijn ſekere Zee-Vogelen die niet als van roof leven, dewelke haar ook eenen wreeden oorlogh aan doen, en vangen haar al vliegende; gelijk wy dit alreets geſeght hebben in het voorgaande Hooft-ſtuk.

Het ſal miſſchien niet on-aangenaam weſen aan die de Hiſtorie van deſe gewiekte Viſſchen der nieuwe Werelt ſullen leſen, dat ſy'er ons ſien by-voegen, tot verrijking, de woorden van deſen grooten Dichter, die in ſijne *Idijle Heroique* ons getuyght dat met vermaak hy heeft

Wel duyſendmaal, ſoo't ſcheen, daar't Daghlicht hoogh van vlucht
De kringen brand en blaakt, ſien vallen uyt de lucht
Oprechte Viſſchen, die de gulſigheyt ontvlogen
Van roof-ſiek Zee-gedrocht; en, ſwakjes van vermogen,
Haar' bloode wieken, als een' toevlucht in den nood
(Die haar aan't leven dreyght) gebruykende, in den ſchoot
Van't Pijn-hout vlug ter ſeyl van alle kanten reg'nen,
En met haar' ſilv'ren glants de ſwarte dennen zeg'nen.

II. LID.

Van de Zee-Perroketten.

DAar zijn ook in die geweſten Viſſchen wiens ſchubben zijn als die van den Karper, maar van groene verwe gelijk de vederen van een Perroket:

ket: waar van ook komt dat onſe Francoyſchen haar *Zee-Perroketten* noemen. Hare oogen zijn ſchoon en geweldigh tintelende, d'oogh-appelen helder als kriſtal die omringt zijn met eenen verſilverden kring, beſloten zijnde in eenen anderen, die eſmaragd-groen is, gelijk de ſchubben van haren rugge; want die van onder den buyk zijn van een geluwachtigh groen. Sy hebben geene tanden, maar hare kaak-beenen van boven en van onder zijn van een vaſt been, dat uytnemende ſterk is, van de ſelve verwe als hare ſchubben, en verdeelt in kleyne by-voeghſelen, ſchoon om aan te ſien. Sy leven van ſchelp-viſſchen, en brijſelen met die harde kaak-beenen, gelijk tuſſchen twee molenſteenen, d'Oeſters, de Moſſelen, en d'andere ſchelpen, om haar met het vleeſch dat daar in is te ſpijſigen. Sy zijn uytmuntende om t'eten, en ſoo groot, dat'er geſien worden die meer als twintigh ponden wegen.

III. LID.

Van de Dorade.

DE *Dorade* die eenige *Zee-braſem* noemen, is'er noch gemeen. Sy heeft deſen naam van *Dorade*, om dat in het water haar hooft van een guldigh groen ſchijnt te weſen, en azuerigh als den helderen hemel. Sy ſchept behagen in de Schepen te volgen; maar ſy ſwemt met ſulk eene raſſigheyt, datmen wel geſwint moet weſen om haar t'achterhalen met den elleger of met het ſteek-yſer, dat werk-tuygen zijn, met de welke de Boots-geſellen gewoon zijn de groote viſſchen te vangen: ook worden'er weynige gevonden die grootere natuurlijke bequaamheyt hebben om de golven te door-klooven als de deſe; want het voorſte van haar hooft is geweldigh ſcherp. Haar rugge is ſtêkeligh met punten, die haar uyt-ſtrekken tot aan de ſtaart, die geklooft is; Sy heeft twee vinnen daar het hooft af-ſcheyt, en ſoo vele onder den buyk; hare ſchubben zijn kleyn; en het gantſch lichaam is meer breed als dik van gedaante: Het gene haar eene wonderlijke heerſchappye in de wateren maakt. Daar worden'er gevonden die ontrent vijf voeten lang zijn. Vele achten dat haar vleeſch, dat een weynigh droogh is, alſoo aangenaam van ſmaak is als dat van de Voorne, of van den Salm; aangeſien dat ſijne dorheyt wat verbetert word door eenige goede ſauce. Wanneer de Portugeſen ſien dat deſe *Dorades* haar ſchip volgen, gaan ſy op de blind-reede ſitten met een draap-lijn in de hand, aan het eynde van het welke ſlechts een ſtukje wit lijnwaat is gehecht boven aan den Vis-haak, ſonder ander aas.

IV. LID.

Van de Bonite.

DAar is een andere Visch die gemeenlijk de Schepen volght. Men noemt hem *Bonite*. Hy is dik en geweldigh vleeschachtigh, ontrent twee voeten langh. Sijne huyt schijnt van een geweldigh donker groen, en wit onder den buyk. Hy heeft geen schubben, ten zy aan de twee zijden daar hy'er twee ryen heeft van seer kleyne gedaante, die leggen op eene geluwe streep, die haar uyt-strekt van het eene eynde tot het andere, te beginnen van het hooft tot aan den staart, die gekloost is. Hy word met groote vis-haken gevangen, diemen rondom de Schepen uyt-worpt. Al voort-varende, en sonder de seylen te strijken, doetmen dese Visscherye. Dese Visch is gulsig gelijk den Aberdaan, en word met allerhande aas gevangen, selfmet het grom van de visschen die ontweyd zijn geweest. Men ontmoet hem meer in de volle Zee als aan de kusten. Hy is goed, versch gegeten zijnde; maar hy is noch lekkerder als hy wat in het sout gelegen heeft, en ook in de peper, eer datmen hem doet braden. Verscheyde houden dat dese Visch de selve is, die wy *Thon* noemen, en die gemeen is aan alle de kusten van de Middellandsche Zee.

V. LID.

Van de Zee-Naalde.

DE *Naalde* is een Visch sonder schubben, die tot de lengte van ontrent vier voeten groeyd. Sijn hooft is scherp, ruym een voet lang, sijne groote en glinsterende oogen zijn met root geboord. De huyt van sijnen rugge is straal-wijs gestreept met blaauw en met groen, en die van onder sijn buyk is wit door-mengt met root. Hy heeft acht vinnen die na den geluwen trekken, en eenen seer scherpen staart, die hem misschien gelegentheyt heeft gegeven den naam die hy draaght aan hem toe te eygenen, even als sijn hooft de Hollanders heeft bewogen om hem *Tabak-pijpe* te noemen.

VI. LID.

Van verscheyde andere Zee- en Rivier-Visschen.

DE Kusten van dese Eylanden hebben ook *Carangen*; *Herders*, die somtijds in het soet water komen, en in de Rivieren gevischt worden; *Rotsvisschen* die root zijn, en van verscheyde andere verwen, en die by de Rots-stee-

nen

Perroquet de mer

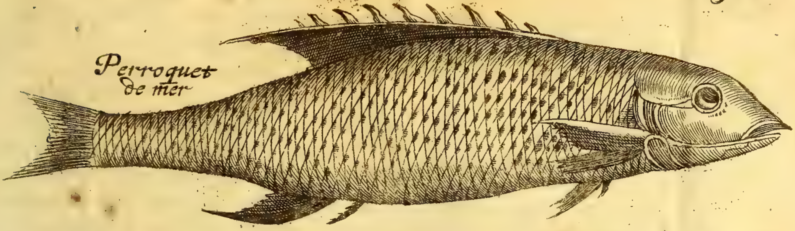

Poisson de Roche

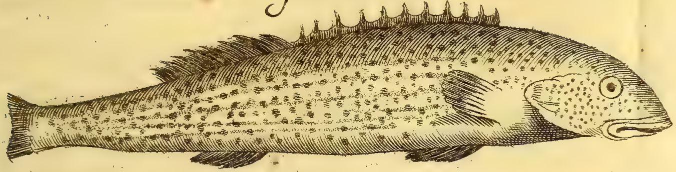

Bonite

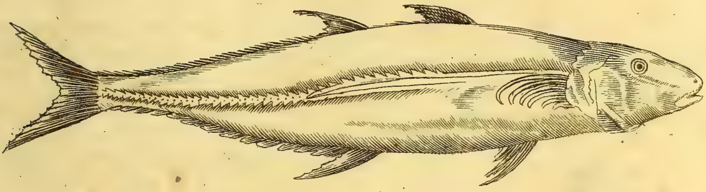

Dorade

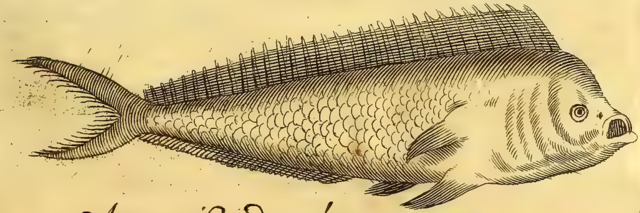

Autre poisson de roche

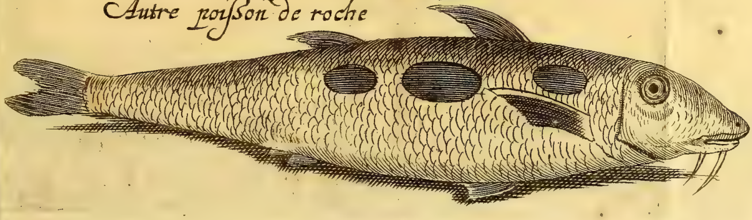

D
ten l
den l
ryen
uyt-
aan
dien
len t
daan
die c
kuſt
wat
den.
die g

D
te e
ſtra
wit
ken
geg
de F

D
viſſ.

nen gevangen worden; *Negers* of *Zee-Duyvels*, dat groote Visschen zijn die swarte schubben hebben, maar wiens vleesch wit en soo goed als mogelijk is; en een oneyndigh getal andere Visschen, die ten meesten deel onderscheyde zijn met die in Europa gesien worden, en die onder ons noch geenen naam hebben.

Wat de Rivieren belangt, sy verschaffen eenen grooten overvloed van goede Visschen aan de Bewoonderen der *Voor-eylanden*; en soo het geoorloft is de kleyne dingen met de groote te vergelijken, sy en wijken niet na de gelijkmatigheyt van hare uyt-strekking in vruchtbaarheyt met de Zee. Het is waar dat sy geene Snoeken, geene Karpers, noch diergelijke Visschen, die elders gemeen zijn, voort-brengen: Maar daar is'er eene groote menighte van anderen, die niet bekent zijn als van d'Indianen, en waar van eenige de gedaante van d'onse na-by komen.

SEVENTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Zee-gedrochten die in dese gewesten gevonden worden.

DE genen die de Historye van de Visschen hebben beschreven, hebben onder den ry van de Walvisschen gestelt alle die van eene uytmuntende groote zijn, even als sy begrepen hebben onder den tijtel van Gedrochten, alle die eene vervaarlijke gedaante hebben, of die van prooye levende, rooveryen in de Zee doen; gelijk de Leeuwen, de Beeren, de Tygers, en d'andere verwoede beesten op het land handelen. Wy moeten in dit Hooft-stuk van d'eene en van d'andere spreken, dat is te seggen van alle die van eene overmatige groote zijn: of die vervaarlijk zijn om hare gedaante ysselijk om aan te sien, en ontsaghlijk ter oorsake van hare weerbaarheyt. En aldus sullen wy voor eenen korten tijd af-dalen in d'Af-gronden van die groote en van die wijd-strekkende Zee, alwaar (gelijk de Heylige Koning seght, die de Gewijde Gesangen Israëls heeft gemaakt) zijn kruypende gedierten sonder getal, de kleyne beesten met de groote; en na dat wy daar hebben beschout de werken des Heeren, sullen wy'er terstont weder uyt opklimmen, om te verbreyden sijne goedertierentheyt, en sijne wonderen die hy de menschen kinderen bewijst.

I. LID.

Van den Espadon, of Swaart-visch.

ONder de Zee-Gedrochten merktmen bysonderlijk aan den genen die onse Francoyschen *Espadon* noemen, ter oorsake dat hy aan sijn bovenste kaak been eene verweering heeft van de breedte van eenen grooten Dolk, die aan weder-zijden harde en scharpe tanden heeft. Daar zijn van dese Visschen waar van die weêrbare werk-tuygen vijf voeten lang zijn, aan het benedenste eynde ses duymẽ breed, en aan yederẽ rijg voorsien met seven-entwintig witte en vaste tanden, en het lichaam groot zijnde na gelijkmatigheyt. Sy hebben alle het hooft plat en ysselijk, van gedaante als een hert; Sy hebben dicht by hare oogen twee snuyf-gaten, daar sy uyt werpen het water dat sy hebben ingeswolgen; Sy hebben geene schubben, maar sy zijn op haren rugge bedekt met eene huyt die graauw is, en wit onder den buyk, die hompeligh is als eene vijle. Sy hebben seven vinnen, twee aan elke zijde, twee anderen op den rugge, en dan die haar tot eenen staart dient. Eenige noemen haar *Zaagh-visschen*, of *Keysers*, om dat sy de Walvisschen beoorlogen, en quetsen haar dikwils ter dood, en om dat sy schijnen te dingen na de Heerschappye, van alle d'andere Visschen van den wijden Oceaan.

II. LID.

Van de Marsoüins, of Zee-verkens.

DE *Marsoüins* zijn *Zee-verkens*, die met groote troepen swemmen, en haar op de Zee vermeyden, tuymelende, en volgende alle een self spoor. Sy komen gaarne dicht by de Schepen; en die geswint zijn om haar te harpoeneren, haken haar dikwils. Haar vleesch is tamelijk swartachtigh. D'allerdikste hebben niet meer als eenen duym of twee duymen spek, Haar muyl is scherp, haar staart geweldigh breed, hare huyt graauwachtigh, en sy hebben een gat op het hooft waar uyt sy adem halen en het water werpen. Sy knorren by-na als de Land-Verkens. Haar bloed is warm, en d'ingewanden zijn die van de Verkens gelijkformigh, en zijn by-na van den selven smaak; maar haar vleesch is swaar om te verteren.

Daar is eene andere soorte van *Marsoüins*, waar van de muyl is rond en stomp als eenen bal. En om de gelijkformigheyt van haar hooft met eene Munnikxkappe, noemen haar eenige *Munnikx-hoofden*, en *Zee-Munnicken*.

III. LID.

III. LID.

Van den Requiem.

DE *Requiem* is eene ſoorte van *Zee-hond* of *Zee-wolf*, d'allergulſighſte van alle de Viſſchen, en d'allerhongerighſte na menſche-vleeſch. Hy is uytnemende te vreeſen alſmen ſich badet. Hy leeft niet als van roof, en hy volght dikwils de Schepen om hem te aſen met de vuyligheden diemen in de Zee werpt. Deſe Gedrochten ſchijnen in het water van geluwe verwe te weſen. Daar zijn'er die van eene onmatige groote en dikte zijn, en die bequaam zijn om eenen man net door midden te bijten. Hare huyt is hart, en men maakt'er ſachte vijlen af, die bequaam zijn om het hout glad te maken. Haar hooft is plat, en ſy hebben d'opening van hare kele niet voor aan haren muyl, maar onder den ſelven. Het gene te wege brengt dat om den roof te nemen, ſy haar moeten om-keeren by-na met den buyk om hoogh. Hare tanden zijn ſnijdende, geweldigh ſcherp en geweldigh breed, die rondom getant zijn gelijk de tauden van een ſaagh. Daar zijn'er ſoodanige, die'er drie en vier rijgen in elk kaak-been hebben. Deſe tanden zijn bedekt in het tand-vleeſch; maar ſy doen haar niet als te veel te voorſchijn komen wanneer ſy willen.

Deſe wreede *Zee-Doggen* worden ten meeſten tijd geleyd van twee of drie kleyne Viſſchen, en ſomtijds van meer, die voor haar ſwemmen, met ſoodanige eene rappigheyt en ſulk eene gemete beweging, dat ſy voort gaan en ſtille houden min of meer, na dat ſy beſpeuren dat de *Requiems* voort gaan of ſtille blijven. Eenige noemen haar *Rambos*, en *Pelgrims*. Maar onſe Boots-geſellen noemen haar *Stier-lieden van den Requiem*, om dat het ſchijnt dat deſe kleyne Viſſchen haar geleyden. Sy zijn ruym ontrent eenen voet lang, en dik na gelijkmatigheyt. Maar voorts zijn hare ſchubben door-ſaayt met ſoo vele ſchoone en levendige verwen, datmen haar ſoude ſeggen omringt te weſen met ſnoeren van paarlen, van koraal, van eſmaragden, en van andere geſteenten. Men ſoude niet moede konnen worden van haar in het water te beſchouwen.

Aldus is het dat de Walviſch nimmer voort trekt indien hy niet voor hem heeft eenen kleynen Viſch gelijkformigh den genen die wy *Goujon de mer* noemen, die daarom de *Geleyder* word genaamt. De Walviſch volght hem, ſich latende voeren en keeren alſoo licht als het roer het Schip doet wenden, en ook tot vergelding, in plaatſe dat alle andere dingen, die in den vervaarlijken *Caos* van de kele deſes Gedrochts gaan, terſtont verloren en in-geſwolgen zijn, ſoo vertrekt'er hem deſe kleyne Viſch in alle ſekerheyt, en ſlaapt'er. En ge-

duerende sijnen slaap, verroert de Walvisch niet, maar alsoo ras als het uyt gaat soo stelt hy hem om sonder op-houden te volgen. En soo by ongeval hy van het selve af-dwaalt, gaat hy swerven gintsch en herwaarts, hem dikwils tegen de rots-steenen wrijvende, als een Schip dat geen stuer heeft. Het gene Plutarchus getuyght gesien te hebben op het Eyland van *Anticyre*. Daar is eene diergelijke gemeenschap tusschen de kleyne Vogel diemen *Koninkje* noemt en den *Krokodil*. En die Schelpe diemen Paarle-moer noemt, leeft ook soodanigh met de *Pinnothera*, dat ook een kleyn dier is, op de wijse van eenen Kreeft. Dit verhaalt *Michel de Montagne* in het tweede Boek van sijne *Essais*, 12 Hooft-stuk.

Voorts, het vleesch van den *Requiem* is niet goed, en men eet het niet als by nood. Men houd evenwel dat als sy jong zijn, sy niet quaad worden bevonden. De Lief-hebbers vergaderen sorghvuldighlijk het breyn dat in het hooft van d'oude is, en na dat sy het hebben doen droogen bewaren sy het, en sy seggen dat het seer nut is voor die met den steen, of met het graveel gequelt zijn.

Eenige Land-aarden noemen dit Monster *Tiburon* en *Tuberon*. Maar de Francoyschen en de Portugeschen geven het gemeenlijk desen naam van *Requiem*, dat is te seggen *Ruste*, misschien om dat het gewoon is te voorschijn te komen als het weder helder en stille is, gelijk ook de Schild-padden doen: of liever om dat het vaardigh tot de ruste brengt die het kan achterhalen; dat d'algemeenste meyning is van onse lieden, die hem met desen naam noemen. Sijne lever gekookt zijnde, geeft eene groote menighte van traan, die seer bequaam is om de lampen t'onderhouden, en sijne huyt is nut voor de Schrijnwerkers om haar werk te polijsteren.

IV. LID.

Van de Remora.

BOven dese *Stier-luyden* daar wy van gesproken hebben, worden de *Requiems* noch dikwils vergeselschapt met eene andere soorte van kleyne Visschen die de Hollanders *Suygers* noemen, om dat sy haar vast hechten onder den buyk van de *Requiems* gelijk of sy die wilden uyt-suygen. Onse Francoyschen houden dat dit eene soorte van *Remora* is, en sy hebben haar desen naam gegeven, om dat sy haar tegen de Schepen aan stooten, gelijk of sy die wilden tegen houden in hare vaart. Sy groeyen tot ontrent twee voeten lang, en na eene gelijkmatige dikte. Sy hebben geene schubben; maar sy zijn over-al met eene asch-verwige huyt bedekt, die glibberigh is gelijk die van d'Alen. Haar bo-

bovenſte kaak-been is wat korter als haar onderſte, in plaatſe van tanden hebben ſy kleyne heuveltjes, die ſterk genoegh zijn om te verbreken het gene ſy willen in-ſwelgen. Hare oogen zijn geweldigh kleyn, van geluwe verwe. Sy hebben vinnen en ſtêkelen gelijk andere Zee-viſſchen; maar dat ſy byſonder hebben, is dat op haar hooft verheven is een ſeker ſtuk als een langwerpigh rond gemaakt, dat haar voor eene kroone verſtrekt. Sy is plat, en van boven ſtraals-wijſe met verſcheyde ſtrepen, die haar hompeligh maken; ook is het ontrent met deſe plaatſe daar deſe Viſſchen haar ſoo vaſt aan de Schepen en aan de *Requiems* hechten, datmen haar dikwils moet dooden eermen haar daar kan af-ſcheyden. Men eet'er af; maar dat is by gebrek van andere Viſſchen die lekkerder zijn.

V. LID.

Van den Lamantin.

ONder de Zee-gedrochten die goed zijn om t'eten, en diemen in voorraad bewaart, gelijkmen in Europa de Salmen en den Abberdaan doet, houdmen boven alles in d'Eylanden veel van den *Lamantin*, na dat hem onſe Francoyſchen noemen, of *Namantin* en *Manaty* na de Spanjaarden. Dit is een Gedrocht dat met den ouderdom tot ſulk eene vreemde groote groeyt, datmen'er geſien heeft die ontrent achtien voeten lang waren, en ſeven dik in het midden van het lichaam. Sijn hooft heeft eenige gelijkformigheyt met dat van eene Koeye, van waar komt dat eenige hem *Zee-Koeye* noemen. Hy heeft kleyne oogen, en ſijne huyt is dik, van bruyne verwe, in eenige plaatſen gerimpelt en door-ſaayt met eenige kleyne haartjes. Droogh zijnde word ſy ſoo hart, dat ſy mach verſtrekken voor eene on-doordringelijke rondas tegen de pijlen van d'Indianen: ook gebruyken haar eenige Wilden om de pijlen van hare vyanden af te ſchutten als ſy ten ſtrijde gaan. Hy heeft geene vinnen, maar in hare plaatſe heeft hy onder den buyk twee kleyne voeten, die yeder vier teenen hebben, geweldigh ſwak om den laſt van ſulk een lomp en ſwaar lichaam t'onderſchragen: En hy is van geenige andere verweering voorſien. Deſe Viſch leeft van kruyd dat waſt by de rotſen, en op de banken die maar ontrent een vadem lengte met Zee-water zijn bedekt. De wijfjes werpen hare vrucht uyt, op de wijſe van de Koeyen, en hebben twee tepels met de welke ſy hare jongen ſoogen. Sy werpen'er twee t'elker dracht, die haar niet verlaten, tot dat ſy geene melk meer van nooden hebben, en dat ſy het kruyd konnen afweyden, gelijk hare moeders.

Onder alle de Viſſchen, is'er geen die ſoo veel goed vleeſch heeft als den La-

Lamantin: want men moet'er somtijds maar twee of drie hebben om den last te maken van eenen grooten *Canoa*; en dit vleesch is dat van een Land-dier gelijk, kort, blosende, smakelijk, en door-loopen met vet, dat gesmolten zijnde nimmer schimmelt. Als het twee ofte drie dagen in het sout gelegen heeft is het beter voor de gesontheyt dan versch gegeten zijnde. Men vind dese Visschen meer voor de mond van de Rivieren van soet water, als in de volle Zee. De Lief-hebberen maken grooten staat van sekere steenen die sy in haar hooft hebben, om dat sy tot stof gemalen zijnde, de kracht hebben om de nieren van graveel te suyveren, en self om den steen te breken die'er gevormt soude zijn. Maar om dat dit hulp-middel fel is, raadmen niemant het selve te gebruyken sonder den raad van eenen wijsen en ervaren Genees-meester.

VI. LID.

Van de Walvisschen, en andere Zee-gedrochten.

DE genen die in dese Eylanden reysen, bespeuren somtijds langs haar spoor *Walvisschen*, die het water een pijk hoogh door haar snuyf-gat werpen, en gemeenlijk niet vertoonen als een weynigh van den rugge, die uyt het water als een rots-steen te voorschijn komt.

De Schepen worden somtijds ook eenen geruymen tijd geleyd van Gedrochten die van lengte, en van dikte zijn als eene Sloepe, en die vermaak schijnen te scheppen in haar te vertoonen. De Boots-gesellen noemen haar *Morhous* of *Blasers*, om dat van tijd tot tijd dese wonderbaarlijke Visschen een gedeelte van haar hooft uyt het water stêken, om haren adem te scheppen. En alsdan blasen sy, en doen het water voor hare scherpe muylen verstuyven. Eenige seggen dat dit eene soorte van groote Zee-Verkens zijn.

VII. LID.

Van de Zee-Duyvelen.

AAn de Kusten van dese Eylanden, valt dikwils in het Want van de Visschers een Gedrocht datmen stelt onder de soorten van de *Zee-Duyvelen*, om sijne ysselijke gedaante. Het is ontrent vier voeten lang, en dik na gelijkmatigheyt. Het draaght een bult op den rugge, bekleed met prikkelen gelijk die van den *Eechel*. Sijne hüyt is hart, on-eenparigh, en schrompeligh als die van den Zee-hond, en van swarte verwe. Sijn hooft is plat, en boven op verheve met verscheyde kleyne bultjes, tusschen de welke men siet twee kleyne

oogen, geweldigh fwart. Sijne kele, die onmatelijk wijd is, is gewapent met verfcheyde tanden, uyt-ftêkende door-dringende, waar van'er twee gekromt en uyt-geholt zijn, als die van een Wild Swijn. Het heeft vier vinnen, en eenen tamelijken langen ftaart, die aan het eynde is geklooft. Maar het gene het den naam van *Zee-Duyvel* heeft doen geven, is dat het boven fijne oogen twee kleyne fwarte hoornen heeft, tamelijk fcherp, en die op fijnen rugge om-krullen gelijk die van de Rammen. Boven dat dit Wan-fchepfel foo leelijk als mogelijk is, foo is fijn vleefch, dat murw en draadich is, een waar vergif; want het veroorfaakt vreemde uyt-brakingen, en flaauwten, die van de dood fouden gevolght worden, indien fy niet wierden te rugge gehouden, en dat wel vaardigh, door d'in-neming van goede *Teriaka*, of eenig ander tegen-gift. Dit gevaarlijk Dier word niet gefocht als van de Lief-hebberen, die wel blijde zijn als fy'er de ontweyding van in hare Cabinetten hebben. Aldus defe *Duyvel* die de menfchen geduerende fijn leven geene nuttigheyt heeft aan-gebracht, verquikt ten minften hare oogen na fijne dood.

Daar is noch eene andere foorte van *Zee-Duyvels*, die niet minder vervaarlijk is als de voorgaande, hoewel van eene andere gedaante. D'allergrootfte van defe foorte zijn maar ontrent eenen voet lang van het hooft tot aan den ftaart. Sy hebben by-na alfoo vele breedte, maar als fy willen doen fy haar foodanigh op-fwellen, dat fy fchijnen rond te wefen gelijk een bal. Hare kele die redelijk wijd is, is gewapent met verfcheyde kleyne tanden uytmuntende fcherp, en in plaatfe van eene tonge hebben fy niet als een kleyn beentje, dat foo hart als mogelijk is. Hare oogen zijn geweldigh tintelende, en foo kleyn en foo diep in het hooft, datmen ter naauwer nood den oogh-appel kan gewaar worden. Sy hebben tuffchen d'oogen eenen kleynen hoorn, die na achter om-krult, en voor de felve een draatje dat wat grooter is, en met een kleyne knop eyndight. Boven haren ftaart, die is gelijk het eynde van eene roey-fpaan, hebben fy twee ftêkel-vinnen, d'eene die op den rugge is, dewelke fy recht op, en verheve dragen, en d'andere onder den buyk. Sy hebben ook twee vinnen, die aan yedere zijde ontrent midden aan den buyk uyt-komen, en die uyt-eyndigen op de wijfe van kleyne pooten die elk acht teenen hebben, voorfien met nagelen redelijk fcherp. Hare huyt is hart, rouw, en ftêkeligh over-al, gelijk die van den *Requiem*, uytgefondert onder den buyk. Sy is van een donker root, en geteykent met fwarte ftipjes, gebeelt gelijk golfjes. Haar vleefch is niet goed om t'eten. Men kan haar gemakkelijk villen; en na datmen de huyt gevult heeft met kottoen, of met drooge bladeren, foo geeftmen haar plaatfe onder de feldfaamheden van de Kabinetten; Maar fy verlieft veel van haren glants als de Vifch dood is.

VIII. LID.

Van de Becune.

ONder de Gedrochten die gulsigh en hongerigh zijn na mensche-vleesch, en die aan de kusten van dese Eylanden gevonden worden, is de *Becune* een van d'allerontsachlijkste. Dit is een Visch van gedaante als een Snoek, die groeyt tot seven en acht voeten lengte, en tot eene gelijkmatige dikte. Hy leeft van roof, en hy werpt sich met verwoedheyt gelijk eenen moordadigen hond op de menschen, die hy in het water bespeurt. Boven dat hy met sich wech draagt het stuk van alles dat hy kan achterhalen, soo hebben sijne tanden soo veel fenijn, dat hare minste bete doodelijk word, indien men ten selven oogenblik geene toe-vlucht heeft tot eenigh machtigh hulp-middel, om de kracht van dit vergif ter neder te werpen, en te verstroyen.

IX. LID.

Van de Zee-sneppe.

DAar is noch eene andere soorte van *Becunes* die onse Francoyschen *Zee-sneppe* genaamt hebben, om de gedaante van haren bek, die by-na gelijk is met die van eene *Sneppe*, uytgesondert dat het bovenste gedeelte veel langer is als het onderste, en dat dese visch het eene en het andere kaak-been verroert met eene gemakkelijke gelijkheyt. Men vind'er soo dik en soo lang, datmen ruym vier voeten kan meten tusschen het hooft en den staart, en twaalf duymen in de breedte van elke zijde ontrent sijn gehoor. Sijn hooft heeft by-na de gedaante van een Verken, maar het is verlicht met twee groote oogen die uytmuntende glinsterende zijn. Sijn staart is in twee gedeelt, en hy heeft vinnen aan de zijden en onder aan den buyk, en eene hooge en verheve stêkel-vinne, die by trappen op klimt gelijk eenen kam, de welke begint aan den top van het hooft, en haar uyt-spreyd langs den rugge tot dicht aan den staart. Boven de lange vaste bek die hem doet uyt-munten onder alle de Visschen, soo heeft hy noch twee soorten van harde hoornen, swart en anderhalf voet lang, die onder sijnen krop hangen, en die hem eygen en bysonder zijn: hy kan haar gemakkelijk verbergen in eene groeve die onder sijnen buyk is, en die haar tot eene scheede dient. Hy heeft geene schubben; maar hy is bedekt met eene rouwe huyt, die swartachtigh is op den rugge, graauw aan de zijden, en wit onder den buyk. Men mach'er af eten sonder gevaar, hoewel sijn vleesch soo lekker niet is als dat van verscheyde andere Visschen.

Espadon

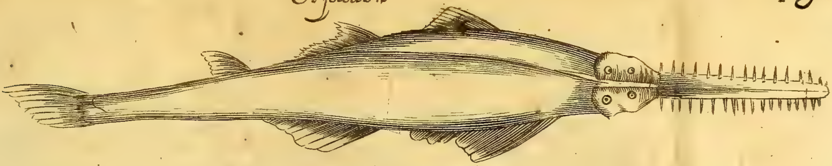

Requiem

Lamantin

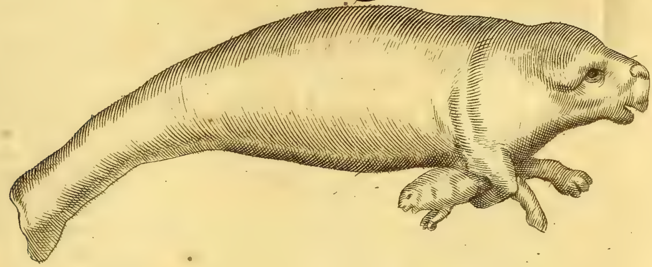

Becasse de mer

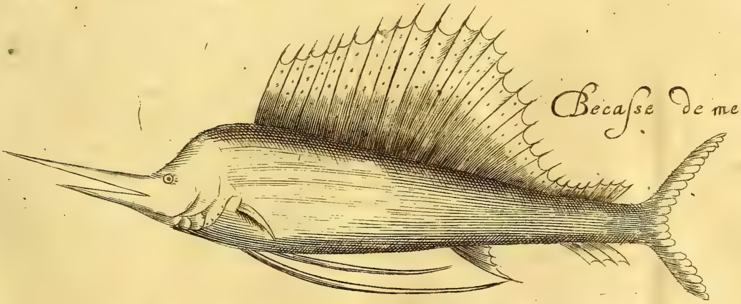

Becune

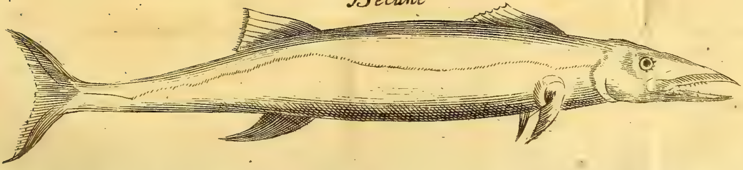

C
eeǹ
gro
van
de r
het
nijn
gee
ver

I
is m
is al
met
ruy
in d
daa
mu
aan
die
hoc
lang
hy r
der
mal
een
rou
der
lekl

X. LID.

Van den Zee-Eechel.

DE *Zee-Eechel*, die ook aan dese kusten gevonden word, draaght met goed recht dien naam. Hy is rond als eenen bal, en gantsch bekleed met geweldigh scherpe doornen, die hem ontsachlijk maken. Andere noemen hem *Gewapende Visch.* Als de Visschers hem vangen, laten sy hem droogen om aan de Lief-hebberen te senden, die hem om d'ongemeenheyt in hare Kabinetten hangen.

ACHTTIENDE HOOFT-STUK.

Bysondere beschrijvinge van eenen Zee-Een-hoorn, die strande op de Rheede van het Eyland van de Schild-padde in het jaar 1644. *Met een keurlijk verhaal, by maniere van vergelijking en aangename uyt-spatting, rakende verscheyde schoone en seldsame hoornen, diemen sedert korten tijd gebracht heeft van de Straat van Davis; en de hoedanigheyt van het land, en de zeden der Volkeren die'er woonen.*

WY konnen niet beter eyndigen het gene wy te seggen hadden van de Zee-Gedrochten, als met de beschrijving van eenen Visch soo aanmerkens waardigh, en soo verwonderlijk, dat hy wel verdient een bysonder Hooft-stuk te hebben. Dat is de *Zee-Een-hoorn*, die somtijds in die gewesten gevonden word. Daar stranden'er in het jaar 1644. een overmatige aan den oever van het Eyland van de *Schild-padde*, het gebuerige van het Eyland *Hispanjola* of S^t. *Domingo.* Mijn Heer *du Montel* daar eene naauw-keurige kennisse van hebbende, als oogh-getuyge,
„ geeft'er ons dese naauw-keurige beschrijving af. Dese *Een hoorn*, seght hy,
„ vervolghde eene *Carangue*, of eenen anderen middelmatigen Visch, met
„ sulk eene onbesuysttheyt, dat hy niet bespeurende hoe hy dieper water van
„ nooden hadde om te swemmen als den anderen Visch, hy hem met het hal-
„ ve lichaam droogh bevond, op eene groote sand-bank, van waar hy het vol-
„ le water niet weder konde gewinnen, en daar d'Inwoonderen van het Ey-
„ land hem overvielen. Hy was ontrent achtien voeten lang, zijnde van de
„ dikte van eene Wijn-pijpe op het swaarste van het lichaam. Hy hadde ses
„ groote vinnen, op de wijse als het eynde van Galey-riemen, waar van'er

twee

„ twee geplaatſt waren by het gehoor, en de vier andere aan de zijden van
„ den buyk, op gelijken af-ſtant: ſy waren vermilioen root. Het geheel bo-
„ venſte van ſijn lichaam was bedekt met groote ſchubben, van de breedte
„ als eenen Rijkx-daalder of Dukaton, dewelke van een blaauw waren dat
„ ſcheen door-ſaayt te weſen met ſilvere looveren. By den hals waren de
„ ſchubben neer gedrongen, en van bruyne verwe, dat aan hem als eenen hals-
„ band uyt-beelde. De ſchubben onder den buyk waren geluw; de ſtaart was
„ gekloofT; het hooft een weynigh grooter als dat van een Paart, en by-na
„ van de ſelve gedaante; het was bekleed met eene harde en bruyne huyt: en
„ gelijk *d'Een-hoorn* eenen hoorn in het voor-hooft heeft, ſoo had'er deſe *Zee-*
„ *Een-hoorn* ook eenen die volkomen ſchoon was voor in het hooft ſtaan, ne-
„ gen en een halven voet lang. Hy was geheel recht, en van het voor-hooft,
„ waar uyt hy ſijne geboorte nam, verminderde hy geduerigh tot aan het an-
„ der eynde, het welke ſoo ſcherp was, dat het met kracht voort-gedreven
„ zijnde, d'allervaſte ſtoffen konde door-boren. Het dik eynde dat aan het
„ hooft vaſt ſtont, was in de rondte ſeſtien duymen, en van daar tot de
„ twee derden-deelen van deſen verwonderlijken hoorn, was hy gedraayt ge-
„ lijk de vijſel van een pers, of om beter te ſeggen, op de wijſe van gol-
„ ven, gelijk eene gevlamde pylaar; uytgeſondert dat de groeven geduerigh
„ verminderden, tot ſy gevult waren en ge-eyndight met eene aangename en
„ in-vloeyende verſachting, die twee duymen boven den vierden voet uyt-
„ liep. Dit gantſche onderſte gedeelte was over-trokken met een aſch-ver-
„ wigh leder, zijnde over-al bedekt met een kleyn ſacht hayr, en ſoo kort als
„ fluweel, van feuillemorte verwe; maar onder was hy wit als yvoor. Wat
„ belangt het andere gedeelte dat gantſch blood verſcheen, het was natuur-
„ lijk glad, van een blinkend ſwart, geteykent met eenige dunne draadjes die
„ wit en geluw waren, en van ſoodanigh eene vaſtigheyt, dat eene goede vijle
„ daar ter naauwer nood eenigh ſtof van konde raſpen. Hy hadde geene uyt-
„ ſtaande ooren, maar twee groote gehoor-gaten gelijk d'andere Viſſchen.
„ Sijne ooren waren van groote als een Hoender-ey. Den oogh-appel die van
„ eene Hemelſch-blaauwe verwe was, door-ſtraalt met geluw, wierd omringt
„ met eenen vermillioenen kring, die gevolght wierd van noch eenen anderen
„ geweldigh helder, en blinkende als kriſtal. Sijn mond was tamelijk wijd,
„ en voorſien met verſcheyde tanden, waar van de voorſte ſcherp waren, en
„ ſoo ſnijdende als mogelijk is, en d'achterſte, ſoo van het eene als van het
„ andere kaak-been, breed en verheven met kleyne bultjes. Hy hadde eene
„ tonge van eene gelijkmatige lengte en dikte, bedekt met eene ruwe en ver-
„ milioene huyt. Voorts, deſe wonderbaarlijke Viſch hadde noch op ſijn
hooft

„ hooft eene ſoorte van kroone verheven boven het ander leder, ontrent twee
„ duymen, en langwerpigh rond, waar van d'uyterſte eynden ſcherp uyt liepen.
„ Meer als drie hondert perſonen van dat Eyland aten van ſijn vleeſch in
„ overvloed, en bevonden het uytnemende lekker te weſen. Het was door-
„ ſpekt met een wit vet, en gebraden zijnde ſchilferden het, gelijk de verſche
„ Abberdaan: maar het hadde een veel geuriger ſmaak.

„ De genen die deſe ſeldſame Viſch levendigh hadden geſien, en die hem
„ den rugge-graad met ſware hand-boom-ſlagen hadden gebroken, ſeyden
„ dat hy verwonderlijke geweldеn hadde gedaan, om haar met ſijnen hoorn te
„ door-booren; de welke hy handelde en wende van alle kanten met eene on-
„ vergelijkelijke rappigheyt en geſwintheyt; en dat indien hy water genoegh
„ hadde gehad om hem op te houden, en een weynigh te ſwemmen, hy ſoude
„ haar alle door-regen hebben. Als men hem den buyk hadde op-geſneden,
„ bekende men lichtelijk dat hy ſich met roof voede; want men vond in ſijne
„ darmen vele ſchubben van Viſſchen.

„ D'ongemeene ontweydingen van dit wonderbaarlijk Dier, en boven al
„ ſijn hooft, en de rijke hoorn die'er aan gehecht was, hebben by de twee ja-
„ ren op-gehangen geweeſt aan het wacht-huys van dit Eyland, tot dat mijn
„ Heer *le Vaſſeur*, die'er Gouverneur af was, mijnen Heere *des Trancarts*, Edel-
„ man van *Saintonge*, die hem was komen beſoeken, willende beſchenken hem
„ deſen hoorn vereerde. Maar een weynigh daar na ik te ſchepe gegaan zijn-
„ de in een Schip van Vliſſingen met den Edelman, die deſe dierbare ſeld-
„ ſaamheyt hadde in eene lange kaſſe, ſoo ſtiet ons Schip aan ſtukken by het
„ Eyland van de *Fayale*, dat een van *d'Açoriſche* is. In-voegen dat wy alle onſe
„ plunje en alle onſe koopmanſchappen verloren. En deſe Edelman beklaag-
„ de boven alles ſijne kaſſe. Tot hier toe zijn de woorden van onſen minlij-
ken Reyſiger.

Men vind in de Noorder Zee eene andere ſoorte van *Een-hoornen*, die dikwils door het ys aan de kuſten van Ys-land worden gedreven. Sy zijn van ſulke eene ſeldſame langte en dikte, dat de meeſte Schrijveren die'er af vermelt hebben, haar onder den ry van de Walviſſchen ſtellen. Sy zijn met geene ſchubben bedekt, gelijk de gene van de welke wy daar de beſchrijving hebben gegeven; maar met eene huyt die ſwart en hart is, gelijk de *Lamantin*. Sy hebben niet als twee vinnen aan de zijden, en eene groote en breede ſtekel-vinne op den rugge, de welke in het midde ſmaller zijnde, gelijk eenen dubbelden kam maakt, die hem verheft op eene ſeer bequame wijſe, om de wateren gemakkelijk te kloven. Sy hebben drie gaten in maniere van ſnuyf-gaten aan het beginſel van haren rugge, door de welke ſy alle het overvloedige water dat ſy in-geſwolgen

ſwolgen hebben, weder uyt ſullen braken, even als de Walviſſchen. Haar hooft eyndight ſcherp uyt, en aan de ſlinker zijde van het opperſte kaak-been is het voorſien met eenen hoorn die over-al wit is, gelijk de tand van eenen jongen Elefant, die ſomtijds van de lengte van vijftien tot ſeſtien voeten uyt het hooft waſt. Deſe hoorn is krom in eenige plaatſen, en over-al ſtraals-gewijſe met kleyne ſtrepen van Parel-graauwe verwe; dewelke niet alleenlijk op het opperſte zijn; maar die in het lichaam van den hoorn in-dringen, dewelke op het derde-deel hol is, en overal ſoo vaſt als het allerhardſte been.

Eenige willen dat deſe uytſtêking veel eer een tand als een hoorn zy, ter oorſake dat ſy niet uyt het voor-hooft komt, gelijk de gene daar wy van geſproken hebben, noch van boven uyt het hooft, gelijk die van de Stieren en van de Rammen; maar uyt het opperſte kaak-been, in het welke het eynde vaſt is, ge-

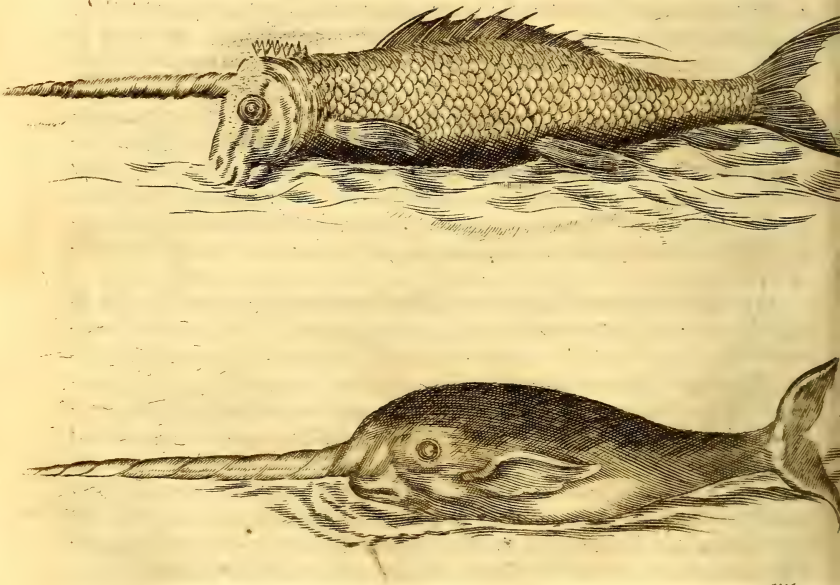

lijk

lijk de tanden in hare eygene holen en kasjes. Die van dit gevoelen zijn, voegen'er noch by, datmen sich niet moet verbasen, om dat dese Visschen niet meer als eenen van dese lange tanden hebben, aangesien dat de stoffe dewelke noch andere soude hebben konnen voort-brengen, t'eenemaal is uyt-geput om desen te vormen, die van sulk eene wonderbaarlijke lengte en dikte is, dat hy voldoen soude om'er hondert af te maken.

Het zy nu dat dese swaarwichtige en verwonderlijke verweering, waar mede dese wanschapene Visschen gewapent zijn, tand of hoorn genaamt moet worden, soo is het evenwel seker dat sy hem gebruyken om tegen de Walvisschen te vechten, en om te verbreken het ys van het Noorden, in het welke sy haar dikwils benart vinden; van waar komt datmen'er somtijds gesien heeft die om dat sy hare krachten ten sterksten hadden in-gespannen, om haar uyt het midden van dese Ys-bergen t'ontworstelen, niet alleenlijk de punt van dese natuurlijke Spiesse hadden stomp gemaakt; maar self hem hadden gebrokkelt en in twee stukken verbroken. Wy hebben in eene selve plaat doen snijden de gedaantens van den *Een-hoorn* dewelke strandden op het Eyland van de *Schild-padde*, en van eenen der genen van het Noorden, op datmen gemakkelijker magh onderscheyden het groot verschil dat'er tusschen dese twee soorten is.

Ter selver tijd als wy uyt ons Cabinet dese Historye te voorschijn haalden, om haar in het openbaar uyt te geven, een Schip van Vlissingen, gevoert door Nicolaas Tunes (in het welke mijn Heer de Burgemeester *Lampsen*, die nu Gecommitteerde is van sijne Provincie in de vergadering van mijne Heeren de Staten Generaal, en neffens hem mijn Heer *Biens*, mijn Heer *Sandra* en andere Koop-lieden van de selve Stad mede-standeren waren) gelukkigh wederom gekomen zijnde uyt de Straat van *Davis*, heeft van daar mede gebracht, onder andere ongemeene dingen, verscheyde uytstekende ontweydingen van dese *Een-hoornen* van de Noorder Zee, waar van wy nu gesproken hebben. En voor soo veel als de vertellinge diemen ons gesonden heeft nopende dese reyse, groot licht kan geven aan de stoffen die wy verhandelen, soo gelooven wy dat de keurlijke Leser goed sal vinden, dat wy ons met dese nieuwigheyt dienen by maniere van uyt-spatting, die vergeselschapt sal wesen met de selve getrouwigheyt, waar mede sy ons is gemeen gemaakt geweest.

De Hooft-man, van wie ons dit verhaal beschikt is, van Zeeland uyt-gevaren zijnde op het eynde van den Herfst des jaars 1656. van meeninge om eenigen nieuwen handel t'ontdekken in de Noordelijke landen, quam te belanden op het eynde van de maand van Juny in de *Straat van Davis*, van waar in eene Riviere gekomen zijnde die begint op den vier-en-sestighsten graat en tien minuten

nuten van de Linie na het Noorden, ſoo ſeylden ſy tot aan den twee-en-ſeven-tighſten, onder de welke gelegen is het land dat wy gaan beſchrijven.

Van dat d'Inwoonderen des Lands, die op de Viſcherye waren, het Schip gewaar wierden, quamen ſy het onderkennen met hare kleyne Schuytjes, die niet gemaakt zijn als om eenen eenigen perſoon te dragen; d'eerſten die haar tot deſen plicht voeghden, trokken'er ſoo vele andere na haar, dat ſy in korten tijd een geleyde van tſeventigh van dit kleyn vaar-tuygh uyt maakten, die dit uytheemſch Schip niet verlieten, tot dat het aan de beſte Rheede was geankert, alwaar ſy betuyghden door hare uyt-ſchateringen, en door alle de teykenen van goedwilligheyt, diemen magh verwachten van eene Land-aart van ſoodanigh eene op-voeding, de uytſtêkende vreughde die ſy hadden van ſijne gelukkige aan-komſte. Deſe kleyne Schuytjes zijn ſoo verwonderlijk, het zy dat ſy aangemerkt worden in hare ſtoffe, het zy datmen opſicht heeft op de wonderbaarlijke ſnêdigheyt waar mede ſy gemaakt zijn, of op d'onvergelijkelijke geſwintheyt waar mede ſy bêſtiert worden, dat ſy wel verdienen den eerſten rijgh te houden in de beſchrijvingen die deſe aangename uyt-ſpatting ons verſchaffen ſal.

Deſe kleyne Scheepjes zijn gemeenlijk van vijftien tot ſeſtien voetén lang, en ſy mogen in het midden, daar ſy allerdikſt zijn, ontrent vijf voeten in het ronde hebben. Van deſe plaatſe is het ook dat ſy beginnen te verkleynen, ſoodanigh dat d'uyterſte eynden ſcherp toe-loopen, die met witte beenderen voorſien zijn, of met den af-val van d'Een-hoornen, daar wy terſtont van geſproken hebben. Het opperſte is gantſch plat, en met leder bedekt, gelijk het over-al is, en het onderſte heeft de gedaante van den buyk eenes grooten Viſch: In-voegen dat ſy ſeer bequaam zijn om over de wateren te vloten. Sy hebben maar eene opening, die juyſt in het midden van het gantſch gebouw is. Deſe opening is rondom beleyt met eenen Walviſch-beenen boord, en ſy is gemaakt na de gelijkmatigheyt en na de dikte van eenes menſchen lichaam. Als de Wilden, die deſe ſoorte van kleyne Schuytjes hebben uyt-gevonden, haar willen gebruyken, het zy om te gaan viſſchen, of om haar op de Zee te gaan vermaken, ſoo ſtêken ſy door deſe opening hare beenen en hare dyen, en op haren rechten ſeet zijnde, binden ſy den rok die haar dekt ſoo ſtijf om den boord van deſe opening, dat ſy ſchijnen op dit bootje geënteт te weſen, en een lichaam met het ſelve te maken.

Siet daar wat betreft de gedaante, en de ſtoffe van deſe kleyne Scheepjes. Laat ons nu aanmerken de toe-takeling van de mannen die haar beſtieren. Als ſy van voornemen zijn op de Zee te gaan, dekken ſy haar boven hare andere kleederen met eenen over-rok, de welke tot geen ander gebruyk geſchikt is.

Dit

Dit Zee-kleed is gemaakt van verſcheyde vellen, ontblood van hun hayr, ſoo wel bereyd en te ſamen vereenight, datmenſe ſoude gelooven van een ſtuk te weſen. Het dekt haar van het opperſte van het hooft, tot onder den navel. Het is over-al beſtreken met eene ſwartachtige gomme, dewelke in het water niet verſmelt, en die het door-dringen verhindert. De Kaproen die het hooft dekt, ſluyt ſoo dicht onder den hals, en op het voor-hooft, dat ſy haar niet als het aangeſicht blood laat. De mouwen zijn aan de hand toe-gebonden, en het onderſte van deſen over-rok is ook ſoo ſorghvuldigh en met ſulk eene behendigheyt gehecht aan den boord van d'opening, dat het lichaam, dat'er ook mede bedekt is, altijd droogh ſit in het midde van de golven, die met alle hare krachten niet konnen nat maken als het aangeſicht en de handen.

Schoon dat ſy noch ſeylen, noch maſt, noch ſtier-roer, noch compas, noch anker, noch niet een eenigh ſtuk hebben van alle dien grooten toe-ſtel die vereyſcht word om onſe Schepen bequaam te maken tot de Zee te bevaren: Soo onderwinden ſy haar niet-te-min lange reyſen met deſe kleyne Schuytjens, op dewelke ſy ſchijnen genaayt te weſen. Sy hebben eene volkomene kenniſſe van de Sterren, en hebben geduerende de nacht geenen anderen leyds-man van nooden. De riemen die ſy gebruyken, loopen aan beyde d'eynden wat breed uyt na de gedaante van eene kaats-palette, en op dat ſy de baren gemakkelijker ſouden door-ſnijden, en langdueriger weſen, verrijken ſy haar met een wit been, dat d'eynden van het hout dekt; ſy beleggen'er ook de kanten van de ſpanen mede, en ſy hechten'er dit vercierſel aan met nagelen van hoorn gemaakt, die ſy in plaatſe van ſpijkers gebruyken. Het middelſte van deſe riemen is ook met beenderen verrijkt, of met dierbaren hoorn hoepels gewijſe omwonden, en daar by houden ſy haar vaſt op dat ſy hare handen niet ſouden ontglippen. Voorts, ſy handelen deſe dubbele riemen met ſulk eene geſwintheyt en ſnêdigheyt dat hare kleyne Schuytjes lichtelijk voor-by loopen de Schepen die alle hare ſeylen hebben by ſtaan, en die van de wind en van het Zee-drift begunſtight worden. Sy zijn ſoo verſekert in deſe kleyne bootjes, en ſy hebben ſulk eene behendigheyt in haar te beſtieren, dat ſy haar duyſend kromme ſprongen doen maken, om vermaak te geven aan die het aanſien. Sy ſchermen ook ſomtijds tegens de golven met ſulk eene kracht en geſwintheyt dat ſy haar doen ſchuymen, gelijk of ſy van een ſwaar onweder wierden beroert, en dan ſoudemen haar veel eer aanſien voor Zee-Gedrochten die tegens elk-ander horten, als voor menſchen: En ſelf om te betoonen dat ſy de gevaren niet ontſien, en dat ſy in goeden onderlingen verſtande zijn met dit Element, dat haar voed, en haar lief-kooſt, maken ſy den meulen, haar plompende en rondom beuitelende in de Zee, en met drie reyſen het weder hervattende; in-voegen dat

ſy mogen door-gaan voor ware twee-natuerige, Land- en Water-aarden.

Als ſy van voornemen zijn eenige reyſe te doen die langer als gemeen ſal weſen, of als ſy vreeſen door een onweder in de volle Zee geworpen te worden, ſoo voeren ſy met haar in het ledige van haar Scheepje eenen blaas ſoet water, om haren dorſt te leſſchen, en Viſch by de Son gedrooght, of bevroren, om haar te voeden by gebrek van verſche ſpijſen. Maar het gebeurt ſelden dat ſy gedwongen worden om eenen toe-vlucht in deſen voor-raat te ſoeken: want ſy hebben ſekere pijlen op de wijſe van kleyne worp-ſchichten, die op hare Scheepjes vaſt gehecht zijn, en die ſy ſoo fel weten uyt te ſchieten op de Viſſchen die ſy ontmoeten, dat het by-na nimmer gebeurt dat ſy ſonder deſe ververſchingen zijn. Sy hebben geen vuur van nooden om hare ſpijſen te braden, om dat ſy haar op de Zee en op het land gewoon zijn raauw te eten; ſy voeren ook ſekere tanden van groote viſſchen, of ſpitten van beenderen die geweldigh ſcherp zijn, die ſy in plaatſe van meſſen gebruyken, want ſy dienen haar daar mede om de Viſch die ſy gevangen hebben t'ontweyden en te ſnijden. Voorts daar en konnen geene geſchillen noch twiſten in deſe Schuytjes weſen, dewijl dat een eenigh man daar van is de Meeſter, de Bootsgeſel, de Schaffer, en de Stuerman, die het magh ſtille houden als het hem goed dunkt, of dat voor wind en gety laten drijven, als hy de ruſte wil nemen, die hem noodſakelijk is om ſijne krachten te hervatten. By deſe gelegentheyt ſoo knoopt hy ſijne roey-ſpaan aan riemen en ſnoeren van Herteleder tot dit gebruyk bereyd, en die met banden over dit Schip gehecht zijn: of anders hy hecht haar met eenen knoop in eenen ſtrik of litſe die voor aan ſijnen over-rok is.

De Vrouwen hebben het gebruyk van deſe kleyne Schuytjes niet; maar op dat ſy haar ſomtijds op de Zee mogen vermeyen, hare mannen, die haar geweldigh veel ſoetigheyt en vriendſchap bewijſen, geleyden haar in andere Schuyten, die van de groote van onſe Sloepen zijn, en bequaam om vijftigh perſoonen te dragen. Sy zijn gemaakt van rijſen aan elkander gevlochten, en ſy zijn bedekt met huyden van Zee-honden, gelijk de genen die wy daar beſchreven hebben. Sy konnen met kracht van roey-ſpanen geleyd worden als het ſtil weder is: maar als de wind kan dienen, hechten ſy aan de maſten ledere ſeylen.

Nu op dat de beſchrijving van deſe ſeldſame Scheepjes, en van deſe Zee-mannen, beter verlicht en als beſielt ſoude weſen: hebben wy'er de gedaante hier by doen ſtellen, de welke natuurlijk op het oorſpronkelijk is afgetrokken geweeſt.

Om nu te ſpreken van het land waar in deſe menſchen geboren worden, die ſoo verſtandigh in de Scheep-vaart zijn: de Graden onder de welke wy alreede geſeght hebben dat het is gelegen, getuygen genoegh dat het van eenen ſeer kouden toeſtant is. Het is waar dat geduerende de maanden van Juny en van July (die dē Somer van deſe Land-ſtreek maken, en die door een geduerige dagh verlicht worden, even als die van December en van January maar eene nacht maken) de lucht daar aangenaam, warm, en helder is: maar het overſchot des jaars zijn de dagen, die by beurte verlangen en verkorten, vergeſelſchapt met dikke miſten en nevelen, met ſneeuw, of yſel, dewelke geweldigh koud en onverdraaghlijk zijn.

Alle het Land dat by de Zee leyt, is droogh, en hompeligh met verſcheyde kale rotſen, die boven maten yſſelijk zijn; het word ook over-vloeyd in verſcheyde plaatſen in den tijd dat de ſneeuw verſmelt, met verſcheyde vervaarlijke water-ſtortingen, die hare omgeroerde wateren in den wijden boeſem van de Zee rollen. Maar alſmen een kleyn mijltje op eenen quaden wegh gewandelt heeft, ſoo ontmoet men ſchoone velden, die geduerende de Somer, met eene aangename groente betapijt zijn. Men ſiet'er ook bergen die overdekt zijn met kleyne boomen, die het geſicht wonderbaarlijk verheugen, en die eene

ne groote menighte van Vogelen en van wild-braad voeden. En men gaat'er door valleyen, die bevochtight worden met verscheyde heldere en aangename vlieten van soet water, die kracht genoegh hebben om haar tot aan de Zee te brengen.

De Hooft-man, die dit Schip van Vlissingen voerde, en die sedert korteling de reyse gedaan heeft, waar uyt wy dese vertelling trekken; met een gedeelte van sijn volk op het land getreden zijnde, en dat sorghvuldigh besien hebbende, ontmoete hy'er, onder andere dingen die aanmerkens waardigh waren, eene ader van eene sekere bruyne aarde, door-saayt met blinkende en versilverde looveren, van de welke hy eene tonne dede vullen om'er de proef af te nemen: maar na dat sy in de smelt-kroes is geleght geweest, heeft men bevonden dat sy niet bequaam was als om doosjes mede t'overplakken, en eenige andere geringe werken van hout, aan de welke sy eenen geweldigen schoonen glants geeft. Dese beduyding laat niet-te-min eenige hope, datmen Mijnen van silver in dat land soude mogen vinden, indien men noch dieper door-boord hadde.

Hoewel dit Land geweldigh koud is, soo sietmen'er verscheyde schoone en groote Vogelen met witte en swarte vederen, en van verscheyde andere verwen, die d'Inwoonderen villen om'er het vleesch af t'eten, en om haar met hare vellen te dekken. Men vind'er ook Herten, Elanden, Beeren, Vossen, Hasen, Konijnen, en oneyndige andere vier-voetige Beesten, die by-na alle van hayr wit of graauwachtigh zijn, en geweldigh dik, lang, sacht en seer bequaam om goede hoeden, of schoone en rijke pelteryen af te maken.

Wat de Volkeren belangt die dit Land bewoonen, onse Reysers hebben'er van twee soorten gesien, die te samen leven in goede eenigheyt en volmaakte vriendschap. D'eene zijn van eene geweldige hooge gestalte, wel gemaakt van lichaam, van tamelijk blanke verwe, en snêdigh op het loopen. D'andere zijn veel kleyner, van eene Olijf-verwige huyt, en redelijk wel gematight in hare lede-maten, behalven dat hare beenen kort en dik zijn. D'eerste scheppen vermaak in de jacht, tot de welke sy gedreven worden door hare geswintheyt en hare schoone natuurlijke gestaltenisse: terwijl dat d'andere haar met de visscherye bemoeyen. De tanden van haar alle zijn uytnemende wit en dicht geset, hunne hayren zijn swart, hare oogen levendigh, en de trekken van het aangesicht soo wel gemaakt, datmen'er geene aanmerkelijke wan-gestalte aan kan bespeuren. Sy zijn alle soo kloek en van soo krachtigh eene getempertheyt, dat men'er verscheyde siet, die het hondertste jaar van haren ouderdom voor-by zijnde, noch seer blymoedigh en sterk zijn.

In haren gewoonlijken ommegang schijnen sy vrolijk, vrypostigh en moedigh

digh gesint te wesen. Sy beminnen d'uytheemschen die haar komen besoeken, ter oorsake dat sy haar naalden, vis haken, messen, hak-messen, en alle het ander yser-werk, dat sy van nooden hebben, brengen, en waar van sy sulk eene groot-achting maken, dat sy die koopen voor het beding van hare eygene kleederen, en van alles dat sy kostelijkst hebben: Maar sy zijn sulke vyanden van alle nieuwigheden rakende hare kleeding, en haar voedsel, dat het wel moeylijk soude zijn haar eenige verandering te doen aan nemen, noch in het eene noch in het andere. Al-hoewel dat sy eene van d'allerarmste en van d'aller Barbariste Nacien zijn die de Son verlicht, soo gelooven sy haar seer gelukkigh, en de best-bedeelde van de werelt te wesen: En sy hebben sulk eenen goeden waan van haren stijl van leven, dat de plichten der beleeftheden van alle d'andere Volkeren, by haar door gaan voor qualijk-voeghlijke dingen, die wild, en ten uyterste belachlijk zijn.

Dese hooge achting dewelke sy van haren staat verkregen hebben, is niet weynigh behulpsaam tot hare voldoening, en tot die vergenoeging des geestes diemen op haar aangesicht magh lesen; voeght hier by dat sy haar niet onderhouden in d'ydelheyt van verscheyde voornemens, die hare gerustheyt souden mogen beroeren: Sy en weten niet wat te seggen zijn, alle die knagende bekommeringen, en die onverdraaghlijke en lastige verdrieten, waar mede d'ongebonde begeerte tot de rijkdommen het meeste gedeelte van d'andere menschen quelt. De gemakkelijkheyt van schoone en prachtige gebouwen, de glorye der eeuwe, de wellusten van de maaltijden, de kennisse van de schoone dingen, en alles wat wy de soetigheyt en de ruste des levens achten te wesen, tot haar noch niet door gedrongen hebbende, soo worden sy ook niet gequelt met de gedachten van haar te besitten, die de soete ruste die sy genieten, mochten verstoren: maar alle hare aanslagen zijn bepaalt, in de dingen die juyst noodsakelijk zijn tot hare kleeding, en tot haar voedsel, te verkrijgen sonder een driftige aanstoking.

Hare gebruykelijkste oeffeningen zijn de visscherye en de jacht: en hoewel dat sy geene vuur-roers noch netten hebben, soo heeft de listige nood haar andere behendige streken in-geblasen, die haar bysonder zijn om haar in die gelegentheyt met goede uytkomst te werk te stellen. Sy eten alle de spijsen daar sy haar mede voeden sonder die te doen braden, en sonder andere sauce als die haren vryen honger haar verschaft. Sy lacchen met die den Visch of het Wild-braad doen braden; want sy houden dat het vuur alle haren natuurlijken geur, en alles wat haar aangenamer voor den smaak maakt, verteert.

Al-hoewel dat sy geen vuur van nooden hebben om hare spijsen te braden, soo prijsen sy evenwel het gebruyk daar af geweldig, en hare holen zijn'er nim-

mer van ontbloot in den winter; ſoo om door het licht des ſelfs te verhelderen en te verſoeten, de ſwartigheyt en de yſlijkheyt van die lange duyſtere nacht, die in haar geweſt heerſcht; als om door ſijne lieflijke warmte te matigen de koude die haar van alle kanten belegert houd. Maar als ſy hare ruſte nemen, of als ſy gedwongen zijn uyt hare Grotten te komen, voorſien ſy haar met eene ſekere pelterye, de welke door eenen uytſtêkenden trek van de Godlijke Voorſienigheyt, de kracht heeft van haar te beſchermen tegen alle d'ongevallen van de koude, wanneer ſy ſelf in het midden van het ſneeuw gelegen waren.

De kleederen van de mannen beſtaan in een hemd, eenen broek, eenen over-rok, en leerſen. Het hemd komt niet verder als tot onder de lendenen. Het heeft eene kappe, die het hooft en den hals bedekt. Het is gemaakt

van

van blaſen van groote Viſſchen, die geſneden zijn aan ſtrooken van gelijke breedte, en ſeer ſinnelijk aan elkander genaayt. Het heeft aan de borſt geene opening, gelijk d'onſe; maar op dat het niet en ſcheure in het aantrekken, ſoo zijn d'eynden van de mouwen, het hooft-gat, en het onderſte geſoomt met een ſwart en geweldigh dun leder: na de gedaante die wy in deſe plaatſe hebben doen ſtellen.

Hare andere kleederen, en ſelf hare laarſen, zijn ook van te-ſame-gevoeghde ſtukken, gelijk hare hemden: maar ſy zijn van eene veel ſterkere ſtoffe, te weten van Harte-vellen, of van Zee-honden volkomen wel toe-bereyd, en voorſien met hun hayr. Die van den Wilden, van den welken wy hier het af-beeldſel hebben doen ſtellen, na het leven op het oorſpronkelijk afgeteykent, was van vellen van tweederhande verwen, de ſtrooken waren geſneden op eene gelijke breedte, en ſoo wel gevoeght, dat een witte ſtraal genaayt was tuſſchen twee bruyne, door eene aangename by-een-ſchikking. Het hayr, dat buyten op ſtont, was alſoo glad, en alſoo ſacht als ſelp, en het was ſoo vlak neder geſtreken, en de verſcheyde ſtukken quamen ſoo volkomentlijk over-een, datmen van buyten ſoude geoordeelt hebben het geheele kleed uyt een eenigh vel geſneden te zijn. Wat nu belangt de gedaante van den Overrok en van alle het uyterlijke vercierſel van den Wilden die'er mede was opgepronkt. De Plaat-ſnijder heeft haar ſoo levendigh in deſe koper-ſnede vertoont, dat het eenen onnutten arbeyd ſoude weſen daar eene breedere beſchrijving van te willen maken.

Deſe Wilden die deſe Engte bewoonen, komen nimmer uyt in het veld ſonder op de ſchouder te hebben eenen pijl-koker, vervult met pijlen, en den boogh of de worp-ſchicht in de hand. Wat de pijlen aan-gaat, ſy hebben'er van verſcheyde ſoorten. Eenige zijn bequaam om de Haſen, de Voſſchen, de Vogelen, en allerhande kleyn Wild-braad te dooden: en d'andere zijn niet geſchikt als om de Harten, d'Elanden, de Beeren, en d'andere groote beeſten ter neder te vellen. Gene zijn maar twee ofte drie voeten lang, en in plaatſe van yſer is hare punte voorſien met een dun been, ſnijdende en geweldig ſcherp, dat d'eene van de zijden gebult heeft met drie ofte vier weêr-haken, die te wege brengen datmen haar niet weder kan rukken uyt de plaatſe die ſy hebben door-boort, ſonder de wonde wijder te maken: En deſe, die ten minſten vier ofte vijf voeten lang zijn, zijn gewapent aan het eynde met een ſcherp been, dat ook weêr-haken heeft, gemaakt gelijk de tanden van een ſaagh. Sy werpen deſe laatſte met de hand uyt; maar om haar meer kracht te geven, en verder te doen toe-reyken, ſoo hechten ſy aan haren rechteren arm een hout van anderhalf voet lang, dat aan d'eene zijde eene tamelijke diepe groeve heeft, in

dewelke ſy het dikke eynde van deſe ſpeer leggen, die met een kleyn gaatje aan het eynde ſluyt in een kleyn ſcherp beentje dat vaſt is aan het uyterſte van de groef van het ander hout, om door dit middel vaſt te leggen, en dan aldus de ſchicht uyt-geworpen zijnde, ontfangt hy een veel krachtiger voort-drijving, en doet een veel feller uyt-werking.

Sy dragen ook ſomtijds in de hand eene ſoorte van ſpeeren, die van een geweldigh ſwaar hout zijn voorſien aan het dunſte eynde met een rond been, waar van de punt op eenen ſteen geſlepen is geweeſt, of wel ſy voorſien die met de hoornen, of de tanden van de Viſſchen die wy beſchreven hebben. Deſe ſpeeren zijn van ſeven ofte acht voeten lang, en ſy zijn verrijkt aan het dikſte eynde, met twee vlerken van hout, of van Walviſch-been, die haar een weynigh meer bevalligheyt geven als ſy ſonder dit vercierſel ſouden hebben.

Boven verſcheyde ſoorten van Viſch-angels die ſy gebruyken om de kleyne Viſſchen te vangen die aan hare kuſten ſwemmen, hebben ſy noch verſcheyde ſoorten van worp-pijlen, die ſy kunnen uyt-ſchieten met eene onvergelijkelijke geſwintheyt op de groote en wan-ſchapene Viſſchen, die ſy in de volle Zee gaan ſoeken. En op dat de genen die ſy met deſe ſoorten van ſchichten gequetſt hebben, niet op de grond van het water ſouden ſinken, en hare verwachtinge te leure ſtellen, ſoo binden ſy aan het dikke eynde een ſnoer-lijn van Harte-leder, vijf-en-twintigh of dertigh vademen lang, en ſy hechten aan het eynde van deſe lijn, of ledere ſnoer, eene blaſe vol wind, dewelke altijd boven op het water weder-keerende, haar de plaatſe aan wijſt daar de Viſch is, die ſy na haar trekken, of wel ſy leyden hem gemakkelijk na het land, na dat hy hem wel geweert heeft, en ſijne krachten uyt-geput.

De jonge vrouwen dragen een kleed dat weynigh verſcheelt van dat der mannen: maar d'oude wijven bekleeden haar meeſt den tijd met de vellen van ſekere groote Vogelen, die witte en ſwarte vederen hebben, en geweldigh gemeen in dat land zijn. Sy hebben de behendigheyt van haar ſoo eygentlijk te villen, dat de vederen vaſt blijven aan de huyt. Deſe kleederen hangen haar niet lager als tot aan de kuyten. Sy zijn gegort met eenen lederen riem, aan dewelke in plaatſe van ſleutelen, ſy verſcheyde beentjes hangen, die ſcherp zijn gelijk elſen, en van de ſelve langte als hooft-naalden. Sy dragen noch arm-ringen, noch hals-banden, noch oor-behangſelen: maar tot alle cieraad maken ſy haar eene ſnêde in yedere wang, en ſy vervullen het lijk-teyken met eene ſekere ſwarte verwe, die na haren waan, haar veel aangenamer doet ſchijnen.

Terwijl dat de mannen haar vermeyden op de jacht, of in de viſſcherye, ſoo zijn ſy bêſigh met kleederen te naayen, en met het maken van tenten, van

korven, en alle den kleynen huysraat, die noodigh is tot de huys-houding. Sy dragen ook groote sorge voor de kleyne kinderen; en soo sy verbonden zijn om van wooninge te veranderen, of hare mannen in eenige reyse te volgen, dan dragen, of geleyden sy haar over-al daar sy gaan; en om haar op den wegh te vermaken, en haar te vreden te stellen als sy krijten, soo hebben sy kleyne trommeltjes, die met blasen van Visschen overdekt zijn, op de welke sy sulke goede akkoorden konnen maken, dat de rinkel-trommels niet soeter noch aan-

gena-

genamer zijn. Sy klinken daar ook op om ſchrik aan te jagen, en de Beeren te doen vluchten, als ook d'andere verwoede Beeſten, die dikwils komen ſnuffe-len by de holen daar deſe Wilden haar in vertrekken, met hare huys-geſinnen, geduerende den Winter; of rondom de tenten in de welke ſy woonen in den Somer. Wy hebben in deſe plaatſe doen ſtellen het af-beeldſel van eene deſer Vrouwen met vederen bekleed, aan de welke men ſal konnen bedenken wat be-valligheyt d'andere mogen hebben.

Hoewel deſe arme Barbaren weynige Burger-wetten hebben, nietemin hebben ſy onder haar Koninkjens en Hooft-mannen, die haar beheerſchen, en die de voorſitting in alle hare vergaderingen houden. Sy verheffen tot deſe waardigheden die de beſt-gemaakte van lichamen zijn, de beſte Jageren, en d'allerdapperſten. Sy zijn met ſchoonder vellen, en dierbaarder pelteryen be-kleed als hare onderdanen, en tot teyken van hare grootheyt, dragen ſy een ken-teyken op de maniere van eene roſe van borduerſel die genaayt is voor op haren over-rok, en als ſy gaan, worden ſy altijd geleyd van verſcheyde jonge mannen, die gewapent zijn met bogen en pijlen, en die alle hare bevelen ge-trouwelijk volbrengen.

Sy hebben de kenniſſe niet om huyſen te bouwen; maar geduerende den Somer woonen ſy op het veld onder tenten van leder, de welke ſy met haar dragen, om haar te ſtellen in alle de plaatſen die ſy goed vinden om te legeren: en by den Winter woonen ſy in holen, die natuurlijk in de bergen gemaakt zijn, of die ſy'er door konſt uyt gegraven hebben.

Sy ſaayen niet, noch verſamelen geenigh graan van d'aarde, tot d'onderhou-ding van haar leven. Sy hebben ook geene boomen of planten die vruchten dragen bequaam om t'eten, uyt geſondert weynige aard-beſiën, en eene ſoorte van braam-beſiën: maar ſy beſtaan niet, gelijk wy alreede aangeteykent heb-ben, als door hare jacht en door hare viſcherye. Het ſuyver water is haren ge-woonlijken drank, en voor hare allerwelluſtighſte onthalen, drinken ſy het bloed van de Zee-honden, en dat van de Harten, en van andere aard-gedier-ten die ſy hebben ter neder gevelt, of die ſy in de ſtrikken hebben doen vallen, welke ſy haar met eene verwonderlijke konſte weten te ſtellen.

De Winter ſoo lang en ſoo geſtreng zijnde in deſe land-ſtreke daar ſy woo-nen, is het niet mogelijk of ſy moeten veel hongers-nood hebben geduerende deſe droevige geſteltenisſe van het jaar, namentlijk in den tijd van die afgrijſe-lijke nacht, die haar twee gantſche maanden omringt; maar boven dat ſy ter nood den honger gemakkelijk verdragen, ſoo hebben ſy ſoo vele voorſienig-heyt, dat ſy in den Somer het overſchot van hare jacht en van hare viſcherye doen droogen, en leggen die in bewaring, met alle het vet, en het ongel, dat ſy

hebben

hebben konnen vergaderen, tot den voor-raat van dit moeyelijk en quellijk ſayſoen. Men ſeght ſelf dat ſy ſoo ſlim zijn op de jacht ter gunſte van de Mane, dat geduerende d'allerdikſte duyſterniſſen die haar bedekken, ſy ſelden onvoorſien zijn van verſche ſpijſen.

Sy hebben de ſinlijkheyt niet van andere landen te beſien als dat van hare geboorte; en indien het gebeurt dat eenigh hart onweder, of eenige andere ontmoeting, haar in eenigh uytheemſch land gedreven heeft, dan ſuchten ſy ſonder op-houden na haar lieve Vaderland, en ſy geven haar geene ruſte, voor datmen haar daar in herſtelt heeft: dat by aldien men haar weygert, of te lange uyt ſtelt om haar deſe weldaad toe te ſtaan, ſoo trachten ſy om'er te komen met gevaar van haar leven, ter gunſte van hare kleyne ſchuytjes, in de welke ſy haar blood begeven voor alle de gevaarlijkheden van de Zee, ſonder ander geleyde als dat van de Starren, waar van ſy kenniſſe genoegh hebben, om hare Scheep-vaart na den ſelver loop te ſtieren.

De tale die ſy gebruyken heeft niet gemeens met die van alle d'andere volkeren des Aardbodems. Wy hebben'er eenen kleynen Woorden-noemer af: maar uyt vreeſe van deſe uyt-ſpatting een weynigh te veel te vergrooten, ſoo achter-houden wy hem onder onſe gedenk-ſchriften, tot dat eene tweede reyſe, diemen na die Straat aan-leght, ons daar helderder lichten af heeft gegeven.

Men heeft noch niet wel konnen bemerken, wat ſoorte van Gods-dienſt by deſe arme Barbaren in gebruyk is: maar om dat ſy de Son dikwils aanſchouwen, en dat ſy hem met verwondering toonen, hare handen om hooge hefſende, ſoo heeft men daar uyt voor-dacht, dat ſy hem voor haren God hielden.

Het Schip dat ons deſe Vertelling beſchaft heeft, keerde weder uyt deſe *Straat van Davis*, beladen met verſcheyde goede koopmanſchappen, waar van wy hier de lijſte ſtellen, om te toonen dat de koude in deſe land-ſtreek ſoo geſtreng niet is, dat ſy'er alle ſoorten van handel bevroren heeft.

1. Negen hondert Zee-honde-vellen, ten meeſten deele van ſeven tot acht voeten lang, geteykent, en gewatert met ſwart, met ros, met geluw, met tanneyt, en met verſcheyde andere verwen die hare waarde verhooghden, boven diemen gemeenlijk in Holland ſiet.

2. Verſcheyde rijkelijke vellen van Harten, van Elanden, van Beeren, van Voſſen, van Haſen, en van Konijnen, waar van het meeſte gedeelte volkomentlijk wit waren.

3. Een groot getal van koſtelijke Pelteryen van vier-voetige beeſten, die dit geweſt alleen eyge zijn, en die onder ons noch geenen naam hebben.

4. Ver-

4. Verscheyde pakken Walvisch-baarden, van eene uytstékende langte.

5. Volkome kleederen van d'Inwoonderen des Lands, waar van dat eenige van vellen waren, en d'andere van Vogele-huyden, en van gedaante als wy die vertoont hebben.

6. Verscheyde van hare hemden gemaakt van blasen van Visschen, seer sinlijk genaayt, van hunne mutsen, wanten of hand-schoenen, laarsen, pijl-kokers, pijlen, bogen, en andere wapenen die sy voeren, gelijk ook verscheyde van hare tenten, van hare sakken, van hare korven, en anderen kleynen huys-raat die sy in de huys-houding gebruyken.

7. Een groot getal van die kleyne Zee-schuytjes, die gemaakt zijn om alleen eenen man te dragen. Een groot Schip vijf-en-veertig voeten lang dat gemakkelijk vijftigh personen konde voeren.

8. Maar het gene allerongemeenst en allerkostelijkst was, dat was eene wel-aanmerkelijke menighte van die tanden, of hoornen van die Visschen diemen *Zee-Een-hoornen* noemt, die de schoonste, de grootste, en de best-gemaakte geoordeelt worden, van alle diemen tot noch toe gesien heeft.

Men heeft'er eenige te Parijs af-gesonden, en in andere Gewesten van Europa, die wel ontfangen zijn geweest: maar het is waarschijnlijk dat sy noch meer geacht sullen worden, als men de kennisse sal hebben van de verwonderlijke krachten die sy in de Genees-konste hebben. Want schoon hare schoonheyt, en hare seldsaamheyt, haar d'eerste plaatse behooren te geven onder de dierbaarste rijkdommen van d'allerkeurlijkste Cabinetten: verscheyde beroemde Genees-meesters en Drank-mengers van Denemerken, en van Duyts-land, die'er in verscheyde ontmoetingen, de proeven af-genomen hebben, getuygen volstandighlijk dat sy het vergif verjagen, en dat sy alle die selve eygenschappen hebben diemen gemeenlijk den Hoorn van den Land-Een-hoorn toe-schrijft. Siet daar genoegh, en misschien te veel na den smaak van sommige, voor eene enkele uytspatting.

NEGENTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Visschen bedekt met harde korsten, in plaatse van vellen en van schubben: van verscheyde seldsame Kink-hoorens: en van eenige andere schoone voort-teelingen van de Zee, die aan de kusten van de Voor-eylanden gevonden worden.

SOnder ten minsten eenige mede-bedeeling te hebben van die Hemelsche Wijsheyt, die ten anderen tijde aan Salomon wierd geschonken, om te spreken niet alleenlijk van den Ceder-boom die op den Liban wast af, tot aan den Ysop die uyt de wand groeyd; maar noch van de Beesten, de Vogelen, de kruypende Dieren, en de Visschen: soo is het onmogelijk te door-gronden de diepe verborgentheden van de wateren, om daar in te tellen alle d'uytstêkende schepselen die in haren boesem spelen, en na te speuren alle de in-gestorte krachten en eygenschappen, waar mede sy veredelt zijn. Want dese Hooft-stoffe is begiftight met sulk eene wonderbaarlijke vruchtbaarheyt, dat sy niet alleenlijk voort brengt in allen overvloed de Visschen van onderscheydene soorten, die dienstigh zijn tot het voedsel van den mensche, en die ten meesten deele zijn van eene onmatige grootheyt en wanschapene gedaante, gelijk wy die terstont in de voorgaande Hooft-stukken vertoont hebben: maar noch sulk eene groote menighte van dierbare Kink-hoornen en andere seldsaamheden, dat men moet belijden dat de Godlijke wijsheyt, die haar uyt-spreyd in alle soorten, alle dese rijke schoonheden getrokken heeft uyt hare on-uytputtelijke schatten, om de heerlijkheyt van hare macht te voorschijn te doen komen uyt het midden van de golven der Zee; en om ons soetelijk te noodigen tot de verwondering van hare goedigheden, en van hare aanbiddelijke Voorsienigheyt, dewelke haar vernedert tot in de diepten der afgronden, om haar te bevolken met een getal van goede schepselen, die elders niet gesien worden, en met oneyndige andere, die de letteren, de teykenen, en de beelden dragen van d'aanmerkelijkste lichamen die de Hemelen vercieren, of die in de lucht vliegen, of die d'aarde een schooner aansien geven: van waar komt dat men'er vind gelijk wy in dit Hooft-stuk sullen sien, Starren, Kornetten, Trompetten, Porceleynen, Boomen, Appelen, Castanjen, en alle de meest verrukkende sinlijkheden die onder de menschen gepresen worden. Nu om te beginnen met de Visschen die bedekt zijn met harde en vaste korsten, in plaatse van schubben, of van vellen: daar zijn'er verscheyde soorten in de Zee, en in de Rivieren van de *Voor-eylanden*. Men maakt bysonder staat van de *Homars*, van de *Spinnekoppen*, en van de *Kreeften*.

I. LID.

I. LID.

Van de Homars.

DE *Homars* zijn eene ſoorte van Kreeften van de ſelve gedaante als die van onſe Rivieren. Maar ſy zijn ſoo groot dat'er maar eenen van nooden is om eene ſchotel te vullen. Haar vleeſch is wit en ſmakelijk, maar wat hart om te verteeren. D'Eylanderen vangen haar by nacht op het ſand, of op de platen van de Zee; en met de hulpe van een toorts-licht of de helderheyt van de Mane, ſoo door-rijgen ſy haar met eene kleyne yſere vorke.

II. LID.

Van de Zee-ſpinnekoppe.

DE *Zee-ſpinnekoppe* is van ſommige gehouden voor eene ſoorte van *Kreeften.* Sy is bedekt met twee geweldigh harde ſchubben, waar van d'opperſte verheve is, en d'onderſte is gladder, en getant met rouwe puntjes. Sy heeft verſcheyde beenen, en eenen ſtaart die ſterk is, en ſomtijds ontrent eenen voet lang. Eenige Wilden ſoeken haar ſorghvuldighlijk om'er hare pijlen mede te wapenen. Als deſe Viſch in de Son gedroogt is, word ſijne ſchubbe glinſterende, en gelijk door-ſchijnende, hoewel ſy natuurlijk aſch-verwigh is.

III. LID.

Van de Kreeften.

DE gewoonlijke *Kreeften* van de *Voor-eylanden* zijn van de ſelve gedaante als diemen aan de kuſten van Vrankrijk viſcht. Daar zijn'er van onderſcheyde groote, maar d'ongemeenſte zijn die van roof leven. Sy zijn tamelijk gemeen aan het meeſte gedeelte van d'Eylanden, boven alle aan de *Maaghden.* Sy houden haar onder de ſtruyken van de boomen aan den oever van de Zee: en na het voor-beeld van die Kik-vorſchen diemen *Viſſige* noemt, ſoo verſpieden ſy uyt hare ſterkte d'Oeſters en de Moſſelen, om haar tot beuyt te maken, en ſy vangen haar door eene verwonderlijke liſtigheyt. Die deſe is, dat ſy beſpeurt hebbende hoe hare tanden en hare verweeringen niet ſterk genoegh zijn om de ſchelpen te breken die deſe lekkere Viſſchen dekken: en ook vernomen hebbende hoe ſy verſcheyde malen op eenen dagh hare ſchelpen openen om de verſche lucht te ſcheppen, verſpieden ſy dien tijd ſorghvul-

dighlijk, en haar voorsien hebbende met eenen kleynen ronden Keysel-steen, die sy uyt het drijf-sant hebben gekoren, soo houden sy hem gereed in d'eene van hare tangen, en naderende by den Oester, of by den Mossel, laten sy hem met sulk eene gaauwigheyt vallen in hare geopende schelpe, dat sy haar niet weder konnende toe-sluyten, den Visch tot eenen roof blijft van dese loose jageren.

Wat betreft de *Kink-hoornen* diemen in dese Eylanden vind, in de kreken en op de plaat-sanden daar de Zee haar spoelt, sy zijn in groot getal, en van verscheyde soorten. Siet hier de meest-gesochte en d'alleraanmerkelijkste.

IV. LID.

Van den Burgau.

DEn *Burgau*, die de gedaante van eene Slekke heeft, ontbloot zijnde van d'eerste korste die hem van buyten dekt, vertoont eene versilverde Schelpe, en door-vloeyt met vlekken van een glinsterend swart, van een vrolijk groen, en van sulk een volkomen en schitterend graauw, dat geen emaillieerder dat soude konnen bereyken met alle sijne konst. Soo ras als de Visch, die d'eere heeft van onder sulk een dierbaar dak te huys-vesten, daar de besitting af verlaten heeft, sietmen terstont eenen grootsen en deftigen ingank, bekorst met paarlen: en in't gevolgh verscheyde rijkelijke vertrekken, soo helder, soo effen, en over-al geëmaillieert met sulk een levendigh silver, dat'er niets heerlijkers noch schooners kan gesien worden, in stoffe van Kink-hoornen.

V. LID.

Van den Helm.

DE *Helm*, die van ongelijke groote is, na de gelijkmatigheyt van de Hoofden soo veler Visschen als'er mede bekleed zijn; is aldus genaamt ter oorsake van sijne gedaante. Hy is verdubbelt van binnen, en op de kanten, die dik, plat, en getant zijn, van een inkarnaat satijn, uytnemend blinkend. En van buyten is hy gefatsoeneert met eene aangename boersheyt, en rouwigheyt, die verheven is met verscheyde kleyne bulten, door-vloeyd met duysend snakeryen, op de welke men eenen vederbos van verscheyde ongemeene verwen siet wateren en krullen.

VI. LID.

Van den Lambis.

DEn *Lambis*, heeft misschien desen naam verkregen, ter oorsake dat de Visch, die hem doet bewegen, de gedaante heeft van eene groote tonge, die de drabbige vochtigheyt lekt, de welke vast kleeft aan de rotsen waar tegen de Zee met hare golven spoelt. Dit is een van de grootste Kink-hoornen die gesien worden. Hy is om-gekrult aan d'eene van sijne kanten, om beter te voorschijn te doen komen de schoone gepurperde verwe die hem van binnen verrijkt. Maar men moet bekennen dat sijn klomp tamelijk grof en rouw zijnde, van boven met verscheyde harde en scherpe bulten geknobbelt, hem de deuren van de Cabinetten soude toe-sluyten, indien de konst, hem sijnen eersten rok af-lichtende, daar onder niet ontdekte de schakering en de nettigheyt van de gespikkelde schelpe, die hy onder dat veld-kleed draaght. De Visch die in de holen van dese kleyne beweeghlijke rotsen huys-vest, is soo groot, dat'er weynige van nooden zijn om eene schotel te vervullen. Hy magh gestelt worden op de tafelen van de lekkere, aangesien dat hy wel gestooft, en noch beter gepepert is, om sijne harde verteering te verbeteren. En om winste van sijne ontweyding te trekken, uyt-gebrand zijnde en gemengt met rivier-sand, soo maakt men'er eenen tiras af, die den regen en alle d'ongemakken van den tijd weder-staat. Desen *Lambis* ook toetende gelijk eenen jacht-hooren, en van geweldigh verre konnende gehoort worden, soo gebruyken hem eenige Bewoonderen der Eylanden om haar volk tot de maaltijd te roepen.

VII. LID.

Van de Porcelainen.

DE *Porceleinen* moeten gestelt worden onder d'allerongemeenste voortteelingen van den Oceaan: het zy datmen overwege die aangename effenheyt, waar mede sy en van buyten en van binnen gelikt zijn; het zy men eenen wederslagh make op soo vele onderscheyndene en levendige verwen waar mede sy zijn bekleed. Sy krullen haren gekartelden boord, en trekken die na binne-waarts, en hoewel sy min of meer beglanst zijn, soo zijn sy alle van eene selve langwerpigh-ronde gedaante, gapende in het midden, en om-gevouwen aan den bek. Maar daar worden'er gevonden die geweldigh verscheyde zijn in groote en in verwe.

De gewoonlijkste zijn van een vergult geluw, gesprikkelt met kleyne wit-

te, of roode vlakjes, en men soude van verre seggen dat dit teykenen van paarlen, of granen van koraal zijn. Men siet'er ook die blaauwachtigh, gestarnt, graauwachtigh, kristalijnigh, en van Agaat-verwe zijn.

Maar die van de Lief hebberen de meeste geacht worden, zijn van buyten inkarnaat-koraligh, en versilvert van binnen: of wel sy zijn bepronkt met een schoon hemels-blaauw van binnen, en met eenen rijken Porfijr van buyten, door-straalt met kleyne vergulde draden. Men prijst haar ook met reden die boven op van een glinsterend groen zijn gelijk esmaragd, en beparelt inwendigh, aan de kanten, en in hare groeven. Het is in de selve rijgh daar men de genen stelt die op den rugge van een blinkend swart zijn, gelijk gitte, en voorts geëmaillieert met een verstervend blaauw, door-vloeyt met kleyne purpere adertjes.

Eyndelijk, daar zijn'er die geschakeert zijn met soo vele levendige verwen, dat het schijnt of de Regen-boogh op dese kleyne Schepselen heeft in-gedrukt eene bekorting van sijne allerverrukkenste schoonheden: daar zijn'er ook oneyndige andere die bemaalt zijn met soo vele beeltenissen en quieren, dat het te gelooven is hoe de Natuure in hare allervrolijkste luymen was, toen sy haar stelde om dese wonderen voort te brengen.

Maar het quaad is, dat de Zee, die haar besit, gelijk hare allerkostelijkste juweelen, haar daar niet gaarne van ontlost, en schijntse niet te geven als tegen wil en dank. Want soo de winden haar somtijds niet tot gramschap noopten, en hare ingewanden niet het onderste boven rommelden, om tot in den grond van hare schatten te booren, en haar de dese met gewelt t'ontrukken, sy soude alleenigh dese rijkdommen en dese schoonheden genieten, sonder ons immer daar van mede te deylen.

De Lief-hebberen om'er den glants af te verheffen, plaatsen haar na haren rijgh, en na hare waarde, in onderscheydene kasjes, gevoert met groen fluweel, of eenige andere rijkelijke stoffe. En na-volgende de Bloemisten, die hare Tulpen en hare Nagel-bloemen behoedanigen met de namen van *Cesars*, en van d'allerdoorluchtighste Helden; doen sy haar dragen de tijtelen van Keysers en van Vorsten.

VIII. LID.

Van de Zee-Kornetten.

MEn siet noch in de *Voor-eylanden*, twee soorten van die groote Kinkhoornen die men *Zee-kornetten* noemt, die gedraayt zijn aan het eynde op de wijse van eenen Vijselaar. Eenige zijn wit gelijk elpen-been, en wijken den

den glants van het selve nergens in. D'andere zijn verrijkt van binnen met een parel-graauw, uytstêkend glinsterachtigh, en van buyten met verscheyde schoone en levendige verwen, die somtijds uyt-eyndigen in schubben, of haar verspreyden op de wijse van golven, die haar voort-stuwen en die d'eene op d'andere kabbelen, van den boord van de wijde opening van boven af te sien tot aan d'omgekrulde punt daar sy versterven. Indien men dese Cornetten doorboort aan het kleyne eynde, soo maakt men'er eene soorte van musikaal speeltuyg af, dat een scherp en door-dringend geluyt geeft, en dat voort-gedrongen zijnde door de verscheyde bochten en kromten van desen Kink-hoorn, sich van verre doet hooren, gelijk de klank van eene Klaroen soude doen. Maar daar is eene verborgentheyt, in het blasen wel te passen na behooren, om haar te doen spelen.

De Zee, alsoo wel als de Bouw-konstenaren schept vermaak in het voortbrengen van werken van verscheyde schikking. Somtijds maakt sy'er op sijn boersch, die t'eenemaal naakt zijn, en weynigh verciersel hebben; en somtijds maakt sy'er te-samen-gevoeghde door eene vermengeling van schikkingen, die d'eene d'andere te hulpe komen, met soo vele lieflijkheyt en eligheyt, dat'er niets aangenamers voor het ooge is. Dit word bespeurt in eene oneyndigheyt van Kink-hoornen, die verscheydentlijke zijn met hondert duysent quieren en krullen. Men kan'er in gewaar worden door-een gevlochte strikken, soorten van vruchten, buyten-werksche uyt-sprongen, diamant-punten, hangende druppelen, naalden, klokken, pyramiden, pylaren, hare schaften en kapiteelen, molen-ysers en eene oneyndigheyt van andere inbeeldingen en grillen, die stoffe van onderhoud en verwondering aan de Lief-hebberen geven. Gelijk men in der daad sich nimmer genoegh soude konnen verwonderen door dese staaltjes, over de verwonderlijke verscheydentheyt van soo vele rijkelijke werken, die de wateren bewaren in hare diepe Kabinetten.

IX. LID.

Van de Paarlemoer.

DE Schelpen en de Kink hoornen geven niet alleenlijk eene aangename verlusting, die de menschen aan-port, door d'aanmerking van dese kleyne, maar verwonderlijke werken van de Natuure, om te segenen de gene die'er de Werk-meester af is. Maar na dat sy d'oogen hebben genoeght, soo verschaffen sy genoegh waar mede den smaak voldaan kan worden, en onse schatten konnen aan-wassen. Want d' *Oesters* en de *Mosselen* dienen tot de wellusten der tafelen: en de *Gepaarlemoerde schelpe* of de *Paarlemoer*, is swanger van de

Paar-

Paarle die de Kroonen der Koningen verrijkt. Het is waar dat dese Paarlen in de *Voor-eylanden* niet gevonden worden als in zaat, en dat het is het Eyland van *Marguriete* en de Zuyderlijke kuste van *Amerika*, die het geluk hebben van haar t'eenemaal gevormt te versamelen. Maar indien de *Voor-eylanden* dit dierbaar saad niet sien stremmen en verharden tot groote Paarlen, hare rijke schelpen laten haar evenwel niet sonder eenigh voordeel. Want sy bieden haar aan tot voedsel het lichaam dat sy besluyten, en de twee deelen van hare versilverde schubbe verschaffen yeder eene lepel, die met pracht op de tafel mach te voorschijn komen.

Het is beswaarlijk te seggen, of de daauw die aan de *Voor-eylanden* valt, niet vruchtbaar genoegh is om te wege te brengen dat de Paarle-Moeders hare vruchten in volkomentheyt voort souden brengen: of dat na dit saad van de Hemelen ontfangen te hebben, sy het voor haren voldragenen tijd uyt-storten, en geene natuurlijke kracht genoegh hebben om het te behouden. Maar sonder t'ondersoeken van welken kant het gebrek komt, is het vast en seker dat sy alsulk eenen geweldigen drift hebben om haar van den smaad der onvruchtbaarheyt te verlossen, als diemen vischt aan de kusten van *Marguriete*. Want indien men de sinlijkheyt wil nemen om hare heymelijke liefde-plegingen te verspieden, van boven de rotsen aan den voet van de welke sy haar vermaken, men sal bespeuren dat in het op-dagen van de Morge-stont, sy verscheyde malen komen schieten en keylen boven op het water, gelijk of sy aan d'opklimmende Son hare plichten van onderdanigheyt quamen bewijsen: Dan salmen haar weder schielijk haren boesem sien ontsluyten, en hoe sy op dit sacht bedde haar ontluyken, om d'eerste stralen van dese schoone Sterre te verwachten. Dat indien sy gelukkigh genoegh zijn om eenige druppelen t'ontfangen van den daauw die hy in sijne op-komste van de Hemelen doet af-druypen, dan sluyten sy hare gepaarlemoerde schelpen vaardigh toe, uyt vreese dat eenige druppel sout water, dit Hemelsch zaad soude komen bederven. En aldus plompen sy haar weder vrolijk en licht-hertigh na den grond van hare legerplaatse.

Een Schrijver genaamt *Frazosus*, acht dat de Paarlen geteelt worden in het vleesch van den Oester, gelijk den steen in eenige dieren, van eene klamme en drabbige vochtigheyt, die van het voedsel overschiet. Eenige geleerde Genees-meesteren, die ook in het selve gevoelen zijn, ondersteunen desen waan, op het gene dat *Josef à Costa*, een seer geloofiijk Schrijver, voor vast stelt, te weten, dat de Slaven die de Paarlen visschen, somtijds tot op twaalf vademen in de Zee duykelen, om d'Oesters te soeken, die gemeenlijk aan de rotsen gehecht zijn: dat sy haar daar van af-rukken, en komen weder boven het water, ge-

geladen zijnde: waar uyt ſy beſluyten dat ten minſte men niet ſeggen magh, dat die Oeſters die aan de rotſen zijn gehecht, den daauw in-ſnuyven, en dat daar door de voort-teeling van de Paarlen ſoude geſchieden. Maar ſonder met deſe Heeren in twiſtinge te raken, en ſonder gantſch en al haren waan te ver-werpen, dewelke ſijne grond-veſten heeft: Men magh ſeggen dat het ſeer waarachtigh verhaal van *Akoſta*, rakende de viſſcherye van de Paarlen, niet met alle doet tegens het gemeene ontfangene gevoele van hare voort-teeling: want het kan gebeuren dat de Paarle-moeders die van den daauw ontfangen hebben, haar gevoelende beladen te weſen met deſe dierbare vrucht, geenen trek meer hebben om haar boven op de wateren te doen ſien; en genoeght zijnde met den ſchat die ſy beſitten, haar alſdan vaſt aan de rotſen hechten, van waar ſy daar na met geweld af-gerukt worden.

X. LID.

Van verſcheyde andere ſoorten van Gehoornte.

DE genen die in het midden van de levendighſte en meeſt-begangene Steden, Woeſtijnen, Rotſen, en Eenſaamheden willen na-bootſen: of die in de vlakten van hare tuynen bergen willen verheffen, in de welke ſy Grotten uyt-graven, die ſy over-korſten, met alle d'allerſinlijkſte ontweydingen van de Zee, en van het Aard-rijk, ſouden in het meeſte gedeelte van deſe Eylanden vinden waar mede ſy haren luſt ſouden konnen voldoen. Maar het ſoude te vreeſen ſtaan, of d'overvloed en de verſcheydentheyt, haren keur be-angſtigende, haar ook geene verachting ſouden veroorſaken. Want om van eenige te ſpreken, men ſiet'er eene ontallijke menighte van *Zee-toet-hoornen, Aal-kruyken*, en kleyne *Zee-Slekken*, ſilverachtigh, geſtarrent, bloedigh, groen-achtigh, beſtraalt met inkarnaat, gevlekt met duyſend ſoorten van verwen, die haar doen glinſteren onder het ſand, gelijk ſoo vele dierbare geſteenten. De Son verheft haren glants verwonderlijk. En als na een hard onweder, de Zee de vlakten van deſe oevers verrijkt heeft met alle deſe kleyne ſchitteraars, blijft'er het oogh ſoodanigh af verblind, datmen verplicht is om te bekennen, hoe de Natuure hare macht met majeſteyt doet uyt-blinken, en vertoont wat ſy kan doen, bekleedende met ſoo vele rijkelijke cieraden, en ſoo vele ſchoone lichten deſe geringe ſchepſelen.

Onſe Eylanders verſamelen ſomtijds tot tijd-verdrijf deſe kleyne ſpeel-werkjes vande Zee, en het eynde daar van door-boord hebbende, rijgen ſy haar, om'er arm-ringen en hoed-banden van te maken. Maar het meeſte gedeelte der Indianen van het Noorderlijk *Amerika* hebben haar wel in hoo-

ger achting. Want ſy gebruyken die in haren handel en in hare geringe koopmanſchap, gelijk wy onder ons het gemunte goud en ſilver doen : En die'er het grootſte getal af hebben, zijn onder haar de rijkſte geacht. De Kink-hoornen die tot dit gebruyk dienen, zijn van matige grootheyt, van eene onvergelijkelijke vaſtigheyt en luyſter. En het is te vertrouwen dat ſy op ſekere plaatſen moeten geteykent worden door Bedienaren hier toe geſtelt, die'er de waardye en de gangbaarheyt aan geven, daar ſekere kleyne teykenen in gravende.

X I. LID.

Van een Gehoornte met Muſijk-noten gedekt.

DAar is een ſeer aanmerkelijke Kink-hoorn die mijn Heer *du Montel* gelooft datmen in eenige van de *Voor-eylanden* vinden magh, hoewel hy'er geenen geſien heeft als te *Coracao*. Hy is van gedaante een weynigh verſchillende van de Porceleynen, dat is te ſeggen een weynigh meer gedrongen. Men noemt hem *Muſikaal*, om dat hy op den rugge draaght ſwartachtige ſtrepen vol van noten, die eene ſoorte van ſleutel hebben om haar in geſang te ſtellen, invoegen datmen ſoude ſeggen aan dit natuurlijk ſchriftelijk berecht niet t'ontbreken als de letter. Deſe keurlijke Edelman verhaalt, dat hy'er geſien heeft die vijf ſtrepen, eene ſleutel en noten hadden, die eene volkomene gelijk-luydentheyt maakten. Yemant hadd'er by-gevoeght de letter die'er de natuure aan hadde vergeten, en dede haar ſingen op de wijſe van een *Trio* of drie-ſtem, waar van de zwier ſeer aangenaam was.

De brave Geeſten ſouden hier op duyſend ſchoone aanmerkingen mogen doen. Sy ſouden onder andere dingen ſeggen, dat indien na de meyning van Pytagoras, de Hemelen hare over-een-ſtemmende klanken hebben, waar van de ſoete gelijk-luydentheden niet gehoort konnen worden om het gerucht datmen op de aarde maakt; dat ſoo de luchten weder-galmen, van het ſoet-klinkend geſang van eene oneyndigheyt van Vogelen, die'er hare ſtemmen onder houden; en de menſchen uyt-gevonden hebben eene Muſijke op hare wijſe, die de herten door d'ooren betovert: de Zee mede (die niet altoos word beweeght, in haar gebied) Muſijk-ſangeren heeft, ſingende op eenen ſtijl die haar byſonder is, de Lof-geſangen van den Allerhooghſten. De Dichteren ſouden'er by-voegen, dat deſe natuurlijke ſchriftelijke berechten de ſelve zijn die de Sirenen in handen hadden in hare allerwel-luydenſte vermengelingen van ſtemmen, en eenigh oogh gewaar geworden zijnde dat hare tijd-verdrijven quam verſtoren, ſy haar lieten vallen in de wateren, dewelke de ſelve altijd ſorgvuldigh

Burgau

Musical

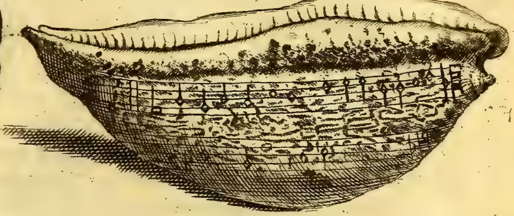

Porceleine

Trompette marine

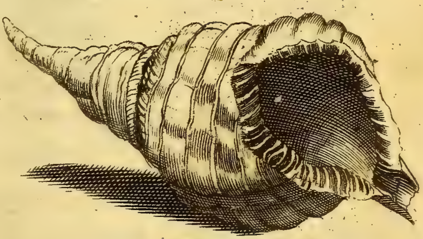

Casque de mer

Lambis

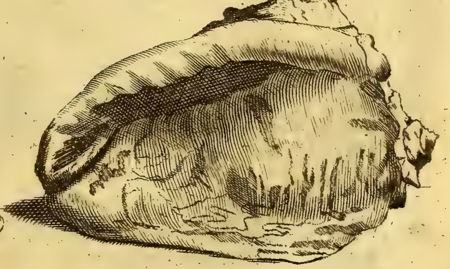

vuldigh hebben bewaart: Maar latende dese gedachten, en hares gelijken, aan die haar toe-behooren, soo vervolgen wy den draad van onse Historye.

XII. LID.

Van d'Oogh-steenen.

HOewel men van dese Steenen wel diep in het land vind, alsoo wel als aan den zoom van de Zee: nietemin dewijl de gemeene meyning haar houd voor eene voort-teeling der wateren, sullen wy haar in dese plaatse stellen. Men siet'er die alsoo breed zijn als een oortje; maar de kleynste zijn de meest-geachte. Als men haar beschouwt in de Son, soudemen gelooven dat het een van die Paarlen was diemen *Baroques* noemt, die in twee was gesneden, soo helder, door-schijnende, en glad zijn sy. Daar zijn'er eenige, die kleyne roode of violette adertjes hebben, die haar eenen geweldigen aangenamen glants geven, na het verscheyden aansien waar op men haar beschouwt. Sy dragen alle de gedaante van eene Slekke op de zijde die plat is. Alsmen haar onder den ooghschedel leght, kruypen sy rondom den appel van het oogh, en men seght dat sy de kracht hebben van die te versterken, te verhelderen, en daar vaardigh uyt te doen gaan de veselen die'er in gevallen souden zijn. Daarom is het datmen haar genaamt heeft met eenen naam, die hare eygenschap te kennen geeft.

XIII. LID.

Van de Zee-appelen.

MEn ontmoet in het Eyland van St *Maarten Zee-appelen*, beset met stêkelige prikkelen, die uyt eene bruyne huyt te voren komen: Maar als de visch, die haar voort-rolt, dood is, verlaten sy alle dese doornen en alle dese verweeringen, die haar voortaan onnut zijn: en latende ook dese asch-verwige korste, die haar om-wond, soo pronken sy met de witheyt van hare schelpen, die door-wrocht zijn met soo vele drolleryen en kleyne bulten, dat de naalde van den allergaauwsten borduer-werker haar wel bekommert soude vinden indien sy haar wilde na-volgen. Het schijnt dat dese *appelen*, beter genaamt mochten worden kleyne *Zee-Eechels*, of *Zee-Kastanjen*: want levendigh zijnde, zijn sy en van de gedaante, en van de verwe van eenen kleynen Eechel, die sich tot eenen ronden kloot maakt, en hem wapent met alle sijne pijlen, om hem aan sijnen vyand onnêmelijk te maken. Of wel sy hebben de gelijkheyt van die groote rouwe bolsters met doornen gewapent, die de Kastanje dekken, als sy op den boom is.

XIV. LID.

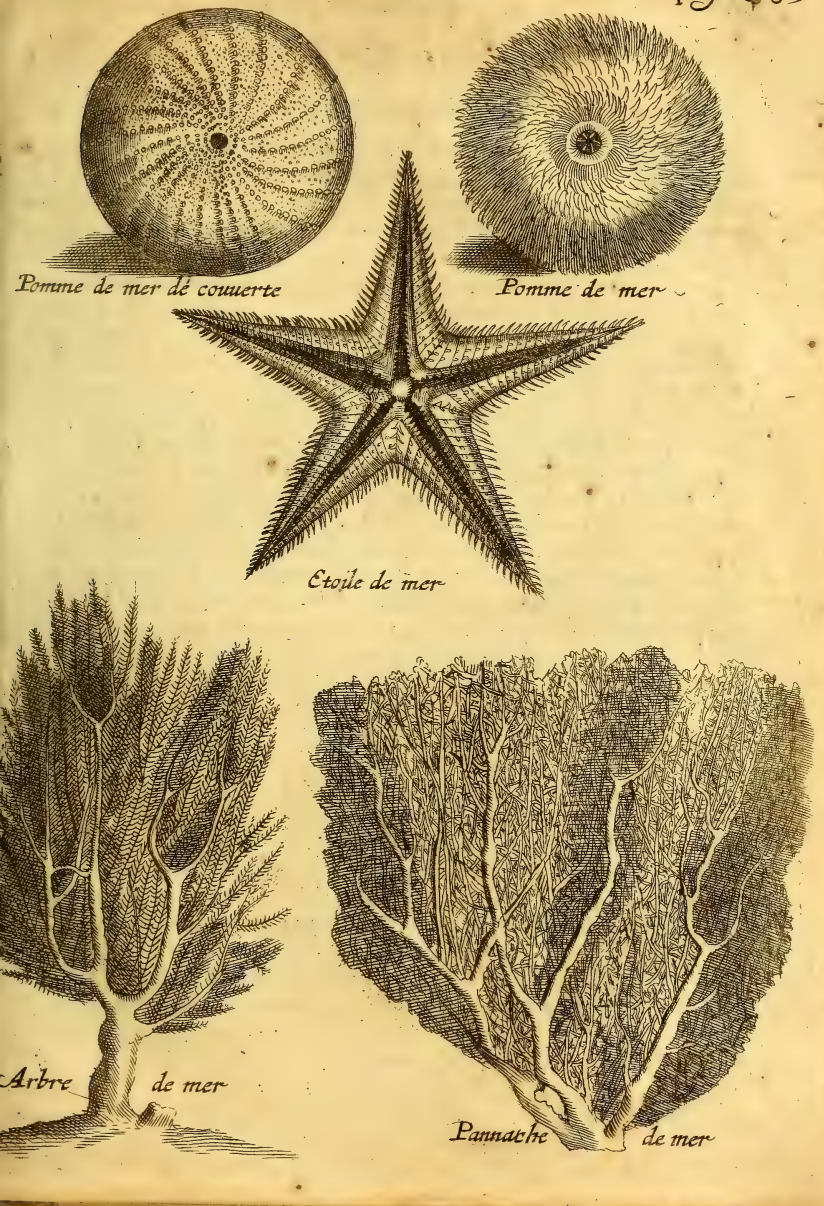
Pomme de mer dé couuerte
Pomme de mer
Etoile de mer
Arbre de mer
Pannache de mer

XIV. LID.

Van de Zee-Starren.

BEschouwende van na-by alle de seldsaamheden die in de Zee gevonden worden, soude men seggen dat de Hemel niet schoons wil besitten, waar van hy niet yets dat de gelijkenis daar van draaght in de Zee drukt, gelijk in sijnen Spiegel. Daarom is het datmen'er *Sterren* siet die vijf punten, of vijf stralen hebben; trekkende na den geluwen. Dit gantsch schoon werk is in sijn omme-kring maar ruym eenen voet groot: sijne dikte is van eenen duym; sijne huyt is tamelijk hart, en verheve met kleyne bultjes, die haar beter bevalligheyt geven. Soo dese *Zee-Starren* voor die van de Hemelen wijken in groote en in licht, sy overtreffen haar weder hier in dat sy besielt zijn, en hier in dat hare beweging niet bedwongen is, en dat sy niet vast zijn, noch gehecht aan eene plaatse. Want de Visch aan wien dese rijkelijke gestarnde woonplaatse in besitting is te beurt gevallen, gaat wandelen en vermeyen gelijk hy wil, in het azuur van de wateren, geduerende de stilte; Maar soo ras als hy eenigh onweder voorsiet, uyt vreese van op het land gedreven te worden, dat niet waardigh is om de Starren te besitten; soo werpt hy twee kleyne ankers van sijn lichaam, met de welke hy hem soo vast tegen de rotsen drukt, dat alle de wentelende bewegingen van de verwoede golven hem daar van niet konnen los maken. Sijn leven word onderhouden door middel van het voedsel dat hy trekt, door eene kleyne opening, die hem tot eenen mond dient, en die juyst in het middelpunt van sijn lichaam is. De Lief-hebberen trekken dese *Sterren* uyt haren vochtigen Hemel, en na dat sy haar hebben doen droogen in de Son, bepronken sy'er hare Kabinetten mede.

XV. LID.

Van de Zee-boomen.

DE banken en de rotsen die met water bedekt zijn, konnen d'onvruchtbaarheyt niet verdragen; en niet tegenstaande de soutigheyt waar in sy onophoudelijk baden, soo bekrachtigen sy haar, om onder het kruyd dat haar bekleed boomen voort te brengen, die terstont verglaast worden met een Salpeter, dat haar soo wit maakt als mogelijk is. Eenige nemen haar voor eene soorte van koraal. Men plukt'er af van allerhande gedaanten, en soo wel gemaakt, dat het ooge niet vermoeyt kan worden in het overwegen van hare kluchtigheyt.

XVI. LID.

Van de Zee-pluyme.

DAar zijn ook *Zee-pluymen*, die by maniere van ſpreken zijn gelijk de lijſten en om-ſchutſelen van dien grooten en vloeyenden tuyn, die nimmer van nooden heeft bevochtight te worden. Sy zijn geweldigh tengertjes geweven, op de wijſe van een rijkelijk Kabinet-werk. En na de hoedanigheyt van de Rotſen daar ſy haren wortel hebben, zijn ſy ook van onderſcheydene verwen. Het was alleenigh te wenſchen dat ſy een weynigh harder waren, om het over-reyſen uyt d'Eylanden na deſe geweſten te konnen uyt-ſtaan.

TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Van den Ambergrijs; Van ſijnen oorſpronk, en van de teykenen des genen die goed is, en ſonder vermengeling.

DEn *Ambergrijs*, word in grooter overvloed gevonden aan de kuſten van de *Florides*, als in eenige van d'andere geweſten van *Amerika*. Daarom is het dat de Spanjaarden daar ſterkten hebben geſticht, om het land voor haar te bewaren, en om met d'Indianen, die het bewoonen, te onderhouden den handel van deſe rijke koopmanſchap, die ſy ſorghvuldighlijk verſamelen, ſedert men haar daar van de waardye heeft geleert. Men heeft'er ook ſomtijds na harde onweders van op-geraapt op de Rheeden van *Tabago*, van de *Barboude*, en van eenige andere van onſe *Voor-eylanden*, gelijk ons bekent is door verſcheyde gedenk-ſchriften, die onder onſe handen zijn: En dit doet ons gelooven, dat, ſonder uyt de palen te loopen van de Natuurlijke Hiſtorie die wy verhandelen, wy dit gantſch Hooft-ſtuk bereukwerken met den lieflijken geur van deſe Aromatiſche drooge, die ſonder tegen-ſpreken is d'allerſeldſaamſte, en d'allerkoſtelijkſte van alle de voort-teelingen, die d'Oceaan tot noch toe uyt ſijnen wijd-ſtrekkenden en on-uytputtelijken ſchoot heeft op-geworpen, om deſe nieuwe Werelt te verrijken.

De *Maldivers* noemen den Ambergrijs *Panahambar*, dat is te ſeggen *Gouden Amber*, ter oorſake van ſijne waardye. De Bewoonderen van *Fes* en van *Marocco*, en d' *Etiopiers*, noemen hem met eenen ſelven naam als de Walviſch. Het gene wel geloof lijk doet ſchijnen dat ſy geacht hebben dat hy van de Walviſch quam. Het is heel ſeker dat noch *Hippokrates*, noch *Dioskorides*, noch *Galenis* nimmer van den *Ambergrijs* hebben hooren ſpreken, niet meer als van den *Beſoär-ſteen*, van het *Pok-hout*, van de *Saſſafras*, van de *Sarſepareillie*, van de *Gut-*

Guttagamou, van de *Rubarber*, van den *Mechoacan*, en van oneyndige andere dingen. De *Ambergrijs* is dan eene drooge, waar van de kennisse t'eenemaal nieuw is, en waar van men den oorspronk niet weet.

Eenigen hebben haar in-gebeeld dat dese *Amber*, onbekent aan d'Al-outheyt, eenen drek van de Walvisschen is. Andere gelooven dat hy van de Krokodillen komt, om dat haar vleesch reukerigh is. Eenige andere over-reden haar dat dit stukken van Eylanden zijn, en af-brokkelingen van rotsen in de Zee verscholen, en wech-gerukt door de selheyt van de golven, om dat'er dikwils stukken van desen *Amber* worden geraapt die tot hondert ponden wegen, en sestigh palmen lang, en dat na het verhaal van *Linschoten*, in het jaar duysend vijf hondert vijf-en-vijftigh, eenen brok of klomp gevonden wierd na de *Caap* van *Comorin* toe, van het gewicht van dertigh quintalen. Daar zijn'er die achten dat dit eene soorte van Zee-schuym is, 't gene versamelt en verdikt met'er tijd, door de beweging van de wateren van de Zee, en verhart door de hitte van de Son.

Maar het is waarschijnlijker eene soorte van pekachtigh lijm, dat op den grond van de Zee word voort-geteelt: en als sy komt uytnemende beweeght te worden, door eenigh ongestuymigh onweder, soo ontbind sy dit lijm van haren boesem, en werpt het op hare oevers. Want inder daad, het is gewoonlijk na eenen grooten storm, datmen het op de stranden vind. *Filostrates* in het leven van *Apollonius* seght, dat de *Panters* die rondom den bergh *Kaukasus* zijn, den goeden reuk van die plaatse geweldigh beminnen. Maar het is seker dat onder andere beesten, de Vogelen haar geweldigh verlieft op desen *Amber* betoonen te wesen, en dat sy hem van seer verre rieken. Daarom moetmen als het onweder op houd, hem gaan soeken, en in neerstigheyt wech nemen, anders soudemen hem t'eenemaal op-gegeten bevinden. En het is niet sijnen goeden, maar sijnen quaden reuk die de Vogelen trekt. Want dit soo kostelijk en soo verwonderlijk reukwerk, als het noch versch en sacht is, en even uyt der Zee komt, stinkt geweldigh leelijk, en de dieren loopen'er op de selve wijse toe, als sy tot de krengen loopen: want sijnen stank is by-na als de lucht van bedorve spek, en het is te gelooven dat het om dese reden is datmen soo langen tijd is geweest sonder het te kennen, en sonder het te gebruyken. D'Ouden oordeelden van sijne kracht door sijnen quaden reuk, beter bequaam om het herte quaad te doen als om het te verheugen, en daarom verwierpen sy hem gelijk onnut, ja self schadelijk zijnde. Hier by gevoeght dat hy soo gemeen, noch in soo groot eene menighte niet gevonden word na de zijde van Grieken, noch in Europa: en dat de scheep-vaarden in d'Indien ten anderen tijden seldsaam waren.

De

De Vosschen betoonen haar daar niet minder tochtigh na te wesen. In de landen daar hy in menighte versamelt word, houden dese dieren schildwacht aan de kuste, en soo ras als sy'er yets af ontdekken, vatten sy het aan en slokken het in. Maar na dat sy het eenigen tijd in haren buyk bewaart hebben, soo geven sy het weder sonder dat het eenighsins verteert is. Alleenlijk verliest het'er een gedeelte van sijne hoedanigheyt en van sijnen goeden reuk. Daarom is het dat dese soorte van *Amber*, diemen *Gevosten* noemt, minder gepresen word als den anderen, en word weynigh gebruykt als in de reukwerken.

Het sal niet qualijk te passe wesen in het voorby-gaan het middel te geven om den waren *Ambergrijs* met den valschen t'onderscheyden, aangesien dat alle die'er van geschreven hebben, gelijk *Garcias*, *Monard*, *Scaliger*, *Ferdinand Lopes*, *Clusius*, en andere daar niet van spreken als met weynige woorden, ende en seggen ons daar van de wesentlijke teykenen niet.

Men moet eerstelijk weten, dat den *Amber* in het al-gemeen word onderscheyden, in die uyt de Zee van het Oosten, en die uyt de Zee van het Westen komt. Die aan d'Oost-kuste gehaalt word, en voornementlijk aan de kuste van *Barbaryen*, daar hy in groote menighte en met groote stukken word gevonden, is al-gemeenlijk swart, ende en drooght nimmer soo wel, dat hy gepulveriseert kan worden, gelijk die van het Westen, watmen daar ook toe doet om hem tot gruys te maken. Hy smelt ook lichtelijk by het vuur, hy is van minderen soeten reuk, en van veel mindere waardye. Men brengt weynigh van dien *Amber* in dese gewesten, om dat hy'er niet geacht is, noch dat hy weynigh bequaam is tot de Genees-konst, noch tot de bereukwerkingen.

D' *Amber* van het Westen, waar van de beste is die van onse kusten komt, is gemeenlijk van een asch-verwigh graauw: gelijk ofmen assche onder wasch hadde gemengt: nietemin op sulk eene wijse dat'er d'assche onderscheydentlijk in gesien kan worden, en haar niet versmelt met het wasch. Het bovenste op het strand verlegen zijnde, en de lucht meer geroken hebbende, is gemeenlijk van tanneyt verwe, of ten minsten witter als het binnenste, hart en vast op de maniere van eene korste, en somtijds met sand en met schelpen vermengt; het welke gebeurt, als hy sacht zijnde, gelijk pik of teer, de vuyligheden daar lichtelijk aan hechten; en dit vermindert sijne waardye, maar maakt hem niet minder goed.

Om te weten of dese *Amber* die voor de beste word gehouden, ook wel goed is, soo salmen eerst de gedaante beschouwen, die gemeenlijk moet trekken na de rondheyt, door dien dat alle matigh sachte dingen door de Zee gerolt zijnde, en op den oever gedreven, hier door rond worden. Hy moet ook eeni-

eeniger maten glad wesen, en van bruyne verwe, tusschen het moore-graauw en het tanneyt. Dat soo hy na behooren droogh is, moet hy geweldigh licht wesen na sijne veelheyt. Want daar aan sult ghy oordeelen of'er geene Colofone onder is vermengelt, of Joden-lijm, of Wasch, of Pek, en Hars, alle dese dingen veel meer wegende. Daar aan sult ghy ook kennen of onder den goeden *Amber* geen sand is vermengt, of dat het geen swarten *Amber* van het Oosten is.

Soomen het stuk niet breken wil, moet men eene naalde nemen, en laten haar warm worden, en door-stêken'er dat stuk *Amber* mede. Gy sult door dit middel gewaar worden als sy'er lichtelijk in-gaat, dat'er geene steenen in besloten zijn. En riekende de vochtigheyt die'er uyt sal komen, door de hitte van de naalde, die den *Amber* sal doen smelten, sult ghy eenen reuk vinden die na-by die van het gegomde wasch komt, en die ten laatsten in eenen tamelijken soeten geur verwasemt.

Maar het allersekerste middel, is, na datmen het geding van het stuk *Amber* gemaakt heeft op voorwaarde dat het goed moet zijn, het selve te breken. Aldus sult ghy konnen sien, dat'er geene keysel-steenen in verborgen zijn. Het moet wesen gelijk wy alreede geseght hebben, dat den *Amber* asch-verwigh bevonden word, kleyn van graan, gelijk het saad van onse Water-noten. Versch zijnde, is hy bruynder dan als hy geweldigh droogh is. Maar aangesien dat hy weynigh van dese verwe af-dwaalt, en dat hy noch te swart noch te wit zy, is'er niet vele aan gelegen; boven al moet hy van gemengelde verwe schijnen te wesen. Men soude ook moeten nemen een weynigh van het binnenste van het stuk, of van de plaatse diemen wantrouwt het minste te deugen, en het op een mes leggen datmen warm heeft doen worden, en daar op geleght zijnde, moet hy soo ras versmelten als wasch, en indien het mes geweldigh heet is, gantschelijk verwasemen sonder yets overigh te laten.

Ghy sult acht nemen als ghy hem aldus doet versmelten, of hy by-na den reuk heeft die wy alreede geseght hebben, en die qualijk onderkent kan worden, indien men hem te voren niet heeft ondervonden, om dat hy hem eygen en sonderling is. En daar door sult ghy noch onderkennen of'er geen stof onder den *Amber* is vermengt. Wanneer hy smelt, sult ghy ook, als ghy'er de proef af nemen wilt, een weynigh mogen nemen en dat op de hand leggen: en het selve uyt-spreydende, sult ghy sien of'er geene mengeling by is. Hy moet soo vast aan de hand kleven, dat hy'er niet lichtelijk af gedaan kan worden. Als hy smelt soo word hy van eene eenige verwe, hoewel hy te voren schijnt gemengelt te wesen, en hy trekt dan na de *Colofone*. Hy moet niet versmelten noch in het water, noch in den olye. Niet dat'er geen middel soude

konnen gebruykt worden om hem te doen versmelten en in het eene en in het andere, door de by-voeging van een seker ding, dat de genen die het weten geheym houden. Hy moet ook niet gepulvert konnen worden, ten zy dat hy wel droogh zijnde, men hem mortelt, en vermengt met eenigh dun en fijn stof: noch hangt hy ten deele aan den vijsel, diemen van tijd tot tijd moet af-wrijven. Den swarten word nimmer wel tot stof gemaakt, noch op dese wijse, noch op eene andere.

Het onderscheyd van den swarten met den graauwen is eerstelijk sijne verwe, die meer trekt na het swart pek, en die vermengelt is met witte graauwe graantjes, maar over-al eenparigh. De swarte is ook murwer en swaarder, en hy ruykt meer na het lijmachtigh pek.

Daar is eene derde soorte van *Amber*, die wit is, dewelke gelijk *Ferdinand Lopes* seght, d'ongemeenste is, maar niet de beste, gelijk hy acht: in het tegendeel hy is de minste van allen: en gelijkmen'er weynigh werk van maakt, brengt men'er weynigh van over. Maar om beter te seggen, het is swarte of graauwe *Amber*, de welke gegeten en verteert zijnde door de Vogelen, die eene geweldige heete mage hebben, aldus wit word, gelijk by-na alle de drekken van de Vogelen zijn. Den genen die de Visschen hebben verslonden, dat dikwils gebeurt, is weynigh verandert, noch in sijne verwe, noch in sijn wesen. Dat komt om dat de magen van de Visschen minder warmte hebben als die van de Vogelen, en dat sy misschien gevoelende dese *Amber* warmer te wesen als hare gewoone voedselen, en haar daar mede gequelt vindende, sy die schielijk uyt-braken. Maar de gene diemen *Gevosten* noemt, is by-na gantsch bedorve, en van weynige waardye, ter oorsake van de hitte van de magen der Vosschen, die hem verslonden hebben.

Dese witte *Amber* heeft gelijkenis met het gestolde smeer, versmelt licht, en ruykt na het smeer, ook gelooven eenige, dat hy niet anders is als smeer door de Zee gestremt.

Wy sullen ons niet staande houden om te vertoonen de listige bedriegeryen, die met den *Amber* gepleeght worden, door dien sy oneyndigh zijn, en dat het genoegh is de teykenen van den goeden gegeven te hebben. Wy sullen mede niets seggen van de verwonderlijke gebruyken die hy in de Genees-konst heeft, noch van alle sijne goede hoedanigheden, en boven alles van den soeten geur die hy geeft aan de vochtige dranken, aan de konfituuren, en aan alles daar men hem in gebruykt: dewijl dat de nieuwe boeken daar mede vervult zijn, en dat d'ondervindinge het getuyght.

EEN-EN-TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Van eenige Twee-natuurige Dieren, die gemeen zijn in dese Eylanden.

OM niet meer als eene vlucht te maken van de Vogelen onser *Voor-eylanden*, en haar d'eene van d'andere niet te scheyden, soo hebben wy in het vijftiende Hooft-stuk van dese Historye alreede gesproken van de Vogelen diemen de *Waterige* noemt, en die te gelijk op het land en in de Rivieren leven. Ons schiet dan hier niet over als noch te beschrijven eenige andere Twee-natuurige Dieren die in dese Eylanden gemeen zijn.

I. LID.

Van den Krokodil.

WY sullen beginnen met de *Krokodil*, die d'Eylanderen *Cayman* noemen. Dit is een seer gevaarlijk gedrocht, dat dikwils groeyt tot eene ongeschikte dikte en lengte. Men brengt'er d'overblijffelen soo dikwils af in Vrankrijk, dat het niet noodsakelijk is ons veel op sijne beschrijving uyt te breyden.

Dit Dier houd hem in de Zee en aan de Rivieren van d'onbewoonde Eylanden, en self op het land, tusschen het riet. Het is soo yslelijk als mogelijk is. Men houd dat het lange leeft, en dat sijn lichaam wast in alle sijne leden, tot aan sijne dood. Waarom men niet moet verbaast wesen, indien men'er gesien heeft die achtien voeten lang waren, en soo dik als een Oxhooft. Het word ondersteunt op vier voeten, die met kromme nagelen gewapent zijn. Sijne huyt die bultigh is met schubben, is soo hart op den rugge, dat eene musket-schote geladen met getakte kogels, haar maar lichjes schrabt; maar soomen het quetst onder den buyk, of in d'oogen, leyd het strakx ter neder. Sijn kleynste kaak-been is onbeweeghlijk. Sijne kele is soo onmatelijk wijd, en bestêken met soo vele tanden, soo scherp en soo snijdende, dat het met eenen snap eenen man in twee kan bijten.

Het loopt tamelijk hart op het land; maar de swaarheyt van sijn lichaam brengt te wege dat sijne pooten in het sand sulke diepe sporen drukken als een karos-paart soude mogen doen. En gelijk het geene wervel-beenderen aan den rugge-graat heeft niet meer als de *Hyenes*, soo gaat het al recht uyt, sonder sijn groot lichaam te konnen om-draayen, als geheel gelijk. In-voegen dat soomen van het selve vervolght word, dan moet men niet als valsche spoo-

ren nemen, en loopen al swierende en krullende, om het te vermijden.

De *Krokodillen* die haar in het soet water onthouden, ruyken soodanigh na de Muskes als sy levendigh zijn, dat'er de gantsche lucht af is bereukwerkt wel hondert schreden in het ronde: en selfhet water daar sy zijn, is reukerigh. Dese aanmerking van den goeden reuk des *Krokodils*, toont ons in het voor-by gaan de dwaling van *Plinius*, die hem hadde in-gebeeld dat de eenige *Panter* onder alle Dieren reukerigh is, gelijk hy in eenige plaatsen seyt: hoewel hy elders seyt dat d'ingewanden van den *Krokodil* seer wel rieken, en dat dit voort komt van de reukerige bloemen, die hy tot sijn voedsel neemt. Voorts dese gemuskerde geur van den *Amerikaanschen Krokodil*, is bysonderlijk besloten in sekere klieren die aan de liessen zijn, die hy by sijne dyen heeft, en af-gerukt zijnde noch langen tijd desen reuk bewaren. Het is te gelooven dat God haar desen geur gegeven heeft, op dat den mensche en d'andere dieren die dit moort-siek wan-schepsel eenen wreeden oorlogh aan doet, aan den reuk mochten onderscheyden de plaatse daar hy sich bedekt houd, en haar voor hem wachten.

De genē die in de Zee leven rieken na de Muskes niet, maar d'eene en d'andere zijn uytnemende te vreesen als men sich badet, of als men gedwongen is eenige riviere over te swemmen. Dit ysselijk Wan-schepsel heeft eenen doortrapten vond om d'Ossen en de Koeyen hem tot aas te maken. Sijne list is dese; Hy verspiet de plaatsen van de stil-staande wateren, of van de soete Rivieren, daar dese dieren gewoon zijn te komen drinken. En wanneer hy eenen van haar tot sijn voordeel bespeurt, sluyt hy sijne oogen ten halven, en laat hem soo drijven tusschen lucht en water, door dit middel een groot stuk verrot hout gelijkende dat legt en dobbert, en aldus allenskens genadert zijnde by het arm-saligh beest dat drinkt, en dat op hem geene achting neemt, op sijn verraat niet af-gericht zijnde, soo schiet hy schielijk toe, en het met eenen snap by de quabben van de lippen vattende, trekt hy het met sulke eene dulligheyt na den grond van het water, dat hy het niet verlaat voor dat het versmoort en verdronken is, en dan houd hy daar sijne maaltijd mede. Hy betrapt niet alleen de beesten, maar ook de menschen door desen loosen vond. Getuyge het gene *Vincent le Blancq* verhaalt van eenen knecht eens Borgermeesters van Alexandrien, die willende eenen van dese wreede beesten nemen, die hy vertrouwde een stuk hout te wesen, door het selve wierd wegh gerukt na den grond van het water, sonder dat hy sedert oyt te voorschijn is gekomen.

Men siet boven al overvloed van dese wan-schapene *Krokodillen*, aan d'Eylanden die tot deser oorsake genaamt zijn d'Eylanden van den *Cayeman*, en die niet besocht worden als in den tijd datmen de Schild-padde gaat draayen. Want om dat na datmen het beste vleesch van de Schild-padde genomen heeft,

men

men het overſchot voor niet laat leggen, komen deſe *Krokodillen* met hoopen in der nacht, haar ſpijſen met d'ingewanden en met de rompen, diemen op het ſand gelaten heeft. In-voegen dat die op de wacht ſtaan om de Schild-padde te draayen, verplicht zijn tot groote hand-boomen van hout te dragen, om haar te verweeren tegen deſe *Cayemans*, die ſy den meeſten tijd verſlaan, na dat ſy haar met deſe hand-boomen den rugge hebben gebroken.

Deſe dieren hebben een wit vet, het welke de Genees-meeſteren ten anderen tijde gebruykten om de ſinkingen te verdrijven, die uyt koude vochtigheyt ontſtonden; om dat het warm is, en uyt ſcherpe en dunne deelen beſtaat. En om de ſelve reden wreef men'er de ſieken mede in den aanval van de koortſe, om haar het ſweet te verwekken. *Plinius* verhaalt duyſend andere eygenſchappen die in den *Krokodil* ontmoet worden, tot de geneſing van ſiekten. Eenige ſoeken ſorghvuldighlijk ſekere ſteenen die kleyn zijn, en op de wijſe van beentjes, dien hy in ſijn hooft heeft, en die tot pulver gemaakt hebbende, gebruyken ſy daar van om het graveel uyt de nieren te verjagen. Men ſeght ook dat de ſcherpſte tanden van dit Dier, die aan de zijde van elk kaak-been zijn, de tand-pijn doen vergaan, en verhinderen haar te rotten; aangeſien datmen ſorge draaght om haar alle dagen te wrijven met deſe ſlach-tanden. Aldus de hoofden van de Draken en van de Padden beſluyten ſteenen van eene verwonderlijke kracht tegen verſcheyde qualen. En ook die wreede *Haayen* die wy hier voren beſchreven hebben, verſchaffen een hulp-middel tegen den ſteen en tegen het graveel. De wijſe Werk-meeſter van de Natuure gewilt hebbende, dat wy eenige nuttigheyt ſouden ontfangen, ſelfs van d'allertegen-ſtrijdighſte dingen.

De *Chineſen* weten de *Krokodillen* te vangen, en tam te maken, na der Hiſtorye-ſchrijveren ſeggen. En als ſy haar eenigen tijd tot harent gevoed, en wel vet gemaakt hebben, ſlachten en eten ſy haar. Maar d' *Europeanen* die'er af geproeft hebben, ſeggen dat dit vleeſch hoewel wit en tenger zijnde, niet aangenaam is, om dat het geels, mal-ſoet, en te gemuskert is.

II. LID.

Van de Tamme-Schild-padden.

MEn vangt in deſe Eylanden verſcheyde ſoorten van land, zee, en ſoet-water-Schild-padden, die van onderſcheydene gedaanten zijn. De *Caraïbanen* noemen haar alle *Catallou*; maar als ſy van die van het land ſpreken, voegen ſy'er het woord *Monum* by, dat aarde beteykent in hare tale; of dat van *Tona*, dat is te ſeggen van de riviere, of van het water.

De *Zee Schild-padden* worden gemeenlijk door d'Eylanderen verdeelt in *Tamme-Schild-padden*, in de genen die ſy *Caouanne* noemen, en in *Caret*. Sy zijn by-na alle van eene ſelve gedaante; maar daar is niet als het vleeſch van d'eerſte ſoorte dat goed is om t'eten, ten zy by tijd van noodſakelijkheyt, en by gebrek van andere dingen: even als'er niet is als het ſchild van de laatſte dat van waardye is.

De *Tamme-Schild-padden*, en de *Caouannes* zijn den meeſten tijd van ſulk eene onmatelijke grootheyt, dat alleen het opperſte ſchild ontrent vier voeten en eenen halven lang is, en vier breed. Waar over men ſich niet moet verwonderen, aangeſien datmen'er op het Eyland *Mauritius* ontmoet, die konnen voortgaan, dragende vier mannen: Dat *Elianus* verhaalt dat'er d'Inwoonderen van het Eyland *Taprobane* hare huyſen mede dekten: En dat, na het aan-brengen van *Diodorus van Cicilien*, ſekere Volkeren van d'Ooſterſche Indiën haar gebruyken als Schuyten waar mede ſy over-varen eene engte van de Zee, die haar van het vaſte-land af-ſcheyd.

Deſe Twee-natuurige Dieren, komen weynigh op het land als om hare eyeren te leggen: ſy verkieſen hier toe een geweldigh ſacht en dun ſand, dat op den oever der Zee leyt, op eene weynigh beſochte plaatſe, en daar ſy eenen gemakkelijken toe-gang mogen hebben.

D'Eylanderen, die in eenen ſekeren tijd van het jaar aan d'Eylanden van de *Cayeman* gaan, om voor-raat te doen van het vleeſch der Schild-padden, die'er in een ontallijk getal belanden, ſeggen, dat ſy'er aan-komen van meer als hondert mijlen verre, om'er hare eyeren te leggen, ter oorſake van de gemaklijkheyt van den oever die laagh is, en over-al met een murw ſand bedekt. De belanding der *Schild-padden* begint aan het eynde van de maant April, en ſy duert tot die van September, en dan is het datmen'er in overvloed kan vangen, het welk op deſe wijſe geſchiet.

Aan den in-gank van de nacht brengtmen mannen te lande, die haar ſonder gerucht te maken op de Rheede houdende, de *Schild-padden* verſpieden, als ſy uyt de Zee komen om hare eyeren in het ſand te leggen. En als ſy beſpeuren dat ſy een weynigh van den zoom der Zee af zijn, en dat ſy met hare pooten in het ſand eenen kuyl graven anderhalf voet diep, en ſomtijds meer, om'er hare eyeren te leggen; terwijl dat ſy bêſigh zijn om haar in dit gat t'ontlaſten, overvallen haar de mannen die haar verſpieden, en keeren haar op den rugge: en in dit poſtuer zijnde, konnen ſy haar niet wederom wenden, en blijven aldus tot des anderen daaghs, alſmen haar gaat halen in de Sloepen, om haar aan de Schepen te brengen. Als ſy aldus op den rugge zijn gekeert, ſietmen haar ſchreyen, en men hoort haar ſuchten uyt-werpen. De gantſche werelt weet dat het

het Hart weent als het tot ſijn uyterſte gekomen is. En het is by-na ongelooflijk wat gehuyl en wat geſteen de *Krokodillen* van de Nijl-ſtroom op-halen, en wat tranen dat ſy uyt-ſtorten als ſy haar gevangen ſien.

De Boots-geſellen van de Schepen die in deſe Eylanden van den *Cayeman* gaan, om hare lading van *Schild-padden* te halen, mogen'er gemakkelijk yeder avond, in minder als drie uuren, veertigh of vijftigh om-draayen, waar van de minſte hondert-vijftigh ponden weeght, en de gewoone twee-hondert ponden, en daar zijn'er ſoodanige die twee groote bekkens met eyeren in den buyk hebben. Deſe eyeren zijn rond, van de grootheyt van een kaats-bal: ſy hebben een wit en eenen dooier gelijk de Hoender-eyeren, maar de ſchale is niet vaſt, doch week gelijk of het nat parkement was. Men maakt'er geroerde en geſnerkte af, en ſtruyven die tamelijk goed zijn; maar ſy zijn drooger en dorrer als diemen van Hoender-eyeren maakt. Eene eenige *Schild-padde* heeft ſoo veel vleeſch, dat ſy bequaam is om ſeſtigh mannen op eenen dagh te voeden. Alſmen haar wil eten kneuſt men het ſchild van haren buyk, dat d'Eylanderen noemen *d'onderſte plate*, die vereenight is aan het bovenſte door ſekere inkartelingen, die gemakkelijk af te ſnijden zijn. Den gantſchen dagh zijn de Boots-geſellen bêſigh, om de *Schild-padden* die ſy by nacht gevangen hebben in ſtukken te ſnijden, en te ſouten. Het meeſte gedeelte van de Schepen die aan deſe Eylanden van den *Cayeman* gaan, na dat ſy haren laſt in hebben, dat is te ſeggen na ſes weken of twee maanden verblijf, keeren weder na de *Voor-eylanden*, waar ſy deſe groote *Schild-padden* verkoopen, tot het voedſel van het gemeene volk, en van de Slaven.

Maar de *Schild-padden* die de vangſt ontſnappen konnen, na dat ſy haar eyer-leggen twee ofte drie malen hervat hebben, keeren weder na de plaatſe waar van ſy gekomen waren. D'eyeren die ſy op den oever van de Zee met aarde bedekt hebben, worden ten eynde van ſes weken uyt-gebroed door de hitte van de Son, en niet door haar geſicht, gelijk *Plinius* en eenige Oude haar ten anderen tijde hebben in-gebeeld. Alſoo ras als de jonge *Schild-padden* de ſchale daar ſy in gewonden waren, gebroken hebben, door-boren ſy het ſand, en komen uyt dit graf dat haar geboorte heeft gegeven te voorſchijn, om haar recht tot in de Zee te begeven by hare Moederen, door eenen drift die ſy van de Nature hebben ontfangen.

Het vleeſch van deſe ſoorte van *Schild-padde* is alſoo lekker als het beſte Kalf, aangeſien dat het verſch zy, en alleen bewaart van den eenen dagh tot den morgen. Het is door-mengt met vet, dat van een groenachtigh geluw is, gekookt zijnde. Het is gemakkelijk te verteeren, en geweldigh geſont; van waar komt dat als'er ſieken zijn, indien ſy aan d'andere Eylanden niet konnen gene-

ſen

ſen worden, doetmen haar over gaan op d'Eylanden van den *Cayeman*, in de Schepen die daar haren voor-raat halen. En den meeſten tijd ververſcht en geſuyvert zijnde door deſe ſpijſe, keeren ſy weder in goede geſontheyt. Het vet van deſe ſoorte van *Schild-padde*, geeft eene olye die geluw is, en bequaam om te rooſteren het gene men daar in wil bakken als ſy verſch is. Out zijnde, dient ſy in de lampen.

III. LID.

Van de Schild-padden diemen Caoüannes noemt.

DE *Schild-padde* diemen *Caoüanne* noemt, is van de ſelve gedaante als de voorgaande, uyt-geſondert dat haar hooft een weynigh dikker is; ſy ſtelt haar in verwering alſmen haar wil naderen om te keeren: maar haar vleeſch ſwart, dradigh en van quaden ſmaak zijnde, word ſy niet geacht als by gebrek van andere: d'Olye diemen'er uyt trekt is ook niet bequaam als om de lampen t'onderhouden.

IV. LID.

Van de Schild-padden diemen Carets noemt.

WAt de derde ſoorte van *Zee-ſchild-padde* belangt, onſe Francoyſchen noemen haar *Caret*. Sy verſchilt van de twee andere in groote, veel kleynder zijnde, en hier in dat ſy hare eyeren niet in het ſand leght; maar in het drijf-ſand dat gemengt is met kleyne keyſel-ſteenen. Haar vleeſch is niet aangenaam, maar hare eyeren zijn lekkerder als die van d'andere ſoorten. Sy ſoude ſoo vele verwaarlooſt worden als de *Caoüanne*, was het niet dat haar koſtelijk ſchild haar ſorghvuldigh dede ſoeken. Het is te-ſamen gevoeght van vijftien bladen ſoo groote als kleyne, waar van'er tien plat zijn; vier een weynigh gekromt; en het gene den hals dekt is drie-kant uyt-geholt, gelijk een kleyn ſchild. Den af-val van eenen kleynen *Caret* weeght gewoonlijk drie ofte vier ponden: maar men ontmoet'er ſomtijds waar van de ſchelpe ſoo dik is, en de bladen ſoo lang, en ſoo breed, dat ſy te ſamen wegen, ontrent ſes ofte ſeven ponden.

Van dit ſchild van den *Caret* is het, datmen heden maakt ſoo vele ſchoone kammen, ſoo vele deftige koppen, rijke dooſen, kasjes, kleyne diſch-vaten, en ſoo vele andere uyt-ſtêkende werken, die van groote waardye geacht zijn. Men verrijkt'er ook mede den pronk-huyſraat van de kameren, de lijſten van de ſpiegels, en van de taffereelen; en tot haar allerêdelſte gebruyk, men bekleed'er

mede

mede kleyne boekjes van Godvruchtige oeffening, diemen in den ſak wil dragen. Om deſe dierbare ſchubbe te hebben, moetmen een weynigh vyer leggen onder de bovenſte plaat, op de welke de bladen vaſt gehecht zijn: want ſoo ras als ſy de warmte gevoelen, licht men haar ſonder moeyte af, met de punt van een mes.

Eenige verſekeren dat deſe ſoorte van *Schild-padde* ſoo hard-vorſtigh is, dat haar ſchild haar áf-genomen zijnde, ſy wel vaardigh een ander voort-brengt, indien men haar terſtont in de Zee herſtelt. D'overvloedigheyt van den *Caret*, vindmen in het half-Eyland van *Jucatan*, en in verſcheyde kleyne Eylanden die in de *Golf van Hondures* zijn. Het gene doet ſien dat den goeden *Pirard* qualijk was onderricht, als in het tweede Hooft-ſtuk, van ſijne verhandelinge der Dieren en Vruchten van d'Ooſt-Indiën, hy geſeght heeft dat deſe ſoorte van *Schild-padde* niet wierd geſien als in de *Maldives* en de *Philippines*.

Men houd dat d'Olye van *Caret*, d'eygenſchap heeft van alle ſoorten van ſinkingen die uyt koude oorſaken voort-komen, te geneſen. Men gebruykt haar ook met gelukkige uyt-komſt om de zenuwen te verſterken, en om de pijnen der nieren, en alle koude af-vloeyingen te ſtillen.

V. LID.

Van de wijſe hoemen de Schild-padden, en alle d'andere groote Viſſchen der Voor-eylanden viſcht.

DE *Zee-Schild-padden* worden niet alleen op het ſand gevangen, op de maniere die wy hier voren beſchreven hebben: maar ook door het middel van een werk-tuygh datmen *Varre* noemt. Dit is eene rijſe van de lengte eener halve Pieke, aan het eynde van de welke men vaſt maakt eenen ſpijker, aan weder-zijden ſcherp, die in het midden vierkant is, en van de dikte als een pink. Men klopt hem tot half-wegen in het eynde van de rijſe, daar hy ſonder geweld in gaat. Eenige maken groeven aan de zijde daar hy uyt komt, op dat hy te vaſter magh houden, alſmen hem in de ſchubbe van de *Schild-padde* ſchiet.

Siet hier hoe dat de Viſſchers doen om deſe *Varre* uyt te ſchieten. De nacht als het heldere Mane is, en dat de Zee ſtille leyd, ſtelt hem de Meeſter-Viſſcher, die ſy *Varraar* noemen, in een kleyn Schuytje, dat by haar een *Canoa* word genaamt, met twee andere mannen, d'een die den ſtuer-riem houd, om het van d'eene en d'andere zijde te bewegen met ſoodanigh eene ſnelligheyt en geſwintheyt, dat het ſoo veel en met veel minder gerucht voort gaat, als of het met kracht van roeyen wierd gedreven. En d'andere is midden in de *Canoa*, daar hy de lijn

vast houd die aan den spijker is gehecht, op soodanigh eene wijse dat sy licht en vaardigh kan af-loopen, wanneer als de *Varraar* de *Schild-padde* sal getroffen hebben.

In dese rusting gaan sy sonder eenigh geruchte te maken, daar sy'er verhopen te vinden: en als de *Varraar*, die hem recht op het voorste van den *Canoa* houd, daar eene gewaar word, by het schijnsel van de Zee, dewelke sy doet schuymen, nu en dan eens boven komende; soo toont hy met het eynde van sijne *Varre*, (welke tot Compas moet dienen aan die het kleyne schuytje bestiert) de plaatse daar hy het moet geleyden, en al sachjes by de *Schild-padde* genadert zijnde, schiet hy haar wel stijf dese *Varre* op den rugge. De spijker door-dringt het schild, en boort wel diep tot in het vleesch, en het hout komt weder op het water. Alsoo vaardigh als sy haar gequetst bevoelt, sinkt sy grondewaart met den spijker, die gewikkelt blijft in hare schelpe. En hoe sy haar meer verroert en beweeght, hoe dat hy meer in-nagelt. Eyndelijk na dat sy wel heeft gestreden, hare krachten af-gemat zijnde, ter oorsake van het bloed dat sy verliest, soo laat sy haar lichtelijk vangen, en men trekt haar sonder moeyte aan het boord van den *Canoa*, of aan land.

Men vangt op de selve wijse den *Lamantin*, en verscheyde andere groote Visschen: maar in plaatse van eenen spijker, doetmen aan het eynde van de *Varre* eenen Harpoen, of een ysere lens, die na de gedaante van eene scherpe lancye is gemaakt. Aan de zijde van dit yser is een gat, door het welke eene koorde gaat, die ook geslingert is rondom de rijse, in sulker voegen dat als de *Varraar* die heeft uyt-geschoten uyt alle sijne macht op den Visch, de koorde dan gemakkelijk af-loopt, om hem de vryheyt te geven van door het water te gaan schueren: en na dat hy alle sijne krachten heeft uyt-geput, en dat hy tot het uyterste gebracht is, kan men hem dan in de *Canoa* niet schepen, trekt men hem sonder arbeyd op den oever van de Zee, daarmen hem aan quartieren verdeelt.

VI. LID.

Van de Land- en Soet-water-Schild-padden.

DE *Land-Schild-padden* worden in eenige Eylanden by de Rivieren van soet water gevonden, die d'overvloeying minst onderworpen zijn, of in de poelen en in de moerasschen die verre zijn gelegen van de Zee. Sy zijn van alle kanten bekleed met eene harde en vaste korste, die by geene schubben word af-gelicht, gelijk die van de *Zee-Schild-padden*, en die over-al soo dik is, dat sy dient tot sulk eene versekerde Sterkte aan het dier dat'er sijne woonplaatse

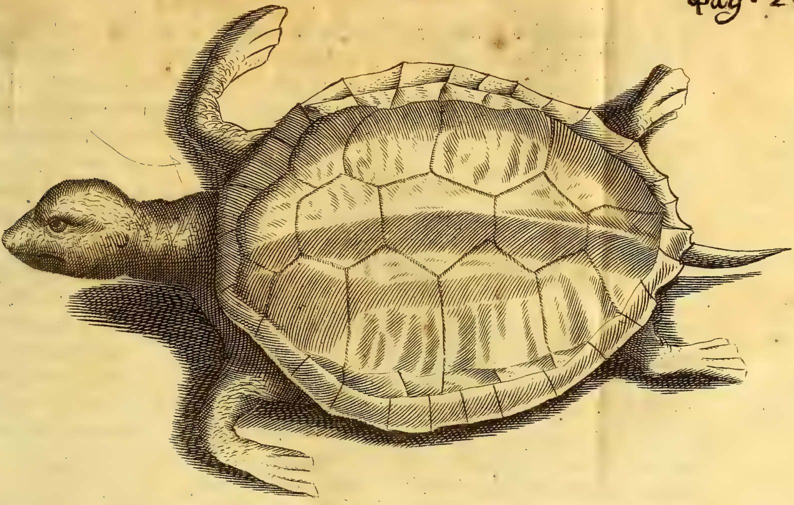

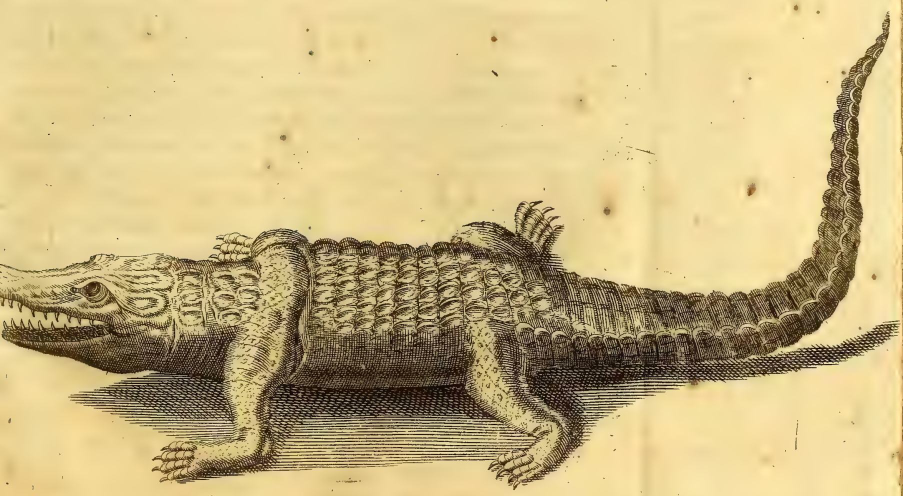

vast houd
en vaardi
hebben.

In dese
pen te vin
houd, daa
schuymen
sijne *Varr*
stiert) de
nadert zi
door-drin
weder op
grondew
haar meer
sy wel he
bloed dat
der moey

Men v
Visschen
Varre een
lancye is g
koorde ga
Varraar di
dan gema
gaan schu
het uyters
hem sond
deelt.

DE
soet
de poeler
alle kante
word af-g
dat sy di

plaatſe in houd, dat ſoo de wielen van eenen wagen daar boven over rolden, ſy niet verbrijſelt ſoude worden. Maar het gene allerverwonderlijkſt is, dat is, dat ſy nimmer benaauwt kan weſen in dit voort-wandelend huys: want het word wijder na de mate dat het lichaam van ſijne waardinne nieuwe aan-groeyingen krijght. Het opper-dekſel is van ſommige anderhalf voet lang. Het is van eene langwerpigh-ronde gedaante, uyt-geholt gelijk een ſchild, en verrijkt boven op met verſcheyde ſtralen, die in verſcheyde parken zijn aan-een gevlochten, een weynigh verheven zijnde, en makende verſcheyde kleyne by-een-voeghſelen van eene volmaakte konſt-beſtiering. Alle deſe door-een-ſwieringen leggen op eenen ſwarten grond, die geëmaillieert is in verſcheyde ſtreken met wit en met geluw.

Deſe ſoorte van *Schild-padde*, heeft het hooft geweldigh yſſelijk; want het is dat van eene Slange gelijk. Sy heeft geene tanden: maar alleenlijk kaak-beenen, die van een tamelijk hart been zijn, om te kaauwen alles wat ſy willen inſlikken. Sy word gedragen van vier voeten, die wel ſwak zijn om de ſwaarwichtigheyt van haar lichaam t'onderſteunen, ook vertrouwt ſy haar niet op hare lichtigheyt om haar te behouden, en eenige vertrek-plaatſe te gewinnen als ſy vervolght word: maar als ſy niet is aan de kant van de Rivieren of van de poelen,in de welke ſy haar kan neder-ſtorten; ſoo ſoekt ſy geene andere ſchuyl-plaatſe, noch eenigh ander voordeel, als het dak van haar eyge huys, onder het welke, even als den *Eechel*, en den *Armadille*, ſy haar hooft, hare voeten, en haren ſtaart vaardighlijk en verſekert in-trekt, ſoo als ſy het minſte gevaar vreeſt.

Het Wijfje leght hare eyeren van de grootheyt als die van eene Duyve: maar een weynigh langwerpiger. Het bedekt haar in het ſand, en betrouwtſe aan de Son, om haar te doen uyt-broeyen en t'ontſluyten. Hoewel eenige houden dat het vleeſch van deſe *Land-Schild-padden* ſwaar om te verdouwen is, de genen die'er af geſmaakt hebben ſtellen dat onder de lekkerſte en luſtigſte ſpijſen van *Amerika*. En de Genees-meeſteren des lands raden aan die met water-ſucht gedreyght worden, daar dikwils af te gebruyken tot hare geneſing. Sy hebben ook geleert door d'ondervinding die ſy'er af gedaan hebben, dat haar bloed gedrooght zijnde, en tot ſtof gemaakt, het vergif trekt van d'Adders en van de Schorpioenen, het aldus op de wonde leggende. Het is ook vaſt dat d'aſſche van haar ſchild, gemengt met het wit van een eye, de klooven geneeſt, die aan de borſten en tepels komen van de Vrouwen die zoogen; en dat alsmen daar het hooft mede poedert, ſy het hayr verhindert uyt te vallen,

TWEE-EN-TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Bevattende de bysondere beschrijvingen van verscheyde soorten van Krabben, die gemeenlijk op het land der Voor-Eylanden gesien worden.

DAar worden aan alle dese Eylanden gevonden *Krabben* of *Kreeften*, die eene soorte van Land- en water-aardige *Kreeften* zijn, en geweldigh goed om t'eten, in plaatse dat die van *Brezil* on-aangenaam zijn, om dat sy te veel na den wortel van de Genever geuren. Ook achten d'Indiaansche Eylanderen de hare veel meer, en maken'er hare gewoonlijkste tafel-kost af. Sy zijn alle van eene langwerpigh-ronde gedaante, hebbende den staart om-gekromt onder den buyk. Haar lichaam, dat gantsch is bedekt met eene tamelijke harde baste, word gesteunt op verscheyde pooten, die stêkeligh zijn met kleyne puntjes, de welke haar dienen om gemakkelijker te beklauteren, daar sy begeeren te reyken. De twee voorste zijn geweldigh grof: d'eene namentlijk is grover als d'andere. Onse Francoyschen noemen dese twee voorste pooten *Bijters*, om dat sy met de selve prikken, en wel dêgelijk vast houden het gene sy achterhalen. Het voorste deel dat een weynigh breeder is, en meer verheven, als het andere doet van buyten twee oogen uyt puylen, die vast, doorschijnende, en van onderscheydene verwen zijn. Hare kele is gewapent met twee kleyne witte tanden, die aan elke zijde zijn gestelt op de wijse van scherpe tangen, waar mede sy af-bijten de bladeren van de vruchten, en de wortelen van de boomen, die haar tot voedsel strekken.

I. LID.

Van de Krabben diemen Tourlourou noemt.

DAar zijn'er van drie soorten, die verschillen in groote en in verwe. D'allerkleynste zijn diemen gemeenlijk *Tourlourous* noemt. Hare bast is root geteykent met eene swarte vlekke; sy zijn tamelijk aangenaam van smaak: maar ter oorsake dat'er vele aan te pluysen is, en weynigh af te halen, en datmen ook houd dat sy den bloed-gank voort brengen, worden sy weynigh gesocht als by nood.

II. LID.

Van de Witte Krabben.

D'Andere zijn geheel wit, en onthouden haar aan de voeten van de boomen, by den oever van de Zee, en in gaten die ſy in d'aarde maken, waar in ſy haar vertrekken, gelijk de Konijnen in hare holen. Sy zijn de grootſte van allen, en daar worden'er ſoodanige geſien, die ſoo veel vleeſch in eene van hare pooten hebben als de groote van een ey, alſoo lekker als die van de Rivier-Kreeſten. Sy vertoonen haar ſelden by dagh: maar geduerende de nacht komen ſy met benden uyt hare holen, om onder de boomen te gaan eten; en by deſen tijd is het ook datmen haar gaat vangen, met lantaarnen of toorts-lichten. Sy verluſtigen haar voornamentlijk onder de *Paretuve-boomen*, en onder d'andere boomen die aan den oever van de Zee zijn, en in d'allermoeraſchighſte plaatſen. Als men in d'aarde of in het ſand delft om haar in hare vertrekplaatſen te ſoeken, vindmen haar altijd half-lijfs in het water, even als het meeſte gedeelte van d'andere Twee-natuurige Dieren.

III. LID.

Van de beſchilderde Krabben.

MAar die van de derde ſoorte, dewelke het midden houd tuſſchen de twee andere daar wy terſtont van geſproken hebben, zijn de ſchoonſte, de verwonderlijkſte, en de meeſt-gepreſene van allen. Sy hebben wel de ſelve gedaante als de voorgaande; maar na de verſcheyde Eylanden, en d'onderſcheyde ſtreken daar ſy haar voeden, zijn ſy met ſoo vele verwen beſchildert, die alle ſoo ſchoon en ſoo levendigh zijn, dat'er niet vermakelijker is, als haar op den vollen dagh te ſien kruypen onder de boomen, daar ſy haar voedſel ſoeken. D'eenen hebben het gantſch lichaam van violet verwe, gepluymt met wit, D'anderen zijn van een ſchoon geluw, dat geſchakeert is met verſcheyde kleyne grijſachtige en purper-verwige trekjes, die aan de kele beginnen, en haar ſlingeren over den rugge. Daar zijn'er ſelf eenige die op eenen taneyten grond, beſtraalt zijn met root, met geluw, en met groen, dat haar de rijkelijkſte en de beſt-gemengde verwing geeft diemen ſich ſoude konnen verbeelden. Men ſoude ſeggen in haar van verre te ſien, dat alle deſe aangename verwen, daar ſy natuurlijk mede zijn geëmaillieert, noch niet droog zijn, ſoo blinkende zijn ſy; of datmen haar noch verſch met vernis heeft uyt-gehaalt, om haar meer luyſter te geven.

Dese *Beschilderde Krabben*, zijn niet gelijk de witte, die haar by dagh niet derven vertoonen. Want men ontmoet haar boven al des morgens en des avonds, en na den regen onder de boomen, daar sy haar met troepen verquikken. Sy laten haar ook wel van na-by komen; maar soo ras als men gebaar maakt gelijk of men haar wilde tegen houden met eene roede, (want het soude te gevaarlijk wesen daar de handen toe te gebruyken) wijken sy sonder hare vervolgers den rugge toe te keeren, en al af-schuvende zyelinkx uyt toonen sy hare tanden, en aanbiedende hare opene verweeringen, dat die twee tangen of bijters zijn, die sy aan hare pooten hebben, soo beschutten sy'er het geheel lichaam mede, en sy doen die van tijd tot tijd den eenen tegen den anderen kletsen, om hare vyanden schrik aan te jagen; en in dit postuer winnen sy hare sterkte, die gemeenlijk is onder de wortel, of in het hol van eenigen verrotten boom, of in de kloven van de steen-rotsen.

Dese *Krabben* hebben desen natuurlijken in-druk, van alle jaren te gaan ontrent de maant van Mey, in den tijd der regenen, aan den oever van de Zee, om haar te gaan wasschen en hare eyeren te gaan leggen, waar door sy hare soortgelijken vereeuwigen. Het gene sy in deser voegen doen. Sy dalen van de bergen met soo groote troepen, dat de wegen en de bosschen daar mede bedekt zijn: sy hebben dese verwonderlijke loosheyt, van haar spoor te nemen na het gedeelte van het Eyland, daar de sand-platen en af-gangen zijn, van waar sy gemakkelijk de Zee konnen aan-doen.

Het valt d'Inwoonderen alsdan geweldigh moeyelijk, om dat sy hare tuynen vervullen, en met hare bijters de erweten, en de jonge Tabak-planten afkaauwen. Men soude seggen, aansiende de geschiktheyt die sy in het af-dalen houden, dat het een leger was, in slagh-order voort trekkende. Sy breken nimmer hare geleden. En hoewel dat sy op den wegh huysen, bergen, rotsen, of andere hinder-palen ontmoeten, bekrachtigen sy haar daar over te klimmen, om altijd volstandigh op eenen rechten streek te gaan. Sy houden stilstand tweemalen des daaghs, geduerende de grootste hitte, soo om haar te voeden, als om een weynigh te rusten. Maar sy vorderen meer wegh by nacht als by dagh, tot dat sy eyndelijk aan den oever van de Zee gekomen zijn.

Als sy dese reyse doen, zijn sy vet en goed om t'eten; de mannetjes vol vleesch zijnde, en de wijfjes vervult met eyeren. Ook in dien tijd brengtmen voorraat aan de deuren. En somtijds komen sy self in de huysen, als de schut-heyningen niet wel gevoeght zijn, en dat sy opening vinden. Het geruchт dat sy by nacht maken, is grooter als dat van de ratten, en verhindert te slapen. Wanneer sy op den oever van de Zee zijn, na dat sy een weynigh hebben gerust, en de Zee aangemerkt als de voedster van hare jongen, komen sy haar soo na-by,

dat

dat ſy tot drie ofte vier verſcheyde reyſen beſpoelt konnen worden van de kleyne golfjes die op het ſand kabbelen; daar na haar vertrokken hebbende in de boſſchen, of in de nabuerige vlakten om haar te ruſten, keeren de wijfjes eene tweede-maal na de Zee, en haar een weynigh gewaſſchen hebbende, openen ſy haren ſtaart, dewelke gemeenlijk geſloten is onder haren buyk, en ſy leggen in het water de kleyne eyeren die'er aan vaſt waren. Daar na haar noch gewaſſchen hebbende, vertrekken ſy haar op de ſelve ſchikking als ſy gekomen waren.

De ſterkſte herwinnen dadelijk de bergen, yedere in het quartier daar ſy uyt vertrokken was, en door de ſelve wegh die ſy gegaan hadde. Maar ſy zijn alſdan, dat is te ſeggen na hare weder-komſte, het meeſte deel ſoo ſwak, en ſoo mager, dat ſy gedwongen zijn haar ſtille te houden aan d'eerſte velden die ſy ontmoeten, om haar te herſtellen, en hare eerſte krachten te hervatten, eer dat ſy op den top van de bergen klauteren.

Wat d'Eyeren belangt die ſy alſoo aan de Zee hebben betrouwt, na dat ſy op het murw ſand gedreven zijn, en eenigen tijd verwarmt door de ſtralen van de Son, komen ſy t'ontſluyten, en kleyne *Krabben* voort te brengen, diemen by duyſenden van de breedte van een oortje de nabuerige boſſchen ſiet aandoen, tot dat ſy, ſterk zijnde, haar op de bergen by hare Moeders konnen begeven.

Het gene aanmerkelijkſt is in deſe *Krabben*, is dat ſy een-maal des jaars, te weten na dat ſy van de reyſe te Zee-waart zijn weder gekeert, haar alle in d'aarde verbergen, geduerende ſes weken: in-voegen dat'er niet eene te voorſchijn komt. By deſen tijd veranderen ſy van huyt, of van ſchubbe, en vernieuwen haar t'eenemaal. Sy ſtoppen alſdan den ingank van hare holen ſoo ſinlijk met aarde, datmen'er d'opening niet van gewaar word. Het gene ſy doen om geene lucht te ſcheppen. Want als ſy dus haren ouden tabbaart af-leggen, is haar gantſch lichaam gelijk naakt, niet bedekt zijnde als met een teeder en dun vlieſje, het welke verdikt, en allenkxjes hart word tot eene korſte; tot dat het gelijk word de vaſtigheyt van de gene die ſy verlaten hebben.

Mijn Heer *du Montel* verhaalt, dat hy met voornemen heeft doen graven in de plaatſen, daar'er waarſchijnlijk verborgen waren. En haar inder daad ontmoet hebbende, dat hy bevond dat ſy gelijk omſwachtelt waren in de bladeren van de boomen, die ſonder twijffel haar dienden tot voedſel en tot bedde in deſe verſchuyling: maar ſy waren ſoo quijnende, en ſoo onbequaam om de ſcherpe lucht te verdragen, dat ſy half dood ſchenen, hoewel, behalven dat, ſy vet waren, en ſeer lekker om t'eten. D'Inwoonderen der Eylanden noemen haar alſdan *Crabbes Bourſieres*, en achten haar veel. Dicht by haar ſagh hy haar oud uyt-ſchutſel, dat is te ſeggen, hare baſte, die ſoo geheel was, als of het

dier

dier daar noch binnen hadde geweest. En het gene verwonderlijk was, is dat hy ter naauwer nood, hoewel hy daar seer goede oogen toe gebruykte, daar in konde bekennen eene opening ofte scheure, waar door het lichaam van het beest was uyt-gekropen, en hem van dese gevankenisse hadde verlost. Niet-temin na dat hy daar wel scherp acht op hadde geslagen, bespeurde hy in dese ontweydingen, eene kleyne scheyding aan de zijde van den staart, waar door de *Krabbe* haar hadde uyt-geschut.

De gewoonlijkste wijse van haar te bereyden, is even de selve als die van de Kreeften in Vrankrijk: Maar die d'allerlekkerste zijn, en die willen bestêden den tijd die vereyscht word om haar van beter smaak te maken, nemen de moeyte na dat sy haar hebben doen koken, van af te pluysen alles wat'er goed is aan hare pooten, en van uyt te trekken een seker olyeachtigh wesen, dat in het lichaam is, het welke men *Taumaly* noemt, en dit alles te roosteren met d'eyeren van de wijfjes, daar onder mengende heel weynigh peper van dat land, en Oranje-sap. Men moet bekennen dat dese honger-wekkende spijse eene is van d'alleruytstêkenste diemen in de *Voor-eylanden* op-discht.

In de Land-streken daar vele Mancenilie-boomen zijn, hebben de *Krabben* die'er onder weyden, en die dese vrucht gebruyken, eene vergiftige hoedanigheyt. In-voegen dat die'er af eten, daar gevaarlijk siek af zijn. Maar in andere plaatsen zijn sy geweldigh gesont, en bekleeden de plaatsen van wellusten, gelijk de *Kreeften* in Europa. Alle die sorghvuldigh zijn om hare gesontheyt te bewaren, openen haar al-eer sy daar af eten, en soo het binnenste van het lichaam swart is, houden sy dat sy gevaarlijk zijn, en wachten haar wel daar af te gebruyken.

DRIE-EN-TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Van de Donderen; van de Aard-bevingen; en van d'Onwederen die dikwils in dese Eylanden geschieden.

GElijk als'er weynige aangesichten zijn soo schoon en soo aangenaam, datmen'er niet eenigh gebrek in soude konnen bemerken, en die niet eenigh vlekje, of wratje zijn onderworpen: Soo hebben de *Voor-eylanden*, hoewel sy elders alle de schoonheden en alle de voordeelen besitten die wy vertoont hebben, en die haar soo loffelijk maken, ook hare onvolmaaktheden, en eenige ontbeeringen, die desen glants beswalken, en hare behaaghlijkheden en waardye verminderen. Siet hier eenige van de voornaamste ongemakken die'er ontmoet worden, en daar beneffens de hulp-middelen diemen'er toe brengen mach.

I. LID.

I. LID.

Van de Donderen.

EN eerstelijk, in plaatse datmen aan alle de kusten van *Peru* nimmer hoort donderen, soo zijn hier de Donderen gemeen, en in eenige plaatsen zijn sy soo vervaarlijk, dat het allervolstandighste hert van schrik moet beven, als dese machtige en grootse stemme van den Hemel haar doet hooren, met sulk een yssselijk gedruysch.

II. LID.

Van d' Aard-bêvingen.

D'Aard-bêvingen brengen'er ook somtijds droevige uytwerkingen voort, en bewegen de grond-vesten van d'aarde, met sulk eene felle schudding, datmen gedwongen is te waggelen, in plaatsen daar men sich gelooven soude allerversekerst te wesen. Maar by geluk dit gebeurt selden, en in eenige plaatsen is de beweging soo groot niet.

III. LID.

Van een Onweder dat d'Eylanders Ouragan noemen.

HEt gene allermeest te vreesen is, is eene algemeene samen-sweering van alle de Winden, die de ronde keer van het Compas maken in den tijd van vier-en-twintigh uuren, en somtijds in minder. Sy komt gemeenlijk in de maant van July, van Augustus, of van September. Buyten dese vreestmen haar niet. Ten anderen tijde besocht men die niet als van seven tot seven jaren, en somtijds noch seldsamer: maar sedert eenige jaren herwaarts is sy gekomen van twee tot twee jaren: en in een eenigh jaar heeft men'er twee geleden: Self, na dat mijnen Heere *Auber* gesonden was om aan *Gardeloupe* te gebieden, waren'er drie van dese Onweders in den tijd van een jaar.

Dit Onweder, dat d'Eylanderen *Ouragan* noemen, is soo vreemd dat het de boomen brijselt en ontwortelt, ontbloot van alle groente die het niet wegh rukt, verwoest geheele Wildernissen, ontbind de rots-steenen boven van de bergh-toppen, en stort haar ter neder in de dalen, werpt de hutten om verre, sleept tot aan de Zee de planten die het uyt der aarde scheurt, maakt eene algemeene verwoesting van alles wat het op het veld vind: en in een woord, laat eenen hongers-nood over in het gantsch land, dat langen tijd quijnt en sucht

na dese ramp-spoet, en dat ter naauwer nood met groote moeyte dese omverre-werpingen en verbrijselingen kan herstellen.

Dese *Ouragan*, maakt niet alleenlijk sijne vernielingen op het land; maar hy verwekt noch sulk een onweder op de Zee, dat sy haar schijnt te vermengen en te versmelten met de lucht en met de Hemelen. Dese ongestuymige dwarrel-buye brijselt en verbreekt de Schepen die aan de kusten leggen, werpende d'eene op de stranden, en doende d'andere sinken in de Zee. In-voegen dat alle die van dit Onweder ontkomen, groote oorsaak hebben om God te loven.

Sy die acht slaan op de teykenen die de voor-looperen van desen Storm zijn, hebben bespeurt, dat een weynigh eer hy aan-komt, de Zee in een oogenblik soo stille en soo effen word, dat de minste kabbeling noch rimpel op haar opper-wesen niet te sien is: dat de Vogelen door eenen natuurlijken in-druk, met troepen af-dalen van de bergen, daar sy hare gewoonlijkste vertrek-plaatse houden, om haar te begeven in de vlakten en in de dalen, daar sy haar tegen d'aarde leggen, om in beschutting te blijven voor d'ongevallen van desen quaden tijd, die sy voorsien dat wel haast volgen moet: en dat de regen die een weynigh te voren valt, bitter en sout is, gelijk het Zee-water.

Het is weynige jaren verleden, dat'er een gedenk-waardigh voor-beeld van desen storm gebeurde, in verscheyde Schepen die aan de Rheede van *St. Christoffel* waren, met Tabak geladen, en gereet om 't seyl te gaan. Want sy wierden alle verbroken en overstulpt, en de koopmanschap was geheel verloren. Waar op een vreemt gevolgh quam. Dat is dat het meestendeel der Visschen van de kuste vergiftight wierden door desen Tabak. Men sagh de Zee geheel bedekt van dese arme dieren, die met den buyk om hoogh, en vast adem-togende, over-al ten danke van het water dreven, en quamen sterven op den oever.

En op dat yemand sich niet in en beelde, dat dese rampsaligheden eygen zijn aan de nieuwe Werelt, sullen wy'er by-voegen, hoe in dese gewesten van Vrankrijk sulke af-grijselijke Onweders zijn gesien, datmen haar niet kan achten yets anders als *Ouragans* te wesen.

In het jaar duysend vijf-hondert negen-en-negentigh, verhief hem by *Bordeaux* sulk een felle en ongestuymige wind, dat hy brak en ontwortelde het meeste gedeelte van de groote boomen die sterk genoegh schenen om alles tegen te staan, voornamentlijk de Note-boomen, waar van de takken gemeenlijk geweldigh uyt-gespreyd zijn, en versetten'er eenige op meer als vijf-hondert schreden van de plaatse daar sy stonden. Maar de swakste boomen, en die bogen, wierden gelaten. Een gedeelte van het Palais van *Poictiers* wierd'er geweldigh door beschadigt aan sijn dak. Den Klokken-toren van *Cangres* by *Saumur*,

wierd

wierd ter neder geslagen. Verscheyde andere Klokken-torens, en verscheyde Land huysen leden'er vele schade by. Eenige persoonen te paard geseten zijnde, midden op het veld, wierden meer als sestigh schreden wegh gevoert. Dese wind liep van het gebuerschap van *Bordeaux*, tot aan de *Vandomois*, en aan de *Perche*: behoudende de breedte van ontrent ses of seven mijlen, en men sagh in alle die uytstrekking, niet als omverre-rukkingen van boomen, uyt-geslingert, en ter aarde leggende.

En om een voor-beeld te geven van eene soorte van *Ouragan* die hem bysonder op de Zee heeft getoont, sullen wy hier aan hechten het uyt-getrokkene, dat ons is mede gedeelt van eenen brief, geschreven van *Rochelle*, door een aansienlijk Koopman van die plaatse, aan eenen van sijne vrienden en mede-handelaars tot *Rouaan*, geteykent van den dertighsten January duysend ses-hondert vijf-en-veertigh. Siet hier dan wat het mede brengt.

„ Sedert twee dagen blijven wy in eene gevoelige benaauwtheyt, ter oorsa-
„ ke van den uytstêkenden storm, die begonnen heeft de nacht van den laat-
„ sten Saturdagh, den acht-en-twintighsten deser maand, en die noch duert.
„ Wy sien van boven onsen muer dertigh of vijf-en-dertigh Schepen gestrand
„ en gebrijselt aan onse kuste, het meesten deel Engelschen, met een getal
„ van verlore Koopmanschappen. Een van dese Schepen, van twee-hondert
„ vaten, is vervoert geweest tot by eenen wind-molen, die twaalf voeten hoo-
„ ger staat als de gewoonlijkste hooghte van de Zee. Want het Onweder
„ heeft niet alleenlijk in de lucht geweest: maar dese storm heeft de Zee soo-
„ danigh bewogen en doen op-swellen, dat sy hare gemeene scheyd-palen wel
„ verre is overtroffen: soo dat de schade en het bederf dat sy op het land ge-
„ daan heeft, onvergelijkelijk veel grooter is als die van de Schip-breuke der
„ Schepen. Alle het sout dat op de lage broek-landen was, is wegh gevoert
„ geweest, alle het koren van de lage landen, en van d'opgedrooghde moeras-
„ schen is onder gevloeyd. En aan het Eyland van *Ré* is de Zee van d'eene zijde
„ tot d'andere over gespoelt, en heeft'er een groot getal wijngaarden bedor-
„ ven, en veel vee verdronken. By menschen gedenken heeft men de Zee soo
„ hoogh niet sien klimmen, en sy is op sommige plaatsen tot by-na eene mijle
„ in het land gevloeyd. Alsoo dat die tot *Sr Christoffel* geweest zijn, seggen dat
„ d' *Ouragan* die daar gemeen genoegh is, niet vervaarlijker is, als dese is ge-
„ weest, die sy met den selven naam genoemt hebben. De wind was Noord-
„ west. Men waardeert de schade, soo op de Zee als op het land, meer als vijf-
„ hondert-duysend Kroonen. Men houd dat'er ontrent twee-hondert-duy-
„ send aan sout verloren zijn, dat den last is van twee-hondert Schepen yeder
„ van drie-hondert vaten. Daar zijn ook Hollandsche Schepen verloren voor

„ *Ré*, te *Bourdeaux*, en te *Bayonne*, die rijkelijk geladen waren. Waar uyt blijkt dat'er somtijds in Europa Onweders ontstaan, die alsoo fel zijn, als die aan de *Voor-eylanden* geschroomt worden.

Eenigen om haar van desen verwoeden storm te verlossen, verlaten hare huysen, uyt vreese dat sy met hare verwoesting overstulpt souden worden, en behouden haar in holen, en in kloven van steen-rotsen, of anders, sy gaan plat ter aarde leggen in het midden van het veld, daar sy dit gantsch Onweder uytharden. D'anderen betrachten om vaardigh eenigh gebuer-huys te gewinnen, dat vast genoegh is gebouwt om alle de schuddingen van desen storm te weder-staan. Want by geluk, daar zijn tegenwoordigh aan de *Voor-eylanden* verscheyde Gebouwen die dese proeve konnen uyt-staan. Daar zijn'er self die haar vertrekken in kleyne hutten die de Negersche Slaven getimmert hebben, op het voor-beeld van die van de *Caraïbanen*; want men heeft door ondervinding geleert, dat die kleyne tenten van ronde gedaante, die geene andere opening hebben als de deure, en waar van de dak-balken d'aarde raken, gemeenlijk worden gespaart; terwijl dat d'allerverhevenste huysen van d'eene plaatse tot d'andere worden verkroden, indien sy niet t'eenemaal onder de voet geworpen worden, door d'ongestuyme beweging der winden, die dit Onweder verwekken.

Maar men moet bekennen dat alle dese uyterlijke waar-borgen, niet bequaam zijn om den geest der menschen volkomentlijk te verlossen, van de doodelijke vreesen die hem om-cingelen, wanneer God van den Hemel dondert, en dat hy sijne verschrikkelijke stemme doet klateren, dat hy de weder-lichten en d'aangestêke vuur-kolen uyt-schiet, soo dat'er d'aarde af berst, de bergen daar af dreunen, en de grond-vesten der aarde daar door ontblood worden: want

Toont dese afgrijselijke stem
Vol heesch gedruys, niet klaar, aan hem
Die sich tot Godes Wet door goedheyt niet laat neygen,
Een Beeltenis van sijne macht?
Och ja; wie sonder schrik die gramme teykens wacht,
En valt sijn' Majesteyt niet strakx te voet in 't dreygen,
Men niet stantvastigh noemen magh;
Maar liever, goddeloos verbastert van ontsagh.

het is dan noodsakelijk dat alle die wenschen sonder schroom te zijn in het midden van dese wanschiklijkheden, en van dese om-tuymelingen van de Zee en van de lucht, eenen toevlucht nemen aan versekerder vertrek-plaatsen, en dat

sy

ſy hier toe tot Gods Heylighdom in-gaan, haar ruſten in de ſchaduwe des Almachtigen, en den Heere kieſen tot hare ſchuylingen, en tot hare ſterkte: ſy moeten die groote en dierbare ſaligheyt omhelſen die hy in ſijnen wel-beminden Soon heeft ontvouwen, die ons verloſt heeft van alle onſe vreeſen door het bloed van ſijnen Kruyce, dat onſen vrede heeft gemaakt, en dat alleenigh kan bevredigen de bevreeſtheden en d'ongeruſte ankxſten van onſe gewetens, en eene waarachtige ruſte geven aan onſe ſielen, door dien dat

Wie overſchaduwt uyt den hoogen
Van God, en't opperſte al-vermogen
Gedoken ſit, en in
En onder d'alderwiſte hoede
Van's Hemels Schuts-Heer en ſijn roede,
Geruſt van hert en ſin;
Die magh met recht en reden ſpreken;
O God, wat hulp kan my ontbreken.

Sy moeten in dit Onweder aan-merken dat het God is die de winden uyt ſijne ſchat-kameren trekt, en dat ſy niet en blaſen als door ſijnen laſt. Dat deſe vervaarlijke dwarrel-buyen, deſe rommelende Donders, deſe ſwarte duyſterniſſen die het aangeſicht der aarde overdekken, en alle die machtige bewegingen die haar voort-ſtuwen: niet zijn als grove denk-beelden, van dien verſchrikkelijken dagh des Heeren, waar in de Hemelen met een ſnel gedruyſch ſullen voor-by gaan, en in vuur geſtelt zijnde, verſmolten worden, en d'elementen aan-geſteken zijnde, af-druypen, en d'aarde en de werken die in de ſelve zijn verbrand.

Sy moeten byſonderlijk tot God haren toe-vlucht hebben van gantſcher herten, en hem bidden dat door d'aanſchouwing der on-eyndige verdienſten van ſijnen Heyligen Soon Jeſus, het hem belieft bevredight te weſen wegens ſijne knechten, en dat hy hem gewaardige ſijner d'aarde t'erbarmen. Sy moeten gedenken dat ſijne gramſchap niet langer duert als eenen oogenblik: maar dat ſijne goed-willigheyt een geheel leven niet op-houd. Dat de tranen des avonds by ons woonen, en dat daar in de morgen ſtemmen der vrolijkheyt gevonden worden. Eyndelijk ſy moeten vaſtelijk overtuyght weſen, dat die de hairen van haar hooft getelt heeft, ook hare dagen heeft getelt; dat hy haar in den nood niet ſal verlaten, maar dat hy haar ſal ſtellen onder het bewint van ſijne Engelen des lichts, om haar te beſchermen tegen deſe af-grijſelijke duyſterniſſen, op dat geene verwonding hare voor-hutte ſoude naderen.

Maar om ter nood alle deſe ſoete gedachten te hebben, en om voorſien te

wesen in den dagh der ellenden van sulk een heyligh betrouwen; soo is het noodigh dat sy wel-doende by yederen dagh, hare sielen gebieden aan den opperſten Schepper aller dingen; dat ſy haar benaarſtigen te wandelen in Heyligheyt en in Gerechtigheyt voor hem, alle de dagen hares levens; dat ſy hare handen waſſchen in onſchult, en datſe hare herten reynigen door het Geloove in ſijne dierbare beloſten; verſekert zijnde dat hy de winden en alle d'andere ſchepſelen door ſijne macht in teugel houd; dat'er niet een en is dat ſich kan bewegen ſonder ſijne toelating; dat hy tot ſijne heerlijkheyt doet dienen het Vuur, de Donderen, d'Onweders, d'Aard-bevingen, die hy beſtiert ten goede en ter ſaligheyt van ſijne kinderen.

VIER-EN-TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Van eenige andere ongemakken des lands, en van de hulp-middelen diemen'er toe magh brengen.

BOven d'Aard-bevingen, de Donderen, en de *Ouragans* die het land der *Voor-eylanden* dikwils doen daveren, en het ter neder ſlaan, gelijk wy terſtont vertoont hebben: ſoo zijn'er noch eenige andere ongemakken, die wel moeyelijk zijn, alhoewel dat ſy ſoo veel niet zijn te vreeſen als de voorgaande. Wy hebben haar bewaart tot dit laatſte Hooft-ſtuk van het eerſte Boek deſer Hiſtorye; alwaar, om te betuygen den grooten drift die wy hebben van gelukkigh genoeg te weſen om yets mede te helpen tot de verlichting, en tot de geheele voldoening van de lieflijke Bevolkingen van deſe nieuwe Werelt; wy ſullen voor-ſtellen de hulp-middelen, die d'ondervinding aan d'Oude Inwoonderen heeft geleert, en het oordeel van verſcheyde beroemde Genees-meeſteren heeft bevonden te zijn d'allereygentlijkſte, en de meeſt-uytwerkende om'er te voorſien tegen hare gevaarlijke krachten.

I. LID.

Van de Mouſtiken, en de Maringoins.

WY ſullen d'eerſte plaatſe geven aan ſekere kleyne Muggen *Mouſtikes* genaamt, diemen eer gevoelt als ſiet, ſoo kleyn zijn ſy; maar in de ſwakheyt van haar lichaam hebben ſy ſulk eenen ſtêkenden angel, en ſoo vergiftigh, dat hare ſtêking ſoodanigh eene onlijdelijke jeuking veroorſaakt, datmen dikwils het vel af-krabbende door te veel kraauwen, de wonde ontaard in eene ſorgelijke ſweering, ſoomen daar geen hulp-middel toe vind.

Daar worden'er van eene andere ſoorte gevonden, die grooter zijn en die een

een gebrom maken even als de Muggen, die in Vrankrijk by de poelen en de broekachtige plaatſen gevonden worden. Men noemt haar *Maringoins.* Sy verwekken de ſelve ongelegentheyt als de *Mouſtiken*, gewapent zijnde met eene kleyne pijle, die de kleederen door-boort, en ſelver de ſchongelende bedden daarmen in ruſt. Maar ſy hebben dit byſonders, dat ſy nimmer haren kleynen prikkel uyt-ſchieten, voor dat ſy al-voren den oorlogh hebben aan-geſeyt, en den aan-val geſpeelt met hare kleyne trompette, die dikwils meer vreeſe geeft, als hare ſtêking wee doet.

Om ſich te bevrijden van deſe twee ſoorten van kleyne beeſten, is men gewoon het huys te ſetten, op eene plaatſe die een weynigh hoogh verheven is, het ſelve lucht aan alle zijden te geven, en alle boomen af te hakken die den Ooſten wind verhinderen, dewelke by-na gemeenlijk in deſe Eylanden waayt, en die deſe booſe en onverdraaghlijke vyanden verre wegh jaaght. De gene die ook vaſt-geſlote huyſen, en dichte bedden hebben, zijn'er ſoo veel niet mede gequelt.

Maar ſoomen'er ongemak mede lijd, heeftmen maar Tabak in de kamer te doen rooken, of een vuur aan te leggen dat veel rookx maakt; want door deſe middelen jaaght men deſe kleyne ontſtellaren van de ruſte der menſchen op de vlucht. Dat ſoo ſy geſtêken hebben, en men de jeuking terſtont begeert te verdrijven, en al het vergif, dat ſy haar hebben laten ontglijden, uyt te trekken: moetmen alleenlijk de plaatſe nat maken met azijn, of met ſap van kleyne Citroenen.

II. LID.

Van de Weſpen, en van de Schorpioenen.

DE *Weſpen* en de *Schorpioenen*, zijn gemeen in het meeſte gedeelte van de *Voor-eylanden.* Deſe gewormten zijn van de ſelve gedaante, en alſoo gevaarlijk als hare ſoort-gelijken diemen in vele geweſten van Europa ſiet. De ſtêking van de *Weſpen* worden verlicht door het ſap van het blad van Wijn-ruyte, en t'eenemaal geneſen door eene ſtovinge van het alleropperſte hulp-middel, tegens alle ſoorten van vergiften, dat uyt-geſondert word door den beruchten naam van *Orvietan.* En voor die van de *Schorpioenen* vindmen het hulp-middel in het beeſt ſelf, waar van men de vochtigheyt op de ſtêking wrijven moet, en by des ſelfs gebrek neemt men eenen toe-vlucht tot d'Olye diemen met den naam des *Schorpioens* noemt, welke over-al gemeen moet weſen, daarmen van deſe Ondieren vind.

III. LID.

III. LID.

Van de Mancenillie-boomen.

IN het meeste gedeelte van dese Eylanden, wassen sekere boomen *Mancenillie-boomen* genaamt, schoon om aan te sien, die bladeren dragen na de gelijkenisse der gener van de wilde Appel-boomen, en een vrucht diemen *Mancenillie* noemt, even als een Apis-appel is; want hy is door-vloeyd met roode strepen, verwonderlijk schoon, en van sulk eenen aangenamen reuk, datmen terstont soude gelokt worden om'er af t'eten, indien men niet gewaarschouwt wierd van sijne gevaarlijke hoedanigheyt. Want hoewel hy soet in den mond is, soo is hy soo doodelijk, dat als men'er af at, hy ons niet te slapen soude senden voor vier-en-twintigh uuren, gelijk een seker zaad van *Peru*, en een kruyd van het Oosten, van het welke *Linschoten* breed en wijdloopigh spreekt; maar om'er nimmer af t'ontwaken. Alsoo dat hy wel arger is als die Amandelen van een vrucht uyt *Mexika*, die na Muskes rieken, maar die gegeten zijnde, eenen smaak van verrottinge na-laten. En noch wel arger als die Appelen van Zodom, die geopent zijnde niet vertoonen als roet en stof. Want soo ghy het ongemak hebt dat gy daar van bedrogen word, ten minsten is het niet met gevaar van uw leven. Maar dese vergiftige Appelen, mogen vergeleken worden met d'Indiaansche Note, die in *Java* wast. Sy heeft de gelijkheyt van eene Gal-note, en terstont als men haar eet, heeft sy eenen Hazel-noten smaak; maar daar na geeft sy doodelijke benaauwtheden, en het is een seer gevaarlijk vergif. Daar word ook in *Afrika* eenen boom gevonden *Coscoma* genaamt, die met doodelijke Appelen is geladen. De boom der *Maldivische*, *Ambou* genaamt, draaght een vrucht die niet minder bedrieghlijk, en niet minder boos-aardigh is. En de land-streek van *Tripoly* in *Syrie*, brengt eenige groote *Abrikosen* voort, die geweldigh schoon voor het oogh zijn, en geweldigh geurigh van smaak; maar hare hoedanigheden zijn dikmaals doodelijk, of ten minsten veroorsaken sy lange en moeyelijke siekten, aan die'er af eten.

Daar wassen *Mancenillien* op den oever van de Zee en van de Rivieren; en soo de vrucht in het water valt, sterven de Visschen die'er af eten sonder missen; En hoewel hy lange in het water blijft, verrot hy'er niet, maar hy bekleed hem met een salpeter, dat hem eene vaste korste geeft, gelijk of hy over-kneed was. In d'Eylanden daar desen boom in overvloed wast, zijn de Slangen vergiftigh; om dat eenige gelooven dat sy somtijds van sijne vrucht suygen. De Krabben selfs die onder dese boomen gaan weyden, trekken'er eene vergiftighde hoedanigheyt uyt, gelijk wy dat op sijne plaatse geseght hebben: en sommige hebben

sick

ſiek geweeſt om dat ſy dan van deſe beeſten gegeten hadden. Van waar komt, dat als deſe vruchten geweldigh rijp zijnde, ſy ter aarde vallen, ſoo raadmen aan alle die ſorghvuldigh voor hare geſontheyt zijn, haar van het Krabben-eten t'onthouden.

Noch de Slangen, noch de Krabben leven niet gantſch en gaar van deſe Mancenillie-appelen. Maar als ſy haar voedſel onder deſen boom gaan halen, trekken ſy'er de bederving uyt, en noch meer als ſy het vergif van ſijne vrucht ſuygen. 't Is evenwel gebeurlijk dat het gene doodelijk is aan eenige dieren, het niet aan alle zy: en ſelf dat deſe Ondieren, die dikwils van dit vergif eten, het ſelve door de gewoonte en de volherding in haar voedſel veranderen: Gelijk men van *Mitridates* ſeght. Aldus mogen ſy beſmetten die'er af eten, ſelve daar geene ſchade by ontfangende.

Onder de ſchorſe van den ſtam, en van de takken deſes booms, is begrepen een ſeker drabbigh water, en wit gelijk melk, uytnemend boos en gevaarlijk. Gelijk als'er vele Mancenillie-boomen langs de wegen zijn, indien ſonder acht daar op te ſlaan, ghy in het voor-by gaan eenen van hare takken af-ſchilt, deſe melk, of liever dit vergif komt'er uyt, en ſpat op u neder: Indien het op uw hemde valt, maakt het'er eene leelijke vlakke, die ſchijnt of ſy gebrand was. Soo 't op het naakte vleeſch is, en datmen de plaatſe die geraakt is niet terſtont af-waſcht, loopen'er ſtrakx buylen en knobbels op. Maar voor d'oogen is allermeeſt te vreeſen: want ſoo by ongeluk eenen druppel van dit in-kankerend vergiftigh water op de ſelve valt, ſal het daar eene gruwelijke ontſteking veroorſaken, en ghy ſult negen gantſche dagen het geſicht verlieſen; ten eynde van de welke ghy verlichting ſult gevoelen.

De daauw, en de regen, na dat ſy eenigen tijd op de bladeren van de *Mancenillie-boomen* hebben gelegen, brengen de ſelve uyt-werking voort; ſoo ſy op de huyt vallen doen ſy haar vervellen, gelijk ſterk water ſoude doen. Het gene weynigh beter is als de regen-druppelen onder de Linye, die ſoo beſmettelijk zijn na de genen verſekeren die haar gevoelt hebben, dat indien ſy vallen op de handen, op het aangeſicht, of op eenige andere plaatſe van het lichaam dat bloot is; daar terſtont bleynen en buylen op verheffen met ſmerte, en ſelf ſoo men niet vaardigh van kleederen verwiſſelt, ſietmen terſtont het gantſch lichaam met puyſten beloopen, ſonder te ſpreken van de wormen die in de kleederen voort-teelen.

De ſchaduwe van deſen boom is ſchadelijk aan de menſchen, en als men'er onder ruſt, ſwelt het geheel lichaam op eene vreemde wijſe. *Plinius* en *Plutarchus* maken gewach van eenen boom in *Arkadien*, alſoo gevaarlijk als de deſe. En die in d'Ooſt-Indiën gereyſt hebben, verhalen dat'er een kruyd ge-

vonden word *Sapony* genaamt, dat de dood geeft aan alle die'er op ſlapen. Maar het gene de quade hoedanigheden van den *Mancenillie-boom* vermeerdert, is, dat ſelf de ſpijſe aan het vuur van ſijn hout gebraden, eenige quaad-aardigheyt mede-deelt, die de mond en de kele brand.

De Voor-eylandiſche Wilden, ſeer wel de natuure van deſe *Mancenillie-boomen* kennende, vermengen ook de melk van den boom, en den daauw die'er afvalt, en het ſap van de vrucht in haar vergif, daar ſy gewoon zijn hare pijlen mede te vergiftigen.

Om in korten tijd te geneſen de op-ſwelling en de puyſten die op het lichaam komen, na datmen door onachtſaamheyt onder de ſchaduwe van deſen boom heeft geſlapen, of na datmen bevochtight is geweeſt van den regen of van den daauw die op ſijne takken valt, en ſelf van die melk die onder ſijne ſchorſen is, ſoo moetmen vaardigh eenen toe-vlucht hebben na eene ſoorte van Slekken, waar van wy hier voren geſproken hebben onder den naam van *Soldaten*, en men moet'er een ſeker klaar water uyt trekken, dat bevat is in haar hoorntje, en ſtrijken het op de beſchadighde plaatſe; dit hulp-middel ſlaat het vergif van deſe brandende vochtigheyt terſtont neder, en ſtelt den perſoon buyten gevaar. D'Olye die ſonder vuur uyt deſe Slekke word getrokken, heeft ook de ſelve kracht: indien yemand gebeurt is dat hy van de vrucht deſer vergiftiger boomen heeft gegeten, dan ſal hy van de ſelve hulp-middelen moeten gebruyken die wy hier na beſchrijven ſullen, om het venijn van de Serpenten, en alle andere vergiften te verjagen.

IV. LID.

Van de Hout-luyſen.

DAar is ook eene ſoorte van Mieren, of van gewormte, die op het hooft eene kleyne ſwarte vlekke hebben, en het overſchot van het lichaam gantſch wit. Sy teelen uyt verrot hout, en om deſe oorſaak is het dat onſe Francoyſchen haar *Hout-luyſen* noemen. Haar lichaam is murwer als dat van onſe gemeene Mierẽ, en niet te min haar gebit is ſo verſtaalt, dat ſy het hout knagen, en ſluypẽ in de Koffers die dicht by der aarde ſtaan: en in minder als twee uuren, om dat ſy elkander op het ſpoor volgen, indien men niet ſorghvuldigh is haar te dooden, komt'er ſulk eene groote menighte in, dat ſy door-boren, eten, en vernielen, het lijnwaat, de kleederen, de papieren, en alles wat'er in is: ſy eten en knagen ſoodanigh de Vork-ſtijlen, die de gemeene hutten onder-ſchragen, dat ſy haar ten laatſten ter aarde doen vallen, als men'er geene hulpe toe-brengt.

Men verhindert deſe beeſten om voort te teelen, wanneer men geen hout

op

op d'aarde laat leggen in het timmeren van het huys; want ſy teelen uyt verdorve en verrot hout: Ook, indien men brand het eynde van al het hout datmen in d'aarde poot: of terſtont als men'er eenige beſpeurt, warm water giet in de gaten, die ſy gemaakt mochten hebben: of de Koffers in de lucht hangt met touwen, gelijk men verplicht is te doen in verſcheyde geweſten van d'Ooſt-Indiën, op dat ſy d'aarde niet raken; en ſorghvuldigh is om de kamers dikwils ſchoon te maken, en daar in niets op den vloer te laten leggen. Men heeft noch ondervonden, dat om haar den wegh af te ſnijden, daar niet meer te doen is, als de plaatſe daar ſy door komen te wrijven, met d'Olye van die ſoorte van *Palma-Chriſti*, waar mede de Negers haar hooft wrijven om haar van het gewormte te bevrijden. De Olye van den *Lamantin* heeft ook de ſelve eygenſchap, en als men daar van uyt-ſtort op hare veſting, ('t welk is een mieren-hol van haar ſlijm gemaakt, dat ſy vaſt hechten rondom de vorken, die de hutten onderſtutten) ſoo verlaten ſy die dadelijk.

V. LID.

Van de Ravetten.

DE *Ravetten* zijn noch gevaarlijk. Daar zijn'er van twee ſoorten. D'allergrootſte zijn ontrent gelijk Kevers, en van de ſelve verwe: d'andere zijn de helft kleynder. D'eenen en d'anderen kruypen voornamentlijk by nacht, en ſluypen in de kiſten als ſy niet dicht geſloten zijn, bekladden alles wat ſy vinden, en beſchadigen genoegh; maar niet ſoo veel noch ſoo vaardigh als de *Hout-luyſen*; men noemt haar *Ravetten*, om dat ſy knagen gelijk de Ratten alles wat ſy overvallen. Dit is ſonder twijffel de ſelve ſoort-gelijke die *Jan de Lerry Aravers* noemt, na de tale der *Brezilianen*. Dit gewormte tracht byſonderlijk na de boeken, en na haar bekleedſel, of om-ſlagh. De *Hout-luyſen* doen niet minder als ſy'er den tand in mogen ſetten. Maar ſy hebben dit goeds, dat ſy de letteren eerbiedigh zijn, en dat ſy haar genoegen de kanten van de boeken af te knagen, en daar diepe groeven in te maken. Want of den inkt niet na haren ſmaak zy, of om eenige andere oorſaak, ſy eten den druk niet als in eenen uytmuntenden hongers-nood, en by gebrek van alle andere dingen. Wy ſouden boeken konnen laten ſien die de livreyen en de tekenen van hare tanden dragen. Maar ſy zijn verlekkert op lijnwaat boven alle ding: en als ſy in eene Koffer mogen komen, bereyden ſy in eene nacht meer werkx, als d'allerſnêdighſte naayſters in geene maand ſouden konnen ſtoppen.

Wat de *Ravetten* belangt, alhoewel dat ſy ſoo ſlim op het werk niet en zijn, verſparen ſy niets, ten zy de ſtoffen van ziide en van cottoen, voornamentlijk

die noch niet zijn verwerkt, zijn niet na haren ſmaak. En ſoomen de kiſten in de lucht houd hangen, en datmen de touwen die haar op-houden, met deſe ſtoffen bewind, ſoo ras als ſy tot het cottoen gekomen zijn, dat hare kleyne pooten wat verhindert, betrachten ſy haar daar van t'ontwarren, en ſy kieſen terſtont een ander ſpoor. Die huyſen van tichel-ſteenen, of van andere ſteenen hebben, vreeſen de *Hout-luyſen* niet: maar met alle hare ſorgen hebben ſy ſpuls genoegh om haar te bevrijden van de in-breuken en de ſchaden van de *Ravetten.* Men heeft niet te min door ondervinding geleert, dat ſy vyanden zijn van de goede reuken, en dat ſy haar niet geerne huys-veſten in de Koffers van Cederen gemaakt, en van die uytſtêkende reukerige houten, die in het meeſte gedeelte van d'Eylanden gevonden worden. Te *Cairos* ſetmen de voeten van de Cabinetten in vaten met water, om de mieren te verhinderen daar op te klimmen. Dit geheym dat wel gemakkelijk is, ſoude ſonder twijffel de ſelve uytkomſten aan de *Voor-eylanderen* geven, om ſich te voorſien tegen de *Hout-luyſen*, en de *Ravetten* daar wy terſtont van geſproken hebben, en ſelf tegen de mieren, die'er ook geweldigh onlijdelijk zijn.

VI. LID.

Van de Chiken.

HEt gene allermeeſt te vreeſen is in deſe Eylanden, zijn ſekere kleyne ziertjes, die voort-teelen in het ſtof, in de aſch-hoopen, en in andere vuyligheden. Men noemt haar gemeenlijk *Chiken.* Sy gaan gewoonlijk aan de voeten ſitten, en onder de nagelen van de teenen, maar ſoomen haar voort laat gaan, en datmen haar by tijds daar niet uyt trekt, loopen ſy over alle d'andere leden des lichaams. In het beginſel veroorſaken ſy niet anders als een kleyn gejeuk: maar als ſy de huyt hebben door-boort, verwekken ſy eene ontſtêking aan het deel, dat beſmet is, en van kleyn dat ſy'er in quamen, worden ſy in weynigh tijd ſoo groot als eene erwete, en brengen eene menighte van Neten voort, bequaam om andere voort te brengen. En vervolgens komen'er dikwils geſweren aan de plaatſen, daarmen haar heeft uyt gehaalt.

De Wilden, na dat ſy vertellen die'er onder verkeert hebben, hebben eene ſekere gomme, met dewelke ſy hare voeten gewreven hebbende, byſonderlijk onder de nagelen, ſoo konnen ſy van dit gewormte niet gequelt worden. Maar men raad aan die de kenniſſe van dit geheym niet hebben, van haar aan de voeten te laten beſien, door die haar op het ontdekken verſtaan, en deſe gevaarlijke kleyne beeſten daar uyt te halen, ſoo vaardigh als men de minſte jeukering gevoelt; waar in d'Indianen geweldigh ſnêdigh en geweldigh gelukkigh zijn.

Die

Die dese *Chiken* uyt halen, moeten wel acht nemen dat sy den sak, waar in sy besloten zijn, niet doen bersten; anders mist het nooyt of daar blijven eenige van hare kleyne eyeren in, waar uyt sonder missen weêr andere *Chiken* voorteelen. Men gelooft ook dat de *Roucou* die de *Caraibanen* gebruyken, om haar schoonder, swakker, en vlugger ter loop te maken, de kracht heeft om alle dit gewormte te verjagen.

Het is ook een goed middel, de kamer met sout water dikwils te bevochtigen; niet bloods voets te gaan; seeme kousen te dragen; en sich suyver te houden. Want gewoonlijk is'er niemand als die haar veronachtsamen, en die haar vuyl houden, die'er gevoeligh mede overvallen worden. Dese moeyelijke Mijter, is de selve die de *Breziliānen Tons* noemen, en eenige andere Indianen *Nigas*.

De genen die geswеren hebben die haar veroorsaakt zijn door de *Chiken*, wanneer sy niet tijds genoegh noch snêdigh genoegh zijn uyt gehaalt, worden na den stijl des lands *Malingres* genaamt. Dese sweren komen ook dikwils na een kleyn schrapje, dat in het eerste gantsch weynigh scheen te wesen. Maar daar na staat men verbaast dat dit soo groot word als de palm van een hand; en alsdan is'er weynigh order op te stellen: want de swering moet sijnen loop nemen. Daar zijn'er self die om dat sy kleynder zijn, evenwel seer moeyelijk zijn om te genesen. Dese geswеren zijn van twee soorten. D'eene is rond, en d'ander oneenparigh. De ronde swering is veel moeyelijker om te genesen als d'andere, om dat'er kanten van dood vleesch zijn die'er rondom komen, en die het quaad verargeren. Want soo lang als'er dit dood en quabbigh vleesch is, kan de swering niet genesen. Daarom moet men wanneermen de wonden verbind, altijd dit dood vleesch tot aan het levendigh af-snijden, het gene wreede smerten veroorsaakt.

Onder de genees-middelen tot de heeling van dese geswеren, gebruyktmen spaans-groen, sterk water, het wesen uyt het koper-root, en gebrande aluyn, die het doode vleesch van de wonde af-bijten. Men dient sich ook tot het selve gebruyk, met het sap van den kleynen Citroen, die uytmuntende suer is. En als de wonde vuyl is, maaktse dit schoon en suyver. Het is waar dat ter oorsake van de groote smerten diemen gevoelt als men'er de wonde mede wrijft, men veel eer eenen toe-vlucht heeft tot andere hulp-middelen: maar ook geneest men dan soo spoedigh niet. Men maakt noch eene salve van gemeenen Honich, een weynigh sterken azijn, en pulver van spaans groen dat oppermogende is om de sweren in korten tijd te genesen. En om haar te voorkomen, soo raadmen niets te versuymen tot de minste wonde, of schrabbing, die komen aan wat gedeelte van het lichaam dat het zy, bysonderlijk aan de

voeten of aan de beenen, maar daar eenige playster op te leggen, die daar uyt trekt den brand de welke in de wonde mocht wesen, en by gebrek van alle ander hulp-middel, daar ten minsten Tabak-bladeren op te leggen. En sich te dienen met Citroen-sap, en met azijn, om de jeukering over te doen gaan, die over blijft na dat de *Moustiken*, en de *Maringoins* gestêken hebben, liever als'er de nagelen aan te stellen.

VII. LID.

Hulp-middelen tegens de bijtinge der Serpenten die vergiftigh zijn, en tegens alle andere venijnen soo van het land als van de Zee der Voor-eylanden.

WY hebben geseght in het seste Hooft-stuk van dese Historye, dat'er *Serpenten* en *Slangen* waren aan d'Eylanden van *Martinikus* en van *Ste Alouzie*, die een gevaarlijk vergif hebben. Maar wy hebben hulp-middelen diemen gelukkigh magh gebruyken, om'er de kracht van neder te vellen met voornemen tot aan dese plaatse bewaart. Wy sullen dan eerst stellen dat sy gebêsight mogen worden en van binnen en van buyten. Van binnen, om het herte te verquikken en te versterken, en te verdrijven de vergiftige hoedanigheyt die het selve mochte gewinnen, soo dientmen sich met gelukkige uytkomst van *Theriakel*, van *Mitridaat*, van *Confectio d'Alkermes*, van Egiptischen balsem, als ook met die van *Peru*, van Wijn-ruyte, van *Scordeum*, van *Scorconnaria*, van *Viperine*, van *Angelika*, van *Contrahierva*; Maar boven al moet men in-slikken met een weynigh water van bernasie, of van buglosse het gewichte van eenen kroon longe-poeder, en van het herte van adderen. In het gemeen, men moet alle dingen gebruyken die het herte versterken, en de geesten verheugen en op-wekken. Van buyten mach men'er op leggen alle de genees-middelen die de kracht en d'eygenschap hebben van allerleye soorten van vergif uyt te trekken, en te verdrijven. Gelijk de bloed-suygende Koppe op de geprikte wonde gestelt, de Cornetten, en alle andere warme en na-trekkende heel-middelen, soodanigh daar zijn de gommen van *Galbanie*, van *Ammoniac*, de stoving van de gezodene wijn, met de wortel van Draken kruyd, of het blad van Moeder-kruyd, de Look en d'Ajuyn, de Duyve-drek, het bloed van de Land-Schild-padde, gedrooght, en tot pulver gemaakt, en diergelijke.

Daar is niets versekerder als soo vaardigh het mogelijk is de belêdighde plaatse boven de bete af te binden, en daar terstont in te snijden, en self het

stuk

ſtuk daar uyt te halen: of ten minſten na gekopt te weſen, ſoo ſpoedigh als men magh daar op te leggen het achterſte van een Hinne of van eene Duyve geplukt zijnde, om het vergif na ſich te trekken; en deſe Hinne of deſe Duyve dood zijnde, moet men eene andere nemen, ſoo lange tot dat'er geen vergif meer uyt te halen is.

Het ſoude ook te wenſchen weſen dat alle d'Inwoonderen der *Voor-eylanden* het gebruyk hadden van dat uytſtêkend Tegen-gif, dat in ſoo vele plaatſen van dit Koninkrijk is gebruykt, het welke bekent is onder den beroemden naam van *Orvietan*, en dat verkoft word te Parijs op den hoek van de *Pontneuf*, op den hoek van de ſtraat d'*Auphine*, daar de Son uyt-hangt. Want dit verwonderlijk geheym, heeft onder andere ſeldſame hoedanigheden, de kracht van allerley ſoorten van Serpenten te verjagen, en de kracht van d'allermachtighſte venijnen t'ontwapenen. Siet hier de wijſe waar op de genen die van vergiftige Serpenten gebeten zijn, het moeten gebruyken.

Men moet'er af nemen de groote van een boon, in wijn geſmolten. En daar na moetmen koppen laten prikken, op de bete, en het bloed daar uyt trekken door het middel van de koppe. Daar na een weynig *Orvietan* hier op leggen, en wel acht ſlaan dat den gebetenen wakker blijve, ten minſten den tijd van twaalf uuren. Dit vermogend hulp-middel mach ſijne goedheyt verſcheyde jaren behouden, aangeſien datmen het niet houd in eene warme plaatſe, daar het kan verdroogen. En ſoo het droogh word, moetmen het weder tot ſijn wel-zijn brengen met geroosden honigh. Men vind'er ook af dat gepulvert is.

Wat aangaat de beſtiering van leven diemen houden moet geduerende het gebruyk van dit genees-middel; men moet vermijden alle de ſpijſen die verhitten en het bloed verbranden, of die de ſwaarmoedige vochtigheyt verwekken. En men moet ſich geheelijk onthouden van den ſtoel-gank door dranken, en ook van het ader-laten, uyt vreeſe van het vergif van buyten na binnen te trekken, indien het quaad d'edele deelen noch niet heeft gewonnen: In welke gelegentheyt men ſich wel tamelijk overvloedigh ſoude moeten ſuyveren van binnen, en bad-ſtoven gebruyken, en dingen die bequaam zijn om de ſweet-gaten te openen, en te doen ſweeten.

Dat indien men in ſulk eenen uyterſten nood vervallen was, van niet te konnen verkrijgen eenige van deſe Tegen-giften die wy daar beſchreven hebben: Siet'er hier noch een dat geweldigh gemeen is, en ſeer licht om in het werk te ſtellen. De gene die van een vergiftigh dier gebeten is, moet terſtont eten de ſchelle van eenen verſchen Citroen; want hy heeft de kracht van het herte tegen het venijn te voorſien. Indien het mogelijk is moetmen het belêdighde deel af-binden ſoo vaſt als men kan, boven de bete. Daar na moetmen haar

prik-

prikken, en daar dikwils op leggen het ſpeekſel van eenen man die nuchtere is, en indien men kan hebben het beeſt dat het quaad heeft gedaan, moet men het ſelve 't hooft af-ſnijden, en het te mortel wrijven, tot dat het gelijk eene ſalve geworden is, diemen heel warm op de wonde moet leggen. Dit is het gewoone hulp-middel dat de natuurlijke Inwoonderen van *Brezil* gebruyken, om haar te bevrijden voor de felligheyt des vergifs van dat gevaarlijk en wanſchape Serpent, dat ſy in hare tale *Boicininninga* noemen, en de Spanjaarden *Caſcavel*.

De laatſte gedenk-ſchriften die ons geſonden zijn geweeſt van het *Martiniſche*, brengen mede dat eenige aanſienlijke Huys-geſinnen ſedert korteling van *Brezil* gekomen zijn, met hare Negerſche knechten, om in dit Eyland te woonen, welke aan d'Inwoonderen de kenniſſe hebben gegeven, van verſcheyde kruyden en wortelen, die in de *Voor-eylanden* waſſchen alſoo wel als in *Brezil*, en die eene opper-vermogende kracht hebben om uyt te bluſſchen de kracht van het vergif van alle ſoorten van Serpenten, en vergiftige pijlen.

Men kan de ſelve hulp-middelen die wy boven beſchreven hebben gebruyken, om ſich te voorſien tegen de *Becune*, en alle andere gevaarlijke Viſſchen, die in de Zee gevonden worden. Sy mogen ook met gelukkige uyt-komſt beſteed worden om te verhinderen de quaad-aardige uyt-werkingen van het ſap van den *Manioc*, van den Mancenillie-boom, en van de ſtêken der Weſpen, der Schorpioenen, en van alle d'andere vergiftige Ondieren.

VIII. LID.

Van het Zee-ſchuym.

DE genen die in de Zee viſſchen of haar baden, worden ſomtijds bevangen met een ſeker ſchuym, dat van de wind gedreven word, gelijk eene kleyne blaſe van purper-verwe, van onderſcheydene gedaante, en aangenaam om aan te ſien: Maar aan wat deel van het lichaam het vaſt hecht, veroorſaakt het'er in een oogenblik eene ſeer gevoelige ſmerte, die brandende is, en ten hooghſten ſtêkende. Het allerſpoedighſte hulp-middel dat men gebruyken kan om deſe ſcherpe pijne te ſtillen, is de belêdighde plaatſe te ſalven met olye van *Acajou-noten*, vermengt met een weynigh goede brandewijn: want d'eene hitte verdrijft d'andere.

IX. LID.

IX. LID.

Van de Ratten die gemeen zijn in dese Eylanden.

SEdert dat'er in de *Voor-eylanden* ſulk een groot getal van Schepen handelen, en dat het dikwils gebeurt dat'er verſcheyde ſtranden aan de Rheede van deſe Eylanden, daar ſy verrotten van ouderdom: ſoo hebben de *Ratten*, die de *Caraïbanen* ten anderen tijde onbekent waren, het land gewonnen, en hebben haar daar ſoodanig vermenighvuldight, dat aan ſommige plaatſen ſy groote ſchade doen aan de *Pataten*, aan de erweten, aan de boonen, en byſonderlijk aan het *Maïs* of grof koren, datmen *Turkx-koren* noemt. En ſoo de Slangen haar niet vernielden, en haar wel diep gingen ſoeken in de gaten van d'aarde, en van de ſteen-rotſen daar ſy in-kruypen, en ſelf in de daken van de huyſen, die gemaakt zijn van Palm-bladeren, of van Suyker-rieten, men ſoude ſonder twijffel ſpuls genoegh hebben om leef-tochten te bewaren. Het is waar dat'er tegenwoordigh *Katten* in deſe Eylanden zijn, die haar niet verſchoonen. Men heeft ſelf honden geleert om haar den oorlogh aan te doen, en het is een vermaak om te ſien hoe ſcherp dat ſy zijn om haar in den ſnof te krijgen, en hoe ſnêdigh om haar te jagen, en te dooden.

Dit ongemak is niet alleen eygen aan de *Voor-eylanden*, maar het is noch arger in *Peru*; want *Garcilaſſo* in ſijne Koninklijke Uytlegging, getuyght ons, dat deſe ſnoode dieren daar by-na in een oneyndigh getal zijnde, daar ſomtijds groote ſchaden doen, vernielende de plaatſen daar ſy door loopen, verwoeſtende de velden, en knagende de vruchten, ſelf tot de botten, en de wortelen der boomen.

D'Inwoonderen der Eylanden gebruyken noch eene uyt-vinding, die ſy *Balan* noemen, om te verhinderen dat de *Ratten* hare *Caſſave*, en anderen voor-raat niet ſouden eten. Deſe *Balan* is eene ſoorte van ronde of vierkante horde, gemaakt van verſcheyde rijſen, op de welke ſy gewoon zijn de *Caſſave* te leggen, na dat ſy in de Son is gedrooght. Sy is gehecht aan het bovenſte van de hutte met eenen band, of koorde, die de *Balan* houd op-gehangen in de lucht. En op dat de *Ratten* niet langs de koorde ſouden neer-zijgen, en op de *Balan* dalen, laten ſy de koorde ſchieten door een Calebaſſe die heel glad is, en die by de midden blijft hangen; in-voegen dat de *Ratten* tot aan deſe plaatſe gekomen zijnde, geen vatten vindende om hare voeten ſtaande te houden, en ſchroomende de beweging van de Calebaſſe, ſoo hebben ſy de verſekertheyt niet om voort te gaan. Sonder dit kleyn geheym, was het d'Inwoonderen beſwaarlijk om hare leef-tochten te bewaren.

Siet daar hoe de wijſe Werk-meeſter van de Natuure gewilt heeſt door een verwonderlijk tegen-wicht, het welke alle de volmaaktheden van d'Alheyt in gelijkheyt houd, dat de Landen die eenigh voordeel boven d'anderen hebben, door tegen-ſtelling onderworpen zijn aan ongelegentheden die elders niet worden ontmoet: en hoe ſijne Godlijke Voorſienigheyt, die in de nood van hare Schepſelen machtighlijk voorſiet, geſtelt heeft het Tegen-gift by het venijn, het hulp-middel naaſt het gebrek, en heeft ſelf voor den menſch geopent, d'onuytputtelijke ſchatten van de genade, en van de Natuure, om haar te verſorgen tegen d'ongevallen van de lucht, d'overlaſtigheden van de Saiſoenen, de felheyt van de vergiften, en van alles wat d'aarde aller gevaarlijkſt voortbrengt, van den tijd af dat ſy vergiftight is geweeſt door d'eerſte ſonde.

Eynde van het eerſte Boek van de Hiſtorie der Voor-eylanden.

Natuurlijke en zedelijke Historie van

d'EYLANDEN
de
VOOR-EYLANDEN
van
AMERIKA.

TWEEDE BOEK,
Bevattende de
ZEDELYKE HISTORIE.

Natuurlijke en zedelijke Historie van

d'EYLANDEN de VOOR-EYLANDEN van AMERIKA.

TWEEDE BOEK.

Bevattende de Zedelijke Historie.

EERSTE HOOFT-STUK.

Van de ter-nederstelling der Uytheemsche Inwoonderen in d'Eylanden van St. Christoffel, van Nieves, van de Gardeloupe, van het Martinische, en andere Eylanden der Voor-eylanden.

NA dat wy hebben voleyndight alles wat mochte dienen tot de *Natuurlijke Historie der Voor-eylanden*, soo moeten wy komen tot de Historie die wy *Zedelijke* noemen, en voortaan handelen in het gantsch gevolgh van dit Boek, van d'Inwoonderen deser Eylanden; waar van wy alreede eenigh gewach hebben gemaakt, na dat het te passe is gekomen, in de beschrijving die wy gegeven hebben in het voorgaande Boek, van elk der Eylanden in het bysonder. Wy sullen eerst spreken van d'Uytheemsche, of d'Europeanen, soo veel als tot ons voornemen noodigh sal zijn. En dan sullen wy afdalen

dalen tot eene breede en bysondere aanmerking der Indianen, natuurlijke Bewoonderen des Lands; waar van het onderworpsel weynigh bekent, eene uytbreyding af-vordert van langer adem, en een naauw-puntiger en keurlijker ondersoek.

De Spanjaarden, steunende op de Gifte des Paus Alexander de seste, en op eenige andere schijnbare redenen, wanen dat het recht van in *Amerika* te varen, en daar bevolkingen te stichten, het zy aan het Vaste-land, of aan d'Eylanden, haar toe-behoort met uytsondering van alle andere. Maar boven dat d'ydelheyt van dese hooveerdige verwaantheyt, haar genoegh van self ontdekt, en dat dit den draat van onse Historie soude door-breken, indien wy ons hier op soodanigh een twist-geschil stille hielden, soo heeft de Geleerde en keurlijke *Bergeron*, dit geschil soo naauwkeurigh verhandelt, en de wanschiklijkheyt van dese Chimeer soo helder vertoont, in sijne *Verhandeling van de Scheep-vaarden*, dat dit verlore moeyte soude wesen sich daar breeder op te verklaren, en'er nieuwe verlichtingen toe te willen brengen. Ook hebben alle de Christen-Koningen en Vorsten, met den Koning van Spanje betwist, dit gewaande recht dat hy hem selve toe-schrijft. En sy hebben het niet alleenlijk bestreden met woorden en met geschriften: maar ook met de daden; van tijd tot tijd Vloten in *Amerika* gesonden hebbende, om aldaar bevolkingen te maken, en haar te stellen in de besitting van verscheyde landen deser nieuwe Werelt; waar in bysonderlijk hebben uyt-gemunt de Francoyschen, de Engelschen, en de Hollanderen.

Maar d'allerberoemste van alle de Bevolkingen die dese drie Land-aarden in *Amerika* besitten, en de gene die de meeste besocht worden van de Koop-lieden, gelijk d'allervoordeelighste tot den koop-handel zijnde, dat zijn die van de *Voor-eylanden*. De Francoyschen en d'Engelschen, gelijk men kan bespeuren uyt het Eerste Boek deser Historie, zijn'er meest ingevordert; en hebben in bedeeling d'allergrootste, d'allerrijkste, en d'allerbevolkste van alle dese Eylanden.

Het is ook vast en seker, dat dese Natien in hare ter-neder-stelling niet hebben gevolght de wreede en barbarische gebruyken van de Spanjaarden, ende en hebben d'af-komstige volkeren des lands niet onmededoogende uyt-geroeyt, gelijk sy-lieden. Want indien sy haar gevonden hebben in de landen die sy besitten, soo hebben sy haar voor den meesten deele daar behouden, en hebben bondgenootschap met haar gemaakt. Het is wel waar dat de *Caraïbanen* sedert eenen langen tijd groote oneenigheden met d'Engelschen hebben: maar den oorspronk van hare twist-voeringen komt van eenige oorsaken van mis-noegingen, die haar zijn gegeven door sommige bysondere uyt die Land-aard, dewelke

welke in 't geheel hare manier van doen heeft af-gestemt: en heeft in alle ontmoetingen betuyght te wenschen, dat sy onthaalt wierden met de selve menschelijkheyt, middeling, en Christelijke soetigheyt, waar mede de wijdstrekkende en bloeyende Bevolkingen van de *Virginie* en van het Nieuw Engeland, die onder hare Rechts-pleginge staan, tot noch toe hebben gehandelt tegens de natuurlijke Inwoonderen van het Noorderlijk *Amerika*, daar sy haar hebben ter neder gestelt: met de welke sy sulk eene heylige en volmaakte overeenkoming onderhouden, dat sy haar de middelen heeft verlicht van haar t'onderwijsen met eene gelukkige uytkomst, in de verborgentheden van den Christelijken Gods-dienst, en in het midden van dese arme Volkeren een groot getal schoone Kerken te stichten.

Boven al, het is seer waarachtigh dat als de Francoyschen haar hebben ter neder geslagen aan het *Martinische*, aan *Gardeloupe*, en aan de *Grenade*, soo hebben sy het gedaan met bewilliging van de *Caciken*, en van de voornaamste onder de *Caraïbanen*, die de sulke van de hare hebben tegen-gesproken, de welke in het tegen-deel wilden handelen; en die hare krachten, en haren goeden raad hebben te werke gestelt, om de voornemens van d'andere te berispen, en d'onse te doen treden in de vreedsame besitting van het gene waar in sy al-voren hadden verdragen. Het welke rechtveerdight, dat wy aan de selve overlasten van de Spanjaarden niet schuldigh zijn, en dat onse handelingen in het opbouwen van onse Bevolkingen op d'Eylanden, de hare niet zijn gelijk geweest. Dat indien men ons voor-werpt dat wy haar verjaaght hebben van *S. Christoffel*, en van de *Gardeloupe*, en dat wy noch heden oorlogh voeren met die van het *Martinische*. Wy sullen antwoorden, dat als wy die Eylanden bevolkt hebben, wy geen ander oogh-merk hebben gehad, als de stichting en d'onderwijsing van die arme Barbaren, en dat soo, tegens onse eerste meyninge, wy verplicht zijn geweest om eenige van haar wat streng te handelen, en gelijk als vyanden, soo hebben sy dat ongeluk op haar gehaalt, schendende d'eerste de heylige wetten van de bond-genootschap, die sy met ons besloten hadden, en nemende bloedige raads-plegingen, die onse Bevolkingen in hare Wiege souden versmoort hebben, indien sy niet hadden ontdekt geworden.

De Francoysche en d'Engelsche Bevolkingen hebben haar begin op eenen selven tijd gehad, dat is te seggen in het jaar duysend ses-hondert vijf-en-twintigh. Mijn Heer *Desnambuc*, Francoys Edelman van het over-oude Huys van *Vauderop*, en Hooft-man door sijne Majesteyt in de Wester-zee onderhouden; en mijn Heer *Waernaer*, Engelsch Edelman (dewelke onse Francoyschen noemden mijn Heer *Ouarnard*, om d'uytspraak van de dubbele W gemakkelijker te maken, die onse tale onbekent is) hebben op eenen selven dagh besitting genomen

nomen van het Eyland van *St Christoffel*, in de naam van den Koning van Vrankrijk, en van Groot Bretaigne, hare Meesteren, om te hebben eene plaatse van versekert vertrek, en eene goede rheede voor de Schepen van d'eene en d'andere Land-aart, die in *Amerika* handelen. Dit Eyland hebbende alle de seldsame voordeelen die wy breedelijk hebben op-getelt in het Hooft-stuk dat daar de beschrijving af begrijpt, wierd geweldigh besocht van de Spanjaarden, die'er dikwils hare ververschingen van daan haalden, gaande en komende van hare lange reysen. Sy lieten'er ook somtijds hare sieken die onthaalt wierden van d'Indiaansche *Caraïbanen*, met de welke sy vrede hadden gemaakt op die voorwaarden.

Dese Heeren dan overwegende, dat indien sy dit land besaten, sy den Spanjaart haren gemeenen Vyand in *Amerika* souden ongemak aan doen, en dat sy eene goede en versekerde woonplaatse souden hebben, om t'ontwerpen de grond-vesten van de Bevolkingen, die sy voornamen in die Eylanden te leggen, soo maakten sy'er haar Meesters af, en lieten'er mannen op om het te bewaren. Maar eer sy daar af trokken, vreesende of d'Indianen wel eenigh heymelijk verstant met de Spanjaarden souden aan-spannen, of dat sy in hare afwêsigheyt souden voltrekken het besluyt, dat sekere Tovenaars, die onder dit Volk in hooge achting zijn, haar sedert korteling hadden doen nemen, van ter dood te vellen alle d'Uytheemschen, die op haar land waren; soo ontlasten sy haar op eene nacht van alle de meest-oproerige van dese Nacye; en weynigh daar na bedwongen sy alle d'andere die te samen gerot waren, en haar in verwering hadden gestelt, dat sy elders moesten vertrekken, en haar de plaatse vry laten.

Na dat mijn Heer *Desnambuc* in Vrankrijk weder keerde en mijn Heer *Warnard* in Engeland, daar hare vermeesteringen en alle hare handelingen de Koningen aangenaam waren; en haar oorlof gegeven zijnde om volk over te schepen, soo keerden sy'er weder met goet geselschap, in hoedanigheyt van Gouverneurs, en Plaats-houders van de Koningen van Vrankrijk en van Groot Bretaigne, hare Meesteren.

Maar eer dat mijn Heer *Desnambuc* sijne verkrijginge quam bebouwen en vervolgen, geloofde hy dat om een machtigh steunsel in Vrankrijk te hebben, het welke mede deel nam in de behoeding van dit Eyland, onder het Oppergesach van den Koning; en om sijne aanslagen alsoo te versekeren en voort te setten; het goed soude zijn eene Maatschappye te verbinden van persoonen die gesach hadden, die de bestiering en de Heerschappye van dit Eyland hadden, en noch van d'andere die hy soude mogen gewinnen, en onderwerpen aan de gehoorsaamheyt van den Koning: Op voorwaarde dat dese Maatschappye

pye ſorge droegh, en ter herte nam om daar volk op over te doen gaan, die het land mochten behouden, en het bebouwen: daar Kerken-dienaren te zenden, en in haar onderhoud te voorſiën: daar Sterkten te doen bouwen tot de verſekertheyt der Bewoonderen, en die te voorſien met Geſchut, met Buſchpoeder, met Klooten, met Musketten, met Lont en met Kogels: in een woord daar een goed Wapen-huys t'onderhouden, om altijd in handen te hebben waar mede men den Vyand 't hooft mocht bieden.

Deſe Maatſchappye, of Geſelligheyt wierd in-geſtelt in de Maant van October des jaars duyſend ſes-hondert ſes-en-twintigh, ſoo voor het Eyland van S^t. *Chriſtoffel*, als voor de by-gevoeghde, en wierd toegeſtaan van den Koning: en ſedert wierd ſy beveſtight en begunſtight met nieuwe toelatingen, en ſeer ſchoone Voor-rechten, verworven van ſijne Majeſteyt den achtſten van Maart des jaars duyſend ſes-hondert twee-en-veertigh voor alle d'Eylanden van *Amerika*, gelegen van den tienden tot aan den dertighſten graat herwaarts den Evenaar.

Mijn Heer *Deſnambuc*, hebbende aldus in Vrankrijk order op ſijne dingen geſtelt, keerde weder na S^t. *Chriſtoffel* met drie hondert mannen, die de Heeren van de nieuwlijkx-ingeſtelde Maatſchappye hadden geworven, om'er de grondveſten van deſe Bevolking te bewerpen: hy voerde ook met hem verſcheyde brave Vry-willige, die voor verheerlijking rekenden ſulk een beroemd Avont-uur-ſoeker te volgen, en deel te nemen aan ſijne deftige ſukkelingen, onder de hope van ook te ſijner tijd de vruchten van ſijne verkrijgingen te plukken. Sy quamen alle te S^t. *Chriſtoffel* aan, in het begin van de Lente des jaars duyſend ſes-hondert ſeven-en-twintigh: en hoewel ſy vele hadden geleden op hare reyſe, en dat ſy voor den meeſten deele ſiek of verſwakt waren, ſoo lieten ſy haar door deſe harde proeven niet ter neder ſlaan: maar haar gedenkende dat de deftige onderwindingen altoos vergeſelſchapt zijn met groote ſwarigheden, en dat de Roſen niet geplukt worden als tuſſchen de doornen, ſoo begonden ſy van toen aan de hand aan 't werk te leggen, en in weynige dagen geleert hebbende van de genen die ſy op het Eyland vonden, de gantſche order diemen houden moet om de boſſchen te ſlechten, woon-plaatſen op te ſtellen, het land te bebouwen, de leef-tochten en den Tabak te planten, en om alle de plichten te volbrengen die vereyſcht worden in de nieuwe ter neder-ſtellingen, ſoo waren ſy behulpſaam aan d'edelmoedige voornemens van haren Hooft-man, die haar door ſijne woorden, en door ſijn goed voor-beeld krachtelijk aan-prikkelde.

De verdeelingen van dit Eyland tuſſchen de twee Nacyen hadden beworpen geweeſt voor deſe reyſe: maar ſy wierden beſloten en plechtelijk vaſt ge-

ſtelt den dertienden van de Maant May in het ſelve jaar. Want op dat een yeder met verſekering op ſijnen eygenen grond mocht werken, en dat d'onſe met d'Engelſchen niet te betwiſten hadden: Mijn Heer *Warnaard* ook uyt Engeland weder gekeert zijnde, eenigen tijd voor mijn Heer *Deſnambuc*, daar hy hem ook hadde onderſteunt met eene Maatſchappye, die de beſcherming van ſijne onderwindingen nam: ſoo verdeelden ſy onder haar het land van het Eyland, en ſtelden'er ſcheyd-palen ſoo als ſy noch heden worden geſien; evenwel op voorwaarde dat de jacht en de viſſcherye over-al vry ſouden weſen aan alle d'Inwoonderen van de twee Land-aarden, en dat de Sout-kuylen, de Boſſchen die van waardye waren, en bequaam tot de verwerye, of tot de ſchrijnwerking, de rheeden en de mijnen ook gemeen ſouden blijven. Sy quamen noch over-een in ſekere ſtellingen, die aan beyde zijden behaaghlijk waren, en vaſt geſtelt wierden, om eene goede wederzijdige gemeenſchap t'onderhouden, alle jalouzyen voor te komen, en alle oorſaken van twiſt en tweedracht te vermijden, die lichtelijk konnen ontſtaan tuſſchen twee Nacyen van verſcheydene zinlijkheden. Sy maakten ook geſamentlijk een eet-geſpan tot verwering, om elkander ter nood te helpen, en de ſterke hand te leenen om haar beyder gemeenen Vyand te rugge te drijven, en ook alle die ſouden willen verſtoren de ruſte en de vrede, die ſy met den anderen hoopten te genieten, in dit lieffelijk land, dat haar in bedeeling was gevallen.

Na deſe dingen arbeydden de twee Gouverneurs elk om 't ſeerſt, tot de vaſt-ſtelling en het verciерſel van hare bevolking. Maar men moet bekennen dat d'Engelſchen ſeer groote voordeelen boven de Francoyſchen hadden, om hare voornemens met gemak ten eynde te brengen. Want boven dat die Landaard, die geboren is in den boeſem van de Zee, veel beter als wy konnen verdragen de ſukkelingen van langduerige reyſen, en dat ſy haar beter verſtaat als wy op nieuwe bevolkingen te maken: ſoo voorſagh ook de Maatſchappye die te Londen was in-geſtelt tot de beſtiering van *S. Chriſtoffel*, ſoo edelmoedigh, dat ſy in hare geboorte geholpen wierd met mannen en met leef-tochten, die noodigh waren tot haar beſtaan, tot dat d'aarde het haar voort-bracht; en ſy was ſoo ſorghvuldigh, dat van tijd tot tijd deſe wierd ververſcht met nieuwe hulpe, en met alle dingen die haar in deſe beginſelen noodigh mochten weſen, ſoo dat ſy oogh-ſchijnlijk verbeterde en voort-ging; terwijl dat d'onſe, die onvoorſien was van alle deſe behulpmiddelen, niet dede als quijnen, en ſelf ſy ſoude lichtelijk ten eynde geloopen hebben, ſoo de genegentheyt die ſy tot haar Hooft droegh, en de hooge achting die ſy van ſijne dapperheyt hadde verkregen, haar niet hadde tot ſijnen wille gehouden, en ſeer naauw aan ſijnen dienſt verbonden.

Ter-

Terwijl dan dat onſe Bevolking alle deſe ſwakheden moeſt lijden, en dat ſy niet beſtont als door hare moedigheyt; die van d'Engelſchen winſte trekkende uyt hare krachten, bracht'er eene andere voort in het Eyland van *Nieves*, dat van S^t. *Chriſtoffel* niet af-geſcheyden is als door eenen kleynen arm van de Zee, gelijk wy dat in ſijne plaatſe geſeght hebben. Maar ſoo dit kleyn getal waar toe onſe lieden gekomen waren, haar niet toe-liet diergelijke voort-gangen te maken, mijn Heer *Deſnambuc* arbeyde in vergelding neerſtigh om haar vaſt te ſtellen, en haar te effenen en te regelen door verſcheyde brave Inſettingen, waar van wy hier eenige van de voornaamſte leden ſullen ſtellen, op dat de geheugeniſſe daar dierbaar af bewaart ſoude worden, tot onderwijſing van de Na-zaten.

In d'eerſte plaatſe, om dat door de vrede en d'eénigheyt d'allerkleynſte dingen aan-waſſen, en dat de verdeeltheyt d'allergrootſte doet wegh vloeyen, en verdwijnen: ſoo wilde hy dat alle d'Inwoonderen van het Eyland, die ſijn geſagh erkenden, onder haar eene volmaakte eenigheyt behielden, dewelke hy haar in alle gelegentheden aanprees, gelijk de Suyl van haren kleynen Staat, en de geheylighde pijpe, waar langs allerhande zegeningen des Hemels en der aarde overvloedig op haar ſouden af-vloeyen. En door dien het onmogelijk is, dat in den onderlingen ommegang niet vele dingen ſouden ontſtaan, die bequaam ſouden weſen om deſe lieffelijke wederzijdige over-eenkoming ſomtijds t'ontſtellen, indien daar niet vaardighlijk in wierd voorſien, ſoo begeerde hy dat diergelijke geſchillen op het ſpoedighſte met ſoetigheyt wierden af gedaan, en ſelf voor het onder-gaan van de Son, indien het mogelijk was.

Hy gebood haar getrouw, open-hertigh, en oprecht te weſen in alle hare handelingen; beleeft en behulpſaam te zijn aan hare gebueren, en ſoo Godvruchtelijk te houden het woord dat ſy gegeven hadden, als of het by geſchrift was geſtelt, en voor Notarius en getuygen door-gegaan.

Op dat den al-te-vlijtigen arbeyd van hare Landeryen, haar niet ſoude doen vergeten d'oeffening van den oorlogh, of dat de moed niet mochte verſlappen in de diepe ruſte, en ſy ter nood de wapenen ſouden konnen handelen, en die met beleyd gebruyken, ſoo wilde hy dat ſy daar dikwils d'oeffening van ſouden doen, dat ſy haar aan-ſtelden na de regelen van de Krijghs-tuchtingen; en hoewel ſy alle den Land-bouw deden, dat ſy de bevalligheyt en het edelmoedigh gelaat van Krijghs-mannen ſouden hebben, en dat ſy daar van t'aller tijd de teykenen en de livreyen ſouden dragen, nimmer uyt hare quartieren komende ſonder Vyer-roers, of ten minſten ſonder den Degen aan te hebben.

Dat indien hy haar op deſe wijſe ſchikte en voeghde, op dat ſy by gelegentheyt

heyt mochten betoonen hare dapperheyt en hare moedigheyt tegens hare Vyanden; soo verplichte hy haar aan d'andere zijde om sacht en menschelijk d'een tegen d'andere te wesen; en hy konde niet verdragen dat de sterkste de swakste vertraden. Daarom gaf hy dit schoon voor-schrift, het welke noch in wesen en in kracht is aan alle dese Eylanden: te weten, dat de Meesters hare knechten niet mochten verbinden als voor drie jaren, geduerende de welke sy gehouden souden wesen om haar te handelen in alle middeling en sachtigheyt, en van haar niet af te vorderen als eenen redelijken dienst, en gelijk-matigh na hare krachten.

Sijne sorghvuldigheden spreydden haar voornamentlijk uyt over de nieuwe aan-gekomene, en op dat sy in hare aan-komste yets mochten hebben waar onder sy souden mogen verschuylen voor d'ongemakken van de lucht, en op dat haren arbeyd niet vertraaght soude worden, by gebrek van woon-plaatsen, soo begeerde hy, dat alsoo ras de plaatse die sy tot het maken van het gebouw geschikt hadden, ontbloot was, de gantsche gebuerschap mede hielp om het op te trekken. Dese loffelijke Instelling wierd soo wel ontfangen en soo sorghvuldighlijk waar genomen, dat'er niet een van d'Inwoonderen was die'er de rechtveerdigheyt niet af erkende, en die by dese voor-vallen niet voor geluk rekende daar gewilligh mede behulpsaam aan te wesen, sonder moeyten en sonder bekommeringen. Eenige gingen hakken het hout dat noodigh was, d'andere liepen tot de rieten en tot de palm-bladeren, om de schut-heyningen en het dak te maken, de beste Bouw-meesters poteden de gevorkte hoek-stijlen, verhieven de dak-balken, en hechteden het verdek daar aan vast, en sy waren alle in sulk eene minlijke en noestige bêsigheyt, dat het kleyn gebouw in weynige dagen bequaam gevonden wierd om'er te huys-vesten, sonder dat d'Eygenaar hem in eenige kosten behoefde te stêken, als alleenlijk om te voorsien, dat den gewoonlijken drank van dit Land, geduerende desen arbeyd, aan dese lief-hebbende werk-lieden niet ontbrak.

Eyndelijk, hy hadde eenen af-keer van de leuye, die leven van het sweet en van den arbeyd eens anders, gelijk de Horsels van den honing der Honingbyën; maar om in onse dagen weder te brengen een kleyn af-beeldsel van de gulde eeuwe, soo gepresen door d'Ouden, soo rade hy aan alle d'Inwoonderen om mild-dadigh te wesen, mede deelende van de goederen die God haar hadde geschonken, en hare liefde en herberghsaamheyt te betuygen aan alle die haar quamen besoeken, op datmen in het toekomende niet verplicht soude wesen om onder haar te stichten Tap-huysen, Kroegen, en diergelijke verleydende plaatsen, die souden verstrekken tot eenen toevlucht aan de lêdige en aan d'ongebondene, en die op haar souden

den halen de vernietiging en de geheele verwoesting van de Bevolking.

Terwijl mijn Heer *Desnambuc* dese kleyne Republijk soo wijsselijk bestierde, en dat hy haar onderhiel in de hope van eene vaardige hulpe; de Heeren van de Maatschappye, volgende het natuurlijk van velen onser Land-aarden, die wel souden willen oegsten terstont na den zaay-tijd; waren van hare zijde in eene geduerige verwachting van eenige schepen geladen met alles wat'er rijkelijkx en kostelijkx is in *Amerika*, om met woeker weder te vervullen het gene sy uyt hare beurse hadden gelêdight, waar van d'eerste in-schepinge was gedaan; en tot dat dese weder-keering aan-gekomen soude zijn, dachten sy nergens minder aan als om nieuwe onkosten te maken. Mijn Heer de Gouverneur, bespeurt hebbende dat alle de brieven die hy dese Heeren op dit onderworpsel hadde gesonden, geene gunstige antwoorden hadden bekomen, besloot by hem eer dat de Bevolking tot een grooter uyterste vervallen was, haar self in persoon te gaan vinden, en eene tweede reyse t'onderwinden om dese hulpe te bevorderen, aan de welke hing de sekerheyt van hare eerste voort-gangen, en het bestaan van de Francoyschen in dit Eyland. Dese goede aanslagh, die den yver die hy hadde tot de heerlijkheyt van onse Nacye hem hadde in-geblasen, viel uyt na sijn herte; want tot Parijs gekomen zijnde, wist hy het gewicht en de noodsakelijkheyt van dese hulpe aan de Heeren van de Maatschappye soo wel te vertoonen, dat sy hem drie-hondert mannen toe-stonden, en Schepen voorsien met alle de noodwendige voor-raden, om haar aan *S^t. Christoffel* over te brengen.

Dese versterking soo seer van onse Bevolking verwacht, quam by haar gelukkigh aan in het begin van de Maant Augusti, van het jaar duysend ses-hondert negen-en-twintigh, en sy ontfing haar met sulk eene vreughde en voldoening, dat sy haar in-beelde geklommen te wesen tot de volkomentheyt van alle hare begeerten, en dat sy van toen aan gemakkelijk mocht te boven komen alles wat d'uytvoeringen van haren voort-gang mochte verhinderen. Maar gelijk de voorspoedigheden van dit leven kort van duer zijn, ter naauwer nood hadde sy haar twee maanden vervrolijkt in de besitting van dit geluk, dat eene machtige Vlote van Spanjen op haar quam af-storten: Dom Frederik van Tolede die haar gebood, hadde bestipte last, eer dat hy lande aan de *Havanne*, aan *Cartagena*, en aan d'andere allervermaarste Havenen van den boesem van *Amerika*, aan *S^t. Christoffel* aan te leggen, en daar af te jagen de Francoyschen en d'Engelschen, die haar sedert weynige jaren daar hadden ter neder geslagen.

Dese Scheeps-vlote, die bestont in vier-en-twintigh groote last-schepen, en vijftien Fregatten, overviel tot den eersten overlast, eenige Engelsche Schepen,

pen, die by het Eyland van *Nieves* voor anker lagen, daar na quam ſy leggen op de Rheede van *S^t. Chriſtoffel*, op de dracht van het Canon van het Lage land, daar mijn Heer *de Roſſey* gebood. De ſterkten van de twee Bevolkingen waren noch niet bequaam om een belegh uyt te ſtaan, ſy waren onvoorſien van leeftochten, alle den voor-raat van buſch-poeder en van kogels die in het Eyland gevonden wierden, konde niet veel uyt-rechten, en als de twee Nacyen alle hare krachten hadden vereenight, ſoo ſouden ſy ſulk een ontſachelijk leger niet hebben konnen wederſtaan: Maar hare moedigheyt voldeed aan alle deſe gebreken, want op dat den Vyand geene oorſake ſoude hebben om te roemen dat hy ſonder eenigen wederſtant ten eynde van ſijn voornemen was gekomen; lichtede mijn Heer *Deſnambuc* van het Hooge land, daar hy ſich begonde te verſterken, alle ſijne beſte Soldaten, om ter hulpe te komen van de gene die gedreyght wierden, en d'Engelſchen deden daar op gaan vier van hare beſte Compagnyen.

Alſoo ras deſe troepen aan de verſamel-plaats waren gekomen, ſoo hielden ſy haar een-ſtemmigh neffens de Bewoonders van het quartier bêſigh, met haar langs de kuſte te begraven, om den Vyand met kracht te rugge te houden, en hem de belanding te betwiſten, en ſonder twijffel ſy ſouden hem ſpuls genoegh gemaakt hebben, indien ſy wel hadden aangevoert geweeſt, en dat die eerſte vyerigheyt niet was verſlapt door de ſchrik, die ſoodanigh het herte van mijnen Heere *de Roſſey* overviel, dat hy haar den voet op het land ſoude hebben laten ſetten, en naderen, ſonder eenigen wederſtant te bieden, indien een jong Edelman Neve van mijnen Heere *Deſnambuc*, eerſt-geboorne broeder van mijnen Heere *du Parquet*, die tegenwoordigh Heer ende Gouverneur is van het *Martiniſche*, niet hadde verworven de vryheyt van uyt de Begravingen voort te komen, en d'eerſte Compagnye van den Vyand, die haar op het zand vertoonde, aan te taſten. Hy wierd onderſteunt van eenige Vrywillige, die deel aan ſijne verheerlijking wilden hebben, maar hy ſtreefde haar alle verre voor-by in moed en in ſtoutheyt; want hy beſprong met ſulk eene felheyt de gene die den troep aan-voerde, dat hy hem doodde, en verſcheyde andere van d'allerdapperſte ſijner Compagnye, die ſtout genoegh waren om ſijne dapperheyt te beſoeken; maar verlaten zijnde van die hem in dit gevecht waren gevolght, wierd hy ſoodanigh overdrongen van de menichte, die op hem quam ſtorten, dat hy eyndelijk wierd gevelt, en gebracht in een van des Vyands Schepen, daar hy, na allen mogelijken vlijd diemen dede om ſijne wonden te geneſen, geſtorven is, tot groot leet-weſen van d'eene en d'andere partye, die getuygen hadden geweeſt van ſijne edelmoedigheyt, en die niet moede konden worden in hem de ſchoonſte lof-redenen te geven, die ſijne deucht hadde verdient.

Ge-

Geduerende desen strijd, die van d'onse een weynigh kloekmoediger behoorde gehandhaaft te zijn geweest, dede het Opper-hooft van de Vlote ter selver tijd van alle de Schepen los maken groote Sloepen vervult met Soldaten, die wel gewapent, in goede geschiktheyt landeden, en de Rheede besloegen. Dit verdubbelde de vervaartheyt van mijnen Heere *de Rossey*, die uyt vreese van door dese menighte verdrukt te worden, van rade wierd om voor 't geweld te wijken, en eenen eerlijken af-tocht te doen, eer dat d'onse beset wierden, en van alle kanten omringt. Dit besluyt dus in het wilde genomen, wierd geweldigh qualijk aan-gehoort van alle die belch-siek waren over de glorye van onse Nacye, en die begeert souden hebben dat de Vyand de bederving van hare Bevolking wat dierder hadde gekoft: maar de stemmen, die de vervaartheyt by dese onvermijdelijke ongelegentheyt in-blies, gegolden hebbende, soo wierd vast gestelt datmen ter selver oogenblik den wech na het Hooge land soude kiesen, en datmen daar breedelijker soude beraadslagen, op alles dat noodigh geoordeelt soude worden, tot het gemeene heyl.

De Spanjaard, siende dat ons volk hare Sterkte verlieten, en hare begraving sonder veel wederstant geboden te hebben, geloofde dat dit wijken niet meer alls eene geveynstheyt was, die met voornemen wierd aan-geleyt, om hem te lokken in eenige hinderlage, diemen hem in het bosch mochte hebben geleght. Dese achterdocht die op eenige waarschijnlijkheden was gegront, wederhield hem in het vervolgen van sijne overwinning, en dede hem stille staan in het quartier van het Lage-land, tot dat hy voor waarachtigh soude onderstaan hebben den staat van het gantsch Eyland, en voorsien in alles dat hem soude denken het nuttighste te wesen, om vaardighlijk en getrouwelijk uyt te voeren, alle de punten van sijnen last.

Terwijl dat de Vyand dus op sijn luypen lagh, om sijne aanslagen sonder gevaar ten eynde te brengen: mijn Heer *Desnambuc* ontstelt van sulk eene schielijke verandering en onverhoopte uyt-komst, trachtede de sijne weder een herte onder den riem te stêken, en haar aan te moedigen om dit ongeval stantvastig te lijden: haar vertoonende dat het niet onherstelbaar was: dat de Vyand niet halstarrigh soude zijn om in het Eyland te blijven tot dat hy d'Inwoonderen daar t'eenemaal hadde uyt gejaaght: Dat hy dingen hadde uyt te voeren van meer gewichte die hem elders riepen: dat hy sich niet soude wikkelen in de bosschen, die hy noodwendigh soude moeten door-gaan, om aan sijn quartier te komen: dat sy'er haar in goede verwering mochten stellen, om sijne gewelden uyt te harden, en hem desen in-val met sijn bloed te doen teykenen, indien hy onderwond voort te varen; en dat te deser sake daar selfs op den wegh plaatsen waren soo sterk van natuure, dat weynige mannen hem souden

den konnen keeren, en hem dwingen op sijn eerste pad weder te rugge te trekken.

Dese oordeelen waren seer scherpsinnigh: maar de schrik hadde de geesten soodanigh in-genomen, en de verslagentheyt was soo al-gemeen, dat sy na hare verdiensten niet wierden overwogen. De saak dan in overlegh gestelt zijnde, was het besluyt, datmen het Eyland soude verlaten, en dat de Bevolking over-gedragen soude worden op eenigh ander, dat den Spanjaard soo vele bekommeringen niet soude verwekken, en dat een weynigh soude af-gelegen zijn van den gewoonlijken coers van sijne Vlote. Mijn Heer *Desnambuc* die wel voorsagh, dat wat verwe men aan dit raads-besluyt mocht geven, het soude geteykent wesen met eenige laf-hertigheyt, die soude verslensen de hooge gedachten diemen rechtveerdigh hadde ontfangen van de dapperheyt der Francoyschen, en soude versmoren in eenen oogenblik alle die groote hopen diemen van hare Bevolking hadde gehad; soo konde hy niet over-redet worden om'er sijne toe-stemming aan te geven. Nietemin, hoewel hy van een gantsch strijdig gevoelen was, om in desen droevigen voor-val niet te verlaten, de genen die hy van soo verre hadde mede gevoert, en met de welke hy soo vele Zeên was over gegaan, en soo vele gevaren hadde besocht, soo schikte hy hem na haar wel-gevallen, en ging met haar te schepe in eenige Schepen die op de rheede wierden gevonden; en aldus om eene grootere wanschiklijkheyt te vermijden, getuyghden hy in hem selve t'overwinnen, dat hy edel-aardigh wilde vergeten, de weynige achting die sy tot sijne aan-wijsende voor-stellen hadden gedragen.

De Quartieren van de Engelschen waren ook in eene groote wanschiklijkheyt; sy hadden verstaan dat de Vyand Meester was van het gantsch Lage land: dat hy de Versterking van de Francoyschen verwoesteden, na dat hy'er het geschut hadde af-gelicht: dat hy alreede alle de hutten hadde af-gebrand, en de Landeryen van het quartier bedorven. Sy geloofden op yeder oogenblik dat hy op haar quam storten met sijne gantsche macht, en in dit vertrouwen trachteden eenigen haar ter Zee te behouden, of haar op de bergen te vertrekken, terwijl dat d'andere, die een weynigh moediger waren, van zins wierden om eenige Af-gesanten tot Dom Frederik te senden, om hem te bidden dat hy tot eenige middeling wilde verstaan: maar tot alle antwoord ontfingen sy een uyt-gedrukt gebod van vaardighlijk uyt het Eyland te gaan, of dat sy anders souden gehandelt worden met alle de strengheyt, die de wapenen toelaten tegen de genen, die tegens alle recht, in het bezit treden van het goed dat haar niet toe-behoort.

Om dit gebod dat Dom Frederik haar beval, gemakkelijker uyt te voeren,

ſoo gaf men haar weder, na ſijn gebod, de Schepen, die ſijne Vlote hadde genomen voor het Eyland van *Nieves*, en hy wilde dat ſy'er in ſouden ſchepen ſonder eenige vertoeving, en dat ſy in ſijne tegenwoordigheyt ſeyl maakten na Engeland. En om dat deſe Schepen niet konden bevatten eene ſoo groote menighte, ſoo liet hy toe aan die'er geene plaatſe konden vinden, in het Eyland te blijven, tot dat haar eene gunſtige gelegentheyt voor viel om hare geſellen te volgen. Na deſe verrichting dede Dom Frederik aan ſijne Schepen d'ankers lichten om hare reyſe te volharden: Maar terſtont als d'Engelſchen, die overgeſchoten waren, deſe Vlote uyt het geſicht verloren hadden, begonden ſy haar weder te vereenigen, en een volſtandigh beſluyt te maken om de verwoeſtingen van hare Bevolking weêr moedigh op te timmeren.

Terwijl dat deſe dingen in *St. Chriſtoffel* geſchiedden, hadden de Francoyſchen die vertrokken waren, in het beginſel van deſe af-dwaling ſeer veel op de Zee uyt-geſtaan, ter oorſake van het gebrek van leef-tochten en van tegenwinden, ſoo dat ſy gedwongen hadden geweeſt om aan te leggen aan d'Eylanden van *St. Maarten* en van *Montſerrat*, na dat ſy in het voor-by-gaan dat van *Antigoa* hadden beſocht. Sy hadden wel gewenſcht haar ſelven ter neder te konnen ſtellen in eene van deſe landen: maar ſy ſchenen haar niet te weſen als ĳſſelijke woeſtijnen, in vergelijking van het gene ſy verlaten hadden. Des ſelfs ſoete denk-beeld quam t'elkens weder on-ophoudelijk voor hare oogen, ſy beklaaghden het op yeder oogenblik, en de lieffelijke geheugeniſſe van deſe aangename verblijf-plaatſe, daar de Godlijke voorſienigheyt haar weder-riep, door wegen die aan haar onbekent waren, dede in haar uyt-ſpruyten de begeerte om t'onderſtaan in wat ſtaat de Spanjaard het gelaten hadde, dewijl dat ſy'er ſoo nabuerigh by waren. Om deſe loffelijke ſinlijkheyt te genoegen, deden ſy derwaarts gaan een van hare Schepen, dat haar op ſijne wederkomſte mede bracht, dat de vyandlijke Vlote t'eenemaal was vertrokken, en dat d'Engelſchen die'er over-geſchoten waren, moedigh arbeydeden om hare hutten te herbouwen, om leef-tochten te planten, en alle hare vernielingen te herſtellen.

Deſe aangename tijdinge verwekte weder in een oogenblik alle de hope van onſe Francoyſchen, en verhief heerlijk de moedigheyt van de meeſt-verſlagene: In-voegen datmen niet vele liſtigheyt behoefde te gebruyken om haar tot het weder-keeren aan te prikkelen, en haar t'overtuygen dat ſy haar in alle neerſtigheyt tot dit wellustigh land ſouden begeven, het welke alreede hare herten en alle hare teederſte genegentheden in beſitting hadde.

Soo vaardigh ſy'er aan gekomen waren, yeder nam ſijne plaatſe in, en keer-

de weder op ſijnen grond, met een goed inſicht om'er haar vaſt te ſtellen, en d'overgeblevene ſtukken weder ſpoedigh te hermaken: Maar de honger die haar op de hielen volghde, hadde ſonder twijffel gebroken den voortgang van alle deſe deſtige voornemens, en ſy ſouden hebben beſwcken onder den laſt van dien ſwaren arbeyd, ſoo in deſen uyterſten nood, God haar niet hadde verwekt de hulpe van eenige Schepen der Vereenighde Provincyen, die haar ter goeder uure quamen beſoeken, en haren droevigen ſtaat beſpeurt hebbende, hielpen haar edelaardighlijk aan leef-tochten, aan kleederen, en aan alle de dingen die haar noodwendigh waren in deſe groote verlating, waar in dat ſy haar bevonden vervallen te zijn: en ſelf om haar de gunſte geheel te bewijſen, ſoo genoeghden ſy haar met haar enkel woord tot verſekering van alle deſe winſten.

Ons volk, door de hulpe van deſe mede-deylingen, haar ſachtelijk getrokken hebbende van den quaden gang, waar in ſy haar bevonden gewikkelt te weſen in het beginſel van hare weder-herſtellinge, arbeydeden in het volgende met ſulk eene vlijtigheyt aan hare woningen, dat God het werk van hare handen zegenende, het land haar leef-tochten en Tabak in ſulk eenen grooten overvloed voort bracht, dat ſy hare lief-hebbende Schult-Heeren met eere voldeden, en in weynigen tijd bevonden ſy haar veel beter geſtelt als ſy het niet waren voor hare af-dwaling. Maar haar ontbraken noch mannen om hare onderwindingen te onderſteunen, en den handel t'onderhouden die onder haar begonde vaſt geſtelt te worden. Om de hulpe tot deſen nood te brengen, mijn Heer *Deſnambuc* die ſijne ſtantvaſtigheyt ſagh bekroont met ſulk eene gelukkige uytkomſt, bevond niets ſekerder te zijn, noch geen ſachter middel, als toe te laten aan de voornaamſte Inwoonderen van de Bevolking in Vrankrijk te gaan, om'er aldaar te werven, en hier te brengen op hare eygene onkoſten. Deſen wijſen raad zijnde gevolght geweeſt, wierd het Eyland in weynige jaren bevolkt met verſcheyde brave mannen, die het in aanſienlijkheyt brachten.

D'Engelſche Bevolking herſtelde ook in weynigen tijd alle de breſſchen die de vernieling van den Spanjaart haar hadde gemaakt. En de Maatſchappye van Londen, die den laſt van hare beſtiering hadde, niet moede wordende van haar mannen en ververſching te ſenden, wierden de twee quartieren die ſy beſloegh in het Eyland van *S^t. Chriſtoffel* ſoo enge bevonden om ſulk eene groote menighte te bevatten, dat boven het Eyland van *Nieves*, dat ſy bevolkt hadde voor hare eerſte verlating van dit Eyland, ſy kracht genoegh hadde om in minder als 4 jaren nieuwe Bevolkingen uyt te leveren op d'Eylanden van de *Barboude*, van *Montſerrat*, van *Antigoa*, en van de *Barbados*, die aldaar ver-

verwonderlijk zijn aan gegroeyt, en haar beroemt hebben gemaakt door den handel van rijke koopmanſchappen die ſy verſchaffen, en door het getal van hare Inwoonderen, gelijk geſien kan worden in de byſondere beſchrijvingen die wy van deſe Eylanden hebben gegeven, aan het begin van het eerſte Boek deſer Hiſtorye.

Wat belangt de Hollantſche Bevolkingen aan de *Voor-eylanden*, ſy rekenen hare ter-neder-ſtelling niet als na de Francoyſchen en d'Engelſchen. En het is de Staat niet die in d'onkoſten heeft voorſien, maar het zijn byſondere Maatſchappyen van Kooplieden, die begeerden (om gemakkelijker te maken den koop-handel die ſy voeren aan alle d'Eylanden die de Francoyſchen en d'Engelſchen beſlaan) verſekerde vertrek-plaatſen te hebben om hare Schepen te ververſchen. D'alleroudſte van deſe Bevolkingen, die ſtaan onder d'Oppermogentheyt van mijne Heeren de Staten Generaal der Vereenighde Provincyen, is die van S^t^ *Euſtacius*. Sy wierd ingeſtelt by-na ter ſelver tijd, als mijn Heer *Waarnard* die van *Montſerrat* bewierp, dat is te ſeggen in het jaar 1632. Sy is aanmerkelijk om dat ſy begrepen is in eene plaatſe van natuure geweldigh ſterk; om het getal en de hoedanigheyt van hare Inwoonderen; om den overvloed van goeden Tabak, die ſy tot heden voort brengt; en om verſcheydene andere ongemeene voordeelen, waar van wy alreede hebben geſproken in het vijfde Hooft-ſtuk van het voorgaande Boek.

Mijn Heer *Deſnambuc* hadde geene mindere begeerte noch edelmoedigheyt als d'andere Nacyen, om ſijne Bevolking uyt te breyden: Maar niet geholpen geweeſt zijnde, gelijk het billik hadde geweeſt in deſe beginſelen, en ſijne aanſlagen dikwils overdwerſt zijnde geweeſt door verſcheyde moeyelijke ontmoetingen, ſoo hadde hy deſe ongenuchte, te ſien verſcheyde ſchoone Eylanden van andere in-genomen, eer hy ſoo verre was dat hy'er deel aan konde nemen, en ſijne verkrijging uyt-ſchieten buyten de ſcheyt-palen van St *Chriſtoffel*. Hy hadde al van over langen tijd d'oogen geworpen op het Eyland van *Gardeloupe*, gelijk zijnde het eene van de ſchoonſte en van de grootſte van alle de *Voor-eylanden*; maar ter ſelver ſtont als hy ſich bereyde om'er volk op te ſtieren, wierd hy voor-komen van mijnen Heere *de l'Olive*, een van de voornaamſte Inwoonderen van ſijne Bevolking, die geduerende eene reyſe die hy gedaan hadde in Vrankrijk, om ſijne byſondere verrechting, hem vereenighde met mijnen Heere *du Pleſſis*, en eenige Kooplieden van Diepen om'er eene Bevolking te planten, onder den laſt van de Heeren van de Maatſchappye der Eylanden van *Amerika*.

Deſe twee Edellieden geſtelt zijnde als Gouverneurs van *Gardeloupe*, met gelijk geſagh, quamen'er aan den acht-en-twintighſten Juny duyſent ſes-hon-

dert vijf-en-dertigh, met eene Compagnie van vijf-hondert mannen, die op hare aan komste in-gehaalt wierden van den hongers-nood, en van verscheyde siekten, die'er sommige van wegh rukten. Men houd dat d'eerste van dese qualen haar over quam, om dat sy haar terstont hadden geplaatst in streken daar d'aarde allerondankbaarst was, en alleronbequaamst tot den land-bouw van alle den grond die in het Eyland was; en om dat sy te lichtveerdigh hadden onderwonden den oorlogh tegen de *Caraïbanen*, oorspronkelijk van die plaatse, die haar souden hebben konnen verschaffen in allen overvloed het meeste gedeelte van de leef-tochten, die noodsakelijk waren tot haar bestaan in dese beginselen, tot datse d'aarde haar hadde voort-gebracht. De siekten volghden de quade voedselen, die de honger haar bedwong te nemen by gebrek van betere dingen: waar by men ook kan voegen, dat d'aarde noch niet ontdekt zijnde van de boomen, de lucht daar licht wierd besmet.

Mijn Heer *du Plessis*, siende d'ongelukken die van dagh tot dagh op dese nieuwe Bevolking storteden, en hebbende alle oorsaak, om'er noch grootere te duchten in het toekomende, ontfing'er sulk eene ongenuchte door, dat hy stierf in de sevende maand na sijne aankomst. Hy wierd beklaaght van alle de Francoyschen, en self van d'Indianen, die altijd hadden betuyght eene groote toestemming aan sijne gevoelens, en liefde en eerbiedigheyt tot sijnen persoon. Hy was begaaft met eene groote voorsichtigheyt, en van sulk een spraaksame en verplichtende sin, dat hy trok de herten van alle die met hem handelden.

Na het overlijden van mijnen Heere *du Plessis*, vatte mijn Heer *de l'Olive* het geheele Gouvernement aan; en gelijk hy soo beroerende was als sijn Mede-gezel sacht en middeligh hadde geweest, soo hing hy soo veel aan den raad van eenige warre-geesten die hem onophoudelijk aan-kleefden, dat hy korts daar na weder dede aan-vangen die doodelijke oorlogh tegen de *Caraïbanen*, de welke dese nieuw-geborene Bevolking scheen te verwoesten. Het is waar dat hy haar in 't begin soo fel drong, dat hy haar verbond om hem de geheele besitting van *Gardeloupe* te laten. Maar voor soo veel als hy, om tot het eynde van desen aanslagh te komen, die hy van sijne aankomste al hadde beworpen, sich selven besmette met verscheyde wreetheden, die de Barbaren niet souden willen oeffenen hebben, tegens hare grootste vyanden, verslenste hy soodanigh sijne glory en sijne achtbaarheyt, dat'er niemant was als lieden van bloed, en wanhopige, die sijne wijse van doen mede stemden.

De *Caraïbanen* die mijn Heer *de l'Olive* uyt dit Eyland hadde verjaaght, vertrokken in dat van *Dominikus*. Die van de selve Landaart die het besitten, ontfingen

fingen haar seer gaarne, en om haar te betuygen dat sy gevoeligh waren geraakt van haar ongeval, boden sy haar aan met haar te vereenigen, om door de wapenen te wreken den hoon die haar was aangedaan; dese aanbieding was al te voordeeligh om te weygeren. Hare machten dan aldus vereenight zijnde, soo deden sy verscheyde landingen op *Gardeloupe*, en sy waren soo halstarrigh in d'onse te quellen door de geduerige invallen die sy op haar deden, dat sy gedwongen waren om den bouw van haren Tabak te verlaten, en self van de leef-tochten die noodsakelijk waren tot haar bestaan, om altijd in de wapenen te zijn, tot af-keering van de gewelden, voortkoming van de listigheden, en ontdekking van d'aanslagen deser vyanden, die sy door hare onvoorsichtigheyt op haren halse hadden gehaalt.

Dese wreede oorlogh, die ontrent vier jaren duerde, bracht dese Bevolking in sulk eenen beweenlijken staat, dat sy over-al wierd uyt-gekreten, om dat sy soo dikwils de *Caraïbanen* op het lijf hadde; Men geloofde dat sy op het tipje van hare verwoesting was; maar mits sy tot dit uyterste was vervallen, verloor mijnen Heer *de l'Olive* het gesichte, en mijne Heeren van de Maatschappye sonden'er mijnen Heere *Auber* tot Gouverneur, die op alle dese wanschiklijkheden order stelde, d'oproerigheden stilde, en bracht'er die goede vrede, die'er daar na den koophandel en den overvloed van alle dingen trok, gelijk wy dat sullen seggen in het derde Hooft-stuk van dese *Zedelijke Historie.*

Terstont als mijn Heer *Desnambuc* wist, dat *Gardeloupe* was bewoont, was hy voornemens van niet langer uyt-stel te nemen in sich te plaatsen op eenigh van de beste Eylanden, die noch aan sijnen keur stonden; en uyt vreese van noch eens het hooft te stooten, sich geholpen siende van een tamelijk goed getal van dappere mannen, en voorsien van alle d'oorloghs en mond-gereetschappen, die in dese onderwindingen noodigh zijn, soo ging hy self besitting nemen van het *Martinische* Eyland, op het welke hy tot sijnen Plaats-houder stelde mijnen Heere *du Pont*, en tot eerste Hooft-man mijnen Heere *de la Vallée*. Daar na stervende op *S^t. Christoffel*, gaf hy by sijn uyterste wil alle de goederen, en alle de rechten die hy hadde aan het *Martinische*, het welke hy op sijne kosten hadde doen bevolken, aan mijnen Heere *du Parquet* sijnen Neef, die'er noch tegenwoordigh Heer en Gouverneur af is, gelijk wy het alreede geseght hebben.

Dese Edelman was dapper, waardigh te gebieden, gespraaksaam, gemeensaam aan alle, en begaaft met een groot beleyt om hem te gelijk te doen beminnen en te gehoorsamen. D'Engelschen self waren hem eerbiedigh en te gelijk vreesende. Men verhaalt van hem, dat dese Engelschen hebbende een

weynigh overtreden de scheyd-palen, die met eene gemeene over-een-stemming waren gestelt tusschen de twee Nacyen, soo ging hy met wel weynige van sijnen volke in het quartier der Engelschen, en sprak met den Gouverneur, die hem verwachtede met eene groote Compagnie van Soldaten: Maar hy droegh sich met soo veel moeds, en met sulk eene onversetbaarheyt, stelde sulke goede redenen voor, en dede sulke machtige bedreygingen van door de kracht tot het ooghmerk te geraken, dat hy door de soetigheyt niet mochte verwerven, dat de Engelsche Gouverneur hem toestont het gene hy versocht. Dese ontmoeting geeft te kennen hoe jaloers dat hy was, om de rechten van sijne Land-genooten te behouden. Zedert waren dese twee Gouverneurs altoos goede vrienden.

TWEEDE HOOFT-STUK.

Van de ter-nederstelling der Francoyschen in d'Eylanden van S^t. Bartholomeus, van S^t. Maarten, en van het Heyligh Kruys.

NA het overlijden van mijnen Heere *Desnambuc*, van wie de geheugenisse gesegent is aan d'Eylanden, wierd mijnen Heere *du Halde*, die sijn Plaats-houder in de bestiering was, Opper-Gouverneur gemaakt door mijne Heeren van de Maatschappye der *Voor-eylanden*. Maar gelijk hy weynigh tijd daar na hem in Vrankrijk hadde vertrokken, mijn Heer de Cardinaal *de Richelieu*, eerste Bedienaar van den Staat, wiens opsicht sich uytspreyde tot aan de verre-gelegenste plaatsen, oordeelde dit een ding te wesen sijne sorgen waardigh, dat hy de behoudenisse, en d'aangroeying van dese Bevolking in *Amerika* ter herten nam, en dat van daar, de heerlijkheyt van den Francoyschen Naam, en de zege-pralende wapenen van onsen onoverwinnelijken Monarch, haar mochten verbreyden tot over-al in gene nieuwe Werelt, gelijk als sy deftig uyt-klonken en blonken in dese. Hy begeerde tot dit eynde dat d'Eylanden voorsien wierden met eenen Gouverneur, die sijne edelmoedige aanslagen konde helpen, en uyt-voeren. En na over-al gesocht te hebben na eenen Heere, die bequaam was tot desen last, en begaaft met het beleyt, met de wijsheyt, met d'edelmoedigheyt, en met d'ondervinding noodsakelijk tot sulk een hoogh Ampt: In een woord die alle de voordeelen hadde van den eenen en van den anderen Edeldom, om waardighlijk de Majesteyt van den Francoyschen naam te vertoonen in sulk een verre gelegen land: soo vond sijne *Eminentie* niemand die alle dese hoedanigheden hadde in eenen hoogeren graat als MYNEN HEERE DEN RIDDER VAN LONVILLIERS POINCY, BAILLIU EN GROOT KRUYS VAN D'OR-

D'ORDER VAN S. JAN VAN JERUSALEM, Gebieder van *Osemont*, en van *Coulours*, Hooft van het Esquater Schepen van sijne Majesteyt in *Bretagne*, Edelman van geweldigen ouden Huyse, het welke den naam draaght van POINCY, en waar van d'eerst-gebore broeder sijne woonplaatse houd in eene van sijne Landeryen, dichte by de Stad van *Meaus*.

Mijn Heer de Cardinaal, vertoonde desen uytnemenden Edelman aan *Louis de dertiende* hooghloffelijker gedachtenis, die dese goede keur prijsende en toestemmende, hem vereerde met het ampt van Gouverneur en algemeen Plaatshouder van d'Eylanden van *Amerika*. Waar van hem brieven wierden verleent in de maand van September, des jaars duysend ses-hondert acht-en-dertigh. Dese hoedanigheyt was niet gegeven geweest aan die voor hem gegaan waren.

In het jaar duysent ses-hondert negen-en-dertigh, mijn Heer de Bailliu van Poincy vertrokken zijnde met alle sijn gevolgh van de rheede van Diepen, op half January, quam een maand daar na aan de *Voor-eylanden* te belanden, en wierd eerstelijk ontfangen aan het *Martinische*, door de Inwoonderen in de wapenen. Daar na ging hy aan *Gardeloupe*, en aan *S^t. Christoffel*, ontfangende over-al den eet van getrouwigheyt. Boven alles was sijne in-halinge seer deftigh op het Eyland van *S^t. Christoffel*. Hy wierd op sijne aan-komst begroet met het Geschut van onse Sterkte, en met dat van alle de Schepen. Alle de Francoysche Inwoonderen in de wapenen zijnde, ontfingen hem in hoedanigheyt van Generaal, met eene al-gemeene toe-juyching, gelijk sy alreede te voren vreughde-vyeren hadden gestookt, en God gedankt, op d'eerste tijdingen die sy hadden ontfangen, van sijne noeming tot dit Ampt; hy wierd na de Kerke geleyd, vergeselschapt met sijne Edel-lieden, en met sijne lijfwachten, om'er het *Te Deum* te singen.

Soo ras hy in besitting was getreden, verkreegh het Eyland een nieuw aansien, en men sagh in weynigh tijd eene merkelijke verwisseling van goed tot beter. Aldus antwoorde hy niet alleenlijk op de groote verwachting die sijne Majesteyt, en mijn Heer de Cardinaal van sijne Bestiering hadden ontfangen: maar hy ging haar verre te boven. Terstont dede hy Kerken bouwen in verscheyde quartieren van het Eyland. Hy droegh sorge dat de Priesters wel wierden gehuysvest en onderhouden, op dat sy haar ampt mochten bedienen sonder verhindering. Sijne Gerechtigheyt bleek in de goede geschiktheyt die hy in-stelde om haar goed, kort, en weldadigh te maken, door een Raad, die bestont uyt d'allerwijste, en d'allerverstandighste onder de Bevel-hebberen van het Eyland. Sijne wakkerheyt verbeterde alle de wanschikkelijkheyt, die lich-

lichtelijk in-fluypt by persoonen uyt verscheyde plaatsen te samen geraapt, en bestaande uyt onderscheyde sinlijkheden. Sijne voorsichtigheyt, die nimmer overvallen word, en die altijd is vergeselschapt met eene klaarheyt, en wijse verre-sienigheyt in den schielijken voor-val van d'allerbeswaartste dingen, deden hem een-parigh verwonderen van de genen die hy bestierde, en van sijne Gebueren. De grootheyt van sijnen Geest, die hem dede te boven klimmen alle de swarigheden die hy ontmoete in de vervulling van sijne aanslagen, maakten hem ontsaghlijk aan de warre-geesten. Sijne gemeensaamheyt, sijne gespraaksaamheyt, en het goede onthaal dat hy aan d'uytheemsche dede, trok den koophandel en den overvloed in sijn Eyland. Sijne goedheyt en sijne Milddadigheyt verkregen hem met goed recht de herten en de genegentheden der Francoyschen. Eyndelijk sijne edelaardigheyt, in verscheyde voor-vallen beproeft, soo in Vrankrijk, in de seer aansienlijke lasten die hy gehad heeft in de legeren van sijne Majesteyt; als in *Amerika*, sedert dat hy'er gebied, in de behouding, of uyt-breyding, of in de verkrijging van soo vele aansienelijke plaatsen; joegh van toen aan de schrik onder den Spanjaard, die tot noch toe sijne deftige en heerlijke onderwindingen niet heeft derven tegen-staan.

Mijn Heer de Generaal hebbende in het Eyland van *S^t. Christoffel* alle de goede order gestelt, die noodsakelijk was om d'Inwoonderen in goede eendracht te onderhouden, op dat hy'er soude mogen trekken alle soorten van goederen, en'er den koophandel doen bloeyen: en dat gemaakt hebbende het allerschoonste en het allerdoorluchtighste van alle de *Voor-eylanden*, gelijk wy dat hebben vertoont in het vierde Hooft-stuk van het eerste Boek deser Historye, soo spreyde hy daar na de Francoysche Bevolking uyt op d'Eylanden van *S^t. Bartolomeus*, van *S^t. Maarten*, en van het *Heyligh Kruys*, waar van wy de beschrijving in hare plaatse hebben gegeven: maar daar schieten ons noch eenige omstandigheden over die wel aanmerkelijk zijn, rakende de verkrijging van het Eyland van het *Heyligh Kruys*, die wy aan dese plaatse sullen byvoegen.

Dit Eyland heeft verscheyde Meesteren gehad in wel weynigh tijd, en geduerende eenige jaren hebben d'Engelschen en de Hollanderen te samen getwist aan wie het wesen soude. Eyndelijk hadden sy het onder haar verdeelt: Maar in het jaar duysend ses-hondert negen-en-veertigh, d'Engelschen bespeurt hebbende dat'er de Hollanderen in kleyn getal op waren, verbonden sy haar om'er de geheele plaatse over te laten. Evenwel sy genoten hare ontweldiging niet lange: want korts daar na deden'er de Spanjaarden van het Eyland *Porto Rico* eene belanding, branden'er de huysen, dooden'er die sy onder de wapenen vonden, en deden d'andere over-voeren, met hare

Huys-

Huys-vrouwen, en haren toeſtel, aan het Eyland van de *Barboude*.

Na dat ſy dit Eyland ſoo ontvolkt hadden, mits dat ſy weder in hare Schepen meenden te gaan, om op haar land te keeren, ſiet hier aan komen een Schip van d'Eylanden van *S^t. Euſtatius* en van *S^t. Maarten*, dat geladen was met mannen, die verſtaan hebbende de verjaging van d'Engelſchen, quamen met het vertrouwen dat de Spanjaarden vertrokken waren, om de rechten en den eyſch die de Hollandſche Nacye op dit Eyland hadden weder op te rechten: maar de partyen ongelijk zijnde, aangeſien dat de Spanjaarden tien tegen een waren, wierden ſy gedwongen om verdrach te maken. Het voornemen van de Spanjaarden, die haar goed quartier hadden belooft, was om haar te brengen op *Porto Rico* by haren Gouverneur, die na de Spaanſche gewoonte, haar miſſchien niet al te goed een onthaal ſoude gedaan hebben.

Wanneer ſy nu overdachten hare weder-keering met deſe gevangenen, die haar van ſelf in hare handen waren komen werpen; ſoo quamen aan het Eyland twee Francoyſche Schepen geladen met Soldaten, met leef-tochten, en alle ſoorten van oorloghs-gereetſchappen, geſonden zijnde van wegen mijn Heer *de Poincy* haren Generaal, om den Spanjaart uyt deſe plaatſe te verdrijven, en haar te verkrijgen voor den Koning. Deſe hulpe quam wel te paſſe tot de verloſſing van de Hollanderen: want de Spanjaarden ons volk geſien hebbende, die blymoedigh en in goede ſchikking landeden, en die terſtont op het land een gros van ſtrijdbare en wel-gewapende mannen uyt maakten, en gereet om te vechten, ſoo lieten ſy terſtont hare gevangenen los, en na eenigh beſprek, ſo geboden haar de Francoyſchen ter ſelver ſtont het Eyland t'ontruymen, en in hare Schepen te gaan, waar in gebrekende, ſy haar ſouden aan-vallen als vyanden gelijk ſy waren, en haar geen quartier geven. Het welke ſy liever wilden gehoorſamen, als de dapperheyt van d'onſen, en het lot van de wapenen te ondervinden, hoewel ſy in grooter getal waren.

Mijn Heer de Generaal erkennende na ſijne naauw-keurige voorſichtigheyt, het gewicht van dit Eyland, dat andere, noch heerlijker verkrijgingen, gemakkelijk konde maken, oordeelde datmen ſulke gelukkige beginſelen moeſt vergeſelſchappen, met eene groote ſorge om het te behouden, en het voorſien met een aanmerkelijk getal van ſtrijdbare mannen, en boven al met een edelmoedigh en ervaren Hooft, om'er in ſijnen naam te gebieden. Tot deſen eynde ſond hy'er mijnen Heere *Auger*, Majeur van het Eyland van *S^t. Chriſtoffel*, die dit ampt verſcheyde jaren met groote toeſtemming hadde bedient, en hy bekleeden hem met de hoedanigheyt van Gouverneur van dit Eyland. Hy ſtierf in de bediening van dit Ampt, tot groot leet-weſen van alle d'Inwoonderen, na dat hy het Eyland in eene goede geſchiktheyt hadde gebracht; ſijne

verwoestingen herstelt; en de beginselen gegeven aan eene Sterkte, die hy selver hadde af-geteykent tot de versekering van de Schepen, die hier na op de rheede souden komen; en om de Spanjaarden te doen verliesen alle den lust van in het toekomende daar te landen, om'er hare rooveryen te plegen. De verkrijging van dit Eyland wierd gedaan op de wijse als wy het daar beschreven hebben in het jaar 1650.

Soo dese Bevolking, hare beginselen schuldigh is aan d'edelaardigheyt van mijnen Heere den Generaal, die niet eene gelegentheyt laat voor-by slippen, bequaam om de heerlijkheyt en den naam van de Francoysche Landaart te verbreyden; sy is aan hem ook schuldigh hare behoudenisse en hare aangroeying. Want hy heeft sorge gedragen om daar mannen op te doen gaan, en daar leeftochten te senden, tot dat'er d'aarde hadde voort gebracht alle de ververschingen die nootsakelijk zijn in nieuwe ter-nederstellingen, en namentlijk d'oorloghs-gereetschappen die wesen moeten in eene plaatse, die soo nabuerigh by den vyand is, en die hy voor sijne oogen en onder sijne handen heeft wech gerukt. Om dit voornemen gemakkelijker te maken, heeft hy langen tijd in Zee gehad een van sijne Schepen, gevoert door de Hooft-man *Mancel*, wiens deucht, getrouwigheyt, moedigheyt, en beleyd in verscheyde aanmerkelijke voor-vallen zijn besocht geweest. Hy dede de gewoonlijke reyse van *S^t. Christoffel* aan het *Heyligh Kruys*, om'er te brengen alles wat aan dese nieuwe Bevolking van nooden mocht wesen.

De Hollanders, hadden op eene aangename hooghte van dit Eyland eene schoone Kerke getimmert, gebouwt op de wijse van een kruys. Indien de Spanjaarden, dit heyligh teyken dat op den toorn stont eerbiedigh zijnde, dit gebouw niet hebben verwoest; soo zijn onse Francoyschen dit Bede-huys schuldigh aan de Godvruchtigheyt en aan den yver van eene Maatschappye van Kooplieden uyt de Stat Vlissingen, die dit Eyland eerst dede bewoonen, onder het bevel van mijne Heeren de Staten.

Den tegenwoordigh heerschenden Koning, onderrecht zijnde van alle de heerlijkheyt die mijn Heer van *Poincy* verworven heeft, en die hy daaghlijkx verwerft aan onse Nacye, en hoe noodig sijne tegenwoordigheyt in *Amerika* is, heeft desen edelmoedigen Ridder weder van nieuws vast gestelt in het ampt van sijn Gouvernement en algemeen Plaats-houderschap in die gewesten, en de Koninginne geduerende hare bestieringe, heeft sijne waardige daden, en sijne getrouwigheyt in den dienst van den Koning hooghlijk gepresen.

In het jaar 1651. handelde mijn Heer de Generaal onder het wel-behagen van den Konink, met de Maatschappye waar van wy gesproken hebben, en haar weder herstelt hebbende alle d'onkosten die sy gemaakt hadden tot d'op-

bouwing van dese Bevolking, verkreegh hy van de Heeren die dese Maatschappye hadden, de heerschappye en de grond-eygendom van d'Eylanden van *St Christoffel*, van *S^t. Bartholomeus*, van *S^t. Maarten*, van het *Heyligh Kruys*, en van d'aanhangende, en dat in den naam en ter winste van sijne order van *Malta*, die door dit middel is aangewassen, met eene van de schoonste, van de rijkste, en van d'aansienlijkste heerlijkheden die hy geniet onder d'Oppermogentheyt van sijne Allerchristelijkste Majesteyt. En sedert heeft de Konink eene volkomene gifte gedaan van dese Eylanden, aan d'order van *Malta*, met d'eenige behouding van d'Oppermogentheyt, en van d'onderdanige opdracht van eene goude kroone tot weder-erkentenisse, op yedere verwisseling van Koning, na de waardye van duysend Kroonen; gelijk dat blijkt by verleende brieven van sijne Majesteyt, gegeven in de maant van Maart 1653.

Mijn Heer *du Parquet* Gouverneur van het *Martinische*, heeft ook van de selve Maatschappye verkregen de heerschappye van d'Eylanden van de *Martinikus*, van de *Grenade*, en van *Ste Alouzie*. Mijn Heer *d'Hoüel* Gouverneur van *Gardeloupe* heeft het selve gedaan met d'Eylanden van *Gardeloupe*, van *Marigalante*, van de *Desirade*, en van de *Heyligen*. Dese twee laatste zijn noch niet bevolkt. Maar hy heeft door voor-baat de heerschappye van dese plaatsen versocht, op dat andere met billikheyt die niet souden besetten. Want men moet weten, dat de Maatschappye van d'Eylanden van *Amerika*, die nu vernietight is, van den Koning hadde verkregen, alle de *Voor-eylanden*, en de genen die in vervolgh van tijd bewoont souden worden. In-voegen dat de Heeren, die met dese Maatschappye hebben gehandelt, in haar vergun-schrift hebben doen stellen, d'Eylanden die noch niet bewoont zijn, maar die aan hare gebuerschap wel-gevoeghlijk palen: en terstont als sy in hare andere Eylanden Volk genoeg sullen hebben, sullen sy haar op dese doen overgaan; indien d'Engelschen of de Hollanderen haar niet al-voren in-nemen. Want dit is een algemeene regel, dat eene plaatse sonder Inwoonderen is aan den eersten aanvaarder. En het vergun-schrift van den Koning, of van de Maatschappye, dient niet, als om dese Heeren te bevrijden tegens yemant van onse Nacye, die op hare voornemens souden mogen loopen.

Aldus alle d'Eylanden die de Francoyschen heden in *Amerika* hebben, staan onder den Koning wat belangt d'Oppermogentheyt, en onder mijne Heeren *de Poincy*, *du Parquet*, en *d'Hoüel* wat betreft de heerschappye, sonder de Maatschappye meer te kennen, die in hare gunste heeft over-gegeven alle hare voorrechten, en alle haren eysch.

Wat belangt het vervolgh van d'Engelsche Gouverneurs op het Eyland van *St Christoffel*. Mijn Heer *Warnaard* dood zijnde, na dat hy sijne Nacye in de *Voor-*

eylanden heerlijk hadde vast gestelt, en hadde bevolkt het Eyland van *St. Christoffel* in het bysonder met twaalf tot dertien-duysend mannen: wierd mijnen Heere *Riche*, die eerste Hooft-man van het Eyland was, in dit ampt bevestight, en dese van gelijke overlede zijnde, wierd mijnen Heere *Euret* voorsien met het Gouvernement, die het noch heden bedient, met de bequaamheyt en de bysondere toestemming, die wy alreede hebben vertoont, sprekende van het Eyland van *St. Christoffel*.

Voorts toen d'uytheemsche Nacyen in dese Eylanden aan quamen, soo huysden sy haar by-na op de selve wijse als de natuurlijke Bewoonderen des Lands, onder kleyne verdekken, en in eenvoudige hutten en tenten, gemaakt van hout, dat sy selfs op de plaatse af-hakten, in het ontblooten van d'aarde. Men siet noch in de eerst-voortkomende Bevolkingen, verscheyde van die swakke gebouwen, die niet gesteunt worden als door vier ofte ses vorken in d'aarde gepoot, en die voor mueren niet zijn omringt en beschut als met rieten, en voor dak niet hebben als palm-bladeren, suyker-rieten, of van eenigh ander kruyd. Maar in alle d'andere Eylanden, daar dese Nacyen beter zijn vast gestelt, sietmen tegenwoordigh verscheyde schoone gebouwen van timmer-werk, van steen, en van tichel-steen, die gemaakt zijn op de selve wijse als die van haar land; uytgesondert, dat gemeenlijk sy niet meer hebben als eene verdieping, of twee ten hoogste, op dat sy te gemakkelijker de winden souden konnen wederstaan, die somtijds met groote ongestuymigheyt in die gewesten blasen. Wy hebben genoeg gesprokẽ van dese gebouwẽ, in de gelegentheyt die'er voor gevallẽ is, wanneer wy yeder der *Voor-eylanden* in het bysonder hebbẽ beschreven.

Maar wy sullen hier alleen by-voegen, dat boven alle andere, d'Engelsche die dese Eylanden bewoonen, ten meesten gemakkelijk zijn gehuysvest, en sinlijk geschikt in hare huys-houding, om dat sy in de Bevolking blijven, en haar vercieren gelijk of het de plaatse van hare geboorte was. Sy zijn ook by-na alle gehuwlijkt, waar door sy meer arbeyden om haar gemakkelijk te stellen, als die een Jongelings leven leyden, gelijk den meesten deel onder de Francoyschen doen.

Wy hadden een voornemen om tot besluyt van dit Hooft-stuk alhier te stellen de wijse van handeling die mijn Heer *Auber* heeft gehouden om den vrede te maken met de *Caraïbanen*, toen hy besitting quam nemen van het Gouvernement van *Gardeloupe*: maar ter oorsake dat het gesprek wat lang is, en dat het groot licht kan geven, om te leeren kennen het natuurlijke van dese Indianen, waar van wy in dit tweede Boek hebben te handelen, soo hebben wy geloost datmen daar niet moest af-snijden, en dat het wel verdiende een bysonder Hooft-stuk te vervullen.

DER-

DERDE HOOFT-STUK.

Van de vast-stelling der Francoysche Bevolking van Gardeloupe, door den vrede, die gemaakt wierd met de Karaibanen van Dominikus, in het Iaar 1640.

D'Eerste onder de Francoyschen die het Eyland van *Gardeloupe* bewoonden, quamen'er aan in het jaar 1635. door den last van eene Maatschappye van Kooplieden uyt de Stadt Diepen, die onder het gesagh van d'algemeene Maatschappye der Eylanden van *Amerika*, te Parijs op-gestelt, aldaar sonden de Heeren *du Plessis* en *de l'Olive*, om'er in haren naam te gebieden. Maar d'eerste gestorve zijnde weynige maanden na sijne bestiering, en d'andere door het verlies van sijn gesicht, en door sijne geduerige siekten onhebbelijk zijnde gemaakt om eene nieuw-geborene Bevolking te beheerschen, gelijk wy alreede hebben vertoont in de voorgaande Hooft-stukken: soo versagh mijn Heer *de Poincy* waardighlijk in alles wat dienstigh was tot het onderhoud van d'onse op dit Eyland, het welke soude verlate geweest zijn, sonder de groote sorge die hy droegh met'er behulpsame troepen te senden, onder het beleyd van mijnen Heere *de la Vernade*, en van mijnen Heere *Sabouilly*, om haar te stellen tegens d'aanslagen van de *Caraïbanen*, die de besitting daar van met haar krachtelijk betwisteden; in-voegen dat soo dese Bevolking hare eerste instelling niet schuldigh is aan mijnen Heere den Generaal van *Poincy*, sy is ten minsten aan hem verschuldight hare behoudenisse en haar bestaan. Hy stemde ook toe, en bevestighde in den naam des Konings de benaming die de Maatschappye der Eylanden hadde gemaakt van mijnen Heere *Auber*, om Gouverneur van dit Eyland te wesen.

Dese nieuwe Gouverneur gaf den eet van getrouwigheyt in de handen van mijnen Heere den Generaal den 20. October 1640. Maar eer dat hy aan *St Christoffel* belande; het Schip dat hem van Vrankrijk in *Amerika* hadde gebracht, hebbende ge-ankert dicht by *Dominikus*, verscheyde Wilden, die het Schip van verre hadden bespeurt, en geoordeelt door de teykenen van goedwilligheyt diemen haar gaf, dat sy geene vyanden in dat Schip hadden, namen sy de versekerheyt om'er in te gaan. By geluk, de genen die het waren komen besien, waren d'eerste Hooft-mannen van het Eyland. Mijn Heer *d'Auber* nam voor winst uyt dese voor-val te trekken, oordeelende dat sy seer gunstigh was om in verbond met dit volk te komen, dat schrikkelijk hadde vergrimt geweest, en by-na geheelijk tegen de Francoyschen aan-gespannen, door de

geweldenaryen en de gestrengheden van mijnen Heere *de l'Olyve*, een van sijne voorgangers in het ampt, en door het quaad beleyd van die de hulp-troepen geboden, die mijn Heer de Generaal gesonden hadde aan ons volk dat op dat Eyland was. En om dat die van dese Nacye haar licht lieten verleyden door goed onthaal, en door geringe geschenken, soo vergat hy niet van alles dat konde dienstigh wesen tot de bevordering van sijn voornemen.

Hy dede haar dan verstaan dat hy uyt Vrankrijk quam, en dat hy was gesonden om in het Eyland van *Gardeloupe* te gebieden: dat hem met leet-wesen was ter ooren gekomen, de geschillen die de Francoyschen met haar hadden sedert eenige jaren: Dat hy quam met een voornemen om alles minnelijk af te doen; en dat hy haar goede Gevader, en haar goede gebuer wilde wesen, en met haar leven gelijk gedaan hadde d'overlede Heer *du Plessis* haar goede vriend. Hy dede dit onderhoud door-mengelen met vele glasen brandewijn, die hy haar dede aan-bieden.

Dese Wilden siende sulk een vrypostigh, en openhertigh onthaal; na dat sy onder haar in hare oorlochs-tale hadden gesproken, die niet verstaan word als van d'Oude Hoofden van hare krijgen, soo namen sy een voornemen om d'aanbieding die haar was gedaan aan te vaarden; en d'oude vriendschap te vernieuwen, af-leggende alles wat desen bloedigen oorlogh mochte onderhouden, die de twee partyen soo geweldigh lastigh was gevallen. Maar al-eer dat sy yets wilden beloven vraaghden sy aan mijnen Heere *Auber*, of mijn Heer *de l'Olive* mijn Heer *Sabouilly*, en alle die hare felle driften hadden gevolght, uyt het Eyland souden gaan. En haar geantwoord hebbende, dat hy haar daar toe soude verplichten, seyden sy dat dit noodsakelijk was, en dat anders sy altijd tegen de Francoyschen grimmigh souden wesen, om dat seyden sy, *l'Olyve & Sabouly point bons pour Caraïbes* ('t geen in Nederduytsch soo veel te seggen is als *l'Olyve en Sabouly niet goed voor Caraïbanen*) dit zijn hare kromtongige woorden. Hier op mijn Heer *Auber* haar hebbende versekert dat dit vast gestelt bleef, en dat hy goed tot haar-waarts soude wesen, indien sy ook goed wilden zijn, het gene sy belovende, soo onthaalde hy haar braaf, en zond haar weder te rugge met geschenken, en wel voldaan.

Van de rheede van *Dominikus*, ging mijn Heer *Auber* aan *Gardeloupe*, om'er sijne Toe-rusting te laten; en van daar aan S^r. *Christoffel*, om sijne plichten aan mijnen Heere den Generaal te volbrengen, die verblijd was over de goede verkiesing die de Maatschappye der Eylanden in sijnen persoon hadde gedaan, en stelde hem vast in sijn ampt in den naam des Koninkx, na dat hy den eet van getrouwigheyt hadde gegeven.

Hy scheyde wel ras daar na van S^r. *Christoffel*, om hem in sijn Gouvernement

te begeven: alwaar aangekomen zijnde, wierd hy met vreughde ontfangen: van alle d'Inwoonderen die eene hooge achting droegen tot sijne ervarentheyt, in alles wat konde dienen tot de bevordering van d'aankomende bevolkingen; en om dat sy over-redet waren dat hy was vervult met eene bysondere voorsichtigheyt om de voorledene wanschiklijkheden te herstellen; met eene grootmoedigheyt die bequaam was om de tegenwoordige swarigheden te wederstaan, en t'onderwinden het gene noodigh soude wesen tot het goede, en de ruste van het Eyland; en met eene soetigheyt en gespraaksaamheyt die hem prijselijk hadde gemaakt aan alle die van S^t. *Christoffel*, dewelke hem ook hadden erkent voor een van haar beste Hooft-mannen. Sijne belasting wierd gelesen en verkondight voor aan de spitse van de Compagnyen des Eylands op twee achter-een-volgende Sondagen, die waren den 25 November, en den 2 van December des jaars 1640.

D'oorlogh, die aangestêken was tusschen de Wilden en die van onse Nacye, door de quade raad-gevingen van eenige beroerende geesten, en door het licht geloof van den voorgaanden Gouverneur, die haar d'oore hadde verleent; En de verdeeltheden, de wantrouwingen, en d'eenzijdigheden, die dese war-geesten hadden verwekt onder de voornaamste van het Eyland, hadden dit het alderellendighste van alle *d'Amerikaansche* Bevolkingen gemaakt. De schaarsheyt van leef-tochten, hadden'er vele tot sulk een hoogen uyterste gebracht, dat het leven haar verdrietigh was, en de dood wenschelijk. De beschroomtheyt daar sy geduerigh in waren, van door de Wilden overvallen te worden, verplichte haar om haar on-ophoudelijk onder de wapenen te houden, en om hare tuynen en hare landeryen braak te laten: en het onverdraaghlijk hard onthaal dat haar wierd aan-gedaan van eenige Hooft-dienaren, die haar gesagh misbruykten, hadde haar alle gebracht op het tipje van eene onvermijdelijke verwoesting.

Maar sedert dat mijnen Heere *Auber* voor haren Gouverneur was erkent, door d'eenparige toejuyching van alle d'Inwoonderen, en dat hy haar hadde gegeven de tijding van den Vrede, die hy besloten hadde met de Wilden hare gebueren, de welke hy verhoopte dat wel haast soude gestaaft worden, door alle de versekeringen diemen mochte verwachten van eene soo qualijk op-getrokkene Nacye als is die van de *Caraïbanen*: soo verstrooyden alle de verstoorders van de gemeene ruste, en d'eerlijke lieden sagen haar in versekertheyt, onder het wijs beleyt van desen waardigen Gouverneur, die niets vergat van alles wat het Eyland in goede geschiktheyt konde helpen herstellen. Invoegen dat dit Eyland in korten stond een nieuw aansien kreegh: de Gerechtigheyt begonde daar weder te bloeyen, de goede eenigheyt en d'arbeyd der Inwoonderen riep daar te rugge den overvloed, den koophandel, en den Vrede,

de, die'er uyt geweken waren: en de Godvruchtigheyt van het Hooft, prikkelde alle de leden van dese Bevolking om na sijn voor-beeld wel te leven.

Hoewel dat hy met de Wilden van vrede hadde gehandelt, was hy nietemin van rade, uyt vreese van overvallen te worden, dat d'Inwoonderen haar altoos op hare hoede souden houden. Hier toe zond hy schildwachten aan alle de plaatsen daar de *Caraïbanen* gemakkelijkst konden aan komen sonder ontdekt te worden: Hy veranderde de wacht-huysen, en stelde haar op voordeeliger plaatsen; En hy berispte door sijn gesagh de genen die d'eerste grondvesten wilden verwoesten die hy hadde beworpen van een vaste vrede, en eene naauwe bond-genootschap met dese vereenighde vyanden, haar verplichtende door bysondere verbiedingen, dat sy in alle werken van overlast souden op houden, om door hare bysondere driften dese verbintenisse niet te beroeren, die so noodsakelijk was tot het algemeene beste van alle d'Inwoonderen.

D'Eylanden bestaande door den koophandel, soo bespeurde mijn Heer *Auber* dat'er niets was het welke dit installiger hield, als de quade koopmanschappen diemen'er maakte; en om dat de Tabak d'eenige was die in dien tijd aan *Gardeloupe* wierd getrokken; hebbende verstaan dat verscheyde haar uytventeden, die onbequaam was, het gene het Eyland soude hebben uyt-gekreten by d'Uytheemschen, die'er hare Schepen niet meer souden hebben willen senden, soo stelde hy persoonen die verstant van Tabak hadden, die hem sorghvuldigh na-sagen, en die in de Zee wierpen den genen die bevonden wierd of verrot, of gebrekende te wesen, in eenige van de hoedanigheden die hy hebben moet om goed te zijn.

Dese goede geschiktheyt en in de wapen-handel, en in de burgerlijke bestiering, maakten dit Eyland bloeyende in weynigh tijd: en sijne vermaartheyt trok aldaar vele Kooplieden, en lokte een groot getal van eerlijke Huysgesinnen, om'er hare woon-plaatse te komen nemen en haar daar vast te stellen.

Om nu tot onse Wilden te komen, die mijnen Heere *Auber* in sijn Schip hadden besocht, en die met hem van vrede hadden gehandelt, onder de voorwaarden die wy hebben geseght, sy waren niet soo ras op haar land gekeert, daar sy met ongedult verwacht wierden, om dat sy een weynigh lange in het Schip hadden gebleven, dat op hare rheede lagh, of sy verkondighden door het geheele Eyland het minnelijk onthaal dat sy hadden ontfangen. Sy konden niet genoegh loven de goede verwelkoming, die den Gouverneur, nieuwlijks uyt Vrankrijk gekomen, haar aan dede. De brave geschenken die hy haar gegeven hadde bevestighden volkomentlijk sijne goedheyt en sijne milddadigheyt. En sy voeghden'er by dat hare vyanden *l'Olive* en *Sabouly* van *Gardeloupe*

mee-

moetende vertrekken, ſy de Vrede hadden gemaakt met deſen braven Gevader, die haar ſoo wel hadde ontfangen, dat hy hare bondgenootſchap waardigh was. Dat om hem geen oorſaak van wantrouwen te geven, ſy haar voortaan moeſten onthouden van in-vallen, die ſy gewoon waren op het land van *Gardeloupe* te doen, terwijl dat ſy in oorlogh waren. En dat als ſy ſouden weten dat deſen nieuwen Gouverneur vaſt geſtelt ſoude weſen, ſy hem met geſchenken ſouden gaan beſoeken, en wederzijdigh deſen vrede beſtemmen, die haar in het toekomende ſoo winſtelijk ſoude zijn. De *Caraïbanen*, die vele van hare mannen hadden verloren in de gevechten die ſy tegens de Francoyſchen hadden gehad, en die moede wierden te doen te hebben met ſulke behendige en moedige vyanden; waren wel blijde over de gelukkige ontmoeting die eenige van hare voornaamſte Hooft-mannen hadden gedaan. In-voegen dat ſy mede-ſtemden het gene ſy met mijnen Heere *Auber* hadden vaſt geſtelt, en ſchikten haar na alles dat haar was voor-geſtelt, om deſe vrede van nu voortaan t'onderhouden en te beveſtigen.

By-na vijf maanden verliepen, geduerende dewelke de Wilden beſtiptelijk de beloften hielden, die ſy aan mijnen Heere *Auber* hadden gedaan, van de Francoyſchen niet meer moeyelijk te vallen. Waar na ſy haar over-redet hebbende dat dien tijd hem genoegh behoorde geweeſt te zijn om hem op *Gardeloupe* met gemak ter neder te ſetten; daar de noodige ordre te ſtellen, en d'Inwoonderen kundigh te maken van de verbinteniſſe die ſy te ſamen hadden beraamt op de rheede van *Dominikus*; ſoo namen ſy beraad om een plechtigh Afgezandſchap te doen, waar door ſy de vrede ſouden beveſtigen, en hem alle voorſpoet in ſijn Gouvernement wenſchen. Ider van deſe Wilden wilde d'eerſte zijn om d'eere van ſulk eene gewichtige bezending te hebben, en van de welke ſy niet en twijffelden eenige byſondere voordeelen t'ontfangen. Sy namen dan voor, om d'alleraanſienlijkſte onder haar te genoegen, die mede begeerigh tot dit gezantſchap waren, uyt haar te ſtellen twee Hoofden van hare alleroudſte, en van hare allerberoemſte Capiteynen: en aan yeder een aanſienlijk geleyde te geven, beſtaande uyt de keur van hare allerbraafſte Ampt-bedienaren en Soldaten. En op dat'er geene belgh-ſiekte onder de Hooft-mannen ſoude zijn, ſoo vonden ſy goed haar te doen vertrekken in twee verſcheyde *Pyraugen*, yeder met ſijn gevolgh, en op deſe wijſe, dat d'eene een dagh voor d'ander ſoude gaan.

D'eerſte van deſe Af-geſanten wierd genaamt de Hooft-man *Amichon*, heel aanſienlijk onder haar, die vergeſelſchapt wierd met dertig van d'allerbequaamſte en allerſnedighſte van *Dominikus*. Mijn Heer *Auber* ſeght, dat hy ſedert geen ſchoonder noch geſwinder Wilden heeft geſien. Deſe Wilden dan haar be-

trouwende in ſijn woord dat hy haar hadde gegeven op hare rheede, quamen te *Gardeloupe* aan: en alſoo vaardigh ſy hadden verſtaan van den genen die aan het wacht-huys gebood, dat mijn Heer *Auber* op het Eyland was, en dat hy'er was in goede geſontheyt, daalden ſy vrymoedigh op het land, en verſochten hem te ſien, hebbende ondertuſſchen eenige van de minſt-aanmerkelijke van den hoop gelaten, om de *Pyrauge* te bewaren. Terwijlmen mijnen Heere den Gouverneur ging verwittigen van d'aankomſte deſer Afgezanten van *Dominikus*, zond de Hooft-man *Amichon*, die het woord moeſt voeren, hem twee van de geeſtighſte van ſijn gevolgh, beladen met de ſchoonſte vruchten van haar land, die ſy hadden mede gebracht om hem te beſchenken.

Mijn Heer *Auber* was ſeer blijde over hare aan-komſt, en hebbende terſtont geboden aan die van ſijn huys, en aan het geheel quartier, haar geenige gelegentheyt te geven om eenigh quaad onthaal te duchten, ſoo nam hy de moeyte om ſelf haar te gemoet te gaan, met een aangeſicht dat genoegh betuyghde hoe welkom ſy hem waren. Men behoeft hier niet ſeer bekommert te weſen, om te beramen de goede ſchikking van d'aanſpraak-reden en de plichtplegingen die de Hooft-man *Amichon* hem dede in deſe eerſte ontmoeting. Hy hadde geweeſt een van de genen die mijnen Heere *Auber* in ſijn Schip hadden geſien, op ſijne aankomſt uyt Vrankrijk, en het viel hem niet ſwaar hem te kennen. Terſtont dede hy hem verſtaan, dat hy quam om te beveſtigen het gene ſy te ſamen hadden beraamt op de rheede van *Dominikus*, rakende een goede vrede: en dat alle de *Caraïbanen* van ſijn land het ook wenſchten. Mijn Heer *Auber* met die minſaamheyt en die byſondere bevalligheyt die hy heeft om de herten te winnen van alle die met hem handelen, gaf haar ſtrakx klaar genoegh te verſtaan, en door ſijnen tolk, en door ſijne gebaarden, dat hy van ſijnen't wegen altijd ſoude houden eene onſchendelijke eenigheyt, aangeſien ſy daar ſelf d'eerſte niet tegen ſondighden. Daar na, dede hy haar in ſijn huys komen: En om dat hy wiſt dat de goede ciere het beſte zegel was dat hy op deſe verhandeling van vrede konde ſetten, dede hy haar terſtont brandewijn aan bieden, en haar dienen van alles wat ſmakelijkſt in het Eyland wierd gevonden. Eyndelijk bekroonde hy het gaſt-maal met ſijne geſchenken van alle de ſinlijkheden die het meeſt geacht zijn onder deſe Landaard. En op dat alle de Mede-geſondene deel ſouden hebben aan het goed onthaal, en de milddadigheden van mijnen Heere den Gouverneur, ſoo gingen ſy die onthaalt hadden geweeſt de plaatſe bekleeden van d'andere die tot bewaring by de *Pyrauge* waren gebleven, de welke ook op hare beurte alle oorſaak hadden om haar te bedanken over het goed onthaal dat haar wierd

gedaan,

gedaan, en over de geschenken die haar wierden uyt-gedeelt van gelijke als aan d'eersten. De Hooft-man *Amichon* vergat niet, na de gewoonte die sy met hare vrienden gebruyken, den naam te nemen van mijnen Heere *Auber*, en den sijnen aan hem weder te geven.

Na dat sy alle hadden vervult geweest met goederen en met de beleefde onthalingen van mijnen Heere den Gouverneur, keerden sy weder geweldigh blijde in hare *Pyrauge*, en zeylden na haar Eyland. Sy vonden aan eene sekere by-een-komst-plaatse, die sy hadden bestemt eer dat sy van *Dominikus* gingen, d'andere *Pyrauge*, die geladen was met het tweede Hooft van de bezending, genaamt de Hooft-man *Baron*, met sijn gevolgh. En gelijk desen tweeden Hooft-man van d'eerste hadde verstaan het minnelijk onthaal, en alle de goede ciere die mijnen Heere *Auber* hem, en de sijne hadde aan-gedaan, soo begaf hy hem des ander daaghs aan *Gardeloupe*. Dese *Baron* hadde geweest een van de beste vrienden van mijnen Heere *du Plessis*, die gestorven was Gouverneur van *Gardeloupe*, in gelijk gesagh met mijn Heer *de l'Olive* sijn Mede-Amptenaar, de welke na de dood van mijnen Heere *du Plessis* den oorlogh tegens de Wilden onvoorsichtigh hadde aangenomen.

Dese Hooft-man dan, die den overleden mijn Heer *du Plessis* verscheyde reysen hadde besocht, en die eene bysondere geheugenisse bewaarde van de vriendschap die hy hem gedragen hadde, overtuyght zijnde van d'edelaardigheyt der Francoyschen, settede terstont de voet op 't land met sijn Geselschap, en wierd geleyd aan het huys van mijnen Heere *Auber*, die haar alle de selve onthalingen dede die hy aan d'eerste hadde gedaan. En self als hy hadde verstaan dat desen Hooft-man was de Gevader van den overleden mijnen Heere *du Plessis*, dat is te seggen een van sijne vertrouwelingen en beste vrienden, soo handelde hy hem met meer betuygingen van genegentheyt als d'anderen, en verbond met hem eene bysondere vriendschap, ontfangende sijnen naam, en gevende hem den sijnen. Aldus hielden haar dese nieuwe gasten noch meer voldaan als d'eerste, en beloofden in het toekomende hare besoeken te volharden. Maar d'een en d'ander vertelde in alle hare *Carbetten* het goed onthaal en de beleeftheden van den nieuwen Gouverneur.

De Hooft-man *Baron*, die hem by sijn eerste besoek soo wel hadde bevonden, wachtede niet lang sonder begeerte te hebben van een tweede te doen. En in dit was het dat mijn Heer *Auber* hem dede sien eenen van de Sonen van den overleden *du Plessis*, waar aan dese Hooft-man duysend troetelingen bewees, ter gedachtenis van sijnen Vader, die hy sijnen goeden Gevader noemde, en den vriend van sijne Nacye. En inder daad dese Edelman hadde verworven de genegentheyt van dese Barbaren, die eerbiedigh waren tot sij-

ne verdienſten, en de brave hoedanigheden die hy hadde om te gebieden.

Na dit beſoek, en vele andere die de *Caraïbanen* by-na alle dagen deden, wilde mijn Heer *Auber* van haar verſekert weſen door Borgh-panden, dat ſy de bondgenootſchap vaſt ſouden houden. Hy voeghde hem hier toe by den Hooft-man *Baron*, met de welke hy eene naauwer vriendſchap hadde gemaakt als met d'anderen, en die hem ſijn Gevader noemde, gelijk gevolgt zijnde in de verbinteniſſe die ten anderen tijde hadde geweeſt tuſſchen mijn Heer *du Pleſſis* en hem: Mijn Heer *Auber* vraaghde dan op een dagh aan deſe Hooft-man, of hy niet redelijk bevond te zijn, dat om hem te verſekeren van die van ſijne Nacye, hy eenige van hare kinderen in borgh-pand verſocht. Deſe man die beter verſtant hadde, en het oordeel veel ſchranderder als het gewoone van de Wilden, antwoorde terſtont, datmen de voorwaarde aan weder-zijde gelijk moeſte maken: en dat ſoo ſy van hare kinderen aan de Francoyſchen gaven, het ook recht was dat de Francoyſchen ook van de hare aan hun beſchikten. Hy bood op ſtaande voet aan mijnen Heere *Auber* eenige van ſijne kinderen, die hem hadden vergeſelſchapt; en mijn Heer *Auber* de gelegentheyt aan-grijpende, en d'aanbieding aan-nemende, verkoos uyt haar allen eenen jongen knaap, die aangenamer was van gelaat, eene aanlokkelijker wijſe van doen hadde, en in een woord, ik weet niet wat minnelijkers als ſijne andere Broederen. De Vader ſtont ſijnen Sone toe, en de Sone gaf ſijne bewilliging om by mijn Heer *Auber* te blijven, ſonder eenige af-keerigheyt. Het gene wel aanmerkelijk is onder deſe Wilden. Hy was genaamt *Tamalaboüy*. Van deſen dagh aan handelde hem mijn Heer *Auber* als ſijnen Sone, en noemde hem niet anders. Ook de jonge van ſijnen't wegen, noemde hem ſijnen Vader. Hy ſcheen niet bedwongen te weſen in ſijne kleederen, toen hy gekleed was: en hy hadde niet veel moeyten om hem na onſe wijſe van leven te gewennen: De Hooft-man *Baron* verſocht van ſijnen't wegen, in verwiſſeling van ſijnen Sone, eene van de Sonen van Me-Juffer *Auber*, die voor d'eerſte maal was gehuwlijkt geweeſt aan den overledenen mijnen Heere *du Pleſſis*, en die het voor de tweede reyſe was aan mijnen Heere *Auber*. Maar mijn Heer *Auber* aan deſen Hooft-man vertoont hebbende, dat de jongen *du Pleſſis* van al te teederen natuure was om de wijſe van leven der *Caraïbanen* te konnen verdragen, ſoo dede hy hem toeſtaan in wiſſel-borgh te willen aan-nemen, in plaatſe van hem, eenen van ſijne knechten die ſich gewilligh aan bood om hem te volgen. Deſe jongeling die van eene ſterke gematightheyt was, woonde eenige maanden met deſe Wilden, die hem met groote ſachtigheyt handelden. Maar het zy de veranderingvan de lucht, of de verandering van voedſel, ſijne goede geſteltenis hadde ontſtelt, hy wierd ſiek eenigen tijd daar na. Het gene de Hooft-man

Baron

Baron bespeurt hebbende, vreesende dat indien hy onder hare handen quam te sterven, hy eenigh verwijt mochte hebben, soo bracht hy hem weder by mijnen Heere *Auber* met groote sorghvuldigheyt, sonder hem eenen anderen Persoon in sijne plaatse af te vergen, seggende dat hy niet anders te borgh wilde hebben als het woord van sijnen Gevader. Het is waar dat hy sijnen Sone trachtede te bewegen om weder te keeren: Maar hy kon'er hem niet toe brengen, de jonge seggende, dat hy hem veel beter bevond met mijnen Heere *Auber* als met sijnen Vader.

De Hooft-man *Baron*, hebbende aan *Gardeloupe* sulk een dierbaren pand gelaten, nam dikwils gelegentheyt om mijnen Heere *Auber* te besoeken, en door het selve middel sijn Soon te sien: en siende dat hy aan mijn Heer *Auber* oneyndigh was verschuldight over soo veel goeds als hy van hem ontfing, en bysonderlijk over de teedere genegentheyt die hy sijnen Sone toe-droegh, den welken hy in pand hadde, soo socht hy de gelegentheden om'er hem eenige erkentenisse voor te betuygen. Hy was dan van voornemens aan hem te openbaren dat geduerende d'oorlogen de welke die van sijne Nacye hadden gevoert tegen de Francoyschen, geboden door mijn Heer *de l'Olive*, hy sijn oorloghs-gevangen hadde gemaakt eenen Francoyschen Jongeling, aan wie hy het leven hadde geschonken, om dat hy ten anderen tijde hadde geweest in den dienst van mijnen Heere *du Pleßis* sijnen Gevader: en dat het by-na drie jaren geleden was dat hy hem hadde gehouden in eene eerlijke vryheyt, hoewel hy genomen geweest zijnde met de wapenen in de hand, en in de hitte van het gevecht, hy hem soude hebben mogen doen sterven. Maar dat hy geene strengheyt hadde willen gebruyken, in aanmerking van d'oude vrientschap die hy ten anderen tijde hadde gehad met mijnen Heere *du Pleßis*, in het gevolgh van den welken hem geheughde desen Francoysch te hebben gesien. Mijn Heer *Auber* medelijden hebbende met desen arm-saligen Jongeling, bad den Hooft-man *Baron* den selven hem te willen weder brengen. Het gene hy hem gewilligh toe-stemde: en weynige dagen daar na voldede hy sijne belofte; en den genen die door dit middel wierd verlost, heeft sedert eenen geruymen tijd op *Gardeloupe* gewoont.

Dese edelaardige Hooft-man, sich niet genoegende in mijnen Heere *Auber* dus verplicht te hebben, en sijnen gevangen te sijner aanmerking gelost, waarschoude hem dat noch een ander Hooft-man van *Dominikus* ook eenen Francoysch in sijn huys hadde, mede een oorloghs-gevangen zijnde, en offerde sich sijn best by desen Hooft-man te doen, om hem in vryheyt te doen stellen. Het gene hy volvoerde met eene onvergelijkelijke getrouwigheyt en genegentheyt, weynige dagen daar na weder brengende dien anderen gevangen,

die genaamt was *Jean Jardin*. Dese Jongeling geestigh zijnde, hadde gewonnen den goeden wille, niet alleen van den Hooft-man welkers gevange hy was, maar van alle de *Caraïbanen*, die hem soo vele genegentheyt toe droegen, als of hy self van hare Land-aard hadde geweest. En hy was soo gelukkigh van geheugenis dat hy hare taal in volkomentheyt hadde geleert.

Mijn Heer *Auber* niet mogende lijden dat den Hooft-man *Baron* in goede gedienstigheden en in betuygingen van genegentheyt hem te boven ging, boven de geschenken die hy hem alle dagen dede, en d'ongeveynsde vriendschap die hy hem in 't bysonder betoonde, wilde ook sijne geheele Nacye verplichten. Dit gebeurde toen dese Hooft-man ten oorlogh moest trekken tegens de *Aroüâges*, die het Eyland van de *Drievuldigheyt* bewoonen, en dat hy tot dit voornemen eene buyten-gewoone wapen-rusting hadde gedaan. Want dese brave Wilde sijn af-scheyt komende nemen van mijnen Heere *Auber*, eer hy tot dese af-vaardiging vertrok, gaf hem mijn Heer *Auber* in sijne troepen eenen van sijne Huys-genooten, die sijn Wild-schutter was, genaamt *Serißiers*, die al van over lange hadde gewenscht hem in de gevechten van dese Wilden te mogen vinden: en hy voorsagh hem met goede vuer-roers, en met alle de noodsakelijke behoeften om'er hem wel mede te dienen. De Hooft-man *Baron* was wegh gerukt door dese gunste, en haar met vreughde aan-genomen hebbende, dede haar wel luyde klinken onder sijne Nacye. Dese vry-willige volghde dien Hooft-man groothertigh: en te schepe gegaan zijnde, trok hy ten strijde tegens *d'Aroüages* van het Eyland der *Drievuldigheyt*, met een machtigh leger van Wilden van alle d'Eylanden der *Voor-eylanden*; In dese ontmoetinge dede hy alles watmen mochte verwachten van eenen dapperen Krijghsman: en gelijk hy een seer goed schutter was, soo doode en quetste hy soo vele *Aroüâges*, die niet gewoon waren d'uytwerkingen van de vuer-roers te gevoelen, dat sy eyndelijk de voet lichteden, en haar tusschen het geberghte vertrokken hebbende, lieten het oorloghs-veld aan de *Caraïbanen* overwinlijk. Sedert ging *Serißiers* onder die van dese Nacye door voor een groot Hooftman, en sy konden de goedheyt van mijnen Heere *Auber* niet genoegh verwonderen, die hem selve gewilligh hadde ontblood van den dienst die hy van desen Jongeling konde verwachten, om hem aan hare troepen te verleenen. Wy hebben alle dese bysonderheden uyt het oorspronkelijk, en mijn Heer *Auber* self staat'er borgh voor.

Geduerende den gantschen tijd dat mijn Heer *Auber Gardeloupe* heeft bestiert, is de vrede die hy met de *Caraïbanen* hadde gemaakt, aan weder-zijde onscheydelijk onderhouden geweest, tot groot voordeel van de twee Nacyen. Want de Wilden hadden door dese over-een-koming het middel om van de

Fran-

Francoyschen te handelen, bijlen, snoey-messen, messen, en verscheyde andere gereedschappen en koopmanschappen die sy van noode hadden: en de Francoyschen kregen van haar in verwisseling Verkens, Echdissen, Zee-schild-padden, en oneyndige andere visschen, en andere ververschingen, die haar een bysonder voordeel aan-brachten. In-voegen dat de *Caraïbanen* waren als de Schaffers van de Francoyschen, die ondertusschen aan hare landeryen en wooningen in vlijtigheyt en in versekering arbeydeden.

VIERDE HOOFT-STUK.

Van den Koophandel en van de Besigheden der uytheemsche Inwoonderen des Lands: en eerstelijk van de bouwing en van de toe-bereyding van den Tabak.

IN alle de *Voor-eylanden* heeft het geld geenen gang in den gemeenen handel, maar de koopmanschappen die in het land wassen worden verwisselt, tegens die van Europa komen; het zy dat sy bestaan in kleederen en in lijnwaat, het zy in wapenen of in leef-tochten, en in andere noodsakelijke gemakken om het leven in soetheyt door te brengen. En dit is het gene by alle Volken in swang ging voor het gebruyk van de munte, en dat noch heden word gesien in vele Wilde Nacyen, en self in de *Colchides*, daar yeder ter markt brengt wat hy overigh heeft, om te hebben dat hem ontbreekt.

De Pak-huysen die op dese Eylanden worden gesien, zijn gemeenlijk voorsien van alle de soorten van koopmanschappen die gebracht worden uyt Vrankrijk, uyt Engeland, uyt Holland, en uyt Zeeland, alsoo overvloedigh als in eenige plaatse der werelt. De waardye van yedere koopmanschap is niet gelaten in de vryheyt van de Kooplieden die de Pak-huysen houden, maar sy is op yedere soorte gestelt door mijne Heeren de Gouverneurs, na de goed-keuring van haren Raad. De koopmanschappen die d'Inwoonderen in alle dese Eylanden in verwisseling aan-bieden, worden gebracht tot vijf voorname soorten, te weten, tot den Tabak, de Suyker, de Gember, den Indigo, en de Cottoen.

In het beginsel begaven haar alle d'uytheemsche Inwoonderen der *Voor-eylanden* aan den eenigen bouw van den Tabak, die haar eerlijk dede bestaan. Maar sedert den grooten overvloed, diemen'er af gemaakt heeft, den prijs heeft doen af-slaan, hebben sy in verscheyde plaatsen Suyker-rieten, Gember en Indigo geplant: en God heeft hare voornemens soodanigh gesegent, dat het een wonder is te sien met welk eene goede uyt-komst alle dese koopman-

schap-

ſchappen in het meeſte gedeelte van deſe Eylanden waſſen. En om dat'er vele die haar in Europa ſien niet weten de wijſe op de welke men die bereyd, ſoo ſal het om hare nieuwſgierigheyt te vergenoegen hier te paſſe komen van yedere te ſpreken: en wy ſullen'er een woord by-voegen van de handeling van het Cottoen.

Het is waar dat deſe ſtoffen alreede door verſcheyde Schrijveren zijn verhandelt: maar boven dat onſe Hiſtorye onvolkome en gebrekkelijk ſoude zijn als wy haar onder ſtil-ſwijgen voor-by gingen, ſoo mogen wy hier eerſtelijk met oprechtigheyt ſeggen dat alle het geſprek dat wy'er af gaan doen geen na-beeldſel is, of eene na-volging van eenigh ander, maar een waarachtigh oorſpronkelijk, na het leven af-geteykent met alle mogelijke ſorghvuldigheyt en getrouwigheyt. In-voegen dat ſo wy de ſelve dingen ſeggen die andere voor ons hebben geſeght, men niet qualijk te vreden behoort te weſen alhier te ſien de beveſtiging van eene waarheyt die van ſoo verre komt, en van de welke men geene te groote verſekertheyt ſoude konnen hebben. En indien het tegen-ſtrijdige dingen zijn, ſoo ſullen ſy konnen dienen om te doen ſien de valsheyt van de genen die haar tegen zijn geſtelt: of ten minſten ſullen ſy betoonen dat in alle plaatſen men ſoo naauwpuntelijk niet volght een ſelf gebruyk in de toe-bereyding van deſe koopmanſchappen, of daar word ten minſten dikwils eenige kleyne verandering aan beſpeurt. Daar-en-boven, wy verhopen ook dat eenige miſſchien in de volgende beſchrijvingen ſullen vinden, eenige naauwe op-merking en eenige klaarheyt die haar niet ſal mis-hagen, en dat ſy'er ſelf in ſullen ontmoeten yets nieuws, dat van de Schrijveren noch niet is beſpeurt noch voort-gebracht. Na alles ſoo verſoeken wy de genen, die in dit Hooft-ſtuk noch in de volgende niets ſullen geloven te vinden van dat ſy niet en weten, en dat of haar kan onderrechten, of verluſtigen, onſe neerſtigheyt en onſen arbeyd ſonder laſtering voor-by te gaan, en toe te laten dat wy dit voor anderen ſchrijven, die'er onderwijſing, of vermaak van ſullen konnen genieten.

Om ſchoone en goede Tabak te hebben, ſoo bereydmen eerſtelijk in een bequaam Sayſoen de bedden in verſcheyde plaatſen van den tuyn, die beſchut zijn voor de winden. Men ſtrooyt'er op de granen die het voorlede jaar zijn vergadert, en die men heeft laten op-ſchieten en rijpen om tot dit gebruyk te dienen. Men mengt aſſche onder het graan alſmen het zaayt, op dat het in ſekere plaatſen niet te dik ſoude vallen. Als het begint te verheffen, dektmen het ſorghvuldigh met bladeren van den doornigen Palmboom, of met takken van Oranje-boomen of Citroen-boomen, om het te bevrijden tegen het ſtêken van de Son, de koude van de nacht, en het bederf

derf dat'er het tamme Huys-gevogelte en de wilde Vogelen aan mochten brengen.

Terwijl de plante groeyt, en ſoo verre komt dat ſy mach verpoot worden, bereydmen de plaatſe die noodigh is om haar t'ontfangen. Soo de Tuyn nieuwlijkx is geſticht, moetmen lange te voren de boſſchen hebben af-gehakt, en de takken op d'aarde en op de ſtronken af-gebrand om haar te doen ſterven. Dat indien'er noch yets van over blijft, moetmen alles wat niet is af-gebrand by d'eynden uyt-rukken, op dat de plaatſe vry zy. Het is waar dat het niet van nooden is d'aarde te bouwen, noch haar om te ſpitten en diep uyt te delven, maar men moet'er alleenlijk alle de quade kruyden uyt-wieden, en haar ſoo ſorghvuldelijk reynigen dat'er noch hout, noch ſchorſe, noch blad, noch het minſte gras-ſcheutje niet over blijft. Hier toe gebruykt men breede en ſcherpe ſpaden, die het opperſte van d'aarde ontkorſten en effenen, en ter nood uyt roeyen de wortel van de kruyden diemen vreeſt dat weder van nieuws ſouden ontſpruyten.

Na datmen d'aarde in deſer wijſe heeft bereyd, ſoo ſcheydmen en verdeelt men haar in verſcheyde greppels, op gelijken af-ſtant, den eenen van den anderen ontrent twee ofte drie voeten ſtaande. Hier toe gebruykt men lange touwen, die ontrent van twee tot twee voeten zijn geteykent, met een kleyn ſtukje laken van verwe alſmen gereetſt heeft. En dan ſteektmen kleyne ſcherpe houtjes in alle de plaatſen van d'aarde die deſe tekens aan-wijſen: op dat als den tijd van den jongen Tabak te verpoten aan-komt, het welke is wanneer God eenen goeden regen zend, men niets te doen heeft als te planten, ſonder ſich te bekommeren om de fatſoenen van den tuyn te ſchikken.

De plante van den Tabak is bequaam om van haar bedde af-gelicht te worden, wanneer ſy vier ofte vijf bladeren heeft die ſterk en dik genoegh zijn, en van breedte als de palm van een hand. Want ſoo het alſdan gebeurt dat d'aarde bevochtight word van eenen aangenamen regen, vreeſen alle die beſorght zijn om in het eerſte Sayſoen ſchoonen Tabak te hebben, niet eens door-nat te worden, aangeſien dat ſy'er veel af in d'aarde poten. Men ſiet alle de goede huys-houders in eene aangename en voort-porrende bêſigheyt in hare tuynen. D'eene zijn doende met de planten uyt te kieſen en die uyt hare bedden te trekken, en in korven op eene rye te ſchikken: d'andere brengen haar tot die haar planten, in alle de plaatſen die te voren op het touw zijn af-geſtêken geweeſt, gelijk wy geſeght hebben.

Die den laſt hebben om te planten, maken een gat met een ſcherp hout, op yedere af-geteykende plaatſe, daar ſy de wortel van den Tabak in ſtellen: daar na rapen ſy al d'aarde weder by-een, en drukkenſe rondom, in ſulker wijſe

evenwel dat het hert van de plante niet bedekt zy. Aldus doen ſy langs yedere rye. Daar na beginnen ſy eene andere. Na dat ſy deſe oeffening hebben geeyndight, d'eerſte maal dat de gebueren elkander ontmoeten, is haar gewoonlijkſt onderhoud en praat d'een den anderen t'ondervragen hoe vele duyſenden van planten ſy in d'aarde hebben geleght, en hier op grond yeder de hope van ſijne toekomende in-zameling.

De plante in d'aarde geleght zijnde; het gene gemeenlijk met verſcheyde hervattingen gedaan word, om dat de regen niet overvloedigh genoegh valt om het op eene reyſe te doen, of wel om dat d'aarde op eenen ſelven tijd niet is toe-bereyd, of dat men geene planten genoegh en heeft, ſoo verlaat men haar niet. Dit zijn noch niet als de beginſelen van den arbeyd en van de zorgen diemen'er toe brengen moet: want men moet ſorghvuldigh weſen om haar dikwils te beſien: en ſoo ras men heeft beſpeurt dat ſy wortel heeft gekregen, ſoo moetmen acht ſlaan dat de wormen, de ruſpen, en andere booſe ondieren, die in dat land grimmelen, haar niet af-knagen en verhinderen te waſſen.

Men moet voorts, ten minſten van maand tot maand, het quade onkruyd uyt-wieden dat haar mochte verſtikken, d'aarde naarſtelijk af-rijven en klouwen, en de kruyden diemen'er heeft uyt-gerukt achter de ſcheyding van den tuyn brengen, of wel verre van daar: want indien men haar liet leggen op de plaatſen daar ſy uyt-gewied zijn geweeſt, de minſte regen ſoude haar nieuwe wortelen doen ſchieten, en ſy ſouden haar wel ras weder verheffen. Het allermoeyelijkſte kruyd, en daarmen meeſt om arbeyd op datmen het uyt de tuynen mocht verbannen, dat is de porceleyne die in Vrankrijk niet waſt als door de ſorge van de Hovenieren. Men volhard deſe oeffening, tot dat de plante van den Tabak alle de na-buerige aarde heeft bedekt, en dat hare ſchaduwe alle d'andere hinderlijke kruydē verhindert om haar te mogen verheffen.

Dit gedaan zijnde, heeftmen noch geene ruſte, om dat na de mate dat de plante haar hoogh en breed uyt-ſpreyd, men haar d'overtollige bladeren moet af-ſnoeyen, uyt-rukken die verdrooght, verrot, of bedorven zijn, en haar afſcheuten, gelijkmen ſpreekt, dat is haar ſuyveren van alle de kleyne ſcheutjes die haar ſouden verhinderen tot volkomentheyt te geraken, na haar trekkende het ſap van de grootſte bladeren. Eyndelijk als de ſtronk is gewaſſchen tot eene behoorlijke hooghte, moetmen hem in-houden, af-ſnijdende den top van yedere plante, uytgeſondert van diemen wil behouden om'er het graan af te hebben. Na alle deſe wijſen, blijft de plante ſommige weken om te rijpen, tuſſchen de welke ſy eenigen ſtil-ſtant geeft aan de geduerige ſorgen diemen tot alſdoen heeft gehad.

Maar

Maar indien men rondom haar niet arbeyd, ſoo moetmen haar plaatſe bereyden om haar onder verdek te leggen als ſy rijp ſal zijn. Men moet achting nemen dat de ſchuere daar ſy paſſelijk gedrooght moet worden, wel overdekt zy, en van alle kanten geſloten; dat ſy voorſien zy met verſcheyde rijſen bequaam om haar daar over te hangen; datmen voor-raat heeft van ſekere dunne ſchorſen, diemen trekt van eenen boom genaamt *Mahot*, om yedere plante op de rijſen vaſt te binden; en dat de plaatſe om den Tabak te ſpinnen als hy droogh is, in goede ſchikking zy.

Terwijl men alle deſe voor-bereydingen maakt, als de Tabak-bladeren een weynigh van hare eerſte groenigheyt verlaten, dat ſy haar beginnen na d'aarde te krommen meer als na gewoonte, en dat haar reuk wat ſterker word, ſoo is dit een teyken dat de plante in rijpheyt is. En alſdan moetmen eenen ſchoonen dagh waar-nemen, na dat de dauw daar boven op is gevallen, en ſnijden haar af een duym breed by de grond, en laten haar op de plaatſe tot aan den avond, haar een ofte twee malen om-keerende, op dat de Son een gedeelte van hare vochtigheyt op-drooge. Op den avond brengtmen haar met volle armen onder 't dak. Men hecht haar by het benedenſte van den ſtronk aan de rijſen, in ſulker voegen dat de bladeren na beneden hangen. Sy moeten ook aan elkander niet te dicht gedrongen weſen, uyt vreeſe dat ſy niet verrotten, of dat ſy niet ſouden konnen droogen, by gebrek van lucht.

Deſe eerſte ſnêde van den Tabak voleyndight zijnde, beſietmen dikwils de planten die droogen, terwijl dat d'andere, diemen noch op den voet heeft laten ſtaan, rijp worden. En alſmen beſpeurt dat ſy bequaam zijn om geſponnen te worden, dat is te ſeggen dat ſy niet al te droogh zijn; want dan ſouden ſy de handeling van het rad niet konnen verdragen: noch ook al te vochtigh, want ſy ſouden in weynigh tijd verrotten; ſoo maaktmen haar los van de rijſen, men rijght haar aan het eene eynde van de ſchuere, en men ontblood yederen ſtronk van alle ſijne bladeren op deſe wijſe.

Men leght eerſtelijk d'allerlangſte en allerbreedſte bladeren, alleen en men rukt'er uyt de dikke ribbe die door het midden van yedere loopt: d'Inwoonderen noemen dit *éjamber*. De kleyne bladeren worden ook aan eene zijde geleght, om gebruykt te worden midden in de Tabaks-koorde; en de groote dienen haar tot dekſelen en tot mantelen. Deſe bladeren alſoo geſchikt zijnde, worden op planken of op tafelen op eene rye geleght, aan de zijde van den genen die haar moet ſpinnen, en de koorde ſoo maken gelijkmen haar ſiet op de rollen diemen herwaarts over ſtuert.

Daar is ook kenniſſe gelegen in den Tabak te ſpinnen: en die het met neerſtigheyt en behendigheyt konnen doen, zijn geweldigh geacht, en winnen veel

meer als die aan d'aarde werken. Hare handen en armen moeten uytstêkende swak en geswint wesen om het spin-rat met de behoorlijke rassigheyt en gelijkmatigheyt om te doen gaan, op dat de spinning over-al van eene dikte zy.

Dit is ook eene bysondere behendigheyt den Tabak betreffende, om eene rolle wel op de stokken te schikken, te voegen, en op te winden, gelijk de meesters spreken; sy moeten alle van eene selve dikte en lengte wesen, om de bedriegerye te vermijden.

Als de Tabak aldus op-gewonden is, brengt men hem in het Pak-huys, en men dekt hem met *Banan[ie-]bladeren*, of andere, uyt vreese dat hy niet en verluchte, en op dat hy eene schoone verwe mocht aan-nemen. De gene die in de snêde vet, swartachtigh, en blinkend is, en wiens reuk aangenaam en sterk is, en die lichtelijk brand, in de pijpe gedaan zijnde, is de best geachte.

Wy hebben geseght dat de Tabak-plante by de grond af-gesneden wierd, en niet uyt-gerukt: Het gene met voornemen geschiet, op dat de wortel weder mocht schieten. En inder daad, sy brengt eene nieuwe plante voort, maar die soo schoon noch soo sterk niet word als d'eerste. De Tabak diemen'er af maakt is ook soo dierbaar niet, noch soo goed om te bewaren. Men noemt hem *Tabak van de weder-uytschieting*, of van de tweede snêde, of plukking. Eenige halen van eenen selven stronk tot op de derde uyt-scheute, en dit maakt den Tabak die van eenige Eylanden komt instalbigh.

Terwijl wy ons soo verre hebben uytgebreyd op de behandeling van den Tabak, moetmen niet vergeten het gene by eenige keurige word gebruykt, om hem selver veel uytmuntender te maken, als diemen *Verinische* noemt, van goede bewaringe, en van eenen reuk die de hersenen versterkt. Na datmen de planten van d'eerste snêde af-gesondert heeft geleght, terwijl sy op de rijsen droogen, versameltmen alle de bladeren van den af-val, de kleyne scheutjes, gelijk ook de draden en de ribben diemen haalt uyt het midden van de bladeren die alreede gesuyvert zijn geweest, diemen gemeenlijk noemt *Beenen van den Tabak*. En na datmen die in eene vijsel heeft gestampt, leght men dit alles in een sak, diemen onder de persse brenght om'er het sap uyt te drukken, het welk men daar na laat koken over een tamelijk vuur, tot dat het geworden is als Syroop. Daar na moetmen in dese koking mengen een weynigh *Copal*, dat eene Aromatische gomme is, die de kracht heeft om de hersenen te versterken, de welke af-druypt van eenen boom die de selve naam draaght, en gemeen is op het vaste land van *Amerika*, als ook op d'Eylanden van de *Golf* van *Hondures*.

Na datmen dese Droge in de mengeling heeft gegoten, moetmen haar wel om-

omroeren, op dat haar goede reuk en hare andere hoedanigheden, haar over-al mogen gemeen maken en verspreyden. Daar na moetmen haar van het vuur nemen, en als sy koud geworden is, in een vat doen, dicht by de Tabak-spinnaar: en hy moet op yeder hand vol bladeren die hy verwerkt, sijne hand in dit vocht nat maken, en haar weder aan de bladeren af-droogen. Dese konstgreep heeft eene verwonderlijke uytkomst om den Tabak te maken dat hy lange goed blijft, en van een kracht die hem eene uytstêkende waardye geeft.

Den Tabak aldus gedaan zijnde, moet gesponnen worden ten minsten soo dik als een duym, en daar na gemaakt tot kleyne rolletjes ten hooghsten tien ponden swaar, dan versonden in tonnen of in korven, hier bysonder toe gemaakt om hem beter te bewaren. Eenige bewoonderen der Eylanden hebbende dit geheym besocht, hebben hare koopmanschap doen door-gaan voor waarachtige Verinische Tabak, en hebben hem uyt-gevent op de selve prijs.

De genen die haar in-beelden dat de Tabak sonder moeyte wast, en datmen hem vind by maniere van spreken, de rollen aan de boomen van *Amerika* gehecht, waar van men haar slechts moet schudden, om haar daar na op te rapen als sy gevallen zijn: of die ten minsten haar overtuygen dat'er niet veel gestel noch arbeyd aan vast is om hem tot volkomentheyt te brengen, sullen van hare mis-grepen af-getrokken worden, soo sy hare oogen werpen op dese vertelling van den bouw, en van de bereyding van den Tabak. En wy mogen'er by-voegen, dat indien sy self hadden gesien d'arme knechten en de slaven die aan desen pijnelijken arbeyd werken, moetende uyt-staan het meeste gedeelte van den dagh het branden van de Son, en meer als de helft van de nacht besigh zijnde om hem te brengen in den staat waar in men hem in Europa send; sonder twijffel sy souden hem meer achten, en dit kruyd voor kostelijker houden, dat bedropen is met het sweet van soo vele ellendige schepselen.

Het is niet noodigh hier by te voegen, 't gene de Genees-meesters schrijven van de verwonderlijke uytwerkingen van den Tabak, aangesien dat dit eygentlijk haar werk is, en het breed genoegh in hare boeken word gevonden. Wy sullen alleenlijk seggen dat sijne krachten wel groot moeten wesen, dewijl hy sijnen loop door de gantsche wereld heeft, en dat by-na alle de Nacyen van het Aardrijk, soo de wel-opgevoede als de Barbaren, hem eene gunstige ontfangenisse hebben gedaan, en het gebruyk daar van aangeraden. Indien eenige Vorsten hem in hare Land-palen hebben verboden, uyt vreese dat het gelt van hare Onderdanen, dat haar ongemeen en kostelijk is, niet in rook soude verdwijnen, en uyt hare handen wegh vloeyen, voor een ding dat niet noodsakelijk is tot het onderhoud des levens, daar is evenwel nie-

mant die hem niet moet toe-laten ten minfte plaatfe te houden onder de Droogen, en de hulp-middelen van de Genees-konft.

De lekkere en de keurlijke, onder de Volkeren die warme geweften bewoonen, vermengen hem met Savie, met Rofmareyn, en andere reukerige dingen die hem eenen geweldigen aangenamen geur geven: En als fy hem tot ftof hebben gemaakt, fnuyven fy hem op door de neus-gaten. De Nacyen die koude landen bewoonen, ontfeggen fijn gebruyk niet aan aanfienlijke lieden: en het is felf eene volmaaktheyt en eene geeftigheyt onder de Juffers van die landen, eene pijpe met goede bevalligheyt te konnen houden, de fteel van de welke is van coraal of van amber, en de ketel van filver of van goud: en den rook van dit kruyd uyt te konnen blafen fonder eenigen grijns te trekken, en die uyt de mond te drijven met verfcheyde hervattingen, die foo vele kleyne dampen doen fien, waar van de bruyne verwe, de witheyt van hare huyt verheft. De mengeling die wy befchreven hebben om den Tabak van goeden reuk te maken, fal fonder twijffel wel ontfangen worden, by defe perfonen die foo vele behaaghlijkheyt en lekkernye in defen rook vinden.

Voorts, men foude niet konnen uyt-fpreken de menichte van den Tabak die alle jaren getrokken word van het eenigh Eyland van *S^t. Chriftoffel:* en het is eene verwonderlijke fake te fien, het getal der Schepen van Vrankrijk, van Engeland, van Holland, en byfonder van Zeeland, die'er komen handelen, fonder dat'er een eenigh lêdigh weder keert. Ook den koophandel die defe laatfte Provincye altijd heeft onderhouden in dit Eyland, en aan de gebuerige Eylanden, heeft te Middelburgh en te Vliffinge rijke en machtige huyfen gemaakt. En noch tegenwoordigh den voornaamften handel van defe twee Steden, die d'aanfienlijkfte van Zeeland zijn, word bedreven in defe Eylanden, die voor haar zijn het gene de Mijnen van *Peru* zijn voor Spanjen.

VYFDE HOOFT-STUK.

Van de wijfe om de Suyker te maken, en van de Gember, den Indigo, en de Cottoen te bereyden.

NA dat den grooten overvloed van Tabak diemen op *S^t. Chriftoffel*, en aan d'andere Eylanden maakte, den prijs foodanigh hadde doen afflaan, datmen'er fijne gelijke rekening niet meer uyt konde maken; ftelde God in het herte van mijnen Heere *de Poincy*, Generaal van de Francoyfchen, om andere middelen by der hand te nemen, waar door het beftaan van d'Inwoonderen, en het onderhoud van den koophandel gevordert mocht worden.

den. En ſijne voorſichtigheyt hem in-geblaſen hebbende, om ſijne knechten en ſijne ſlaven te gebruyken tot den bouw der Suyker-rieten, en van den Gember, en den Indigo, ſoo is deſen aanſlagh gevolght geweeſt met ſulk eene zegening, dat het een wonder is te ſien hoe gelukkigh d'uytkomſten zijn gevallen.

Soo de plante van het Suyker-riet aan d'Aloudheyt is bekent geweeſt, ten minſten is nieuw de vinding van'er de Suyker uyt te maken. D'Ouden zijn hier in onwetende geweeſt, alſoo wel als in de Zene-bladeren, de Caſſie, den Ambergrijs, de Muskes, de Civette, en den Benſwijn. Sy gebruykten dit dierbaar riet niet als in drank en in geneſing. En wy mogen alle deſe dingen ſtellen met groot voor-uyt-deel, alſoo wel als onſe Uur-werken, ons Zee-compas, en onſe konſt van Scheep-vaart, onſe Verre-kijkers, onſe Drukkonſt, onſen Wapen-handel, en verſcheyde andere ſchoone vindingen van deſe laatſte Eeuwen; tegens hare verwing van het waarachtigh purper, tegen haar glas door geenen hamer te breken, tegen de ſcherp-ſinnige werk-ſtukken van haren *Archimedes*, en tegens andere diergelijke.

Hebbende in het voorgaande Boek gegeven de beſchrijving van het Suyker-riet, ſoo ſchiet ons nu niet over als te vertoonen de wijſe, hoemen het gebruykt om'er de Suyker af te maken.

Beſchrijvende het deftigh Huys van mijnen Heere den Generaal *de Poincy*, hebben wy geſeght dat ſijn Neder-hof is verrijkt met drie Gebouwen of Molens, bequaam om de Suyker-rieten te verbreken. Het geſtel van deſe Molens, is van hout dat vaſter, deftiger, behendiger, beter geſchikt, en gemakkelijker na den eyſch is, als dat van de Molens diemen te *Madere* en in *Brezil* ſiet. Hier is niet te vreeſen, gelijk in die plaatſen, dat het vuur in de kokende ketelen ſoude ſlaan, en eenen beklaaghlijken brand aan-ſtêken, die dikwils de dood veroorſaakt aan die'er ontrent arbeyden. Want men ſiet deſe ketelen koken ſonder het vuur te beſpeuren, dat aan-geſteken, geſtookt, en onderhouden word van buyten, in de ovens, die ſoo wel met Tyras zijn verſorght, dat noch de vlamme, noch de rook aan die met deſen arbeyd beſigh zijn, geenſins konnen verhinderen om daar aan te werken ſonder vreeſe van eenigh gevaar, en ſonder eenigh ongemak t'ontfangen.

Boven deſe drie Molens die mijn Heer de Generaal voor ſijn huys van den grooten bergh heeft, heeft hy'er drie te *Cayonne* doen maken, dat een van de quartieren is, door onſe Nacye in het ſelve Eyland in-gehouden: d'eene van de welke, in plaatſe dat d'andere door Oſſen om-gaan, of door Paarden, word om-gedreven door de val van eenen grooten vlied ſpringend water, die verſamelt zijnde in een groot bekken-vat, en van daar ſtortende op een

groot

groot ſchep-rad, doet alle het werk bewegen.

Na het voor-beeld van mijnen Heere den Generaal hebben de voornaamſte Bevel-hebberen en Inwoonderen van het Eyland van S. *Chriſtoffel*, ook Suyker-molens doen ſtichten. In-voegen dat in dit eenigh Eyland men heden ten dage veel meer van deſe Gebouwielen telt, als de Portugeſchen tot noch toe te *Madere* hebben doen timmeren. De voornaamſte na die van mijnen Heere den Generaal, worden geſien aan de wooningen van mijne Heeren *de Lonvilliers*, *de Treval*, en *de Beneveut*. En na die heeft'er mijn Heer *Girard* drie in verſcheyde quartieren van het Eyland, daar hy ſchoone en groote Hoeven heeft. Mijn Heer *de la Roſiere*, mijn Heer *Auber*, mijne Heeren *l'Eſperance*, *de Beaupré*, *de la Fontaine-Paris*, en *de la Roche*, die alle Hooft-mannen op het ſelve Eyland zijn, hebben'er deſgelijkx doen bouwen, gelijk ook mijne Heeren *Bon-homme*, *de Bonne Mere*, *de la Montagne*, *Belleteſte*, en *Guillou*, die van de voornaamſte en aanſienlijkſte Inwoonderen zijn. D'Engelſchen hebben'er ook verſcheyde in hare quartieren, die volkome wel gemaakt zijn.

Als deſe Suyker-rieten rijp zijn, ſoo ſnijdmen haar by de grond af, pas boven d'eerſte quaſt, die ſonder ſap is, en na datmen haar den top heeft af-genomen, en geſuyvert van ſekere kleyne bladeren, langwerpigh en uytmuntende dun, die haar omringen, ſoo maaktmen'er bondels af, diemen na de Molen draaght, om haar daar te laten drukken en pletteren, tuſſchen twee raderen met ſtale banden voorſien, die d'een op d'andere bewegen, na de mate dat het werk vergaat, door den aan-druk die het ontfangt van een groot rad, dat het doet draayen.

Het ſap dat'er af-druypt word ontfangen in een groot bekken of eenen grooten bak, van waar het af-loopt langs lange pijpen in de vaten, die geſchikt zijn om het te doen koken. In de groote Suyker-bakkeryen zijn ten minſten ſes kook-ketels, waar van'er drie ſeer groot zijn, van root koper, en van de breedte en diepte als die van de Verwers, dienende om het ſap te ſuyveren, datmen moet doen koken by een kleyn vyer, daar van tijd tot tijd in mengende een ſeker loogh uytmuntende ſterk, dat het om hoogh doet op-werpen alle d'onreynigheden, de welke men daar na af-ſchept met eene groote ſchuymſpane van koper. Na dat dit ſap wel geſuyvert is in deſe drie kook-ketels, waar door het achter-een-volgende gaan moet; dan kleynſt men het door een laken, en vervolgens gietmen het in drie andere kook-ketels van metaal, die geweldigh dik zijn, wijd genoegh en ruym anderhalf voet diep; in deſe ketelen is het dat het ſap ſijne laatſte koking ontfangt, want men geeft het dan een levendiger vyer, men roert het on-ophoudelijk, en als het ſijne bobbels een weynigh hoogh op-kookt, en datmen vreeſt of het buyten de ketelen ſoude ver-

ſpreyden,

ſpreyden, ſoo ſleghtmen ſijne oploopentheyt met een weynigh Olye van Olyven daar in te ſtorten, of anders boter, en na de mate dat het verdikt ſoo gietmen het in de laatſte van deſe ketelen, van waar als het begint te ſtremmen het geleght word in vormen van hout of van aarde, daar na word het op galeryen gebracht, daar men het bleekt met eene ſoorte van vette aarde, in water gedompelt, diemen'er over ſpreyd, daar na opentmen het kleyne gat dat onder yedere vorm is, op dat alles wat van vuyligheyt noch in de Suyker overſchiet in eene pijpe af-loope, die haar brengt in een vat, tot dit gebruyk bereyd.

Het eerſte ſchuym datmen van de groote ketelen af-ſchept, is niet dienſtigh als voor het vee, maar het ander is bequaam om den drank van de knechten en van de Slaven te maken. Het ſap dat uyt het Riet getrokken word kan niet dueren als een dagh, en ſoo het in dien tijd niet gekookt is, word het ſuer, en verandert in azijn. Men moet ook groote ſorge dragen, om het bekken dikwils te waſſchen dat het uyt-geperſte ſap bewaard, en de pijpen daar het doorgaat; want indien ſy van de ſuerigheyt hadden mede gedeelt, het ſap ſoude niet tot ſuyker gebracht konnen worden. Men ſoude ook alle het werk bederven, indien in de drie groote kook-ketelen, die met de looge bevochtight moeten worden, men Boter of Olye van Olyven ſtortede, of ſoo in de drie kleyne (daar het ſap tot ſyroop en graan word gebracht, door de kracht van het vyer, en door d'onophoudelijke beweging, die met eene ſpane word gedaan) men ſlechts een weynigh looge goot. Boven al moetmen wel acht nemen geen ſap van Cytroenen in de ketelen te laten komen: want dit ſoude volkome de ſuyker verhinderen haar te vormen.

Verſcheyde Inwoonderen die de gelegentheyt van ſoo vele ketelen, en deſe groote gebouwſelen niet hebben, om hare rieten te pletteren, hebben kleyne Molens gemaakt als perſen, die van twee ofte drie mannen worden beſtiert, of door een eenigh paard, en met eene ofte twee ketelen ſuyveren ſy het ſap dat ſy hebben uytgedrukt, brengen het tot ſyroop, en maken'er goede ſuyker af, ſonder andere konſt-grepen.

Het grootſte geheym om goede ſuyker te maken beſtaat in die te konnen wit maken. Die de beſtiering hebben van de ſuyker-bakkeryen van mijnen Heere den Generaal weten het in volkomentheyt; maar ſy maken het niet geerne gemeen. Uyt het gene hier boven is geſeght kanmen verſtaan wat het byſonder voordeel en de winſte is die in-komt aan de Bewoonderen van dit Eyland, door het middel van deſe ſoete en dierbare koopmanſchap: en wat genoegen onſe Francoyſchen hebben, op haar land te ſien waſſchen, in ſoo groot een overvloed en ſoo gemakkelijk, het gene ſy te voren niet hadden als door de handen van de vreemdelingen, en voor groot geld.

Dese overvloed van suyker, heeft in haar den lust gestookt om te konfijten oneyndige uytmuntende vruchten die in dit Eyland wassen, soo als daar zijn de Oranje-appelen, de Limoenen, de Citroenen, en andere: maar boven al slaagt de Gember met haar wel, waar van wy terstont sullen spreken, en de verwonderlijke konfiture die sy van den *Ananas* maken, en van de bloemen van Oranjen en van Citroenen.

Wat belangt de bereyding van de Gember; als de wortel rijp is, trektmen haar uyt d'aarde. Daar na laatmen haar in onvochtige en luchtige plaatsen opdroogen, haar dikwils omkeerende uyt vreese dat sy niet en bederve. Eenige genoegen haar om haar in de Son te leggen op dat sy droogen soude: maar andere werpen'er noch op levendige kalk, tot stof gemalen, om de vochtigheyt te lichtelijker uyt te trekken. Dese wortel, die eene aanmerkelijke rye houd onder de speceryen, word door de gantsche werelt gevoert: maar bysonder word sy gesocht in koude landen.

Onse Francoyschen trekken haar somtijds uyt d'aarde eer dat sy rijp is, en konfijten haar in het geheel soo konstelijk, dat sy root word, en door-schijnende als glas. De gekonfijte Gember diemen uyt *Brezil*, en uyt het Oosten zend, is gemeenlijk droogh, vol draden, en al te sterk om met vermaak gegeten te worden. Maar diemen op *S^t. Christoffel* toemaakt, heeft geene draden altoos, en sy is soo wel gekonfijt, dat'er niets overigh blijft het welke onder de tant wederstant bied, als men'er af wil gebruyken.

Sy heeft eene bysondere eygenschap om de borst te versterken, als die verswakt is, door eene vergadering van koude vochtigheden, de stemme te verhelderen, den adem te versoeten, het aangesicht eene goede verwe te geven, de bekorstingen van de mage af te koken, tot de verdouwing te helpen, den honger weder te roepen, en te verteeren de wateren en de fluymigheyt die het lichaam doen quijnen. En self men houd dat sy de geheugenis verwonderlijk bewaart en versterkt, verteerende de koude vochtigheden, en fluymen van de hersenen. Men maakt dese wortel ook tot deegh waar van men een *Conserf*, of eene *Opiate* maakt die de selve krachten heeft.

Komen wy tot den Indigo. De plante af-gesnede zijnde, word in kleyne bondeltjes gebonden, diemen laat rotten, in steene of houte kuypen, vol helder water, waar op men olye giet, die na hare Natuure boven drijft, en beslaat het gantsche opperste des waters. Men belast de bondeltjes met steenen, op dat sy onder het water souden blijven, en ten eynde van drie ofte vier dagen dat het water heeft gekookt, door d'eenige kracht van de Plante, sonder datmen'er vyer heeft by-gebracht, het blad verrot zijnde, en versmolten door dese natuurlijke hitte die in den steel is; soo beroertmen met groote en sterke stokken de

de gantſche ſtoffe die in de kuypen is, om aan haar hun gantſch weſen te doen geven, en na dat ſy is geruſt, ſoo haaltmen uyt de tobbe het hout van den ſtronk dat niet verrot is. Daar na beroertmen noch verſcheyde malen het gene in de kuype is, en na datmen het heeft laten ſinken, ſoo taptmen af door eene krane het klare water dat boven op ſwemt: en het grond-ſap, of het drabbe dat op de grond van de kuype blijft, word in vormen gedaan, waar in men het laat droogen in de Son. Dit drabbe is de Verwing die ſoo ſeer gepreſen is, en die de naam draaght van *Indigo*.

Eenige drukken de bondeltjes van de verrotte plante uyt tuſſchen perſſen, om haar alle haar ſap te doen geven: maar om dat het de bladeren van het kruyd zijn die deſe koopmanſchap uyt-maken, de genen die haar van grooter waardye willen maken, genoegen haar dat ſy de kracht of het grond-ſap hebben, dat over-blijft na de bederving van deſe bladeren, en dat na de beroering op de grond van de tobbe word gevonden. De plaatſe daarmen deſe rijke verwe van purper-violet bereyd, word genaamt *Indigoterie*.

De Francoyſchen der *Voor-eylanden* zijn langen tijd gebleven eer dat ſy handel met deſe koopmanſchap dreven, ter oorſake dat de plante waar van men haar maakt van haar ſelve ſeer ſterk van reuk zijnde, eenen onverdraaghlijken ſtank uyt-ademt als ſy verrot is: Maar ſedert de Tabak op eenen ſeer lagen prijs is geloopen, en dat op eenige plaatſen d'aarde niet meer is bequaam gevonden, om'er ſoo ſchoonen als voor deſen voort te brengen, ſoo hebben ſy haar begeven tot de bouwing van den Indigo, waar van ſy heden groote winſte trekken.

Eyndelijk, wat aangaat het *Cottoen*, onſe Francoyſchen bekommeren haar weynigh om het te verſamelen, hoewel ſy vele boomen hebben die het voort-brengen aan de laningen van hare wooningen. Het gene evenwel weynigh is te rekenen, by datmen ſeght van een ſeker quartier in eene Provincie van *China*. Want *Trigaut* in het achtiende Hooft-ſtuk van het vijfde Boek ſijner Hiſtorie verhaalt, dat'er ſoo veel Cottoen waſt, dat om het te verwerken, daar gevonden worden tot twee-hondert duyſend Weveren.

D'Engelſchen van *Barboude* doen grooten handel met deſe koopmanſchap, gelijk ook die voor deſe woonden op het Eyland van het *Heyligh Kruys*. Daar is weynigh konſte noodigh om het Cottoen bequaam te maken: want men moet deſe ſtoffe ſlechts uyt de geopende knoppe halen, die haar by-na van haar ſelve uyt-dringt. En om dat ſy is door-mengt met graan van het zaad des booms, dat even gelijk kleyne boonen is, met de Cottoen te ſamen gebonden, in het midden van het welke het is voort-geſproten, ſoo heeftmen kleyne werk-tuygen, die met ſoodanigh eene konſte zijn gemaakt, dat het Cottoen t'eenemaal ſuyver valt van d'eene zijde, en het graan van d'andere. Waar na

 datmen

datmen het Cottoen met kracht in ſakken pakt, op dat het minder plaatſe ſoude beſlaan.

Dit zijn de voornaamſte bêſigheden, die den handel der Eylanden onderhouden, en waar mede d'Inwoonderen hare gewoonlijke koopmanſchap doen.

SESTE HOOFT-STUK.

Van d'alleraanſienlijkſte Bêſigheden van d'Uytheemſche Bewoonderen der Voor-eylanden: van hare Slaven, en der ſelver Beſtiering.

D'Uytheemſche Bevolkingen die de *Voor-eylanden* bewoonen, beſtaan niet alleen uyt lieden die ſwervende en laagh van ſtaat zijn, gelijk eenige haar in-beelden; maar ook uyt verſcheyde edele perſonen, en aanſienlijke Huys-geſinnen. In-voegen dat de Bêſigheden die wy terſtont beſchreven hebben, niet zijn als voor de minſt-aanmerkelijke Inwoonders, en voor die de nootdruft hares levens moeten winnen door het werk haar'er handen. Maar d'andere, die mannen in haren dienſt houden, dewelke hare knechten en hare ſlaven beſtieren in alle hare werken, leyden, wat belangt hare perſoonen, een geweldigh ſoet en aangenaam leven. Hare bêſigheden en hare verluſtigingen, na de beſoeken die ſy daaghlijkx elkander doen en ontfangen met groote beleeftheyt, zijn de Jacht, de Viſſcherye, en andere eerlijke oeffeningen. En na het voorbeeld van mijnen Heere den Generaal, die onvergelijkelijk is om met beleeftheyt t'ontfangen, en met deftigheyt t'onthalen alle die hem beſoeken, het zy Francoyſchen, het zy Vreemdelingen: ſoo houden het die van onſe Nacye van ſijn Eyland, de welke van den ſtaat zijn die wy terſtont hebben vertoont, voor gunſte als men met haar gemeenſchap houd, en aanvaard de getuygeniſſen van haren goeden wille en hare beleeſtheyt, die ſy ſoo openhertigh bewijſen, en ſoo blymoedigh, datmen'er ſich dubbeld door verplicht bevind. Sy zijn onſpaarſaam en heerlijk in de maaltijden die ſy aan hare vrienden geven, waar in, den Os, den Hamel, en het Verken; het Gevogelte, het Wild-braad van alle ſoorten; den Viſch, de Paſteye, en d'uytſtêkende konfitueren, niet minder worden geſpaart, als aan de beſte tafelen van Vrankrijk. Voornamentlijk muntē alle de Bevel-hebberen in deſe beleeftheden uyt. En in navolging van haar ſouden de minſte Inwoonderen gelooven dat ſy eene onbeleeftheyt hadden begaan, indien ſy yemant uyt haar huys veroorloft hadden, ſonder hem te hebben aangeboden ſo wel t'eten als te drinken.

De wijn, het bier, en de brandewijn ontbreken ſelden in d'Eylanden; en by ontbering van alle deſe dingen, maaktmen daar eerſtelijk eene ſoorte van wel-

luſtigen

lustigen drank, met die soete vochtigheyt diemen uyt de Suyker-rieten drukt, dewelke eenige dagen bewaart zijnde, soo veel kracht heeft als de Spaansche wijn; men maakt'er ook uytnemende brandewijn van, die den genen die uyt Vrankrijk komt geweldigh nadert; maar die hem overtolligh gebruyken, zijn'er gevaarlijk siek af. Vorders maken sy verscheyde andere soorten van dranken met het sap van Oranje-appelen, van Vijgen, van *Bananes*, en van *Ananas*, die alle seer lekker zijn, en diemen in plaatse van wijn magh stellen. Sy brouwen ook bier met *Cassave*, en met wortelen van *Pataten*, dat alsoo lieffelijk, voedsaam, en verfrisschende is, als datmen haar uyt Holland derwaarts voert.

Wat belangt d'ansienlijke en te gelijk noodsakelijke besigheden tot de behouding van de Bewoonderen der Eylanden, sy doen alle d'oeffening van den wapen-handel, en de Hoofden des Huysgesins gaan selde sonder degen. Yder quartier staat onder sekere Opper-hoofden en Hooft-mannen die'er gebieden. Sy zijn alle wel gewapent, en somtijds doetmen haar monsteren, en d'oeffeningen van den oorlogh doen, self in d'allervaste vrede; alsoo dat sy ten allen tijde gereed zijn, op den eersten trommel-slagh, om haar te begeven op hare loop-plaatsen, die haar van hare Hooft-mannen zijn aan-gewesen. In het Eyland van *St. Christoffel*, boven twaalf Vendelen Voet-volk, zijn'er ook Vendelen van Ruyterye, gelijk wy hier boven daar gewach af hebben gemaakt.

En om dat alle de personen van aansienlijke gelegentheyt, die in tamelijk groot getal in dese Eylanden zijn, knechten en slaven hebben, die arbeyden aan alle de werken die wy hebben uyt-gesondert, en datmen in Vrankrijk geene Slaven heeft, en niemant in gantsch Europa die hebbende als de Spanjaarden en de Portugeesen, die haar gaan koopen aan de plaatsen van hare geboorte, gelijk in *Angola*, of *Caap de Vert*, en *Guinnee*: soo sal het goed zijn dat wy'er hier yets af seggen. Maar eerstelijk sullen wy spreken van de huer-knechten en die maar voor eenen tijd dienen.

De Francoyschen, diemen uyt Vrankrijk in *Amerika* voerd om te dienen, maken dikwils verbind-schriften met hare Meesteren, voor Notarissen: door de welke schriften sy haar verbinden drie jaren te dienen, op voorwaarde van eenige ponden Tabak die haar geduerende dien tijd worden toe-gestaan. Ter oorsake van dese drie-jaren dienst waar in sy gewikkelt zijn, noemtmen haar gemeenlijk *ses-en-dertigh maandige*, na de tale der Eylanden. Daar zijn'er die haar in-beelden, dat, om dat sy van Vrankrijk af niet aan hare Meesteren door geschrifte zijn verbonden, sy minder verplicht zijn als sy in d'Eylanden zijn aan gekomen. Maar sy bedriegen haar daar in geweldigh. Want wanneer sy voor eenen Gouverneur komen, om te klagen datmen haar met geweld heeft gescheept, of om te vertoonen dat sy door geschrifte niet zijn verbonden, soo-

vonniſtmen haar drie jaren te dienen aan de genen die hare vrachten hebben betaalt, of ſoodanigh eenen als het haren Meeſter ſal believen. Indien de Meeſter geenen loon aan ſijnen Dienaar heeft belooft als den gewoonlijken der Eylanden, is hy niet verbonden aan hem te geven geduerende deſe drie jaren, als drie hondert ponden Tabak; het welke niet veel is om ſich t'onderhouden van lijnwaat, en van kleederen. Want deſe Meeſter verſchaft hem niet met alle tot ſijn onderhoud, als het eenigh voedſel. Maar die van Vrankrijk af belooft drie hondert ponden meer te geven, aan hem die in ſijnen dienſt treed, is verbonden omſe hem tot een toe te verſchaffen, ſchoon hy'er hem duyſend hadde belooft. Daarom is het voordeeligh aan die arme verbondene, niet aan d'Eylanden te gaan, ſonder wel haren koop te maken eer ſy te ſchepe gaan.

Wat belangt de Slaven of eeuwigh-dienende knechten diemen in de *Voor-eylanden* gebruykt, ſy zijn oorſpronkelijk uyt *Afrika*; en men heeft haar gebracht van *Caap de vert*, uyt het Coningrijk van *Angola*, en andere Zee-havenen die aan de kuſte van dat gedeelte der werelt zijn. Daar is het datmen haar koopt even alſmen beeſten koopt tot ſijnen dienſt.

Eenige zijn gedwongen haar te verkoopen, en haar tot eene eeuwigh-duerende dienſtbaarheyt te begeven, ſy en hare kinderen, om den honger te vermijden. Want in de jaren van d'onvruchtbaarheyt, het welke dikwils gebeurt als de Spring-hanen, die gelijk wolken het land over-vloeyen, alle de vruchten des aardrijks hebben af-geknaaght, dan dringt de nood haar ſoo geweldigh, dat'er geene ſoorte van ſtrengheyt is die ſy haar niet gewilligh onderwerpen, aangeſien dat ſy hebben waar door ſy haar konnen verhinderen te ſterven. In deſe beklaaghlijke gelegentheden, verkoopt de Vader ſijne kinderen om brood, en de kinderen verlaten Vader en Moeder ſonder leetweſen.

Andere worden verkoft na dat ſy oorloghs-gevangenen zijn gemaakt door eenigh Koninkje; want dat is de gewoonte van de Vorſten van die geweſten dikwils in-vallen te doen in de Rijken van hare gebueren, om gevangenen te nemen, die ſy verkoopen aan de Portugeeſen en andere Nacyen, die met haar deſen vremden en Barbariſchen handel gaan drijven. Men geeft haar in verwiſſeling yſer, dat ſy ſoo veel achten als het goud; wijn, brandewijn, of eenige kleyne ſnuyſteringen. Sy nemen alſoo wel de vrouwen als de mannen gevangen, en verkoopen haar door elkander, op hooger of lager prijs, na ſy jong of oud, kloek of ſwak, wel of qualijk gemaakt van lichaam zijn. De genen die haar weder aan d'Eylanden brengen, verkoopen haar weder voor vijftien of ſeſtien hondert ponden Tabak yeder voor ſijn hooft.

Indien dese arme Slaven vallen in de handen van eenen goeden Meester, die haar niet al te streng handelt, soo stellen sy hare dienstbaarheyt voor hare eerste vryheyt: en als sy gehuwlijkt zijn, vermenighvuldigen sy verwonderlijk in de warme landen.

Sy zijn geheel swart, en wiens verwe van een blinkend swart is, worden de schoonste geacht. De meeste hebben de neuse een weynigh plat, en dikke lippen: het welke onder haar ook voor schoonheyt door-gaat. Men houd self dat in haar land de Vroed-vrouwen haar met voordacht de neuse in hare geboorte aldus plat drukken. Alle hun hayr is soo gekroest en gekrult, dat sy ter naauwer nood kammen konnen gebruyken: maar sy bêsigen den oly van dat Boomtje datmen *Palma Christi* noemt, om het ongedierte te verhinderen. Sy zijn soo sterk en kloek als mogelijk is; maar soo bloode en soo plomp om de wapenen te handelen, datmen haar gemakkelijk overwint.

Haar natuurlijk is ontfankelijk voor alle in-drukselen; en de in-prentingen die haar gegeven worden onder de Christenen, na dat sy alle hare by-geloovigheden en alle hare Afgoderyen hebben af-geleght, bewaren sy stantvastelijk. Waar in sy verschillen van d'Amerikaansche Indianen, die veranderlijk zijn gelijk de Cameleoenen. Onder de Francoysche Bewoonderen der *Voor-eylanden,* zijn van dese Negers die de Vasten, en alle andere Vasten-dagen die haar toe-geschikt zijn, naaupuntelijk onderhouden, niet tegenstaande haren gewoonlijken en geduerigen arbeyd.

Sy zijn gemeenlijk hoogh-aardigh en trots: en in plaatse dat d'Indianen met sachtigheyt willen gehandelt wesen, en dat sy haar laten sterven van droefheyt, alsmen haar een weynigh hart valt; dese in het tegendeel moeten tot haren plicht gebracht worden door de dreygementen en door de slagen. Want indien men sich een weynigh met haar gemeen maakt, terstont mis-bruyken sy het. Maar soomen haar straft met bezadichtheyt als sy haar mis-grepen hebben, worden sy beter, buyghsamer, en gehoorsamer, en bedanken haar van hare Meesteren. Indien men ook tegens haar t'overmatigh gestreng is, nemen sy de vlucht, en schuylen haar tusschen de bergen, alwaar sy, gelijk de beesten, een ongelukkigh en wild leven leyden, en men noemt haar alsdan *Maronsche* Negers dat is te seggen *Wilde*: of sy worgen haar door wanhope. Men moet dan in hare bestiering acht nemen op een middel tusschen d'uyterste strengheyt, en d'al te groote goedwilligheyt, soomen haar in hare behoorlijkheyt wil houden, en'er eenen goeden dienst af trekken.

Sy beminnen haar onder elkander seer heftigh, en hoewel sy in een onderscheyde land zijn geboren, en somtijds vyanden den eenen van den anderen, soo verdragen sy haar onderling en helpen elkander ter nood, gelijk of sy alle broe-

broederen waren. En als hare Meesteren haar de vryheyt geven van haar te verlustigen, besoeken sy haar wederzijdigh, en brengen gantsche nachten door in spel, in danseryen, en in andere tijd-verdrijven en verheugingen, en self in kleyne gast-malen, yeder van haar versparende het gene hy kan, om tot de gemeene maaltijd toe te brengen.

Sy scheppen behagen in de Musijke, en in de Speel-tuygen die eenigh aangenaam geluyt en eene soorte van gelijk-luydenden klank konnen maken, dewelke sy vergeselschappen met hare stemmen. Ten anderen tijde hadden sy op *S^t. Christoffel* eene sekere versamel-plaatse in het midden van het bosch, daar sy alle Sondagen by-een vergaderden, en ook alle Vyer-dagen na den dienst van de Kerke, om eenige uyt-spanning aan haar lichaam te geven. Sy brachten daar somtijds het overige van den dagh door, en de volgende nacht, in danseryen, en in aangename koosingen, sonder nadeel van het gewoonlijk werk haar'er Meesteren. Self men bespeurde dat sy na haar op dese wijse vermaakt te hebben, met veel beter moed arbeydden, sonder eenige vermoeydheyt te betuygen, en beter dan als sy in hare hutten de gantsche nacht over hadden gerust. Maar om dat sy om dese openbare vreughde-feesten t'onderhouden, dikwils ontstalen het gevogelte, en de vruchten van hare gebueren, en somtijds van hare Meesteren, heeft haar de naauw-toesiende wijsheyt van mijnen Heere den Generaal, die de minste dingen sijne sorge niet onwaardigh acht, dese nachtelijke vergaderingen verboden: en tegenwoordigh soo sy haar willen verlustigen, doen sy het alleenlijk in hare gebuerschap, met toelating van hare Meesteren, die haar dese eerlijke vryheyt gewilligh mede-stemmen.

Voorts den genen die een dosijn van dese Slaven heeft, mach rijk geacht worden. Want boven dat die lieden alle de noodsakelijke leeftochten voor hare Meesteren en voor haar self bouwen en onderhouden, wel bestiert zijnde doen sy veel koopmanschap met den Tabak, met Suyker, met Gember, en met Indigo, die eene groote winste aan brengen. En hare dienstbaarheyt eeuwigh zijnde, soo groeyd haar getal aan van tijd tot tijd door de kinderen die haar geboren worden; de welke voor alle erffenis volgen in de dienstbaarheyt en in de onderdanigheyt van hare Ouderen.

Alle d'Uytheemsche Bewoonderen die hare huysinge in dese Eylanden hebben, worden bestiert na de Wetten en de gewoonten van haar land.

Onder de Francoyschen van *S^t. Christoffel*, word het Recht bedient door een Raad bestaande uyt de voornaamste Bevel-hebberen van de Krijghs-saken des Eylands, in de welke mijn Heer de Generaal de voorsitting heeft. En hoewel dat'er huysen zijn bequaam en geschikt tot dit werk, gelijk die Raad-kamer die wy in hare plaatse hebben beschreven, niettemin dese Raad versamelt somtijds,

tijds, na de tijden en de ſaken ſulkx vereyſchen mogen, en dat mijn Heer de Generaal ſulkx bequaam vind tot ſijn gemak, onder eene ſoorte van grooten Vijgen-boom, die ſoo dik is als d'allerdikſte Olm, dicht by het Wacht-huys van het Lage-land, en naaſt aan de rheede.

In deſe Raad is het dat ſonder ſoo vele plechtigheden te gebruyken, diemen uyt-gevonden heeft om de Gedingen onſterffelijk te maken, alle de geſchillen die tuſſchen d'Inwoonderen mogen ontſtaan, minnelijk worden geëffent, en dikwils op d'eerſte ſitting ter neder geleght, ſonder dat het aan de partyen yets koſt, als alleen het gene dat die bevonden is ongelijk te hebben, betalen moet, achtervolgens de gewoonte, tot winſte van den armen, en het onderhoud van de Kerke, en tot de voldoening van de partie die belêdight was. Deſe veroordeelt ook ter dood, ſonder weder-roeping.

De Gouverneurs van d'andere Eylanden, bedienen ook het Recht, yeder in ſijn Gouvernement. In-voegen datmen ſich niet moet diets maken datmen in deſe landen leeft ſonder geſchiktheyt en ſonder regel, gelijk vele haar inbeelden. En het is verwonderlijk dat daar ſoo veel op-geraapt volk van ſoo vele landen zijnde, en van verſchillende ſinnen, de wan-ſchikkelijkheyt onder haar niet is in-geſlopen, en datmen haar in haren plicht en onder bedwang van de Wetten kan houden.

Siet daar wat belangt d'Uytheemſche Bewoonderen der *Voor-eylanden.*

SEVENDE HOOFT-STUK.

Van den oorſpronk der Karaïbanen, natuurlijke Bewoonderen des Lands.

DE ſchikking die wy ons hebben voor-geſtelt, vereyſcht dat wy van nu voortaan ſpreken van d'Indianen natuurlijke Inwoonderen der *Voor-eylanden.* En het is hier niet van noode dat groot en moeyelijk geſchil op te halen, hoe dat het menſchelijk geſlacht is verſpreyd in Amerika, en hoe dat het in deſe Nieuwe Werelt is gekomen. Groote Perſonaadjen hebben deſe ſtoffe ſoo bondigh, ſoo naauwkeurigh, en ſoo vaſt verhandelt, dat het eene verdrietige en overtollige ſake ſoude zijn, daar de Leſeren tegenwoordig mede bêſigh te houden. Boven dat de Hiſtorye van den Oorſpronk onſer Voor-eylandiſche Wilden niet van nooden heeft dat wy'er het beginſel ſoo hoogh en ſoo verre van op-halen.

D'Oude en de natuurlijke Inwoonderen der Voor-eylanden zijn diemen heeft genaamt *Cannibalen, Antropofages,* of Menſchen-eteren: en die het meeſte deel der Schrijveren die van haar hebben gehandelt *Caraïbanen* noemen:

Maar haar eerste en oorspronkelijke naam, en die meer deftigheyt heeft, is die van *Caraïbanen*, gelijk sy self uyt-spreken, alsoo wel als die van hare Nacye doen, die gevonden worden op het Vaste-land van *Amerika*, het zy aan het Noorder, het zy aan het Zuyder deel. En om dat dit ook is de benaming die allergemeenst is in de mond van onse Francoysche Bewoonderen van dese Eylanden, en dat hy word gevolght van de laatste Schrijveren, sullen wy hem in het vervolgh van dese Historye liever gebruyken als den anderen.

Eenige achten dat die naam van *Caraïbanen* niet natuurlijk is aan de Voor-eylandische Wilden; maar dat hy haar is op-geleght van de Spanjaarden, gelijk ook aan vele Wilden van het Zuyder deel van het Vaste-land, die hem dragen: even-eens als die van *Galibis*, of van *Calibites* aan hare Bond-genooten, Inwoonderen van het selve Vaste-land. Die van desen waan zijn, seggen dat de Spanjaarden desen naam van *Caraïbanen* aan dese Volkeren wel hebben konnen geven, dewijle sy hebben door-loopen alle de gewesten van het Zuyderlijke Amerika, en d'eerste Kaarten gemaakt hebbende, sy dese Nacye onder dien naam hebben af-geteykent, die haar zedert is by-gebleven. Tot proeve hier van brengen sy voort, dat de *Caraïbanen* haar nimmer onder elkander aldus noemen, ten zy als sy dronken zijn, en het hooft vol wijn hebbende, springen en haar verheugen, seggende in hare gebrokene tale, *Moy bonne Caraïbe*. Dat buyten dit sy haar alleenlijk van dit woord dienen als sy onder d'Uytheemschen zijn, en dat in haren handel en in haren ommegang met deselve, sy haar aan die willen te kennen geven, wel wetende dat die naam haar bekent is. Maar dat onder haar sy haar altijd noemen, als doen die van hare Land-aard van het Vaste-land, en de *Calibiten*, met den naam van *Calinago*, dat de naam is van de Mannen; en *Calliponan*, dat die van de Vrouwen is. En dat sy haar noch noemen *Oubao-bonon*, dat is te seggen *Bewoonderen der Eylanden*, of Eylanderen: even als sy die van het Vaste-land noemen *Baloüe-bonon*, dat is te seggen *Bewoonderen van het Vaste-land.*

Niettemin na dit alles is het weynigh waarschijnlijk dat de naam van *Caraïbanen* gekomen soude zijn van de Spanjaarden, en dat onse Eylanderen die niet gedragen hebben als zedert sy van haar bekent zijn geweest. Eerstelijk, om dat eer de Spanjaarden noch de Portugeesen in *Brezil* waren in-gedrongen, daar sekere menschen wierden gevonden scherp-sinniger en looser als d'andere, die de *Brezilianen Caraïbanen* noemden, als *Jan de Lery* dat in sijne Historye heeft aan-gemerkt. Ten tweeden, is het vast en seker dat'er Wilden zijn die den naam dragen van *Caraïbanen*, in eenige gewesten van het Vaste-land van het Zuyderlijk Amerika, daar de Spanjaarden nooyt geenen handel hebben gedreven. Want niet alleenlijk die van de Nacye onser Eylanderen, die langs de

de kuſten van het Zuyderlijk Amerika woonen, en die gebueren zijn van de Hollantſche Bevolkingen van *Cayenne* en van *Brebice*; maar noch de genen die haar wel diep in het Zuyderlijke Vaſte-land onthouden, boven den ſprong van d'allerberoemſte Riuieren, noemen haar ſelven *Caraïbanen*. Daar-en-boven ſullen wy noch ſien in het vervolgh van dit Hooft-ſtuk, dat'er in het Noorderlijke deel van het Vaſte-land eene machtige Nacye is, beſtaande een groot deel uyt ſekere Huyſgeſinnen die haar noch heden ten dage verheerlijken in *Caraïbanen* te weſen, en daar van den naam ontfangen te hebben lange eer *Amerika* is ontdekt geweeſt. Voorts, als ſelf de Spanjaarden deſen naam aan alle deſe Nacyen al hadden willen op-leggen, hoe ſoudemen konnen goed maken dat ſy hem ſouden hebben willen aan-nemen uyt de handen van onbekende en vyandlijke lieden? Nu het is ſeker dat niet alleenlijk alle deſe Volken, haar ſelven *Caraïbanen* noemen, maar ſelf ſy verheerlijken haar en trekken voordeel uyt deſen naam, gelijk mijn Heer *du Montel* dit verſcheyde malen uyt haren mond heeft gehoort: ſouden ſy behagen ſcheppen in te zege-pralen over eenen naam die ſy van hare vyanden ſouden hebben ontfangen? Dat indien gelijk wy het terſtont ſullen ſien, de Voor-ouderen van onſe Eylandiſche Wilden den naam van *Caraïbanen*, van *d'Apalachiten* hebben ontfangen, in plaatſe van die van *Coſachiten* die ſy te voren droegen; ſoo namen ſy hem aan van perſoonen die hare vrienden en bond-genooten waren, en ſelf gelijk eene Lof-ſprake van eer. Eyndelijk het is niet alleen in de dronkenſchap en in d'ontuchtigheyt dat onſe Voor-eylandiſche Indianen haar *Caraïbanen* noemen, maar ook als ſy ſober en bezâdight zijn. Dat ſoo ſy haar onder elkander *Calinago* noemen; ſy mogen wel vele verſchillende namen hebben, ſonder dat hier uyt ſoude volgen dat d'Europeanen haar eenigen van dien ſouden hebben gegeven. Wat belangt de naam van *Oubao-bonon*; ſijne beteykeniſſe betuyght genoegh dat hy haar niet byſonder eygen is, en dat hy alle d'Eylanderen in het gemeen kan toegeſchreven worden: en indien ſy den naam van *Caraïbanen* eer gebruyken als eenigen anderen, ſprekende tot de Vreemde, dat is om dat inder daad ſy weten dat deſen naam de ſelve beſt bekent is: Maar dit en brengt niet mede dat ſy hem van de Spanjaarden hebben verkregen; het ſoude ſonder twijffel bewijſſelijker zijn te ſeggen, dat de Spanjaarden hem van haar geleert hebbende, hem vervolgens ſouden hebben gemeen gemaakt aan d'andere Europeanen. Maar in den grond is'er weynig aan gelegen watmen'er af gelooft: en yeder mach'er ſulk een gevoelen af hebben als het hem behagen ſal. Wy ſtellen ſlechts voor het gene ons waarſchijnlijkſt dunkt.

Wat belangt den oorſpronk van d'Eylandiſche *Caraïbanen*, de genen die'er tot noch toe van hebben geſproken, hebben ſoo weynigh licht gehad om haar

in dese duystere Al-outheyt te geleyden, dat om de waarheyt te seggen, sy'er slechts by den tast in hebben gegaan. Eenige beelden haar in dat sy van de Joden zijn voort gekomen, haar onder andere dingen grondende op dit, dat de bloed-vriendinnen der *Caraïbanen* haar natuurlijk tot vrouwen worden uytverkoren, en dat een gedeelte van haar geen Verkens-vleesch eten, noch van Schild-padden. Maar dit is de saak van oneyndigh verre gesocht, en op al te swakke waarschijnlijkheden. Daar zijn'er die haar af-komstigh doen wesen van de Have van *Caribana*, en die wanen dat sy'er uyt gesproten zijn. Maar dese meyning is niet gegrond als op d'eenige ontmoeting van de woorden van *Caribana* en van *Caraïbanen*, sonder eenige andere grond-vesting.

Andere seggen op eene enkele gissing, dat dese Wilden oorspronkelijk zijn van de groote Eylanden, en dat het niet lange is geleden dat sy de *Voor-eylanden* hebben bewoont, niet zijnde als ballingen, over-schietende, en af-gebrokene deelen: in een woord ontsnapte van de schrikkelijke moorderyen die de Spanjaarden deden toen sy *S^t. Domingo*, *Cubes*, *Jamayco*, en *Porto-Rico* in-namen. Maar de waarheyt van de Historye getuyght ons, dat van het beginsel dat *Amerika* ontdekt wierd, de *Voor-eylanden* waren beslagen en bevolkt door de *Caraïbanen*. En dat sy van stonden aan van de Spanjaarden wierden overvallen en qualijk gehandelt. Maar dat zedert de Spanjaarden heftigh te rugge gedreven zijnde, en veel ongemak door desen oorlogh gevoelende, sy eene soorte van vereeniging maakten met eenige onder haar: gelijk wy bysonderlijker sullen sien in het Hooft-stuk van hare oorlogen. Voeght hier by dat d'Indianen van *Coracao*, (die sonder tegen-spreken van dese ware ontsnapte zijn, en die onder haar noch levendige persoonen hebben, die woonden aan de Haven heden genaamt van het *Koeyen-eyland* in het Eyland *Hispanjola*, toen'er d'eerste Spanjaarden aan-quamen) niet een woord hebben van de *Caraïbaansche* tale in de hare, noch geenige wijse van doen waar uyt men soude konnen af-meten dat sy immer met de *Caraïbanen* eenige gemeenschap hebben gehad. Boven dat die van de groote Eylanden, die de vlucht mochten nemen, om de dwinglandye der Spanjaarden te ontkomen, wel beter gelegentheyt hadden om te vertrekken in die landen die beneden haar waren, en daar de geregelde en vaste winden haar na toe voerden, als tegen de wind op te klimmen, en haar alsoo haren vlucht te vertragen, haar blood te stellen tegen duysend gevaarlijkheden van de Zee, en hare reyse met twintigh-maal soo veel te verlangen. Want dit is een wonder wanneer Schepen soodanigh als de hare zijn, eene mijle op eenen dagh konnen vorderen. En het gebeurt somtijds wel aan groote Schepen die willen opklimmen, dat sy in drie uuren meer achter uyt drijven, als sy niet gevordert hadden in ses dagen. Wy weten van goede Stuer-lieden die drie maanden op

wegh zijn geweest om op-waarts aan te varen van den In-ham van *St. Domingo* tot *St. Christoffel*, in plaatse dat om van *St. Christoffel* tot *St. Domingo* af te dalen, men gewoonlijk niet meer van doen heeft als vier ofte vijf dagen ten hooghsten.

Wat belangt het gevoelen dat de *Caraïbanen* self van haren eygenen oorspronk hebben; sy alsoo onwetende in de gedenkenissen der Al-outheyt zijnde, als weynigh keurlijk op het toekomende, gelooven ten meesten deele gekomen te zijn van de *Calibiten* of *Galibis*, hare bond-genooten en groote vrienden, Bewoonderen van het Zuyderlijke *Amerika*, en gebueren van *d'Arouages*, of *Alouages*, in dat gewefte of in die Provincie die gemeenlijk word genaamt *Guyana*, of *Wilde Kust*. En die dese meyning aan-hangen, gronden haar op d'over-een-koming van de tale, van den Gods-dienst, en van de zeden, die gevonden word tusschen de Eylandische *Caraïbanen* en de *Calibiten*: hoewel ook dese over-een-koming kan ontstaan, ten deele uyt de bond-genootschap en de bysondere vriendschap die sy onder haar hebben, ten deele uyt de gebuerschap van de *Caraïbanen*, en ten deele uyt andere oorsaken die wy hier na sullen voorstellen.

Maar dese arme Eylandische Wilden, komen onder haar niet over-een, in het bysonder verhaal dat sy doen van hare afdaling, en van d'oorsake die haar heeft bewogen in dese Eylanden te komen, en sy konnen den tijd niet seggen: siet hier het gene die van *St. Vincent* en eenige andere hebben vertelt aan mijnen Heere *du Montel*, en dat hy ons in sijne keurige gedenk-schriften heeft laten sien. Alle de *Caraïbanen* waren ten anderen tijde de *Arouages* onderworpen, en gehoorsaamden aan haren Vorst. Maar een gedeelte onder haar dit juk niet meer konnende verdragen, wierden oproerigh. En om in ruste te mogen leven, verre van hare vyanden, soo vertrokken sy haar op de *Voor-eylanden*, die toen onbewoont waren, en quamen eerstelijk aan het Eyland van *Tabago*, dat een van de naaste by het Vaste-land is. Zedert hebben ook d'andere *Calibiten* de heerschappye van *d'Arouages* van haren halse geworpen; maar haar sterk genoegh vindende, of de selve lust niet hebbende als de voorgaande, soo bleven sy in haar land: En sy hebben'er haar altijd in bewaart tot op heden dat sy'er noch vry leven, doch als vyanden van de *Arouages*, soo hebben sy een al-gemeen Hooft-man uyt hare eygene Nacye die haar gebied. Sy zijn ook tot op dese uure gebleven bond-genoten en bysondere vrienden van de *Caraïbanen*.

Op dit selve verhaal is het datmen grond, en door dese af-sondering datmen uyt-leght den naam van *Caraïbanen*, gelijk of hy *Oproerige* beteykende, het zy dat hy onse *Voor-eylanderen* is op-geleght door *d'Arouages*, het zy dese Volkeren hem self hebben aan-genomen, om haar te verstrekken voor eene soorte van

zege-teyken, haar verheerlijkende in hare edele verlating, en in hare dapper-moedigheyt, die haar in vrede en in vryheyt heeft gestelt. Maar daar is niets anders van nooden om te toonen dat *Caraïbaan* niet te seggen is *Oproerige*, gelijk dat onder andere voor-stelt een seker Journaal van eenen Hollander, als dit, dat'er verscheyde Bevolkingen zijn in verscheyde gewesten van het Vaste-land van *Amerika*, het zy Noordwaarts, het zy Zuydwaarts, die niemant seght, nochte kan seggen, dat sy immer onder de macht van *d'Arouages* zijn geweest, en die ondertusschen den naam dragen van *Caraïbanen*. Dat soo'er onder haar zijn die haar tegen andere Opper-heerscheren hebben op-geworpen, en sedert weder met haar versoent zijnde, noch heden in het midden van haar leven onder den naam van *Caraïbanen*, gelijk wy dat terstont bysonderlijker sullen sien; dit geeft evenwel geene waarschijnlijkheyt dat hy *Oproerige* beteykent, dewijl dat dit haar eene verlepping van glory soude wesen, en een teyken van schande.

Maar die langen tijd met de Wilden van *Dominikus* hebben verkeert, vertellen dat die van dit Eyland achten dat hare Voor-ouderen gekomen zijn uyt het Vaste-land van tusschen de *Calibiten*, om den oorlogh te voeren tegens eene Nacye van *Arouages* die d'Eylanden bewoonden, dewelke sy t'eenemaal verstrooyden, met uytsondering van hare vrouwen, die sy voor haar selven namen, hebbende door dit middel d'Eylanden weder bevolkt. Waar door is, dat noch heden ten dage de vrouwen van d'Eylandische *Caraïbanen* in vele dingen eene af-gesonderde tale hebben van die der mannen, en in eenige dingen gelijk-luydende met die van *d'Arouages* van het Vaste-land. De gene die het Hooft van dese onderwinding was, gaf de verkregene Eylanden sijne vertrouwelingen. En die *Dominikus* in bedeeling was gevallen, noemden hem *Ouboutou-timani*, dat is te seggen Konink, en liet hem dragen op de schouderen van de sulke die d'Eylanderen noemen *Labouyou*, dat is te seggen Dienaren.

Daar is soo weynige sekerheyt en soo vele ongestadigheyt in alle dese vertellingen, en in andere diergelijke die dese arme onwetende op dit onderworpsel konnen doen, dat na het oordeel van die wijser zijn men waarschijnlijk daar weynigh grond-vest op mach rusten. Inder daad dese Wilden self spreken'er niet af als by geval en sonder beleyd, en gelijk lieden die droomen souden willen verhalen: soo weynigh sorghvuldigh zijn sy geweest in de overlevering van haren oorspronk: en sy wederspreken en verwerpen den eenen den anderen door de verscheydentheyt van hare verhalen. Wy sullen evenwel op het eynde van dit Hooft-stuk sien, het gene gelooflijk schijnt aan het meeste deel oorsaak gegeven te hebben om te gelooven dat sy van de *Calibiten* zijn gekomen.

In

In alle dese verscheydene gevoelens, die wy hebben by-gebracht of uyt de Schriften, of uyt de gesprekken van verscheydene, is'er dit loffelijkx, dat die haar ter baan brengen, de kennisse volgen die sy'er af hebben, en dat sy hare krachten in-spannen om al-oude en onbekende waarheden te verhelderen en t'ontknoopen. Maar gelijk de vertelling die wy gaan geven van den oorspronk der Eylandische *Caraïbanen*, is d'alleruytgebreydste en d'allerbysonderste, d'allerkeurighste en best met omstandigheden verrijkt van alle die tot noch te voorschijn zijn gekomen, soo houden wy haar ook voor d'allerwaarachtighste, en d'allersekerste, latende evenwel de vryheyt aan den scherpsinnigen Leser, soodanigh een gevoele te volgen als hy redelijkst sal vinden. Voorts, gelijk wy aan elk moeten geven den lof die hem toe-behoort, soo sal een yeder dese bysonderheden en dese lichten schuldigh zijn, aan de verplichtende gemeen-making, die'er ons van gedaan is door mijn Heer *Bristok*, Engels Edelman, een van d'allerkeurlijkste menschen der werelt, die onder sijne andere rijke kennissen, de talen van de *Virginianen* en van de *Floridianen* in volkomentheyt spreekt, hebbende gesien in sijne brave reysen alle d'Eylanden, en een groot deel van het Noorderlijke *Amerika*. Door dit middel is het dat hy naauwpuntigh heeft onderstaan op de plaatse self waar van wy gewach gaan maken, en door personen die'er kennisse af hadden, en die hem met versekering hebben gesproken, de volgende Historye van den Oorspronk onser Wilden, welke waarheyt hy altijd sal bevrijden, als het van nooden zijn sal.

De *Caraïbanen* zijn oorspronkelijk uyt het Noorderlijk *Amerika*, van datmen tegenwoordigh noemt de *Florides*. Sy zijn d'Eylanden komen bewoonen, na dat sy uyt het midden van *d'Apalachiten* zijn gegaan, onder de welke sy een langen tijd hebben gewoont. En sy hebben'er van haar volk gelaten, dat noch op heden den naam van *Caraïbanen* draaght. Maar haren eersten oorspronk is van de *Cofachiten*, die alleenlijk den naam veranderden, en wierden *Caraïbanen* genaamt in het land van *d'Apalachiten*, gelijk wy terstont gaan sien.

D'Apalachiten zijn eene machtige en edelmoedige Nacye, die noch tegenwoordigh bestaat in het selve gewest van de *Florides*. Sy bewoonen een schoon en groot land genaamt *Apalache*, waar van sy haren naam hebben ontfangen: en dat begint op de hooghte van drie-en-dertigh Graden en vijf-en-twintigh Minuten, Benoorden de Middel-lijn, en spreyd sich uyt tot aan den seven-en-dertighsten Graad. Dit volk is deelachtigh aan de Zee van de groote Golf van *Mexika*, of van het Nieuwe Spanjen, door het middel van eene Riviere, die haren sprong nemende uyt *d'Apalatische* Bergen, aan den voet van de welke sy woonen, na dat sy verscheyde schoone velden heeft bevochtight, haar eyndelijk aan de Zee komt over-geven, dicht aan d'Eylanden van *Takobago*. De

Span-

Spanjaarden hebben dese Riviere genaamt, *Rio del Spiritu Sancto*. Maar *d'Apalachiten* houden haar by haren eygen naam van *Hitanachi*, die in hare tale beteykent, *schoon en aangenaam*. Aan de zijde van den Opgank zijn sy af-gescheyden van alle d'andere Nacyen, door hooge en lange bergen, die het grootste gedeelte van het jaar op haren top met sneeuw bedekt zijn, en die haar af-sonderen van de *Virginie*. Aan d'andere zijde palen sy aan verscheyde kleyne Volkeren, die haar alle vrienden en bond-genooten zijn.

Dese *Apalachiten* verheerlijken haar hier in dat sy hare Bevolkingen tot wel diep in *Mexika* hebben uyt-geset. En sy toonen noch heden een groote wegh te lande, langs den welken sy seggen dat hare troepen gingen om haar derwaarts te begeven. D'Inwoonderen des lands noemden haar op hare aankomste *Tlatuici*, dat beteykent *Berghaarts*: want sy waren grof-lijviger en kloekmoediger als sy-lieden. Sy plaatsten haar in een quartier de plaatse van hare geboorte gelijk zijnde, gelegen aan den voet der bergen, in een vruchtbaar land; alwaar sy eene Stad bouwden van de selve vorm en gedaante als die daar sy waren uyt-gegaan, dewelke sy noch heden in hebben. Sy zijn daar soodanigh vereenight door huwelijken, en door andere banden van vrede, dat sy niet meer als een Volk met haar maken. En men soude haar niet konnen onderscheyden soo sy niet eenige woorden van hare gewoonlijke tale hadden behouden, dat is het eenigh onderscheyt 't gene men in haar bespeurt.

Na dat *d'Apalachiten* dese Bevolking hadden gemaakt, de *Cofachiten* die meer na het Noorden van *Amerika* woonden, in een moerassigh land, en by-na onvruchtbaar, en die tot daar toe in goede eenigheyt met haar hadden geleeft, wetende dat sy alsdoen ontbloot waren van hare beste en dapperste mannen, namen waar de gelegentheyt die haar gunstigh was, om het op dese *Apalachiten*, hare gebueren te munten, en haar uyt hare woonplaatsen te verjagen, of ten minsten met haar te deelen het land dat sy bewoonden, na dat sy haar daar Meester af hadden gemaakt. Desen aanslagh seer behendighlijk aangeleyd zijnde geweest onder de Hoofden van de *Cofachiten*, soo verkondighden sy hem daar na door alle hare steden, en deden hem mede-stemmen van alle de Hoofden der Huys-gesinnen, die, in plaatse van d'aarde in het beginsel van de Lente te bouwen, en met *Maïs* [zijnde eene soorte van grof koren, en die groote ayren die wy *Turksche tarw* noemen t'eenemaal gelijk] te bezaayen, gelijk sy op yeder jaar gewoon waren te doen; nu hare bogen, hare pijlen, en hare knodsen bereydden: en na dat sy het vyer in hare Dorpen hadden aan-gestéken, en haar voorsien met een weynighjen voor-raat die sy van de voorlede Winter hadden over-gehouden, begaven sy haar te velde met hare vrouwen en hare kinderen, en alle den kleynen toe-stel die sy hadden, met voornemen van te

sterven

ſterven of t'overwinnen, dewijl dat ſy op haren wegh niet konden weder-keeren, en te rugge komen op eene plaatſe die ſy hadden verwoeſt en ontblood van alle ſoorten van gemakken.

In deſe toe-ruſting quamen ſy wel haaſt aan de grenſen van hare gebueren. *D'Apalachiten* die nergens minder aan gedachten als eenen Vyand op den halſe te ſien, waren toen bêſig met haren *Maïs* te planten, en de wortelen die tot haar gewoonlijk voedſel dienen. De genen die woonen aan het groote Lek, dat leyd aan den voet der bergen, en dat ſy in hare tale noemen *Theomi*, beſpeurt hebbende dit machtigh leger dat op haar quam in-ſtorten, vertrokken haar terſtont op de gebuerige bergen, en lietẽ hare Dorpen en haar Vee in de beſcheydentheyt van den vyand; daar na gingen ſy van daar dwers door het boſch, de tijding van deſen in-breuk brengen aan de Steden die in de Valleyen zijn, tuſſchen d'eerſte bergen, daar hem onthiel de *Paracouſſis*, die de Konink van het land is, met alle d'aanmerkelijkſte machten van ſijnen ſtaat. Op deſe ſoo ſchielijke en onverwachte tijding, dede deſen Vorſt, terwijl dat hy hem bereydde om den vyand te gaan ontmoeten, de toe-gangen van de bergen beſetten, daar die allergereedſt tot deſe uyt-voering waren, en leyde hinder-lagen in verſcheyde plaatſen van de groote boſſchaadjen, die zijn tuſſchen het groote Lek en de bergen, en de welke men moet door-gaan om te komen in eene ſchoone en wijd-ſtrekkende vlakte, die meer als tſeſtigh mijlen lang is, en ontrent tien breed; alwaar de woon-plaatſen van de voornaamſten des lands zijn, en d'alleraanſienlijkſte Steden van den Staat.

Terwijl dat de *Coſachiten* haar bêſigh hielden met de berooving van de huyſen die ſy hadden gevonden by het groote Lek, hadden *d'Apalachiten* middel haar te bereyden om'er t'ontfangen. Maar ſy, in plaatſe van te kieſen de gewoonlijke ſporen en wegen die geleyden na het platte land, dat tuſſchen de bergen is, gelijk wy hebben geſeght; na dat ſy de vrouwen en de kinderen hadden gelaten by het groote Lek, met eenige troepen die ſy van haar leger afſneden om'er te bewaren, geleyd zijnde door eenige *Apalachiten* die ſy hadden overvallen, viſſchende in het groote Lek, ſoo gingen ſy dwers door de boſſchen, over de bergen, en door de dalen, daar ſelf de wilde Bergh-geyten ter naauwer nood ſouden hebben konnen klauteren, en begaven haar in het herte en in het middel-punt des lands, in eene Provincie genaamt *van de Amaniten.* Sy overvielen ſonder wederſtant d'eerſte plaatſen, die ſy alleenlijk vonden bewaart van de vrouwen, en van de kinderen, en van eenige oude die den Konink niet hadden konnen volgen, dewelke met ſijn volk den vyand was gaan verwachten op de gewoonlijke toe-gangen die na het land geleyden.

De *Cofachiten*, siende dat haar aanslag so wel was uytgevallen, en dat'er groote schijn was dat in weynigh tijd sy haar meester van het gantsche land souden maken, dewijl haar begin soo gelukkigh hadde geweest, setten hare vermeesteringen terstont verder uyt, en wijk-steden hebbende waar in sy goede mannen in besetting hadden gelaten, soo trokken sy der *Apalachiten* Koning te gemoet, met voornemen van hem te bevechten, of ten minsten hem te verplichten dat hy haar soude laten een vreedsamigh gebruyk van een gedeelte des lands. De *Apalachijt* was uytmuntende verbaast, als hy verstont dat de vyand, die hy op de grensen en de gewoonlijke toe-paden des lands wachtede, alreets hadde in genomen eene Provincye die was in het middel-punt van sijne Staten, en dat hy besettinge in d'alleraanmerkelijkste steden en plaatsen hadde gelaten. Niettemin, gelijk hy kloekhertigh en moedigh was, soo wilde hy besoeken of het lot van de wapenen hem soo gunstigh soude zijn als hy sijne sake goed en rechtveerdigh geloofde te wesen. Hy daalde dan met de sijne van de bergen daar hy ter neder was geslagen: en na dat hy sijn volk tot den strijd hadde geprikkelt, besprong hy fellijk den voor-tocht van de *Cofachijten*, die was komen besien hoe dat hy sich al hield. Na dat sy van wederzijden alle hare pijlen hadden verschoten, wierden sy hands-gemeen; en hare knodsen genomen hebbende, gebeurde daar eene groote moord onder de twee legeren, tot dat de nacht haar gescheyden hebbende, de *Cofachiten* gewaar wierden dat sy vele van de hare hadden verloren in dese ontmoeting, en bevonden dat sy een volk hadden te bevechten dat strijdbaarder was als sy haar hadden in-gebeeld: en by gevolgh dat sy beter souden doen met het selve minnelijk af te handelen, als dat sy in een vreemd land hare troepen noch een-maal souden wagen.

Sy namen dan voor des anderen daaghs 's morgens Af-gesanten aan den Koning van *d'Apalachiten* te senden, om hem voorwaarden van Vrede voor te stellen, en om by sake van weygering (ontveynsende het verlies dat sy in het laatste gevecht hadden geleden) hem den oorlogh aan te seggen, en hem te laten weten dat hy hem van dien stont aan bereyd soude houden om haren aan-val af te wachten, die wel veel heviger soude zijn als die hy den voorgaanden dagh hadde ondervonden, om dat hare machten alsdoen alle waren vereenight. De *Paracoussis* van *d'Apalachiten* hebbende dese Af-gesanten gehoort, versocht dien dagh om hem op hare voorstelling van vrede te beraden. En voorts, haar ook af-gevordert hebbende de leden en de voorwaarden onder de welke sy met hem wilden handelen, in sake dat hy tot eene vrede was gesint, soo seyden sy tot hem dat sy haar land hadden verlaten met voornemen om haar te plaatsen, of door vriendschap, of door geweld, in dit goed en vet land dat hy besat: En dat soo het eerste van dese middelingen hem behaaghden, sy hem versochten

een

een ſelf Volk met *d'Apalachiten* te maken, haar land te bewoonen, en het te bouwen; en aldus te vervullen de lêdige plaatſen der gener onder haar die ſedert korteling waren af-gewêken, om verre van daar eene nieuwe Bevolking te gaan planten.

De *Apalachyt* vergaderde ſijnen Raad op deſe voorſtellingen; en daar van d'opening gemaakt hebbende, vertoonde hy dat het leger van de *Coſachiten* haar verhinderde den byſtant die ſy verwachten mochten van andere Provincyen, die niet hadden gereet geweeſt om met haar tot deſen oorlogh op te trekken. Dat door het ſelve middel de door-tocht van de leef-tochten haar geheelijk was geſloten. Dat de vyand meeſter van het Veld was; en dat ſonder ſlagh of ſtoot hy gekomen was in eene van de beſte Provincyen van den gantſchen Staat, alwaar hy hadde in-genomen de plaatſen van het grootſte gewicht. En dat hoewel hy in den voorgaanden dagh hadde beſpeurt d'onvergelijkelijke getrouwigheyt en kloekmoedigheyt van de ſijnen in het beſpringen en in het bevechten van de vyanden, op de welke ſy ſeer aanmerkelijke voordeelen hadden wegh gedragen, evenwel deſe gelukkige uytkomſt was gekocht geweeſt met het verlies van ſijne allerdapperſte Hooft-mannen, en beſte Soldaten; by gevolgh datmen moeſt beraadſlagen om het overſchot des Koninkrijkx te behouden, verſparende wat'er noch van de keure des volkx overigh was. En dewijl dat de vyanden ten eerſten voorwaarden van vrede voor-ſtelden, dit wijſelijk ſoude zijn gedaan daar na te luyſteren, ſoo dit konde geſchieden ſonder na-deel van haren roem, en van de groote vermaartheyt die ſy noch tot alſdoen hadden verworven. Voorts dat het land dat in verſcheyde plaatſen woeſt was, door het over-gaan van een gedeelte haar'er Inwoonderen, groot en vruchtbaar genoegh was om haar alle te voeden.

Alle de Hoofden der *Apalachiten* hebbende de voorſtelling van haren Konink gehoort, en oordeelende dat het niet en was de bloo-hertigheyt die hem verplichteden om te hellen na de kant van middelinge, met de *Coſachiten*, aangeſien dat hy den voorgaanden dagh hem in het allerdikſte van den ſtrijd hadde laten vinden: maar dat het was d'eenige begeerte die hy hadde om haar niet al te onbedachtſaam in gevaar te ſtellen, en ſijn volk te behouden, het welke alreede in prooye was van den vyand die eene van d'allerbloeyenſte Provincyen beſet hield. Hebbende ook tijding bekomen door eenige loopers die haar in het leger van den Koning hadden geworpen langs af-geſcheydene wegen, en die quamen van de Steden, daar de *Coſachiten* hare beſettingen in hadden, dat ſy de vrouwen en d'oude-mannen die ſy'er hadden gevonden met groote ſachtigheyt en eerbiedigheyt handelden; onderſchreven ſy eendrachtelijk het gevoelen van den Vorſt, en antwoorden datmen tot eene goede be-

vrediging moest verstaan, en het soodanigh aan-leggen dat de voorwaarden daar van de voordeelighste mochten zijn, na de tegenwoordige gelegentheyt van hare saken dat konde toe-laten. En na dat sy dit beslotene voornemen hadden mede-gestemt door haar *Ha ha,* dat het teyken is van de toe-juyching en de bekrachtiging die sy gewoon zijn aan hare beraadslagingen te geven, soo beteykende sy het aan d'Af-gesanten van de *Cosachiten,* die het met ongedult verwachteden.

Dese tijding gebracht zijnde in het leger-veld van de *Cosachiten*, ontfingen sy die met vreughde, gelijk als over-een-komende met het eynde dat sy haar hadden voor-gestelt, toen sy den oorlogh onderwonden, en haar land verlieten. Sy bestemden dan van stonden aan eenige uyt de voornaamste onder haar om met *d'Apalachiten* te beramen de middelen van desen vrede, en om'er alle de leden van over te geven. Dese Uyt-gesondene gekomen zijnde ter plaatse daar de Vorst der *Apalachiten* haar verwachteden met de voornaamste van sijn Hof, geseten op eenen zetel wat meer verheven als d'andere, en bekleed met rijkelijke pelteryen, wierden sy beleefdelijk ontfangen. En sit-plaatse genomen hebbende, dede de Conink haar aan-bieden te drinken van eenen sekeren drank *Caßine* genaamt, uyt eenen kop daar af hy d'eerste proefde. Alle die van den Raad dronken volgende: en daar na begondemen wederzijdigh te handelen van de bevrediging op dese voorwaarden.

Dat de *Cosachiten* souden woonen onder-een gemengt in de Steden en de gehuchten van de *Apalachiten.* Dat sy in alle dingen souden gehouden en geacht zijn als Natuurlijke des Lands. Dat sy de selve vryheden geheel souden genieten. Dat sy den Koning onderworpen souden wesen gelijk d'anderen. Dat sy den Gods-dienst en de gewoonten van het land souden aan-nemen. Of soo sy dit liever hadden, *d'Apalachiten* souden haar in-ruymen de schoone en groote Provincye van *Amana,* om die in eygendom en bysonder te besitten, volgende de scheyd-palen die haar souden worden gestelt, evenwel op voorwaarde, dat sy den Konink van *Apalacha* voor Opper-gebieder souden erkennen, en dat in het toekomende sy hem alle jaren de redelijke onderdanigheden souden bewijsen.

Dese vereeniging wierd aldus over en weder vast gestelt, en gevolght met wederzijdige toe-roepingen. En weynigh tijd na dat d'Uyt-gesondenen van de *Cosachiten* aan haar Hooft en aan sijnen Raad rekenschap van hare handeling hadden gedaan, en dat sy hadden aan-geboden de keure die haar was gegeven van hare wooningen te mengelen met die van *d'Apalachiten,* of alleen en in eygendom te besitten de Provincye daar sy waren in-gevallen, soo aan-vaarden sy met eene gemeene toe-stemming het eygendom van dese Provincye van *Amana,*

na, van de welke de Konink der *Apalachiten* haar ſelf in vreedſame beſitting ſtelde. De vrouwen, de kinderen, en d'oude lieden, die'er waren gebleven, terwijl dat de mannen die ten oorlog bequaam waren, haren Prins waren gevolgt geweeſt, wierden in d'andere Provincyen over-gebracht, waar de Konink haar eene vaſte woonplaatſe aan-wees, voor haar en voor alle de dappere mannen van de ſelve Provincye, die haar hadden begeven om de vyanden te rugge te drijven, en om den ſtaat te behouden. Na het welke de twee partyen de wapenen ter neder leyden: En de *Coſachiten* gingen hare vrouwen, hare kinderen, haar vee, en hare toe-ruſting, en de Soldaten halen die ſy hadden gelaten by het groot Lek *van Theomi*: en verheughden haar alle te gader in de Steden van hare wooning om het ſchoone land dat ſy hadden verworven, gelijk ſy dat te voren hadden beworpen.

D'Apalachiten noemden ſedert dien tijd *Caraïbanen*, deſe nieuwe gaſten die haar tegen alle meyning en onverwacht waren over-gekomen, om de breſſe te heelen die gemaakt hadde geweeſt door de bevolking van hare lieden in een ander geweſt van *Amerika*. Dit woord van *Caraïbanen* beteykent in hare tale *By-gevoeghde lieden*, of *ſchielijke* en *onvoorſiens over-gekomenen*, *Uytheemſchen*, of *ſterke en ſtrijdbare mannen.* Gelijk om te ſeggen dat een kloekmoedigh volk, dat ſy niet verwachteden, haar was over-gekomen, en haar was toe-gevoeght geweeſt. En deſe naam bleef aan deſe nieuw-gekomenen, in plaatſe van die van *Coſachiten*, die niet behouden wierd als van eenige ſwakke en katijvige Huys-geſinnen, die meer Noordwaard van de *Florides* waren, en die na den uyt-tocht van de ware *Coſachiten*, haar land in-namen, en wilden ook doorgaan onder den naam van de genen die hare voor-ſaten in de beſitting van dit land hadden geweeſt. Terwijl dat aan den anderen kant deſe ware *Coſachiten* wierden bekent onder den naam van *Caraïbanen*, in de Provincye van *Amana*. En onder deſen naam is het ook dat wy voortaan ſullen ſpreken van haar en van de Bevolkingen die ſy ſedert dien tijd hebben gemaakt.

Deſe twee Nacyen haar dus vereenight hebbende om hare geſchillen ten eynde te brengen, en eenen wreeden oorlogh t'eyndigen, die alle beyde ſoude mogen hebben verwoeſt, leefden volgende verſcheyde jaren in goede onderlinge eendracht d'eene met d'andere. Maar na dat de *Caraïbanen* waren aangewaſſen tot een groot getal in het land dat ſy door de wapenen hadden verkregen, ſoo wilden ſy niet aan-vaarden den Gods-dienſt van *d'Apalachiten* die de Son aan-baden, gelijk wy het hier na ſullen gaan ſeggen, noch haar laten vinden by hare plechtigheden, in den Tempel die ſy hadden in de Provincye van *Bémarin*, daar het Hof was; noch eyndelijk aan den Konink op-dragen d'onderdanigheden die ſy hem ſchuldigh waren voor de Provin-

cye die ſy hadden in-genomen, volgende hare belofte en hare handeling.

Dit gebreken in woorden van de zijde der *Caraïbanen*, en deſe daad van meyn-eedigheyt was d'oorſaak van verſcheyde bloedige oorlogen, die daar tuſſchen deſe twee Nacyen op-ſtonden. De *Caraïbanen* waren van alle kanten omringt van hare tegen-ſtrijderen, die haar ſoodanigh beſetteden dat ſy haar in geeniger wijſe konden uyt-breyden, En *d'Apalachiten* hadden in het herte van haren Staat eenen wreeden en onverſoenlijken Vyand, die haar altoos in krijghs-geſchrey behield, en haar verplichte om altijd in de wapenen te weſen. Terwijl d'een en d'andere terſtont verwonnen, en terſtont verwinnelijk na dat het lot van den oorlogh dagelijkx gebeurt en toevalligh is, een droevigh leven leyde, en dikwils om dat ſy d'aarde niet hadden konnen bouwen, of om dat ſy d'een des anders velden hadden bedorven, een weynigh voor d'inſameling, ſoo vervielen ſy in eenen uyterſten hongers-nood, die onder haar meer lieden dede ſterven als de knodſe en de pijlen.

Sy brachten in deſe betwiſtingen en in deſen oorlogh meer als eene eeuwe door. Geduerende de welke de *Caraïbanen* die tot Hooft en tot Konink van hare Nacye hadden een van hare ſtrijdbaarſte Hooft-mannen, die ſy *Ragazim* noemden, haren Staat vergrooteden met eene andere Provincye, die haar gegebuerigh was na de zijde van den Middagh, en die genaamt word *Matika*, dewelke de bergen tuſſchen beyde door-borende met eene opening, die eene waterſtorting ontfangt vallende van de ſelve bergen, haar daar na uyt-ſpreyd na den Ondergang, tot aan de Riviere, die haren oorſpronk nemende uyt het groot Lek, na dat ſy verſcheyde Eylanden heeft gemaakt, en verſcheyde Provincyen bevochtight, haar eyndelijk gaat werpen in den Oceaan. Deſe beroemde Riviere is het die onſe Francoyſchen genaamt hebben *de May*, en die *d'Apalachiten* genaamt hebben *Baſainim*, dat beteykent in hare tale *Wel-luſtige Riviere*, of *overvloedigh in viſſchen*. De *Caraïbanen* hare grens-palen aldus uytgeſet hebbende, en hare vyanden de hare doen in-trekken, maakten voor eenige jaren eene ſoorte van beſtant met *d'Apalachiten*, die vermoeyd zijnde van ſoo vele oorlogen, en af-gemat door het verlies van eene aanmerkelijke Provincye, van hare zijde gewilligh verſtonden tot deſe op-houding van wapenen, en van alle daden van vyandſchap.

Maar deſe *Apalachiten* die van ſpijt berſteden om dat ſy haren Staat van eene vermaarde Provincye ſagen gekort-wiekt, winſte trekkende uyt de gunſtige gelegentheyt van dit beſtant, hielden verſcheyde reyſen heymelijke raadſlagen, hoe dat ſy grooter voordeelen op de *Caraïbanen* ſouden mogen wegh dragen, als ſy tot alſdoen niet hadden gedaan. En na dat ſy door hare droevige onderwindingen hadden erkent, dat ſy hare ſaken niet veel hadden bevordert

met

met hare vyanden opentlijk en gewapender hand aan te tasten, soo besloten sy haar door loosheyt t'onderdrukken, en hier toe te soeken alle de middelen die haar onder elk-ander konden verdeelen, en haar ongevoeligh wikkelen in eenen burgerlijken en inlandischen oorlogh. Desen raad aangenomen zijnde en algemeenlijk van alle toe-gestemt: hare Priesteren, die onder haar in hooge achting zijn, en die stemmen hebben in hare allergewichtighste vergaderingen, verschaften hier toe aan haar wel haast de verrichtingen, en bliesen haar de middelen in die soodanigh waren.

Sy hadden bespeurt dat dese lieden, die haar in haar eygen land waren komen overvallen, sonder Gods-dienst waren, en sonder kennisse van eenige Godheyt, aan de welke sy eenigen openbaren dienst op-droegen, en dat sy alleenlijk vreesden eenen boosen Geest, die sy *Mabouya* noemden, om dat hy haar somtijds quelde: maar dat sy hem ondertusschen geenige onderdanigheyt bewesen. En daarom was het dat van d'eerste jaren haar'er aan-komste, geduerende de welke sy in goede eenigheyt met haar hadden geleeft, sy haar hadden willen brengen om na haar voor-beeld de Son te erkennen voor den Opperften bestierder van de Werelt, en hem aan te bidden gelijk God. Dese vermaningen en dese onderwijsingen hadden geweldigh diepe in-druksels gemaakt in de geesten van de voornaamste onder de *Caraïbanen*. In-voegen dat, ontfangen hebbende d'eerste grond-regelen van desen Gods-dienst, geduerende de jaren dat hare wederzijdige eendrachtigheyt plaatse hadde gehad, vele de Provincye van *Amana* verlieten, in de welke sy woonden, om te gaan in die van *Bêmarin*, die de voornaamste is van *d'Apalachiten*, van waar sy klommen op den bergh van *Olaimi*, op de welke *d'Apalachiten* hare plechtige Offeranden doen. En in hare na-volging hadden sy mede deelachtigh geweest aan dese plechtigheden en aan desen dienst. Dese Priesteren die *d'Apalachiten* noemen *Iaoüas*, dat te seggen is, *Mannen Gods*, wisten dat de zaden van den Gods-dienst soo lichtelijk in het herte van de menschen niet verstikt worden, en dat hoewel de lange oorlogen die sy met de *Caraïbanen* hadden gehad, daar van d'oeffeningen hadden verhindert, het haar gemakkelijk soude zijn de selve in haar weder op te wekken, en by maniere van spreken, dese vonken van kennisse, die onder d'assche waren verborgen, weder aan te steken.

Het bestant en d'ophouding van alle vyandlijke daden, dat vast gestelt was geweest tusschen de twee Nacyen, boden hier toe eene gunstige gelegentheyt. Daarom berade haar de Priesteren van de Son, met het behagen van den Konink, onder de *Caraïbanen* te doen verkondigen, dat in het beginsel van de maant van Maart, die sy *Naarim* noemen, sy eenen plechtigen dienst souden doen ter eeren van de Son op den hoogen bergh, en dat desen dienst gevolght

soude

ſoude worden met ſpelen, met gaſt-malen, en met geſchenken, die de Konink mildelijk ſoude geven aan de mede-helperen. Deſe plechtigheyt was niet nieuw onder *d'Apalachiten*; de *Caraïbanen* konden hier uyt niet achterdochtigh van bedrogh weſen, noch eenige vreeſe hebben van overvallen te worden. Want ſy hadden deſe geweldigh oude gewoonte onder haar, van buyten gemeene gebeden aan de Son te doen in het beginſel van deſe maant van *Naamin*, dat beſtiptelijk den tijd is als ſy hare *Maïs* hebben geſaayt. Sy doen deſen dienſt om aan de Son te verſoeken dat hy wil doen ſchieten, op groeyen, en rijpen het gene ſy aan ſijne ſorgen hebben bevolen. En ſtellen de ſelve ſaak in het werk op het eynde van May; ter welker tijd ſy den eerſten oegſt hebben in-geſamelt, om hem dankbaarheyt te bewijſen voor de vruchten die ſy gelooven van ſijne hand ontfangen te hebben. Behalven dit, de *Caraïbanen* wiſten, dat geduerende deſe Vyer-dagen *d'Apalachiten* hare bogen en hare pijlen aan den haak hingen; dat dit onder haar eene groote miſdaad ſoude zijn de wapenen in haren Tempel te dragen, en aldaar de minſte betwiſting te verwekken; en dat in die dagen d'allergrootſte vyanden haar bevredighden, en alle hare vyandſchap af-leyden. Sy twijffelden ook geenſins dat d'opentlijke trouwe, en de belofte plechtelijk gedaan, niet onſchendelijk ſouden gehouden worden.

In deſe verſekering, bereydeden ſy haar om op den geſtelden tijd in *Bêmarin* over te gaan: en om van hare zijde aan d'openbare verheuging mede behulpſaam te weſen, tooyden ſy haar ſoo cierlijk op als het haar mogelijk was. En hoewel dat alſdoen ſy gewoon waren haar geweldigh licht te kleeden, en haar lichaam by-na naakt te vertoonen, evenwel om haar te ſchikken na de wijſe van leven haar'er gebueren die ſy gingen beſoeken, ſoo ſtelden ſy te werk alle de pelteryen, de beſchilderde vellen, en de ſtoffen die ſy hadden, om hare kleederen te maken. Sy vergaten ook niet hare aangeſichten, hare handen, en alle de naaktheden die ſy mochten vertoonen, te beſchilderen met een glinſterend root: en ſy bekroonden haar met hare rijkelijkſte kranſen, geweven en byeen gevlochten van d'onderſcheydene vederen der allerſchoonſte vogelen des lands. De vrouwen willende van hare zijde deel hebben in de plechtigheyt, deden alles wat ſy vermochten om haar aangenaam te maken. De ketenen van Zee-gehoornte van verſcheyde verwen, d'oor-behangſelen, en de hooge mutſen verrijkt met blinkende en dierbare ſteenen, die de water-ſtortingen met haar van d'allerhooghſte bergen af-ſlepen, gaven haar eenen uytmuntenden luyſter. In deſe toe-ruſting vongen de *Caraïbanen* deſe Pelgrimaſie aan, ten deele door nieuwſgierigheyt, ten deele door eene ydele begeerte om haar te doen ſien, en eenige door eene beweging van Gods-dienſt: En om geen

ach-

achterdocht te geven aan die haar ſoo minnelijk hadden genoodight, verlieten ſy hare bogen, pijlen, en knodſen, en gingen in de Provincye van *Bêmarin* met eene enkele wandel-roede, ſingende en ſpringende, gelijk ſy alle uytnemende blygeeſtigh, en van vrolijke ſinnen zijn.

Van d'andere zijde *d'Apalachiten* verwachteden haar met goeden aandacht: en volgende d'order die ſy hadden gekregen van haren Konink, die *Teltlabin* genaamt was, wiens geſlacht noch heden onder dit volk het gebied voert; ſoo ontfingen ſy beleefdelijk alle die tot dit Offer quamen. Self al van d'inkomſte der *Caraïbanen* in hare Provincye, deden ſy haar ſulk een openhertigh onthaal als of ſy hare broederen hadden geweeſt, en dat'er nimmer onder haar eenigh geſchil ontſtont: ſy boden haar aan van hare land-lekkernyen en maaltijden langs den wegh, en geleyden haar tot aan de Koninklijke Stad, die ſy noch heden *Melilot* noemen, dat is te ſeggen *de Stad van den Raad*, om dat dit is de woonplaatſe des Koninkx en van ſijn Hof-geſin. De Hoofden van de *Caraïbanen* wierden prachtelijk onthaalt aan het Koninklijk Palays; en die van de gemeente by d'Inwoonderen van de Stad, die niets verſpaarden van alles wat mochte behulpſaam weſen tot de voldoening en de vrolijk-making van hare gaſten.

Op den dagh, toe-geëygent aan het Offer van de Son, de Konink der *Apalachiten* met ſijn Hof-geſin, dat merkelijk was aan-gegroeyt door d'aankomſte der *Caraïbanen*, en met een groot getal der Inwoonderen van d'andere Provincyen, die tot het Feeſt gekomen waren, klom des morgens heel vroegh op den top des berghs van *Olaïmi*, die maar eene kleyne mijle van de Stad is af-gelegen. Deſen Prins, na de gewoonte des lands, wierd gedragen in eenen zetel op de ſchouderen van vier groote mannen, geleyd door vier andere van de ſelve hooghte, om de plaatſe te bekleeden als d'anderen moede ſouden zijn. Voor hem gingen verſcheyde Fleuyt-ſpeelderen en andere Muyſijkale inſtrumenten. In deſen prachtigen toeſtel quam hy aan op de plaatſe tot deſe byeen-komſten geſchikt: En als de plechtigheyt was gedaan, ſchonk hy met veel ruymer mildheyt de kleederen en de pelteryen als hy in diergelijke ontmoetingen wel gewoon was. Boven al, ſtrekte hy ſijne mild-dadigheyt uyt over d'aanſienlijkſte onder de *Caraïbanen*: en in ſijne navolging d'alleronbekrompenſte van ſijn volk deelden ook geſchenken aan alle die van deſe Nacye waren, die met hare tegenwoordigheyt hare gevierde Offerhande hadden vereert. In-voegen dat'er van de *Caraïbanen* niet een was die niet weder keerde genoeght, en op-gepronkt met eenigh lievery. Na dat ſy van den Bergh waren af-gedaalt, verſamelde men haar noch by-een, en onthaalden haar, met alle ſoorten van betuygingen van goedwilligheyt, in alle de huyſen der *Apalachiten*.

lachiten, in het midden van de welke ſy moeſten door-gaan om in haar quartier weder te keeren. Eyndelijk, om haar tot een tweede beſoek te prikkelen, ſoo verſekerde men haar van wegen den Konink en van ſijne Bevel-hebberen, dat ſy altijd met eene gelijke genegentheyt ſouden onthaalt worden, indien ſy begeerden haar vier-malen des jaars met haar te laten vinden op de ſelve plechtigheden.

De *Caraïbanen* weder gekeert zijnde in hare Provincye, konden de goede ontfangenis diemen haar hadde gedaan niet genoegh prijſen. De genen die het huys bewaart hadden, verrukt zijnde in ſoo vele rijkelijke geſchenken te ſien, die hare Mede-borgeren van hare reyſe hadden met haar gebracht, namen van alſdoen aan het voornemen van den ſelven tocht op d'eerſt-komende feeſte te doen. En de dagh die daar toe geſchikt was, vervallen zijnde, was'er ſulk een groot gedrang onder haar om te gaan, dat indien haren *Cackes* daar geene order in hadde geſtelt, de Provincye hadde onvoorſien geweeſt van Inwoonderen. *D'Apalachiten* volherdeden ook haar onthaal en hare geſchenken: en ſy waren af-gonſtigh onder haar wie de *Caraïbanen* meer plichten ſoude bewijſen. Hare Prieſteren, die wiſten waar toe deſen looſen ſtreek eyndelijk ſoude uyt-loopen, bevalen haar geen ding meer als de volherding van deſe goede gedienſtigheden, die ſy ſeyden ſeer aangenaam aan de Son te weſen.

Drie jaren liepen door in deſe beſoeken: ten eynde van de welke *d'Apalachiten* die uyt-geput waren in mild-dadigheden wegens hare gebueren, ſiende dat ſy hare genegentheden machtelijk hadden gewonnen, en dat het grootſte deel ſoo yverigh was in den dienſt van de Son, dat niets bequaam ſoude weſen haar in het toekomende te doen verlieſen, de diepe gevoelens die ſy van ſijne Godheyt hadden begrepen, namen voor, hier toe aan-geſtookt zijnde door de Prieſteren, aan welkers raad de Koning en alle het Volk geweldigh hingen, dewijl het beſtand verloopen was, de gelegentheyt te ſoeken om de *Caraïbanen* weer van nieuws den oorlogh aan te ſeggen, en haar den toe-gang van hare plechtigheden te doen verbieden, ſoo ſy, gelijk ſy-lieden geene openbare belijdeniſſe wilden doen van de Son voor God te houden, en haar quijten in de belofte ten anderen tijde aan haar gedaan van den Konink van *Apalache* voor Opper-heer t'erkennen, en hem onderdanigheyt te bewijſen voor de Provincye van *Amana,* in de welke ſy woonden, gelijk die van hem houdende.

De *Caraïbanen* waren verdeelt op deſe voor-ſtelling. Want alle die gebracht waren tot d'aanbidding van de Son, oordeelde datmen *d'Apalachiten* moeſte genoegen, ſeggende dat indien ſy'er al door haar woord niet toe verplicht waren, ſy het gehouden ſouden zijn te doen om haar niet t'ontblooten van de vrye oeffening des Gods-dienſts van de Son, in het mede-helpen

aan d'offeranden die ſy tegenwoordigh niet konden verlaten ſonder leet-weſen. De *Cacikes*, en het grootſte deel van d'aanſienlijkſte onder de *Caraïbanen*, ſeyden in het tegendeel, dat ſy haren roem, en de heerlijkheyt van alle de vorige overwinningen niet wilden verſlenſen, door eene ſchandelijke vrede, die onder den dek-mantel van Gods-dienſt haar onderdanen van *d'Apalachiten* ſoude maken. Dat ſy vry-geboren waren, en dat in deſe hoedanigheyt ſy uyt het land van hare geboorte waren getrokken, en haar hadden in-gedrongen tot in een beter door de dapperheyt van hare wapenen. Datmen deſe dierbare vryheyt voor altoos moeſt beſchermen, en die vaſt bebolwerken met ſijn eygen bloed, indien het van nooden was. Dat ſy de ſelve waren die ten anderen tijde *d'Apalachiten* hadden gedwongen om haar in eygendom te verlaten d'alleraanmerkelijkſte van hare Provincyen, die was het middel-punt en gelijk het ooge van haren Staat. Dat ſy van die edelmoedigheyt niets hadden vermindert: en dat het'er ſoo verre af was dat deſe dapperheyt uyt-gebluſcht ſoude zijn, dat in het tegendeel ſedert korteling ſy haar gebied hadden doen aan-waſſen, met een ſchoone en groote uytſtrekking van land, het welke hare palen uyt-breyde en haar dagh en opening gaf tot aan gene zijde van de bergen die haar te voren beſloten. Dat aldus wegh gerukt hebbende alles wat hare voornemens mochte tegen-ſtaan, het in haar eene onverdraaglijke laf-hertigheyt ſoude zijn, op eenen ſlechten ſchijn van Gods-dienſt, en om d'eenige nieuwſgierigheyt van haar op eenige offeranden te laten vinden, ſy wilden verlaten de beſitting van het gene ſy hadden verworven met ſoo vele moeyte en met ſoo veel bloed: eyndelijk dat indien ſy begeerden de Son aan te bidden, hy alſoo gunſtelijk ſijn ſchijnſel gaf over hare Provincyen, als over die van *d'Apalachiten*. Dat hy haar alle dagen beſchouwde met ſulk een minſaam oogh als eenigh ander geweſt der werelt. En dat ſoo het hier op aan quam van hem eenen berg en een grot toe te wijden, men'er ſoude konnen vinden onder de genen die haren Staat ſcheyden met een groot Lek, die tot deſe bedieningen alſoo hoogh en alſoo bequaam waren als die van *Olaïmi* was.

De genen die den dienſt van de Son beweerden, en die ſtaande hielden datmen ſich in geenen nieuwen oorlogh moeſt wikkelen, met het weygeren van de voorwaarden die haar voordeliger waren als *d'Apalachiten*, antwoordden, dat dewijl ſy ſedert eenige jaren hadden geſmaakt de ſoetigheyt van den vrede, en dat ſy hadden ondervonden in ſoo vele ontmoetingen de goedheyt, de vromigheyt, en de kloekmoedigheyt van hare gebueren, het voor haar niet geraadſaam was dat ſy haar ſouden werpen in nieuwe oneenigheden, diemen ſoo gemakkelijk konde vermijden, en ſelf ſonder verlies van d'aanſienlijkheyt die ſy hadden verworven. Dat d'erkenteniſſe die *d'Apalachiten* af-vorderden

voor de Provincye die ſy in-hielden, van ſoodanigh eene natuure mocht weſen, en van ſulk een gering gevolgh, dat hare eere hier in niet ſoude vermindert noch haar geſagh gequetſt worden. Dat wat het gene den dienſt en d'offeranden van de Son betrefte, ſy geene Prieſteren hadden die onderweſen waren in die wetenſchap, en die'er de plechtigheden af verſtonden. Dat het te vreeſen ſoude zijn indien ſy wilden onderwinden de *Iaoüas* van *d'Apalachiten* na te volgen, ſy door de gebreken die ſy'er in ſouden hebben begaan, op haar ſouden trekken de verontweerdiging van de Godheyt die ſy wilden dienen, in plaatſe van hare gunſte te gewinnen. Dat ſelf ſy hadden verſtaan dat in het gantſche land geenigen bergh gevonden wierd, daar ſy kenniſſe af hadden die van de Son met ſulk een aangenaam en ſoet aanſien wierd beſchouwt als dien van *Olaïmi:* noch die, gelijk hy, eenen Tempel hadde uyt-geholt in eenen rotſteen op ſulk eene verwonderlijke wijſe, dat al de konſt-vinding der menſchen deſe volmaaktheyt nimmer ſoude konnen bereyken; en dat dit ook een werk-ſtuk was van de ſtralen der Godheyt die'er wierd aan-gebeden. Dat indien men eenen bergh, en eenen bergh-kelder vond, die by deſe eenige gelijkheyt hadden, (het gene ſy evenwel onmogelijk achteden te weſen) de Vogelen, boden van de Son, ſouden'er hare woonplaatſe niet maken. En dat de ſpring-ader aan ſijne eere toe-gewijd, de welke verwonderlijke uyt-werkingen en ongehoorde geneſingen voort-bracht, daar niet ontmoet ſoude worden. En by gevolgh dat ſy haar ſouden maken tot een ſpot van *d'Apalachiten*, die altijd oorſake ſouden hebben om haar te verheerlijken in oneyndige voordeelen van haren Tempel en van haren ouden dienſt, boven deſen nieuwen die ſy waanden in te ſtellen. Deſe partye beſloot uyt dit alles, datmen eene goede vrede moeſt maken, en in het toekomende mede-helpen aan de ſelve Plechtigheden die ſy geduerende het beſtant hadden by-gewoont.

Maar die haar vaſt hielden aan tegenſtrijdige gevoelens, konden door alle deſe aanmerkingen in geeniger wijſe om-geſet worden, noch af-geleyd van het voornemen dat ſy beſloten hadden om *d'Apalachiten* nimmer voor Opper-meeſteren t'erkennen, en hare vryheyt niet te verlieſen onder de ſchaduwe van eenen Gods-dienſt en eene aanbidding die hare Vaderen onbekent hadden geweeſt. In-voegen dat eyndelijk deſe verſcheydentheyt van beradingen het beginſel gaf aan twee oproerige aan-hangen, die onder de *Caraïbanen* op-ſtonden, gelijk de Prieſteren der *Apalachiten* ſulkx hadden voorſien. En om dat ſy verdeelt waren in haren Raad, konden ſy niet eene verſekerde en eendrachtige antwoord geven op de voorſtellingen van oorlogh of van vrede die haar waren gedaan. Maar yeder aan-hang ſich van dagh tot dagh verſterkende, de gene die beſloot ter gunſte van de bond-genootſchap met *d'Apalachiten* en

aan-

d'aanbidding van de Son, wiesch soodanigh aan dat hy sich bequaam sagh om den anderen te verplichten sich aan sijne meyning t'onderwerpen, of anders om de Provincye te verlaten.

Het soude al te verdrietigh een verhaal wesen hier te willen beschrijven alle de qualen die desen borgerlijken oorlogh over de *Caraïbanen* bracht, die d'een d'ander verscheurden, tot dat eyndelijk na vele gevechten, *d'Apalachiten* haar gevoeght hebbende by de partye die haar gunstigh was, sy d'andere bedwongen de vlucht te nemen, en de Provincyen van *Amana* en van *Matika* te lêdigen, om wel verre eenige versekerde woonplaatse te gaan soeken.

D'overwinnelijke *Caraïbanen* hebbende aldus door den bystant van *d'Apalachiten* verjaaght de genen die hare vrede en hare ruste verstoorden, versterkten hare uyterste grensen krachtelijk, en stelden op d'aankomsten van de selve d'allerdapperste en allerkloekmoedighste van hare troepen, om alle hope en alle gedachte van wederkeering aan de vluchtelingen voor altoos te benemen. Daar na maakten sy eene seer vaste bondgenootschap met *d'Apalachiten*, haar onderwerpende der selver Wetten, omhelsende haren Gods-dienst, en niet meer als een Volk met haar makende. Het welke noch tegenwoordigh blijft: Maar evenwel niet in soodaniger wijse dat dese *Caraïbanen* haren ouden naam niet houden, gelijk wy alreede in het beginsel van dit Hooft-stuk hebben aangemerkt, en noch vele woorden die haar gemeen zijn met d'Inwoonderen van de *Voor-eylanden*: soo als daar zijn onder oneyndige andere de wijsen van seggen van *Cakonnes*, om te noemen de kleyne keurlijkheden diemen door seldsaamheyt bewaart; van *Bouttou*, om te beteykenen een knods van swaarwichtigh hout; van *Taumaly*, om uyt te drukken yets dat den eet-lust verwekt; van *Banaré*, om te seggen een gemeensaam vriend; van *Etoutou* om een vyand te beteykenen: sy noemen ook een boogh *Allouba*; pijlen, *Allouani*; een poel of stil-staande water, *Taonaba*; den boosen Geest, *Maboya*; en de siele van den mensch *Akamboué*; dat de selve wijsen van spreken zijn de welke d'Eylandische *Caraïbanen* noch heden gebruyken, om de selve dingen te beteykenen.

Wat belangt de *Caraïbanen* uyt haar land verjaaght, door die van hare eygene Nacye, en geworpen buyten de palen van hare oude inwooning, en van alle hare vermeesteringen; na dat sy waren gekropen by de riviere die haren oorsprong neemt uyt het groot Lek, en te vergeefs hadden besocht om haar wel te doen staan met de volkeren die den eenen en den anderen oever bewoonen, soo namen sy voor haar eenen door-gang te maken dwers door haar land heen, of door vriendschap of door geweld, en ten minsten het overschot van haren rampsaligen staat voort te setten in eenigh woest land, daar sy haar mochten voort-teelen, en in alle sekerheyt de verwoesting van haren staat

weder op-rechten. Met dit beslote voornemen drongen sy door tot aan den oever van de Zee, alwaar ontmoet hebbende eenige volkeren die medelijden met hare ellenden hadden, verwinterde sy by haar, en brachten dit bedroefde saysoen van het jaar in grooten hongers-noot ten eynde. En gelijk sy geduerige klachten deden, om het verlies dat sy hadden geleden van een land soo soet en soo vruchtbaar als het hare was, en dat sy sagen hoe dat sy nimmer met vreughde souden konnen woonen, in het gene daar haar ongeluk haar hadde gebannen, siet soo komen hier aan de kuste, in het beginsel van de Lente twee kleyne Scheepjes, die van de *Lucaysche* Eylanden quamen, en door de winden op de rheede waren gesmeten, daar onse *Caraïbanen* haren winter hadden doorgebracht. Daar waren in dese twee scheepjes, die sy *Canos* of *Pirauges* noemen, ontrent dertien of veertien Inwoonderen van *Cigateo*, dat een van de *Lucaysche* Eylanden is, de welke den voet op het land geset hebbende, vertelden aan de Natuurlijke Bewoonderen van dese kuste, hoe dat sy door het onweder tusschen hare armen waren geworpen. En sy seyden onder andere dingen wonderen van d'Eylanden daar sy woonden, daar by voegende, dat'er noch vele boven haar waren, trekkende na den Evenaar, die woest en onbewoont waren, en diemen achteden beter te wesen als self de genen daar sy haar sulk een groot verhaal van deden. Dat wat haar belangden sy begeerden van de Bewoonderen des lands niet meer als een weynigh water en leef-tochten om daar mede te konnen over-gaan tot in haar land, waar van sy vertrouden niet verder te wesen als vier ofte vijf dagh-reysen ten hooghsten.

De *Caraïbanen*, die bekommert waren om eenige nieuwe woonplaatsen te soeken, en die haar geweldigh quelden om dat sy geene versekerde en vast-gestelde plaatse hadden, de welke haar konde bevrijden voor soo vele qualen die sy lijdende waren in een dwalend en om-swervend leven, hebbende soo veel goeds hooren seggen van dese Eylanden diemen versekerde gebuerige te wesen van de *Lucaysche*; besloten een voornemen van winste te trekken uyt de gelegentheyt deser geleyderen, die haar hadden op-gewekt geweest door een uytstekend geluk, om haar te volgen als sy derwaarts aan keerden, en na dat die in hare landen souden aan gekomen zijn, haar te plaatsen in die andere woeste eylanden, waar van sy haar sulk een voordeeligh verhaal hadden gedaan.

Sy achteden dat d'uytvoering van dese onderwinding een eynde soude stellen aan alle hare elenden. Maar sy ontmoeteden hier in een groote hinderpaal, die haar ten eersten aansien onmogelijk scheen om te boven te klimmen; te weten het ontbreken van schepen om de Zee over te varen, en om haar te brengen daar sy wenschten te zijn. Sy stelden haar wel voor om in dit gebrek

te verbeteren van boomen ter neder te houwen, den ſtam met vuur uyt te hollen, gelijk andere Nacyen deden, en ſelf het volk waar onder ſy leefden. Maar deſe uytvoering begeerde eenen langen tijd om ten eynde te brengen: terwijl de genen die ſy verhoopten tot geleyderen te hebben, ſonder twijffel haar vertrek vaſt overleyden. En by gevolgh oordeelden ſy dat het allerkortſte ſoude zijn alreets-bereyde ſchepen te ſoeken. Hier toe maakten ſy haar vaardigh om ter gunſte van de nacht wegh te nemen alle het vaar-tuygh dat de Nacyen van de nabuerige rheeden, en langs de Rivieren die haar in de Zee quamen te ſtorten, in hare havenen bereyd, en bequaam ter zeyl hadden. De dagh dan aan gekomen zijnde van het vertrek der *Lukayſchen*, die haar tot geleyderen moeſten dienen, onſe *Caraïbanen* die haar al-voren hadden voorſien van noodwendigen voor-raat, verſamelden haar, het allerheymelijkſte dat haar mogelijk was, langs de rivieren, en havenen, en overvallen hebbende alle de *Canoas* of ſcheepjes die ſy ontmoeteden, voeghden haar by de *Lucayſche*, met de welke, ſonder oorlof van hare Waarden genomen te hebben, ſy ſeylden na de *Lukayſche* Eylanden.

De wind aan deſe vluchtelingen gunſtigh geweeſt zijnde, ſoo quamen ſy in weynige dagen te *Cigateo* aan, daar ſy van d'Inwoonderen ſeer minnelijk wierden ontfangen, die na dat ſy haar de noodſakelijke ververſingen hadden verſchaft, haar geleydden tot aan het laatſte van hare Eylanden, en gaven haar van daar noch een geleyde om haar te brengen tot aan het eerſte van d'Eylanden die woeſt waren, daar ſy tot haar af geſproken hadden, het welke ſy noemden *Ay ay*, en datmen heden *Het Heyligh Kruys* noemt. Deſen wegh doende, quamen ſy langs de kant van het Eyland *Boriken*, heden *Porto-Ricco* genaamt, dat door een machtigh Volk bewoont was. Het was dan in dit Eyland van *Ay ay* daar onſe *Caraïbanen* d'eerſte grond-veſten van hare Bevolking bewierpen, en daar ſy genietende eene ſachte ruſte, die haar wel haaſt alle hare voorledene rampſpoeden dede vergeten, ſy haar ook ſoodanigh vermenighvuldighden, dat in weynige jaren ſy gedwongen waren haar uyt te ſpreyden tot in alle d'Eylanden der *Voor-eylanden*. En eenige eeuwen daar na hebbende alle de bewoonbare Eylanden beſlagen, ſtrekten ſy haar uyt tot aan het Vaſte-land van het Zuyderlijk *Amerika*, daar ſy noch heden ten dage verſcheyde groote en tal-rijke Bevolkingen hebben, in de welke ſy haar ſoo wel hebben vaſt geſtelt, dat hoewel de *Yaos*, *Sappayos*, *Paragotis*, *Arouâcas*, of *Arouâges*, die zijn in hare gebuerſchap van het Eyland van de Drievuldigheyt en van de Provincien van *Orinoke*, haar dikwils hebben willen verjagen uyt hare woonſteden, en dat ſy haar bloedige oorlogen hebben aangedaan, ſy daar beſtaan in eenen bloeyenden ſtaat, en onderhouden ſulk eene volmaakte wederzijdige vriendſchap

met

met onse Eylandische *Caraïbanen*, dat de dese een-maal ofte twee-malen des jaars tot haar'er hulpe komen, haar alle te samen verbindende met de *Calibiten* hare vrienden en bond-genooten, om den oorlogh te voeren tegen *d'Arouâges* hare gemeene vyanden, en tegen andere Nacyen die haar vyandigh zijn.

Voorts, wy willen wel gelooven, dat het grootste deel der Eylandische *Caraïbanen* haar seggen van de *Calibiten* hare bond-genooten af-gedaalt te wesen. Want dese *Caraïbanen* minder machtig zijnde als de *Calibiten*, toen sy onder haar aan quamen, en haar daar na met de selve verwantschapt hebbende door huwelijken en andersins, hebben sy maar een volk met haar gemaakt, dat wederzijdigh de tale en d'andere gewoonten elk-ander heeft gemeen gemaakt. Het gene te wege brengt dat een groot deel van de *Caraïbanen*, vergetel van haren Oorspronk, haar selven vroet maken dat sy van de *Calibiten* af-komstigh zijn. En het is te vertrouwen dat sedert eenen on-na-denkbaren tijd, dat hare Voorsaten van het Noorden in d'Eylanden zijn over-gegaan, sy geene kennisse hebben gehad van haar geboorte-land, het welke haar als uyt sijne kele gebraakt hebbende, en uyt sijnen boesem gespogen, haar handelende als oproerige, niet wierd beklaaght van dese rampsalige vluchtelingen, tot soo verre dat sy'er de geheugenis niet kostelijk af hebben behouden. In het tegendeel, het is gelooflijk, dat om uyt haren geest te verbannen het gedenken van de qualen die sy'er hadden geleden, sy daar af de droevige denk-beelden uyt-veeghden soo vele het haar mogelijk was, en dat sy wel blijde waren met haar te verheerlijken in eenen anderen Oorspronk. Het soude ook wel konnen wesen, dat toen de *Caraïbanen* in d'Eylanden quamen, komende van het Noorden, sy niet soo onbewoont leyden, dat'er niet hier en daar eenige huys-gesinnen souden zijn geweest, die'er op souden over-gekomen zijn van het Eyland *Hispanjola*, of van *Porto-Rico*, dewelke sy uyt-roeyden met uytsondering van de vrouwen, die konden dienen tot d'aanwassing van hare Bevolking. Aangesien namentlijk dat'er alle waarschijnlijkheyt is te gelooven, dat dese *Caraïbanen* verbannen zijnde uyt het midden van *d'Apalachiten*, en door het lot van de wapenen gedwongen de plaatse aan d'Overwinnelingen over te laten, daar vele van hare vrouwen gebleven waren onder dese *Apalachiten* en d'andere van hare Nacye, die met haar waren vereenight. En van daar soude mogen gekomen zijn het onderscheyt van de tale der mannen en der vrouwen van de *Caraïbanen*.

Maar om bysonderlijker te vertoonen die Bevolkingen van de *Caraïbanen* aan het Zuyderlijk Vaste-land van *Amerika*; eerstelijk de gedenk-schriften van de genen die gekomen zijn tot in de roem-ruchtige Riviere van *Orinoke*, afleggende

leggende van de Linie, Noord-waarts achtien Graden en vijftigh Minuten, ſeggen dat ſeer verre in het land, *Caraïbanen* woonen, die'er gemakkelijk konnen over-gegaan zijn van het Eyland van *Tabago*, dat van alle de *Voor-eylanden* het naaſte by dit Vaſte-land gelegen is.

De Verhalen van de Hollanderen leeren ons, dat na den Evenaar verder voort-gaande, men op ſeven Graden van deſe Linie vind, de groote en befaamde Riviere van *Eſſekeba*, aan den oever van de welke zijn eerſtelijk *d'Arouâges*, en dan de *Caraïbanen*, die geduerigen oorlogh met haar hebben, en die haar onthouden boven den ſprong van deſe Riviere, die met eene ongeſtuymigheyt van de bergen ſtort, en van daar breyden haar deſe *Caraïbanen* uyt tot aan den oorſpronk van de ſelve Riviere, en zijn in groot getal, beſlaande eene breede uytſtrekking van land.

De ſelve Reyſeren verhalen ons dat op ſes Graden van de Linie men vind de Riviere van *Sarname* of *Suriname*, in de welke eene andere Riviere loopt genaamt *Ikouteca*, waar langs ook verſcheyde Dorpen van de *Caraïbanen* zijn.

Daar-en boven is'er noch een groot Volk van deſe Nacye, het welke bewoont een land dat wel diep door-dringt tot in het Vaſte-land, en dat eyndight aan de kuſte onder den vijfden en den ſesden Graad benoorden den Evenaar, en ſich uyt-ſpreyd langs eene ſchoone en groote Riviere diemen *Marouyne* noemt, alleenlijk leggende achtien mijlen van die van *Sarname*, de welke van haren bron-âder af meer als twee-hondert mijlen lands door-vloeyd; alwaar zijn verſcheyde Dorpen van de *Caraïbanen*, die gelijk d'Eylanderen, de dapperſten onder haar voor hare *Caciken* uyt-leſen, en die van een weynigh hooger geſtalte zijn als deſe Voor-eylanderen, niet veel van haar verſchillende, ten zy dat eenige hare natuurlijke leden met een kleed bedekken, veel eer uyt pronkery als uyt kuysheyt, of door ſchaamte. De genen dan die in deſe Geweſten hebben gereyſt, ſeggen dat van de mond van deſe Riviere van *Maroüyne* af, de welke is op vijf Graden en vijf-en-veertigh Minuten van de Linie Noord-waarts, tot aan haren oorſpronk, daar vijf dagh-reyſen weeghs zijn: en dat in alle deſe uyt-ſtrekking de *Caraïbanen* hare Dorpen hebben in gelijkvormigheyt met die van d'Eylanderen.

Wy verſtaan noch uyt de Reyſen van de Hollanderen dat de Bewoonderen van deſe Vaſte-kuſte, onder de welke de Riviere van *Cayenne* ſlangt en bochtigh wegh-vloeyd, ook *Caraïbanen* van Nacye zijn.

Eyndelijk deſe *Caraïbanen* hebben dwers door de landen van deſe geweſten konnen gaan tot in *Brezil.* Want die aldaar gereyſt hebben, verſekeren ons, dat onder de Provincyen die aan deſe kuſten van de Zuyderlijke Zee zijn,

lieden gevonden worden die *Caraïbanen* worden genaamt: en zijnde natuurlijk ſtouter en vaardiger om haar yets t'onderwinden, looſer en ſcherpſinniger als d'andere Indianen van *Brezil*, ſoo zijn ſy onder haar in ſoodanigh een achting, dat ſy haar houden gelijk met een veel verhevener kenniſſe begaaft als d'andere. Daarom is het dat ſy haren raad geweldigh aan-hangen, en bidden haar op alle hare vier-tijden en vrolijkheden de voor-ſitting te hebben, welke ſy ſelden vieren ſoo'er niet een van deſe *Caraïbanen* by is, die hier toe gaan ſnufſelen over al langs de Dorpen, daar ſy ontfangen worden met vreughde-maaltijden, en troetelingen; gelijk *Jan de Lery* dat heeft aan-gemerkt.

Dat indien het van nooden was om te beveſtigen dat deſe *Caraïbanen*, verſpreyd door ſoo vele plaatſen van het Vaſte-land van het Zuyderlijk *Amerika*, van de ſelve Nacye zijn als onſe Eylanderen, ſoudemen hier konnen voor den dagh brengen het gene ons voor vaſt is verhaalt door de twee Hollantſche Bevolkingen die aan deſe Kuſten zijn, te weten die van *Cayenne* en die van *Brebice*, d'eene en d'andere gebuerige van de *Caraïbanen* van het Vaſte-land, om te doen ſien d'overeenkoming en de gelijkheyt die'er is tuſſchen verſcheyde dingen van hare Natuure, van hare zeden, en van hare gewoonten; en die van de Voor-eylandiſche Indianen die wy hier na ſullen beſchrijven. Maar het is tijd dit Hooft-ſtuk t'eyndigen, dat ſelf ſonder dit miſſchien te lang ſal ſchijnen. Het is onmogelijk geweeſt het ſelve te verdeelen, ter oorſake van d'eenparigheyt en d'aan-een-ſchakeling van de ſtoffe: En de natuure van het onderworpſel dat wy'er in verhandelen heeft ons niet toe-gelaten het geſprek daar van te bekorten.

Wy ſullen ſelf verplicht weſen noch een woord hier by te voegen op het geſchil-punt dat de keurlijkheyt van ſommige mocht verbinden om op te werpen, hoe lang een tijd het is geleden dat de *Caraïbanen* van de *Florides* op d'Eylanden zijn over-gegaan. En hier van is het datmen geene verſekerde kenniſſe kan hebben: want deſe Nacyen hebben ten meeſten deele geene andere jaar-boeken als de geheugenis. Maar om dat deſe lieden gemeenlijk ontrent twee-hondert jaren leven, ſoo moetmen niet vremt vinden dat de dingen die onder haar gebeurt zijn over-gelevert worden tot op drie ofte vier voortteelingen. En tot beveſtiging van dit, ſietmen verſcheyde mannen en vrouwen onder dit volk die de komſte van de Spanjaarden in *Amerika* vertellen gelijk of ſy van giſteren was geſchiet. In-voegen dat het gedenken van den uyt-tocht der *Caraïbanen* uyt de *Florides*, en d'oorlogen die ſy gehad hebben, tegenwoordigh noch verſch zijnde onder *d'Apalachiten*, de genen die haar hebben hooren praten hier uyt vertrouwen dat het ontrent vijf ofte ſeshondert jaren is geleden, dat deſe dingen zijn gebeurt. Dat ſoomen vraaght

waarom

waarom in d'Eylanden ſoo machtigh aan-gewaſſen zijnde, ſy haar niet weder hebben begeven in de *Florides* over te gaan, om haar van *d'Apalachiten* te wreken, en van die van hare Nacye, die haar hadden verjaaght; men magh antwoorden, eerſtelijk: dat de moeyelijkheyt van de Scheep-vaart, die ſeer gemakkelijk is van de *Voor-eylanden* tot de *Florides*, maar ſeer gevaarlijk van de *Florides* tot de *Voor-eylanden*, de winden gemeenlijk tegen zijnde, haar miſſchien den luſt hier toe heeft benomen. Ten tweeden: dat d'Eylanden een warmer lucht hebbende, en een land alſoo goed, en, gelijk blijkt, alſoo wel met hare Natuure over-eenkomende als dat van de *Florides*, ſy hebben gelooft dat die haar hadden verjaaght, ſonder daar op te denken, haar hadden verworven het allergrootſte goed dat ſy mochten wenſchen; en haar hadden doen vinden, tegen haar voornemen, eene verſekerde ruſte in hare ballingſchap.

ACHTSTE HOOFT-STUK.

Uytſpattinge, inhoudende eene Bekortinge van de Natuurlijke en Zedelijke Hiſtorie van het land der Apalachiten.

DEwijl wy ſoo vele hebben geſproken van het land der *Apalachiten*, en dat meer als de helft der oude *Caraïbanen*, ſedert d'uytſtootinge der genen onder haar, die de Son niet wilden aan-bidden, tot tegenwoordigh niet meer als een Volk, en eene Republijke met haar hebben gemaakt; ſoo ſal het niet qualijk te paſſe komen boven al aangeſien het onderworpſel hier van ongemeen en weynigh bekent is, yets te ſeggen van de tegenwoordige geſtelteniſſe hares lands: van de voort-brengſelen der aarde, en van de byſonderheden die'er gevonden worden: van hare zeden; van hare huyſ-houdingen; van hare bêſigheden; van hare borgerlijke beſtieringe: van hare oorlogen: van haren Gods-dienſt: van hare ſiekten; en van hare begraaffeniſſen, gelijk wy dat hebben verſtaan uyt de Beſtierderen van de Bevolking van de *Palme* in het Noorderlijk *Amerika*, die dikwils met dit volk hebben verkeert; en uyt d'Engelſchen, die noch tegenwoordigh hebben een ſeer aanmerkelijk getal van Huyſ-geſinnen van hare Nacye, die hare woonplaatſe hebben geſtelt in het midden van d'allerſchoonſte en allervermaarſte haar'er Provincyen.

I. LID.

Van d'Uytstrekkinge, en van de Natuure des Lands der Apalachiten.

DE Staat der *Apalachiten* begrijpt ses Provincyen, drie van de welke zijn in die schoone en wijd-spreydende Valleye die bepaalt is na de zijde van het Oosten en van het Noorden met de hooge bergen van *Apalates*: aan die van den Middagh met de Provincye van *Tagoüesta*, die bewoont is door eene Nacye soo wreed en soo barbarisch als mogelijk is, met de welke sy eenen onsterffelijken oorlogh voeren: en na den Ondergank, met de Riviere van *Hitanachi*, die de Spanjaarden noemen *de Riviere des Heyligen Geestes*, en met eenige kleyne bergen die haar af-scheyden van de *Cosachiten*, en met verscheyde andere kleyne Staten, die in hare bond-genootschap zijn, en die yedere hare bysondere Heeren hebben.

D'alleraanmerkelijkste der drie Provincien die in de Valleye zijn is genaamt *Bêmarin*, de gene die volght noemtmen *Amana*, en de derde *Matika*; Het is waar dat dese laatste die in dese Valleye begint, haar noch uyt-spreyd tusschen de bergen, en wel verre aan gene zijde tot aan den middagh van het groote Lek dat sy *Theomi* noemen. D'andere Provincyen zijn *Schama* en *Meraco*, die zijn tusschen de bergen van *Apalates* en van *Achalaka*, die in gedeelte leyt op de bergen, en in gedeelte in de moerassen, die zijn op den oever van het groote Lek.

Het land der *Apalachiten* aldus verdeelt zijnde in ses Provincyen, die yedere hare Gouverneuren hebben, soo ontbreekt aan het selve niets als de gebuerschap van de Zee, om te hebben alle de groote voordeelen, die men soude mogen wenschen om een land verscheydentlijk te maken, en eene van d'alleraansienlijkste der werelt. Want het heeft bergen van eene groote uytstrekking, en verwonderlijke hooghte, die zijn bewoont op plaatsen daar sy toegankelijk zijn, door een Volk, dat ten uyterste strijdbaar is, het welke leeft van Wildbraad en van de jacht, die overvloedigh is tusschen dese eensaamheden: Valleyen die bevolkt zijn van eene mindere rouwe Nacye, die d'aarde bouwt, en haar voed met de vruchten die sy voort-brengt: En eyndelijk moerassen, en een groot Lek, die besocht worden door eene menighte van persoonen, die leven van de visscherye, en van de vruchten die de weynige goede aarde die sy hebben haar verschaffen kan.

De lucht van dese Provincyen, is niet van eene gestadige en eenparige getempertheyt, gelijk in het grootste deel der Eylanden van *Amerika*: maar de

warmte

warmte en de koude, de regenen en de ſchoone tijden, veranderen'er achtervolgende het aangeſicht der aarde, en onderhouden'er eene aangename verſcheydentheyt van Sayſoenen. Op het eynde van den Somer en in den Herfſt, zijn'er de Donderen ſoo gemeen en ſoo verſchrikkelijk, dat indienmen niet gewoon was haar te hooren, men ſoude ſterven van vervaartheyt. De Noorde wind is'er ſomtijds ſoo ongeſtuymigh, datmen gedwongen is ſich ter aarde neder te werpen indienmen op den velde ſtaat, tot dat ſijne dulligheyt over is.

De top, van d'allerhooghſte bergen die na het Noorde ſtaan, is bedekt met ſneeuw negen ofte tien maanden van het jaar, dat niet verſmelt als in d'allergrootſte hitten van den Somer, ten welken tijde de water-ſtortingen die door d'overvloeyingen gemaakt worden, de vlakten over-ſpoelen, en doen de Rivieren uyt hare Canalen ſwellen. Maar boven dat deſe overvloeyingen wel haaſt weder af-geloopen zijn, ſoo laten ſy op d'aarde een ſlib, dat haar verwonderlijk vet maakt, en ſoo vruchtbaar, dat ſy het zaad, het welke men haar betrouwt, ten meeſten deele met woeker weder geeft.

De drie Provincyen die in de Valleye zijn hebben over-al eene vette aarde, een weynigh moeyelijk om te bouwen, en verheve in eenige plaatſen met kleyne hooghten, op de welke de Steden en de Dorpen gemeenlijk geſticht zijn: Maar het land dat is aan d'afdalinge der bergen, is zandachtigh en gemakkelijk om te bewerken. Verſcheyde kleyne Rivieren, die vloeyen uyt de bergen van *Apalates*, bevochtigen het in verſcheyde plaatſen. Het land dat niet is ontblood, is bekleed met ſchoone boomen, die het geſicht verwonderlijk verheugen, en die ten meeſten deele zijn van eene onmatige hooghte, en brengen uytmuntende vruchten voort tot het voedſel en de ververſchinge der Inwoonderen. Men ſiet'er Cedren, Cypreſſen, Pijnen, Eyken, Saſſafras, Palmen, *Tapaikas*, die eene ſchorſe hebben van verwe en van ſmaak na-by komende de Caneele, en oneyndigh andere, die geene eygene namen onder ons hebben.

Wat belangt de Vrucht-boomen, boven de Kaſtanje- en- Note-boomen, die'er natuurlijk waſſchen; de Vreemdelingen (die op dit Land over-gegaan zijn, gelijk wy het ſullen ſeggen op het eynde van dit Hooft-ſtuk) hebben in verſcheyde plekken geplant Cocos-boomen, Vijge-boomen, Bananie-boomen, Oranje-boomen, Citroen-boomen, ſoete en ſuere, en ſelf korlen en kraak-ſteenen van Appelen, van Peren, van verſcheyde ſoorten van Pruymen, van Abrikoſen, en van Kerſen, die'er ſoodanigh zijn vermenighvuldight, datmen'er ſoo vele ſiet als in eenige plaatſe van Nieuw-Engeland.

De boomtjes en de planten die bladeren dragen, of bloemen van goeden reuke, ſoo als daar zijn de Lauwer, de Jaſmin, de Roſegaart, de Roſmarin, en

alle d'anderen die tot besonder vercierſel der Hoven dienen, waſſen'er tot volmaaktheyt: eveneens als de Nagel-bloemen, de Tulpen, de Violetten, de Lelyen, en alle d'andere ſeldſame bloemen, die de pronk-bedden emaillieren, en die van bollen of van zaad voort-ſpruyten. De Moes-kruyden, alle ſoorten van Erweten, en van Boonen, en van Wortelen komen'er verwonderlijke voort. En de Pompoenen, de Comcombers, en de Meloenen zijn'er alſoo gemeen geduerende de Somer, en alſoo goed van ſmaak als in eenige plaatſe der *Voor-eylanden.*

De Aard-beſien en de Braam-beſien waſſen in de boſſchen ſonder eenige bouwing. Men vind'er ſelf Hazel-noten, en van eene ſoorte van roode Aalbeſien, en eene oneyndigheyt van andere kleyne vruchten die grootelijkx behulpſaam zijn tot de wellusten, en tot de ververſchinge der Inwoonderen des Lands. De Tarwe, de Gerſte, de Haver, en de Rogge diemen'er gezaayd heeft, met verſcheyde hervattingen, en op verſcheyde plaatſen, hebben niets voort-geſchoten als loof, even als op d'Eylanden; maar tot vergeldinge daar waſt over-al eene ſoo groote menighte van kleyne Geerſte, en van alle ſoorten van Moes-kruyden, dat de Bewoonderen der Valleyen genoegh vergaderen tot haar voedſel, en om'er af te verſchaffen aan de genen die de bergen bewoonen, die haar in verwiſſeling brengen rijke vellen van Maartens, van witte en ſwarte Voſſen, van Zeemen, van Herten, en van verſcheyde andere wilde beeſten.

Daar is geenigh vergiftigh Beeſt, noch verwoet Dier in het platte-land: om dat de Bewoonderen der bergen die volmaaktelijk goede Jageren zijn, haar wel diep in de wilderniſſen drijven, en haar eenen geduerigen oorlogh aandoen; in-voegen dat de Kudden van Schapen, van Koeyen, en van Geyten, door de weyden in alle ſekerheyt graſen, ſonder dat'er yemant zy die haar beware. Maar in de groote wilderniſſen en woeſtijnen die allerverſt zijn af-gelegen van den handel der menſchen, zijn verſcheyde wan-ſchapene en gevaarlijke kruypende Dieren, gelijk Beeren, Tijgeren, Leeuwen, en eenige andere geſlachten van wreede beeſten, die ook van roof leven, en die aan deſe Provincyen eygen zijn.

Betreffende de Vogelen deſes lands, daar zijn Kalkoenſche Hanen, *Pintades-Hoenderen,* Perdrijſen, Perroketten, wilde Duyven, Tortel-Duyven, Roof-Vogelen, Arenden, Ganſen, End-vogelen, *Aigretten,* witte Muſſchen, *Tonatzuli, Paracouſſis, Flotiens,* die wy in het volgende Lid ſullen beſchrijven, en eene oneyndigheyt van andere die verwonderlijk zijn van vederen, en verſchillende van diemen in d'andere deelen der werelt ſiet.

D'Apalachiten hebben geene kenniſſe van de viſſchen der Zee, ter oorſake dat

ſy al te verre zijn gelegen van de Kuſte; maar ſy vangen'er eene groote menighte in de Rivieren en in de Poelen, die uytnemende voedſaam zijn, van eenen goeden ſmaak, en van eene gedaante ſeer na over-een-komende met die van onſe Snoeken, van onſe Carpers, van onſe Baarſen, en van onſe Barbeelen. Sy vangen ook Alen, Kreeften, Krabben, Caſtoren, Bevers aan de kanten van de poelen en ſtil-ſtaande wateren, en ſy gebruyken het vel van deſe laatſte om winter-mutſen te maken en koſtelijke pelteryen.

II. LID.

Van d'allerſeldſaamſte byſonderheden die gevonden worden in de Provincien der Apalachiten.

HEt grootſte deel van de voort-brengſelen der aarde waar van wy in het voorgaande Lid geſproken hebben, zijn gemeen aan alle de Provincyen der *Apalachiten*: maar de beſonderheden die wy gaan beſchrijven in dit ſelvige vindmen niet als in eenige beſondere Provincyen, hoewel ſy bekent zijn onder alle d'Inwoonderen van d'andere, ter oorſake van de groote gemeynſchap die ſy te ſamen hebben, gelijk leden van eenen ſelven Staat.

De Provincye van *Bêmarin* is vruchtbaar in een geſlacht van wortelen ſeer uytnemende zijnde, die d'Oorſpronkelijke *Oriaely* noemen. Sy zijn ten meeſten deele een weynigh dikker als eene Note, en by-na van eene ronde gedaante. De huyt die haar bedekt is van een tamelijk fermillioen-root, en het weſen dat ſy om-vat, is van een wit-graauw bedeelt van kleyne violette greynen. Sy zijn gebonden d'eene aan d'andere, door ſekere draden waar langs ſy haar voedſel trekken. Deſe wortelen gebraden zijnde onder d'aſſche, of gekookt in het water, hebben eenen verhevenen ſmaak, en eene deught ſoo krachtigh om de borſte te verſterken, datmen by ondervindinge heeft beſpeurt dat ſy de natuurlijke warmte herſtellen aan die verſwakt zijn in dit deel, en dat ſy bewaren en vermenighvuldigen de krachten en de goede geſteltheyt der gener die in geſontheyt zijn.

D'Apalachiten hebben ook de kenniſſe en het gebruyk van eenen anderen wortel, die in de ſelve Provincye waſt, die eene beſondere deught heeft om de leden van vermoeytheyt t'ontlaſten en haar te verſterken. Hy beſtaat uyt verſcheyde quaſten, die van groote zijn als een Hoender-ey. Sy eten hem niet, maar tot balletjes gemaakt zijnde, die hart worden gedrooght zijnde in de ſchaduwe, en aan een geregen eveneens als de wortel van Iris, ſoo gebruyken ſy haar op de wijſe van Zeep-balletjes om de handen en het aangeſicht te waſſchen, en ſelf ſy wrijven haar geheel lichaam daar mede wanneer ſy baden,

in de verſekeringe die ſy hebben dat hy hare leden geſwinder en hart-vochtiger maakt. Sy zijn ook gewaar geworden dat hy ſijnen Aromatiſchen reuk gemeen maakt aan hare kleederen, en dat hy verhindert eenigh gewormte in hare voeringen en pelteryen voort te teelen. Sy noemen deſe wortel *Koymelak* in hare tale, het welke ſoo veel te ſeggen is als Wortel van goeden reuke.

Daar waſt tuſſchen de bosjes van de Provincye van *Amana*, eene Plante op de wijſe van eenen Kaardon met breede bladeren, die beſtêken zijn met verſcheyde doornen. D'Inwoonderen noemen haar *Hyalëitokt*, dat is te ſeggen de ſeer nutte Plante. Sy ſchiet uyt haar hert eenen ſtronk, die gewoonlijk een-maal des jaars beladen is, met twee ofte drie Hoofden die verdikken gelijk die van d'Artiſokken, die bekroont zijn met eene Violette bloeme van eenen aangenamen reuk, en die verdeelt is in verſcheyde kleyne, langwerpige en ſmalle bladeren, gelijk die van de Gouds-bloeme. Deſe bloeme gedrooght zijnde, en de hoofden die ſy bekroonde, weſende tot rijpheyt gekomen, zijn ſy vervult met een dons uytmuntende ſacht, en dun gelijk zijde, van eenen blinkenden luyſter, en van de verwe eener gedrooghde Roſe. Men maakt'er mattelaſſen af, en vult'er bedden en kuſſens mede, die geweldigh geacht worden. Men houd ſelf datmen het ſoude konnen ſpinnen even als de zijde en het kottoen, en'er ſtoffen af maken.

Op de bergen van de Provincye van *Achalaka*, die paalt aan de heerſchappye der *Coſachiten*, is eene gevoelige Plante, die verwonderlijk is om hare gedaante, haren goeden reuke, en hare in-geſtorte eygenſchap. Sy ſchiet een dicht bosje uyt gelijk de Savye, waar van de bladeren zijn van een aankoment groen dat het geſicht verwonderlijk vermaakt, en uyt haar midden verheft ſy eenen eenigen ſtronk, die ook eene eenige bloeme draaght, die ruykt gelijk de dubbele Violette. Deſe bloeme ontſlote zijnde is een weynigh breeder als d'allergrootſte Pioenyen, en van de gedaante eener groote Roſe. Hare bladeren zijn van purper-verwe, doorſaayt met kleyne geluwe puntjes; maar in plaatſe dat de Roſen gemeenlijk in haar midde op den grond eenen kleynen knop hebben, te ſamen-geſet van verſcheyde kleyne vergulde draden, ſchiet deſe bloeme uyt haren boeſem een kleyn klokje, geëmaillieert met ſoo vele verwen alſmen in den Regen-boogh beſpeurt, waar uyt een kleyne vermilioene knop voort-komt na de gedaante van een hert, die geweldigh lekker om t'eten is, en waar op de kleyne Vogelen ſeer ſly zijn. Maar het gene allerverwonderlijkſt is in deſe ſchoone bloeme, is dat ſy haar altijd draayt na de zijde van de Son: dat ſy haar toe-ſluyt wanneer hy onder gaat, en weder ontluykt wanneer hy op rijſt: dat ſy niet magh geraakt worden van de hand aan hare bladeren,

noch

noch aan haar klokje, en besonderlijk aan haren knop, die haar kleyn hert is, of sy krult haar om en verslenst in een oogenblik, sonder immer hare frissigheyt weder te hernemen, in-voegen dat een eenigh licht aan-raken bequaam is om te doen verliesen niet alleenlijk de bevalligheyt en den glants, maar noch het leven van dit kleyne wonder der Natuure; ook hebben *d'Apalachiten* haar den naam gegeven van *Amazuli*, die beteykent levendige Bloeme.

De Provincyen van *Bêmarin* en van *Merako* zijn vruchtbaar in sekere boomen die sy *Labisa* noemen, en die geweldigh worden geacht onder alle *d'Apalachiten*, en self by hare gebueren. Sy zijn van de groote der Lauwrieren, hare bladeren zijn van een bleek groen, getant aan de kanten, sy dragen in de Lente kleyne bloemen van de selve verwe en gelijke gedaante als die van eenen Abrikosen-boom, die droogen en af-vallen sonder gevolght te worden van eenige vrucht: maar in vergelding, de stronk en de groote takken van dese boomen, sweeten eene soorte van *Copal*, of dierbare gomme en van goeden reuke, van een bleek geluw, aan de welke men geven kan soodanige gedaante als men wil, als sy versch versamelt is, en die in de Son geleght zijnde en eenigen tijd bewaart, in sulker voegen verhard, dat self sy in het warm water niet versmelt. Om dese vochtigheyt in grooteren overvloed te hebben, d'Inwoonderen van die Provincyen, maken in de Lente in-snijdingen in verscheyde plaatsen van den stam en van de takken deser boomen, en van drie tot drie dagen gaan sy vergaderen de druppelen die sy'er aan vinden hangen, waar van sy maken braseletten, hals-banden, oor-behangselen, medaillien op de welke sy verscheyde gedaanten drukken, eer dese rijke stoffe waar van sy haar maken hard word. Alle dese keurlijkheden zijn ook in groote achting onder dit Volk, en houden'er plaatse van munte, om den handel t'onderhouden, gelijk wy het in sijne plaatse sullen seggen.

Maar onder alle d'allerschoonste boomen die in dese streken wassen, achten sy seer bysonderlijk een geslacht van Cedren van seer soeten reuk, die niet gevonden worden als in eene aangename valleye, die de Bewoonderen der Provincye van *Matika* noemen *Berzaykaon*, dat wil seggen in hare tale de valleye der Cedren. Dese boomen schieten haren stam geweldigh recht en geweldigh hoogh, eer sy haar uyt-spreyden in takken; haar hout is sonder quasten, van Citroen-verwe, soo vast en soo glad datmen het polijstert, en men maakt'er draay-werk en schrijn-werk af, dat eenen uytmuntenden luyster heeft, en eenen soo soeten en lieffelijken geur, dat hy de kracht heeft om te verjagen en te doen sterven alle soorten van gewormte en van bederving, en te bereuk-werken alles waar hy in kan dringen.

De Provincye van *Bémarin*, en de valleye daar wy terſtont van geſproken hebben, zijn noch ſeer vermaart, om de ſeldſame Vogelen die'er gevonde worden, waar van d'aanmerkelijkſte zijn de *Tonatjuli*, die alſoo wel-luydende ſingen als de Nachtegaal. Sy zijn van de groote en van de gedaante eener Diſtel-vinke, maar ſy hebben de buyk en de wieken van een vergult geluw, de rugge van Hemels-blaauwe verwe die haar uyt-ſpreyd tot aan den ſtaart. Het hooft is gevedert met eene doormengelinge van alle de verwen waar mede het overſchot van haar lichaam is bekleed, en de bek en de nagelen of klaauwen der voeten zijn van verwe als oud yvoor. Deſe Volkeren gelooven gelijk wy het terſtont ſullen ſeggen, dat deſe Vogelen, die ſy hadden gewijd aan de Son die ſy aan-baden, ſijne Boden waren, en dat ſy ſijnen lof ſongen, ook de naam die ſy haar gegeven hebben, beteykent onder haar Hemelſche Muſikant of Sanger.

Na den *Tonatzuli*, d'allerſeldſaamſte en allerverwonderlijkſte Vogel is die ſy noemen *Paracouſſu*, dat is te ſeggen het Koninkje. Hy is van de groote die'er kleyne Perroketten, die d'Eylanderen *Perrikes* noemen: maar hy heeft geenen krommen bek, ſijne vlucht is ook veel ſtijver, en van verder dracht. Sijn ſang is ook geweldigh aangenaam, en verſchilt weynigh met die van den *Tonatzuli*, maar hy is uyt-ſchaterender. Hy is gekamt met een plumaſie daar uyt noch verheft eene kleyne flodderende veder, die is gelijk de top of de knoppe die ſijne kroone uyt-eyndight. Sijne oogen zijn twee Robijnen gevat en beſloten in een goude grond-voet, geëmaillieert met wit. Sijn hooft en ſijn gantſche hals zijn verciert met een dons verrijkt met alle de ſchoonſte en levendigſte verwen van de Natuure, die eene verwonderlijke verwiſſeling maken. Hy heeft onder den hals eene kleyne ſwarte koorde die hem op de borſte hangt, en hem eene verwonderlijke bevalligheyt geeft, gelijk of dit de halsband van ſijne order was. Sijn buyk en het buytenſt van ſijne wieken is geſchakeert met geluw en met inkarnaat. Sijn rugge en de ſlag-pennen van ſijne wieken en van ſijn ſtaart zijn van een guldig geluw, doormengelt met ſwart en met *couleur de feu*, door eene ſeer aangename gelijkmatigheyt. Sijne beenen zijn van Oranje-verwe, en ſijn bek en ſijne klaauwen zijn bruyn, trekkende na den violette. De dracht en de lichaams-geſtalte deſes Vogels, die onder d'andere ſijnen rang kan houden, betoonen dat hy eenigh gevoelen van glorie heeft, om dat hy hem ſiet bekleed met ſoo vele levendige verwen, en ſoo rijkelijk op-gepronkt, en dat het met reden is dat *d'Apalachiten* hem gegeven hebben de naam van Konink over alle d'andere.

Het groot Lek van *Theomi*, en het ander dat gelegen is in de Valleye van *Berſaykaon*, hebben ook verſcheyde ſchoone Vogelen, ſo als daar zijn Swanen, *Flam-*

mans

mans die wy beſchreven hebben in de Natuurlijke Hiſtorye van d'Eylanden de *Voor-eylanden*, en verſcheyde andere die van viſch leven; maar die verdient byſonderlijk aangemerkt te worden, is die d'Oorſpronkelijke des Lands *Flotien* noemen. Hy is van de groote eener Aigrette, en van eene gedaante daar by naderende. Sijne wieken, zijn rugge, en de pennen van ſijnen ſtaart zijn geſchakeert als by ſchubben met graauw, met wit, en met ſwart, en geboord met een kleyn ſtrookje van root. Sijn hooft is bedekt met kleyne ſwarte en glinſterende pluymen, die hem gelijk een hulſel maken, en ſijn bek, ſijn hals, en het gantſch overſchot van ſijne vederen zijn volkome wit. Hy bereyd in de Lente ſijn neſt in het riet en tuſſchen de bieſen, even als de Water-hoenderen, en hy overdekt het van boven met eene byſondere behendigheyt, niet latende als eene kleyne opening na de zijde van den Middagh, waar door hy in-gaat. Hy ſtoffeert het van binnen met een fijn moſch, en met verſcheyde kleyne vederen die hy over-al vergadert, en na dat hy aldus ſijn ſacht beddetje heeft verciert en toe-bereyd, leght hy'er ſijne eyeren in, en broed'er ſijne jongen uyt.

Onder de *Coſachiten*, die gebueren en bondgenooten met *d'Apalachiten* zijn, is een Dorp van Indianen die in de bergen woonen, daar een verwonderlijk bergh-hol is, in het welke de wateren hebben gevormt alle d'allerſchoonſte ſeldſaamheden, die d'allerbehendighſte zinlijkheyt ſoude konnen wenſchen tot haar'er verluſtiging. Men aanmerkt byſonderlijk eene ſekere plekke in dit bergh-hol, daar de wateren vallende op eenen harden ſteen, en af-druppende druppel na druppel, van onderſcheydene groote, in een bekken dat ſy'er hebben uyt-geholt, eene Muſijke maken ſoo volmaakt, dat'er weynige gelijk-luydentheyt is die hier voor te ſtellen ſoude zijn.

Men vind ook tuſſchen de bergen van de Provincyen van *Schama* en van *Meraco* Rots-criſtal, en eenige roode en ſchitterende ſteenen, die genoegh tintelende van vuur zijn, om voor ware Robijnen door te gaan. Daar zijn ook mijnen van koper, maar ſy zijn niet ontdekt. Het gene deſen waan beveſtight, is datmen'er ontmoet vergult ſand, dat door de water-ſtortingen is voort gekroden, en eenen verwonderlijken glants heeft, in-voegen datmen geloofde dit goud te weſen. Men heeft'er af aan de Goud-ſmeden gegeven om'er de proeve af te nemen, maar het is by-na geheelijk in het vuur verteert, en het gene is over-geſchote in de ſmeld-kroes, mach niet door-gaan als voor ſeer fijn koper.

Tot de beſluytinge van alle de ſeldſaamheden en beſonderheden die onder *d'Apalachiten* worden gevonden, ſoo moetmen niet vergeten de beſchrijvinge van de beroemde Valleye van *Berſaykaon*, dat is te ſeggen de Valleye der Ce-

dren, waar van wy alreede yets gesegt hebben, want dat is eene van d'alleraangenaamste en allerbequaamste om bevolkt te worden, die gevonden worden niet alleenlijk in de *Florides*, maar in gantsch *Amerika*: het zy men aanmerke de vruchtbaarheyt van haar land, de heldere spring-bronnen die haar bevochtigen, d'uytmuntende boomen die haar bedekken; het zy men achting neme op de jacht en op de Visscherye, die'er heel voordeeligh konnen geoeffent worden; of op de gemakkelijkheyt om haar te versterken met weynige onkosten, en haar onwinbaar te maken.

Dese Valleye is gelegen in eene gematighde lucht tusschen den vier-en-dertighsten en vijf-en-dertighsten graad, aan dese zijde der Linie, in het midden der bergen van *Apalates* die haar van alle kanten omringen, en die haar niet laten als eene kleyne opening, die na sommige geweldig enge bochten, haar komt begeven in de Provincye van *Matika*, dewelke is, gelijk wy het geseght hebben, ten deele op de selve bergen, ten deele in de vlakte. Sy is over-al bedekt met schoone boomen van *Cassine*, waar van de *Floridianen* haren allerwellustighsten drank maken, gelijk wy het in sijne plaatse sullen seggen; met Eyken die soete ekelen dragen; en bysonderlijk met dat slagh van dierbare Cedren, die wy in dit Lid hebben beschreven, en die'er in sulk een getal zijn, dat sy den naam aan de Valleye hebben gegeven, en op sulk eenen wel-gematighden af-stant, datmen seggen soude sy daar met voornemen geplant te wesen, in-voegen datmen by-na over-al te paarde magh rijden sonder eenige verhindering.

Sy is ontrent negen mijlen lang, te nemen van het Noorden tot het Zuyden op eene ongelijke breedte, door dien sy haar op sommige plaatsen uytspreyd tot drie mijlen, en op het allersmalste ten minste tot anderhalven. Sy word over-al bevochtight door verscheyde kleyne vliedtjes van springend water, die haar komen begeven van den af-hang der bergen waar uyt sy haren oorspronk nemen, in eene schoone Riviere die begint aan de voet des allerhooghsten berghs aan de zijde van het Noorde, en na dese Valleye in hare langte doorslangt te hebben, komt haar eyndelijk verliesen in een groot Lek dat sy aan het Zuyde maakt, en dat ontrent twee mijlen in de rondte heeft.

Het gene verwonderlijk is in dit Lek, is dat omringt zijnde van alle kanten met hooge en stijgerende bergen, behalve van d'eenige zijde daar de Riviere sich daar in komt werpen, sijn bekken of boesem by-na altijd even vol schijnt te wesen, niet tegenstaande dat de Riviere daar het uyt ontstaat dikwils onmatelijk is op-geswollen, en dat de water stortingen die van de bergen rollen, haar met ongestuymigheyt daar in werpen, wanneer het sneeuw versmelt. Het gene doet gelooven, dat in de wortelen van dese hooge bergen die het omein-

omcingelen en bepalen, af-gronden en hollīgheden zijn ſoo diep en ſoo wijd, dat ſy bequaam zijn tot het in-ſwelgen van alle deſe wateren om haren uyttocht te gaan doen in eenigh ander geweſt van deſe Nieuwe Werelt.

De Riviere die dit Lek voort-brengt, haren loop doende, en ontmoetende in drie verſcheyde plaatſen, eenige kleyne verheventheden van aarde gewapent met rotſen, die haar wederſtaan, verdeelt haar in twee takken, en vereenight haar ſoo dikmalen in eene ſelve Canaal, makende door dit middel in haren boeſem drie kleyne Eylandekens uytnemende ſchoon, die bedekt zijn met Cedren en andere dierbare boomen, even-eens als d'andere aarde. Sy is ook overvloedigh in Kreeften, en in verſcheyde ſoorten van goede viſſchen. Het Lek voed'er ook eene oneyndigheyt, die in een Saiſoen van het jaar klimmen tot aan den oorſpronk van de Riviere, dan weder dalen ſy in den wijden ſchoot waar uyt ſy waren gekomen. Men vind ook op den oever van het Lek Otters en Caſtoren die geweldigh geacht zijn. Men ſiet ook aldaar, even als langs de Canaal van de Riviere, Vogelen die van onderſcheyde vederen zijn, waar van het grootſte deel by troepen vliegen, gelijk d'End-vogelen en de wilde Ganſen, die'er ook geweldigh gemeen worden gevonden.

Men vind ook tuſſchen de bergen, die deſe Valleye beſchermen gelijk eenen wal die ondoordringelijk is voor de menſchen, een ſlagh van wilde Geyten, die in de Valleye af-dalen langs de ſteylten en de klooven der ſteenrotſen. *D'Apalachiten* noemen haar *Akoueyas*. Haar hooft is geweldigh kleyn na gelijkmatigheyt van het overſchot des lichaams. Haar hals is geweldigh recht en verheve. D'oogen groot en levendigh. Het hayr wit en geweldigh lang. Hare hoornen zijn geweldigh kleyn en gekromt onder het oor. Hare voeten zijn verdeelt in vier klaauwen, waar van'er drie voor zijn, en een achter is. Sy zijn ſo lichtveerdig in den loop, en ſy klauteren op de bergen, en ſpringen en hippelen van rots-ſteen op rots-ſteen met ſo groote ſnelligheyt en ſo geſwint, dat ſy veel eer ſchijnen te vliegen als te loopen. Deſe Dieren hebben ſulk eene groote natuurlijke warmte, dat over-al waar ſy haar neder-leggen ſelf geduerende d'allergrootſte koutheden van den Winter, het ys en het ſneeuw terſtont verſmolten zijn. Ook is het op dit beduytſel dat de Jagers haar leger kennen, en dat ſy gelegentheyt vinden om'er haar lagen te leggen. Haar vleeſch is goed om t'eten, en haar vel wel bereyd zijnde wederſtaat den regen, en heeft d'eygenſchap van ſoodanigh te verwarmen de genen die'er mede zijn bekleed, dat ſy door het ſneeuw ſouden konnen gaan ſonder daar af eenigh ongemak te lijden. Alle die met koude ſinkingen gequelt zijn ſouden geen ſachter noch oppervermogender hulp-middel konnen vinden om'er van verloſt te worden.

Dese Valleye word niet alleenlijk besocht van de Jagers der Provincye van *Matika*, die'er een Dorp hebben gesticht; maar selfs van den Koning van *Apalacha*, die'er alle jaren eenmaal ofte tweemalen het vermaak van de jacht gaat nemen, om dat sy overvloedigh is in Harten, in Geyten, in Vossen, in Lampreyen, in wilde Zwijnen, en in eene oneyndigheyt van andere viervoetige Beesten, wiens ontweydingen seer bequaam zijn om rijkelijke en dierbare voeyeringen te maken. Voorts dese Valleye niet meer hebbende als eenen eenigen ingang die tot noch toe bekent is, gelijk wy het alreede geseght hebben, dewelke ook soo smal en eng is dat ter naauwer nood twee menschen daar nessens elkander mogen door-gaan, kan sy gemakkelijk bewaart worden, tegens de geduerige in-vallen en stroopingen der Barbaren. Wy verstaan ook dat *d'Apalachiten* de drie Eylandekens die'er zijn doen beweyden van Koeyen, van Schapen, en van Geyten, en dat sy tusschen de bergen en op de vlakten Verkens en Zeugen hebben gejaaght, die'er haar verwonderlijk sullen vermenighvuldigen; in-voegen dat dit land haar sal zijn gelijk eenen vasten Burcht die nimmer sal konnen uyt-gehongert worden.

III. LID.

Van het lichaam der Apalachiten, en van hare kleederen:

D'*Apalachiten* zijn ten meesten deele van groote gestalte, van olijf-verwe, en wel gematight van lichaam; sy worden alle redelijk wit geboren: maar sy veranderen de natuurlijke verwe van hare huyt door het geduerigh gebruyk van eene salve die sy makẽ met Beere-vet, gemengt met het sap van een kruyd, dat de kracht heeft om de deelen des lichaams die'er dikwils mede besmeert worden te verharden tegen de kouwde en de hitte der Sonnen. Hun aller hayr is swart en lang, en het is haar een wonder de vreemdelingen te sien wiens hayr blond en natuurlijk gekrult is. Sy hebben geenen baart, en indien'er haar eenige hayren af wasschen, rukken sy haar geweldigh sorghvuldigh uyt, en sy hebben een geheym om haar het weder-groeyen te verhinderen. De mannen en de vrouwen zijn naauwkeurigh om hun hayr suyver en sinlijk gevlochten t'onderhouden. De vrouwen maken hun hayr op de kruyn van het hooft op de wijse van eenen krans, en de mannen houden het gemeenlijk gebonden en gewonden achter het oor: maar op de dagen van verheuginge, laten sy het flodderen op de schouderen, het gene haar eene geweldige goede bevalligheyt geeft.

De Bewoonderen van de drie Provincyen die tusschen de bergen zijn, snijden af alle hun hayr dat aan de slinksche zijde van haar hooft is, om soo veel te beter

beter den boge te kunnen ſpannen, en ſy vlechten dat van d'andere zijde, in ſulker voegen dat ſy gelijk eenen kam maken, die ſich verheft boven het rechter oor. Sy hebben ook ten meeſten deele geenigh gebruyk van mutſen, noch van kouſſingen: maar ſy dekken het overſchot haars lichaams met de vellen van de Beeren, of van de Tijgers, of van de Harten, of van de wilde Geyten, geweldigh eygentlijk bereyd en genaayt op de wijſe van kaſakken, die haar op de knyen hangen, en waar van de mouwen niet voorby den elleboge ſchieten.

Die van d'andere Provincyen, de welke gelegen zijn in de Valleye die is aan den voet der bergen van *Apalates*, gingen ten anderen tijde naakt van de navel af op waarts geduerende de Somer: en in de Winter droegen ſy mantelen en rokken van eenige vellen verrijkt met pelteryen. Maar huyden ten dage ſoo de mannen als de vrouwen, hebben in alle Sayſoenen het lichaam eerlijk bedekt. Geduerende de hitten hebben ſy geweldigh lichte kleederen, die gemaakt zijn van kottoen, of van wolle, of van een ſeker kruyd dat alſoo ſterk is als vlas. De vrouwen konnen alle deſe ſtoffen ſpinnen, en daar van op dienſtige gereedſchappen maken verſcheyde ſoorten van kleyne ſtoffen die ſterk zijn, en aangenaam voor het geſichte. Maar in de Winter, die ſomtijds geſtreng genoegh is, zijn ſy alle gekleed met verſcheyde vellen, die ſy geweldigh ſinlijk weten te bereyden. Sy laten aan eenige het hayr dat haar tot voering dient, en ſy ſcheeren het van d'andere, en laten haar aan weder-zijden glad en effen. Sy konnen ook het leder van de huyden der Oſſen, en der Harten tanen, om'er ſchoenen en leerſen af te maken.

De getrouwde mannen dragen mutſen van Otter-vellen, volkomentlijk ſwart en glinſterende, die voor ſcherp zijn, en verrijkt ter zijden met eenige ongemeene pluymen van Vogelen, of met eene roſe van eenige groene of roode geſteenten, die onder haar in achtinge zijn. De getrouwde vrouwen dragen ook mutſen van eenige koſtelijke witte pelteryen, die plat van achter zijn, en geboord van voren met een ander bont van verſchillende verwe. Maar de Jongelingen die huw-baar zijn en de Dochteren, hebben geen ander hooftcieraad, als hunne hayren ſeer ſinlijk gevlochten en gekrinkelt, en op-gepronkt met eenige ſteenen die ſy dierbaar achten.

Die van het gemeen dragen niet als eenen Caſak ſonder mouwen op een kleyn kleed van zeem dat haar tot een hemde verſtrekt. Deſe Caſak die ſlingert tot op het midde van de kuyte, is gebonden om de lendenen, met eenen lederen gordel, die verciert is met een kleyn werkje op de wijſe van borduerſel. Maar de Hoofden des Huys-geſins dragen noch boven deſen Caſak een ſlagh van mantel, die haar van voren ſlechts wappert tot aan de navel, hoewel hy achter by-na ter aarde hangt. Het kleed der vrouwen is van de ſelve gedaante

daante als dat der mannen, uytgesondert dat hare rokken haar uytspreyden tot aan d'enkelen der voeten, en dat de mantel die van vore gantsch gesloten is, twee openingen heeft aan de zijden, waar door sy hare armen steken, en dat hy haar van alle kanten niet dekt als tot onder den riem.

De Gouverneurs, de Hooft-mannen en alle d'Amptenaren die den *Paracoussis* vergeselschappen, en die aan sijnen Hove woonen, zijn veel sinlijker en aardiger gekleed als het gemeen, en als de Bewoonderen van d'andere Provincyen. Want in plaatse dat dese bedekt zijn op de huyt met een hemde van zeem; gene die tegenwoordig het gebruyk van Cottoene webben hebben, dragen seer wijde hemden, waar van de boord des hals en der mouwen geweldigh konstelijk geborduert is met zijde van verscheyde verwen. Sy dragen op dit hemde eenen rok die haar hangt tot onder de kuyte van het been. Sy zijn noch bekleed met eenen anderen rok die mouwen heeft, die gemaakt is van eene kostelijker stoffe als die van den anderen, maar hy dekt niet als de knyen. Sy zijn daar op gegordelt met eenen zijden of kottoenen gordel. Wanneer sy in het openbaar te voorschijn komen dragen sy noch op dit alles eenen Casak met mouwen die niet voor-by den elleboogh gaan, en die sich niet uyt-spreyd als tot aan de knyen. Want sy doen hare heerlijkheyt bestaan in te doen blijken gelijk by verscheyde verdiepingen de boorden van hare rokken, die verrijkt zijn met borduer-werk geduerende de Somer, en in de Winter met seer keurlijke en kostelijke pelteryen. Sy zijn ook seer naauwkeurigh om uytmuntende seldsame mutsen te hebben, het zy men aanmerke de Pelteryen waar van sy gemaakt zijn, het zy men achting sla op de vederen en op de schoone banden die haar verrijken. Sy hebben noch niet het gebruyk van de hosen noch van de hand-schoenen; maar sy dragen leersen die haar den voet beknelt houden, en die de kuyte van het been bedekken.

De vrouwen van alle de Gouverneurs en Ampt-bedienaren zijn ook rijkelijker op-getooyt als d'andere van mindere hoedanigheyt. Hare rokken klimmen op by trappen even als die van de mannen, en in plaatse van Casakken, dragen sy mantelen die haar dekken tot op de kuyte van het been, en die openingen hebben om d'armen door te steken. Sy zijn ook geboord aan d'uyteynden of verciert met pelteryen na het saysoen. Wanneer sy haar moeten laten vinden in eenige by-een-komsten van gast-malen, dragen sy op haar hulsel een dek-kleed van eenige lichte stoffe. Sy beschilderen hare wangen met fermillioen, en hechten aan hare ooren behangselen van kristal, of van eenige andere stoffe die glants heeft. Sy beladen ook haren hals met ketenen en hals-snoeren van Koraal, van Amber-steen, van Kristal, of van eenige andere granen die schitteren: Want betreffende de Peerlen, de Diamanten,

manten, d'Esmaragden, en de Robijnen, die eenige Schrijveren hebben gestelt onder de schatten van dit Volk, de gene die onder haar leven seggen dat daar in, sy haar rijker gemaakt hebben als sy inder daad niet zijn.

IV. LID.

Van den Oorspronk der Apalachiten, en van hare Tale.

D'*Apalachiten* houden haar een van d'alleroudste Volkeren der Werelt te wesen, en hoewel sy niet pochen, gelijk die van Arkadien, dat sy voor de Mane geboren zijn, en sonder middel uyt d'aarde voort-gebracht; soo verheerlijken sy haar niettemin hier in dat sy het land het welke sy bewoonen, hebben beseten door eene achter-een-volginge die niet door-broken is geweest. Maar door dien sy geene andere Jaar-boeken hebben als d'overlevering die haar gekomen is van Vader tot Soon, sedert eenen onbedenkelijken tijd, soo souden sy niet bestiptelijk konnen seggen hoe lang een tijd sy op desen bodem zijn geweest, noch van waar sy gekomen zijn. In-voegen dat het gene men voor allersekerst uyt hare woorden op dit onderworpsel kan by-een vergaderen, is dat sy'er gekomen zijn van den Ondergang, en van dat gedeelte van *Azia*, dat beseten word door de Tartaren, en dat van dese Nieuwe Werelt niet is af-gescheyde als door de engte diemen noemt van *Anjan*.

D'allerverlichtste in den oorspronk der Bewoonderen van *Amerika*, en d'allersnedighste van d'Engelschen van de *Virginie* en van de *Florides* die onder haar woonen, bevestigen dit gevoelen rakende den waarachtigen oorspronk deser Volkeren, en ondersteunen het eerstelijk hier op dat *d'Amerikanen* de trekken en de swieren van het aangesicht, het hayr, de dracht des lichaams, en besonderlijk d'oogen geweldigh over-een-komende hebben met d'allerrouwste onder de Tartaren die d'alleroosterlijkste deelen van *Azia* bewoonen, die ten opsichte van de Noordelijke *Amerikanen* soo als daar zijn onse *Apalachiten* Westelijk zijn. Sy gronden ook haren waan hier op dat *d'Amerikanen* zijn in de plompe onwetentheyt der letteren en der konsten, in d'onredelijkheyt en d'ongewijde Afgoderye even als die Barbare Volkeren van *Azia*. Sy bevestigen eyndelijk haar oordeel, hier op dat de gene die aandachtelijk hebben aangemerkt de zeden, de tale, de burgerlijke bestiering, en den Gods-dienst van d'eene en van d'andere, daar in hebben bespeurt eene soo groote over-een-kominge en sulke blijkelijke gelijkheden in verscheyde aanmerkelijke dingen, dat sy niet alleenlijk voor waarschijnlijk houden, maar voor seer-seker, dat dese twee Volkeren uyt eene en de selve bron-ader zijn gevloeyd. Maar wy laten gewilligh dese betwisting die teer genoegh is, en

wy genoegen ons in te vertoonen de meyningen van andere, op dit onderworpsel gelijk Historie-schrijver, sonder het te willen slechten door een onderscheyde en bepaalt oordeel; aangesien namentlijk dat seer-geleerde en seer-verstandige Personasien uyt de Engelsche Nacye die op de plaatsen zijn, tegenwoordigh aan het werk besigh zijn om te verlichten sulk eene verwarde stoffe, en die alreede is gehandelt geweest van soo vele geleerde pennen.

Wat nu hare tale belangt; alle dese Provincyen die den *Paracoussu* of den Koning van *Apalacha* voor haren Opperſten erkennen, verstaan de tale van de Provincye van *Bêmarin*, en van de Stad van *Melilot*, daar hy sijnen Hove houd; maar sy hebben yeder eene bysondere reden-kavelinge, die te wege brengt dat de tale der eene in eenigh ding verschilt met die van d'andere. De Provincyen van *Amana* en van *Matika*, daar noch verscheyde Huys-gesinnen van de *Caraïbanen* gevonden worden, hebben ook tot op tegenwoordigh behouden vele woorden van d'oude uytspraak die'er volkeren, dewelke rechtveerdigen het gene wy hebben gestelt voor seker, te weten, dat hebbende eenen selven naam, en vele wijsen van seggen die haar gemeen zijn met de Bewoonderen der *Voor-eylanden*, sy ook eenen selven oorspronk hebben, gelijk wy het hebben vertoont in het voorgaande Hooft-stuk.

De Hooft-mannen en alle de personen van aansien dienen haar met eene tale die meer op-gepronkt en meer gebloemt is als die van het gemeen Volk. Hare uyt-drukkingen zijn bestipt, en hare rust-klanken tamelijk kort. Sy hebben deftige woorden die heel bequaam zijn om hare gedachten te beteykenen. Sy zijn ook geweldigh rijk in gelijkenissen die seer levendigh zijn, waar mede sy hare gesprekken door-saayen. En de Vremdelingen die onder haar zijn en die hare tale verstaan, geven haar dit getuygenis, dat sy hebben noch d'onvruchtbaarheyt en de dorheyt van eenige volkeren van *Amerika*, noch den overvloed of d'overtolligheyt van eenige andere: maar eene finlijkheyt sonder gemaaktheyt, die bezielt is met een seker vuur, en eene juystigheyt, die hare tale verwonderlijk verciert en verdeftight.

Wy souden hier tot slot van dit Lid by-gevoeght hebben, een kleyn proefje van dese tale, om de keurlijke te genoegen; maar boven dat d'uytsprake der Oorspronkelijke haar geeft alle de soetigheyt en de bevalligheyt die ons schrift en onse letter-spelling in haar niet konnen bewaren: soo arbeyd tegenwoordigh een van de Heeren de Bestierders der Bevolkinge van de *Palme* om te doen sien, gelijk wy het hebben verstaan, door d'over-een-brenging van dese tale met die van de Tartaren, dat sy uyt eene selve bron-âder zijn gesproten, en wy sullen dese take geheel aan haar over laten.

V. LID

V. LID.

Van de Steden en Dorpen der Apalachiten, en van hare Huysen.

HEt gene *d'Apalachiten* Steden noemen zijn sekere Dorpen wat meer bevolkt als d'andere, die besloten en omringt zijn van buyten met groote scherpe palen, diep in d'aarde gepoot, in plaatse van mueren; of die omringt zijn met stékelige hagen, gebreydelt en door-vlochten met geweldigh scherpe doornen, die gemeenlijk meer als vier voeten dik zijn, en geplant aan den voet van eene aarde borst-wering, die af-helt na binnen van de plaatse. Daar zijn gewoonlijk in yedere Stad niet anders als poorten die geweldigh smal zijn, en die gesloten worden met stukken houts, diemen laat af-sakken van een kleyne wal dewelke aan weder-kanten is, en gebied op de toegangen. Daar zijn selden meer als twee Steden in ydere Provincye, hebbende elke hare besondere Gouverneuren, die gebieden over de Hooft-mannen der na-buerige Dorpen die onder haar behooren.

Daar is geene groote onderscheyding tusschen de huysen der Steden en die van de Dorpen: want sy zijn alle gebouwt met eene verwonderlijke eenvoudigheyt, van stukken hout in d'aarde gepoot en gevoeght d'eene tegen d'andere: of sy zijn gemaakt van rijsen die noch glad noch hompeligh zijn, waar van de schorse alleenlijk is af-gelicht, op dat'er de wormen soo haastigh niet in souden komen. Sy zijn alle van eene langwerpigh-ronde gedaante, in sulker voegen, dat d'uyt-eynden staan gekeert tegen het Noorden en tegen den Middagh, op dat de winden die gewoonlijk uyt het Noorden blasen, minder vat mochten hebben. Het is ook om haar tegen de winden te beschutten, dat sy haar laagh maken, en dat sy de gevelen stellen na het Oosten en na het Westen, van waar de winden komen die in haar land minst ongestuymigh zijn. De daken zijn ten meesten deele van rieten, of van biesen, aan kleyne bondeltjes gebonden, en d'eene wel dicht aan d'andere vast gehecht. D'alleraanmerkelijkste zijn overkorst van boven met een seker Mastik, dat den regen wederstaat, en bewaart de daken in haar geheel verscheyde jaren. De vloer van alle de huysen is van kalk van schelpen gemaakt, diemen van het groote Lek brengt, gemengt met een seker guldigh sand dat sy uyt de nabuerige bergen halen, en dat eenen glants geeft als het nieuwlijk is gedaan gelijk of het met goude looveren was bezaayt.

De lengte der huysen is dikwils tot tachtigh voeten, en somtijds meer, op eene breedte van vier-en-twintigh, of daar ontrent. Sy zijn gewoonlijk ver-

deelt in verſcheyde kleyne kamertjes die tamelijk donker zijn, tot de welke men in-gaat door eene redelijk ſmalle gang, die haar verdeelt op eene wijſe van tapiſſerye gemaakt van ſchorſen van boomen, of van palm-bladeren die door den anderen zijn gevlochten, en beverwt met verſcheyde verwen. De kameren van de Gouverneurs en de Voornaamſte des Lands zijn rondom behangen met vellen van herten of van wilde Geyten, met verſcheyde gedaanten beſchildert, of met Vederen van Vogelen geweldigh ſnedighlijk aan een geregen, op de wijſe van borduerſel.

Hare bedden zijn noch geſloten noch behangen met gordijnen. Twee ofte drie planken onderſteunt op paaltjes in d'aarde gepoot, en wat meer als een voet verheven, zijn d'onderſchoring, waar op die van het gemeen ſakken ſpreyden vervult met Varen-kruyd, en omtrokken met beere-vellen, die nimmer ongediert vergaderen. Sy houden dat die bedden van Varen-kruyd te ſtellen zijn boven d'allerbeſte vederen, ter oorſake dat dit kruyd behalve dat het tamelijk ſacht is, d'eygenſchap heeft om het lichaam van vermoeytheyt te verloſſen, en hare krachten te herſtellen, wanneer ſy zijn uytgeput door de jacht, door den arbeyd der tuynen, en door alle d'andere moeyelijke oeffeningen haar'er wijſe van leven.

De perſoonen van aanſien ſlapen op Matelaſſen, en op bedden gevult met een ſeker dons dat groeyt op eene Plante die wy hier boven hebben beſchreven, en die alſoo ſacht en alſoo mol is als zijde. Sy dekken ook hare bedden geduerende de hitten met vellen van wilde Geyten, of van andere beeſten die ſacht zijn en volkomentlijk wel geſchoren, op de welke ſy konnen ſchilderen bloemen, fruytaſien. en duyſend ſnakeryen die ſy verheffen met ſoo veel levendige verwen dat van verre men haar ſoude aan ſien voor tapijten met verheve beeld-werk. Sy zijn daar-en-boven ſoo ſinlijk genaayt, dat hoewel ſy gemaakt zijn van verſcheyde vellen, men ter naauwer nood de voeghſelen kan onderkennen. Maar de Gouverneurs en de Hoofden der aanſienlijke Huys-geſinnen hebben des Winters bedde-dekens die gemaakt zijn van vellen van Maartens, of van Kaſtoren, of van wilde Katten, of van witte Voſſchen die ſoo wel bereyd en bereukwerkt zijn met ſoodanigh eene konſte dat'er geene vuyligheyt uyt ontſtaat, in-voegen dat ſonder veel beladen te weſen, ſy geheelijk zijn voorſien tegen de koude. Sy hebben noch kiſten, noch koffers, noch ſchilderyen, noch eenige andere ſinlijkheden of koſtelijke huys-raden tot het cieraad van hare kameren. Hare bedden, en eenige ledere kuſſens gevult met Varen-kruyd, of van die ſachte plante daar wy van geſproken hebben, houden haar plaatſe van ſtoelen en van banken; en een tapijt van leder op d'aarde geſpreyt, op het welke ſy haar in het ronde

ſchikken

ſchikken wanneer ſy willen eten, dient haar tot tafel, tot tafel-kleed, en tot wiſch-doeken.

Het vaat-werk dat ſy in hare Huys-houdinge gebruyken is van aarde, of van vruchten van boomen die eene draadachtige ſchorſe hebben, dewelke ſy geweldigh aangenaam weten te beſchilderen; of van het hout des koſtelijken Ceders die wy beſchreven hebben, het welke ſijnen goeden reuk gemeen maakt aan de ſpijſen, en aan de vochtigheden diemen'er in ſchenkt. D'Erweten, de Boonen en d'andere Moes-kruyden zijn de gewoonlijke opdiſſchen van hare tafelen, en het gebeurt ſelde dat ſy twee ſoorten van ſpijſen op eene maaltijd hebben. Al eer d'uytheemſche Nacyen tot haar doorgedrongen waren, ſoo aten ſy geen vleeſch, en hoewel ſy ter jacht gingen dat was niet als om haar land te ſuyveren van verwoede beeſten, of om d'ontweydingen te hebben, en daar van pelteryen te maken, waar van ſy altijd groote Lief-hebberen zijn geweeſt. Daar zijn'er ſelf noch verſcheyde onder haar, gelijk d'Iaoüas of Offeraars der Sonne die ſelfs geenen viſch eten, noch eenigh ding dat leven heeft gehad.

Hoewel de Wijngaart natuurlijk in haar land groeyt, ſoo maken ſy geenen wijn, maar het ſuyver water is haren gewoonlijkſten drank. Het is waar dat in hare maaltijden ſy een ſlagh van geweldigh lieffelijk bier gebruyken dat van *Maïs* is gemaakt. Sy hebben ook de wetenſchap om de Mede volkomentlijk goed te maken, dewelke ſy bewaren in groote aarde vaten. Den overvloed van honigh die ſy uyt de rotſen, en de holen der boomen halen, bied haar aan het middel om deſen welluſtigen drank te maken, die licht voor Spaanſche wijn mach door-gaan, dan namentlijk als hy eenen langen tijd is bewaart geweeſt.

Verſcheyde wortelen die in hare landeryen waſſchen zijn haar in plaatſe van brood. Sy maken het ook met *Maïs*, dat de vrouwen tot meel maken, rollende eenen ronden ſteen op eenen platten met eenen grooten arbeyd en eene langduerigheyt die de geduldigheyt van alle andere ſoorten van perſoonen ſoude vermoeyen. Die vleeſch en viſch gebruyken doen haar braden by een ſlap vuur, want ſy weten het middel niet om het een noch het ander te koken.

VI. LID.

Van het natuurlijk der Apalachiten en van hare zeden.

D'*Apalachiten* hebben eene ſekere natuurlijke eenvoudigheyt die in verſcheyde gelegentheden blijkt, in de welke ſy verbaaſt ſtaan om dat ſy niet konnen begrijpen d'oorſake die het onderworpſel van hare verwondering

maakt. Even als andere Barbarische Volkeren die het gebruyk van schrijven niet hebben, soo staan sy geweldigh verstomt wanneer sy sien schrijven, en dat sy aanmerken dat door de brieven men sijne gedachten aan d'afwêsige laat weten. Sy verwonderen ook de boeken, de vuur-roers, de dêgens, de slaande uur-werken, de Trompetten, de Zand-loopers, de Spiegels, de Land-kaarten, de Hemelsche en Aardsche Globen, en alle de sinlijkheden van Goudsmederye, of van glas diemen in Europa maakt.

Sy hebben eene sekere Sterre-konste na hare wijse, door de welke sy weten de veranderingen der tijden, en de stormen eer sy gebeuren: maar sy konnen haar niet over-reden dat de Zee en de Aarde maar eene eenige Globe te samen uyt-maken, die vast is en hangende in het midde van de lucht, die haar van alle zijden omringt. Want sy gelooven dat d'aarde plat is van onder, en dat sy rust op eenen onbeweeghlijken grond-voet die haar onbekent is: dat de Hemel een vast en door-schijnend wesen is, en dat hy sich niet beweeght; maar dat de Son, de Mane, en de Starren bezielt zijnde, geduerigh en sonder vermoeyenisse gaan wandelen op die schoone azuere gewelven, van waar sy de werelt verlichten.

Sy mogen geene lange baarden sien als met eene uytmuntende verbaastheyt, en eene van hare allergrootste verwonderingen is, dat de mannen aan hare kinnen dien onnutten last konnen velen, de welke sy gelooven niet wel-voeghlijk te zijn als aan de Geyten en aan de Bokken. Sy verwonderden haar ook in het beginsel dat eenige Engelschen die een swak gesicht hadden het te hulpe quamen met brillen: want onder haar hebben de mannen gemeenlijk meer als hondert en twintigh jaren eer men kan bespeuren dat haar gesicht vermindert zy. De groote sorge die sy dragen om den rook te vermijden, en alles wat d'oogen kan quetsen, is geweldigh behulpsaam aan de sterke gesteltenisse die sy bysonderlijk in dese van hare vijf sinnen hebben. Want sy naderen nimmer by het vuur het zy in hare keukens: maar om hare kameren gedeurende de winter te verwarmen, soo dienen sy haar met eene soorte van stoven die van gebakke aarde zijn gemaakt, en eene soete en gematighde warmte geven in hare gantsche woonplaatse, sonder dat sy het vuur sien, dat van buyten is aan-geblasen.

Sy dragen tot het vuur niet-te-min eene bysondere eerbiedigheyt, gelijk zijnde de levendige beeltenisse van de Son die sy aanbidden, want indien sy eenige Uytheemsche in hare Keukenen geleyden, of by hare ovens daar het vuur brand, so konnen sy niet verdragen datmen'er in spouwt, of eenige onreynigheyt in werpt, om dat sy gelooven dat de belêdiging diemen aan het beeld doet weder-kaatst tot op het oorspronkelijk, en dat dit eene onverdraaghlijke on-

ondankbaarheyt is, ſoo weynige eerbiedigheyt te dragen tot eene Hooft-ſtoffe die ſoo vele nuttigheden aan-brengt.

Sy houden geheugeniſſe van de brave daden haar'er Voor-ouderen, en ſy ſingen by alle gelegentheden de groote en gedenkwaardige wapen-tochten van hare Koningen en allerdoorluchtighſte Hooft-mannen. Sy houden byſonderlijk eenige plechtige gedachteniſſe van eenen haar'er Koningen die ſy *Maydo* noemen, die na haar ſeggen de ſcheyd-palen van haren ſtaat heeft geſtelt, die de Wilden op ſoodanigh eene wijſe verſloegh dat by ſijnen tijde ſy ſlechts niet dorſten naderen tot aan de grenſen, en die hare Dorpen dede omcingelen met palen en doorn hagen, op dat ſy te beter tegens hare vyanden ſouden konnen beſchermt worden. Sy vieren ook eenen van hare *Jaoüas*, die noch ouder is als dien Koning *Maydo*, en ſy hebben verſcheyde liederen tot ſijner eere. Sy ſeggen dat deſe *Jaoüas* die ſy *Karakäiry* noemen, haar onderwees in den dienſt van de Son, in de wijſe van d'aarde te bouwen, en hare Tenten te timmeren, het gene haar verplicht om hem in eene byſondere hoogh-achting te hebben.

Sy dragen ook ſorge om voor haar te verwerven de dingen die volkomentlijk noodſakelijk zijn tot haar voedſel, tot hare kleederen, en om haar te bedekken tegens d'ongevallen van den tijd: en ſy quellen haar niet veel om voorraat te hebben voor verſcheyde jaren, noch om welluſten om rijkdommen te beſitten, en ſy lacchen met de bekommeringen en de noeſtigheden waar in ſy gemeenlijk de vreemdelingen ſien om deſe dingen te verkrijgen, of om haar te doen aan-waſſen.

Sy zijn ten meeſten-deele van eene ſeer minnelijke in-borſt: en om dat verre van de Zee zijnde, ſy van d'Uytheemſche geenige ongenuchten hebben ontfangen, ſoo weten ſy niet hoe ſy haar genoegh ſullen troetelen, wanneer ſy haar gaan beſoeken, ende en worden niet moede in haar alle ſoorten van vriendſchap te betuygen. Die van een ſelf Huyſ-geſin zijn onderhouden ſulk eene volmaakte eenigheyt onder elkander, datmen onder haar huyſen ſiet waar in een oude ſijne kinderen heeft en ſijne kinds kinderen tot in het derde en ſomtijds in het vierde lid, die in eene ſelve gebuerſchap woonen, tot het getal van hondert perſoonen, en ſomtijds meer.

Om dat ſy niet hebben de kenniſſe van de welluſten en van de lekkernyen die de geeſten konnen verwijven, ſoo ſchijnen ſy tamelijk ſober in gewoonlijk eten en drinken; maar ten tijde van hare algemeene verheugingen ſoo geven ſy haar over tot verſcheyde overtolligheden, die genoegh betuygen dat hare matigheyt en hare getempertheyt niet is in-geſtelt als van de noodſakelijkheyt, en de ſwarigheyt die ſy ſouden hebben om voor haar

te

te verwerven de lekkernyen die in gebruyk zijn by de vremdelingen.

Sy zijn buyghſaam en ontfankelijk voor d'onderwijſing, en alle de loffelijke tuchten, het gene blijkt uyt dat'er verſcheyde onder haar zijn die tegenwoordigh konnen leſen en ſchrijven, en verſcheyde konſten die noodigh zijn tot d'onderhoudinge van den borgerlijken band. Maar ſy hebben dit quaads, dat ſy aan hare gevoelens geweldigh blijven hangen, vaardigh in haar te vergrammen, overgegeven tot de wrake wanneer ſy gelooven belêdight te zijn geweeſt. Sy koeſteren ook onder haar vyandſchappen van huyſgeſinnen tegens huyſgeſinnen, die ſomtijds uyt-barſten in twiſten en oneenigheden die de Hooft-mannen naauwelijkx konnen ter neder leggen. En ſy geven lichtelijk geloof aan hare droomen, want ſy hebben onder haar oude mymerende wijven die een openbaar werk maken van haar uyt te leggen, en vervolgens te voorſeggen de dingen die toekomende zijn.

VII. Lid.

Van de gewoonlijke Bêſigheden der Apalachiten.

D'*Apalachiten* hebben altijd een ſchrik gehad van de lêdigheyt gelijk zijnde de roeſt des geeſtes, de verlogging des lichaams, en de peſte van hare Republijke; en in plaatſe dat het grootſte gedeelte der Volkeren van het Noorderlijk *Amerika*, die woonen langs de kuſte van de Zee, ſoo traagh zijn, dat ſy ſomtijds geduerende de Winter worden overvallen met groote ſchaarsheyt, om dat ſy d'aarde in het recht ſaiſoen niet hebben bezaayt, of in hare gaſt-malen en ongebondentheden de vruchten van den laatſten oegſt hebben verteert; ſoo begeven ſy haar ſoodanigh tot den land-bouw, dat d'inkomſte van hare akkers, over-een-komende met hare ſorgen, en zijnde uyt-gedeelt met voorſichtigheyt en matigheyt, voldoet om haar t'onderhouden in allen overvloed, en ſelf om te hulpe te komen den nood van de Bewoonderen der bergen.

Na den zaay- en oegſt-tijd begeven de mannen haar op de jachte, tot de viſſcherye, om de vrucht-boomen te planten, de plaatſen die tot hare tuynen geſchikt zijn om te ſpitten, hare huyſen te timmeren, de breſſchen van hare ſteden te herſtellen, hare pijlen te bereyden, hare bogen te polijſten, hare kleederen, hare ſchoenen, en hare leerſen te naayen, ſoo dat het ſelden gebeurt of men vind haar doende. Sy konnen ook bereyden de vellen van Harten, van wilde Geyten, en van andere beeſten, ſoo om'er tapijten en bedde-dekens, als kleederen af te maken die geduerſaam zijn. Sy maken ook aarde potten, of ſy rijgen vederen van Vogelen om'er tapiſſeryen af te maken, of ſy vlechten manden,

manden, korven, en andere kleyne werken met eene verwonderlijke behendigheyt. De vrouwen van hare zijde na de ſorgen van hare huys-houdingen, en van het gene de keuke betreft, begeven haar onophoudelijk tot het ſpinnen van Cottoen, van wolle, en van een ſeker kruyd dat ſacht is en ſterk genoegh om'er webbens af te maken, en verſcheyde geringe ſtoffen waar mede ſy haar dekken.

Sy zijn tochtelijk verlieft op de Muſijke, en alle d'inſtrumenten die eenige gelijkluydentheyt geven, en ter naauwer nood is'er een onder haar die niet kan ſpelen op de fluyte, en op een ſlagh van klaroen, die van onderſcheyde groote zijnde, een tamelijk goed akkoord maken, en geven een ſeer ſacht-klinkend geluyt. Sy zijn ook uytermate verſlingert op den dans, hippelende en duyſend poſtueren makende, door de welke ſy gelooven haar ſelve t'ontlaſten van hare quade vochtigheden, en dat ſy verkrijgen eene groote geſwintheyt van lichaam, en eene verwonderlijke rappigheyt in den loop. Sy vierden ten anderen tijde plechtige danſen op het eynde van yederen oegſt; maar tegenwoordigh hebben ſy geenen geſtelden tijd tot deſe verluſtigingen, die hangen aan den drift en de ſinlijkheyt van de Hoofden der Huys-geſinnen, die haar beſtemmen na haar goed-dunken.

Hare ſtemme is natuurlijk goed, ſacht, buyghſaam, en lieffelijk. Het gene oorſaak is dat vele onder haar ſich beneerſtigen om den zang en het getilp der Vogelen na te apen, waar in ſy ten meeſten deele ſoo wel ſlagen, dat gelijk andere Orfeën ſy uyt de boſſchen na haar trekken deſe Vogelen, die haar'es gelijken gelooven te hooren. Sy verſachten ook door den ſang den kleynen arbeyd waar toe ſy haar begeven, evenwel meer tot tijd-verdrijf en om de lêdigheyt te vermijden, als om de winſte die ſy'er af verhopen.

Sedert veertigh jaren of daar ontrent, dat ſy de beſondere kenniſſe van de Vreemdelingen hebben gehad, hebben ſy haar geweldigh volmaakt in d'ambachten waar van ſy alreede eenige lichte kenniſſen hadden, van waar komt dat tegenwoordigh ſy een weynigh vaſter en ſinlijker bouwen als voor deſe. Sy hebben ook van haar geleert de wijſe om de pelteryen wel te bereyden, de maniere om haar te naayen en'er kleederen af te maken. Sy beginnen ook verſcheyde kleyne werken van ſchrijnwerk en van draayerye te maken, en ſelf wat natuurlijker te ſchilderen als ſy ten anderen tijde niet deden.

VIII. LID.

Van de Borgerlijke bestiering der Apalachiten, en van hare Oorlogen.

D'*Apalachiten* waren ten anderen tijde omswervende door de woestijnen, en na dat sy hadden verteert de vruchten der Boomen die in een quartier waren, soo begaven sy haar weder na een ander, in-voegen dat altijd dwalende zijnde op de aarde, sy een seer droevigh leven leydden, en dat bloot stont voor d'ongevallen van de lucht en d'ongetempertheden der Saisoenen, boven alles van den Winter die gestreng genoegh is tusschen de bergen. Maar na dat sy seggen is het ontrent vijf ofte ses geslachten of voort-teelingen geleden, dat een van hare Koningen die sy *Maydo* noemen, haar overtuyghde om haar stille te houden in het land dat sy tegenwoordigh besitten, en gaf haar de Borgerlijke bestiering, die sy moesten bewaren, op dat haar staat versekerder was, en sy niet meer drijvende waren van plaatse tot plaatse, gelijk het grootste gedeelte van hare gebueren.

Sedert dien tijd, zijn sy wel vereenight te samen gebleven, onder het geleyde van een Hooft en eerste Hooft-man, die sijne woonplaatse houd in *Melilot*, de Hooft-stad van haren staat. In yedere Stad is'er een Gouverneur, en andere Ampt-bedienaren die door hem gestelt worden, en verandert na sijnen wille, gelijk hy dat bevind te passe te komen. De Dorpen hebben ook Hooft-mannen en Hoofden des Huys-gesins, waar onder sy staan. De bevordering van haar Recht is geweldigh kort, om dat sy geene van die gebruyken waar nemen diemen elders onderhoud.

De Hooft-mannen en hare Ampt-bedienaren geven het Recht aan de gene die van hare Compagnie zijn rakende de kleyne geschillen, die tusschen d'eene en d'andere Huys-gesinnen opkomen. Maar belangende in saken van groot gewicht dan nemen sy eenen toevlucht tot de Gouverneurs die haar afhandelen sonder weder-roeping. En wanneer het gebeurd dat de Gouverneurs self onder elkander twist hebben, soo neemt'er de *Paracoussis* met sijnen Raad kennisse af. Sy hebben altijd strengelijk gestraft d'Overspelige, de Man-slachtige, de Brand-stichteren, en de Verraders tegens den Staat. Maar sy en geven aan de Dieven geene andere straffen, als de schande die sy haar aandoen in alle de geselschappen, en de sorge die sy dragen om niet te verkeeren met die soodanige zijn.

Sy doen den meesten deele van hare koopmanschappen door verwisseling, en in plaatse van goude of silvere munte, soo gebruyken sy gelijk doen het grootste

grootſte gedeelte van hare gebueren, ſekere kleyne langwerpige granen, waar van d'eene wit en d'andere ſwart zijn, die ſy van andere Indianen verwerven, die hare Dorpen hebben dicht aan den oever van de Zee; en die ſy ſelf maken, van de punten van ſekere gehoornten die ſy koſtelijk ſchatten, en na dat ſy haar door-boord hebben, maken ſy'er keten-ſnoeren af. Deſe ſoorte van munte, heeft ook eenen vryen gang, niet alleenlijk onder d'Oorſpronkelijke Indianen van het gantſch Noorderlijk *Amerika*, maar ſelf onder d'Engelſchen, en de Hollanderen van Nieuw Engeland, en de Nieuwe Nederlanden. Sy handelen ook met granen van kriſtal, en die ſoorte van Amber waar van wy hier boven hebben geſproken: of met groene of roode ſteenen, die ſy konnen polijſten op ſlijp-ſteenen, en haar verſcheyde gedaanten geven. Eer dat ſy de kenniſſe der Uytheemſchen hadden, waren d'ellen, de gewichten, noch de maten by haar niet in gebruyk; maar tegenwoordigh erkennen ſy dat dit noodſakelijk is, om den handel gemakkelijker te maken, en de bedriegeryen te vermijden.

De onroerlijke goederen zijn gemeen onder dit Volk, en uytgeſondert hare huyſen en de kleyne tuynen die'er aan gelegen zijn, hebben ſy niets in eygendom. Sy bouwen hare akkeren in het gemeen, en deelen'er onder haar de vruchten af. In den zaay-tijd hebben de Gouverneurs, de Hooft-mannen, en alle d'andere Ampt-bedienaren het by-weſen van den arbeyd. En in dien tijd, alle de mans-perſoonen die oud genoegh zijn om d'aarde te bouwen, gaan des morgens heel vroegh haar begeven by hare Hoofden, die haar tot aan het werk geleyden, alwaar ſy blijven tot aan den avond, dat ſy in hare Steden en in hare Dorpen weder-keeren, om hare ruſte te nemen.

Sy begeven haar tot den arbeyd, niet alleenlijk met de werk-tuygen die noodſakelijk zijn om d'aarde t'ontblooten en haar te bouwen; maar ook met hare bogen en hare pijlen, op dat wanneer ſy mochten overvallen worden van hare vyanden, gelijk het haar dikwils gebeurt, ſy haar konnen ſtellen tot verweering. Terwijl ſy werken, dragen de Hoofden ſorge om haar te ververſchen met eenigen goeden drank, en eenige ſpijſen die beter zijn als die ſy gewoonlijk gebruyken. Sy leggen alle den inkomſt van hare Oegſten in algemeene koren-ſchueren, die zijn in het midden van yedere Stad, of yeder Dorp; en in de volle Mane, en op alle de vernieuwingen der ſelve, de genen die geſtelt zijn om'er d'uytdeyling af te doen, geven aan elk Huys geſin ſoo veel als noodigh is tot des ſelfs voedſel, achting nemende op het getal kleyner of grooter der perſoonen, waar uyt het beſtaat.

Sy genieten onder haar ſedert eenen langen tijd eene geruſte vrede: maar van buyte, hebben ſy tot onverſoenlijke vyanden de Bewoonderen der Provincye

vincye van *Tagoüesta*, die eenige noemen *Carlites*, en *d'Elaymins*, die zijn sekere Volkeren soo wild en soo wreed als mogelijk is, die geene vast-blijvende woonplaatse hebben, en die dese gewesten door-loopen met eene ongeloof lijke raddigheyt, groote bederffenissen en schade doende over-al waar sy geenen tegen-stand vinden. En dit is het dat *d'Apalachiten* verplicht om altijd op hare hoede te blijven, en altijd schild-wachten te houden op d'aankomsten van hare Steden, om d'invallen van d'eene en van d'andere voor te komen.

Hare wapenen zijn de boge en de pijlen, de knodse, de slinger, en een slagh van groote Javelijne die sy uyt-werpen met de hand by gebrek van hare schichten. Sy gebruyken ook sekere schilden op eene langwerpigh-ronde gedaante gemaakt, en van biesen gevlochte en bepekt, en bedekt met een leder soo sterk dat het ondoordringelijk is voor de pijlen van hare vyanden. En door dien dat de genen die woonen in de bosschen en op de bergen, tegenwoordigh niet leven als van de jacht, de geduerige oeffening heeft haar soo behendigh gemaakt om met den boge te schieten, dat de *Paracoußis* die'er altijd eene Compagnye in sijn gevolgh heeft, geen grooter vermaak geniet, als in haar te sien schieten na het wit om den prijs wegh te dragen, die hy geeft aan den genen die het bereykt heeft in minder scheuten, of die ter neder heeft gevelt eene kroone gehangen aan het hooghste van eenen boom.

Sy vechten niet om hare grensen uyt te setten, want sy achten haar soo wel bedeelt in land, die sy niets wenschen boven het gene sy besitten: maar wanneer hare vyanden haar willen ontnemen het minste gedeelte des lands dat sy beslaan sedert eenen onbedenkelijken tijd, soo vechten sy dapperlijk om hare overweldigers te rugge te drijven. Als hare troepen voort-gaan, treed niet een van haar ter zijden uyt op straffe van met pijlen door-schote te worden: sy bewaren ook een diep stil-swijgen, want sy geleyden hare vrouwen niet met haar gelijk *d'Elamins*, maar als sy hare vyanden hebben onderkent, vervolgen sy haar, en doen hare aanvallen met groot geschreeuw en gekrijsch.

Wanneer sy d'overwinning hebben bekomen gebruyken sy geenige onmenschelijkheyt op de lichamen van die in het gevecht zijn gesneuvelt: maar sy dooden al wat manlijk is en die hare oorloghs-gevangenen zijn geworden; en na dat sy hun het hayr hebben af-gesneden, dragen sy haar in zege-praal op het eynde van hare pijlen, en hechten haar gelijk een zege-teyken aan de deuren van hare tenten; maar sy doen vergiffenis aan de vrouwen en aan de kinderen, en voeden haar met alsoo groot eene sorge als hare eygene Huysgenooten, aangesien sy niet trachten te vluchten, en by de hare weder te keeren. In de wederkeering van hare oorlogen, geven sy ook groote maaltijden, en brengen verscheyde dagen door in danseryen, waar in sy hare kracht en hare dapperheyt singen.

IX. LID.

Van den ouden en nieuwen Gods-dienst der Apalachiten.

ALle *d'Apalachiten* aanbaden ten anderen tijde de Son, en hadden hare Priesteren die sy *Jaoüas* noemden, die geweldigh by-geloovigh waren, om hem alle den dienst te doen geven die sy na sijnen zin hadden uyt gevonden. Sy geloofden dat de stralen van dese Sterre het leven aen alle dingen gaven, dat sy d'aarde drooghden van hare quade vochtigheden; dat sy haar vruchtbaar maakten; dat sy de gesontheyt aande zieken gaven; dat eenmaal de Son vierentwintigh uuren in verduystering gebleven zijnde, d'aarde hadde overwatert geweest; en dat het groot Lek dat sy *Theômi* noemen, sijne wateren hadde voortgedreven tot aen den top van d'allerhooghste bergen die haar omringen. Maar dat de Son van desen Eklips wederkeerende, door sijne tegenwoordigheyt de wateren in hare afgronden hadde doen hervloeyen; dat den eenigen bergh die aan sijne eere is gewijd, en op de welken sijn Tempel stont, voor dese Zundvloed wierd bevrijd; en dat hare voor-ouderen en alle de beesten die tegenwoordigh in de Bosschen en op d'aarde zijn, haar daar vertrokken hebbende, wierden beschermt om de gantsche aarde weder te bevolken. En sy seggen dat sedert dien tijd, sy de Son hebben erkent gelijk zijnde haren God.

Sy hielden dat de Son hem selve hadde gesticht den Tempel die is op den bergh *Olaïmi*, de welke gelegen is van de stad *Melilot*, een kleyne mijle, en dat de Vogelen die sy *Tonatzuli* noemen, en die wy in hare plaetse hebben beschreven, zijnde seer gemeen op desen bergh, de Boden en de Hovelingen van de Son sijn, die altijd sijnen lof singen. Den dienst die sy deden aen dien grooten verlichter van de werelt was, hem te begroeten in sijne opkomste, en lof-sangen tot sijner eere te singen. Sy deden ook het selve op den avond, hem smekende wel haast weder te keeren en den dagh aan te voeren. En boven desen dagelijksen dienst die yeder dede aan de deure van sijn huys, soo deden sy aan hem eenen anderen in het algemeen en plechtigh, die bestont in toewydingen en offeranden, die de *Jaoüas* hem aanboden viermalen des jaars, na de twee zaay-tijden, en na de twee oechsten, op den bergh van *Olaïmi*, met eene groote pracht en eenen algemeenen toeloop van alle d'Inwoonderen der ses Provincyen.

Desen bergh van *Olaïmi* is wel een van de allerschoonste en allerverwonderlijkste die in de werelt sijn. Hy is van eene volmaakte ronde gedaante, en sulk eenen harden af-gang, dat om'er den toe-gang gemakkelijk af te maken, men rondom heeft gemaakt eenen wegh die tamelijk breed is, duerende ontrent

trent twee mijlen op-klimmende en om-draayende, en die is verçiert in verscheyde plaatsen met rust-plaatsen uyt de rotze geholt op de wyse van half uytgeholde ronden. De gantsche ommering van desen bergh, van de voet af tot twee hondert schreden opwaarts na den top, is bekroont met schoone boomen van Cedren, Pynen, Cassine, Zassafras en verscheyde andere, die hersen en Aromatische gommen uyt sweeten, sijnde van eenen seer lieffelijken reuk. De top spreyd zich uyt in eene breede vlakte volkomen effen, die ontrent eene goede mijle in het ronde is. Hy is bekleed in verscheyde plaatsen met kleyne trossen van de selve boomen die aan den af-hang sijn, en met een schoon groen tapyt, geweve van een kruyd kort en kleyn, dat doormengt is met een slagh van Tijm, en Marjoleyne die van goeden reuke zijn. En het was boven op desen bergh, en op dese aangename groente, dat het Volk zich hield terwijl de Priesteren van de Son den dienst deden.

De plaatse die haar voor Tempel verstrekte, is een groot en wijdstrekkend hol of grot, dat bevonden is natuurlijk uyt-gehouwen te wesen in de rotsteen, na het Oosten van desen bergh. Sijne opening is breed en wijd, gelijk de ingang van eene grootse Kerke. Soo ras de Son oprijst schiet hy sijne stralen in dese mond, die voor haar heeft eene schoone en breede platte gedaante, die men seggen soude met konste gehakt te wesen uyt de rotse. En daar was het dat d'Offeraars van de Son sijn opkomen verwachteden, om op den dagh van hare Feeste de gewoonlijke plechtigheden te beginnen.

Het binnenste van dit Hol is langwerpigh rond, lang ontrent twee hondert voeten en breed na gelijkmatigheyt. Het gewelf dat natuurlijk in de rotsteen is gehakt, verheft zich allenksjes tot een cirkel, van beneden af tot hondert voeten of ontrent hooghte. Daar is recht in het midde een groot luchtgat of eene lanterne, die het den dagh geeft, de welke komt van boven den bergh, die op dese plaatse doorboort is. Dese Lanterne is omringt van boven met groote steenen, die aan elkander sijn gebonden en gemetselt geweest, om het nederstorten te verhinderen. Het gewelf van binne is volkome wit, en bekorst met een seker zalpeter, dat men voor wit koraal soude aansien, dat gevormt is in verscheyde onderscheydene gedaanten, die het veranderlijk maken. De gantsche ommestant heeft den selven luyster. De vloer is ook uytnemend glad en effen, gelijk een marmor van een eenigh stuck. Eyndelijk het grootste cieraad van desen Tempel is eene volmaakte witheyt. Men siet'er ook een groot bekken, dat diep in-staat recht tegen over den ingang, dat altijd vervult is met een seer helder water, dat geduerigh af-druypt van de rotsteen, en in dese plaatse word vergadert.

De offeranden die de *Jaoüas* aan de Son deden, bestonden niet in de storting

van

van menschen-bloed, gelijk deden die de *Mexikanen* aan hare Afgoden opdroegen, noch in d'opoffering van eenige beesten; want zy gelootden dat de Son gevende het leven aan alle dingen, niet voor aangenaam soude hebben een dienst die het soude benemen aan de Schepselen waar aan hy het gegeven hadde. Maar sy deden het bestaan in reukwerken van Aromatische Droogen, die sy brandde voor en in het midde van desen Tempel; in opofferingen van kleederen en andere gaven die de rijke hem aanboden door de handen van hare Priesteren, om daar na uytgedeylt te worden aan d'armen onder het Volk; en in liederen die sy gemaakt hadden tot zijner eere.

Dese gantsche Plechtigheyt die viermalen des jaars gedaan wierd, op de wijse als wy het gaan seggen, duerde van den opgang der Sonne, tot aan de middagh dat de Vergadering wierd afgedankt. Op den aanvank van yedere Feeste klommen de Priesteren op den bergh om haar te bereyden tot dese plechtige daad. En het Volk dat'er aanquam van alle de Provincyen, begaf'er zich ten minsten voor den dagh. Den wegh die 'er na toe geleydde wierd verlicht door groote vuuren, diemen 'er onderhiel geduerende die nacht, om sekerlijk den wegh te toonen aan de genen die'er gingen aanbidden. Het gantsch Volk bleef boven op den bergh, en niemant anders als d'Offeraars dorsten naderen by het Grot dat tot Tempel verstrekte. Die rokken mede-brachten om uytgedeylt te worden aan d'armen, stelden haar in handen van de Priesteren, die aan den ingank stonden, en die haar ophingen aan rijsen die waren aan de zijde des Portaals, alwaar sy bleven tot op het eynde van den dienst, dat sy wierden verdeelt aan d'armen, even als d'andere geschenken, die de Rijken opofferden, en die van gelijken wierden bewaart tot op die uure. Die reukwerken brachten om te branden, stelden haar ook onder de handen van de Priesteren.

Van dat de Son begon te verschijnen, d'Offeraars, die voor den Tempel waren, begonden hare liederen en hare lofzangen, hem aanbiddende met verscheyde hervattingen, op de knyen ter aarde; dan gingen sy d'eene na d'andere het wierook ende reukwerken die sy onder hare handen hadden, werpen in de vlamme die sy te voren hadden aan-gesteken, op eenen grooten steen die stont voor den ingang van het bergh-hol, en op een wijse van Altaar die juyst in het midden stont. Na dese Plechtigheyt, schonk d'eerste van de Priesteren honich in eenen steen een weynigh uytgeholt, die ook voor den Tempel stont, en op eenen anderen die 'er by was leyde hy granen van *Maïs* gepelt en ontbloot van hare basten, gelijk ook andere kleyne zaden die de vogelen aan de Son gewijd, van haar *Tonatzuli* genaamt, graach eten. Dese Vogelen die in groot getal zijn in de bosschen die desen bergh omringen, waren soo verlek-

kert

kert op dese soeticheden, en soo gewoon haar op dese plaatse te vinden, dat sy niet ontbraken om'er haar met gantsche troepen na toe te begeven terstont als het geselschap zich vertrokken hadde.

Terwijl d'Offeraars volhardde om de reukwerken te branden, en den lof der Sonne te singen, het volk dat op den bergh was na dat het zich verscheyde reysen hadde nedergebogen van dat dese Sterre hadde beginnen op hare Hoofden te schitteren, onderhield zich in spelen, in danseryen, en in sekere lofzangen tot sijner eere te singen. En daar na aten sy op het gras neder, den voor-raat die sy tot dit voor-nemen hadden mede-gebracht.

Sy volhardden ook tot aan den middagh, maar als die uure naderde, de Priesteren den Tempel verlatende gingen na binnen, en omringende den Altaar die was in het midden, soo begonden sy weder hare gesangen. Dan alsoo vaardigh de Son met zijne stralen vergulde den boord van d'opening onder dewelke den Altaar was op-gerecht, soo wierpen sy wierook en andere reukwerken in de vlamme die sy hadden aan-gesteken van den beginne, en op desen Altaar sorghvuldighlijk onder-houden. Na dat sy hare liederen hadden geeyndight, en alle hare reukwerken verdaan, soo vertrokken sy haar alle na den ingank des Tempels, uyt-gesondert ses die by den Altaar bleven: en terwijl de genen die aan den ingank waren hare stemme verhieven meer als na gewoonte, dese die by den Altaar gebleven waren, lieten ter selver tijd los ses *Tonatzuli*, die sy hadden mede-gebrocht en bewaart in kevyen tot dit gebruyk. Dese Vogelen den ommeswier des Tempels gedaan hebbende, en vindende den ingank besêt door de Priesteren, die aan de Poorte stonden met takken, en haar verschrikten door hare stemmen, namen haren vlucht, door d'opening van het midden des Tempels, en na dat sy wat hadden geswaayt en gedraayt boven de vergadering, die was op den bergh, en die haar vergeselschapte met groot geschreeuw en gejuygh van vrolijkheyt, gelijk zijnde de gene die het slot van de plechtigheyt volbrachten, als zijnde de boden van de Son, verloormen haar terstont uyt het gesichte in de bosschen.

Soo vaardigh als dese Vogelen het oorlof hadden gegeven, daalde het volk van den bergh, en gaande dicht voor-by den Tempel, de Priesteren die altijd in hare bediening waren, deden haar daar in-gaan, met de beste geschiktheyt dat sy mochten, en na dat sy hadden gewasschen hare handẽ en hare aangesichten in de Fontaine, deden sy haar daar uytgaan doorden selven ingank, die verdeelt was in twee deelen door eene kleyne afscheydinge die zy'er maakten, om de verwarringe te verhinderen: Dan in den uytgank namen sy een ander spoor, door het welk sy quamen op den grooten wegh, die tot aan den bergh geleydde, en die de selve was waarlangs sy opgeklommen waren. Aldus begaf zich een yeder te hem-waarts.

D'ar-

D'armen, waar van de Priesteren de Lyste hadden, bleven de laatste van allen, en ontfingen van hare handen de rokken, en alle d'andere gaven die de rijken de Son hadden aangeboden, om haar uyt-gedeylt te worden. Waar na yeder den bergh verliet, en de plechtigheyt nam eynde.

Huyden ten dage dat het allergrootste en alleraansienlijkste gedeelte des Volkx dat woont in de Provincye van *Bémarin* en *Matika* en by-sonderlijk de *Paracoussis*, en by-na alle de bewoonderen van de Stad van *Melilot*, het Christendom hebben omhelst, soo worden desen bergh en sijnen Tempel niet meer besocht als door nieuwsgierigheyt, en dese Koning laat niet toe aan zijne onderdanen der andere Provincyen die noch niet gedoopt sijn, daar op te klimmen om'er hare offeranden en hare oude by-geloovigheden te plegen.

Sy geloofden d'onsterflijkheyt der ziele, maar sy hadden soo vele verdichtselen vermengt onder dese waarheyt, dat zy'er by-na t'eenemaal onder verstikt was. Sy hielden ook dat die wel geleeft hadden, en de Son Gods-dienstelijk geviert, en tot zijner eere verscheyde geschenken gegeven aan d'armen, wel geluk-zaligh waren na hare dood, en instarren wierden verandert: en in tegendeel dat die een quaad leven hadden geleyd, gebracht wierden tuschen de steylten der hooge bergen die haar omringen, alwaar sy leden alle soorten van verontwaardiging en ellenden, midden onder de Leeuwen, de Tygers en andere bloeddorstige Beesten die'er hare vertrek plaatse houden.

X. LID.

Van den Gods-dienst die d'Apalachiten zedert korteling hebben omhelst, en hoe zy daar af de kennisse hebben gekregen.

DE kennisse die *d'Apalachiten* van God hebben is haar gegeven geweest door verscheyde trappen: want om de sake in haren oorspronk te vatten. Het is by-na eene eeuwe geleden, dat d'eerste zaden des Christendoms geworpen wierden in dit gedeelte van de *Florides* door eene Françoysche Bevolking, bestaande uyt verscheyde personen van aansien, die'er geleyd en gesticht wierd door de Hooftman *Ribauld*, onder het gesagh en de toelating van Koning Karel den Negenden. Hy bouwden'er terstont eene sterkte dewelke hy *Caroline* noemde, hy gaf ook aan de Kapen, aan de Havenen, en aan de Rivieren van dit Land de namen die sy noch tegenwoordigh dragen, en die Françoysche zijnde, breedelijk berechtveerdigen dat'er dese Nacye ten anderen tijde heeft geboden: want men vind langs dese kuste de *Koninglijke Have*, de *Françoysche Kaap*, de *Rivieren* de *Zeyne*, de *Loire*, de *Charante*, de *Garonne*, des *Daufins*, de *May* ende *Zomme*.

Maar het gene alle aanmerkenst waardigh is, en meest tot onsen propooste dient,is,dat door dese eerste inscheping die na de *Florides* wierd gedaan, daar na toe gingen twee verstandige en Godvruchtige Personen, die van hare aankomste in dit schoone Land ter herten namen om door alle soorten van goede gediensticheden te winnen de genegentheden der Inwoonderen des Lands, waar in sy haar geplaatst hadden,en hare tale te leeren, om haar te mogen geven eenige kennisse van God,en de heylige verborgentheden van zijn Evangelium. De Gedenkschriften, die de Hooft-man *Ribauld* op dit onderworpsel heeft na gelaten brengen mede, dat de Koning *Zaturiova* (die gebood in het quartier daar de Françoyschen haar hadden terneder gestelt, en die tot Vassalen hadde verscheyde kleyne Koninkjes die zijne gebueren waren) dese Predikers geweldigh minlijk ontfing,en dat hy gebood aan alle zijne onderdanen tot haar eene bysondere achtinge te dragen,in voegẽ dat de genegentheyt die dese arme Volkeren haar droegen,en de getrouwigheyt en den yver die sy gebruykten om hare bekeering te bevorderen, van toen aan groote hope gaven dat het werk des Heeren onder hare handen voorspoedigh soude wesen, en dat dit kleyn gedeelte van zijnen wijngaart, sorghvuldighlijk bebouwt zijnde door sulke goede werktuygen, met der tijd soude voortbrengen verscheyde goede en dierbare vruchten, tot lof van zijne genade.

Dese goede beginselen, en aangename eerstelingen van de Predikinge des Evangeliums onses Heere Jesu in de *Florides* wierden vervolgens ondersteunt en aangewassen door de sorgen van mijnen Heere den Admiraal *de Coligny*, die last gaf aan mijnen Heere *de Laudoniere*, om'er te voeren eene wel-aanmerkelijke versterking van Soldaten, en alle soorten van Konstenaren, die'er aanquamen in het jaar duysend vijf-hondert vier-en-zestigh: maar dese nieuw-aangekomene hadden ter naauwer-nood de lucht des Lands geschept, of de Spanjaard die zich inbeeld dat gantsch *Amerika* hem toebehoort, en die altijd nijdigh is geweest op de Françoysche Nacye, nam gelegentheyt uyt de wanschiklijkheden die voor dien tijd in dese Staat waren, om onder de voet te stooten de kloekmoedige voornemens van de Bestierders deser bevolking die eerst geboren wierd, en haar in hare wiege te versmooren. Hier toe sond hy *Pieter Melandez*, met ses groote Schepen vervult met Mannen en Oorloghs voorraden, die op haar quamen storten den negentienden van September in het jaar duysend vijf hondert vijf-en-zestigh.

Mijn Heer de *Laudoniere*, en de Hooftman *Ribauld* die ter hulpe van dese bevolking noch verscheylijk eene kleyne hulpe hadde mede gebracht, erkennende dat het eene onbesuysde stoutheyt soude zijn sulke sterke machten te willen wederstaan, besloten door de goedvinding en het genoegen van alle d'Ampt-

d'Amptbedienaren, van verdrach te ſpreken, en de plaatſe over te geven aan den allerſterkſten, onder d'allereerlijkſte voorwaarden die de belegerde gewoon zijn te verſoeken. *Pieter Melandez* ſtont haar toe het meeſte gedeelte van de voorſtellen die ſy hadden gedaan; maar alſoo ras als hy in de ſterkte was gekomen, en hem Meeſter hadde gemaakt van de Wacht, vervalſchte hy de trouwe die hy verleent hadde, en ſchendende het recht der Volkeren, dede hy wreedelijk vermoorden niet alleenlijk de Soldaten, maar ſelf de Vrouwen en de kleyne kinderen die hy in de plaatſe vond, en die de vluchte niet konden nemen.

Den Hooftman *Ribauld* wierd in deſe Moord beſloten. Mijn Heer *de Laudoniere* ontſnapte gelukkichlijk, zich ſelven behoedende door de Moeraſſchen, in de nieuwlijkx van Vrankrijk gekomene Schepen, die by geluk op de Rheede lagen. Eenige andere Bewoonderen die van d'eerſte de nieuwe tydingen hadden verkregen van d'aankomſte des Spanjaarts, en voorſien hebbende het gevaar dat haar op de hielen ſtapten, vertrokken haar ter goeder uure in boſſchen, en ter gunſte van de nacht bequamen het dorp van *Zaturiova* haren goeden Vriend, die den Spanjaart hatende, haar hield onder ſijne beſcherming, en verſchaftede haar leeftochten om eerlijk te beſtaan tot het jaar duyſend vijf hondert ſeven-en-zeſtigh, dat de Hooftman de *Courges* beland zijnde aan de *Florides*, met drie goede Schepen vervult met verſcheyde brave Mannen, en alle ſoorten van Oorloghsgereetſchappen, geſtrengelijk ſtrafte de wreetheyt der Spanjaarden, en geholpe zijnde door *Zaturiova* en alle zijne gebueren en bondgenoten, ſoo wreekte hy den openbaren hoon der Françoyſchen, doorrijgende met den ſwaarde alle de Spanjaarden die hy vond niet alleenlijk in de Fortreſſe van *Carolijne*, dewelke ſy wel hadden voorſien en hermaakt zedert hare overweldiging; maar noch twee andere Sterkten die ſy langs deſe kuſte hadden gebouwt, dewelke hy verbrande en ter neder ſlechtte, gelijk men het ſien mach in het twaalfde Hooft-ſtuk des vierden Boeks, van de beſchrijving der Weſt-Indiën gedaan door Jan de Laat.

De gedenkſchriften die de Hooftman *Gourges* dede drukken nopende zijne uytvoering in de *Florides*, leeren ons, dat een Françoyſch genaamt *Pierre du Bré*, die zich hadde vertrokken by den Koning *Zaturiova*, om de wreetheden der Spanjaarden te vermijden, hem verhaalde dat'er van deſe moord niet ontquamen als tien Mannen van het getal dat ſy waren. Dat ſy alle vonden eene verſekerde vertrekplaatſe in de Staten van deſen Prince, die niet verre woonde van hare jammerlijke Bevolking. Dat drie van deſe gevluchte aldaar ſtierven eenige maanden na deſe verſtrooying. Dat van ſeven die'er overſchoten daar ſes waren die ſoodanigh wierden gelokt door het geweldigh voordeeligh ver-

haal dat de Onderdanen van *Zaturiova* haar elken dagh deden van de ſchatten des Koninks *Mayra*; van de macht eenes anderen die *Ollata* genaamt wierd, gebiedende over veertigh Heeren; en byſonderlijk van de kloekmoedigheyt en het wijs beleyd des Koninks van *Apalacha*, die heerſchte over verſcheyde ſchoone en groote Provincyen die gelegen waren aan den voet der bergen, en die haar wel verre uytſpreydde in verſcheyde aangename valleyen die ſy beſloten; ſoo dat ſy *Zaturiova* baden, of hy die haar ſoo vriendelijk hadde ontfangen, haar nu wilde geven geleyderen, die haar ſekerlijk ſouden geleyden tot aan de grenſen des Koninkrijkx van deſen laatſten, van wien ſy hadden hooren ſeggen ſoo vele wonderen, en voornamentlijk dat hy d'Uytheemſche beminde, en dat zijne Onderdanen waren de beſte in Borgerlijke ſeden van het gantſch Noorderlijk *Amerika*. Dat *Zaturiova* deſe nieuwe gunſte willende voegen aan alle de genen die hy alreede tot haarwaarts hadde gebruykt, haar gaf een goed geleyde beſtaande uyt de keur van zijne Onderdanen, om haar te brengen in alle ſekerheyt by alle zijne Bondgenoten, en ſelfs tot aan de Heerſchappye des Koninkx van *Apalacha* indien ſy begeerden hem te beſoeken.

De vertelling van d'uytkomſte deſer reyſe, die deſe Françoyſchen onderwonden om hare nieuwſgierigheyt te voldoen, en nuttelijk te beſteden den tijd die haar ongeluk haar verſchafte, brengt mede dat na ſy hadden beſocht *Athore*, Soon van *Zaturiova*, en het grootſte gedeelte van zijne Bondgenoten, die hare Dorpen hadden langs eene ſchoone en aangename Riviere, dewelke ſy *Selay* noemen in hare tale; om te vermijden d'ontmoetinge der Onderdanen van *Timagoa*, die in Oorlogh was met *Zaturiova*, ſy Rivieren moeſten over varen op takken van boomen aan elkander gebonden, op bergen klauteren, moerraſſchen overdwerſen en ſeer dichte boſſchen alwaar ſy verſcheyde wreede Beeſten ontmoeteden: Dat alleer ſy aanquamen in het land des Koninks van *Apalacha*, ſy wierden beſprongen door troepen van Wilden die onophoudelijk ſnuffelen door deſe wijde eenſaamheden: Dat twee van hare geleyderen wierden gedood in deſe ontmoetingen, en by-na alle d'andere gevaarlijk gequetſt: Dat d'onderdanen des Koninks *Timagoa*, haren doortocht hebbende beſpiet, haar waren gevolght door verſcheyde daghreyſen, en dat haar niet hebbende konnen achterhalen, ſy haar hinderlagen hadden geleght, om haar daar in te doen vallen op hare wederkomſte: Dat na eene oneyndigheyt van gevaarlijkheden uyt-geſtaan te hebben, en dikwils honger en dorſt geleden, ſy eyndelijk waren gekomen aan de Provincye van *Matika* die ſtaat onder d'Oppermogentheyt des Konings van *Apalacha*: Dat de Gouverneur van de Stad *Akoveka* die de Hooft-ſtad van deſe ſtreek is, haar dede geleyden tot den Konink, die voor alsdoen de Provincye van *Amana* was komen

men besoeken: Dat dese Prince haar een gunstigh onthaal dede, en haar soo vele vriendschap betuyghde dat sy een voornemen besloten hare Geleyderen weder in haar land te seynden, en haar vast te stellen in het midden der *Apalachiten*, dewijl sy haar soodanigh bevonden alsmen haar beschreven hadde.

De gedachtenisse van de gevaarlijkheden die sy hadden uytgestaan eer dat sy haar in *Matika* hadden konnen begeven; de scherpe vreese die sy hadden voor de swarigheden die haar onvermijdelijk waren op hare wederkeering: de weynige hope die'er was dat de Fransoysschen lust mochten krijgen om eene nieuwe uytreedinge te doen die de verwoesting van hare Bevolking weder op mocht rechten: De schoonheyt en de vruchtbaarheyt des Lands waar de Godlijke Voorsienigheyt haar hadde gevoert; en de sachtigheyt der zeden van d'Inwoonderen, gevoeght by verscheyde andere aanmerkingen van de dingen die haar self aangingen, noodighden haar krachtelijk om desen aanslagh voor te nemen: Maar de Geleyderen die *Zaturiova* haar gegeven hadde, maakten sulke groote tegen-stellingen, en vertoonden met soo vele hitte, dat sy haar self niet souden derven vertoonen voor haren Heere als sy sonder haar weder quamen, dewijl hy haar aan hunne sorge hadde bevolen, dat om dit geschil te middelen, en haar te bevryden voor het verwijt dat sy schroomden wanneer sy in haar land waren wedergekeert, sy verworven dat ten minste twee van hare Reysigers met haar souden wederom gaan by *Zaturiova*, om getuygen te wesen van alle de sorgen en getrouwigheyt die sy gedragen hadden, om uyt te voeren den last die haar gegeven was geweest.

Dit selve Verhaal voeght'er by, dat dese vier Françoyschen die haar gewilligh stille hielden in het midden der *Apalachiten*, wel onderwesen zijnde in den wegh des Heeren, haar lieten eenige kennisse van zijne opperste Majesteyt. En d'Engelschen die zedert in dese Provincye hebben doorgedrongen, schrijven dat d'Inwoonderen van *Bémarin* dese vremdelingen noch in verscher geheugenisse hebben, en dat het van haar is dat sy geleert hebben verscheyde manieren van spreken uyt de Fransche tale; soo als daar zijn: *Dieu*, *le Ciel*, *la Terre, Amy, le Soleil*, *la Lune*, *le Paradis*, *l'Enfer*, *Ouy*, *Non*, [Dat is *God*, de *Hemel*, d'*Aarde, Vriend*, de *Son*, de *Mane*, het *Paradys*, de *Helle*, *Ja*, *Neen*,] en verscheyde andere woorden die gemeen zijn onder dese Volkeren, en gebruykt onder haar om uyt te drukken de selve dingen die sy beteykenen onder onse Françoyschen.

Na de dood van dese Francoyschen, (die beklaaght wierden van alle d'*Apalachiten*, uytgesondert van de Priesteren der Sonne, die haar eenen onversoenlijken haat toedroegen, ter oorsake dat sy het volk afwendden van d'Afgoderije,

 en

en haar brachten tot de kenniſſe des waren Gods, die de Son geſchapen heeft dewelke ſy gelijk God aanbaden) de Provincyen die leggen in de Valleyen der bergen van *Apalates*, en die noch niet hadden verlicht geweeſt als door een ſeer ſwakkeſtraal van de Hemelſche klaarheyt, ſouden lichtelijk weder vervallen hebben in d'allerdikſte duyſterniſſen van hare oude by-geloovigheyt, indien God door eenen by-ſonderen trek van zijne Voorſienigheyt haar niet hadde geſonde eenige Engelſche Huys-geſinnen, die op hare aankomſte weder ontſtaken dit kleyne vuur, dat langen tijd onder d'aſſche hadde verborgen gelegen.

Deſe Huysgeſinnen hadden gedwongen geweeſt om uyt de *Virginie* te vertrekken, ter oorſake van de ſchrikkelijke Moorderijen die d'Indianen oorſpronkelijke des Lands daar deden aan de Vreemdelingen die ſy ontmoetten, en ſy waren te Schepe gegaan in het voornemen van haar te begeven na Nieuw-Engeland, maar de winden haar tegen zijnde geweeſt, ſoo wierden ſy gedreven aan de kuſte van de *Florides*, daar het gebrek van leeftochten haar verplichte op het Land te treden, en haar te ruſten op den oever der Riviere van *Selay* die ook de *Maij* genaamt word, en van daar is het dat ſy voorttrokken tot in de Provincye van *Matika*, en daar na in die van *Amana* en van *Bémarin*, in de welken ſy zijn aangewaſſchen en verſterkt, en alwaar ſy ſedert het jaar 1621. dat deſe dingen gebeurden, hebben getrokken een ſeer aanmerkelijk getal van perſonen van alle hoedanigheden, en by-ſonderlijk van verſtandige en yverige Kerken-dienaren, die haar hebben gedient van eene ſoo ſachte en ſoo gunſtige vertrek plaatſe, om haar ſtemmighlijk en ſonder af-brekinge te begeven tot de bewerking van hare eygene ſaligheyt, en om uyt te breyden de palen van het ſuyver Chriſtendom onder deſe arme Volkeren, tot welke de Godlijke Voorſienigheyt haar hadde geſonde, om haar te brengen tot de kenniſſe van dat groot en dierbaar heyl, dat hy ons heeft geopenbaart in zijn heyligh Euangelium.

Wy verſtaan ook, door de laatſte gedenk-ſchriften die ons van die geweſten gekomen zijn, dat (God zegenende de loffelijke meyningen van de bewoonderen deſer Bevolking, en d'onophoudelijke ſorgen van hare Predikkers) de *Paracouſſis* van *Apalacha* die tegenwoordigh gebied, hem heeft doen onderwijſen in den Chriſtelijken Gods-dienſt; dat hy vervolgens den Doop plechtelijk heeft ontfangen in het jaar 1649. en dat hy van alſdoen aan nam den naam van CHRISTEN: dat na het voorbeeld van deſen Vorſt verſcheyde van zijne Amptenaren, en alleraanſienlijkſte Hoofden des Huys-geſins uyt de Provincye van *Bémarin* en van *Amana* mede het Chriſtendom hebben omhelſt, met grooten yver: dat boven de gewoonlijke Herders die de gemaakte Kerken-

Kerken dienen, sy noch hebben eene heylige Gesellighеyt, bestaande uyt verscheyde geleerde en Gods-dienstige personagien, die arbeyden met eene onvergelijkelijke vlijtigheyt en getrouwigheyt tot d'onderwijsinge van dit Volk, onder de zegening en de toestemming der Bisschoppen, van wie sy ontfangen hare roepinge tot den heyligen Dienst des woorts, en hare bysondere zendinge in dit kleyn deel van den Wijngaart des Heeren: en dat om te bevorderen het uytmuntend werk van de Predikinge des heyligen Euangeliums in het midden van dese Nacye, sy eerstelijk hare tale volkomelijk hebben geleert, en vervolgens Scholen op-gerecht in alle de plaatsen daar God zijne Kerken heeft versamelt door haren dienst, op dat de kleyne en de groote mogen onder-recht worden in de verborgentheden van den Christelijken Gods-dienst, en op-getrokken in de ware god-zaligheyt, ter selver tijd als-men haar leert lesen en schrijven.

Die selve gedenk-schriften voegen'er by dat hoewel de Koning van *Apalacha* den Doop heeft ontfangen, en dat vervolgens hy is gedoopt geweest in de Hooft-kerke van zijne Stad van *Melilot*, met alle de pracht en de pleghtigheden die in zwangh gaan tot de wijdinge der Christelijke Koningen; en dat hy eene groote genegentheyt betuyght te dragen tot d'Uytheemschen waar mede God zich heeft gedient om hem te verwerven alle die groote voordeelen; hy niettemin zedert korteling in eenigen achterdocht tegens haar is gevallen: en dat door de vreese die eenige van sijnen Raad in hem hebben gestookt, dat soo hy verdroegh dat sy meerder aanwiesschen, sy metter tijd de bestiering van sijnen Staat mochten in-nemen; hy haar eerstelijk heeft verstrooyt in verscheyde Steden en Dorpen van sijne Provincye, op dat sy niet bequaam mochten wesen om eenigh aanmerkelijk lichaam te maken, of eenigen aanhang te stoven, en dat meer is hy heeft geschikt dat alle d'Uytheemsche Huys-gesinnen die tegenwoordigh in zijn Land zijn daar vreedsamelijk sullen mogen blijven, en de selve Rechten genieten als zijne natuurlijke Onder-saten, aangesien dat sy van buyten met niemant eenigen heymelijken verstande houden, tot nadeel van d'algemeene gerustheyt; maar dat den ingank van nu voort aan sal gesloten wesen voor alle d'anderen, die van voor-nemen souden mogen wesen om'er haar neder te komen stellen.

De genen die de natuure deses Lands weten, seggen dat *d'Apalachiten* geenige rechtveerdige reden hebben om te vreesen dat d'Europeanen immer lust souden krijgen om haar Meester van hare Landschappen te maken. Want boven dat'er een seer machtigh leger van noode soude wesen om soodanigh een aanslagh t'onderwinden, en dat d'Engelschen die'er met hare toe-stemminge zijn ter neder geslagen, onder dit groot Volk niet sijn als gelijk een sandgraan

aan den Oever van de Zee; dit land ſoo verre af-geſchove leggende van het overſchot der werelt, is onvoorſien van goud, ſilver, dierbare geſteenten, en van alle de rijke Koopmanſchappen die den Handel elders trekken en onderhouden, uytgeſondert van eene weynige pelterye gelijk wy het in zijne plaatſe hebben geſeght, ſoo is het vaſt en ſeker dat het met eenen grooten drift nimmer ſal gezocht noch benijd worden door de Volkeren van Europa, die geene Bevolkingen voortſetten als daar hope is tot winſte te doen door middel van den Handel. Voeght hier by dat als deſe Provincyen hadden de wortelen van het goud, en de bron-aderen der Peerlen, en dat ſy beſaten ſoo vele ſchatten en ſeldſaamheden als *Peru* en Nieuw-Spanje, daar geene waarſchijnlijkheyt is dat men in Engeland of elders perſonen ſoude konnen vinden, die haar ſouden willen begeven tot ſoo vele Zeên te overreyſen, om hare dagen te gaan eyndigen in een land dat ſoo verre leyt van de Zee-havenen; dat geenige bevaarbare Rivieren heeft die'er haar in konnen werpen om den handel gemakkelijker te maken; dat niet ververſcht kan worden van ſoo vele ſoetigheden die van Europa worden gebracht, en die alle andere Bevolkingen van *Amerika* in eeren doen beſtaan; en om alles in een woord te ſeggen, dat aan zijne Inwoonderen niet kan geven als het gene noodſakelijk is tot het leven en tot de kleedinge.

XI. LID.

Van de Huwelijken der Apalachiten, van d'opvoeding haar'er kinderen, van hare ſieckten, van haren gewoonlijken Ouderdom, van hare Dood, en van hare Lijkplichten.

D'*Apalachiten* gekomen zijnde tot den Hubaren ouderdom, nemen geene Vrouwen buyten hare Huys-geſinnen, en indien eenige onder haar anders doen, ſtellen ſy haar blood voor de verachting en de verwerping van hare gantſche Bloedverwantſchap; ſoodanige Huwelijken worden ook lichtelijk ontbonden, en de kinderen die'er uyt geboren worden zijn onbequaam om Hooft-mannen of Hoofden des Huys-geſins te weſen, om dat ſy onder haar ſijn geacht als Baſtaarden. Sy mogen van hare Bloed-vriendinnen trouwen in alle de graden die zijn beneden hare Suſteren. Sy maken niet vele Plechtigheden noch na-ſoekingen om Dochteren ten Huwelijk te hebben, om dat d'Ouderen aan weder-zijden van dat alles onder elkander zijn over-een-gekomen wanneer hare kinderen noch jong zijn, en de kinderen hangen ſoodanigh aan diergelijke over-een-komingen, dat'er noch geene gevonden zijn die af-geſlagen hebben het gene hare Ouderen in ſulke gelegentheden had-

hadden verhandelt. Sy hebben altijd de vrijheyt gehad om ſoo vele Vrouwen te hebben als ſy konden onder-houden, maar daar is niet als de eerſte die van d'Ouderen is gegeven, gelijk wy terſtont geſeght hebben, dewelke de wettige is, en van wie de kinderen worden geſtelt voor die van d'andere gebore worden.

Sy geven aan hare Manlijke kinderen de namen der Dorpen haar'er vyanden die ſy verbrand hebben, of haar'er Oorloghs-gevangenen die zijn geſtorven in haren dienſt: en aan hare Dochteren, eenige der genen van hare Voorſaten; aan-geſien dat'er niemant onder haar Huys-geſin ſy die levendigh zijnde den ſelven naam drage; en by gebrek van namen van deſer natuure, ſmeden ſy'er na haar goed dunken, en doen gelooven dat'er groote verborgentheyt in-ſteekt. De Vrouwen brengen alle hare kinderen op tot aan den ouderdom van twaalf jaren; maar als de jongers tot deſen tijd zijn gekomen, ſtellen ſy haar onder de ſorge en de wakkerheyt van hare mannen, die haar van dan aan met der ſelven opvoeding bemoeyen, hun met haar geleydende ter Jachte, tot de bouwing der Akkeren, en alle d'andere oeffeningen waar toe ſy bequaam zijn, en ſelf ten Oorloge, als ſy gekomen zijn tot den ouderdom om daar van de ſukkelingen te konnen verdragen. Sy dragen alle een teeder herte tot hare kinderen, maar daar van geven ſy haar ſoo vele uyterlijke proeven niet als d'andere Nacyen, die de liefde dewelke ſy haar toe-dragen doen beſtaan in oneyndige troetelingen, en haar doen verwaſemen in lief-kooſeryen, die de kinderen dikwijls misbruyken. En hoewel dit beleyd der *Apalachiten* een weynigh ſchijnt te houden van de geſtrengheyt, men beſpeurt niettemin door ondervinding dat ſy aan hare kinderen de moedigheyt niet beneemt, noch uytbluſcht het vuur en de levendigheyt die vereyſcht word, om yets kloekmoedighs t'onderwinden.

Men ſiet onder haar geenigen die gequelt is met den ſteen of het graveel, noch ſelf met ſinkingen, het gene men toeſchrijft aan de gematightheyt die ſy gebruyken in eten en drinken, en de tamelijk felle oeffeningen waar toe ſy haar begeven, gelijk ook aan het geſtadigh gebruyk des drankx van de *Caßine*, die onder haar ſoo geacht is, en waar van wy hier boven hebben geſproken; want men houd dat hy de kracht heeft om veel water te doen loſen door de natuurlijke af-leydingen, en te verjagen alle de drabbige vochtigheden die verſtoppingen ſouden mogen veroorſaken: maar ſy zijn geweldigh onderworpen, dan namentlijk als ſy oud worden, aan groote ſmerte des hoofts, aan ſwakheden der mage, en aan jeukingen die haar puyſten uyt werpen over het gantſch lichaam, en die dikwils veranderen in booſe ſweeren die ongeneeſlijk worden.

Sy hebben geene andere Genees-meesteren als de *Jaoüas* of Priesteren der Sonne, die geweldigh vele by-geloovigheden vermengen onder de hulpmiddelen die sy aan hare sieken geven. Dese Genees-meesteren dragen altoos by haar geweldigh scherpe tanden van sekere visschen, met dewelke sy tamelijk diepe in-snijdingen maken op de qualijk gestelde deelen der genen die sy handelen: en sy wisschen niet af het bloed dat af-vloeyd by de wonden die sy gemaakt hebben, maar na het te hebben uyt gesogen, storten sy het weder op bladeren van sekere kruyden, waar van sy altijd zijn voorsien, haar alvorens geplukt hebbende voor het ondergaan der Sonne met vele plechtigheden, en waar van sy vervolgens maken eene soorte van plaister die sy op het quade leggen. Sy verwekken ook brakingen met sweeten, met een seker pulver dat sy maken van de schorse van sekere boomen die niet bekent zijn als van haar; maar dese hulpmiddelen sijn soo fel, dat d'Europeanen die'er haar mede hebben willen dienen, siek geweest sijn tot der dood.

Wanneer alle dese genees-middelen die de *Jaoüas* gebruycken om hare sieken te genesen niets helpen, doen sy haar stellen in de deure van hare Tenten, in het op-rijsen van de Son, in het geloof dat zijne soete stralen bequaam sijn om te genesen alle de swakheden der gener die'er van verwarmt worden, daarom is het dat by dese voorvallen sy dese Starre die sy aan-bidden als haar God, smeeken te willen uyt-breyden ter gunste van de genen die sy hem aan-bieden, de kracht van zijne allergezegentste invloeyingen.

Dese Genees-meesteren, die ook Priesteren van de Son sijn, gelijk wy het hebben geseght, worden geweldigh geacht onder dit Volk; want boven dat sy dese dubbele bediening vergesellschappen met eene deftigheyt en een ingetogener leven als dat van het gemeen, en self met eene geduerige onthoudinge van alle de schepselen die het gevoelige leven hebben gehad, soo mogen sy niet toegelaten worden tot dese Ampten voor dat sy hebben gedaan de leeringe van alle hare by-geloovigheden in het midden van de Wildernissen, en onder het beleyd van sekere Hoofden haar'er order, die geduerende drie jaren en somtijds meer, haar oeffenen door verscheyde gestrenge Tuchtigingen, in alle de moeyelijke besicheden van hare bedieningen, en geduerende dien tijd is het dat men seght dat sy geweldigh vremde gesichten sien, en de gemeenschap hebben van sekere geesten der duysternissen, die spelen met d'eenvoudigheyt van dese arme bedrogene, die vervolgens hare mymeringen en schijnbaarheden doen door-gaan voor openbaringen en profecyen.

D'Apalachiten zijn by-na alle van een geweldigh lang leven, want men siet'er gewoonlijk die over de hondert jaren zijn, en daar worden'er eenige gevonden die self het hondert en vijftighste hebben bereykt. Sy balsemen de doode licha-

lichamen met verſcheyde ſoorten van gommen, en Aromatiſche droogen, die de kracht hebben van haar te bevrijden voor de bederving, en na dat ſy haar hebben bewaart in hare huyſen den tijd van tien of twaalf Manen, begraven ſy haar in hare tuynen, of in de na-buerige Woeſtijnen by hare woonplaatſen, met groot gehuyl en vele wee-klachten.

Daar is geen groot onderſcheyt tuſſchen de begraaffeniſſe der gener die uyt het gemeen Volk zijn, en die van de Hooft-mannen, maar ſy nemen yets byſonders waar in de Lijk-plichten van de lichamen haar'er Koningen, want na dat ſy haar ſeer ſorghvuldigh hebben gebalſemt, bewaren ſy haar geduerende ſes Oegſten, dat is te ſeggen drie jaren, in Kofferen van Cedren, waar na ſy haar brengen met groote Pracht en Plechtigheyt, in een graf dat d'Erfgenamen van den overledenen hebben doen uythouwen aan den af-hank des berghs van *Olaïmi*, alwaar zedert eenen onbedenkelijken tijd ſy gewoon zijn hare Opperheeren te begraven, en wanneer ſy het lichaam in de kelder hebben geſtelt, beſluyten ſy den ingank met groote ſteenen, die ſy bedekken met zoden van aarde. De Hooft-mannen die aan deſe Uytvaarden zijn behulpſaam geweeſt, hechten aan de na-buerige boomen hunne bogen, hunne pijlen, hunne knodſen, en hunne ſchilden, bedrijvende eene rouwe van verſcheyde dagen rondom de Graf-plaatſe. En om eene onvergêtelijke geheugeniſſe van den overledenen te behouden, planten ſy eenigen tijd daar na als het ſayſoen bequaam is, eenen ſchoonen Ceder by de plaatſe daar ſy het lichaam hebben geleght, en d'Erfgenamen van den overledenen zijn verplicht om hem te onderhouden, met alle de ſorgen die noodigh zijn om te verhinderen dat hy ſterve, en om'er eenen anderen in zijne plaatſe te ſetten indien het geviel dat hy van de winden quam om verre geworpen te worden, of te ſterven door eenig ander toeval.

Om haren rouwe te betuygen, en te doen blijken de groote droefheyt die ſy hebben ontfangen door de dood van hare Ouderen, ſnyden ſy af een gedeelte van hunne hairen, maar als haar Konink overleden is, hoewel ſy geweldigh ſorghvuldigh zijn om hun hair t'onderhouden, en daar groote ſinlijkheyt in ſtellen, ſcheren ſy het geheelijk af, en laten het niet weder waſſchen voor dat de tijd van haren rouwe is verſchenen. Het gene wy tot noch toe hebben geſeght van de Huwelijken der *Apalachiten*, van hare Genees-meeſteren en van hare Lijkplichten, moet niet verſtaan worden als van de genen die noch zijn in d'Afgoderije, want die gedoopt zijn hebben hare Huwelijken geregelt in de graden veroorloft door de Wet Gods, en onſcheydelijk te ſamen verbonden aan eene eenige Vrouwe na d'inſettinge des Euangeliums. In hare ſiektē dienen ſy haar ook niet met de by-geloovige hulpmiddelen van de *Iaoüas*,

maar na d'aanroepinge van den name Gods, die de waarachtige Sonne der gerechtigheyt is, die, gelijk de Schrifture seght, de gesontheyt draaght in zijne vleugelen, dat is te seggen in zijne stralen, gebruyken sy eenige Enkele, die d'ondervindinge haar heeft geleert nut te zijn tot haar'er verlichtinge. Sy dragen ook de lichamen der overledenen ter aarde na het gebruyk van d'eerste Kerke, en hier in en in alle andere dingen die den dienst Gods betreffen, bestieren sy haar gantschelijk na d'oude order der Engelsche Kerken, en volgende de Kerken-instellinge die in het midden van dit Volk in zwang gaat.

Dit is de keurlijke Uytspattinge, waar van de na-soekinge van den oorspronk der *Caraïbanen* ons het onderworpsel ende stoffe heeft gegeven, en die ongetwijffelt niet onaangenaam sal zijn aan de genen die de moeyte sullen aanvaarden om dese Historie te lesen, verwachtende dat de Bewoonderen der Bevolkinge van de *Palme*, ons geven de geheele Vertellinge van den tegenwoordigen staat deser Volkeren, en hare gebueren; gelijk sy ons sulkx hebben doen verhopen. Het soude ook te wenschen wesen dat in hare navolginge, d'andere Bevolkingē van *Amerika* in het licht gaven, het gene sy aller gedenkwaardighst hebben in de landen daar sy haar hebben vast gestelt; want wy verstaan dat in het Nieuw-Engeland, dat sonder tegenspreken is d'aller-volkrijkste en aller-bloeyenste Bevolking van het gantsch Noorderlijk *Amerika*, zijn eene oneyndigheyt van zeldsaamheden; dat'er zijn verscheyde schoone en groote Steden, die seer wel bestiert worden; dat'er over al zijn Scholen, alwaar de kinderen der Indianen onderwesen worden in de vreese Gods, en eene Hooge-schole in eene van de Steden, alwaar niet alleenlijk d'Engelschen, maar selfs d'Oorspronkelijke des Lands worden op-getrokken in de leeringe van de God-geleertheyt, met sulk eene gelukkige uytkomste, dat'er alreede verscheyde zijn die'er haar bequaam hebben gemaakt om'er het Euangelium te Prediken, en die ook dadelijk worden besteed in den dienst der Kerken van hare eygene Landaard. In-voegen datmen tegenwoordigh siet Steden en Dorpen die bestaan uyt enkele Indianen bekeert tot den Geloove onses Heere Jesu Christi, en die onder d'andere van hare Nacye met vreught verspreyden, den goeden reuk deser kostelijke kennisse.

NEGENDE HOOFT-STUK.

Van het Lichaam der Caraïbanen en van hare Cierdden.

WY moeten nu weder hernemen den breeden wegh waar van wy ter zijden af geweken zijn, en weder keeren van de *Florides* na de *Voor-eylanden*, om'er aan te merken alsoo naauwpuntelijk als het

het ons mogelijk ſal ſijn in het gantſch vervolgh van deſe Hiſtorie het Lichaam en den Geeſt, de Zeden, den Gods-dienſt, de Gewoonten, en d'andere byſonderheden van de *Caraïbaanſche* of *Kannibaalſche* Wilden, waar van wy den oorſpronk alreeds breedelijk hebben uyt-geleght.

En om dat de genen van onder dit Volk, die in deſelve Eylanden woonen daar de Françoyſche, en d'andere Europeaanſche Nacyen Bevolkingen hebben, of die daar dikwils aankomen, haar in veele dingen ſchikken na de wijſe van leven die by deſen word geoeffent, en dat om datſe dit Volk aangenamer ſouden weſen ſy vele van hare oude gewoonten verlaten, ſoo moeten alle die de oude zedē van de *Caraïbanen* willen weten, de ſelve niet leeren van de *Caraïbanen* die aan *Martinikus* woonen, of die meeſt met d'Europeanen omgaan: maar van die van *S. Vincent*, dewelke onder alle andere tot op heden de minſte gemeenſchap met de vremdelingen hebben gehad. Ook is het van haar dat byſonderlijk getrokken is alles wat wy hier na van de *Caraïbanen* ſullen ſeggen: maar eer wy in deſe ſtoffe treden, ſullen wy eenige al-gemeene aanmerkingen doen, om te voorkomen de verbaaſtheyt die de Leſer ſoude hebben over het onderſcheyt van veler onſer Vertellingen met die van andere, of door de mond, of by geſchrift.

I. Het is by-na onmogelijk dat de Verhalen van landen en gewoonten ſoo verre van ons gelegen, in alle dingen over een ſouden komen, aan-geſien dat ſelf die van nabuerige landen niet altijd eene volkomene overeenkominge onder haar hebben.

II. Zedert dat de *Caraïbanen* met d'Uytheemſche Nacyen hebben verkeert, hebben ſy haar van vele haar'er oude gewoonten ontlaſt, en hebben vele wijſen van doen verlaten die haar van te voren onſchendelijk waren. In voegen dat heden ten-dage in haar gevonden word eene merkelijke verwiſſeling van dat ſy ten anderen tijde zijn geweeſt. Het welk is ontſtaan en ten deele dat onſe Europeanen hare plompheyt wat hebben geſcherpt, en ten deele ook (want wy moeten het tot onſer ſchande bekennen) hier uyt dat ſy haar bedorven hebben. En op dit onderworpſel verhaalt ons mijn Heer *du Montel* in zijne gedenkſchriften, dat twee goede Caraïbaanſche oude Mannen, met dewelke hy gemeenſaam heeft omgegaan, hem dikwils in haar onderhoud ſeyden.

„ Onſe lieden zijn by-na geworden gelijk gylieden, zedert ſy ulieden hebben geſien: en wy konnen naauwlijkx ons ſelven kennen, ſoo verſchillen wy van dat wy ten anderen tijde waren. Ook acht onſe Nacye dat ter oorſake van deſe verandering *d'Ouragans* dikwijler komen als hier vooren: en dat *Maboya* (dat is te ſeggen *den booſen Geeſt*) ons geſtelt heeft onder de macht van de Françoyſchen, de Engelſchen, en de Spanjaarden, die ons verjaaght hebben van het grootſte gedeelte onſer beſte landen.

III. Sy konnen verschillentheden hebben in Wijsen van doen na de verscheydentheyt der Eylanden, hoewel sy een self Volk zijn: gelijk wy dit sien in de verscheydentheyt der gewoonten van een self Koninkrijk, na de quartieren en de Provincyen. Soo sullen by voorbeeld de gene die het meest hebben verkeert aan *Dominikus* ons vertellingen doen van de meyningen, gewoonten en plechtigheden der *Caraïbanen*, die verschillen sullen met die van andere personen die haar elders hebben begaan; En niettemin d'een en d'ander sullen een getrouw verhaal doen.

IV. Gelijk als aan de Vaste kust van *Amerika* de *Caraïbanen* die wel diep in het land woonen, en die de Vremdelingen selden sien, hare oude zeden en oude wijsen van leven beter behouden als die dicht by de Hollantsche Bevolkingen van *Cayenne* en van *Berbice* woonende, een gewoonlijken handel met de Christenen hebben; Ook onder onse Eylandische *Caraïbanen*, die de minste gemeenschap met de Europeanen hebben, soo als daar zijn die van *Sint Vincent*, zijn veel bestipter waarnemeren van hare oude gewoonten, als wel niet sijn, by voorbeeld, die van *Martinikus*, of van *Dominikus*, die meest met ons om-gaan.

V. Daarom is het dat indien de sulke, die haar niet gesien hebben als op dese laatste plaatsen, of die tydingen van haar hebben gekregen door personen die met haar niet hadden geleeft als in die quartieren, te deser oorsake in het vervolgh van onse Historye verscheyde dingen sullen vinden die niet wel sullen over-een komen met de genen daar sy kennisse af hebben; sy haar daar over niet sullen believen te verwonderen, aangesien dat het grootste gedeelte van onse gedenkschriften is getrokken op de *Caraïbanen* van *Sinte Vincent*.

VI. Eyndelijk de Leseren sullen gewaarschouwt wesen dat wy gaan beschrijven voor het grootste gedeelte d'oude zeden, en d'oude gewoonten van die *Caraïbanen*, op dat niemant vremd vinde indien in het gene sy heden ten dage onderhouden yets is dat niet met die over een komt. Dese waarschouwingen gegeven zijnde, soo is'er niets dat ons verhindert te beginnen het gene wy onderwonden hebben, om aan het op-schrift van dit Hooft stuk te voldoen.

Het grootste gedeelte van de Volkeren die wy Wilden en Barbaren noemen, hebben yets ysselijkx, en wangestaltigh, of mismaakt het zy in haar aangesicht, het sy in het overschot van haar lichaam: gelijk de Historyeschrijveren ons dat verhalen van de *Maldivoysche*, van d'Inwoonders der Straat van *Magellanes*, en van verscheyde andere die niet van nooden zijn te noemen.

Maar de *Caraïbanen* zijn wel-gestelde lieden, en gelijkmatigh van hare lichamen, tamelijk aangenaam, lachende van gelaat, van middelmatige groote, breed van schouderen en van heupen, en by-na alle van eene frissche gesont-heyt,

heyt, en kloeker als onse Françoyschen. Haar aangesicht is rond en breed, en ten meesten deele zijn hare wangen geteykent met twee kleyne kuultjes in het midden. Haar mond is tamelijk wijd, en hare tanden zijn volkome wit en dicht aan een staande. Het is waar dat hare natuurlijke verwe Olijvigh is, en dat dese verwe haar uytspreyd self op het wit van hare oogen, dewelke sijn swart, kleynachtigh gelijk d'oogen van de Chinesen en van de Tartaren, maar seer doorstralende. Ook is haar voor-hooft en hare neuse plat, maar door geweld gemaakt, en niet natuurlijk: want hare moederen drukken die soo in hare geboorte, en noch geduerigh den tijd dat sy haar soogen; haar inbeeldende dat hier in schoonheyt en volmaaktheyt gelegen is: want sonder dat soude hare neuse wel gevormt wesen, en haar voor-hooft verheven als het onse. Hare voeten sijn breed en bekorst, om dat sy blood-beens gaan: maar voorts soo verhart, dat sy voor alle proef zijn, en in de bosschen en op de rotsen.

Onder die van het Land sietmen noch schele, noch blinde, noch kreupele, noch gebulte, noch kaalhoofdige, of die van natuure eenige mismaaktheyt hebben; gelijkmen ook getuyght van *d'Brasilianen*, van de *Floridianen*, en van het grootste gedeelte der Volkeren van *Amerika*. In plaatse dat de genen die gewandelt hebben tot in het groot *Cairos*, verhalen dat men geweldigh vele scheelen en blinden siet langs de straten; dese swakheden soo gemeen en soo volk eygene zijnde in dat Land, dat van tien menschen daar altijd vijf of te ses worden gesien die'er mede besmet zijn, maar als eenige onder de *Caraïbanen* worden gevonden die mismaakt zijn, of van eenigh lid ontblood, dat is haar overkomen in d'ontmoetingen en in de gevechten die sy met hare vyanden hebben gehad, en dese wanstaltigheden of breuken zijnde soo vele proeven van hare dapperheyt, zijn onder haar geacht bevalligheden en heerlijk te wesen: wel verre van haar in gevaar te stellen om gesmoort, of van hare mede-vaderlanders in een smelt-ketel geworpen te worden, gelijk die arme kinderen die onder het Volk van *Guyana*, en by de Lacedemoneren ten tijde van *Lycurgus*, van den buyk haares Moeders onvolkomen en mismaakt ter werelt quamen. Daar worden selfs schoone Dochteren en schoone Vrouwen gevonden onder de *Caraïbaansche* Wildinnen. Getuyge Me-Juffer van *Rosselan*, de vrouwe van mijnen Heere den Gouverneur van *Sint Alousie*.

De Lery 8. Hooft-stuk.

De Reyse van Brêves.

Alle de *Caraïbanen* zijn swart van hair, gelijk de Chinesen die daarom by wijlen genaamt worden *Het swart gehairde Volk*. Dese hairen van de *Caraïbanen* sijn niet gefriseert, gelijk dat van de Mooren, maar recht neder hangende en geweldigh lang, gelijk dat van de *Maldivoyschen*. En alle hare vrouwen geven aan dese swarte verwe den eersten rijch van de schoonheyt voor soo veel het hair

Trigaut in zijne Hist. van China 1. Boek, 8. Hooft-stuk.

Garcilasso 8. Boek. 13. Hooft-stuk. hair belangt. Men seght ook dat de Indiaansche Vrouwen van *Peru* soo veel minne tot het swart hair dragen, dat om aan hun hair dese verwe te geven, als sy haar ontbreekt, sy haar tot ongewoonelijke moeyten en pijnen begeven. In het tegendeel, verscheyde Jufferen in Spanjen om de hairen van goud verwe te verwen, Parfumeeren het met zulfer, doopen het in starkwater en stellen het in de Son op den vollen middagh, geduerende d'allerfelste hitten van de honds-dagen. En in Italie word dese verwe van hairen ook geweldigh nagemaakt; getuygen het gene een Dichter seght op het onderworpsel van de Romainsche Hof-poppen.

O dat die op-gehulde Zimmen
Met hun door konst gevaalde hair.

De *Caraïbanen* zijn geweldigh sorghvuldigh in haar te kemmen, en achten dat seer eerbaar te wesen. Sy Olyen hunne hairen, en hebben eene vindinge om het te doen wasschen. De Vrouwen kemmen gemeenlijk hare Mannen en hare kinderen. Mannen en Vrouwen vlechten hun hair van achteren, en doen het eyndigen in eenen kleynen hoorn, die sy midden op het hooft stellen. Aan beyde de zijden laten sy het met lokken hangen, na de natuurlijke vrijheyt: De vrouwen verdeelen hun hair in sulker voegen dat het haar aan beyde de zijden by het hooft af-valt; en de mannen spreyden het hare op d'andere wijse, dat is te seggen, sy trekken het na vooren en na achteren van het hooft. Het welk haar verplicht om het op het voorhooft af te snijden, om dat het anders haar op d'oogen soude vallen. Dit deden sy ten anderen tijde met sekere snijdende kruyden, eer dat sy het gebruyk van onse knipscharen hadden. Boven dat sy gewoon sijn daar af te snijden als sy in rouwe zijn. In plaatse dat in *Madagascar* de mannen niet met alle van hun hair af-snijden. Maar de vrouwen scheeren haar geheelijk. Dat t'eenemaal strijdigh is met de gewoonte van de Volkeren onder dewelke de Heylige Apostel Paulus leefde.

Men bespeurt geenen baart altoos aan de *Caraïbanen*; soo hy met haar uyt *Karpin by Bergeron.* komt rukken sy hem uyt, gelijk de *Bresilianen*, de *Cumanische*, en sekere Volkeren die het Rijk van de Tarteren onderworpen zijn, die altijd een yser in de hand dragen, waar mede sy uytrukken alle de hairen van den baart die op nieuws wasschen. Voort men siet de *Caraïbanen* weynigh in dese moeyte, en men gelooft dat sy een geheym hebben, om te verhinderen dat het hair niet weder soude komen als het eens is uytgerukt geweest; Uytvinding die seer gemakkelijk soude geweest hebben aan d'aloude Romainen: want men houd dat sy aan haren baard by-na geen oorlof hebben gegeven om te groeyen, als zedert den tijd van den Keyser *Adrianus*, die den zijnen den eersten liet wasschen. Tot daar toe was het soo aansienlijk onder haar geenen baart te dragen,

gen, dat de Slaven den haren niet ſouden hebben derven doen af-ſcheeren: En ſelf dit was verboden aan yeder perſoon die met miſdaad beſchuldight was, om op hem een teyken van ſchande te leggen, tot dat ſy weder ontſchuldight waren, gelijk het *Aulius-Gellius* verhaalt. Recht in het tegendeel van dat gebruykt word onder het gebied van den Grooten Heer, die den baart doet afſcheeren door verſmaatheyt. Het gene geſchiede in het jaar 1652. aan den Françoyſchen *Conſul* van Alexandrie, beſchuldight dat hy ſijn Ampt qualijk hadde bedient, en van wien de baart natuurlijk ſoo wel was gekrult en van eene ſoo ſchoone blonde verwe, dat eenige Turken hem wel eene merkelijke ſomme gelds daar voor wilden geven, om hem te bewaren door d'ongemeenheyt: maar hy wilde hem liever in Vrankrijk brengen.

3. Boek. 4. Hooftſtuk.

De *Caraïbanen* verwonderen haar in onſe Europianen den baard te ſien voeden, en vinden dat het eene groote mis-ſtaltigheyt geeft op die plaatſe ruych te weſen, gelijk het in haar eene ſchoone volmaaktheyt is het aldaar niet te ſijn. Maar ſy zijn d'eenige van de Wilden niet, die eygenſinnigh zijn in ſtoffe van welſtant en van ſchoonheyt. Alle de Barbariſche Nacyen, en ſelf eenige Borgerlijke, hebben hier op byſondere ſmaken en gevoelens. By voorbeeld, men rekent voor ſchoonheyt by de *Maldivoyſchen* het gantſch lichaam ruych te hebben, het gene onder ons ſoude weſen de ſchoonheyt van eenen Beer, en niet van eenen menſch. Onder de *Mexikanen* het voorhooft kleyn te hebben en vol hair. Onder de *Japonneſers* weynigh hair te hebben: het gene hun verplicht die ſorgvuldigh uyt te trekken, en daar van niet over te laten als een vlok op de kruyn van het hooft. Onder de Tarterſche Vrouwen geweldigh platneuſich te zijn: Maar om d'aantreklijkheden van haar neus te verheffen, wrijven ſy hem met eene ſeer ſwarte ſalve. Onder de *Guineſchen* groote nagelen en een platte neus te hebben: daarom maken ſy hem plat, en drukken hem in met den duym aan hare kinderen, ſoo ras als ſy ter werelt komen, gelijk ook de *Breſilianen* doē. Onder die van de Provincye van *Cuſco* in *Peru*, en eenige Ooſterſche Indianen, als onder de *Calecutters* ende *Malabaren*, uytmuntende groote ooren te hebben, en hangende tot op de ſchouderen: Ook doen eenige onder haar die ſo groot waſſchen door konſtgrepen. Onder d'Ethiopiers groote lippen te hebben, en de huyt van verwe ſwart en blinkende als git. Onder de Negerē van *Moſambika*, geweldigh ſcherpe tanden te hebben: en ſy gebruyken de vijle om haar ſodanigh te maken. Onder de *Maldivoyſchen* deſelve root te hebben, en tot dien eynde kaauwē ſy altijd *Petel*. Onder de *Japoneſchen* en de *Cumaneren* deſelve ſwart te hebben; ook ſwarten ſy haar hier toe. Onder deſe laatſte noch, het aangeſicht lang te hebben, de kaken mager, en de beenen buyten maten dik: En daarom drukkē ſy de hoofden van hare kinderen in hare geboorte tuſſchē twee

Dit alles word verhaalt by verſcheyde Hiſtorieſchrijveren die te veel ſouden weſen om aan te teykenen.

kussens, en houden alsoo wel als de Bewoonderen van de Riviere van *Essebeke* hare beenen stijf gebonden boven aan, en by d'enkel van de voet, om haar te doen swellen. Onder eenige *Peruvianen* het aangesicht ingesneden en doorprikt te hebben als met vliemsteken, en van aangesicht plat en nagemaakt te wesen, breed van voorhooft, en geweldigh smal van het voorhooft af tot aan de nekke na achter-om: en om haar van dese schoone gedaante te maken, hielden sy het hooft van hare kinderen gedrukt tusschen twee kleyne borden, van het oogenblik haar'er geboorte tot aan den ouderdom van vier ofte vijf jaren. Eyndelijk onder eenige Oostersche, en eenige Afrikanen, is het eene groote volmaaktheyt aan de vrouwen sulke groote borsten te hebben dat sy haar over de schouderen konnen werpen. En onder de vrouwen van de *Chineschen*, is de voornaamste schoonheyt uytermaten kleyn en rank van voeten te zijn. En daarom is het datmense van hare kindsheyt af soo naauw prangt, dat sy schijnen gerabraakt te wesen, en kunnen haar ter naauwer nood over eynde houden. Het soude wel moeyelijk wesen eene schoonheyt te beschrijven, op de verscheyde wanen van alle dese Volkeren. Laat ons tot de *Caraïbanen* weder keeren.

Sy gaan geheel naakt, mannen en vrouwen, gelijk veele andere Nacyen. En soo yemant onder haar zijne natuurlijke deelen wilde dekken, hy soude van alle d'anderen bespot worden. Wat ommegang de Christenen met haar hebben gehad, het heeft haar tot noch toe onmogelijk geweest haar vroet te maken dat sy haar souden bedekken. Dat soo somtijds komende de Christenen besoeken, of met haar handelen, sy haar bedekken, om de selve te behagen, nemende een hemde, eenen onderbroek, eenen hoet, ende kleederen die sy haar gegeven hebben; soo vaardigh als sy tot haren't weder gekeert zijn, ontkleeden sy haar, en hangen alle die gewaden in hare Cabinetten te pronk. In verwisselingen van dese toegevinge der *Caraïbanen*, soo hebben eenige van onse Françoyschen, zijnde in het midden van haar, geen swarigheyt gemaakt haar ook t'eenemaal t'onkleeden na derselven voorbeeld. Dese naaktheyt heerscht in het lange en in het breede onder den brandenden Hemel-riem, gelijk yeder dat weet.

Vincent le Blanc 3. par. Chap. 16. *Verhaal van de Hollanders.* Als men de *Bresilianen* hare naaktheyt verwijt, seggen sy dat wy naakt ter werelt komen, en dat het dwaasheyt is te bedekken het lichaam dat ons door de natuure is gegeven. Die van het Koninkrijk van *Bennin* in Afrika, zijn te prijsen, om dat sy haar ten minsten dekken als sy trouwen, of self wel eer, als haar Konink sulkx wil toelaten. De vrouwen van de *Lucaysche* Eylanden mosten van desen lof ook mede deylen, want sy hadden gewoonte haar te bedekken als sy bequaam tot het huwelijk waren, en vierden dese daad met groote ver-

verblijding. Maar heden ten dage heeft dese gewoonte geene plaatse meer: want dese arme Nacye is van de Spanjaarden t'eenemaal vernielt geweest, of wegh gevoert om in de mijnen te werken, en daar zijn in alle d'Eylanden die desen naam dragen geene natuurlijke bewoonderen, maar alleenlijk een weynigh Engelschen, die men'er heeft overgebracht van het Eyland van de *Vermoude*. Laat ons tot de verçierselen van onse Wilden komen.

Sy verwisselen hare natuurlijke verwe door eene roode verwe die sy op het lichaam strijken. Want woonende by rivieren of springbronnen, soo is het eerste dat sy alle morgen doen haar gantsch lichaam te gaan wasschen. En dit is dat by d'oude Duytschen in gebruyk was, gelijk *Tacitus* dat getuyght. Alsoo ras de *Caraïbanen* gewasschen zijn keeren sy weder na huys, en droogen haar by een kleyn vyer. Gedrooght zijnde soo nemen hare vrouwen of eenige van hare huys-genoten, eene Calebasse gevult met eene sekere roode schildering die sy *Roucou* noemen, na den naam van den boom die het voortbrengt, en dewelke wy in zijne plaatse hebben vertoont. Men wrijft haar het gantsch lichaam, en self in het aangesicht met dese verwe, die gemengt is met Olye. Om dese verwe op te leggen dienen sy haar met eene sponsie, in plaatse van een penceel, en sy noemen dit doen *sich Roucouwen*. En om geestiger te schijnen, maken sy haar dikwils swarte kringen rondom d'oogen, met het sap van appelen van *Junipa*.

In zijn Boek van de zeden der oude Duytschē.

Dese roode schildering, verstrekt haar tot cieraad en tot deksel te gelijk. Want boven de schoonheyt die sy'er in vinden, seggen sy dat dit haar geswinder, en rapper maakt, gelijk waarlijk d'oude *Atleten* of worstelaars haar met Olye wreven om de selve oorsaak. Dat meer is, sy seggen dat haar selven aldus *Roucouwende*, sy haar bevrijden voor de koude van de nacht en van de regenen, voor het steken van de *Moustiken* en van de *Maringoins*, en voor de hitte van de Son, die haar anders buylen en sweeren op de huyt souden veroorsaken. Dese salving verhart hare huyt niet alleen, maar ook maakt sy haar blinkende, sacht, en effe, gelijk dit weten alle die haar gesien en getast hebben.

Het grootste gedeelte van de Wilden beschilderen haar, en schikken aldus haar lichaam kluchtigh op, maar niet met eene selve verwe, en op eene selve wijse. Want daar sijn'er die haar lichaam root maken alsoo wel als de Caraïbische Voor-eylanderen, gelijk die van de Caap *de Lopes Gonsalves*: maar andere gebruyken'er andere verwen toe, gelijk het swart, het witt, de Castanye-verwe, de *Zinzolin*, het blaauw, het geluw, en diergelijke. Eenige leggen'er maar eenerleye op; andere beschilderen haar met verscheyde te gelijk, en vertoonen verscheyde gedaanten; Andere sonder verwe daar by te voegen,

Het lesen van de Historie-schrijveren geeft hier geloof aan.

wrijven haar met olye van Palm-boomen; Daar zijn'er die haar doen Olyen met Balsem, en het lichaam bestuyven met een kleyn poeder van goud; En andere eyndelijk salven het lichaam met een drabbigh qual, en blasen hier op de pluymen van verscheyde vogelen: of anders sy dekken haar met eene gegomde korste, en die reukerigh is, en kleven daar op d'allerschoonste bloemen die in haar land wasschen. Daar is wat te verkiesen uyt alle dese wijsen, en het soude een vermaak zijn alle dese drollen met elkander te sien dansen.

Reyse van Breves. Men soude daar mogen by-voegen om den troep volkomen'er te maken, die Turksche Pelgrims, die gemeenlijk lange rokken dragen, gemaakt van duysend duysenden stukken van allerhande verwen.

Plin. 22. Boek 1. Hooft-st. Herod. in het leven van Severus. Voorts, de stijl van zich het lichaam te beschilderen is wel out: en onder andere gedenkteykenen van dese Al-outheyt, *Plinius* en *Herodianus* verhalen ons, dat sekere Volkeren van het Groot Bretagne geen gebruyk van eenigh gewaad hebbende, haar lichaam beschilderden met verscheyde verwen, en vertoonden'er self gedaanten van dieren op: waarom sy wierden genaamt *Pictes* of *Beschilderden.* Maar onder alle de Wilden die haar heden ten dagen het lichaam beschilderen, hebben de *Caraïbanen* het voordeel dat sy haar optooyen met eene verwe die d'Ouden geweldigh boven alle d'andere hebben ge-eert. Want men seght dat de Gotthen het Cinnaber gebruykten om haar het aangesicht root te maken. En d'eerste Romaynen na het verhaal van *Plinius* schilderden haar lichaam met *Menium* op den dagh van hare Zege-praal. Hy leert ons dat *Kamillus* aldus dede. En hy voeght'er by dat op de vierdagen men het aangesicht van het Kerkbeeld van haren Jupiter aldus verlichte: En dat ten anderen tijde d'Etiopies sulken grooten achting tot dese vermilioene verwe droegen, dat hare voornaamste Heeren haar over haar gantsche lichaam streken, en dat hare Goden die selver droegen aan hare Altaar-poppen.

33. Boek, 7. Hooft-stuk.

Onse *Caraïbanen*, genoegen haar gemeenlijk met dese roode schildering, die haar verstrekt tot hemde, tot kleed, tot mantel, en tot optooysel van het lichaam. Maar in hare vierdagen en dagen van verheuging, voegen sy by haar root verscheyde ande verwen, waar mede sy haar lichaam en het aangesicht schakeeren.

Maar het is niet alleen de beschilderinge die sy gebruyken om haar te bepronken. Sy vercieren de kruyn van haar hooft met eenen kleynen hoet gevlochten van vogele vederen van verscheyde verwen, of met eenen bos vederen van Aigretten, of van eenigen anderen vogel. Sy dragen ook somtijds eene kroone van vederen, die haar het gantsche hooft bedekt. Alsoo siet men onder haar menichte van gekroonde koppen, hoewel men'er geene Koningen siet. Noch soude men haar eer voor Koningen aansien by hare kroone van

vede-

vederen, alsmen voor Prins soude erkennen, den Heere van de Golf van *Antongil*, die tot zijnen Schepter en tot zijne Koninklijke waardigheyt niet anders heeft als eene Tuynders schoppe, die hy altijd met hem draaght.

De *Maldivische* vrouwen maken haar aan yeder oor een dozijn gaten, waar aan sy hechten kleyne vergulde nagelen, en somtijds paarlen en dierbare gesteenten. De Juffers van *Madagascar* en van *Bresil*, maken haar een groot gat daar den duym soude konnen doorgaan, aan de lelle van het oor, waar aan sy behangselen van hout en van been schikken. En de *Peruvianen* onder het gebied van de Koningen *Yngas* hadden gewoonte haar in het oor een gat te maken van ongelooffelijke groote, waar aan sy snoeren hingen van een vierdendeel eens elle lang, die oor-behangselen van eene onmatige groote vast hielden. Maar onse *Caraïbanen*, willen niet meer als een kleyn gat op sijn Europeaansch, in het sacht van het oor, waar in sy steken graten van sekere visschen geweldigh glad, stukken van schubben van *Caret*, en zedert dat de Christenen by haar gekomen zijn, doppen van goud, van silver, of van Latoen, waar aan sy schoone oorbehangselen hechten. Sy zijn verrukt als sy'er mogen hebben die ons volk haar brengen, en weten geweldigh wel t'onderscheyden, en uyt te keuren boven alle d'andere, de genen die van waardye zijn. Sy dragen bysonderlijk achting tot die zijn van Cristal, van Amber, van Coraal, of van eenige andere rijke stoffe, aangesien dat de dop en alle d'andere vercierselen van goud zijn. Somtijds heeftmen'er haar willen geven die maar van verguldt koper waren, en haar doen gelooven dat sy van goud waren gemaakt: maar sy hebben haar verworpen, seggende, datmen haar wilde bedriegen, en dat dit maar van ketel-goud was. En om'er de proeve af te nemen, zijn sy gewoon het stuk in haar mond te nemen. Wel in het tegendeel van die van *Madagascar*, die toen de Hollanderen die'er aanvoeren in het jaar duysend vijf hondert vijfen negentigh, haar aanboden eene silvere lepel, haar stelden tusschen hare tanden, en gevoelende dat zy hart was, eyschten'er een van tin. En men kan genoegh oordeelen wat werk sy van het koper maakten, dewijl dat sy eene dochter aanboden in verwisseling van eene lepel van dit metaal. *Herodotus* verhaalt ons dat ten anderen tijde onder d'Ethioperen het koper meer was geacht als het goud, waar van het gebruyk soo veracht was, datmen'er de misdadigen met goude ketenen bond. *3. Boek.*

De *Caraïbanen* doorboren ook somtijds hare lippen, om'er door te doen gaan eene soorte van kleyne priemen, die gemaakt sijn van een been, of van eene visch-grate. Sy openen self het middelschot van hare neusgaten, om'er aan te hechten eene bagge, een graan van Cristal, of eenige andere snuystering van diergelijke. De hals en d'armen van onse *Caraïbanen* hebben ook hun cieraad;

 want

want ſy hangen'er om halsbanden en armringen, van Amber, van glaſcoraal, van Coraal; of van eenige andere ſtoffe die glants heeft, De mannen dragen d'armringen aan het dik van den arm by de ſchouder: Maar de vrouwen omringenſe dicht aan de vuyſt, even-gelijk die van deſe geweſten. Sy bepronken noch hare beenen met ketenen van glaſcoraal, in plaatſe van kousbanden. De genen onder haar die geen gemeenſchap met d'Europeanen hebben, dragen gewoonlijk aan haren hals gehangen pijpen van de beenderen haar'er vyanden, en groote ketenen die gemaakt zijn van *Agouty* tanden, of van die van Tygeren, van wilde katten, of van kleyne kinkhoorentjes doorboort en te ſamen gebonden, met een ſnoertje van fijn Cottoen, geverwt in root of in violet. En als ſy haar op haar abelſte willen op-ſchikken, ſoo voegen ſy by dit alles Mutſen, Armringen die ſy onder d'oxelen binden, ſluyers, en riemen van vederen, geweldigh ſnedigh aan een verknocht door eene aangename verſameling, dewelke ſy laten flodderen langs hare ſchouderen, of hangen van den navel tot half-wegen de dgyen.

Maar d'aller-aanmerkelijkſte van alle hare Cieraden, zijn ſekere groote medaillies van fijn koper uyttermaten glad, ſonder eenige inſnijding, die de gedaante hebben van eene halve Maane, en ſijn gehecht in eenigh vaſt en dierbaar hout. Sy noemen haar *Caracolis* in hare tale; ſy zijn van onderſcheydene groote, want ſy hebben'er die ſoo kleyn zijn dat ſy die aan hare ooren hechten, op de wijſe van behangſelen, en andere die by-na zijn van de breedte als de palm van een hand, dewelke ſy dragen aan den hals gehangen, van waar ſy ſlingeren op hare borſt. Sy hebben deſe *Caracolis* in groote achting, ſoo om dat hare ſtoffe die nimmer verroeſting aan-neemt, blinkend is als het goud; als ter oorſake dat dit de allerſeldſaamſte en de meeſt gepreſene beuyt is die ſy ontdragen van d'invallen dewelke ſy alle jaren doen in de landen van *d'Aroüages* hare vyanden; en dat dit het kenteyken is, of het hals-ſnoer dat de Hooftmannen en hare kinderen onderſcheyd, met die van de gemeene mannen. Ook de genen die van deſe juweelen hebben maken'er ſulk een ſaak af, dat al ſtervende, ſy geene andere erffeniſſe laten aan hare kinderen, of aan hare allertrouwhertighſte vrienden: En daar is'er ſoodanigh een onder haar die noch een *Caracolis* van ſijnen Grootvader bewaart, waar mede hy zich niet optooyt als op de grootſte vreugde-feeſten.

De vrouwen beſchilderen haar gantſch lichaam, en ſchikken haar by-na op als de mannen, uytgeſondert eenige kleyne onderſcheyden die wy alreede hebben aangeweſen, en dat ſy geene kroonen op hare hoofden ſetten. Sy hebben dit ook byſonders, dat zy halve leerſen dragen, die haar niet af dalen dan als tot den enkel van de voeten. Deſe ſoorte van kouſinge is geweldigh

ſinlijk

ſinlijk gevrocht, en boven en beneden ge-eyndight met eene kleyne ronde rolle geweven van bieſen en van Cottoen, die haar de kuyt van het been beknelt en doet haar voller ſchijnen.

TIENDE HOOFT-STUK.

Aanmerkingen op de tale der Caraïbanen.

WY ſijn van voornemen om op het eynde van deſe Hiſtorie tot voldoening van de Lief hebberen een tamelijk breeden Woordenſchat van de tale der *Caraïbanen* te geven. Daarom is het dat wy ons in dit Hooft-ſtuk ſullen genoegen met te ſtellen de voornaamſte Aanmerkingen, die'er de bevalligheyt, de ſoetigheyt, en d'eygenſchappen van ſullen doen kennen.

1. De *Caraïbanen* hebben eene oude en natuurlijke tale, en die haar t'eenemaal eygen is, gelijk yedere Nacye de hare heeft.

2. Maar boven deſe hebben ſy'er een andere gemaakt die baſtaart is, en vermengt met verſcheyde uytheemſche woorden, door den handel die ſy met d'Europeanen hebben gehad. Boven al hebben ſy veele woorden ontleent van de Spanjaarden, om dat dit d'eerſte Chriſtenen zijn die by haar zijn aangekomen.

3. Sy dienen haar altijd onder haar met hare Oude en Natuurlijke tale.

4. Maar als ſy met de Chriſtenen te ſamen ſpreken of Koop-handel drijven, gebruyken ſy hare tale die bedorven is.

5. Boven dat hebben ſy eene geweldigh aangename ſtameling, wanneer ſy haar willen onderwinden in eenige uytheemſche tale te ſpreken. Gelijk als ſy ſeggen *Compere Gouverneur*; gebruykende dit woord van *Compere* algemeenlijk tegens alle die hare vrienden of bondgenoten zijn. Aldus ſouden ſy vry uyt ſeggen ſoo daar gelegentheyt voor-viel, *Compere Konink.* Dit is ook eene van hare beleefde aanſpraken als ſy tegens onſe Françoyſchen ſeggen, met een laggend weſen, *Ah ſi toy bon pour Caraïbe, moy bon pour France*: En als ſy haar van ons volk willen bedanken, en betuygen dat ſy'er geweldigh af voldaan zijn, *Mouche bon France pour Caraïbe.* Aldus ſeggen ſy noch, *Maboya mouche fache contre Caraïbe*, als het dondert, of dat'er een *Ouragan* waayt: En, *Moy mouche Lunes*, om te beteykenen dat ſy geweldigh oud zijn. Sy hebben ook ſeer dikwils deſe woorden in de mond, wanneer ſy gewaar worden dat ons volk hare eenvoudigheyt willen misbruyken, *Compere, toy trompe Caraïbe.* En men hoort haar dikwils ſeggen als ſy vrolijk van ſinnen zijn, *Moy bonne Caraïbe.*

6. Voorts,

6. Voorts, hoewel de *Caraïbanen* van alle d'Eylanden haar alle te ſamen onder elkanderen verſtaan, dat is daarom niet te ſeggen, dat onder haar niet gevonden ſouden worden eenige redenkaveling dewelke met die van anderen eenighſins ſoude verſchillen.

7. De P. is weynigh in gebruyk in hare tale: Maar buyten dat bemerktmen daar niet eenigh gebrek der letteren in, gelijk in de tale van *Japon*, van *Breſil*, en van *Canada*, die bevonden word gebrekkelijk te weſen in F. L. R. Of in die van *Peru*, die ontbreekt in B. D. F. G. I. *Jota*, en X. na het verhaal van de Hiſtorye-ſchrijveren.

8. Hare tale is uytnemende ſacht, en word by-na geheel met de lippen uytgeſproken, een weynigh door de tanden, en by-na niets door de kele. Want hoewel de woorden die wy'er hier na af-geven ſullen, hart op het papier ſchijnen, niet te min als ſy haar uyt ſpreken, maken ſy eene uytſluytinge van ſekere letteren, en geven haar eenen ſekeren ſwier, die haar geſprek gewel-
„ digh aangenaam maakt. Het gene mijnen Heere *du Montel* verplicht om haar
„ dit getuygenis te geven: ik ſchepte, ſeght hy, groot vermaak in haar aan
„ te hooren, toen ik onder haar was, en ik konde niet genoegh verwonderen
„ de bevalligheyt, de vloeyentheyt, en de ſachtigheyt van hare uytſpraak,
„ die ſy gemeenlijk vergeſelſchappen met een kleyn grimlachje, dat groote
„ aangenaamheyt heeft.

9. Hare uytſpraak is veel ſoeter als die van de *Caraïbanen* van de Vaſte-kuſt: Maar behalven dat verſchillen ſy niet als in de buyging.

10. Met een eenigh woord, na dat het verſcheydentlijk word gebruykt, beteykenen ſy verſcheyde verſchillende dingen. By voorbeeld, het woord van *An han* beteykent 1. *Ja*, 2. *Ik weet niet*, 3. *Houd*, of *Neemt*; na d'uyt-ſpraak diemen het geeft.

11. Wat ons belangt, wy konnen die tale niet uytſpreken met alle de bevalligheyt, en alle de ſoetigheyt die haar natuurlijk is; of ten minſten moeſtmen haar van lagen ouderdom afgeleert hebben.

12. Sy aanhooren d'een d'ander met gedult, ende en vallen niet in elkanders woorden: Maar ſy zijn gewoon een kleyn geluyt van de ſtem te ſlaan op het eynde van de drie ofte vier ruſtklanken des genen die ſpreekt, om te betuygen het genoegen dat ſy ſcheppen in hem aan te hooren.

13. Wat voordeel dat wy op haar hebben, ſoo in de natuurlijke hoedanigheden van den geeſt, als in de ſachtigheyt van d'uytſpraak, die ons ſoude behooren te vermenighvuldigen de gemakkelijkheyt van hare tale te ſpreken, niettemin ſy leeren veel gemakkelijker d'onſe als wy de hare leeren, gelijk dat door d'ondervinding word bekent.

14. Onse Françoyschen hebben bespeurt dat sy eenen grooten af-keer hebben tegen de Engelsche tale, tot soo verre dat sy niet mogen lijden datmense voor haar spreekt, om dat sy daar vyanden van zijn. Dat soo in hare bedorve tale vele woorden worden gevonden uyt het Spaansch getrokken, dat haar ook vyandigh is, dit is dat syse hebben aangenomen geduerende den tijd toen sy gemeenschap met die Nacye hadden, en toen sy haarlieden noch niet qualijk hadde gehandelt.

15. Sy zijn geweldigh sorchvuldigh om hare tale niet gemeen te maken, uyt vreese dat de geheymenissen van hare oorloogen souden ontdekt worden. Zelf de genen onder haar die Christenen zijn geworden, willen den grond van dese tale niet ontdekken, in het geloove dat sy hebben hoe dit hare Nacye schadelijk mochte wesen.

16. Siet hier eenige van de bysonderste eygenschappen van hare tale. En eerstelijk, de mannen hebben vele uytdrukkingen die haar eygen zijn, die de vrouwen wel verstaan, maar die sy nimmer spreken: En de vrouwen hebben ook hare woorden en wijsen van seggen, die de mannen niet gebruyken, of sy souden bespot worden. Van daar komt dat in een goed deel van haar onderhoud, men soude seggen dat de vrouwen eene andere tale hebben als de mannen; gelijkmen het sal konnen sien in onsen Woorden-schat, door d'onderscheydentheden der wijsen van spreken die de mannen en de vrouwen gebruyken om een self ding uyt te drukken. De Wilden van *Dominikus* seggen dat dit spruyt hier uyt dat toen de *Caraïbanen* d'Eylanden quamen bewoonen sy beset waren van eene Nacye van *Arouâges*, die sy t'eenemaal uytroeyden, met uytsondering van de vrouwen, die sy trouwden om het land te bevolken. Invoegen dat die vrouwen hebbende hare tale behouden, deselve leerden aan hare dochteren, en gewenden haar te spreken gelijk zy. Het gene waargenomen zijnde tot op heden door de Moederen wegens hare dochteren, is die tale met die van de mannen aldus verschillende gebleven in verscheyde dingen. Maar de soonen, hoewel sy het spreken van hare Moederen en susteren verstaan, volgen evenwel hare Vaderen en broederen, en voegen haar na hare tale, van den ouderdom van vijf ofte ses jaren. Om te bevestigen het gene wy verhaalt hebben op den oorspronk van dese onderscheydentheyt der tale, soo brengtmen by dat'er eenige gelijkheyt is tusschen de tale van d' *Arouâges* van het Vaste-land, en die van de Caraïbaansche vrouwen. Maar het is aan te merken dat de *Caraïbanen* van de Vaste-kust, mannen en vrouwen, eene selve tale spreken, hare natuurlijke tale niet bedorven hebbende door het huwelijken met uytheemsche vrouwen.

17. D'ouden hebben vele woorden die haar bysonder zijn, en verscheyde

eygene wijſen van ſpreken die geen gebruyk hebben in de mond der Jonge-lieden.

18. De *Caraïbanen* hebben ook eene ſekere tale daar zy'er alleenlijk mede dienen onder haar wanneer ſy oorlogen voornemen. Dat is eene geweldigh moeyelijke ſtameling. De vrouwen noch de dochteren hebben geen kennis van deſe verborgene tale, noch ſelfs de jongelingen tot dat ſy proeven hebben gegeven van hare Edelmoedigheyt, en van den yver die ſy dragen tot de gemeene twiſtſake van hare Nacye tegens hare vyanden. Dit is om dat hare aanſlagen niet voor den tijd ſouden ontdekt worden.

19. Om hare ſake, hare perſonen, hare wijſen, en hare geſlachten te maken, hebben ſy geene afgeſonderde by-woorden: maar ſy verlengen hare woorden met eenige letter grepen, of eenige letteren, in het begin, of aan het eynde, en eenige veranderen ſy. Aldus ſeggen ſy op de gebiedende wijſe *Bayoubaka*, gaat voort: maar op d'Aanſeggende wijſe, *Nayoubakayem*, ik gâ voort. En van het ſelve *Babinaka*, danſt; *Nabinakayem*, ik danſe. Het gene overeenkomen heeft met de wijſe waar op de Hebreeuſche woorden worden gevormt.

20. D'eygen-beſtaande en volkomene Namen zijn' weynigh in gebruyk onder haar; boven al de namen van de gedeelten des lichaams: maar ſy zijn by-na alle verbonden aan eenen eerſten, aan eenen tweeden, of aan eenen derden perſoon.

21. Den eerſten perſoon word gemeenlijk beteykent door eene N. in het begin van het woord: *Nichic* mijn Hooft. De tweede door een B. *Bichic*, uw hooft. En de derde door eene L. *Lichic*, het hooft.

22. Het geenerley en volkomen geſlacht word uytgedrukt door een T. *Tichic*, het Hooft: Maar dat is weynigh in gebruyk.

23. Sy hebben verſchillende namen om te ſpreken tegens de perſonen ſelf, en andere om tegens andere van deſe perſoonen te ſpreken. Aldus ſeggen ſy *Baba* mijn Vader, tegen hem ſprekende: En *Youmaân*, van hem ſprekende. *Bibi*, mijne Moeder ſprekende tot haar: *Ichanum* ſprekende van haar. Het gene met het onderſcheyt van de tale der mannen en der vrouwen, der jongen en der ouden, die van haren gewoonlijken kout en van hare oorloch-raad-ſlagingen, ſonder twijffel de woorden van hare tale geweldigh moet vermenighvuldigen.

24. Hare eygen-namen hebben dikwils beteykening, en worden na verſcheyde ontmoetingen genomen, gelijk wy het byſonderlijker ſullen laten ſien in het Hooft-ſtuk van de Geboorte en van d' Opvoeding haar'er Kinderen.

25. Sy

25. Sy noemen nimmer den naam van een perſoon in zijne tegenwoordigheyt: of wel door eerbiedigheyt noemen ſy hem maar ten halven.

26. Sy ſeggen nimmer den naam van eenen man, noch van eene vrouwe geheel uyt; maar wel die van de kinderen: Aldus ſullen ſy ſeggen, de Vader ofte de Moeder van ſoodanigh eene: of anders ſullen ſy den naam ten halven ſeggen, als by Voorbeeld, *Mala*, in plaatſe van te ſeggen *Mala Kaali*: en *Hiba* voor *Hibalomon*.

27. D'Oomen en de Moeyen, ſoo vele als'er in d'eenzydige linye zijn, worden door hare Neven *Vaderen* en *Moederen* genaamt. Aldus word den Oom genaamt *Baba*, dat is te ſeggen *Vader*. Maar als ſy de waarachtige en eyge *Vader* willen beteykenen, voegen ſy'er ſomtijds een ander woord by, ſeggende, *Baba tinnaca*.

28. Achtervolgende dit ſoo noemen alle de Neven haar ook *Broederen*, en alle de Nichten *Suſteren*.

29. Maar van Neef tot Nichte, noemt de Neef zijne Nichte *Youëilleri*, dat is eygentlijk te ſeggen, *Mijne Vrouwelijke*, of *mijne Toegeſchikte*, om dat natuurlijk onder haar hunne Nichten haar tot Vrouwen worden verkoren.

30. Sy noemen de maanden *Manen*; en de Jaren by ſevenſtarren.

31. Hier ſijn nu vervolgens eenige trekken van de levendigheyt en van de goede ſchikking van hare tale. Wy ſullen ten meeſten deele niet doen als aanwijſen wat hare woorden beteykenen, ſonder de woorden ſelf uyt te leggen, om haar niet tweemalen te ſtellen ſonder noodſakelijkheyt, om dat wy haar hier onder ſullen geven in onſen Woorden-ſchat.

32. Om te beteykenen dat een ding *verloren* is, of dat het is *gebroken*, ſeggen ſy gemeenlijk dat het *dood* is.

33. Sy noemen een Capucyn *Vader Aïoupa*: en het woord van *Aïoupa* beteykent in hare tale een *Dak* of een *Leuyffel*. Invoegen dat dit is als of ſy ſeyden, dat dit een man is die heeft waar onder men ſoude konnen ſchuylen, ter oorſake van ſijne groote kappe. Sy noemen hem ook door boerterye eene Simme of een gebaarde, om ſijnen langen baard.

34. Een Chriſten, *een Zee-man*; om dat de Chriſtenen tot haarwaarts in Schepen zijn gekomen.

35. Een Lutenant, *het ſpoor van een Capiteyn*, of *het gene na hem te voorſchijn komt*.

36. Mijn Swager, *De gene die my kleyne kinderen maakt*.

37. Mijn Jongſtgeboorne, *Mijne helfte*.

38. Mijne Vrouwe, *Mijn hert*.

39. Een Jonge, *Een kleyn mannelijk*.

40. Eene Dochter, *Eene kleyne vrouwelijke.*

41. De Spanjaarden en d'Engelschen, *Gemaakte vyanden, Et óutou noubi*, om dat sy gekleed zijn, haar stellende tegens hare vyanden die naakt zijn, en die sy enkelijk noemen *Etóutou*, dat is te seggen *Vyanden.*

42. Een dwaas, *Die niet een sier siet, of die geen ligt heeft.*

43. D'oogh-schedel, *Het deksel van het oogh.*

44. De winkbraauwen, *Het hair van het oogh.*

45. D'oogh appel, *de Kerne van het oogh.*

46. De lippe, *Den boord van de mond.*

47. De kinne, *Het steunsel van de tanden.*

48. Den hals, *Het steunsel van het hooft.*

49. Den arm, en eene wieke worden door een self woord beteykent.

50. De pols, *De ziele van de hand.* De Duytschen maken by-na eene diergelijke te samen-stellinge als sy het gene de hand bekleed, de *Handschoen* noemen.

51. De vingeren, *De kleyne, of de kinderen van de hand.*

52. De duym, *De Vader van de vingeren, of het gene haar tegen gestelt is.* Dit is juystelijk de ἀντίχειρ van de Grieken.

53. Voegsel, *aangeset ding*, sy noemen noch aldus een lap op een kleed geset.

54. De blase, *Het watervat.*

55. De kouseband, *Het gene het been knelt.*

56. De plante van de voet, *Het binnenste van de voet.*

57. De teenen, *de kleyne, of de kinderen van de voet.*

58. Tien, *Alle de vingeren van de handen.*

59. Twintigh, *Alle de vingeren van de handen, en alle de teenen van de voeten.*

60. Een Pistool, *Kleyn Schutroer.*

61. Een kandelaar, *dat iets houd.*

62. Doornen, *Het hair van den boom, of d'oogen van den boom.*

63. De Regenboogh, *De Pluyme, of de Vederbos van God.*

64. Het gerucht van den donder *Trtrguetenni.*

65. Dese tale heeft ook in haren overvloed en in hare levendigheyt eenige gebreken die haar eygen zijn; waar van'er evenwel eenige zijn die haar minder tot laster als tot lof moeten keeren.

66. De *Caraïbanen* hebben in hare natuurlijke tale weynige woorden van belastering en van spotternye; en het gene sy gemeenlijk het aller-belêdigenste segghen in hare boerteryen, is. *Gy zijt niet goed*, of, *Gy zijt soo snêdigh als eene Schildpadde.*

67. Sy

67. Sy weten ook niet meer de namen van verſcheyde ondeughden: Maar de Chriſtenen leerenſe haar niet als te veel. Aldus verwondertmen in de tale van *Canada*, dat'er geen woord in is, dat over-een-komt met dat van *Sonde*: maar men moet alles ſeggen; daar is'er ook geen in dat de *Deugt* uyt-drukt.

68. Sy hebben geene namen om de *Winter, het Ys, den Hagel,* noch *het Sneeuw* uyt te drukken, want ſy weten niet wat dit zijn.

69. Sy konnen niet uytdrukken het gene niet onder de ſinnen valt; uytgeſondert dat ſy eenige Geeſten en goede en quade noemen: Maar buyten dat hebben ſy geen woord om d'andere geeſtelijke dingen te beteykenen, gelijk *het Verſtant, de Geheugenis, en de Wil.* Wat de *Ziele* belangt ſy drukken haar uyt door het woord van *Herte.*

70. Sy hebben ook niet de namen der *Deugden*, der *Wetenſchappen*, der *Konſten*, en der *Ambachten*, noch van vele onſer *Wapenen*, en onſer *Handwerkgereetſchappen*, ten ſy dat ſy mogen geleert hebben zedert haren handel met de Chriſtenen.

71. Sy konnen niet noemen als vier verwen, tot dewelke ſy alle d'andere brengen: het *Wit*, het *Swart*, het *Geluw*, en het *Root.*

72. Sy konnen geen grooter getal uyt-drukken als *Twintig*: en noch drukken ſy het kluchtigh uyt, verplicht zijnde, gelijk wy hebben geſeght, om alle de vingeren van hare handen, en alle de teenen van hare voeten te toonen.

73. Als ſy een groot getal willen beteykenen dat hare rekening niet bereyken kan, dan toonen ſy hunne hairen, of het ſand van de zee; of wel ſy herſeggen verſcheyde malen het woord van *Mouche*, dat *Veel* beteykent: Gelijk als ſy in hare kromme tale ſeggen, *Moy mouche, mouche Lunes,* om te doen verſtaan dat ſy geweldigh out zijn.

74. Eindelijk, ſy hebben geene Vergelijkende noch Overtreffende; maar by gebreke van dit, als ſy de dingen onderling willen vergelijken, en dat ſy'er eenen boven alle d'andere willen verheffen, drukken ſy haar gevoelen uyt door eene levendige en vermakelijke betooning. Aldus als ſy van voornemen ſijn te vertoonen wat ſy denken van d'Europeaanſche Nacyen daar ſy de kenniſſe af hebben, ſeggen ſy van den Spanjaard, en van den Engelſman dat ſy niet met alle goed zijn: Van den Hollander, dat hy goed is als de hand, of als een elleboogh; en van den Franſman dat hy goed is gelijk de twee armen, die ſy ter ſelver tijd uytſtrekken om'er de grootheyt af te vertoonen. Ook beminnen ſy deſe Nacye boven alle de Chriſtelijke; Byſonderlijk die van de Françoyſchen die met haar ten oorlog ſijn getrokken geweeſt. Want aan die bedeelen ſy van alle haren beuyt. En t'elkemalen als ſy weder ten Oorlogh trek-

trekken, al-hoe-wel dese lieden op dien tijd daar niet in behulpsaam sijn geweest, soo laten sy niet na haar van haren roof te seynden.

ELFDE HOOFT-STUK.

Van de Natuure der Caraïbanen, en van hare Zeden.

DE *Caraïbanen*, in hare natuure sijn van eene droevige, mymerende, en swaarmoedige tempering; de Visscherye, de ledigheyt en de gematigheyt der lucht doen veel tot het onder-houden van dese sinnen: Maar bespeurt hebbende door hare eygene ondervinding, dat dese quellijke gesteltenis hare gesontheyt ontstelt, en dat de ter-neder-geslage geest de beenderen verdroocht, soo doen sy ten meesten deele sulken geweld op hare natuurlijke toe-geneygtheyt, dat sy vrolijk, aangenaam, en verheugt schijnen in haren ommegang, boven alles als sy een weynigh wijn in het hooft hebben. Ook valt het haar swaar, gelijk de *Bresilianen* het geselschap van de swaarmoedige te verdragen: En die dikwils met haar hebben verkeert, hebben haar altijd gekent te zijn geweldigh kluchtigh, en geweldigh sorghvuldigh om niet eene eenige oorsake van laggen door te laten slippen sonder die tot winst aan te leggen; en self sy hebben haar dikwils sien uytschateren by gelegentheden, daar d'aller-blijgeestighste onder ons haren mond noch qualijk vertrokken.

De Lery 12. Hooft-stuk.

Hare onderhouden onder haar, sijn gemeenlijk van de Jacht, van hare Visscherye, van hare hoveniering, of van eenige andere geweldigh onnoosele onderworpselen; En als sy sijn in het geselschap van d'Uytheemschen, soo worden sy nimmer gram-stuerigh om het lacchen dat in haare tegenwoordigheyt geschiet, ende en nemen het niet aan als of men voornemen hadde om met haar te spotten. Evenwel, in plaatse dat de *Sorikischen*, eene Nacye in het Nieuw-Vrankrijk, haar selven *Wilden* noemen, niet wetende wat dat beduyt, soo houden haar dese Volkeren belêdight, soo men haar desen naam geeft, als men met haar spreekt. Want sy verstaan dit woord, en seggen dat het niet eygen is als aan de beesten in het woud. Sy willen ook niet liever *Cannibalen* genaamt zijn, hoewel sy het vleesch van hare vyanden eten; het gene sy doen om hare dulheyt en hare wraake te versadigen, en niet om eenigen smaak die sy'er lekkerder in vinden als in d'andere spijsen daar sy haar mede voeden: Maar men doet haar groot vermaak datmen haar *Caraïbanen* noemt, om dat dit een naam is die haar heerlijk schijnt, beteykenende hare moedigheyt, en hare edel-aardigheyt. Want in der daad, het sijn niet alleenlijk *d'Apalachiten*, uyt het midden van de welke sy gekomen zijn, die door dit woord beteykenen

een *Strijdbaar*, en een *Dapper-man*, begaaft met kracht, en eene byſondere geſwintheyt in den Wapen-handel. *d'Arouáges* ſelf, hare Hooft vyanden, hebbende hare dapperheyt dikwils ondervonden, verſtaan daar door het ſelve ding, hoewel ſy met dit woord ook uyt-drukken een *Wreede*, ter oorſake van de qualen die de *Caraïbanen* haar hebben doen gevoelen. Soo veel is'er af dat onſe Voor-eylandiſche Wilden dien naam ſoo geweldigh beminnen, dat ſy ſonder ophouden tot ons Volk ſeggen, *Toy Françoys, moy Caraïbe.*

Haar natuurlijk, voorts, is ſacht en goedertieren; En ſy zijn ſulke vyanden van de geſtrengheyt, dat ſoo de Nacyen die haar voor Slaven houden (gelijk d'Engelſchen, die door liſtigheyt vele van haar uyt de plaatſe van hare geboorte hebben vervoert,) haar geſtrengelijk handelen, ſoo ſterven ſy dikwils van leetweſen. Maar door de ſachtigheyt wintmen alles op haar: in het tegendeel van de Negeren, die met hardigheyt willen geleyd worden, anders worden ſy baldadigh, leuy, en ongetrouw.

Sy verwijten ons gemeenlijk onſe gierigheyt, en d'ongebonde ſorge die wy dragen om goederen te vergaderen voor ons en voor onſe kinderen, dewijl d'aarde ſoo bequaam is om het voedſel te geven aan alle menſchen, aangeſien ſy maar een weynigh moeyte willen doen om haar te bouwen. Ook wat haar belangt, ſy zijn t'eenemaal vry van de ſorge der dingen die tot het leven behooren, en onvergelijkelijk veel vetter en friſſcher, als wy zijn. In een woord ſy leven ſonder Staatſucht, ſonder verdriet, ſonder bekommering, geenige begeerte hebbende om eere te bejagen, noch rijkdommen te verſamelen: verachtende het goud en het ſilver, gelijk d'oude Lacedemoneren, en gelijk de *Peruveanen*, en vernoegen haar een-parighlijk en met het gene dat de natuure haar heeft doen weſen, en met dat hare aarde haar verſchaft tot hare onderhouding. Dat indien ſy op de Jacht of op de Viſſcherye gaan, of dat ſy boomen ter nederwerpen om eenen tuyn te maken, of om huyſen voor haar te bouwẽ, dat geweldigh onnooſele beſicheden zijn, en die met de natuure van de menſchen ſeer over-een-komen, ſoo doen ſy dit alles ſonder voort-drijving, by maniere van tijd-verdrijf, en van verluſtiginge, en gelijk al ſpelende.

Boven al, verwonderen ſy haar als ſy ſien dat wy het goud ſoo hoogh achten, aangeſien dat wy het glas en het Criſtal hebben, die, na haar oordeel, ſchooner zijn, en by gevolgh meer te loven. En hier op verhaalt ons *Benzoni*, Milaanſch Hiſtorye-ſchrijver, in zijne Hiſtorye van de Nieuwe Werelt, dat d'Indianen, vervloekende d'onmatige gierigheyt van de Spanjaarden, die haar „ onderwierpen, een ſtuk goud namen, en ſeyden: Siet hier den God der „ Chriſtenen; hier om komen ſy van Caſtillie in ons Land, hier om hebben „ ſy ons ſlaven gemaakt, hebben ons uyt onſe woonplaatſen verbannen, en

„ heb-

„ hebben ſchrikkelijke dingen tegens ons begaan: hier om doen ſy elkander „ den oorlogh aan: hier om dooden ſy d'een d'ander: en hier om zijn ſy al- „ tijd in ongeruſtheyt, twiſten ſy, ſtelen ſy, vervloeken ſy, laſteren ſy: Eyn- „ delijk, hier om is het dat'er geene boosheyt noch godloosheyt is waar toe ſy „ haar niet laten vervoeren.

Wat onſe *Caraibanen* betreft, als ſy de Chriſtenen droevigh en vol bekommering ſien, hebben ſy gewoonte van haar ſoetelijk daar d'oorſaak af op te „ ſtrijden, haar ſeggende. *Compere* (want dit is een woord dat ſy geleert hebben, en dat ſy gemeenlijk gebruyken om haren goeden wille te betuygen, gelijk hare vrouwen onſe Europeaanſche mede *Commeres* noemen, tot een tey- „ ken van vriendſchap) gy zijt wel ellendigh dat gy uwen perſoon bloot ſtelt „ voor ſulke lange en gevaarlijke reyſen, en dat gy u laat knagen door ſoo vele „ ſorgen en bevreeſtheden. De tocht om goederen te hebben doet u alle de- „ ſe moeyten uytſtaan, en geeft u alle deſe verdrietige bekommeringen: en „ gy zijt niet minder ongeruſt om de goederen die gy alreede hebt verkregen, „ als om die daar gy noch na ſoekt. Gy zijt ſonder op-houden beducht dat „ yemant u daar af mocht berooven in uw land, of op zee, of dat uwe Koop- „ manſchappen ſchipbreuke mochten lijden, en van de wateren ingeſwolgen „ worden. Aldus veroudert gy in weynigh tijd, uwe hairen worden'er grijs „ door, uw voorhooft rimpelt'er af, duyſent ongemakkelijkheden quellen uw „ lichaam, duyſent verdrieten onder-mijnen uw herte, en gy loopt met groo- „ ten haaſt na het graft. Waarom zijt gy niet genoeght met de goederen die „ uw land u voortbrengt? Waarom veracht gy de rijkdommen niet gelijk wy?

3. Deel 16. Hooft-ſtuk. „ En op dit onderworpſel, is aanmerkelijk het geſprek van eenige *Breſilianen* by „ *Vincent le Blanc*: Deſe rijkdommen, ſeyden ſy, die gy Chriſtenen vervolght „ ten eynden adem, ſtellen ſy u dieper in de genade van uwen God? Verhin- „ deren ſy u te ſterven? En voeren ſy haar met u in het graf? Sy hielden by-

13. Hooft-ſtuk. na het ſelve geſprek met *Jean de Lery*, gelijk hy in zijne Hiſtorye verhaalt.

De *Caraibanen* konnen ook geweldigh wel, en ſeer krachtelijk vol ſin aan d'Europeanen verwijten, als eene openbare ongerechtigheyt, d'ontweldiging „ van haar geboorte-land. Gy hebt my verjaaght, ſegt dit arm volk, van „ *Sint Chriſtoffel*, van *Nieves*, van *Montſerrat*, van *Sint Marten*, van *Antigoa*, van „ *Gardeloupe*, van de *Barboude*, van *Sint Euſtatius*, &c. die u niet toebehoor- „ den, en waar na gy niet wettighlijk moeſt dingen. En gy dreygt noch alle „ dagen my t'ontnemen dit weynigh land dat my noch overſchiet. Wat ſal den „ ellendigen *Caraibaan* geworden? Sal hy met de viſſchen de Zee moeten gaan „ bewoonen? Uw land is, ſonder twijffel, wel leelijk, dewijl gy het verlaat „ om het mijne te komen nemen: of gy zijt wel boosaardigh ſoo gy my met

„ koe-

„ koelen moede aldus komt vervolgen. Dese klaghte heeft niet al te wilden
„ swier.

Lykurgus liet zijne Borgeren niet toe te reysen, vreesende dat sy uytheemsche zeden souden aan-nemen. Maar onse Wilden souden wel groote reysen moeten doen om haar t'ontbarbariseren, indien het geoorloft is aldus te spreken. En onder-tusschen sy zijn niet alleenlijk bevrijd van die onversadelijke begeerlijkheyt, die sulke groote en gevaarlijke reysen aan de Christenen doet onderwinden, en haar stoutelijk soo vele Landen en soo vele Zeên doet overdwersen: Maar sy hebben self geene sinlijkheyt om d'andere gewesten van de werelt te besien, beminnende haar land meer als alle diemen haar soude willen voorstellen. En gelijk sy achten dat wy niet nieusgieriger behoorden te wesen, noch min Beminnaren van het onse, soo verwonderen sy haar geweldigh van onse reysen. Waar in seker, sy d'eere hebben van *Sokrates* te gelijken, aan wien *Plato* dit getuygenis geeft, dat hy minder uyt Athenen was gegaan om te reysen, als de kreupelen en de blinden: en dat hy nimmer wenschte andere Steden te sien, noch onder andere wetten te leven; In dit punt, alsoo weynigh als de *Caraïbanen*, van den waan der Persianen zijnde, die in een gemeen spreekwoord seggen, dat de gene die door de werelt niet heeft gereyst een Beer gelijkt. *In zijnen Crito.*

De *Voor-eylanderen* zijn niet alleen sonder eenige begeerte van te reysen; sy willen self niet lijden dat men yemant van de hare mede neemt in een vreemt land, ten sy men haar wel scherp belooft die wel haast weder te brengen. Maar soo het by ongeluk gebeurt dat hy op den wegh sterft, soo moetmen weynigh denken van onder haar weder te keeren; want sy vatten tegens u eenen doodelijken haat, en daar is geen versoening te verhopen.

Maar soo sy niet nieuwsgierigh zijn na de verregelegene dingen, sy zijn het geweldigh tot die na-by haar zijn; soo verre dat alsmen eene koffer in hare tegenwoordigheyt opent, moetmen haar toonen alles wat daar in is, of anders souden sy haar qualijk gehandelt oordeelen. Dat soo haar yets behaaght van het gene sy sien, hoewel het maar van seer geringe waardye is, dan sullen sy geven alles wat sy schoonst en dierbaarst besitten om het te hebben, om alsoo hare toegeneyghtheyt te genoegen.

Betreffende den handel, het is waar dat als haar lust voor-by is van het gene sy by handeling in verwisseling hebben verkregen, sy het gaarne weder souden ontseggen. Maar het geheim om haar haren koop te doen houden, is tot haar te seggen dat een Koopman vast op zijn woord moet staan. Alsmen haar aldus met d'eere prikkelt, en datmen haar verwijt dat sy geene meerdere stantvastigheyt hebben als de kinderen, hebben sy schaamte van hare lichtveerdigheyt.

De dieverye is onder haar voor eene groote misdaad gehouden. Waar in waarlijk sy haar veel redelijker betoonen als *Lykurgus*, die in dese ondeugt de kinderen van Lacedemonien opvoede, gelijk in eene geweldigh loffelijke besigheyt, aangesien dat men sich hier in listelijk en met behendigheyt queet. Maar gelijk de *Caraïbanen* dese zonde natuurlijk haten, soo word sy onder haar niet gesien; het gene seldsaam is by d'andere Wilden: want den meestendeel sijn dieven; En van daar komt dat eenige van hare Eylanden hier den naam af dragen.

Plutarchus in het leven van Licurgus.

d'Eylanden der Dieven.

De *Caraïbanen* belangende, gelijk sy van hare natuure niet tot stelen zijn genegen, leven sy sonder wantrouwen d'een van den anderen te hebben. Alsoo dat hare huysen en hare erffenissen open leggen, sonder Poorten noch Sloten, gelijk het de Historye-schrijveren van de groote Tarteren getuygen. Dat soo men haar het minste ding ontsteelt, als daar soude mogen wesen een kleyn mesje, met het welke sy duysend kleyne werken van schrijnwerk maken, achten sy soo veel het geene haar eenige nuttigheyt aanbrengt, dat dit verlies machtigh is om haar acht dagen te doen schreyen, en om een eed-gespan met hare vrienden te maken op dat sy het souden mogen herstellen, en om haar te wreken van den persoon die sy van dese dieverye beducht hielden. En in der daad, in d'Eylanden daar sy hare wooningen dicht by de Christenen houden hebben sy dikwils wraake genomen van de genen die, na sy seyden, yets van haren kleynen Huys-raad hadden genomen. Ook in die plaatsen als sy yets in hare huysen bevinden te ontbreken seggen sy terstont, *Een Christen is hier gekomen.* En onder d'aanklaghten die sy aan de Gouverneurs van onse Nacye doen, staat dese altijd voor aan, *Compere Gouverneur, uwe Bootsgesellen* (aldus noemen sy d'uytheemsche Inwoonderen) *hebben uyt mijne Hutte een mes genomen*, of eenigh ander gering stuk van gelijke natuure. De *Guineschen* souden sulke klachten niet doen. Want als sy yets verliesen, achten sy dat eene van hare overledene Bloedvrienden dat is komen wegh nemen, om dat hy het van nooden hadde in d'andere werelt.

Reyse van Carpin in Tartaria.

Alle de dingen die de *Caraïbanen* aangaan sijn gemeen onder haar. Sy leven in groote eenigheyt en beminnen d'een den anderen seer: niet gelijkende met d'Asianen van *Java*, die self met hare broederen niet spreken, sonder de Pook in de hand, soo wantrouwende zijn sy. Dese liefde die onse Wilden elkander natuurlijk toe dragen, maakt dat men niet als seer weynigh vyandschappen en twisten onder haar siet.

Maar indien sy zijn belêdight geweest, of van een vremdeling, of van yemant haar'er landgenoten, dan vergeven sy nimmermeer, en voeren hare wrake ten alleruytersten uyt. Aldus als yemant van die verleyderen die sy

Boyez

Boyez noemen haar doet gelooven dat een van die ſy Tovenaren achten te ſijn, Werkmeeſter is van het quaad dat haar is overgekomen, ſoo ontbreken ſy niet in het betrachten van haar te dooden indien ſy het vermogen, ſeggende *Yaraliatina*, hy heeft my betoovert. *Nebanebouïbatina*, ik ſal'er my af wreken. En deſe dulle en wanhopige tocht van haar te wreken, is die haar aandrijft, gelijk wy alreede geſeght hebben, om het vleeſch van hare vyanden ſmakelijk op t'eten, gelijk wy daar af de byſonderheden in hare plaatſe ſullen beſchrijven. Deſe onbehoorlijke bitterheyt, is d'ondeugt die onder haar algemeenlijk en booſaardelijk heerſcht. En ſy heerſcht even ſoo, by-na ſonder uytſondering, by alle d'Amerikaanſche Wilden. De wrake der *Canadinen* is ſomtijds wel vermakelijk: want ſy vervoert haar tot dat ſy hare luyſen opeten, om dat ſy'er af gebeten ſijn geweeſt. Soo de *Breſilianen* haar tegens eenigen ſteen ſtooten, byten ſy hem met hare tanden, gelijk om'er haar af te wreken. En aldus byten ſy ook de pijlen waar mede ſy in de gevechten ſijn getroffen. *De Lery 11. en 14. Hooftſtuk.*

Sonder de wetten van *Lycurgus* ontfangen te hebben, dragen de *Caraïbanen*, door eene geheyme wet der natuure, eene groote eerbiedigheyt tot d'ouden, en hooren haar ſpreken met aandacht, betuygende, en door haar gebaar, en door een kleyn geluyt van hare ſtemme, dat ſy haar geſprek voor aangenaam nemen: En in alle dingen hangen de jongen aan de gevoelens van d'ouden, en beſtieren haar na haren wil. Men ſeght dat het in *Breſil* en in *China* ook ſoo is. *Linſchoten en Semedo.*

De Voor-eylandiſche Jongelingen handelen geene Dochteren noch geen Vrouwen voor dat ſy getrouwt ſijn. En men heeft aangemerkt dat in dat land de Mannen minder verlieft zijn als de Vrouwen, gelijk in verſcheyde andere plaatſen van den brandenden Hemel-riem. *Caraïbaanſche* mannen en vrouwen zijn natuurlijk kuyſch; hoedanigheyt die wel ſeldſaam is onder de Wilden. En als ons volk haar al te naauwkeurigh beſichtigen, en met hare naaktheyt laggen, zijn ſy gewoon tot haar te ſeggen, *Compere gy moet ons niet beſien als tuſſchen de twee oogen.* Deugt die verwonderens waardigh is in een naakt en Barbariſch volk, gelijk dit.

Men vertelt van den Hooft-man *Baron*, dat in de verſcheyde belandingen, die hy met verſcheyde hervattingen neffens de zijne heeft gedaan, in het Eyland van *Montſerrat*, door d'Engelſchē ingehouden, hy eens eene groote ſchade dede aan de woonplaatſen die de Zee nabuerigh zijn, dat hy'er eenen grooten beuyt af lichte, en dat onder de gevangenen gevonden zijnde geweeſt eene ſchoone Juffer, die Vrouwe was van eene der Opper-hoofdē van het Eyland, hy haar dede geleyden in eene van zijne huyſen op *Dominikus*. Deſe Juffer ſwanger zijnde toen zy wegh gevoert wierd, wierd gedient met groote ſorghvuldigheyt in haar kraam-bedde, door de vrouwen der Wilden van het ſelve Eyland. En

hoewel sy hier na noch langen tijd onder haar bleef, noch de Hooft-man *Baron*, noch niemant onder haar, raakte haar nimmer aan. Het gene sonder twijffel eene groote onthouding onder sulke lieden is.

Het is waar dat een gedeelte van haar ontaart sijn van dese kuysheyt, en van verscheyde andere deugden haar'er Voor-ouderen. Maar het is ook seker, dat d'Europeanen door hare boose voorbeelden, en door het quaad onthaal dat sy tegens haar hebben gebruykt, haar valschelijk bedriegende, brekende lashertigh in alle ontmoetingen de beloofde trouwe, beroovende en brandende vol onmeêdogentheyt hare huysen en hare dorpen, en onwaardelijk hare vrouwen en hare dochteren schendende; haar hebben geleert, tot eeuwige schande van den Christelijken naam, het veynsen, de leugen, het verraat, d'ontrouwigheyt, d'onkuysheyt, en verscheyde andere ondeugden die haar by-na onbekent waren, eer dat sy met haar hadden gehandelt.

Voorts, dese Wilden, soo Wild als sy zijn, sijn gevalligh en beleeft, boven datmen sich van Wilden soude konnen in beelden. Niet dat'er sonder twijffel niet eenige geweldigh onredelijke en seer beestachtige *Caraïbanen* souden sijn: Maar ten minsten, betuygen sy in vele ontmoetingen oordeel en leersaamheyt te hebben, en die haar eenen langen tijd hebben waargenomen, hebben bespeurt verscheyde trekken van eerbaarheyt en van erkentenisse, van vriendschap en van edelaardigheyt; Maar wy sullen'er bysonderlijker af spreken in het Hooft-stuk van den ontfang die sy doen aan de Vremdelingen die haar gaan besoeken.

Sy hebben ook de sinlijkheyt in soo groot eene gebiedenisse (noch wel een uytmuntend ding onder de Wilden) en hebben sulk eenen grooten af-keer van de vuyligheden, dat soo men'er hadde gebracht in hare tuynen daar haren *Manioc* en hare *Pataten* geplant sijn, sy souden haar terstont verlaten, en de leeftochten die'er in waren niet willen gebruyken. Wy sullen hare nettigheyt op dit onderworpsel, en op eenige andere, breeder sien, in de Hooft-stukken van hare woonplaatsen, en van hare Maaltijden.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

Van de natuurlijke eenvoudigheyt der Caraïbanen.

DE Verwondering Dochter van d'Onwetentheyt zijnde, moet ons niet vremd dunken dat de *Caraïbanen*, die soo weynigh licht en kennisse hebben van alle de schoone dingen, die de ondersoeking en d'ondervinding gemeensaam hebben gemaakt onder de Burgerkundige Nacyen, overvallen worden met eene diepe verbaastheyt op d'ontmoeting van alles waar

van

van d'oorsaak haar onbekend is, en dat sy gevoed sijn in eene soo groote eenvoudigheyt, datmen het in dit arm volk ten meestendeele voor eene beestelijke dofheyt en plompheyt soude nemen.

Dese Eenvoudigheyt komt te voorschijn, onder andere dingen, in d'uytnemende vreese die sy hebben voor alle vyer-wapenen, dewelke sy met eene groote verwondering aansien en doorsien. Boven al, verbasen sy haar over de vuurroers: want noch om de stukken geschut en de musketten, daar sien sy vuur insteken. Maar belangende de vuurroers, sy konnen niet begrijpen van waar het mogelijk soude sijn dat sy het vuur scheppen: en sy gelooven dat het *Mabeya* is die desen dienst doet. Aldus noemen sy de boose Geest. Maar dese vreese en die verbaastheyt sijn haar gemeen met vele andere Wilden, die niet soo vreemd hebben gevonden in hare ontmoetingen met d'Europeanen, als dese wapenen die vuur uytwerpen, en die van soo verre doorboren en dooden de genen die haar op eenen rechten streek ontmoeten. Dit was, neffens de mannen te paarde te sien vechten, de voornaamste oorsaak die te wegebracht dat de *Peruvianen* de Spanjaarden voor Goden hielden, en dat sy haar de selve onderwierpen met weynigh onderstant. Men seght dat self d'Araberen, die langs d'Oevers van de Jordaan loopen, en die schijnen meer op Wapenen af-gerecht te moeten wesen, in dese vreese en in die verbaastheyt sijn.

Garcilasso in sijne Koninklijke uytlegging, 3. Boek, 8. Hooftstuk.

Reyse van de Hayes in de Levant.

Onder de teykenen van d'eenvoudigheyt der *Caraïbanen*, soo siet'er hier noch twee aanmerkelijke. Als eene verduystering in de Maane geschied, gelooven sy dat *Maboya* haar op-ëet, en dansen de geheele nacht, doende klinken eenige Calebassen daar kleyne keyselsteentjes in leggen. En als sy op eene plaats eenigen quaden geur ruyken, sijn sy gewoon te seggen *Maboya Cayeu eu*, dat is te seggen, de Duyvel is hier. *Caima Loary*, laat ons om sijnen 't wil wegh gaan, of laten wy ons behoeden uyt vreese van hem. En self sy geven den naam van *Maboya*, of van Duyvel aan sekere Planten, aan sekere Duyvels-brooden van quaden reuk, en aan alles wat bequaam is om hun vervaart te maken.

Het is eenigen tijd geleden dat het grootste gedeelte van de *Caraïbanen* haar over-rededen dat het buschkruyd het zaad van eenigh kruyd was: En daar sijn'er geweest die het versocht hebben om'er af in hare tuynen te saayen. En self eenige, watmen haar ook heeft mogen seggen, hebben'er af in d'aarde geworpen, in het geloove dat het alsoo wel soude voortbrengen als het zaad van Koolen: Inbeelding, evenwel, noch soo grof niet als die van die beestelijke van *Guinee*, die, d'eerstemaal dat sy Europeanen sagen, meynden dat de Koopmanschappen diemen haar bracht, gelijk lijnwaat, messen, en vuurwapenen, aldus toegemaakt in d'aarde wiesschen, even als de vruchten aan de boomen, en dat men haar slechts moest plukken. Dit is, ongetwijffelt, op

veel na soo vergeeflijk niet als d'eenvoudigheyt van onse *Caraïbanen.* En men mach noch by brengen om dese eenvoudigheyt te ontschuldigen, of ten minsten om haar verdraaghelijker te maken de bottigheyt van die *Amerikanen*, dewelken in het beginsel van d'ontdekking der Nieuwe Werelt haar inbeeldden dat het Paard en de Ruyter een selve ding waren, gelijk de Centauren van de Poëten: En van die andere, die na dat sy overwonnen hadden geweest, komende vrede en vergiffenis af-vragen aan de mannen, en haar goud en spijse brengen, soo veel gingen op dragen aan de Paarden, met eene evengelijke aanspaak-reden als die sy aan de mannen deden, nemende het gebriesch van dese dieren voor eene tale van verdragh en van bestant. En om het besluyt van dese voorbeelden te maken, sullen wy'er noch alleenlijk by voegen de dweeperye van dese selve Indianen van Amerika, die met vaste sinnen geloofden dat de seynd- brieven die de Spanjaarden onderling aan elkander sonden, loopers en bespieders waren, sprekende en siende, en verklarende d'allergeheymste daden: En in dit geloove, vreesende op eenen dagh het ooge en de tonge van den eenen deser brieven, verbergden sy hem onder eenen steen, om in vrijheyt eenige meloenen van hunne Meesteren t'eten. Eyndelijk men sal geen oorsaak hebben om soo vreemd te houden dat de *Caraïbanen* het buschpoeder dat haar onbekent was, voor saay-graan genomen hebben, dewijl dat self in Vrankrijk lieden gevonden sijn geweest, die levende verre van de plaatsen daar het sout word gemaakt, geloofden door eene gantsch gelijke inbeelding, dat het in de tuynen wierd geplukt. Het gebeurde ook weynige jaren geleden; dat eene vrouwe inwoonderesse van het *Martinische*, gesonden hebbende eenige ponden van *Caret* en van Tabak, aan eene koopmaninne van *Sint Malo*; als dese vrouwe hare Koopmanschap hadde verkocht, liet zy weten aan hare medestanderesse op *Martinikus*, dat zy haar rade in het toekomende veel *Caret* in haren tuyn te saayen, liever als Tabak, om dat dese *Caret* veel dierbaarder in Vrankrijk was, en dat hy in het Schip soo niet verrotte als den Tabak. Maar laat ons sien wat noch te seggen staat op de natuurlijke eenvoudigheyt der Voor-eylandische Wilden.

Garcilasso 3. Boek 16. Hooftstuk

Montagne in zijne proeven, 1. Boek, 8. Hooftstuk.

De Lery 16. Hooftstuk.

Garcilasso 9. Boek, 29. Hooftstuk.

Caret is eene soorte vã schildpadde schild.

Dit is een vermakelijke saak dat dese arme lieden soo slecht sijn, dat hoewel sy tot haren 't geweldigh vele schoone sout-putten hebben, niettemin sy souden haar niet derven gebruyken in hare gewoonlijke spijsen, achtende het sout geweldigh strijdende te zijn met de gesontheyt, en de behoedenisse van het leven. Ook gebeurd het haar nimmermeer dat sy'er af eten noch dat sy'er hunne spijsen mede bereyden. En als sy ons volk het sien gebruyken, seggen sy tot haar, door eene erbarming die erbarmens waardigh is, *Compere, gy doet u sterven.* Maar in plaatse van sout, soo *pimanteren* sy al hare tafel-gerechten op eene sterke wijse.

Sy

Sy eten ook alſoo weynigh de Verkens onder haar, die ſy noemen *Coincoin* en *Bouïrokou:* noch van Schildpadden, die ſy *Catallou* noemen, hoewel deſe dieren in haar land in grooten overvloed worden gevonden: En ſy onthouden haar daar af om d'allerkluchtighſte redenen der werelt. Want betreffende het Verken, ſy ſchroomen daar af te proeven, uyt vreeſe of hare oogen niet kleyn ſouden worden, gelijk die van dit beeſt ſijn. Nu dit is, na haar oordeel, het allergrootſte van de miſmaaktheden kleyne oogen te hebben. En ondertuſſchen daar zijn'er weynige onder haar welkers oogen ſoodanigh niet zijn. Wat belangt de Schildpadden, de reden daar af is niet min belaggelijk. Sy voeden haar daar niet mede ſeggen ſy, uyt vreeſe dat ſoo ſy'er af aten, ſy mede deelachtigh ſouden ſijn aan de botheyt en plompheyt van dit Dier.

De Wilde Volkeren ſijn aldus vervult met by-ſondere en drollige inbeeldingen, op de ſtoffe van hare tafel-koſt. By voorbeeld, de *Canadineren* onthouden haar van moſſelen door een ſekere waan: maar ſy zijn ſoo beeſtigh dat ſy de reden van deſe onthouding niet ſouden konnen geven. Sy werpen de beenderen van den Bever niet voor de honden, uyt vreeſe dat de ziele van dit beeſt het ſoude gaan ſeggen aan d'andere Beveren en haar uyt het land ſoude doen vluchten. Men ſeght ook dat ſy het merchſpier uyt de rugge-graat van eenigh dier niet eten, uyt vreeſe dat ſy pijn in den rugge ſouden krijgen. De *Breſilianen*, eten geene hoender eyeren, achtende dat dit vergif is. Sy eten ook niet van d'Endvogelen, noch van eenigh ander dier dat langſaam voortgaat, noch van de viſſchen die niet vaardigh ſwemmen, uyt vreeſe dat de langſaamheyt en traagheyt van die beeſten aan haar ſoude beklijven. De *Maldiviſche* eten geene Schildpadde, niet meer als de *Caraïbanen*, maar dat is ter oorſake van de gelijkheyt die ſy, na haar oordeel, hebben met den menſch. De *Calekutteren*, en eenige andere Ooſterlingen, proeven nimmer van het vleeſch van Buffelen, van Koeyen, noch van Stieren, om dat ſy gelooven dat de menſchelijke zielen, in het uytgaan van dit lichaam, die van deſe beeſten gaan bezielen. Eyndelijk, ſekere *Peruvianen* uyt de Provincye van *Paſtu*, eten gantſchelijk niet van eenigh vleeſch: En ſoomen haar dringt daar ſlechts af te proeven, ſeggen ſy dat ſy geene honden zijn. Alle deſe voorbeelden worden voorgeſtelt, om te doen ſien dat de beſchroomtheyt van de *Caraïbanen* om het ſout, het Verkens-vleeſch, en van de Schildpadde t'eten, haar niet moet doen achten d'aller-onverſtandighſte en aller-uytſporighſte van alle de Wilden.

Paulus den Iongen in zijne vertellingen van het Nieuw Vrankrijk.

De Lery 11. Hooftſtuk.

Pirard in de verhandeling van de Dieren der Ooſt-Indien. 2. Hooftſtuk.

Vincent le Blanc.

Garcilaſſo 8. Boek, 7. Hooftſtuk.

Boven de teykenen die wy alreede hebben voortgebracht van hare plompicheyt en van hare eenvoudigheyt, vindmen noch de deſe. Dat ſy ſoo bot ſijn, dat ſy geen grooter getal konnen tellen als dat van de vingeren haar'er handen, en van de teenen haar'er voeten, die ſy toonen om dit getal te beteykenen;

kenen;

kenen; wat daar boven is haar een ontallijk getal zijnde. Invoegen dat ſy niet behoeven te denken bequaam te weſen om Wiſſelaren te ſijn. Wel in het tegendeelige van de *Chineſen*, die ſoo verſtandigh ſijn in te tellen, dat in een oogenblik ſy rekeningen maken, ſonder misſlagen, daar wy genoegh aan te doen ſouden vinden.

Reyſe gedaan in d'Ooſt-Indien 1630.

Maar de *Caraïbanen* hebben het Voor-recht dat ſy niet ſijn d'eenige Nacye der Werelt aan wie men deſe onwetentheyt mach verwijten. Want ſy is ook gevonden by de Volkeren van *Madagaſcar* en van *Guinée*, om niet als deſe by te brengen. En ſelfs d'oude Hiſtorye ſchrijveren ſeggen ons, dat ſekere Volkeren niet konden tellen als tot vijf, en andere tot vier.

De *Guineſchen* getelt hebbende tot tien, waren gewoon een teyken te doen, en dan weder te beginnen. Sekere Wilden van het Noordelijke deel van *Amerika*, om uyt te drukken een groot getal dat haar onmogelijk is te noemen, dienen haar van eene gemakkelijke betooning, nemende hunne hairen of het ſand met volle handen; Gelijkeniſſen, die geſien worden in verſcheyde plaatſen van de Heylige Schriften. De *Voor-eylanderen* hebben ook hare uytvinding, om haar gebrek in de telling te gemoet te komen: want als ſy ten Oorlogh moeten gaan, en haar bereyd moeten vinden aan d'algemeene wijkplaats, ten geſtelde dagen, nemen ſy yeder d'een na d'ander even-gelijk getal van erweten, in hare gehoude by-eenkomſte, gelijk drie of vier tien getalen, en eenigh getal onder de tien indien het noodigh is, na dat ſy beraadſlaaght hebben haren aanſlagh te vorderen. Sy ſtorten deſe erweten in eene kleyne Calebaſſe, en elken uchtent nemen ſy'er een af, en werpen hem wegh; als'er nu geen meer overſchieten, dit is te ſeggen dat de vaſt-geſtelde tijd tot het vertrek is vervallen, en dat men zich bereyd moet maken om des anderen-daghs voort te trekken. Of anders, ſy doen yeder ſoo vele knoopen in eene kleyne koorde, en ontknoopen'er eenen op yederen dagh: en als ſy tot de laatſte gekomen ſijn, laten ſy haar op de wijk-plaats vinden. Somtijds ook nemen ſy kleyne ſtukjes hout, op dewelke ſy ſoo vele kerven maken, als ſy dagen willen beſtêden tot hare toebereyding. Alle dagen ſnijden ſy eene van deſe teykenen af: en als ſy de laatſte hebben, begeven ſy haar op d'aangeweſene plaatſe.

De Hooft-mannen, de *Boyez*, d'Ouden ſijn ſcherpſinniger als het gemeen; en door eene lange ervarentheyt, gevoeght by d'overleveringen van hare Voor-ouderen, hebben ſy verkregen eene grove kenniſſe van verſcheyde Sterren, waar van komt dat ſy de maanden by Manen tellen, en de jaren by Seven-ſterren, acht ſlaande op dit geſternte. Aldus regelden eenige *Peruvianen* hare jaren by in-oegſtingen. De Bergh-lieden van *Canada* nemen waar het getal van de nachten en van de Winteren, en de *Sorikeſchen* rekenen by Sonnen.

Sonnen. Maar al-hoewel d'aller-verstandighste onder onse *Caraïbanen*, de maanden en jaren onderscheyden, en dat sy de verscheydene Saysoenen bespeuren, soo hebben sy niettemin geenige gedenk-teykenen van al-outheyt, ende en konnen niet seggen hoe vele jaren het is geleden, dat d'eerste van hare Nacye van de Vastekust d'Eylanden quamen bewoonen; maar alleenlijk hebben sy te kennen gegeven dat noch sy, noch hare Vaderen, noch hare Groot-vaderen daar geene geheugenisse af hadden. Sy souden ook niet meer konnen seggen noch wat ouderdom sy hebben, noch sedert wanneer bestiptelijk de Spanjaarden in hun land gekomen sijn, noch vele andere diergelijke dingen. Want sy teykenen niets van dit alles aan, en sy maken geen werk van dese kennissen.

DERTIENDE HOOFT-STUK.

Van het gene datmen onder de Caraïbanen Gods-dienst noemen mach.

DAar is geene Nacye soo wild, noch Volk soo Barbaarisch, dat niet eenigen waan en eenigh geloove van de Godheyt heeft, seyde ten anderen tijde de Prince van de Romaynsche Welsprekentheyt. En daar-en-boven, de Natuure selve heeft de kennisse van de Godheyt gedrukt in den Geest van alle de menschen. Want wat Nacye, of wat soorte van menschen is'er, die sonder het van yemant te leeren, geen natuurlijk gevoelen van de Godheyt heeft? Men verwondert sonder twijffel, met rechtveerdige reden, dese schoone lichten die stralen uyt den mond, van een mensch die omringt is met de duysternissen van het Heydendom. Maar het schijnt, dat het huyden ten dage seer beswaard valt, de beroemde woorden van dien onvergelijkelijken Redenaar te bewaarheden. Want d'arme Wilden van het al-oude Volk der *Anten* in *Peru*, en van de twee Provincyen der *Chirhuanen* of *Cheriganes*, die van het grootste gedeelte des lands van het Nieuw Vrankrijk, het Nieuw *Mexika*, het Nieuw Holland, van *Bresil*, van de nieuwe Nederlanden, van de *Terre del Fuego*, van *d'Arouáges*, van de Bewoonderen des Strooms van *Cayenne*, van d'Eylanden der dieven en eenige andere, hebben na dat de Historyeschrijveren verhalen, geenige wijse van Gods-dienst, ende en aanbidden geene Opperste macht.

In het Boek van de Tusculaanse Geschillen.

Ook die onder de *Caraïbanen* van d'Eylanden verkeert hebben, sijn gedwongen te bekennen, dat sy door de felheyt van hare beestelijke tochten byna hebben verstikt alle de kennisse die de natuure haar van de Godheyt gaf; dat sy hebben verworpen alle d'aanwijsingen en de lichten die haar daar toe-

geleydden; en dat voorts door een rechtveerdigh oordeel Gods ſy gebleven ſijn in eene nacht ſoo verſchrikkelijk, datmen onder haar noch aanroeping, noch Plechtigheden, noch offeranden ſiet, noch endelijk wat oeffening of bykomſt tot Gods-dienſtigheyt het ſoude mogen weſen. Sy hebben ſelf geenen naam om de Godheyt uyt te drukken, wel verre van haar te dienen. Invoegen dat alſmen haar van God wil ſpreken, men haar moet ſeggen. De gene die de Werelt geſchapen heeft, die alles heeft gemaakt, die het leven en het voedſel geeft aan alle levendige ſchepſelen; of yets diergelijkx. Aldus ſijn ſy verblind, en tot ſoo verre verbeeſtet, dat ſy den Heere van de Natuure niet kennen in dat verwonderlijk werk van d'Alheyt, daar hy ſelf ſich ſelven heeft willen af-ſchilderen met duyſend onſterffelijke verwen, en zijne aanbiddelijke macht als met het ooge doen ſien. Aldus blijven ſy doof voor de ſtemme van oneyndige Schepſelen, die haar onophoudelijk eenen Schepper prediken. Aldus gebruyken ſy alle dagen de goederen van haren Opperſten Meeſter, ſonder te denken dat hy'er de Werkman af is, en ſonder daar voor ſijne goedheyt te bedanken, dieſe haar ſoo mildaardigh mededeelt.

Sy ſeggen dat d'Aarde is de goede Moeder die haar alle de noodige dingen tot het leven geeft. Maar haar geeſt gantſchelijk van aarde, verheft hem niet tot aan dien Almachtigen en Albarmhertigen Vader, die met zijne eygene handen d'Aarde heeft gemaakt, en door eene geduerige invloeying van ſijne Godheyt, haar alle dagen de kracht geeft om hun voedſel te dragen. Dat als men haar van dit Godlijk Weſen ſpreekt, en dat men haar onderhoud van de verborgentheden des Geloofs, ſoo aan-hooren ſy het geſprek ſeer geduldighlijk: Maar na dat men ge-eyndight heeft, antwoorden ſy als u begekkende *Compere gy zijt geweldigh welſprekende, gy zijt mouche manigat*, dat is te ſeggen geweldigh ſnēdigh, ik wilde ook ſoo wel konnen ſpreken als gy. Self ſy ſeggen gelijk de *Breſilianen*, dat ſoo ſy haar met ſulke redenen lieten overtuygen, hare gebueren ſouden met haar ſpotten.

Yemant onder de *Caraïbanen* werkende op een Sondagh, mijn Heer *du Montel* verhaalt dat hy hem ſeyde; de gene die den Hemel en d'Aarde heeft ge-
„ maakt ſal moeyelijk tegens u weſen om dat gy heden arbeyd: want hy
„ heeft deſen dagh tot ſijnen dienſt geſchikt. En ik, antwoorde de Wilde hem ſchielijk, ik ben moeyelijk tegens hem: want gy ſegt dat hy Meeſter is van de Werelt, en van de Sayſoenen. Hy is het dan die den regen niet op ſijnen tijd heeft geſonden, en die mijnen *Manioc* en mijne *Pataten* heeft doen ſterven door de groote drooghte. Dewijl hy my ſoo qualijk heeft gehandelt ſoo wil ik alle Sondagen arbeyden om hem moeyelijk te maken. Siet waar toe de beeſtachtigheyt van deſe ellendige gaat. Dat geſprek komt over-een met dat

De Lery 17. Hooft-ſtuk.

van

van die ongevoelige van *Toupinambous*, die om dat men haar seyde dat God de Werkmeester van den Donder was, redenkavelden dat hy niet goed kon wesen, dewijl hy behagen schepte in haar aldus te vervaren. Laat ons tot de *Caraïbanen* weder keeren.

Die van dese selve Nacye die de Zuyderlijke Vastekust van Amerika bewoonen, hebben geenigen Gods-dienst niet meer als dese Eylanderen. Eenige onder haar sijn wel eerbiedigh tot de Son en tot de Maane, die sy achten bezielt te wesen: maar daarom aanbidden sy haar niet, noch aanbieden, noch offeren haar niet met allen. Het is waarschijnlijk dat sy d'eerbiedigheyt tot dese twee groote lichten hebben behouden van *d'Apalachiten*, met de welke hunne Voorsaten ten anderen tijde hebben gewoont. Onse Eylanderen hebben dese overlevering self niet behouden, maar siet hier alles wat men Gods-dienst onder haar noemen mach, en dat'er eenigh grof en onbesnoeyt Beeld af-draaght.

Sy hebben een natuurlijk gevoelen van eenige Godheyt, of van eene Opperste en weldadige macht die in de Hemelen woont; sy seggen dat sy haar vergenoegt in ruste te genieten de soetigheden van hare eygene geluksaligheyt, sonder haar belêdight te houden over de boose daden van de menschen, en dat sy begaaft is met soo groot eene goedheyt, dat sy geene wraake altoos van hare vyanden neemt, waar van komt dat sy haar noch eere noch aanbidding opdragen; en dat sy dese schatten van Goedertierentheyt die sy milddadighlijk over haar uytstort, en dit lang gedult waar mede sy haar verdraaght, toe-schrijven en uyt-leggen voor eene onmachtigheyt, of voor eene onverschillende koelheyt die sy heeft tot het geleyde van de menschen.

Sy gelooven dan twee soorten van Geesten, d'eene goed, en d'andere quaad. Die goede Geesten zijn hare Goden. En sy noemen haar in het al-gemeen *Akamboüé*, dat het woord is dat de mannen seggen: En *Opoyem*, het welke dat van de vrouwen is. Het is waar dat het woord van *Akamboüé*, enkelijk een geest beteykent, en van daar komt dat het ook geseyt word voor den Geest van een mensch. Maar soo veel is'er af dat sy het aan de boose Geesten niet toe-ëygenen. Dese goede Geesten die hare Goden zijn, worden bysonderlijker uytgedrukt van de mannen onder het woord van *Icheïri*, en onder de vrouwen door dat van *Chemÿn*, dat wy niet konnen oversetten als door dat van God, en *Chemÿgnum*, de Goden. En yeder van sijnen God in het bysonder sprekende, seght *Icheïrikou*, dat het woord der mannen is, en *Nechemérakou*, dat het woord van de vrouwen is. Maar de mannen en de vrouwen noemen den quaden Geest, die haar Duyvel is *Mapoya*, of *Maboya*, gelijk al de Françoyschen seggen. Maar de *Caraïbanen* spreken hier de B. op sijn Hooghduyts uyt.

Sy gelooven dat dese goede Geesten, of dese Goden in groot getal zijn, en in dese meervoudigheyt, beeld yeder sich in daar van eenen in sijn bysonder te hebben. Sy seggen dan dat dese Goden hare woonplaatse in den Hemel hebben, maar sy weten niet wat sy'er doen, en van haar selt bekommeren sy haar niet de selve t'erkennen gelijk de Schepperen van de Werelt, en van de dingen die'er in sijn. Maar alleenlijk als men haar seght, dat de God die wy aanbidden den Hemel en d'Aarde gemaakt heeft, en dat hy het is die aan d'aarde ons voedsel doet voortbrengen, antwoorden sy; ja, uw God heeft den Hemel en d'Aarde van Vrankrijk gemaakt, en doet'er uw koren voortkomen. Maar onse Goden hebben ons land gemaakt, en doen onsen *Manioc* wasschen.

Eenige seggen dat sy hunne valsche Goden *Rioches* noemen; maar dit is een woord dat van hare tale niet en is, het komt van het Spaansch. Onse Françoyschen seggen het in navolging van de Spanjaarden. En soo de *Caraïbanen* haar daar mede dienen, dat is niet onder haar, maar alleenlijk onder de Vremdelingen. Van alles wat hier boven staat is te bespeuren, dat hoewel dese Barbaren een natuurlijk gevoelen van eenige Godheyt hebben, of wel van eenige Opperste macht, het doormengt is met soo vele uytsporigheden, en omwonden met soo diepe duysternissen, dat men niet mach seggen dat dese arme lieden kennisse van God hebben. En in der daad, de Godheden die sy erkennen, en aan de welke sy eenige eerbiedigheyt op-dragen, zijn soo vele quade geesten die haar verleyden, en die haar geketent houden onder hare vervloekte dienstbaarheyt. Hoewel dat op hare wijse niettemin, sy haar met de boose Geesten onderscheyden.

Sy hebben geenige Tempelen noch Altaren die bysonderlijk sijn toegeëygent aan dese gewaande Godheden die sy erkennen; sy doen ook tot haar'er eere geenigh offer van yets dat leven heeft gehad; maar sy doen haar alleenlijk offeranden van *Cassave*, en van d'eerstelingen van hare vruchten; Boven-al als sy gelooven door haar genesen te zijn geweest van eenige siekte, maken sy een wijn of eene maaltijd tot haar'er eere, en tot erkentenis, offeren sy haar *Cassave* en *Oüicou*. Alle dese offeranden worden door haar genaamt *Anacri*. Hare Huysen langwerpich-rond gemaakt zijnde, en het dak gaande tot op d'aarde, stellen sy aan het eene van d'eynden van de hutte hare offeranden invaten, na de natuure van het ding, op een of op verscheyde *Matoútous* of kleyne tafelen, gebreydelt van biesen en van Latane-bladeren. Yeder in sijne Hutte mach dese offeranden aan sijnen God doen; maar als het is om hem op te roepen is'er een *Boye* van nooden: alle dese offeranden sijn niet vergeselschapt met eene eenige aanroepinge, noch geenige gebeden, en sy bestaan niet als slechts in d'aanbieding van dese gaven.

Sy

Sy roepen ook hare valsche Goden tot haar, als sy hare tegenwoordigheyt wenschen. Maar dit moet geschieden door de tusschenkoming van hare *Boyez*, dat is te seggen, van hare Priesteren, of om beter te seggen, van hare Tovenaren, en sy doen dat voornamelijk in vier gelegentheden. 1. Om wraake te versoeken tegens yemant die haar quaad gedaan heeft, en eenige straffe op hem te halen. 2. Om genesen te zijn van eenige siekte waar mede sy gequelt worden, en om'er d'uytkomst af te weten. En als sy genesen sijn geweest, maken sy *Wijnen*, gelijk men haar op d'Eylanden noemt, dat is te seggen Versamelingen of By-eenkomsten van verheuging, en van ongebondentheyt tot haar'er eere, als tot erkentenisse. En hare Swarte-konstenaren, doen onder haar ook de bediening van de Genees-meesteren: voegende te samen de Duyvelerye met de Geneeskonst, ende en doende geene suyvering noch oplegging van genees-middelen, waar onder geene by-geloovigheyt vermengt is. 3. Sy beraadslagen noch met haar op d'uytkomsten van hunne oorlogen. 4. Eyndelijk, sy roepen die Geesten tot haar door hare *Boyez*, om van haar te verwerven dat sy den *Maboya*, of den boosen Geest souden verjagen. Maar nimmer roepen sy de *Maboya* self, gelijk eenige haar hebben ingebeeld.

Yeder *Boyé*, heeft sijnen bysonderen God, of liever sijnen gemeensamen Duyvel, den welken hy tot hem roept door de sang van eenige woorden, vergeselschapt met rook van Tabak, die sy voor desen boosen Geest doen branden, gelijk een reuk-werk dat hem geweldigh aangenaam is, en waar van de reuk bequaam is hem te trekken.

Als de *Boyez* haren gemeensamen Geest tot haar roepen, dat is altoos geduerende de nacht; en men moet wel acht slaan geenigh licht, noch geenigh vuur te brengen in de plaatsen daar sy dese gruwelen bedrijven; want de geesten der duysternissen hebben eenen schrik van alle soorten van licht. En als verscheyde *Boyez* te samen hare Goden tot haar roepen, gelijk sy spreken, soo schelden en twisten dese Goden, of liever dese boose Geesten onder elkander, d'een den anderen de qualen van yemant toeschrijvende, en het schijnt dat sy vechten.

Dese quade Geesten nestelen haar dikwils in de beenderen der dooden, uyt het graf getrokken, en met Cottoen om wonden, en spreken van daar Orakelen, seggende dat dit de ziele van den dooden doet. Sy gebruyken haar om hare vyanden te betooveren, en tot desen eynde omswachtelen de toovenaren dese beenderen, met yets dat haren vyand toe behoort. Dese Duyvelen komen ook somtijds in de lichamen der vrouwen, en spreken door haar. Als de *Boyé*, of de swarte-konstenaar door sijne besweeringen den Duyvel die hem gemeensaam is heeft verplicht om te voorschijn te komen, seght hy, dat hy

verschijnt onder verscheyde gedaanten, en de genen die ontrent de plaatse sijn daar hy sijne vervloekelijke by-geloovigheden in het werk stelt, seggen, dat hy klaar antwoord geeft op de vragen diemen hem voorstelt, dat hy voorseght d'uytkomst van eenen Oorlogh, of van eene siekte, en dat na de *Boyé* vertrokken is, de duyvel de vaten verroert, en doet de kaakbeenen gelijk klappen; invoegen dat het schijnt of hy eet, en drinkt van de geschenken diemen hem hadde toebereyd, die sy *Anacri* noemen; Maar dat des anderdaaghs men bevind dat hy'er niet heeft aangeraakt. Dese ontheylighde spijsen die besmet sijn geweest door die ongelukkige Geesten, worden door dese Toovenaren, en door het volk dat sy bedrogen hebben, soo heyligh geacht, dat'er niemant onder haar is als d'ouden en d'aller-aansienlijkste die de vrijheyt hebben daar af te mogen smaken: en self sy souden haar daar toe niet derven begeven, ten sy dat sy eene sekere suyverheyt des lichaams hebben, die sy seggen te vereysschen in alle die'er af willen gebruyken.

Alsoo ras als dese arme Wilden eenigh ongeval of eenige smerte hebben, gelooven sy dat het de Goden van yemant haar'er vyanden zijn diese haar hebben toe-gesonden: En nemen toevlucht by den *Boyé*, die sijnen Geest raad vragende, haar aanwijst dat het de God is van soodanigh eenen, of van dien anderen die haar dese qualen heeft veroorsaakt. En van daar komt haat en weder-wraken tegens de sulke, wiens Goden haar aldus hebben mishandelt.

Boven hare *Boyez* of Swarte konstenaars die onder haar grootelijkx zijn geacht en geëert, hebben sy Toovenaren, ten minsten gelooven sy haar soodanigh te wesen, die, na dat sy seggen, op haar Toverteykenen, en gevaarlijke en doodelijke uytgangen senden, en die sy soodanigh achten te zijn dooden sy als sy haar konnen achterhalen. Dit is dikwijls wel een dekmantel om haar van hare vyanden te verlossen.

De *Caraïbanen* sijn noch andere qualen onderworpen die sy seggen van den *Maboya* te komen, en sy klagen dikwils dat hy haar slaat. Het is waar dat eenige Personen van verdiensten die sommigen tijd onder dit arm Volk hebben verkeert, vertrouwen dat sy niet in der daad van den Duyvel worden vervolcht, noch geslagen: en dat alle de klachten en de verschrikkelijke verhalen die sy op dit onderworpsel doen, gegront sijn hier op dat sy zijnde van eene geweldigh swaarmoedige natuure, en hebbende voor het grootste deel een groote en op-geswolle milt, sy dikwils ysselijke en vervaarlijke droomen doen, waar in sy haar inbeelden dat de Duyvel haar verschijnt, en haar slaat tot overlast. Het gene haar schielijk doet ontwaken, gantsch verschrikt. En als sy ontwaakt zijn seggen sy dat *Maboya* haar geslagen heeft: d'inbeelding daar van soodanigh gequetst hebbende dat sy'er gelooven de smerte af te gevoelen.

Maar

Maar het is ſeer ſeker door het getuygenis van verſcheyde andere perſonen van verdienſten, en van een ſeldſame wetenſchap, die al een tamelijk langen tijd hebben verbleven in het Eyland van *Sint Vincent*, dat niet bewoont is als van *Caraïbanen*, en die ook hebben geſien die van de ſelve Nacye die aan de Vaſtekuſt van het Zuyderlijke Amerika woonen: dat de duyvelen haar waarlijk ſlaan, en dat ſy dikwils op hare lichamen toonen wel ſienlijke teykenen van de ſlagen die ſy hebben ontfangen. Wy verſtaan ook uyt de vertelling van verſcheyde Françoyſche Bewoonderen van het *Martiniſche*, dat gegaan zijnde in het quartier van deſe Wilden die in dit ſelve Eyland woonen, ſy haar dikwils hebben gevonden doende ſchrikkelijke klachten, om dat *Maboya* haar qualijk quam handelen, en ſeggende dat hy was *Mouche geſtoort op Caraïbaan*, invoegen dat ſy de Françoyſchen gelukkigh achteden om dat haar *Maboya* haar niet ſloegh.

Mijn Heer *du Montel* die hem dikwils heeft bevonden in hare by-eenkomſten, en die geweldigh gemeenſaam en een langen tijd heeft om-gegaan met die van deſe Nacye, die het Eyland van *Sint Vincent* bewoonen, en ſelf met die van de Zuyderlijke Vaſtekuſt, geeft dit getuygenis op dit droevigh onder-
„ worpſel. In d'ontwetentheyt en ongods-dienſtigheyt waar in onſe *Caraï-*
„ *banen* leven, kennen ſy door ondervinding, en vreeſen meer als de dood, den
„ Booſen Geeſt, die ſy *Maboya* noemen: want dees onſaghgelijke vyand ver-
„ ſchijnt haar dikwils onder ſeer-yſſelijke gedaanten. Boven al die onmede-
„ doogende en bloeddorſtige beul, verhongert op moorderijen van het begin-
„ ſel der werelt, overlaſtight en quetſt deſe ellendige wreedelijk, wanneer
„ ſy haar niet al te vaardigh tot den oorlogh begeven. Invoegen dat als men
„ haar verwijt de ſoo-vierige tocht die in haar verſchijnt tot de ſtorting van
„ menſchen-bloed, antwoorden ſy, dat ſy verplicht ſijn om'er haar toe te ver-
„ voeren tegens haren dank, en dat *Maboya* haar hier toe dwingt.

Deſe arme lieden ſijn het niet alleen die de Vyand des menſchelijken geſlichts handelt als zijne Slaven. Verſcheyde andere Barbariſche Volkeren dragen alle dagen in hare lichamen de bloedige teykenen van zijne wreetheden. En men ſeght dat de *Breſilianen* van vreeſe zidderen en ſweeten, in de geheugenis van zijne verſchijningen, en ſterven ſomtijds door d'eenige vreeſe die ſy hebben voor de quade onthaling die hy haar doet. Ook worden'er eenige van deſe Nacyen gevonden die deſen ouden Draak ſtreelen en vleyen, en die door aanbiddingen, door opdraghten, en door Offeranden, trachten zijne dulligheyt te verſachten, en zijne verwoetheyt ter neder te ſetten; gelijk onder andere, om niet te ſpreken van de Volkeren van het Ooſten, eenige *Floridianen*, en de *Canadineren*. Want dit is de reden die ſy geven van den dienſt die ſy hem

hem doen. Men verſekert, dat de Joden ſelf haar ſomtijds hebben begeven tot offeranden aan deſen Geeſt te doen, om verloſt te weſen van ſijne verſoekingen en van ſijne verſtrikkingen. En een van hare Schrijveren brengt dit ſpreekwoord by als onder haar gebruykelijk; *Geeſt een geſchenk aan Samaël, op den dagh der verſoening.*

Elias in ſijn Thisby.

Maar wat vreeſe de *Caraïbanen* voor haren *Maboya* mogen hebben, en wat geſtreng onthaal ſy van hem ontfangen, ſoo eeren ſy hem niet noch met offeranden, noch met gebeden, noch met aanroeping, noch met ſlaghtofferen. Alle het hulp-middel dat ſy gebruyken tegens ſijne wrede quellingen, is het beſte dat ſy konnen kleyne beelteniſſen van hout, of van eenige andere vaſte ſtoffe te vormen in navolging van de gedaante waar in dees booſe Geeſt haar verſchenen is. Sy hangen deſe beelteniſſen aan haar hals, en ſeggen dat ſy'er verlichting door gevoelen: En dat *Maboya* haar minder quelt als ſy haar dragen. Somtijds ook, in navolging van de *Caraïbanen* van de Vaſtekuſt, dienen ſy haar om hem te vrede te ſtellen, met de tuſſchen-middeling van hare *Boyez*, die hare Goden op dit onderworpſel raad-plegen, even als op deſe gelegentheden die van de vaſtekuſt eenen toevlucht hebben tot hare Toovenaren, die onder haar in groote gebiedenis zijn.

Want hoewel de *Caraïbanen* van die Geweſten alle in 't gemeen loos genoegh ſijn, niettemin hebben ſy onder haar ſekere behendige Geeſten, die om haar meer aanſien en geſagh onder d'andere te geven, de ſelve doen gelooven dat ſy heymelijke verſtanden hebben met de booſe Geeſten, die ſy *Maboya* noemen, even als onſe Eylandiſche *Caraïbanen*, waar van ſy gequelt worden, en dat ſy uyt haar verſtaan de dingen die allerbedekſt zijn. Deſe lieden ſijn onder dit volk dat ſonder kenniſſe Gods is, geacht als Orakelen, en ſy vragen haar raad in alle dingen, en houden haar by-geloovelijk aan hare antwoorden: Het gene onverſoenelijke vyandſchappen onder haar onderhoud, en dat dikwils oorſake is van verſcheyde dood-ſlagen: Want als yemant dood is, ſijn zijne bloedvrienden en zijne verwantgenoten gewoon den Toovenaar af te vragen waarom hy geſtorven is? Dat ſoo de Toovenaar antwoord, dat dees of gene daar oorſaak af is, ſullen ſy nimmer ruſte hebben voor ſy hebben doen ſterven den genen die de *Piais* (ſoo noemen ſy den Toovenaar in hunne tale) heeft uyt-geteykent. De *Caraïbanen* der Eylanden volgen ook hier in, de gewoonte van hare Gebroederen, gelijk wy het al-reede hier boven hebben vertoont.

Maar dit is eene verſekerde ſake, en die alle deſe Wilden alle dagen ſelf door ondervinding komen te leeren, dat de Booſe geen vermogen heeft om haar qualijk te handelen in het geſelſchap van eenigh Chriſten. Ook in d'Eylanden

landen daar de Christenen onder haar vermengt zijn, dese ongelukkige vervolgt zijnde van dees verdoemde Tegenstrijder, ontvluchten hem soo snel als sy konnen in d'allernaaste huysen van de Christenen, daar sy een versekerde toevlucht en vertrek-plaats vinden tegens de felle bestormingen van desen verwoeden om-brenger.

Dit is ook eene vaste waarheyt, en waar van de dagelijksche ondervinding geloof heeft door geheel Amerika, dat het heyligh Sacrament des Doops aan dese Wilden bedient sijnde, de Duyvel haar niet meer slaat noch overlastight voor het gantsch overschot van haar leven. Hier door soude schijnen, dat dese lieden met eene sterke drift behoorden te wenschen om het Christendom t'omhelsen, op dat sy haar eens ter goeder uure mochten rukken uyt de klaauwen van dien brullenden Leeuw. En in der waarheyt, in d'oogenblikken als sy de wreede steken in haar vleesch gevoelen, soo wenschen sy haar Christenen te wesen, en belooven het te worden. Maar alsoo vaardigh als de smerte is voor-by-gegaan, soo spotten sy met den Christelijken Gods-dienst en met haar Doopsel. De selve Beestelijkheyt word onder het Volk van *Bresil* gevonden. *De Lery 16. Hooft-stuk.*

VEERTIENDE HOOFT-STUK.

Volharding van het gene men Gods-dienst onder de Caraïbanen noemen mach: van eenige van hare Overleveringen: en van het gevoelen dat sy hebben van d'onsterffelijkheyt der ziele.

WY hebben gesien in het voorgaande Hooft-stuk, hoe de Geesten der duysternissen, de ellendige *Caraïbanen* geduerende de nacht met ysselijke spooken, en vervaarlijke verschijningen verschrikken; en hoe om haar in hare dwaling t'onderhouden, en in eene slaafachtige vreese van hun gewaant vermogen, sy haar beladen met slagen in dien sy hare ingevingen niet vaardighlijk volvoeren; en dat sy hare sinnen beguychelen door valsche gesichten, en vremde inbeeldingen, veynsende de macht te hebben van haar toekomende dingen t'openbaren, en haar te genesen van hare siekten, van haar te wreeken by hare vyanden, en haar te verlossen van alle gevaarlijkheden waar in sy haar ontmoeten. Moetmen zich na dit alles wel verwonderen, dat dese Barbaren die niet hebben konnen onderscheyden noch bekennen d'eere die God haar hadde gedaan, van hem aan haar t'openbaren in soo vele schoone schepselen, die hy voor hare oogen heeft ge-

ſtelt, om haar te geleyden tot het licht van hare onderwijſingen, overgegeven ſijn geweeſt in eenen verkeerden ſin, in dien ſy noch heden zijn verſtêken van alle kenniſſe om den waren wegh des levens gewaar te worden, en ſoo ſy gebleven zijn ſonder hope en ſonder God in de Werelt?

Wy hebben ook vertoont dat wat geweld ſy gebruykt hebben om in haar te verſtikken alle de gevoelens van de Godlijke Gerechtigheyt, en van zijn recht, in haare conſcientien; Sy het evenwel ſoo verre niet hebben konnen brengen, dat haar niet eenige geinſter van deſe kenniſſe overſchiet, die haar opwekt, en geeft haar van tijd tot tijd verſcheyde vreeſen en beſchroomtheden voor eene hand die eene wreekereſſe is van hare miſdaden: maar in plaatſe van de oogen ten Hemel op te heffen om daar de hulpe af te ſmeeken, en door betrouwen en beteringe des levens d'Opper-mogende Majeſteyt des waren Gods, die ſy belêdight hebben, te vermurwen; ſoo dalen ſy in het diepſte van den af-grond der Hellen, om'er de Duyvelen aan te roepen door de bygeloovige Heyligh-ſchenderijen van hare Duyvel-beſweerderen, die na dat ſy haar deſe doodelijke gedienſtigheden hebben gedaan, haar verbinden door deſe ſchandelijke banden, in den beweenelijken dienſt van deſe wrede dwingelanden.

Deſe dulligheden vervoeren deſe arme Barbaren ſoo verre, dat om eenige gunſte te hebben van deſe vyanden van alles goeds, en deſe Tygeren te temmen, ſy haar verſcheyde geringe dienſten op-dragen. Want ſy heyligen haar niet alleenlijk toe d'eerſtelingen van hare vruchten: maar ſy dekken ook voor haar d'aller-aanſienlijkſte tafelen van hunne gaſtmalen; ſy beſetten die met hare allerlekkerſte ſpijſen, en hare aller-welluſtighſte dranken; plegen met haar raad in hare aller-gewightichſte ſaken, en regelen haar na hunne doodelijke leſſen; ſy verwachten in hare ſiekten het vonnis van haar leven of van hare dood uyt deſe verdoemelijke orakelen, die ſy haar geven door de tuſſchenkoming van die Cottoene poppen, waar in ſy winden de wormſtekelige beenderen van eenigen ongelukkigẽ romp, die ſy uyt ſijn graf hebben getrokken; En om van haar af te keeren de ſwaarwichtigheyt van hunne ſlagen, en hunne dulligheyt te verluſtigen, ſoo doen ſy door den dienſt van de *Boyez* tot haar'er eere, Tabakx-bladeren rooken; Sy ſchilderen ook ſomtijds hunne aller-yſſelijkſte gedaanten in d'aller-aanſienlijkſte plaatſe van hare kleyne Schepen die ſy *Pyrauges* noemen, of ſy dragen om haren hals gehangẽ gelijk het halſſnoer van hare wan-order, een kleyn af-beeldſel in het rond verheven, dat eenigen van de vervloekte Geeſten vertoont, in d'aller-vervaarlijkſte geſteltenis als hy haar ten anderen tijde is verſchenen; gelijk wy dat alreede hebben aangeraakt in het voorgaande Hooft-ſtuk.

Men

Men houd ook dat het is door het ſelve ooghmerk het welke ſy hebben om haar deſe gedrochten gunſtelijk te maken, dat ſy hare lichamen pijnigen door oneyndige bloedige inſnijdingen, en by-geloovige vaſtingen; en dat ſy eene byſondere achting hebben van hare Duyvel-jageren, die de ſchandelijke bedienaren van deſe Helſche raſernijen zijn, en d'uytvoerderen van hare dullende tochten. Deſe arme bedrogene hebben niettemin geenige wetten die haar beſtiptelijk den tijd bepalen van alle deſe vervloekelijke Plechtigheden; maar de ſelve booſe Geeſt die haar hier toe drijft, doet'er haar dikwils genoegh den luſt toe krijgen, of door het quaad onthaal dat hy haar doet, of door de nieuwſgierigheyt die ſy hebben om te weten den uytſlagh van eenige oorloghs-onderwinding, of d'uytkomſt van eenige ſiekte, of eyndelijk om het middel te ſoeken waar mede ſy haar van hare vyanden mogen wreeken.

Maar dewijl de genen die verſcheyde jaren onder deſe Nacye hebben gewoont, volſtandighlijk getuygen dat in hare grootſte verſlagentheden ſy haar nimmer eenigen van deſe Geeſten hebben ſien aanbidden noch aanroepen; ſoo ſijn wy overredet, dat alle deſe geringe dienſten die de vreeſe haar ontrukt veel eer als d'eerbiedigheyt of de liefde, niet mogen doorgaan voor een waarachtige dienſt, of voor werken van Goddelijke plichten, en dat wy den eygenen naam aan alle deſe Aperijen ſullen geven, ſoo wy haar noemen By-geloovigheden, beguychelingen, beſweringen, en ſchandelijke voortbrengſelen van eene Toverije alſoo ſwart, als zijn die Geeſten der Duyſterniſſen die hare *Boyez* raad-plegen. En wy houden ook, dat het eten en den drank die ſy aan deſe valſche Godheden bieden, niet eygentlijk offeranden mogen genaamt worden, maar liever de beſtipte verbonden waar in de Duyvelen met de Toovenaren zijn verdragen, om haar op hunne vragen tegenwoordigh te begeven.

Invoegen datmen niet vreemd moet vinden, ſoo in alle deſe ſwakke gevoelens die het grootſte deel der *Caraïbanen* hebben van alles wat eenigen ſchijn van Gods-dienſt heeft, ſy onder haar ſpotten met alle de Plechtigheden van de Chriſtenen, en dat ſy voor achterdochtigh houden die van hare Nacye dewelke betuygen eenige begeerte te hebben om haar te laten Doopen. Ook het allerſekerſte voor die God het herte ſoude geopent hebben om te gelooven in het heyligh Euangelium ſoude zijn uyt haar land, en uyt hare bloedverwantſchap te komen, en haar te vertrekken op d'Eylanden die alleen van de Chriſtenen worden bewoont: Want al-hoe-wel ſy ſoo by-geloovigh niet zijn als het Volk van het Koninkrijk van *Calecut*, dat een ſchrikbetuygt te hebben alleenlijk van het aanraken van een perſoon die leeft onder eene Wet die ſtrijdigh met de hare is, gelijk als of ſy'er af beſmet wierden; noch

ſoo geſtreng als men in het Koninkrijk van *Pegu* is, alwaar wanneer een man het Chriſtendom omhelſt, de vrouwe ſijne lijkplichten viert gelijk of hy dood was, en recht hem een graf op, daar ſy hem ook als dood zijnde beklaaght, en na dit weder vrijheyt heeft om haar te hertrouwen als eene Weduwe: niettemin den genen onder de *Caraïbanen* die hem onder het Chriſtendom hadde begeven, ſoude hem bloot ſtellen tegens duyſend verwijten en ſcheldwoorden, ſoo hy volharde in ſijne woonplaatſe onder haar te houden.

Wanneer ſy de Vergaderingen en den Dienſt der Chriſtenen ſien, zijn ſy gewoon te ſeggen, dat dit ſchoon is en verluſtigende; maar dat het de ſtijl van haar land niet is, ſonder in hare tegenwoordigheyt te betoonen noch haat noch af-keerigheyt van deſe Plechtigheden, gelijk deden d'arme Wilden woonende in het Eyland van *Hiſpanjola*, of van *Sint Domingo*, en in de gebuerige Eylanden, die haar niet wilden laten vinden by den dienſt der Spanjaarden, en noch minder haren Gods-dienſt omhelſen, ter oorſake, ſeyden ſy, dat ſy haar niet konden vroet maken dat ſulke booſe en wreede Perſonen waar van ſy de dulligheyt en de Barbarije ſoo wel hadden ondervonden, een goed geloof konden hebben.

Eenige Prieſteren en Gods-dienſtigen die ten anderen tijde in dat Land geweeſt zijn, hebbende daar eenige wat lichtveerdigh gedoopt, eer dat ſy haar wel hadden onderweſen in deſe verborgentheyt, waren oorſaak dat dit Sakrament onder deſe *Caraïbanen* in ſoodanigh eene aanſienlijkheyt niet en is geweeſt, als het ſonder dat wel ſoude geweeſt zijn. En om dat hare Peteren haar ſchoone kleederen gaven, en verſcheyde kleyne geeſtigheden, op den dagh van haar Doopſel, en dat ſy haar prachtighlijk onthaalden ſoo verſochten ſy acht dagen na dat ſy dit Sakrament ontfangen hadden, het weder op nieuws, om dan noch geſchenken te hebben en yets waar mede ſy goedeçiere ſouden mogen maken.

Het is eenige jaren geleden dat eenige van deſe Heeren eenen jongen *Caraïbaan* haren Leerling wegh voerden, die geboortigh was van *Dominikus*, en *Ya Marabouy* genaamt wierd, Soon van den Hooft-man die onſe Françoyſchen *de Baron* noemden, en d'Indianen *Orachora Caramiana*, met beloften van hem te doen ſien een van d'allergrootſte en van d'allertreffelijkſte Steden der Werelt. Sy deden hem de zee overvarẽ, en na dat ſy hem hadden vertoont alle de prachten van deſe onvergelijkelijke ſtad, die de Hooft-ſtad is van het allerbloeyenſte Koninkrijk deſer Alheyt, wierd hy'er gedoopt met groote omſtandigheyt, in het aanſien van verſcheyde groote Heeren, die deſe daad vereerden met hare tegenwoordigheyt; hy wierd *Louys* genaamt. En na eenigen tijd verblijf in die geweſten, wierd hy weder in ſijn land geſonden, beladen ſijnde met vele geſchen-

geschenken in der waarheyt, maar alsoo weynigh Christen als hy'er uyt gegaan was, om dat hy niet wel hadde begrepen de verborgentheden van den Christelijken Gods-dienst. En hy hadde niet soo vaardigh de voet op zijn Eyland gestelt, of spottende met alles wat hy hadde gesien als met eene klucht, en seggende dat de Christenen haar niet onderhielden als met dwaasheden, soo keerde hy weder in het geselschap van d'andere Wilden, verliet zijne kleederen, en liet hem bestrijken met *Roucou* gelijk te vooren.

Tot proeve van d'ontstantvastigheyt en van de lichtveerdicheyt der Caraïbaansche Indianen, in den Christelijken Gods-dienst als sy die eenmaal hebben om helst, verteltmen noch dat ten tijde toen mijn Heer *Auber* Gouverneur was van het Eyland van *Gardeloupe*, hy dikwils wierd besocht van eenen Wilden van *Dominikus*, die eenen geweldigh langen tijd hadde gewoont tot *Seville* in Spanje, alwaar hy het Doopsel hadde ontfangen. Maar weder-gekeert sijnde in zijn Eyland, hoewel hy so vele teykenen van het Cruyce maakte als men begeerde, en dat hy eenen grooten *Pater noster* aan sijnen hals gehangen droegh, soo leefde hy niettemin in het Wilde, ging naakt onder de zijne, en hadde niets onthouden van het gene hy hadde gesien, en van dat men hem hadde onderwesen tot *Seville*, uytgesondert dat hy hem dekte met een oud Spaansch kleed, om hem aangenamer te maken, als hy mijnen Heere den Gouverneur besocht.

Sy hebben eene geweldigh oude overlevering onder haar, die betoont dat hare Voor-ouderen eenige kennisse hebben gehad van eene Opperste Macht, die sorge voor hare personen droegh, en van wie sy de gunstige hulpe hadden ondervonden. Maar dit is een licht dat hare beestelijke kinderen laten uytbluſſchen, en dat door hare onwetentheyt, op haar geene wederschijninge doet. Sy seggen dan, dat hare Voorsaten arme Wilden waren, levende gelijk beesten in het midden van de bosschen, sonder huysen en sonder dak, om haar daar onder te vertrekken, en haar voedende met kruyden en met vruchten, die d'aarde haar van self voortbracht, sonder eenighsins gebouwt te wesen. Gelijk sy in desen mededoogens waardigen staat waren, een oud-man onder haar, uytmuntende vermoeyd van dese beestelijke wijse van leven, smolt in seer-bittere tranen, en seer verslage van droefheyt, beweende sijnen ellendigen staat. Maar daar op verscheen hem een wit man dalende van den Hemel, en hem genadert hebbende, vertrooste hy desen bedroefden ouden, hem seggende; Dat hy gekomen was ter hulpe van hem en zijne Mede-Vaderlanderen, om haar aan te wijsen van nu voortaan in het toekomende een soeter en een redelijker leven te leyden. Dat soo yemant onder haar vroeger zijne klachten hadde gedaan, en zijne suchtingen ten Hemel op-gedreven, sy

hadden ook vaardiger verlicht geweeſt. Dat den Oever van de Zee was bedekt met ſcherpe en ſnijdende ſteenen, waar mede ſy boomen ſouden konnen hakken en houwen, om huyſen te maken. En dat de Palmboomen bladeren droegen, die geweldigh bequaam ſouden ſijn om hare daken te dekken, tegens d'ongevallen van de lucht. Dat om haar te betoonen de byſondere ſorge die hy voor haar droegh, en d'eygenaardige liefde waar mede hy hare ſoort-gelijke begunſtighde, boven alle die van de dieren, hy haar hadde gebracht eenen uytſtekenden wortel, die haar ſoude dienen om'er brood af te maken, en die geenigh beeſt ſoude derven aanraken als ſy geplant was; en dat hy wilde dat van nu voortaan dit haar gewoonlijk voedſel ſoude ſijn. De *Caraibanen* voegen'er by, dat hier op die Lief-hebbende Onbekende eenen ſtok die hy in de hand hadde, in twee ofte drie ſtukken brak, en dat hy die gevende aan den armen ouden, hem gebood de ſelve in d'aarde te ſtêken, hem verſekerende dat weynigh daar na daar in gravende, hy eene machtige wortel ſoude vinden, en dat het hout dat hy hadde uytgeſchoten, de kracht ſoude hebben om de ſelve Plante voort te brengen. Hy onderwees hem daar na hoe-men hem moeſt gebruyken, ſeggende dat men deſe wortel moeſte raſpen met een harde en ſcherpe ſteen, die aan den Oever van de Zee gevonden wierd: ſorghvuldighlijk het zap van dit geraſpte uyt-perſen, gelijk een gevaarlijk vergif; en datmen voorts, met de hulpe van het vuur, een brood daar van konde maken, dat haar ſmakelijk ſoude weſen, en waar van ſy met vermaak ſouden leven. D'Oude dede het gene hem was opgeleght geweeſt, en ten eynde van negen Maanen (gelijk ſy ſeggen) zijnde nieuſgierigh om te weten wat uytkomſt d'openbaaring ſoude gehad hebben, ging hy beſien de ſtokken die hy in d'aarde hadde geplant, en hy bevond dat yeder van haar ſchoone en groote wortelen hadde voort gebracht, waar mede hy gantſchelijk dede gelijk als hem was opgeleght geweeſt. Die van *Dominikus* die deſe vertelling doen, ſeggen dat meer is, dat ſoo d'Oude de ſtokken ten eynde van drie dagen, in plaatſe van negen Maanen hadde beſocht, hy ſoude de wortelen gevonden hebben van de ſelve dikte gewaſſchen, en dat ſy altijd in ſoo weynigh tijd ſouden hebben voort gebracht. Maar om dat hy'er niet na groef als na ſoo lang een tijd, ſoo blijft de *Manioc* noch tegenwoordigh al dien tijd in d'aarde, eer hy goed is om'er de *Caſſave* van te maken.

Dit is alles wat de *Caraïbaanſche* Overlevering medebrengt, en men mocht haar hier wel geheel ter nederſtellen, aangeſien dat dit d'eenige is die onder dit onwetend Volk word vertelt, dat geene moeyte doet om te weten den naam, en de hoedanigheyt van dien minlijken en hemelſchen Weldoender, die haar ſoo grootelijkx heeft verplicht, noch hem eenige erkenteniſſe of eer op

te dragen. De Heydenen waren wel keurlijker om hare *Ceres* t'eeren, van wie ſy ſeyden de tarwe te houden, en de wijſe om'er brood af te maken. En de *Peruvianen*, hoewel ſy niet en kenden den grooten *Pachacamac*, dat is te ſeggen den genen die ſy hielden voor de ziele van d'Alheyt, en den Opperſten Werk-meeſter van haar leven en van alle hare goederen, lieten niet na hem aan te bidden in hun herte met groote eerbiedigheyt en groot ontſagh, en hem uyter-lijke te geven door hare gebaarden en door hare woorden groote getuygeniſ-ſen van onderdanigheyt en van ootmoedigheyt, gelijk aan den onbeken-den God.

Koninklijke uytleggingen van Garcilasso 2. Boek, 2. Hoofdſtuk.

De *Caraïbanen* gelooven dat ſy yeder van haar ſoo vele ſielen hebben, als ſy kloppingen van ſlagh-aderen boven die van het herte gevoelen. Nu van alle deſe zielen de voornaamſte na dat ſy ſeggen, is in het herte, en na de dood gaat ſy Hemelwaart met haren *Icheïri*, of haren *Chemiin*, dat is te ſeggen met haren God, die'er haar geleyd om te leven in tegenwoordigheyt van d'andere Go-den. En ſy beelden haar in dat ſy'er leeft van het ſelve leven als de menſch hier beneden leeft. Daarom is het dat ſy noch huyden ten dage ſlaven ſlach-ten op de graf-plaats van de dooden, als ſy'er konnen achterhalen die in den dienſt van den overledenen waren, om hem in d'andere Werelt te gaan die-nen. Want gy moet op dit onderworpſel weten, dat ſy niet meynen dat de ziele ſoodanigh onſtoffelijk is, dat ſy onſienlijk ſoude zijn: Maar ſy ſeggen dat ſy dun en fijn is gelijk een uytgeſuyvert lichaam: en ſy hebben niet meer als een ſelf woord om het herte en de ziele te beteykenen.

Wat belangt d'andere zielen die niet in het herte ſijn, ſy gelooven dat eeni-ge na hare dood hare wooninge gaan maken aan den Oever van de Zee, en dat ſy het zijn die de ſchepen doen omvallen. Sy noemen haar *Ouménkou*. D'an-dere, na dat ſy achten, gaan woonen in de Boſſchen, en in de Wilderniſſen, en ſy noemen haar *Maboyas*.

Hoewel, het grootſte gedeelte van dit arm Volk d'onſterffelijkheyt der ziele gelooft, gelijk wy daar geſeght hebben: ſoo ſpreken ſy ſoo verwarrelt en met ſoo vele onſekerheyt van den ſtaat harer ziele, af-geſcheyden zijnde van het lichaam, datmen veel eer ſoude gedaan hebben als men ſeyde dat ſy daar in geheel onwetende waren, als dat men hare reutelarijen daar af vertelt. Eenige houden, dat d'allerſtrijdbaarſte van hunnē Nacye na hare dood worden ge-bracht in gelukkige Eylanden, daar ſy alles na wenſch hebben, en dat *d'Arouâ-ges* daar hare ſlaven zijn. Dat ſy ſonder vermoeytheyt ſwemmen in groote en breede ſtroomen; en dat ſy welluſtelijk leven, en den tijd gelukkigh door-brengen in danſen, in ſpelen, en in gaſtmalen, in een land dat overvloed van allerhande goede vruchten voortbrengt, ſonder gebouwt te worden. En in het

het tegendeel, sy houden, dat de genen die lafhertigh en vreesachtigh in den oorlogh sijn geweest tegen hare vyanden, na hare dood *d'Arouâges* gaan dienen, die, aan geene zijde van de Bergen, woeste en onvruchtbare landen bewoonen. Maar d'andere, die d'allerbeestelijkste zijn, sijn niet eens bekommert met haren staat na hare dood: sy denken'er niet aan, noch spreken'er nimmer af. Dat soo men haar hier op ondervraaght, weten sy niet t'antwoorden, en spotten met de vragen die men haar doet.

Sy hebben niettemin ten anderen tijde alle eenigh geloove van d'onsterffelijkheyt der zielen gehad; maar groffelijk en wel duyster, het gene bespeurt kan worden uyt de plechtigheden van hare begraaffenissen, en de gebeden die sy aan de dooden doen om weder in het leven te keeren, gelijk wy het breedelijker sullen vertoonen in het laatste Hooft-stuk van dese Historye: en noch hier uyt dat de best besinde onder haar noch huyden in dese overtuyging leven, dat na haar overlijden sy sullen gaan ten Hemel, alwaar sy seggen dat hare voorgangeren alreede sijn aangekomen: maar sy ondertasten nimmer wat wegh men houden moet om tot dese wel-geluksalige verblijfplaatse te geraken. Ook als hare *Boyez*, die de genees-meesteren na-apen, wanhopen om haar van hare siekten te konnen genesen, en dat de Duyvelen haar hebben voorseght door haren mond dat'er voor haar geen leven langer te verwachten is; voegen sy'er by om haar te vertroosten, dat hare Goden haar met haarlieden ten Hemel willen geleyden, daar sy voor altoos op haar gemak sullen sijn, sonder vreese van siekte.

Reyse van Pirard. 1. Deel, 27. Hooft-stuk.

Het geloove van de *Calekuteren* op dit lid, deugt noch minder als dat van onse *Caraïbanen*, en hare *Metempsicose* is eene uytsporige onsterffelijkheyt: want sy gelooven dat hare ziele in het uytgaan van het lichaam, gaat woonen in dat van eenen Buffel, of van eenigh ander beest. De *Bresilianen* sijn hier in redelijker: want sy achten dat de zielen van de boosen, na de dood by den Duyvel gaan, die haar slaat en quelt: maar dat de zielen van de goeden gaan dansen en goede Ciere maken in schoone vlakten, aan gene zyde van de bergen. En dit is eene vermakelijke sake en te gelijk ontfermens waardigh, dat het grootste deel van d'Amerikaansche Wilden in den dans hare opperste geluksaligheyt van het ander leven stellen.

Siet Garcilasso, 2. Boek. 7. Hooft-stuk. Ian de Laet 5. Boek. 7. Hooft-stuk.

D'opstandinge der lichamen is by de *Caraïbanen* eene suyvere beuseling; hare God-geleertheyt is al te duyster, om haar met sulk een schoon licht te verklaren. Men sal verwonderen sonder twijffel, dat in d'arme *Virginianen* eene kleyne straal van dese geheylighde waarheyt word gevonden, aangesien dat dit eene stoffe is, waar in d'oude Heydenen alsoo weynigh als onse *Caraïbanen*, de minste opening niet hebben konnen vinden. Daar schijnt'er ook

eeni-

eenige vonke van by d'Indianen van *Peru*, na dat het grootste deel vande Schrijveren seggen.

Voorts, hoewel de *Caraïbanen* soo weynige kennisse en vreese Gods hebben, gelijk wy het hebben vertoont, soo laten sy niet sijne stemme, dat is de Donder, verwonderlijk te duchten; dese vervaarlijke stemme die in de wolken rommelt, die schitteringen van vuurvlammen uyt werpt, die de grondvesten van de bergen doet daveren, en die de *Neronen* en de *Caligulen* self doet sidderen. Onse *Caraïbanen* dan soo vaardigh als sy de nadering van het onweder gewaar worden dat gewoonlijk dese stemme vergeselschapt, gewinnen vaardighlijk hunne kleyne huysen, stellen haar in hare keuken, en gaan op hare kleyne stoelen by het vuur sitten, dekkende haar aangesicht, en steunende haar Hooft op hare handen, en op hare knijen, en in dese gesteltenis beginnen sy te schreyen, en seggen in hare teutertaal, al klagende, *Maboya mouche fache contre Caraïbe*, dat is te seggen dat *Maboya* geweldigh gram tegens haar is, en dit seggen sy ook als'er een *Ouragan* op komt. Sy verlaten dese droevige oeffening niet, voor dat de geheele *Ouragan* over is: en sy souden haar niet genoegh konnen verbasen dat de Christenen in dese gevallen geene verslagentheyt noch vreese betuygen, gelijk sy doen. Aldus de groote Tartaren vreesen alle verwonderlijk voor den Donder, en als sy hem hooren, jagen sy uyt hare huysen alle de vremden, en omwinden haar in vilten, of in swarte lakenen, waar in sy soo lange verborgen blijven tot dat het gerucht over is. En verscheyde andere Barbarische Volkeren, zijn niet minder verschrikt als de *Voor-eylanderen* in diergelijke gelegentheden. Men segt self dat de *Peruvianen*, de *Cumanischen*, de *Chinesen*, en de *Molukkeren* haar navolgen in dese jammer-klachten, en in dese sidderingen, als'er een Eclips opkomt. *Rubrique in sijne Reyse van Tartarie.*

Het is wel waar, dat zedert de *Caraïbanen* den gemeensamen ommegang met de Christenen hebben gehad, daar eenige gevonden worden die in schijn stantvastigheyt en onbeschroomtheyt genoegh betoonen om den Donder niet te vreesen. Want men heeft'er gesien die niet deden als lachen terwijl hy op het allerkrachtighste bromde, en die'er het gerucht af nabaauwden, seggende by wijse van sang, en van boerternije, een woord datmen ter naauwer nood kan schrijven, en waar van het gerucht ten naasten by op dese letteren uytkont *Trtrquetenni*. Maar het is ook seer seker dat sy een groot geweld doen op hare natuurlijke geneychtheyt als sy veynsen voor den Donder niet te vreesen, en dat het maar is eene yedele glorijsucht die haar drijft om dese versekertheyt na te apen, om aan de geenen die haar sien t'overreden, dat in dese gelegentheden sy geene mindere kloekmoedigheyt hebben als de Christenen. Want eenige van onse Inwoonderen van *Martinikus* die haar hebben overvallen in

haar quartier als het Donderde en Blixemde, ſeggen, dat ſy d'allervolſtandighſte onder haar hebben gevonden al bevende van vervaartheyt in hare arme Hutten.

Nu deſe ontſteltenis en deſe verſchrikkingen die ſy doen verſchijnen op het gehoor van deſe Hemelſche ſtemme, zijn ſy niet eene gantſch ſienlijke werkinge van het gevoelen eener oneyndige Opperſte macht, gedrukt door de natuure in den geeſt van alle menſchen, en eene ſeer doorluchtige proeve, dat hoewel deſe ellendigen haar bekrachtigen uyt alle haar vermogen om de prikkelingen van hunne gewiſſen te verſtompen, ſy haar even wel niet ſoodanigh ſouden konnen verbrijſelen, of ſy ſouden haar ſtêken en quellen tegens haren dank? En dit, mach het niet wel bewaarheden het brave woord van *Cicero* dat wy hebben geſtelt op het voorhooft van het voorgaande Hooft-ſtuk? Aangeſien dat ſoo alle menſchen deſe Godheyt niet met den monde bekennen, ten minſten ſy'er af verwonnen zijn in haar ſelven, door eene geheyme maar onwederſtandelijke hand, die met een griffie van Diamant deſe eerſte van alle waarheden in hare herten ſchrijft. Invoegen, dat om te beſluyten, wy ſullen ſeggen met die groote man, wiens woorden dit geſprek uytſtekend ſullen eyndigen, gelijk ſy het begonnen hebben; Dat het in den geeſt van alle menſchen is geboren, en gelijk gegraveert, dat'er eene Godheyt is.

In het tweede Boek van de natuure der Goden.

VYFTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Wooningen en van de Huyshoudinge der Caraïbanen.

Garcilaſſo in ſijne Koninklijke uytlegging 2. Boek, 12. Hooft-ſtuk. en 6. Boek. 11. Hooft-ſtuk.

DE Hiſtorye-ſchrijveren verhalen, dat ten anderen tijde een gedeelte van d'Oude Inwoonderen van *Peru*, leefden verſpreyd op de bergen en door de vlakten, gelijk wilde Beeſten, ſonder noch ſteden, noch huyſen te hebben. Dat andere haar vertrokken in ſpelonken, en af-gelegene en eenſame plaatſen: en noch andere in kuylen, en in de holen van groote Boomen. Maar de ſtaat van de *Caraïbanen* hedenſdaaghs verſchilt ſeer veel met die ſoo Wilde en beeſtelijke wijſe van leven. Het is wel waar dat wy niet vele moeyte ſullen hebben om hare Huyſveſtingen te beſchrijven; want ſy ſtellen'er ſelf niet vele wijſen op: en haar is maar eenen boom en eene ſpade van nooden, om haar eene verblijfplaatſe te timmeren.

Sy hebben hare wooningen d'eenen na-by d'anderen, en geſchikt op de maniere van een Dorp. En ten meeſten deele ſoeken ſy voor hare huysveſtingen de gelegentheyt van eenigen kleynen bergh, om eene betere lucht te ſcheppen, en haar te bevrijden van de Muggen die wy *Mouskiten* en *Maringoins* genaamt hebben, die uytmuntende overlaſtigh ſijn, en waar van de ſteking gevaarlijk

vaarlijk is op de plaatsen daar de winden niet en blasen. Het is de selve reden die de *Floridianen* van aan gene zyde de Baay van *Carlos* en van de *Tortuges* verplicht, haar ten deele te huysvesten aan d'inkomste van de Zee, in hutten op staken gebouwt. De *Voor-eylanderen* wijken ook niet verre van de spring-aderen, van de vlieten, en van de stroomen, om dat, gelijk wy geseght hebben, sy gewoon zijn des morgens haar gantsch lichaam te wasschen, eer dat sy haar root maken. En daar om soeken sy soo seer haar mogelijk is eene gebuerschap van dese natuure voor hare kleyne gebouwselen.

Onder ons, en onder verscheyde andere Nacyen arbeyden de Bouwmeesteren om sulke machtige en sulke prachtige gebouwen te maken, dat het schijnt of sy d'eeuwen wilden tarten, en de geduersaamheyt van hare werken wilden doen twisten met die van de Werelt. De *Chinesen* in den nieuwen ommegang die de Christenen met haar hebben gehad, hebben'er groote verbaastheyt over betuygt, en ons op vele ydele glory geschat. Wat haar belangt, sy meten de geduersaamheyt van hare gebouwen niet als met de korthеyt van haar leven. Maar onse Voor-eylandische Wilden verminderen dese geduersaamheyt noch veel, en sy bouwen op sulk eene wijse, dat sy in haar leven dikwils moeten bouwen. Hare kleyne Hutten sijn op eene langwerpichronde wijse gemaakt, van stukken houts in d'aarde gepoot, op dewelke sy verheffen een verdek van Palmbladeren, of van Suyker-rieten, of van eenige kruyden, die sy soo wel weten te breydelen, en soo eygentlijk te voegen d'eenen op d'anderen, dat onder dit verdek, dat op d'aarde hangt, sy haar vry bevinden op de proeven van de regenen en d'ongelegentheden van den tijd; En dit dak, gantsch swak, soo het schijnt, duert wel drie ofte vier jaren sonder breken, aangesien dat'er geen *Ouragan* op komt. *Plinius* seght, dat sekere Volkeren van het Noorden haar alsoo dienden met rieten tot het dekken van hare huysen; en noch heden ten dagen vindmen'er vele huysen mede bedekt in de Nederlanden, en in eenige veld-plaatsen van Vrankrijk. De *Caraïbanen*, gebruyken ook kleyne rieten door een gevlochten om schutheyningen te makē, die de plaatse bekleeden van mueren aan hare huysen. Onder yeder verdek maken sy soo vele af-sonderingen als sy kameren begeeren. Eene enkele matte doet by haar den dienst van onse deuren, van onse grendelen, en van onse sloten. Hare boven-soldering is het dak self, en de vloer van beneden is slechts van gestampte en geëffende aarde. Maar sy sijn soo sorghvuldigh om hem sinlijk te houden, dat sy hem schoon vegen t'elkemalen als sy'er de minste vuyligheyt op bespeuren. Het welke geene plaatse grijpt als in hare bysondere Hutten: Want gemeenlijk haar *Carbet*, of haar openbaar huys, daar sy hare vreugde feesten houden, is geweldigh besmult. Invoegen dat de plaatse dikwils vol van *Chiken* is.

Trigaut in sijne Historie van China 4. Hooft st.

Plinius 16. Boek, 38 Hooft-stuk.

Boven eene kleyne vertrekplaatse daar sy hare ruste nemen,en hare vrienden ontfangen; heeft yeder aanmerkelijk huysgesin noch twee kleyne verdekken. In het een maken sy hare Kook-keuken en sy gebruyken het ander gelijk een Pak-huys, daar sy bewaren hare bogen, hare pijlen, en hare *Boutou*, dat Knodsen sijn van swaar en glat hout, waar mede sy haar dienen in den oorlogh in plaatse van Swaarden, als sy alle hare Pijlen hebben uytgeschoten. Sy houden'er noch hare gereedschappen, hare korven, hare bedden die sy ter nood gebruyken, alle de snuysteringen, en alle de kleyne çieraden die sy gebruyken in hare openbare verheugingen, en op de dagen van pracht en vertooning. Sy noemen alle dese beuselarijen *Caconnes*.

Tot allen Huysraat,, hebben onse Wilden niet als schongelende bedden, die sy *Amakken* noemen, dat groote dekens van Cottoen sijn, geweldigh snedighlijk gebreyd, die sy aan d'eynden froncen om de hoeken van de breedte by elkander te voegen. Dan hechten sy dese *Amakken* by de twee gefronste eynden, aan de voornaamste Pijlers van hun gebouw. Die geen bedde van cottoen hebben, gebruyken een ander bedde, dat men *Cabane* noemt. Dat sijn verscheyde stokken, in het lange en dwers-over door een gevlochten, op de welke men leght menighte van bladeren, van *Balisie* of *Banânie*-boomen. Dese *Cabane* hangt en word gesteunt by de vier hoeken, met dikke touwen van *Mahot*. Sy hebben boven dit kleyne gestoelten, geheel van een stuk, gemaakt van een hout van roode of geluwe verwe, glad als marmor. En men siet ook by haar kleyne tafelen, die vier pijlers van hout hebben, en die geweven sijn van bladeren van die soorte van Palm die *Latanie-boom* genaamt is.

Haar vaatwerk, en haar keukentuygh is al te saame van aarde, gelijk dat van de *Maldivers*: of van sekere vruchten onse Kauwoerden gelijk, maar die dikker en harder schorssen hebben, gesneden en te samen-geset in verscheyde gedaanten, en die glad en beschildert sijn alsoo suyverlijk als doenbaar is. Dit houd haar plaatse van schotelen, van kommen, van bekkens, van tafelborden, van koppen, en van drinkvaten. Sy noemen *Coïs* of *Couïs*, alle dit vaatwerk van vruchten gemaakt: En dit is de selve naam die de *Bresilianen* aan het hare geven, ook van de selve stoffe gemaakt zijnde. Sy gebruyken haar aarde vaatwerk, gelijk wy onse potten en kook-ketelen van Vrankrijk gebruyken. Sy hebben'er onder andere op eene wijse die sy *Canary* noemen. Men siet van die *Canaris* die geweldigh groot, en andere die geweldigh kleyn sijn. De kleyne dienen nergens toe als om honger verwekkende spijsen te maken, diemen *Taumalis* noemt; maar de groote worden besteed om den drank te maken, die sy *Ouïcou* noemen. De *Caraïbanen* van het *Martinische* brengen, seer dikwils van dese kleyne *Canaris* in het quartier van de Françoyschen, die haar in verwisseling

Dese honger verwekkende spijse word gemaakt van eyeren met ingewandē van krabben, en Pymant.

wisseling geven eenige *Cacones*, dat is te seggen eenige kleyne snuysteringen die haar behagen. Ons volk houden veel van dese kleyne vaten, om dat sy soo lichtelijk niet breken als onse aarde potten. Dit vaatwerk dat wy daar beschreven hebben, hoe gering het is, word door haar bewaart en onderhouden, met soo groot eene keurlijkheyt en sinlijkheyt als men mach wenschen.

De *Caraibanen* hebben selve eene plaatse, verre van hare huysen, geschikt tot hare natuurlijke noodsakelijkheden, alwaar, als het haar noodigh is, sy haar vertrekken, een scherpe stok met haar dragende, met dewelke sy een gat in d'aarde maken, waar in sy hare onreynigheyt leggen, die sy daar na dan weder met aarde bedekken. Invoegen dat men dese vuyligheden nimmer onder haar siet. En hoe wel het onderworpsel niet seer lieffelijk is, dese gewoonte, niettemin, verdient aangemerkt te worden, dewijl dat sy t'eenemaal over-een-komt met d'instelling die God hadde gemaakt in het drie-en-twintighste Hooft-stuk van Deuteronomium, voor het leger Israëls, dat op het veld leggende, de gewoonlijke sinlijkheyt en het gemak in dese noodsakelijkheden niet konden gebruyken. Hier mede komt ook over een de gewoonte van de Turken, die als sy haar in desen nood bevinden, een kuyl maken met eene schuppe, om haren drek te bedekken. Het gene haar leger-plaatse uytnemende suyver maakt, als sy in den oorlogh sijn. Een oud Schrijver seght ons dat in het Oosterlijke Indien, een sekere Vogel is genaamt de *Rechtvaardige*, die yets diergelijkx doet, begravende zijne vuyligheyt, en haar in sulker voegen bedekkende dat sy niet te voorschijn komt. Het gene verwonderlijk soude wesen, in dien het soo veel van de waarheyt hield, als het na de verdichting riekt. De Tartaren, na datmen seght, souden selver geen water binnen den ommering van hare wooningen gemaakt willen hebben, houdende dit voor eene sonde. Laat ons weder tot onse Wilden keeren.

Busbekius in sijne Afgesantschapen 2. Boek.

Ctesias.

Carpin in sijne reyse van Tartarie.

Men siet rondom hare huysen een groot getal gemeene hoenderen, en Indiaansche of Kalkoensche hoenderen die sy voeden, niet soo veel tot het onderhoud van hare tafelen, als om t'onthalen hare Christen vrienden die haar komen besoeken, of om te verwisselen tegen schuppen, bylen, sakmessen, en andere yserwerken die haar noodsakelijk zijn.

Sy hebben noch ontrent hare wooningen verscheyde Oranje-boomen, Cytroen-boomen, *Goyave*-boomen, Vygeboomen, *Bananie*-boomen, en andere boomen die vrucht dragen: van die kleyne Boomen die de *Pyman* voort bregen, en de Boomtjes of de Enkele waar van sy kennisse hebben, om haar te gebruyken als sy in eenigh ongemak zijn. En van dit alles is het dat sy de heyningen van hare tuynen maken. Maar dese tuynen sijn vervult van binnen met *Manioc*, met *Pataten*, en met verscheyde Moes-kruyden, gelijk met Erweten

ten van verscheyde soorten, met Boonen, met groote Geerste *Mais* genaamt, met kleyne Geerste, en met eenige andere. Sy queken'er ook Meloenen van alle soorten, uytnemende Pompoenen, en eene soorte van kool diemen *Caräibaansche Koolen* noemt, zijnde lekker van smaak. Maar sy dragen bysonderlijk sorge voor het voort-planten van den *Annanas*, die sy beminnen boven alle d'andere vruchten.

Breves, Rubrikis, en Carpin. Voorts, hoewel sy geene Dorpen hebben, noch beweeghelijke en voortwandelende huysen, gelijkmen seght van de *Bedovinen*, een arm volk van Egipten, van sekere Mooren woonachtigh tegens den middagh van Tunis in Afrika, en van de Nacyen van het groot Tartarye; niettemin, sy veranderen dikwils genoegh van woonplaatse, na hare luymen haar vervoeren. Want alsoo ras als eene wooning haar het minste der werelt mishaaght, soo verhuysen sy, en gaan haar elders plaatsen. En dit is gedaan met een swenk, en sonder oorlof te vragen aan haren *Cacikes*; gelijk d'oude *Peruvianen* aan haren Koning waren verplicht te doen in diergelijke gelegentheden.

Onder d'oorsaken van dese verwisseling der woonplaatsen onder de *Voor-eylanderen*, word dikwils gevonden het geloove dat sy elders gesonder sullen geplaatst sijn. *De Lery 19. Hooftstuk.* Het gene onder de *Bresilianen* wel dikwils eene diergelijke versetting van huysgesin veroorsaakt. Somtijds eenige onreynigheyt diemen in haar huys heeft gedaan, en dat haar eenen af-keer geeft. En ook somtijds de dood van yemant uyt het huysgesin, die haar doende schroomen van mede te sterven, haar verplicht om haar elders te vertrekken, gelijk of de dood haar aldaar niet konde vinden, noch met het selve gemak overvallen. Maar dese dwase beschroomtheyt gaat wel meer in swang by de *Caraïbanen* van de Vaste-kust, die niet ontbreken in diergelijke gelegentheden, de hutte af te branden, en eene andere legerplaatse te gaan soeken. Dese vermakelijke by-geloovigheyt word ook gesien by d'Indianen van het Eyland van *Coraçao*, hoewel die arme lieden den heyligen Doop hebben ontfangen. Want mijn Heer *de Montel* verhaalt, dat zijnde in het groote Dorp van die Indianen genaamt *d'Opvaring*, en bespeurt hebbende in twee ofte drie plaatsen, de huysen eenige woest, hoewel sy geheel waren, en d'andere volkomentlijk verwoest, vraaghde hy waarom dese huysen aldus verlaten waren: en de *Cacikes* of de Hooft-man antwoorde hem, dat dit was om dat op dese plaatsen korteling eenige waren gestorven. *Garcilasso 2. Boek, 1. Hooftstuk.* D'oude *Peruvianen* stelden haar in de woelderije van soodanigh eene verhuysinge, indien het gebeurde dat hare woonplaatse van de Blixem wierd getroffen. Want alsdan hadden sy die in soo groot eene vervloekinge, dat sy de deure terstont toemuerden met steenen en met slik, op dat'er nimmer yemant in soude komen.

Men

Men feght dat ten anderen tijde de mannen van de Provincye van *Quito* in *Peru*, geene fchaamte hadden haar t'onderwerpen om alle het huyswerk te doen, terwijl dat hare Vrouwen gingen wandelen: En d'oude Egyptenaren deden niet minder, foo wy'er *Herodotus* af gelooven. Men mach wel feggen dat het Ambacht van de keuken waar te nemen edel was geacht in het oude Griekenland. Want de goede Man *Homerus* vertoont in fijne *Iliados Achillis* felf eene pafteye makende, en ftêkende de fpijfe aan het fpit, en alle zijne Hovelingen bêfigh aan de keuken, om d'Afgefanten van *Agamemnon* t'onthalen. En wat de vifch betreft, hy heeft altijd dit voorrecht gehad, gelijk hy het noch huyden ten dage heeft, dat de Perfonen van aanfien haar niet ontwaardigen hem wel te konnen bereyden.

2. Boek.

9. Boek.

Onder de *Caraïbanen* houden de mannen alle defe bêficheden voor haar onwaardigh. Sy zijn gemeenlijk op het veld. Maar hare vrouwen bewaren forghvuldighlijk het huys, en arbeyden'er in. Sy hakken, in der waarheyt, ter neder de hooghgetakte boffchen, noodfakelijk voor hare wooningen: Sy bouwen de huyfen; en fy dragen forge om het gebouw t'onderhouden door noodwendige herftellingen. Maar de vrouwen hebben den laft van alles wat'er van doen is tot het beftaan van het huyfgefin: Sy gaan wel ter jacht en op de viffcherye, gelijk wy het hier na fullen feggen. Maar de vrouwen fijn het die het Wild-braad gaan halen ter plaatfe daar het is gedood geweeft, en den vifch op de kant van het water. Eyndelijk, die ook de moeyte doen om den *Manioc* te foeken, de *Caffave* te bereyden, en den *Oüicou*, die haar gewoonlijkfte drank is, de keuken waar te nemen, de tuynen te bouwen, en het huys en het huyshouden net en in goede gefchiktheyt te houden; fonder te tellen de forge die fy hebben om hare mannen te kemmen en met *Roucou* te fmeeren, en het Cottoen te fpinnen tot het gebruyk van het huyfgefin. Invoegen dat fy in eene onophoudelijke onledigheyt zijn, en in eenen arbeyd fonder uytftel, terwijl dat hare mannen langs het land loopen, en haar verluftigen: gelijkende aldus beter hare Slavinnen als hare mede-gefellinnen.

In d'Eylanden van *Sint Vincent*, en van *Dominikus*, zijn *Caraïbanen* die vele Negeren tot Slaven hebben, op de wijfe van de Spanjaarden, en eenige andere Nacyen. Sy hebben haar ten deelen om dat fy haar hebben af-gelicht van eenige Landerijen van d'Engelfchen: of van eenige Spaanfche Schepen die ten anderen tijde aan hare oevers fijn geftrant geweeft. En fy noemen haar *Tamone*, dat is te feggen Slaven. Voorts, fy doen hun door haar dienen, in alle de dingen waar in fy haar te werke ftellen, met fulk eene vaardigheyt, gehoorfaamheyt, en eerbiedigheyt, als d'allergeregelfte Volkeren fouden mogen doen.

Iemant

Iemant soude misschien hier mogen vragen, op het onderworpsel van dese Huyshouding der *Caraïbanen*, dat gelijk wy hebben het gebruyk van de lampen, van de keersen, en van de toorts-lichten; of sy mede niet eenigh licht of eenige uytvinding hebben geduerende de nacht, om ter nood te hulpe te komen, het gebreken van het licht van den dagh. En in der waarheyt sy hebben van de Christenen geleert visch-traan te gebruyken, en cottoen in de lampen te leggen, om haar te verlichten geduerende de duysternissen van de nacht. Maar het grootste gedeelte heeft by nacht geen ander licht, als een hout dat geweldigh vuur-voedend is het welk sy tot dit gebruyk bewaren, en dat d'onse te die'er oorsake *Keers-hout* noemen. In der daad, het is gantsch vervult van eene vette gomme die het doet branden gelijk een keerse: en dit hout ontsteken zijnde, geeft eenen seer soeten reuk. Aldus de *Madagaskerschen* gebruyken by nacht, in plaatse van toorts-lichten en van keersen, sekere gommen die het vuur lichtelijk aan-nemen, dewelke sy in aarde smelt-kroesen leggen, waar in sy een schoon en wel-riekent vuur maken. Dat soo het vuur van de *Caraïbanen* komt uyt te gaan, weten sy het geheym van ander te verwekken uyt twee houten van *Mahot*, die sy wrijven het een tegen het ander: en door dese stijve beweging vuuren sy, en verlichten in weynigh tijd. Aldus is het dat de *Bresilianen*, in plaatse van den steen en van het vuurslagh, waar van het gebruyk haar onbekent is, haar dienen met twee sekere soorten van hout, waar van d'eene by-na alsoo murw is als of het half verrot was, en d'andere in het tegendeel, is uytnemend haad: en door de schuering en de beweging komt'er het vuur in, en ontsteekt het gene men wil. Men siet tot Parijs de selve uyt komst, tegens elkander slaande sekere Indiaansche houten, die in de Cabinetten van de Lief-hebberen worden gevonden.

De Lrey 19 Hooft-stuk.

De genen die hebben gereyst na de mond of d'opening van de Riviere der *Amasonen*, verhalen dat sy'er Indianen vuur hebben sien slaan met twee stokken, maar op eene wijse die verschild met die van onse *Caraïbanen*: Want in dat gewest, hebben sy ook twee stukken hout, het een sacht, dat sy plat maken gelijk een plankje, en het ander dat seer hart is, in gedaante van eenen stok scherp aan d'eynden, die sy stêken in het sachte, het welke sy tegen d'aarde onder hare voeten stijf vast houden, en sy draayen het ander in beyde hare handen, met soo groot eene rassicheyt dat eyndelijk het vuur komt in het gene dat onder is, en het selve ontsteekt. En gelijk het dikwils gebeurt dat een persoon moede word in dese oeffening, hervat een ander vaardighlijk den stok, en draayt hem met de selve rassicheyt, tot sy het vuur hebben ontstêken. Voorts, al-hoe-wel vele achten dat dese wijsen van vuur aan te stêken hedensdaaghs en van onsen tijd gevonden sijn, soo vindmen'er niettemin teyke-

7. Boek vã de Historye der plantẽ 10 Hooft-stuk.

teykenen af in d'Al-oudheyt, gelijk-men het sien mach in *Theophrastes*.

SESTIENDE HOOFT-STUK.

Van de gewoonlijke Maaltijden der Caraïbanen.

HEt grootste gedeelte van de Wilde en Barbarische Volkeren sijn gulsich en ongeschikt in hare maaltijden. De *Bresilianen* eten en drinken overmatigh, en geweldigh onreynlijk, op alle uuren, en staan self des nachts op tot dese oeffening. De *Canadineren* zijn vraten tot berstens toe, ende en konnen haar self niet begeven om het schuym van den pot verloren te laten gaan. Nimmer siet men haar noch hare handen, noch hare spijsen wasschen. Sy weten ook niet wat het is te seggen zijne handen of mond af te wisschen in het eten, en sy hebben geene andere schoot-en tafel doeken als hunne hairen en het hair van hunne honden, of het eerste ding dat sy ontmoeten. De groote Tartaren doen van het selve. Sy wasschen nimmer hare schotelen, noch hare ketelen als met de pot-spijse selve, en begaan andere vuyligheden die te leelijk souden zijn om te vertellen. De kleyne Tartaren wijken haar weynigh in morsigheyt, en in vratigheyt, suypende hare pappe met het hol van hare handen, dat haar tot een lepel verstrekt om'er af te scheppen: en etende het vleesch van de doode Paarden sonder de moeyte te nemen van het anders te doen braden als dat sy het eene uure ofte twee tusschen den zadel en den rugge van hare Paarden laten leggen. Aldus, om uyt dese af-keerige voorbeelden te raken, de *Guinesen*, die van de Caap de *Bonne Esperance*, en sekere andere Wilden, verslinden het raauw en stinkend vleesch, met huyt en met hair, pensen en darmen, gelijk de honden souden mogen doen. Maar men moet aan de *Caraïbanen* den lof geven van sober te wesen, en sinlijk in hare gewoonlijke maaltijden, alsoo wel als die van de Vastekust, hoewel eenige onder haar dese prijsing niet verdienen, gelijk'er geene soo algemeene regel is die zijne uytsluyting niet heeft. Mijn Heer *du Montel*, waardigh en getrouw getuyge, geeft dese getuygenis van soberheyt en van sinlijkheyt aan die hy tot *Sint Vincent* en elders heeft gesien; maar sy zijn alle soo weder-houden en soo keurlijk niet. En die haar gesien hebben, onder andere, aan *Dominikus*, sullen haar dese hoedanigheyt niet geven.

De Lery 9 Hooft-stuk.

Paulus de Ionge in de vertelling van het Nieuw Vrankrijk.

Siet Rubriques en Carpin.

Busbekius, des Hayes, en Bergeron.

Vincent le Blanc, en Garcilasso.

Dit Volk eet dikwils te samen in het openbaar huys, gelijk wy het bysonderlijker hier na sullen sien, of om sich te verlustigen in ongebondentheyt, of self om haar onder elkander t'onderhouden van den oorlogh, en van de gemeene saken, gelijk ten anderen tijde de Lacedemoneren. De vrouwen, gelijk in eenige andere Landen der Barbaren, eten niet voor dat hare mannen

hare maaltijd hebben gedaan, en sy hebben geene gestelde uure tot dese oeffening. Hare mage is haar Uurwerk. Sy lijden den honger soo geduldigh, dat als sy van de Visscherije weder-keeren, sy het gedult sullen hebben om den visch te doen braden met een slap vuur, op een roester van hout van de hooghte van twee voeten of ontrent, onder dewelke sy een soo kleyn vuur aanstêken, dat'er somtijds een gantsche dagh van nooden is om den visch te doen braden gelijk sy hem begeeren. Daar sijn Françoyschen die'er op hare wijse af hebbende gegeten deselve hebben bevonden van goeden smaak, en gebraden in volkomentheyt. Sy nemen algemeenlijk waar in alle de spijsen die sy bereyden van haar aldus seer langsaam, en by een flaauw vuur te doen braden.

Sy eten gewoonlijk op kleyne gestoelten geseten, en yder van haar heeft sijne kleyne tafel bysonder, die sy *Matoutou* noemen; gelijk *Tacitus* verhaalt dat dit by d'oude Hooghduytschen in swang ging, en gelijkmen seght dat noch heden in *Japon* gedaan word. Somtijds ook eten sy op d'aarde, huykende op de knyen, en in het ronde d'eene by d'andere. Voor tafel-kleederen, hebben sy geen lijnwaad gelijk wy, noch vellen gelijk de *Canadineren*, noch matten of taftaf gelijk de *Maldivoischen*, noch tapijten gelijk de Turken, en eenige andere Volkeren: maar schoone en breede bladeren van *Bananie* boomen, die seer bequaam zijn om voor tafel lakenen te dienen, zijnde van de groote als wy die hebben vertoont. Dit zijn ook hare servetten, en sy leggense op haren schoot om'er aan te vegen. Sy wasschen altijd sorghvuldighlijk hare handen voor den eten. En self in hare keuken raken sy nimmer yets aan van het gene men mach eten voor dat hare handen schoon sijn. Eyndelijk in alle hare gewoonelijke maaltijden blijkt met de matigheyt, eene sinlijk heyt diemen ter naauwernood sich soude konnen in beelden onder de Wilden.

In het Boek van de Zede der Oude Duytschen. Linschoten, 26. Hooftstuk.

Wy hebben al-reede hier boven geseght, dat haar gewoonlijk brood is eene sekere plattekoeke tamelijk lekker, die sy *Cassave* noemen, gemaakt van de *Manioc*-wortel. Het word op dese wijse gemaakt, die wy verplicht zijn om al hier te beschrijven tot de volmaaktheyt van onse Historye, niet tegenstaande het andere alreede voor ons hebben vertoont. De wortel, hoewel sy somtijds is van de dikte der dye, word gemakkelijk uyt d'aarde gerukt. Men schrapt haar terstont met een mes, om af te schellen eene kleyne harde huyt die haar bedekt, en dan rasptmen haar, met een platte raspe van yser of van koper, van goede groote: en men perst het meel dat'er af-komt in eenen lijnen sak, of in langwerpige koussen, of sakken, diemen aan d'Eylanden *Couleuvres* of slangen noemt, behendighlijk gevlochten van biesen, of *Latanie*-bladeren, door de hand der *Caraïbanen*, om'er het sap uyt te drukken. De Wilden, eermen

men haar van dese raspen hadde gebracht, gebruykten in plaatse van dit, sekere harde en kartelige steenen, die op hare stranden worden gevonden. Sy zijn onse puymsteenen gelijk. Als de vochtigheyt van den *Manioc* wel uytgetrokken is, laat men het meel door eene seve gaan, en sonder het te mengen met eenige vochtigheyt, werptmen het op een plaat, die somtijds maar van aarde is, waar onder men vuur stookt. Als het van d'eene zijde is gebakken, keertmen het op d'andere. En als het genoegh gebakken is, leghtmen het in de Son, om het noch harder te doen worden, en op dat het beter soude konnen bewaart worden, maaktmen het gewoonlijk niet dikker als een pink, en somtijds minder, na de sinlijkheyt van d'Inwoonderen. Het blijft verscheyde maanden goed. Maar om het best te bevinden, moet men het eten eenen dagh ofte twee oud zijnde. Daar zijn'er die het om ons gewoonlijk brood niet souden willen verlaten. En dit is een wonder, dat van een wortel soo sorgelijk van hare natuure, men door de konst sulk een uytstekend voedsel kan trekken. Aldus de Mooren leggende in de Son te droogen sekere doodelijke Abrikosen *Reyse van Breves.* die in haar land wasschen, en haar daar na by het vuur doende koken, met andere by-gaande dingen, maken'er eenen drank af, diemen sonder eenigh gevaar gebruykt, en met vermaak.

Boven al, de *Cassave* die de Vooreylandische Wilden maken, is uytnemend lekker. Want sy sijn soo geduldigh om uyt te voeren het gene sy onderwinden, dat sy'er beter inslagen als de Françoyschen, die gewoonlijk wat te schielijk in haar werk sijn, en die soo vaardigh niet hebben begonnen of sy wilden wel geëyndight hebben. Maar onse *Caraïbanen* werken by lust, ende en overleggen niet den tijd die sy op hare besicheden stellen, aangesien dat het werk wel gedaan zy.

Dat soo eenige Europeanen, die de *Cassave* hebben gebruykt, haar beklagen dat dit voedsel niet gesond is, dat het de mage bederft, dat het aan het bloed besmet, dat het de verwe verandert, dat het de zenuwen verswakt, en het lichaam verdrooght, soo moet men aanmerken dat gelijk de gewoonte eene tweede Natuure is, soo verre dat vele dingen, hoewel quaad in haar selven, alsmen haar is gewoon, niet aan de gesontheyt beschadigen; ook aan d'andere zijde, de genen die van hare Natuure sijn goed en onnoosel, ja de beste, indien men haar sich niet heeft gewoon gemaakt, sijn somtijds achterdeeligh en schadelijk. En om dese waarheyt te toonen mach men seggen dat by dit gebrek van gewoonte, in dese selve wijse als eenige van onse lieden haar over de *Cassave* beklagen, de Historye-schrijveren verhalen, dat de *Bresilianen* met de Hollanderen besloten zijnde in de Sterkte Sinte Marguerite, vremd vonden het brood en de spijse diemen haar uytdeelde gelijk aan de *Moreau in het Verhaal van den Oorlogh gevoert in Bresil tusschen de Hollanderen, en de Portugeschen.*

Soldaten, en waar van ſy moeſten leven; en klaaghden dat ſy haar deden ſiek worden, en ſterven. En op dit geſprek, is noch uytſtekend aanmerkelijk dat wy leſen in de reyſe van mijnen Heere *des Hayes*, in de *Levant*. Dit is dat deſe perſonaſie hebbende aan ſijne tafel eenige kleyne Tartaren die niet wiſten wat dat brood te beduyden was, hy haar daar van dede eten, waar van ſy meynden te ſterven twee uuren daar na, om dat dit brood dat ſy gegeten hadden haar begonde te doen ſwellen, en haar groote ſmerten te veroorſaken.

Men maakt ook onder de Voor-eylanderen, eene andere ſoorte van brood met Spaanſch koren, datmen, *Maïs* noemt. d'Engelſchen die de *Vermoude* bewoonen gebruyken geen ander. Eenige eten ook in plaatſe van brood de wortel *Patate* genaamt, waar van wy hier voren hebben gewagh gemaakt.

Wat betreft d'andere leeftochten die de *Caraïbanen* gebruyken, hare allergemeenſte ſpijſen, en daar haar ook van dienen de *Caraïbanen* van de Vaſtekuſt, zijn d'Echdiſſen, de viſch van alle ſoorten, uyt geſondert de Schildpadden; en de Moes-kruyden, gelijk de Cool, d'Erweten, en de Boonen. Maar haar allergewoonlijkſte eten (wel in het tegendeel van de *Madagaskeren*, die een ſchrik van dit voedſel hebben) ſijn Krabben wel geſuyvert van hare ſchelpen, en gerooſtert in haar eygen vet, en met ſap van Citroenen en *Pyman*, die ſy ongemeen beminnen, en waar mede ſy alle zaucen vervullen. Niettemin als ſy Françoyſchen, of andere Europeanen ontfangen, zijn ſy'er ſoo verquiſtende niet af: en ſy ſchikken haar hier in na den ſmaak van deſe, door eene behaaghlijkheyt en beſcheydentheyt die niet al te Wild-aardigh is. Sy noemen het binnenſt van de Krabbe *Taumaly*: en hier af is het dat ſy hare gewoonlijkſte honger-verwekkende ſpijſe maken met water, met *Mouchache* of fijn meel van *Manioc*, en geweldigh veel *Pyman*. Voor het laatſte gerecht gebruyken ſy vruchten, gelijk wy. En gewoonlijk genoegen ſy haar met Vijgen, met *Bananien*, of met *Ananas*. Indien ſy vleeſch ofte geſoute dingen eten, dat is alleenlijk door behaaghlijkheyt tot de vremdelingen, om niet overlaſtigh te vallen aan die haar ontfangen; en om te gemoete te komen de gene die haar gaan beſoeken. Want alſdan, bereyden ſy ten meeſten deele ſpijſen na de ſmaak van deſe. En hier in is het dat men moet toe geven het gene wy hebben geſeght, dat ſy nimmer ſout, verkens-vleeſch, noch Schildpadde, noch *Lamantin* eten.

Het is waar, dat onder dit Volk worden gevonden ſekere mannen uytſtêkend leuy en ſwaarmoedigh, die een ellendigh leven leyden; want ſy voeden haar niet als met *Burgaus*, met Slekgehoornte, met Krabben, met Soldaten, en diergelijke ongedierten. Sy eten ook nimmer Potſpijſe, noch vleeſch, ſoo het niet is van eenige vogelen, die ſy *Bouçanen*, dat is te ſeggen die ſy braden

op

op de kolen, met hare vederen, en ſonder haar t'ontweyden; en voor honger verwekkende zauce gebruyken ſy niet als water van *Manioc*, dat gekookt zijnde zijne vergiftige hoedanigheyt verlieſt, met fijn meel van *Manioc*, en ſterk van *Pyman*.

Sy bereyden ſomtijds hare ſpijſe met een vervloekelijk bereydſel, dat is te ſeggen met vet van *Arouâges*, hare onverſoenelijke vyanden. Maar dit heeft geene plaatſe in hare gewoonlijke maaltijden: Dat is alleenlijk op dagen die ſy alle met elkander doorbrengen in ongebondentheden en verheugingen.

Belangende haren drank, even als in vele geweſten van *Amerika*, de ſelve granen van *Maïs* die dienen om brood af te maken, worden gebruykt tot de mengeling van eenen drank die plaatſe houd van wijn: en gelijk wy onder ons, van de ſelve koren granen die ons brood verſchaffen, ook Bier brouwen; ſoo mede in deſe Eylanden, met de wortelen van *Pataten* en van *Manioc*, die tot brood verſtrekken, maaktmen dranken, die gewoon ſijn in dat land. Den eerſten en allergemeenſten die gemaakt word van *Pataten* in water gekookt, is *Maby* genaamt. Hy verfriſt en verſlaat den dorſt verwonderlijk, en hy heeft ook eene graaghmakende kracht, die alle het zand en alle de ſlymachtigheden van de lage deelen doet af-ſetten. Van waar komt datmen niemand der gener die hem gebruyken van graveel hoort klagen. Den anderen drank diemen *Oüicoú* noemt (met een naam na-by-komende den *Caouin* der *Breſilianen*) word gemaakt met de *Caſſave* ſelf, deſgelijkx in water geſoden. Men laat hem door een Teems loopen die de Wilden *Hibichet* noemen. Dees drank is uytnemender als den *Maby*, en verſchilt weynigh van het bier in verwe, en in kracht. D'Indianen maken hem geweldigh aangenaam, maar daar en boven van ſoodanigh eene kracht dat ſoomen hem te veel in neemt, maakt hy dronken als wijn. Sy maken hem van *Caſſave* wel gerooſt op de plaate, dan gekneet door de vrouwen, en gegoten in vaten vol water: alwaar, na ontrent twee dagen door zijne eygene kracht, ſonder vuur, gelijk de nieuwe wijn doet, gewrocht en gekookt te hebben; men vervolgens hem met inſtorting door een teems laat loopen. En het zap datmen'er af-trekt twee andere dagen bewaart zijnde, word in ſijne volkomentheyt gevonden om gedronken te worden. Voorts, om deſe mengeling te doen koken, leghtmen in het vat twee ofte drie wortelen van *Pataten*, wel kleyn geraſpt. En het is waar dat deſe gewoonte die de Wilden waarnemen, van de *Caſſave* te bryſelen eer men haar in het vat werpt, ſoo walchelijk als mogelijk is: maar ook is het vaſt en ſeker, dat de drank die'er op deſe wijſe af word gemaakt, onvergelijkelijk beter is als den genen die anders gemaakt word.

Men maakt ook den *Oüicou* op eenen anderen ſtijl, ſonder wortelen van

Pataten. Die is na dat de *Caſſave* van de plaate is af-genomen, ſoo leght men haar ergens in de hutte, en men dekt haar met bladeren van *Manioc*, en eenige ſwaarwichtige ſteenen, om haar te doen verwarmen. Het gene gedaan word geduerende drie ofte vier dagen. Na dewelke men haar leght in verſcheyde ſtukken, diemen uytſpreyd op bladeren van *Bananie*-boomen, en dan bevochtight men haar lichjes met water, en men laat haar ongedekt. Als de *Caſſave* eenen nacht aldus gebleven heeft, word ſy geheel root: en dan is het dat ſy goed is om den *Oüicou* te maken, en dat ſy haar water doet koken ſonder wortelen van *Pataten.* Men noemt haar *verrotte Caſſave.*

Boven deſe twee dranken die aller-gemeenſt zijn aan de *Voor-eylanden*, maaktmen noch in verſcheyde plaatſen wel-luſtige wijnen. De Negeren, die Slaven op deſe Eylanden zijn, maken in-ſnijdingen in de Doornige-palmboomen, waar uyt druypt eene ſekere vochtigheyt den witten wijn gelijk, de welke ſy verſamelen in verſcheyde Calebaſſen die ſy hechten aan d'openingen van deſe Boomen, die'er yeder op elken dagh twee pinten af geven, en ſomtijds meer. D'aller-oudſte Schrijveren leeren ons dat onder d'Ooſterlingen de wijn van de Palmen geweldigh in gebruyk was, gelijk hy'er noch heden is: Men dient'er zich ook mede in eenige geweſten van Afrika, gelijk in *Monomotapa.*

Dat meer is, men maakt op de *Voor-eylanden*, met *Bananien*, eenen anderen drank, die ook elders word gevonden, en die eenige *Couſcou* noemen. Maar om dat deſe wijn, hoewel ſeer aangenaam en vol van kracht, groote winderigheden veroorſaakt, ſoo is hy weynigh in gebruyk.

Eyndelijk, men trekt op deſe Eylanden eenen uytſtekenden wijn van die dierbare rieten die de ſuyker geven. En dit is de drank die meeſt word geacht van alle diemen op de *Voor-eylanden* maakt. Men noemt hem *Wijn van Suykerrieten*: en daar is een byſonder geheym om hem te maken. Hy word meer gemaakt op *Sint Chriſtoffel* als elders ter oorſake van de menighte van Suykerrieten die'er geplant ſijn. Het zap van deſe Rieten word uytgedrukt in een molen, juyſt tot dit gebruyk op-gerecht. En dan reynight men het door het vuur, in groote ketelen. Hy kan lange in zijne goedheyt bewaart worden: en hy heeft eene ſoetigheyt en eene ſekere ſcherpigheyt, die hem by-na ſoude doen doorgaan voor Spaanſche wijn. Men maakt'er ook Brandewijn af, diemen noemt *Brandewijn van Suyker-rieten*, en die beter kan bewaart worden als den wijn van deſe ſelve Rieten gemaakt.

Daar is niet in de ſtoffe van deſe gewoonlijke maaltijden onſer *Voor-eylanderen* dat mach ſchijnen yets van het Wilde t'ontleenen, als miſſchien d'Echdiſſen. Maar is dit niet wel waard de Sprinkhanen en de Slekken die eenige

in dese quartieren eten? En wie weet niet dat in Spanje seer vele kleyne Esels gegeten worden? Na alles, laat men het leven van onse *Caraïbanen* vergelijken met dat van de *Canadineren*, die boven het schuym, waar van wy geseght hebben dat sy het eten, gemeenlijk leelijk en morsigh vet drinken, en kiesen het Beeren-vleesch voor alle andere spijsen: met dat van d'Inwoonderen van het Eyland van *Sterke-avontuure*, het een van de *Canarische*, die roet eten in overvloed: Met dat van de Tartaren, van de Persen, van de *Chinesen*, van de *Huancas*, Nacye van *Peru*, en van de Negeren van *Angola*, die gemeenlijk leven van vleesch van Paarden, van Kemelen, van Mulen, van Wolven, van Vosschen, van Eselen, van honden, en van het bloed deser Dieren in drank: Met dat van d'Ooster-Indianen, die het vleesch van den Vledermuys alsoo wellustigh achten als dat van den Perdrijs: Met dat van de *Bresilianen*, die haar voeden met Padden, met Rotten, en met Wormen. Of eyndelijk, met dat van de *Tapuyes*, en van eenige andere Barbaren, die hair eten, seer kleyn gesneden, en gemengt met Wilden honigh, en die hare spijsen overstrooyen met d'asschen van de gebrande lichamen haar'er Bloed-verwanten, en mengen het met meel; het gene alleenlijk een schrik is om te vertoonen: Datmen, segge ik, eene vergelijkinge make van alle dese schandelijke zaucen met die van de Caraïbaansche Nacye, en men sal bevinden, dat in haar gewoonlijk eten, sy niets Barbarisch heeft. Men moet even wel niet ontveynsen wat eenige van onse Françoyschen verhalē, dat sy de *Caraïbanen* somtijds luysen en *Chiken* hebben sien eten, na dat sy die hadden gevangen, gelijk men het seght van de *Mexikanen* en van de *Cumanischen*: Maar sy en doen het niet gewoonlijk, en dit is bysonder aan eenige van haar; hier by-gevoeght dat sy het niet en doen uyt eenigen smaak die sy in dit ongediert vinden: maar alleenlijk om hun te wreeken, en het selve quaad te doen, aan het gene haar quaad gedaan heeft.

De getuygenissen hier van kanmen sien in verscheyde Schrijvers.

Voorts, den af-keer die de *Caraïbanen* ten anderen tijde hadden om t'eten van Verkens-vleesch, van de Schild-padde, en van den *Lamantin*, om de kluchtige redenen die wy hebben by-gebracht, ging soo hoogh, dat soo yemant van d'onse haar daar van hadde doen eten door overval, en dat sy het daar na quamen te weten, sy wreekten'er haar voor seker af, het sy vroegh ofte laat. Getuyge het gene is gebeurt aan een aansienelijk persoon onder onse Fronçoyschen. Dese personasie besoek krijgende van den *Kasikus*, of Hooft-man van de Wilden van het Eyland daar hy was, onthaalde hem, uyt boerterije, met *Lamantin*, vermomt op de wijse van gekapt-vleesch, de *Kacikus* in sijn wantrouwen daar hy was van het gene hem gebeurde, bad den Edelman hem niet te bedriegen. En op de versekering die'er hem van gegeven wierd,

wierd, maakte hy geene ſwarigheyt van t'eten. De maaltijd geëyndight ſijnde, ontdekte onſen Edelman de liſtige part aan den *Kacikus*, en aan ſijn medegeſelſchap, om het vermaak van hare praat en van hare grijnſen te hebben. Maar ſy hadden vermogen genoegh op haar ſelven om haren ſpijt t'ontveynſen. En de *Kacikus* genoeghde zich al laggende te ſeggen. *Tis geen nood Compere, wy en ſullen'er niet af ſterven.* Eenigen tijd daar na, ging d'Edelman hem beſoeken. Hy ontfing hem op alle wijſen van beleeftheyt, en onthaalde hem grootelijkx. Maar hy hadde aan ſijn Volk laſt gegeven, in alle de zaucen vet van *Arouâges* te doen, waar van de voornaamſte Indianen altijd voor-raad by hun hebben. Na dat deſe ſchandelijke maaltijd was ge-eyndicht, de *Kacikus* vol van vreughden, vraaghde aan den Edelman en aan zijnen Troep, of ſy haar wel bevonden van zijn onthaal. Sy dat geweldigh prijſende, en hem daar voor bedankende, ſoo leerde hy haar zijne bedriegerije, waar van het grootſte gedeelte ſulk een herten leet hadden, en ſoo grooten op-walming en walging der mage daar af gevoelden, dat ſy'er geweldigh ſiek af waren. Maar d'Indiaan ſpottende met haar, ſeyde dat hy zijne wederwrake hadde.

De genen die zedert korteling hebben om-gegaan met de *Caraïbanen* van *Dominikus* en van *Martinikus*, ſeggen dat tegenwoordigh ſy geene ſwarigheyt maken in het eten van den *Lamantin,* van de Schild-padde, van het Verken, en ſelf van alle d'andere ſpijſen die onder ons in gebruyk zijn, en dat ſy laggen met de eenvoudigheyt die haar verplichtede om haar daar van t'onthouden, uyt vreeſe van mede-deelachtigh te worden aan de Natuure en de hoedanigheden deſer Dieren.

Sy hebben ook veel laten ſakken van die groote geſtrengheyt, die ſy over hare Vrouwen gebruykten, want ſy gaan niet meer als ſelden den viſch van hare mannen halen. En als ſy op de Viſſcherije zijn geweeſt, eten de vrouwe en de man te ſamen. Sy gaan ook meer na het *Karbet* om mede deelachtigh te weſen aan de maaltijd, en de openbare verheuging, als ſy niet deden al-vooren dat hare mannen den gemeenſamen ommegang met d'Uytheemſchen hadden gehad.

SEVENTIENDE HOOFT-STUK.

Van de Bêſcheden en de Verluſtigingen der Caraïbanen.

Plut. in het leven van dien Vorſt. Reyſe van des Hayes in de Levant.

ALexander de Groote achtede dat den arbeyd een ding waarlijk Koninklijk was. En men ſiet noch hede ten-dagen in het *Serrail* van *Andrinopoles* gereedſchappen daar *Amurat* hem mede diende om pijlen te maken, dien hy ſond aan de voornaamſte van zijne Poorte. De *Peruvianen* verdienen

nen ook op dit onderworpsel grooten lof. Want de Koningen van *Peru* hadden Wetten gemaakt, en bysondere Rechteren gestelt tegens de Doen-nieten en de Land-looperen; tot soo verre dat de kinderen van vijf jaren haar begaven tot eenigh werk, dat over een quam met haren ouderdom: En sy verspaarden self de blinden, de kreupelen, en de stommen niet; Haar besich houdende aan verscheyde dingen die men met de hand konde bewerken. Maar daar zijn Volkeren gevonden soo laf-hertigh dat sy de Ledigheyt voor een geweldigh schoon en aansienlijk ding hielden. En de Historye-schrijveren van d'Oost-Indiën, spreken ons van sekere logge en beestelijke Indianen van het Nieuw Spanjen en van *Bresil*, die den gantschen dagh leggen en ronken in hare Hutten, terwijl dat hare vrouwen haar wortelen gaan soeken om t'eten.

Koninklijke uyt-legging van Garcilasso. 5 Boek. 11. Hoofstuk. en 6. Boek. 35. Hoofstuk.

Herodotus 5. Boek.

De Laat in sijne Historie van Amerika.

Onse *Caraïbanen* hebben geene gelijkheyt met dese Doennieten. Want men siet haar arbeyden en vermaak scheppen in verscheyde soorten van oeffeningen. De voornaamste en die haar aller-gewoonlijkst zijn, die zijn de jacht en de visscherije, waar in sy een goed gedeelte van hunnen tijd door-brengen, maar bysonderlijk in de Visscherije. Men siet haar selden gaan uyt hare huyssen sonder boogh en sonder pijlen. En sy sijn geweldigh snedigh om'er haar mede te dienen, haar gewennende tot dese oeffening, gelijk de Turken van hare allerteederste jonkheyt. Het gene te wege brengt dat met'er tijd, sy haar soo schrander en soo versekert maken op het handelen van den Boogh, dat op hondert schreden sy in een oort van eenen Rijkxdaalder souden treffen, sonder immer te missen. En self al vluchtende weten sy behendigh op hare vyanden te lossen, gelijk ten anderen tijde de Parthen deden. Daar was noch veel meer oorsaak van verwondering in die slinksche Benjamiten, die op een hair konden slingeren, en die'er niet op misten.

In het Boek der Richteren Cap. 20.

Als de *Caraïbanen* uytgaan tot de jacht, of tot de visscherije, soo nemen sy hare vrouwen niet met haar, gelijk sekere *Bresilianen* doen, die haar altijd voor haar doen henen gaan, soo minnenydigh zijn die: Maar als sy yets gevangen hebben, laten sy het op de plaatse, en de vrouwen waren ten anderen tijde verplicht om het te gaan soeken en te huys te brengen, gelijk wy het alreede hebben aangewesen. Men seght dat de *Kanadineren* even soo doen.

Daar en is by de *Voor-eylanderen*, niet meer als by alle d'andere Westersche Indianen, geene onderscheydinge van hoedanigheyt tot de jacht: en d'oeffening daar af is alsoo vry aan den allerkleynsten onder haar, als aan den allergrootsten.

Gelijk in hare bysondere maaltijden, sy geenigh vleesch gebruyken, indien sy geene Vremdelingen aan hare tafel hebben, soo gaan sy ook gewoonlijk

niet als op de jacht van d'Echdiſſen. En indien ſy eenige andere jacht doen, dat is in boven-gewoonlijke gelegentheden, wanneer als ſy eenige van hare vrienden onder d'Europeanen willen onthalen: of wel als ſy haar gaan beſoeken, en dat ſy van haar eenige Koopmanſchap in verwiſſeling willen trekken.

Sy ſijn verwonderlijk ſcherpſinnigh om met den Angel te viſſchen, en den viſch met de pijle te ſchieten. En men ſoude hare geduldigheyt in deſe oeffening niet genoegh konnen verwonderen. Want ſy ſouden'er ſomtijds eenen gantſchen halven dagh aan blijven ſonder haar te vermoeyen. En als, wanneer ſy den viſch lang genoegh hebben aangelokt, ſy eyndelijk eenen grooten en machtigen komen te beſpeuren, die haar wel aanſtaat, en wel ter hand is, ſchieten ſy'er met de pijle op, even als de *Breſilianen.* En gelijk ſy uytermate goede ſwemmeren ſijn, ſoo werpen ſy terſtont haar ſelve ſonder ſchroom in het water na de pijle, om hare prooye aan te grijpen. Maar boven den Angel en de pijle waar mede ſy den viſch vangen, ſoo konnen ſy ook gelukkelijk duykelen by de rotſen, en hem halen uyt de holen daar hy verſcholen leyt: hier in de *Floridianen* gelijk, die niet verwachtende dat de viſch hem komt vertoonen, den ſelven gaan ſoeken tot in den grond van het water, en verſlaan hem aldaar met knodſe-ſlagen; Alſoo datmen haar ſiet op-komen houdende met d'eene hand het beeſt, en met d'andere de knodſe. Sulke groote ſwemmeren te weſen dat is een gemeen ding onder de Wilden; en men verſekert namentlijk van de *Breſilianen,* van de *Maldiveren,* van eenige *Peruvianen,* en van de Bewoonderen van d'Eylanden der Dieven, dat ſy voor twee-natuurige dat is Land-en Wateraardige mogen door gaan.

Siet boven al Iean de Lery 12. Hooft ſt. Ioſeph Acoſta 3. Boek, 15. Hooft-ſt. en Franc. Pirard. 1. Boek: 2. Hooft-ſtuk.

Dat ſoo d'andere uytvindingen tot de Viſſcherije aan onſe *Caraïbanen* komen t'ontbreken, hebben ſy toevlucht tot een ſeker hout het welke ſy ſtampen na dat ſy het aanſtukken geſneden hebben. Dan werpen ſy het in de poelen, of in de plaatſen daar de zee ſtille is. En dit is gelijk eene al-vermogende *Momie,* met dewelke ſy ſoo veel viſch vangen als ſy willen. Maar ſy zijn ſoo voorſichtigh dat ſy haar met deſe uyterſte konſt-greep niet dienen, als in den nood, om niet al te groot eene vernielinge te maken.

Na de Jacht en de Viſſcherije, begeven ſy haar aan verſcheyde geringe werken, gelijk om bedden van cottoen te maken, ſeer wel geweven, en die ſy *Amakken* noemen. De vrouwen ſpinnen het Cottoen op de knye, ende en gebruyken gewoonlijk noch kloſſen, noch haſpel. Maar daar ſijn'er op het *Martiniſche* die het gebruyk hier af van de Françoyſchen hebben geleert. Sy konnen ook volmaaktelijk wel twijnen: Maar in eenige Eylanden weven de mannen de bedden. Sy maken, boven dit, korven van bieſen en van kruyden, van verſcheyde verwen; ſtoelen van glad hout, die geheel uyt een ſtuk ſijn; kleyne

tafelen, die ſy *Matoutou* noemen, gevlochten van bladeren van *Latanie*-boomen; teemſen, *Hibichetten* genaamt; *Catolis*, dat ſekere manden zijn; verſcheyde ſoorten van vaat-werken, en bekers, bequaam om tot eten en drinken te dienen, die glad, beſchildert, en kluchtigh zijn met duyſent ſnakerijen en verlichtingen, aangenaam voor het geſicht. Sy maken ook eenige kleyne Cieraden, gelijk de gordelen, de hoeden, en de kroonen van vederen, waar mede ſy haar bepronken op hare dagen van Maaltijden en van hare openbare verheugingen. En de vrouwen maken voor haar halve leerſen, of halve kouſſen van cottoen. Maar boven al, ſy begeven haar ſorgvuldigh om hare wapenen te bewerken en glad te maken, dat is te ſeggen, hare boogen, hare pijlen, en hare knoppen of knodſen, die gemaakt worden van hart en glad hout, en die by de hechten of handgrepen ſeer keurlijk zijn verçiert met ingeleyd hout en beenderen van verſcheyde verwen.

Sy zijn niet minder ſorghvuldigh aan hare *Pirauges*, of Zee-ſchepen te werken, en aan alle haren toeſtel van vrede en van Oorlogh. Deſe maken ſy van eenen eenigen dikken boom, die ſy uyt hollen, ſchaven, en effenen, met eene verwonderlijke behendigheyt. De groote *Piraugen* zijn ſomtijds gehuyſt of op-geboecht gelijkmen ſpreekt, na het bovenſte rondom, boven al na achter met eenige by-gevoegde planken. Somtijds ſchilderen ſy'er haren *Maboya* op. Temets Wilden, of ſnakerijen. Deſe Sloepen voeren dikwils tot vijftigh mannen, met hare oorloghs-gereetſchappen. Eer dat ſy gemeenſaamheyt hadden met de Chriſtenen, die haar hebben verſchaft alle ſoorten van bijlen, en andere gereedſchappen van timmerwerk en ſchrijnwerking, hadden ſy duyſent moeyten om ten eynde van hare Scheepmaking te komen. Want ſy waren verplicht, gelijk de *Virginianen* en eenige andere Wilden, het vuur aan den voet der boomen te leggen, en haar een weynigh boven den voet t'omringen met natte moſſe, om het vuur d'opklimmingh te verhinderen: En alſoo ondermynden ſy den boom allenkxkens. Daar na, gebruykten ſy om het hout te ſnijden, ſekere harde ſteenen, geſcherpt aan het eynde, met de welke ſy hare *Piraugen* ſneden en uytholden. Maar dat was met eene lankheyt van tijd ſoo beſwaarlijk en ſoo moeyelijk, dat ſy heden ten dage erkennen de verplichting die ſy aan ons hebben om dat wy haar daar af hebben verloſt, en achten haar gelukkigh over de gemakkelijkheyt waar mede ſy tegenwoordigh hunne werken uytvoeren, door het middel der yſerwerken waar van ſy voorſien zijn. Aldus de *Peruvianen*, hielden voor ſulk een groot geluk deſe gereetſchappen die haar d'Europeanen hadden gebracht, dat het gebruyk van de knip-ſcheeren in *Peru* ingevoert zijnde, door middel van de Spanjaarden, daar een Indiaan van hoedanigheyt was, die daar van d'uytvinding niet genoegh kon-

De Lery 13. Hooft-ſtuk.

Garcilaſſo in ſijne Koninklijke uytlegging. 1. Boek 11. Hooft-ſt.

nende prijsen, seyde aan yemant onder haar, dat als de Spanjaarden niet anders hadden gedaan als haar te brengen scheer-messen, knip-scheeren, kammen, en spiegels, het konde voldoen om haar te verplichten dat sy mildelijk souden overgeven alle het goud en het silver dat sy hadden.

De *Caraïbanen* houden haar ook besich met het maken van aarde potten van alle soorten, die sy konnen bakken in ovens gelijk onse Potte-bakkeren. En met die selve aarde maken sy Platen of Tegelen, op dewelke sy de *Cassave* doen bakken.

De behendigheyt die sy hebben in alle dese kleyne oeffeningen, die wy daar beschreven hebben, getuyght genoegh dat sy gemakkelijk souden leeren verscheyde Ambachten van onse Meesteren soomen haar daar de kennisse af gaf. Sy scheppen boven al behagen in te handelen de gereedschappen van de Timmerlieden en van de Schrijnwerkeren: En sonder geleert te hebben hoemen sich daar mede moet dienen, konnen sy'er verscheyde werken mede maken, zedert dat ons volk haar wat te wege heeft geholpen. Waarom souden sy dan waarschijnlijk hier toe niet bequaam wesen, indien sy onderwesen en geoeffent wierden van goede Meesteren, en dat sy onder de selve hare leering deden.

Gelijk sy de verlustigingen en de vermakelijkheden geweldigh beminnen, soo soeken sy ook met lust en drift alles wat haar in goede luym kan houden, en de swaarmoedigheyt verjagen. Tot desen eynde, scheppen sy behagen in het voeden en aanfokken van een groot getal *Peroketten*, en kleyne *Perriken*, of *Arratten*, aan dewelke sy leeren spreken.

Om haar te verlustigen, maken sy ook verscheyde Musikale speeltuygen, indien men haar aldus mach noemen, waar op sy gelijk-luydende klanken stellen. Gelijk onder andere op sekere Trommelen, van eenen hollen boom gemaakt, waar op sy een vel spannen aan d'eene zijde, op de wijse van Rinkeltrommelen. Men mach by dit voorbeeld voegen eene maniere van Orgelen, die sy te samen stellen met Callebassen, waar op sy een snaar setten, gemaakt van den draad eenes Riets datmen *Pite* noemt. En dese snaar getoetst zijnde geeft een geluyt dat haar geweldigh aangenaam is. De geluyt-versameling van vele andere Wilden is niet meer waardigh als de hare, en niet minder armhertigh en strijdigh-klinkende aan het oor van de Françoyschen. Gewoonlijk ook, des morgens als sy op-staan, begeven sy haar om op de fleuyte te spelen. Sy hebben'er van onderscheydene soorten, alsoo glad als d'onsen: Eenigen gemaakt van de beenderen haar'er vyanden. En vele onder haar konnen'er op spelen met soo goede bevalligheyt alsmen zich van Wilden soude konnen inbeelden, hoe-wel sy daar in by de Françoyschen niet te passe komen. Terwijl

wijl ook dat ſy op de flueyte ſpelen, bereyden de vrouwen het ontbijt.

Sy brengen ook den tijd door met het ſingen van eenige Liederen die tamelijk aangename ſwieren hebben. En met deſe liederen in de mond, vermaken ſy haar ſomtijds eenen halven dagh, op kleyne ſtoeltjes geſeten, om haren viſch te ſien bakken. Sy leggen ook erweten of kleyne keyſelſteentjes, gelijk de *Virginianen*, in Calebaſſen, door het midden van dewelke ſy een ſtok ſteken, die haar tot handvat dient: en dan doen ſy haar klinken met haar te bewegen. Aldus is het dat de vrouwen in deſe geweſten de kinderen ſtillen en vermaken met ſpeeltuygen en klanken. Het grootſte gedeelte van de liederen der *Caraïbanen*, die geweldigh gemeen ſijn in haren mond, dat ſijn bloedige beſchimpingen van hare vyanden. D'andere ſijn op vogelen, op viſſchen, of op vrouwen, en allergemeenſt op eenige poetſerije. En daar ſijn'er vele die noch rijm noch reden hebben.

Dikwils ook onſe Voor-eylandiſche Wilden voegen den dans aan hare Muſyke: Maar dees dans is alſoo ſchoon en alſoo wel geregelt als hare Muſyke ſoetheyt en even-matigheyt heeft. Men ſiet een goed gedeelte der Barbariſche Volkeren haar tot deſe oeffening begeven met eene onmatige tocht, gelijk by voorbeeld de *Breſilianen*, die na het verhaal van *Jean de Lery*, nacht en dagh danſen. En wy hebben alreede geſeght dat'er vele ſijn die ſelf in danſerijen hare ingebeelde geluk-ſaligheyt van het ander leven doen beſtaan.

Maar de *Caraïbanen* gebruyken byſonderlijk het danſen op de maaltijden van hare Hoogh-dagen, in haar *Carbet* of openbaar huys. Deſe Gaſtmalen worden op deſe ſchikking gedaan. Eenige dagen voor deſe openbare verheuging, waarſchouwt'er de Hooft-man alle de huyſen af, op dat yder op den geſtelden dagh zich in het *Carbet* laat vinden. Ondertuſſchen maken de Vrouwen eene ſoorte van drank van gebakke *Caſſave*, en beter bereyd als den genen die ſy gewoonlijk gebruyken. En gelijk als ſy de dingen die in deſen drank gedaan worden vermeerderen, ſoo heeft hy ook meer kracht, en hy is bequaam om alſoo gemakkelijk dronken te maken als de wijn. De mannen van hare zijde gaan op de viſſcherije, of op d'Echdiſſe jacht. Want betreffende d'andere ſpijſen, wy hebben alreede geſeght dat ſy'er geene bereyden voor hare tafel, als ſy geene vremdelingen t'onthalen hebben. Ten genoemden dagh, mannen en vrouwen beſchilderen haar lichaam met verſcheyde verwen en gedaanten, en pronken haar met hare kroonen van vederen, met hare allerſchoonſte ketenen, en met hare allerſchoonſte oor-behangſelen, hals-ſnoeren, arm-ringen, en andere op tooyſelen. D'allergeeſtighſten wrijven haar lichaam met eene ſekere gomme. en blaſen en kleven daar op het dons van verſcheyde vogelen. Eyndelijk ſy ſtellen haar alle op haar trots gelaat, en bekrachtigen haar om

op desen Viertijd het allerbraafste te voorschijn te komen als mogelijk is. Uyt-gerust op dese wijse, en haar spiegelende in hare vederen, komen sy tot de versameling. De vrouwen brengen'er den drank en de gerechten die sy bereyd hebben, en sijn uytstêkend sorghvuldigh dat'er toch niet mochte ontbreken dat tot de vrolijkheyt mede-hulpigh soude mogen wesen. Onse *Caraïbanen* bestêden dien gantschen dagh, en het beste gedeelte van de nacht in goed çier te maken, in dansen, in kouten, en in laggen. En in dese ongebondentheyt, drinken sy veel meer als na gewoonte: Dat is te seggen in een woord, dat sy haar dronken maken: De vrouwen self doen het uyt kluchtigheyt. Als sy wijn en brandewijn konnen vinden om in dit feest te mengen, sparen sy haar ook niet meer, en maken haar hertje vrolijk. Soodanigh dat het gene wy hebben geseght van hare gewoonlijke matigheyt, in dese gelegentheden geene plaatse heeft, niet meer dan als sy haar bereyden om ten oorlogh op te trekken, of als sy'er af weder-keeren. Hoewel dat in den grond sy niet vervallen tot d'overdadigheyt van de *Bresilianen*, die in hare vrolijkheyt twee ofte drie dagen sonder op-houden drinken, en in hare dronkenschap, haar dompelen in alle soorten van ondeugden.

Hare dronkenschappen en hare ontuchtigheden sijn gemeen: want sy begeven'er haar toe. 1. Om hare oorloghs-beraadslagingen te houden. 2. Als sy van hare uyt-tochten weder keeren, het sy dat sy'er wel in hebben geslaacht, of niet. 3. Om de geboorte van hare eerste manlijke kinderen. 4. Alsmen hare kinderen de hairen af-snijd. 5. Als sy oud genoegh sijn om ten oorlogh te gaan. 6. Om een tuyn te slechten na haren stijl, dat is te seggen, om bosschen af te hakken, d'aarde t'ontdekken en t'ontblooten, en haar te bereyden tot een tuyn. 7. Als sy een nieuw schip na Zee slepen. 8. En als sy zijn genesen geweest van eenige siekte. Sy noemen dese versamelingen *Ouicou*, en zedert sy met de Françoyschen hebben verkeert *Vin* [of *Wijn.*]

Maar ook hier en tegens, (sulke vremde en met haar self-strijdige luymen hebben zy,) zijn sy groote Vasteren. En 1. vasten sy als sy in hare jongelingsschap treden. 2. Alsmen haar Hooft-mannen maakt. 3. Op de dood van hare Vaderen, of van hare Moederen. 4. Op de dood van den Man, of van de Vrouwe. 5. Als sy eenen *Arouâges* hebben gedood: een Vasten dat haar voor groote eere word gerekent.

ACHTTIENDE HOOFT-STUK.

Van het Onthaal dat de Caraïbanen doen aan die haar gaan besoeken.

HIer is het dat onse *Caraïbanen,* als Wilden, zege-pralen in de Borgerlijke plichten. Want sy ontfangen met alle soorten van beleeftheyt, en van betuygingen van genegentheden, d'Uytheemschen die op hare Eylanden aan komen om haar besoek te doen.

Sy hebben Schild-wachten op den Oever van de Zee, in het meeste gedeelte van d'Eylanden die sy alleenigh besitten. Dese Schild-wachten sijn geplaatst op bergen, of op heuvelen die verre in Zee ontdekken, en sy sijn soodanigh gelegen, dat sy haar uytsicht hebben daar goede Anker-gronden voor de Schepen zijn, en eene gemakkelijke aankomste voor de menschen. Soo vaardigh als dit Volk een Schip of een Sloep ontdekken die tot haarwaarts komt, waarschouwen sy de sulke onder haar die haar allernaast zijn. En in minder als niet, siet gy te voorschijn komen verscheyde kleyne *Canoas* of Schuytjes, in yeder van de welken ten meesten niet meer zijn als drie mannen, dat af-gesanten sijn om te komen bekennen wie gy zijt, en die u van verre toeroepen, dat gy haar behulpsaam soudet wesen om u te openbaren. Want sy vertrouwen haar niet op vlagge-teykenen, om dat sy'er dikwils in bedrogen zijn geweest: en sy onderscheyden door de stemme of men François, Spanjaart, Engels-man, of Hollander is. Boven al seght men dat sy d'Engelschen uytkennen. Men versekert dat de *Bresilianen* en de *Peruvianen* soo scherp van reuk sijn, dat by de snof sy een Fransman met een Spanjaard sullen onderscheyden.

Als de *Caraïbanen* niet wel versekert sijn wie datmen is, en datmen by haar beland met gewapender hand, en schijn-vaardigh om haar quaad te doen, stellen sy haar in verwering, besetten d'allernaauwste toegangen van haar land, leggen hinderlagen in de bosschen, en sonder dat sy bespeurt worden, volgen met het ooge hare vyanden, haar vertrekkende langs af-gesonderde wegen, tot dat sy haar voordeel hebben gevonden, en dat sy alle hare krachten hebben vereenight. En alsdan lossen sy een hagelbuy van pijlen op dese vyanden. Daar na omringen sy haar, worden hands-gemeen, en verpletten hun met hare Knodsen. Sy maken op eenige van d'Eylanden een lichaam uyt, dat somtijds is van vijftien hondert mannen, en meer, na dat het schijnt; want men kan haar getal niet sekerlijk weten; aangesien sy self, niet konnende tellen, daar af de kennisse niet hebben. Indien sy bevinden van hare vyanden beset

beſet te weſen, verſchuylen ſy haar lichtelijk, en laten haar af-ſakken by ſcherpe haaghboſſen, beſet met doornen die uytmuntend ſtêkeligh zijn, daar behendighlijk onder heen glijdende: of anders ſy klauwteren op rotſen aan alle andere ontoegankelijk; of ſoo ſy de Zee nabuerigh zijn, werpen ſy'er haar in, en duykelen: dan komen ſy weder voor den dagh op hondert, ja op tweehondert ſchreden verre van de plaatſe daar gy het geſicht op hebt. En voorts, ſy verbinden haar weder te ſamen op de wijk-plaatſen die haar bekent ſijn, en komen van nieuws tot het werk, alſmen'er minſt op denkt, en alſmen gelooft haar in verwarring geſlagen te hebben.

Maar als ſy erkennen dat de genen die aan komen hare vrienden zijn, die haar komen beſoeken, gelijk ſoo dat Françoyſchen of Hollanderen mogen weſen, na dat ſy haar hebben toegeroepen dat ſy ſeer welkom ſijn, ſoo komen ſy een gedeelte voor uyt haar te gemoete ſwemmen, klimmen in haar Schip, en als het na-by land komt, bieden ſy haar aan om hun op de ſchouderen aan den Oever te dragen, om van het begin af hare genegentheyt te betoonen. Ondertuſſchen, de Hooft-man ſelf, of zijn Plaats-houder, verwacht u op het ſtrand. En als gy den voet op het land ſet, ontfangt hy u in den naam van het gantſch Eyland, en doet u eene begroetinge op uwe aankomſte. Gy word terſtont met goed geſelſchap geleyd na het *Carbet*, dat het Stads-huys is, alwaar d'Inwoonderen van het Eyland, elk na den ouderdom, en de kunne van hare nieuwe gaſten, de welkomſt komen doen. Den oude onthaalt en troetelt den ouden: de Jong-man en de Jonge-dochter doen even ſoo met hares gelijken; en in het aangeſicht van den gantſchen hoop kan men klaarlijk leſen de voldoening die ſy hebben van u te ſien.

Maar het eerſte geſprek dat ſy met u voeren, tot u toe tredende, is uwen naam te vragen, en dan ſeggen ſy u den haren. En tot betuyging van groote genegentheyt, en onverbreekelijke vriendſchap, noemen ſy haar ſelf met den naam van hare gaſten. Maar ſy willen tot de volmaking van de Plechtigheyt, dat den genen die ſy ontfangen hem ook met haren naam voorſiet. Aldus maken ſy eene verwiſſeling van namen; en ſy ſijn ſoo kloek van geheugenis, in het onthouden van de namen haar'er vrienden en Comperen, dat ten eynde van tien jaren ſy daar noch aan ſouden gedenken ſonder eenige miſnaming, en ſullen eenige omſtandigheyt verhalen van dat aanmerkelijkſt is omgegaan in hare laatſte by-eenkomſte. Als men haar yets heeft geſchonken, dan ſullen ſy niet miſſen dat weder in gedachten te brengen om hare erkenteniſſe te betuygen. En ſoo het ding noch in weſen is, dan ſullen ſy het toonen aan die het haar te voren hadde gegeven.

Na alle deſe plicht-plegingen der Wilden, die ſy u op uwe aankomſte hebben

ben gedaan, bieden ſy u aan hangende bedden, die geweldigh ſuyver en wit ſijn, en die ſy bewaren voor diergelijke gelegentheden. Sy bidden u daar in te ruſten, en vervolgens brengen ſy u vruchten; en terwijl dat d'eenige tot de maaltijd voorſien, houden d'andere haar by u, om u t'onderhouden, altijd waarnemende d'over-eenkomſt van den ouderdom en van de kunne.

Dit onthaal ſal, ſonder twijffel, wel redelijker gevonden worden als dat van de *Caraïbanen* der Zuyderlijke Vaſte-kuſt, die hare gaſten op eene geweldigh kluchtige wijſe onthalen, over-eenkomende met dat by de *Canadineren* in ſwang gaat. Want de *Cacikes* van de *Caraïbanen*, geleyd den genen die hem komt beſoeken, in het openbaar huys, ſonder eenighſins te ſpreken; dan biedmen hem een ſtoel en Tabak aan, en men laat hem aldus eenigen tijd ſonder een woord te ſeggen, tot dat hy wat geruſt, en ſelf geëyndight heeft van ſijnen Tabak te ſuygen. Dan nadert de *Cacikes*, en vraaght hem of hy gekomen is? D'ander antwoordende, dat ja, ſoo gaat hy by hem ſitten, en onderhoud hem. Daar na komen die van het gemeen, hem op de ſelve wijſe vragende, of hy gekomen is? En hem t'eten aangeboden hebbende, onderhouden ſy ook elkander geweldigh vermakelijk. Nu het is wel waar dat onſe Eylandiſche *Caraïbanen*, in de ontfangenis van hare gaſten het ſelve waar nemen als de *Caraïbanen* van de Vaſte-kuſt, wanneer de beſoekeren van hare Nacye zijn, doch vremdelingen van hare Eylanden: Maar als ſy Françoyſchen, en andere Europeanen ontfangen, die het ſtilſwijgen ſoo lange niet kunnen bewaren, dan ſpreken ſy tot haar, en onderhouden haar van ſtonden aan, gelijk wy geſeght hebben, haar ſchikkende na de ſinlijkheden van d'andere, en doen, om hun te behagen, tegen de regelen van hare eygene plechtigheden.

Maar het gaſtmaal dat ſy willen houden is voortaan bereyd; laat ons dan ſien hoe dat ſy haar daar in beſtieren. Sy geven aan yeder ſijne kleyne tafel, en zijne gerechten alleen, gelijk de *Chineſen*. Eenige brengen gebakkene Echdiſſen; d'andere geſnerkte Krabben; eenige moes-kruyden; en andere vruchten, en ſoo voorts. Geduerende de maaltijd, onderhouden ſy u en dienen u met eene verwonderlijke ſorghvuldigheyt. Men ſoude haar geen grooter vermaak konnen aandoen als wel te eten en te drinken, en ſy houden niet op u daar ſeer minlijk toe te prangen, met u wel te drinken te ſchenken, en acht te nemen of yedere tafel wel voorſien is. Men moet als men drinkt niet in de kroes laten, indien men haar niet miſnoegen wil. Dat ſoo gy alle de *Caſſave* die ſy u gegeven hebben niet kunt op eten, moet gy het overſchot by u ſtêken, en mede dragen; anders ſoud gy haar qualijk verplichten. Aldus de Turken, wanneer ſy haar bevinden aan de tafel van hare vrienden, ſijn gewoon hare ſnuytdoecken, en ſomtijds de mouwen van hare rokken te vullen, met brokken

Trigaut 1. Boek, 7. Hooftſtuk.

Busbekius 4. Boek.

Reyse van Rubrikius in Tartarie.

van spijse en van brood, die sy tot haarwaarts brengen. En onder de groote Tartaren, als een genoode niet mach opschaffen alle de spijsen die hem aangeboden sijn geweest, dan moet hy het overschot aan sijnen knecht geven, om voor hem te bewaren, of anders self mede dragen in sijne maale, waar in hy ook de beenderen sluyt, als hy den tijd niet heeft gehad om haar wel af te kluyven, om haar daar na schoon te maken op sijn gemak. Maar by de *Chinesen*, als de genoodighde na huys toe gaat, dragen de knechten van den Noodiger met hem de gerechten die hem op de tafel sijn overgeschoten.

Na de maaltijd, geleyden de *Caraïbanen* u uyt wandelen in hare bysondere huysen, en in hare tuynen, toonen u hare wapenen, hare sinlijkheden, en hare snuysterijen, en geven u geschenken van vruchten, of van eenige kleyne werken op hare wijse gemaakt.

Dat soo men lust heeft om eenigen tijd met haar te verblijven, rekenen sy het voor gunste en sijn'er door verrukt, en nimmer houden sy op van u een goed gelaat te toonen, noch verminderen haar goed onthaal. Maar soo men wil vertrekken, betuygen sy droefheyt over u scheyden, en vragen of gy qualijk zijt onthaalt geweest, om soo ras wegh te gaan. Met dit droevigh aangesicht geleyden sy u in groote troepen tot aan den oever van de Zee, en self brengen u inde Sloepe soo gy het wilt lijden. En in dit vaarwel ontfangt gy noch van hare handen geschenken van Vruchten, die sy u geweldigh dringen aan te vaarden, seggende aan die het willen weygeren, *Compere, soo gy haar niet van nooden hebt voor u selve, gy sult haar aan uwe Bootsgesellen geven.* Sy noemen aldus alle de knechten en huysgenoten van hem tot wie sy spreken.

Dit woord van *Bootsgesel*, is ook gemeen onder de Françoysche Bewoonderen der Eylanden, om een Medegesel te beteykenen. En wanneer twee bewoonderen eene wooning hebben gekocht, of eenigen grond ontboomt, dan seghtmen dat sy *Gebootsgeselt* sijn. Men seght dat de *Bresilianen* en de *Canadineren* ook eenige geschenken in diergelijke ontmoetingen doen. En *Tacitus* verhaalt ons, dat d'oude Duytschen, d'Uytheemschen die haar quamen besoeken door hare mildadigheden met hare land-eygene vruchten onthaalden; Maar dat sy ook over en weder yets van hunne zijde versochten: In dese gelegentheyt toonen de *Caraïbanen* haar edelmoediger; want sy geven sonder yets weder af te vragen.

In het Boek van de Zede der Oude Duytschen.

Maar dit soude eene onbehoorlijke onbeleeftheyt wesen dese goede lieden te gaan besoeken, en van hare milde hand t'ontfangen, sonder haar ook met yets te beschenken. Daarom is het dat de vremden die haar gaan besien, altijd eenige granen van glas-coraal of van Cristal by haar hebben, of eenige vischhaken, naalden, spellen, of kleyne messen, en andere kleyne snuysteringen.

En

En op het eynde van de maaltijd, leggen ſy op de kleyne tafel, waar aan ſy gegeten hebben, eenige van deſe dingen. Die het gaſtmaal hebben bereyd, houden haar hondertmalen vergolden, en betoonen'er een groote Voldoening voor, en eene onvergelijkelijke erkenteniſſe.

Tot hier toe hebben wy vertoont de goede ontfangeniſſe en het aangenaam onthaal, dat de *Caraïbanen* ten anderen tijde aan eenige van hare vrienden, of Comperen, (gelijk ſy ſpreken) hebben gedaan, het ſy dat die haar quamen beſoeken uyt de Françoyſche of uyt de Hollantſche Nacye. Maar ſy gebruyken andere Plechtigheden in den ontfang der Vremdelingen van hare eygene Land-aart, of van hare Bontgenoten, die in hare Eylanden aankomen. Daar is in yeder *Carbet* een Wilde die den laſt heeft van de Reyſeren te ontfangen, en die *Nioüakaiti* is genaamt. Soo ſy van het gemeen zijn, bieden ſy haar ſtoelen aan, en van het gene haar bequaam is om t'eten, en boven al eene *Caſſave* dubbeld toegevouwen, dat beteykent dat ſy ſullen eten wat ſy konnen, maar dat ſy het overſchot laten blijven.

Indien de genen die haar komen beſoeken, of die by gelegentheyt doorreyſen, haar aanmerkelijker zijn, gelijk Bloed-verwanten, of Hooft-mannen, kemmen zy hun de hairen ſoo in het in-komen, als in het uyt-gaan; ſy hangen bedden, en noodigen haar om te ruſten, haar ſeggende, *En Bouëkra*, ſiet daar uw bedde, Sy bieden haar ook aan *Matoutou*, dat kleyne tafelen zijn gevlochten van bieſen, of van Palm-of *Latanie* bladeren, gelijk wy alreede hebben geſeght, op dewelke dat ſy ſtellen ſpijſen en *Caſſaven* niet in twee gevouwen, maar uyt-geſpreyd. De vrouwen ſtellen het aan hare voeten: maar de mannen haar over-eynde vertoonende, bewijſen de behoorlijkheden, en toonen het gene is gebracht geweeſt, ſeggende, *En Terebali*, ſiet daar uw eten. Daar na brengen de vrouwen Calebaſſen vol van *Oüicou*, en doen haar daar van drinken. En dan de ſelve geſtelt hebbende voor haar neder op d'aarde, ſoo bewijſt de man die achter haar is, noch de behoorlijkheyt van ſijne plichten, ſeggende, *En bátoni*, ſiet daar uw drank. En d'ander antwoord op deſe plichtplegingen *Tao* dat is te ſeggen, *Wel*, of *Grooten dank*. D'ongevouwe *Caſſave* wil ſeggen, eet u ſat, en neemt het overſchot mede. Waar in ſy niet ontbreken. Als ſy wel gegeten hebben ſonder van yemant geſtoort geweeſt te ſijn, komt yeder haar begroeten d'een voor d'ander na, haar ſeggende *Halea-tibou* dat is te ſeggen weeſt welkom. Maar de vrouwen mengen haar niet veel in deſe Plechtigheyt. Wat haar belangt, als ſy gaan willen, gaan ſy vaart-wel ſeggen aan alle in het byſonder: Het gene ſy uyt-drukken door het woord van *Huichan*, in hare tale.

NEGENTIENDE HOOFT-STUK.

Van het gene onder de Caraïbanen plaatse van Burger-recht houd.

DAar zijn in yeder Eyland der *Voor-eylanden* die by de *Caraïbanen* bewoont worden verscheyde soorten van Hooft-mannen. 1. Hooft-man van een *Carbet* of van een Dorp, die sy *Tiouboutouli hauthe* noemen. Dit is als yemant een talrijk Huys-gesin heeft, en dat hy sich met het selve van d'andere af-scheyd, en hutten bouwt om het te huys-vesten, en een *Carbet* daar het somtijds geheel by elkander te samen komt om sich te verheugen, of anders om te handelen van saken die hare Algemeenheyt aangaan. Hy is dan ter oorsake van dat genaamt Hooft-man des Huysgesins, of der huysen. 2. Hooft-man van de *Pirauge*, dat is te seggen, of de gene aan wie de schuyt toebehoort, of die'er op gebied als men ten Oorlogh trekt, en sy worden genaamt *Tiouboutouli Canáoa*. 3. Onder die ydere schuyt in het bysonder bestieren hebben sy noch een Admiraal of een Generaal van de Zee, die over de gantsche Vloote het gebied voert. Sy noemen hem *Nhaleké*. Eyndelijk, sy hebben de groote Hooft-man, die sy *Ouboutou* noemen, en in het meervoudigh *Ouboutounum*. Dat is de selve die de Spanjaarden *Cacikes* noemen, gelijk eenige andere Indianen, en ook somtijds onse Wilden door navolging. Hy is sijn gantsch leven, van dat hy tot dit ampt gekoren is, de Generaal van hare Legeren, en men bewijst hem altijd groote eere. Hy roept de by-eenkomsten in het *Carbet* te samen, het sy tot d'openbare Vreughde-feesten, het sy tot d'overleggingen van den Oorlogh. En hy is altijd vergeselschapt met zijn gantsch huys, en andere lieden die hem eere willen bewijsen. Die het meeste gevolgh hebben zijn de meest aansienlijkste. Soo yemant hem niet toedraaght d'eerbiedigheyt die hy hem schuldigh is, soo heeft hy recht om de hand over die op te heffen, en hem te slaan. Daar en zijn'er niet meer als twee ten hooghsten in een Eyland, gelijk op *Dominikus*. Gewoonlijk zijn sy ook Admiralen als de Vloote voort-trekt. Of anders is het eenigh Jongman die na dit Bevelhebberschap dingt, en die hem wil doen uyt-munten in dese gelegentheyt.

Men komt tot dit Bevel door verkiesing. En men mach niet verkoren worden voor datmen heeft gedood verscheyde *Arouages*, of ten minsten een Opperhooft. De Sonen volgen niet meer als andere in het ampt van hare Vaderen, soo sy'er niet waardigh toe zijn. Als de groote Hooft-man spreekt, swijght

ſwijght yeder ſtille. En als hy in het *Carbet* gaat, vertrekt yeder om hem plaats te maken. Hy heeft ook altijd het eerſte en het beſte deel aan het Gaſt-maal. De Plaatshouder van deſen Hooft-man word op zijn Wildens genaamt *Ouboutou maliarici*, dat is eygentlijk te ſeggen het ſpoor van den Hooft-man, of het gene na hem verſchijnt.

Geene van deſe Hooft-mannen gebied over de geheele Nacye, noch heeft Heerſchappye over d'andere Hooft-mannen. Maar als de *Caraïbanen* ten oorlogh gaan, verkieſen ſy uyt alle Hooft-mannen, een Generaal van het Leger, die den eerſten aanval doet: En den tocht gedaan zijnde, heeft hy geen geſagh als in ſijn Eyland. Het is wel waar, dat als hy zijne onderwinding kloekmoedigh heeft uytgevoert, hy altijd geweldigh aanmerkelijk is op alle d'Eylanden. Maar ten anderen tijde, eer dat de handel die de *Caraïbanen* met d'Uytheemſchen hebben, het grootſte gedeelte van hare oude Burger-rechten hadde ontſtelt, ſoo waren daar vele verborgentheden, en groote voorwaarden om deſen trap van eer te bereyken.

Het moeſt eerſtelijk zijn dat die men tot deſe Waardigheyt verhief, verſcheyde tochten ten Oorlogh hadde gedaan, en dat met de kenniſſe van het gantſch Eyland, waar van hy Hooft-man moeſte gekoren worden, hy hem daar moedighlijk en dapper in hadde gedragen. Na dit was het hem noodſakelijk ſoo geſwint en ſoo licht ter loop te weſen, dat hy in deſe oeffening te boven ſtreefde alle de mede-dingeren die haar neffens hem aanboden. In de derde plaatſe, de Staander na het Generaalſchap van het Eyland, moeſte het voordeel van ſwemmen en van duykelen wegh dragen op alle d'andere die'er mede na haakten. Voor de vierde voorwaarde, moeſt hy eenen laſt dragen van ſoodanigh eene ſwaarwichtigheyt, dat alle die met hem verſochten daar van het gewicht niet konden torſen. Eyndelijk, was hy verplicht om groote proeven van zijne ſtandvaſtigheyt te geven. Want men verſcheurde hem wreedelijk de ſchouderen en de borſten met een tand van eenen *Agouty*. Selfs zijne grootſte vrienden maakten hem ſeer vinnige en diepe inſnijdingen in verſcheyde plaatſen van ſijn lichaam. En d'ellendige die dit ampt wilde verwerven moeſt dit alles uytharden, ſonder het minſte teyken van gevoeligheyt en van ſmerte te betoonen. In het tegendeel, hy moeſt een vergenoeght en laggent aangeſicht laten ſien, gelijk of hy hadde geweeſt d'allervoldaanſte en d'allerblijdſte van de werelt. Men ſal ſich ſoo niet verbaſen dat deſe Barbaren ſulk een wreed onthaal leden, om eenige waardigheyt te verkrijgen, wanneer men ſich ſal voor-oogen ſtellen dat de Turken haar ſomtijds niet minder wreed tegens haar ſelven betoonen, door eene enkele blijgeeſtigheyt, en gelijk om haar alleen te verluſtigen. Getuygen het gene Busbekius ons verhaalt

in het vierde Boek van ſijne Geſantſchappen; het welk in deſe plaatſe te lang ſoude weſen om na te vertellen.

Om tot de *Voor-eylanderen* weder te komen, deſe oude Plechtigheyt die ſy waar namen in de verkieſing van hare Overſten, ſal ſonder twijffel, gelijk ſy in der daad is, vreemt en wildaardigh ſchijnen. Maar daar word onder andere Nacyen ſoo yets diergelijkx gevonden. Want in het Koninkrijk van *Chili*, verkieſtmen voor Opper-Hooft-man, de gene die eenen grooten boom de langſte tijd op zijne ſchouderen kan dragen. In het land van *Wiapoco*, na de groote Riviere der *Amaſonen*, om Hooft-man te weſen, moet men'er uytſtaan ſonder ſchreeuwen, ſonder grijnſen, en ſonder te waggelen negen ſlagen met eene roede van yeder Hooft-man, op drie verſcheyde malen. Maar dit is niet alles. Hy moet noch lijden op een Cottoen-bedde te leggen, boven een vuur van groene bladeren, dat niet uytwalmt als dikke rook en ſmook, dewelke om hoogh klimmende, geweldigh ongemakkelijk valt, gelijk men dat kan denken, aan den ellendigen, die ſoo ſot is dat hy'er hem aan ten beſten geeft. En hy is verplicht om daar te blijven, tot dat hy is beſweken en half dood. Dit is eene verwonderlijke luſt te hebben om Hooft-man te weſen. Self ten anderen tijde vorderde men onder de Perſianen, aan die in de Broederſchap van de Son wilden toegelaten worden, tachtich derhande quellingen af als proeven van hare ſtantvaſtigheyt. De *Breſilianen*, ſonder daar ſoo vele noten op te ſtellen, verkieſen voor haren Generaal die de hooghſte waardye heeft, en de meeſte vyanden heeft gedood. En ook tegenwoordigh, in eenige van de *Voor-eylanden*, laggen de *Caraïbanen* ſelfs met hare oude plechtigheden, in de verkieſing van haren Hooft-man. En om dat ſy hebben beſpeurt dat hare gebueren deſe wijſen van doen voor beſpottelijk houden, ſoo genoegen ſy haar tot Opperhooft te verkieſen den genen die hem ſtrijdbaar in d'Oorlogen heeft gedragen, tegens hare vyanden, en den roem van dapper en moedigh heeft verworven.

Vincent le Blanc, 3. Boek, 7. Hooft-ſtuk. Reyſe van Moquet. 2. Boek.

De Lery 14. Hooft-ſtuk.

Van dat de *Cacikus* in het ampt aangenomen is, ſiet hy hem uytnemende ge-ëert van allen. Men verſchijnt voor hem niet als met eene groote eerbiedigheyt. En nimmer ſpreekt yemant indien hy hem niet vraaght ofte gebied. Indien het aan yemant gebeurt dat hy zijne tonge niet kan in-binden, dan hoort men d'andere ter ſelver ſtont tot hem roepen *Cala Bocca*, dat ſy van de Spanjaarden hebben geleert. Maar dit is niet genoegh dat ſy ſwijgen in de tegenwoordigheyt van haren Overſten. Sy zijn alle geweldigh aandaghtigh tot zijn geſprek, hem aanſiende als hy ſpreekt, en om te betuygen dat ſy toeſtaan het gene hy ſeght, zijn ſy gewoon een grimlachje te doen, vergeſelſchapt met een ſeker *Hun-hun*.

Deſe

Dese teykenen van Eer-bewijs hebben niets wildaardigh altoos,en dat door de geheele Alheyt by-na niet ontfangbaar soude wesen. Maar de *Maldiveren* hebben eene wijse van t'eeren die wel bysonder is: Want gelijk sy voor eene verachtelijke daad houden achter yemant om te gaan, soo om hem te betuygen dat haar grootelijk aan hem gelegen is, nemen sy haren gank voor by hem henen, en buygen haar lichaam, seggende in het voor by-gaan, *Het moet u niet mishagen.* *D'Yngas*, volkeren des Rijkx van *Peru*, om te betuygen d'eerbiedigheyt die sy aan haren God droegen, gingen achterwaarts in den Tempel, en soo weder uyt den selven; Geheel in het tegendeelige van dat wy in onse besoeken en gewoonlijke Burger-plichten gebruyken. De Turken achten de slinker hand d'eerbaarste onder de Krijschlieden: de *Javanen* gelooven datmen sich selven niet meer kan onderwerpen noch verachtelijker maken als met het hooft te dekken; Dat niet qualijk over een komt met het seggen van den Heyligen Paulus als hy spreekt van den mensch die bid, of die profetiseert met gedekten hoofde. De *Japoneseren* houden het voor eene groote onbeleeftheyt over eynde t'ontfangen diemen wil eeren. Sy gaan sitten en trekken hare schoenen uyt als sy yemant eere willen bewijsen. In het Koninkrijk van *Gago* in Afrika spreken alle d'Onderdanen op de knyen voor den Konink, en in hare handen hebben sy eenen Kelk vol zand, dat sy op haar hooft werpen. De Negeren van het land van *Angola* dekken haar alsoo met aarde als sy haren Prins ontmoeten, gelijk om te betuygen dat sy voor hem niet zijn als stof en asschen. De *Maroniten* van den Bergh *Liban*, haren Patriarch in het aangesicht gemoetende, knielen aan sijne voeten om die te kussen. Maar hy haar terstont opheffende bied haar de hand aan: dewelke sy in twee handen vatten, en haar gekust hebbende, brengen haar op hun hooft. Maar die van de Straat van *Zunda* hebben eene gewoonte die t'eenemaal vreemd is. Dat is om eere aan hare Oversten te bewijsen, soo nemen sy in de handen der selven slinker voet, en wrijven haar sachtelijk het been, van de voet af tot aan de knye: En vervolgens, soo wrijven sy haar ook het aangesicht tot boven het hooft. Oordeelt of die handeling in dese gewesten seer eerbiedigh soude geacht worden. Dit alles betoont dat de wereltsche eere, wat sy ook mach sijn, buyten de deught, in den grond niet bestaat, als in de waan en in de gewoonte, die verschillen, en die wel dikwijls tegen elkander aanstooten, na de verscheydentheyt en de tegenstrijdigheyt van de luymen der Nacyen.

Siet Picard, Linschoten, Garcilasso, des Hayes en andere.

1. Cor. 11.

Om tot den Hooft-man van onse *Caraibanen* weder te komen, sijn ampt is de raats-besluyten te nemen tot den tijd van den Oorlogh, daar van de toebereydingen te schikken, en te gaan voor in de spitse van zijne wapen-gesellen. Hy is het ook die de versamelingen van sijn Eyland te samen roept, en die

die gebied de herstellingen van het *Carbet*, dat het huys is daarmen vergadert om de Raats-besluyten te nemen op alle de saken die het gemeen betreffen. Eyndelijk, hy is het die by gelegentheden antwoord in den naam van het gantsch Eyland, en die de dagen van verheuging en van vrolijkheyt voorschrijft, waar van wy alreede hebben gesproken.

Het Recht, by de *Caraïbanen*, word niet geoeffent door de Hooft-man, noch door geenig Ampt-bedienaar: Maar eveneens als by de *Toupinambous*, de gene onder haar die hem beledight houd, trekt van zijne tegen-partye soodanigh eene voldoening als hem goed dunkt, na de tocht hem die voorstelt, en zijne kracht hem toelaat. Die de gemeene sake handhaven moeyen haar niet met het nasoeken van de misdaden. Dat soo yemant onder haar een ongelijk of eene belêdiging lijd, sonder hem daar van te wreeken, is hy van alle d'anderen veracht, en gehouden voor eenen laf-hertigen, en eenen man sonder eere. Maar, gelijk wy elders hebben geseght, hare verdeeltheden en hare twistingen zijn seer ongemeen.

Een Broeder wreekt zijnen Broeder en zijne Suster, een Man zijne Vrouwe, een Vader zijne kinderen, de kinderen haren Vader. Aldus gedood zijnde, zijn sy wel gedood, dewijl dat dit is geweest om reden van gelijk te nemen. Om dit te voor-komen, soo een Wilde van eenigh Eyland eenen anderen Wilden heeft gedood, uyt vreese van in wraake weder gedood te worden door de bloed-vrienden van den dooden, soo verberght hy hem in een ander Eyland, en stelt'er sich ter neder. Die sy gelooven Tovenaren te wesen maken het niet lang onder haar, al-hoe-wel'er dikwils meer inbeelding als waarheyt aan is.

Indien de *Caraïbanen* achterdocht hebben op yemant dat hy haar yets ontstolen heeft, trachten sy hem te betrappē, en hem sneden op de schouderen te maken, of met messen of met tanden van eenen *Agouty*, tot teyken van zijne misdaad, en van hare wrake. Dese tanden van *Agouty* doen in verscheyde gelegentheden by de *Caraïbanen* het werk van onse scheirmessen. En in der daad sy zijn weynigh minder scherp en snijdende. Aldus d'oude *Peruvianen* en de *Canarianen* d'uytvinding van onse yserwerkē noch niet hebbende, dienden haar met sekere vuursteenen, gelijk als met scheirmessen, vlymen, en knipscheiren.

De Man verdraaght niet dat zijne Vrouwe onstraffelijk de huwlijkx belofte soude schenden: maar hy self doet'er recht over, gelijk wy het by sonderlijker sullen seggen in het Hooft-stuk van de Huwelijken. Doch sy weten niet wat het is te seggen openbaarlijk te straffen, en by wijse van Rechts-pleging. Self sy hebben geen woord in hare tale om *Gerechtigheyt* of *Oordeel* te beteykenen.

TWIN-

TWINTICHSTE HOOFT-STUK.

Van d'Oorlogen der Caraïbanen.

HEt is gemeenlijk in hare al-gemeene maaltijden dat de *Caraïbanen* de Raats-beſluyten van hare Oorlogen nemen. Het gene aan hare Nacye niet beſonder is: want de *Breſilianen* en de *Canadineren* doen alſoo. En op dat men niet ſoude denken dat'er nergens ſoo yets gevonden word als by de Wilden, *Herodotus* en *Strabo* getuygen ons, dat ten anderen tijde de *Perſianen* Raad-pleechden over hare allergewichtighſte ſaken in hare Banketten, en als ſy het hooft vol wijn hadden. En niet alleenlijk de Perſianen: maar verſcheyde Griekſche Nacyen hielden haren Raad aan de tafel, ſoo wy'er *Plutarchus* af gelooven. Het gene noch heden ten dage de *Chineſen* doen, na het verhaal van de Hiſtorye-ſchrijveren.

1. Boek, en 15. Boek.

3. Boek van de Tafel geſprecken, 2. Geſchil. Trigaud, 1. Boek, 7. Hooft-ſt.

Maar om te komen tot t'ontlediging van de Raads-plegingen der Oorlogen onſer *Caraïbanen*; als ſy beginnen de herſenen verhit te hebben door haren drank, komt eene oude-vrouwe in hare vergadering treden met een klagend gebaar, en een droevigh gelaat, en met de tranen in d'oogen, verſoekt zy gehoor. Het gene haar lichtelijk word toegeſtaan ter oorſake van d'eerbiedigheyt en het ontſagh datmen tot haren ouderdom draaght: met eene klagende ſtemme, en door-broken met ſuchten, vertoont ſy de ſchade die de geheele Nacye heeft ontfangen van *d'Arouâges*, hare oude en voornaamſte vyanden. En na dat ſy eene optellinge heeft gedaan van de grootſte wreedheden, die ſy ten anderen tijde tegens de *Caraïbanen* hebben geoeffent, en van de dappere mannen die ſy hebben gedood, of gevangen genomen in de veldſlagē, die gegeven zijn tuſſchen haar, ſoo daalt ſy byſonderlijk af tot die verſchelijk zijn gevangen, vermoort, en gegeten, in de laatſte ontmoetingen; en eyndelijk ſy beſluyt, dat dit in hare Nacye eene ſchandelijke en onverdraaghelijke lafhertigheyt ſoude weſen, indien ſy de wrake van ſoo vele qualen niet namen; navolgende de kloekmoedigheyt van hare Voorſaten, ſtrijdbare *Caraïbanen*, die niets in grootere gebiedeniſſe hebben gehad als reden te vorderen van de belêdingen diemen haar hadde gedaan: En die na dat ſy hadden af-geſchut het juk dat de Geweldenaren haar wilden op-leggen om hare oude vrijheyt dienſtbaar te maken, ſoo dikmalen hare overwinlijke wapenen hebben gevoert op de gronden van hare vyanden, die ſy hebben vervolght met de pijle en het vuur tot op hare hooghſte bergen, haar hebbende gedwongen te verſchuylen in de holen van d'allerdiepſte Af-gronden, in de geopende klooven der ſteenrotſen, en in de yſlijkheyt van d'allerdightſte en dikſte wouden: met

 ſulk

ſulk eene gelukkige uytkomſte, dat ſelf tegenwoordigh ſy niet te voorſchijn ſouden derven komen op de kuſten van hare Zeën, ende en ſouden ſulk eene afgelegene woonplaatſe niet konnen vinden daar ſy haar beſchutten mochten tegen d'aanvallen van de *Caraïbanen*; de ſchrik en de vervaartheyt haar hebbende vervult na ſoodanige groote overwinningen. Datmen dan moedighlijk dit ſpoor moet volgen, en ſich niet vermoeyen, voor dat dit vyandelijk geſlacht, t'eenemaal is uytgeroeyt.

Alſoo ras als het geſprek van d'oude vrouwe geëyndight is, redeneert de Hooftman op het ſelve onderworpſel, om de geeſten noch meer te bewegen, waar na men de gantſche vergadering als uyt eene mond op zijne voorſtelling ſiet toeſtemmen, en alle ſoorten van teykenen geven, dat ſy de Gerechtigheyt van de ſake erkennen. En van dien oogenblik aan, geprikkelt zijnde door de woorden, die ſy verſtaan hebben, ſoo ſnakken ſy niet als na bloed en moord. De Hooft-man, wel oordeelende door de toejuyghing, en door hare mijnen en toedraging, dat ſy tot den Oorlogh beſluyt, hoewel ſy het niet ſeght door hare woorden, ſoo maakt hy, ter ſelver uure de ſchikking, en bepaalt den tijd van d'onderwinding door eenige van hare wijſen van tellen, gelijk wy het hebben beſchreven in het Hooft-ſtuk van hare natuurlijke eenvoudigheyt. Men moet hier aanmerken, dat ſy deſe bloedige raadsbeſluyten nemen dronken zijnde; en na dat de Duyvel haar heeft gequelt om'er haar toe te brengen, gelijk wy hier boven hebben aangeraakt.

Van des anderendaaghs van deſe vergadering, ſoo ſiet en hoortmen in alle de quartieren van het Eyland niet anders als de toeruſtingen tot den Oorlogh. Eenige maken hare bogen glad; andere maken hare knodſen gereed; andere bereyden, ſlijpen, en vergiftigen hare pijlen; andere, eyndelijk, ſtellen en vaardigen hare *Pirauges*. De vrouwen aan hare zijde, bereyden en verſamelen de noodſakelijke leeftochten voor het leger. En op den verſchenen dagh laat yeder hem vinden ſonder miſſen op den Oever van de Zee, met ſijne geheele toeruſting, om in te ſchepen.

Sy voorſien hun alle met eenen goeden boogh, en met eenen dikken tros van pijlen die gemaakt ſijn van een ſeker kleyn glad Riet, aan het eynde gewapent met een yſer, of met het been uyt een Rocheſtaart, getant, en uyt muntende ſtêkeligh. Hier mede is het ook dat de pijlen van de *Breſilianen* gewapent ſijn. Maar de *Caraïbanen* voegen aan de hare, om haar ontſachlijker te maken, een vergif ten aller-uyterſte doodelijk, gemengt met ſap van Mancenillien, en andere vergiften; de minſte ſchrabbinge die ſy geven, is eene doodelijke wonde. Het heeft tot hier toe onmogelijk geweeſt het geheym van deſe mengeling uyt haar te trekken. Sy dragen ook yeder dat ſwaart van hout dat

dat sy *Bouton* noemen, of om beter te seggen, die swaarwichtige knodse die by haar de plaatse van het swaart bekleed, en waar mede sy verwonderlijk schermen. Dit sijn alle hare wapenen: want sy dekken haar niet met Rondassen, gelijk de *Taupinambous*; maar hare lichamen blijven gantschelijk naakt. *De Lery 14. Hoofd-stuk.*

Na de sorge van hare wapenen, voorsien sy ook haren mond, en dragen in hare schepen *Kassave*, gebraden visch, vruchten, en voornamentlijk *Bananien*, die lange goed blijven, en meel van *Manioc*. *D'Ikaken* in hare oorlogen nemen dese moeyte niet. En het gene sy in dese gelegentheyt onderhouden is haar geheel bysonder, en verdient datmen'er af spreekt. Want sy behelpen haar met soo weynigh tot haar voedsel, en scheppen soo groot een behagen om te leven van sekere pruymen, die overvloedighlijk in hare gewesten wasschen, en waar van sy self den naam van *Ikakes* dragen, dat als sy ten oorlogh trekken, men haar nimmer voorraat tot de mond met haar siet nemen.

Onse Voor-eylandische Wilden, alsoo wel als die van *Bresil*, voeren in den oorlogh eenige vrouwen met haar, om hare keuken waar te nemen, en hare *Pirangen* of Zee-schepen te bewaren, als sy hare landing hebben gedaan. Sy hechten hare wapenen en hare mondkosten aan de *Piraugen* seer-vast. Invoegen dat soo het schip komt om te tuymelen, het welke dikwils genoegh gebeurt, sy het weder op de kiel setten, sonder yets te verliesen van dat'er in is. En in dese gevallen, soo goede swemmeren zijnde als wy het hebben vertoont, maken sy geene swarigheyt van hare personen; en sy hebben de Christenen dikwils bespot, die hun in dese gelegentheden by haar vindende, hun beste wilden doen om haar te hulpe te komen. Aldus is het dat de *Toupinambous* eens met onse Françoyschen lachten in een diergelijk avontuur, gelijk het *Jean de Lery* verhaalt. De seylen van de Schepen der *Caraïbanen* zijn van Cottoen-doek, of van eene soorte van matte geweven van Palm-bladeren. Sy konnen verwonderlijk wel roeyen, met sekere kleyne roeyspanen, die sy met eene onvergelijkelijke rappigheyt handelen. Sy voeren ook eenige *Kanoas*, dat hare allerkleynste schuytjes sijn, om hare *Piraugen* te vergeselschappen. *De Lery 14. Hoofd-stuk.* *13. Hoofd-stuk.* *12. Hoofd-stuk.*

Hare gewoonte is te trekken van Eyland tot Eyland, om'er haar te ververschen, en hier toe hebben sy tuynen, self op die woest en onbewoont sijn. Sy landen ook op d'Eylanden van hare Nacye, om geduerigh wegh vorderende, tot hare troepen te voegen, alle die gelegentheyt hebben haar geselschap te houden. En aldus vergrooten sy hun leger, en met dese toerusting, gaan sy haar begeven, sonder gerucht, op d'uyterste grensen.

Wanneer sy langs de Kusten trekken, en dat d'avond gekomen is, stellen sy haar Schip op zand, en maken in eene halve uure hunne verblijf-plaatse onder eenigen boom, met *Balisie* of *Latanie*-bladeren, die sy te samen hechten op

 rijsen,

rijsen, of op rieten, ondersteunt door eenige vorken, in d'aarde geplant, die tot grondvesting van dit kleyn verdek sijn, en ook om hare bedden daar aan te hangen. Sy noemen dese huysvestingen aldus ter haast gemaakt, *Aioupa*.

Plutarchus in het leven van Licurgus.

De Wet-gever van Lacedemonien hadde verboden, onder andere dingen, de selve vyanden dikwils den oorlogh aan te doen, uyt vreese datmen haar Krijschkundigh soude maken. Maar de *Caraïbanen* volgen dese Staat-regelen niet, ende en sien diergelijk eene ongelegentheyt niet te gemoete. Want sy doen altijd de selve Nacye den oorlogh aan. Hare oude en onversoenlijke vyanden, sijn de *Aroüakas*, *Aroüakes*, of *Aroüages*, dat de naam is die men haar allergewoonlijkst in d'Eylanden geeft, hoe-wel dat belangende de *Caraïbanen*, sy haar *Aloüages* noemen: dewelke woonen in dat gedeelte van het Zuyderlijk *Amerika*, dat in de Kaarten bekent staat onder den naam van Provincye van *Guyana*, of *Guayana*, niet verre van d'Oevers der Rivieren, die uyt dese Provincye af-dalen om haar in de Zee te begeven. D'oorsaak van d'onsterffelijke vyandschap onser *Caraïbaansche* Eylanderen tegen dese Volkeren, is alreede aangeraakt geweest in het Hooft-stuk van den Oorspronk der *Caraïbanen*, te weten dat dese *Arouâges* de *Caraïbanen* van de Vaste-kust hare gebueren, Gebroederen van onse Eylanderen, en van de selve Nacye als sy, wreedelijk hebben vervolght. En dat sy haar geduerigh bloedige oorlogen hebben aangedaan om haar uyt te roeyen, of, ten allerminsten, om haar te verjagen uyt hare wooningen. De *Arouâges* sijn het dan die onse Voor-eylanderen gaan soeken in haar land, gemeenlijk een ofte tweemalen des jaars, om op haar te doen alle de wederwrake die hare dullicheyt bequaam is om haar in te blasen. En men moet aanmerken dat van hare zijde, *d'Arouáges* de Caraïbaansche Eylanderen nimmer op hare Eylanden gaan aantasten, maar dat sy haar enkelijk tot verwering stellen; In plaatse dat sy versekert zijn onse Wilden dikmaler by haar te hebben als sy wel souden wenschẽ, hoewel dat te rekenen van het laatste Eyland der *Voor-eylanden* zijnde dat van het *Heyligh Kruys*. al voort-varende, gelijk sy gewoon sijn, langs de kusten van d'andere Eylanden, op dewelke sy tuynen of bevolkingen hebben, tot aan het land van *d'Arouáges*, daar ontrent drie hondert mijlen weeghs zijn.

Arriaan en Quintus, Curts. 9. Boek.

De groote kloekmoedigheyt van den grooten *Alexander* vervoerde hem om te seggen, datmen d'overwinning niet moest ontstelen: Maar *Filippus* van eene andere sinlijkheyt als sijn Soon sijnde achtede dat het nimmer schandelijk was t'overwinnen, op wat voor eene wijse dat het mochte zijn. Onse *Caraïbanen*, met het grootste gedeelte van *d'Amerikanen*, worden in het selve gevoelen gevonden. Want sy doen alle hunne oorlogen door overvalling, ende en achten het niet oneerlijk te sijn haar met de gunst van de duysternissen te behel-

behelpen. Wel in het tegendeelige van *d'Ikaken*, die haar souden schatten verslenst te wesen in haren eerlijken roem, indien als sy in de landen van hare vyanden aankomende, sy haar niet laten waarschouwen van hare komste, en uytdagen om haar onder de wapenen te komen ontfangen. *D'Arraukanen* die gebuerigh sijn met het Rijk van *Chili*, een strijdbaar volk, en dat de Spanjaart tot hier toe niet heeft konnen temmen, self dikmalen overwonnen geweest zijnde; doen noch wel meer. Want als sy desen vyand willen bevechten, doen sy hem den oorlogh aankondigen door Leger- boden, en senden hem dese woorden te seggen; Wy sullen u gaan vinden binnen soo vele Manen: Houd u bereyd. En aldus d'*Ingas*, Koningen van *Peru*, onderwonden geenigen oorlogh, soo sy alvooren hare vyanden niet hadden gewaarschouwt, en haar die van twee tot drie malen verklaart. Het welk sal doen sien, in het voor-by gaan, dat *l'Eskarbot* hem bedrogen heeft in zijne Historye van het Nieuw Vrankrijk, wanneer hy heeft geseght dat alle d'Oosterlijke Indianen algemeenlijk, hare oorlogen by overvalling doen.

Garcilasso. 5. Boek, 12. Hooft-stuk.

3. Boek, 25. Hooft-stuk.

De *Caraibanen* hebben dese inbeelding, dat den oorlogh die sy opentlijk begonden haar niet wel soude uytvallen. Invoegen dat na hare landing by *d'Aroüages* gedaan te hebben, soo sy ontdekt zijn, eer sy den eersten aanstoot hebben gedaan, of dat een hond, by maniere van spreken, tegens haar heeft gebast, sy dit voor een quaad voorspook houdende, soo klimmen sy koeltjes weder in hare Schepen, en keeren te rugge in hare Eylanden, d'uytvoering tot op eenen anderen tijd uytstellende.

Maar indien sy niet bespeurt zijn, soo treffen sy vinnighlijk hare vyanden aan, en gaan haar soeken in hare Hutten. Dat indien sy haar niet lichtelijk konnen aan komen, en dat sy haar wel af-gesneden en versterkt bevinden in eenige van hare huysen met goede schutpalen voorsien, waar uyt sy hare pijlen met voordeel lossen, dan zijn sy gewoon haar te bedwingen om'er uyt te komen, daar het vuur inwerpende met hare pijlen, aan het eynde van de welke sy aangestêke kottoen hechten. En dese pijlen voort-gedreven zijnde op de daken, die maar van kruyden, of van Palm-bladeren sijn, ontstêken haar terstont. Aldus worden *d'Aroüages* verplicht om uyt hare schuyl-hoeken te voorschijn te komen, en slagh te leveren in het open-velt; of anders om de vlucht te nemen, indien hare moedigheyt haar niet veroorloft om de vyanden het hooft te bieden. Wanneer onse Wilden haar op dese wijse in het strijd-veld hebben getrokken, lossen sy eerstelijk op haar alle hunne pijlen. En na hare Pijlkokeren uytgeput te hebben, nemen sy toevlucht tot den *Boutou*, en werken verwonderlijke dingen uyt met dit soort van hout, of liever met dese knodse. Sy doen niet als hippelen al vechtende, om dat de vyand minder ge-

legentheyt soude hebben op haar te mikken. De vuurwapenen, bysonderlijk de geschutten, die soo veel gerucht en soo veel uytvoering werken, voornamentlijk als sy gewapent zijn met schrooten van spijkeren, van ketenen, en andere yser-werken, hebben haar den moed ter neder geslagen, als sy met ons te doen hadden, en doen haar de nadering van onse Schepen en van onse sterkten schroomen. Maar hoe-wel sy geen *Opium* nemen, om het gevoel krachteloos te maken, eer sy na het gevecht gaan, gelijk de Turken en d'Oosterlijke Indianen van *Cananor*: en dat sy haar niet voeden met Tygeren noch met Leeuwen, om haar moediger te maken, gelijk het Volk des Koninkrijkx van *Narsinke* na *Malabar*, evenwel wanneer sy met gelijke wapenen tegens *d'Aroüages* vechten, en dat sy den strijd hebben aangevangen, voornamentlijk soo sy door eenigen gelukkigen voortgank worden aangenoopt, zijn sy stout als Leeuwen, en niets is bequaam om haar den voet te doen lichten: maar sy willen overwinnen of sterven. Aldus deden de strijdbare Wilden van het land van *Cartagena*, bestreden zijnde van de Spanjaarden. Want sy storteden haar in het gevecht met sulk eene dulligheyt, mannen en vrouwen, dat eene van hare dochteren, eenige Spanjaarden op de plaatse ter neder velde eer dat sy wierd gedood. Men seght ook dat de *Mexikanen* en de *Kanadineren* haar veel eer in-stukken doen hakken, als haar over te geven in het gevecht.

Reysen van Villamont, 2. Boek. Paludanus by Linschoten, 76. Hoofi-st. en Vincent le Blank.

Linschoten en de Laat. Acosta en le Ieune.

Indien de *Voor-eylanderen* yemant van hare vyanden levendigh mogen krijgen, binden sy hem, en voeren hem gevankelijk in hare Eylanden. Dat soo yemand van haar volk dood of gequetst op het oorloghs-veld nederstort, dit soude haar een eeuwigh en onverdraaghlijk verwijt zijn, dat sy hem souden laten in het vermogen van hare vyanden. En daarom werpen sy haar als rasende in het midden van d'allergrootste gevaarlijkheden, en met bukkenden hoofde doordringen sy met een gemeen geweld alles wat haar weder-stant bied, om de lichamen van hare medegesellen op te nemen, en die met kracht uyt de handen van hare vyanden hebbende gerukt, gaan haar in hunne Schepen brengen.

Na dat de slagh geëyndight is, vertrekken haar onse Wilden na den Oever van de Zee, of in eenigh na-buerigh Eyland. En soo sy eenigh aanmerkelijk verlies hebben gehad, door de dood van eenige haar'er Hoofden, of van hare allerdapperste Soldaten, doen sy de lucht weder-galmen door haar ysselijk geschreeuw en gehuyl, eer sy weder in hare Schepen gaan: en vermengende oneyndige tranen in het bloed van hare dooden, soo leggen sy haar deerlijk in hare *Pyraugen*, en vergeselschappen haar met hare rouwklachten en met hare suchten tot aan het eerste van hare Landerijen.

Dat soo sy d'overwinning hebben gehad, bemoeyen sy haar niet om de Hoofden van hare gedoode vyanden af te snyden, met die in zegepraal te voeren,

ren, en met dese arme lichamen t'ontbloten van hare huyt, om die in hare triumfen tot Standaart te doen dienen, gelijk de *Kanadineren* doen: en gelijk het de Schyten ten anderen tijde in gebruyk hadden, op het getuygenis van *Herodotes*, en self onse oude *Gaulen*, soo wy'er *Titus Livius* af gelooven. De *Caraïbanen* genoegen haar dat sy een vreughde-geschreeuw aanvangen op de doode lichamen van *d'Aroüages*, en op hare stranden met gejuygh de toonen van hare vrolijkheyt te doen klinken, om dit vyandelijk land noch te beswaren, eer sy'er af-scheyden. Maar na dat sy op desen uytheemschen bodem een gedeelte van hare zege-pralende liederen hebben uytgestort, soo klimmen sy weder neerstelijk in hare schepen, om het overschot in den schoot van hun Vaderland te brengen. En sy voeren d'arme *Aroüages*, die sy levendigh gevangen hebben, wel geknevelt met haar, om'er tot harent hunnen lust wel mede te boeten, dat het volgend Hooft-stuk gaat vertoonen. 4. Boek. 10. Boek.

Het ooghmerk dat sy in desen oorlogh hebben, is niet haar meesteren te maken van een nieuw land, of haar te laden met den roof van hare vyanden: Sy stellen haar niet voor als d'eenige glory van t'overwinnen en over haar te zegepralen, en het vermaak van op haar te versadigen de wraake waar in sy verhit sijn, over d'ongelijken die sy'er af-hebben ontfangen.

Onse *Caraïbanen* hebben na *d'Aroüages*, die sy alleenlijk *Etoutou* noemen, dat is te seggen *Vyanden*, geen grooter vyanden als d'Engelschen, die sy noemen *Etoutou Noubi*, dat is te seggen gemaakte vyanden, om dat sy gekleed zijn. Dese vyandschap heeft zijn oorspronk genomen hier uyt dat d'Engelschen, onder de vlaggen van de schepen der andere Nacyen, verscheyde van de *Caraïbanen* in hare schepen getrokken hebben, waar in sy in het beginsel haar hadden gestreelt en gelekt door duysend troetelende onthalen en geringe geschenken, en boven al met brandewijn, die sy boven maten beminnen, en wanneer sy sagen dat haar schip was vervult van dese arme lieden, die nergens minder op dachten als op eene diergelijke trouwloosheyt, lichtede sy het anker, en brachten de *Caraïbanen*, mannen, vrouwen, en kinderen, op hare landerijen, alwaar sy haar tot op heden in slavernije houden. Men seght dat in navolging van de Spanjaarden, sy desen lafhertigen trek in verscheyde Eylanden hebben gespeelt. Dit is d'oorsaak dat sy d'Engelschen eenen doodelijken haat dragen, en dat sy alleenlijk hare tale niet mogen hooren spreken. Tot soo verre self, dat indien een Françoysch in zijn gesprek eenige Engelsche woorden gebruykt, hy op hem hare vyandschap haalt. Ook op hare beurte, en by recht van wederlooning, hebben sy dikwils belandingen gedaan op d'Eylanden van *Montserrat*, van *Antigoa*, en andere die de Engelschen in houden. En na eenige huysen gebrand te hebben, en eenigen huys-raad gerooft, hebben sy daar

man-

mannen, vrouwen, en kinderen af-gelicht, die ſy op *Dominikus*, of op *Sint Vincent* hebben gevoert. Maar men hoort niet dat ſy'er eenen af hebben gegeten. Sy bewaren deſe wreedheyt voor *d'Aroüages*. En ſelf eer dat de *Caraïbanen* in oorlogh waren met de Inwoonderen van *Dominikus*, als de bloedverwanten of vrienden van d'Engelſchen, die voor oorloghs-gevangenen van deſe *Caraïbanen* waren mede genomen, de middeling en de tuſſchen-komſt van de Françoyſchen gebruykten, ſoo wierden ſy lichtelijk los-gelaten, en herſtelt onder de handen van de Françoyſchen, die aan de *Caraïbanen* in verwiſſeling gaven, eenige van de ſnuyſteringen daar ſy werk af maken; of een bijl, en diergelijk een gereedſchap dat haar van nooden is. Men heeft ſelf uyt hare handen geloſt *Aroüages* die geſchikt waren om gegeten te worden, haar ook aanbiedende in verwiſſeling eenige van die dingen. Sy hebben noch tegenwoordigh op het Eyland van *Sint Vincent* jongens en meysjes van d'Engelſche Nacye, die om dat ſy ſeer jong warē weg-gevoert geweeſt, hare ouderen gantſchelijk hebben vergeten, ende en ſouden niet weder tot haar willen keeren, ſoo zijn ſy gewoon aan de ſinlijkheden en de luymen van de *Caraïbanen*, die haar ook van hare zijde geweldigh ſachtelijk handelen, gelijk of ſy van hare Nacye waren. Huyden ten dagen kentmen haar niet meer als aan de hairen die blond ſijn, in plaatſe dat de *Caraïbanen* haar algemeenlijk ſwart hebben.

Wat belangt de Spanjaarden, in het beginſel van d'ondekking van *Amerika*, wierden de *Caraïbanen*, die alle de *Voor-eylanden* beſaten, hart van haar gehandelt. Sy vervolghden haar ten vuure en ten ſwaarde, door de boſſchen, gelijk wilde beeſten, om haar gevankelijk wegh te voeren tot het werken in de mijnen. Het welk dit volk dwong, dapper en kloekmoedigh zijnde, om hare felheyt te wederſtaan, en om hare vyanden mede hinderlagen te leggen; en ſelf om haar te beſpringen in openbaren oorlogh tot in hare Schepen, die op de rheede lagen, dewelke ſy aanboord klampten ſonder vreeſe voor de vuur-wapenen, en midden door de degens en pijlen. Het gene haar tot verſcheyde malen wel ſlaaghde, en ſoo voordeeligh, dat ſy haar meeſteren maakten van verſcheyde ſchepen rijkelijk geladen, doende alles de wapenen neder leggen, den geheelen buyt weg-voerende, en verbrandende daar na de ſchepen. Het is waar dat ſy vergiffenis gaven aan de Negerſche Slaven die ſy'er in ontmoeteden, en dat ſy haar te lande geleydeden, om haar in hare wooningen te doen werken. En van daar is het dat gekomen zijn de Negeren die ſy tegenwoordigh in het Eyland van *Sint Vincent*, en in andere hebben.

De Spanjaarden dit verlies gevoelt hebbende, en ſiende dat ſy met eene ſterke partije te doen hadden, en dat als ſy deſe Nacye ſouden hebben uytgeroeyd, haar daar geenigh voordeel van ſoude komen: ook overleggende dat d'Ey-

d'Eylanden die ſy bewoonden noodſakelijk waren aan hare Schepen, die van eene lange reyſe quamen, om'er ververſchingen te nemen van water, van hout, en ſelfs van leeftochten, ook om ter nood, en by-gelegentheyt aldaar te laten de ſieken die in hare Vloote waren, ſoo namen ſy voor de *Caraïbanen* menſchelijker te handelen: en na de vrijheyt gegeven te hebben aan eenige die ſy gevangen hielden, en haar te hebben geſtreelt, en weder in haar land geſonden met geſchenken, dienden ſy haar door de middeling van deſe om eene vorme van vrede met dit Volk te handelen, dewelke aangenomen zijnde van eenige Eylanden, wierpen ſy daar op de verkens die ſy uyt Europa hadden mede gebracht: en zedert lieten ſy'er in het voor-by-gaan de ſieken die ſy in hare ſchepē hadden om haar in het herwaarts komen weder te nemen indien ſy geneſen waren. Maar de *Caraïbanen* van *Sint Vincent*, en die op *Dominikus* woonden, wilden deſe over-een-ſtemming niet toeſtaan, en hebben altijd hare af-keerigheyt tegens de Spanjaarden, en den luſt om hun van haar te wreeken, tot op tegenwoordigh behouden.

Voorts, wat byſonderlijk belangt hare verwêrende oorlogen, ſy hebben geleert door de handeling en den ommegang met de Chriſtenen, en door de ſtrijden die ſy met haar in verſcheyde gelegentheden hebben gehad, haar gelit te houden, in voordeelige plaatſen te legeren, haar te beſchanſen, en in navolging van dat ſy hebben geſien, haar op hare wijſe te begraven. Onſe Françoyſchen die erkenden en beſochten het deſe laatſte jaren, met het in-nemen van het Eyland van de *Grenade*. Sy hadden haar ingebeeld dat de *Caraïbanen* geenige wederſtant ſouden bieden: Maar ſy vonden haar in verwêring, om haar de landing te verhinderen, en haar de bewooning van dit land te betwiſten; want boven dat ſy haar deden uytſtaan den hagel van oneyndige pijlen, en dat ſy beſchanſingen op d'aankomſten hadden geſtelt, ſoo ſtelden ſy haar moedighlijk tegens d'uytſcheping, en ſchermutſeerden met haar tot verſcheyde malen: als ſy ſagen dat d'onſen, niet tegenſtaande haren wederſtant, het aangeſicht niet wenden, maar haar vinnighlijk te rugge dreven in de boſſchen, vereenighden ſy haar weder op eene hooghte, die ſy hadden verſterkt. En gelijk ſy ſcherp was van alle kanten, uytgeſondert aan een eenige zijde die eenen breeden toegank hadde, ſoo hadden ſy boomen af-gehakt, van welkers ſtammen ſy lange rollen hadden gemaakt, die geweldigh gemakkelijk gehegt en weder-houden zijnde op het hooghſte van den bergh, ook konden af-gerolt worden langs d'afdaling en voort gedreven met kracht en gewelt tegens d'onſe, indien ſy tot den aanval hadden willen komen. Sy deden uyt deſe ſterkte ook uytvallen met verſcheyde hervattingen tegens ons volk, die bêſich waren om'er mede eene te bouwen, daar in ſy in verſekertheyt mochten verwachten

de hulpe die haar van *Martinikus* moeste gesonden worden: en sy hielden haar eenige dagen beset, geduerende dewelke sy kuylen in d'aarde hadden gegraven, daar sy voor de musketten van de Françoyschen haar konden verschuylen: En van daar, alleenlijk het hooft vertoonende, schoten sy pijlen uyt tegen die de sekerheyt hadden van uyt hare begraving te gaan. Sy wierpen ook, ter gunste van de nacht, een pot vervult met vuurige kolen, waar op sy een hand vol graan van *Pyman* hadden gestrooyd, in de tente die de Françoyschen hadden op-gerecht te haar'er aankomste in het Eyland, om haar te verstikken, indien sy het hadden vermogen te doen, door den gevaarlijken rook en smook, en den verdoovenden damp van de *Pyman*. Maar hare listigheyt wiert ontdekt: en eenigen tijd daar na, handelden de *Caraïbanen* met haar, en lieten haar de vrye besitting van dat land. Doch de geschillen die sy zedert met de Françoyschen van *Martinikus* hebben gehad, hebben eenen anderen oorlogh ontstêken, die noch heden duert.

EEN-EN-TWINTICHSTE HOOFT-STUK.

Van het onthaal dat de Caraïbanen doen aan hare Oorloghs-gevangenen.

WY gaan onse penne in het bloed doopen, en een Tafereel maken dat yeder schrik aanjagen sal. Daar sal niet in te voorschijn komen als onmenschelijkheyt, Barbarye, en verwoetheyt. Men sal redelijke schepselen haar'es gelijken wreedelijk sien verslinden, en haar vervullen met der selven vleesch en bloed, na dat sy de menschelijke Natuure hebben uytgetrokken, en die van d'aller-bloeddorstichste en allerdulste beesten hebben aangedaan. Een ding dat de Heydenen self, in het midden van hare duysternissen, ten anderen tijde soo vol gruwel hebben gevonden, dat sy hebben geveynst hoe dat de Son sich hadde vertrokken, om sulke maaltijden niet met sijn licht te beschijnen.

Wanneer de *Kannibalen*, of *Antropofages*, dat is te seggen *Menschen-eters*: want hier is het eygentlijk datmen haar met desen naam moet noemen, die haar gemeen is met die van *Caraïbanen*: wanneer segge ik, sy eenigen oorloghsgevangen uyt *d'Arouäges* mede voeren, behoort hy met recht aan den genen die hem in het gevecht heeft aan-gegrepen, of in den loop gevat. Invoegen dat in sijn Eyland aan-gekomen zijnde, hy hem bewaart in sijn huys, en op dat hy geduerende de nacht niet soude ontvluchten, bind hy hem in een *Amak*, dat hy ophangt by-na aan den tip van zijne Hutte, en na dat hy hem vier ofte vijf dagen

dagen heeft doen vaſten, ſoo brengt hy hem op eenen dagh van al-gemeene ongebondentheyt te voorſchijn, om tot een openbaar offer te diênen, aan den onſterffelijken haat van zijne mede vader-landeren tegen deſe Nacye.

Soo daar van hare vyanden dood op het veld uyt-geſtrekt leggen, eten ſy haar op de plaatſe ſelve. Sy ſchikken de dochteren en de vrouwen in den oorlogh genomen niet als tot de dienſtbaarheyt. Sy eten de kinderen van hare gevangene vrouwen niet, noch minder de kinderen die ſy by haar hebben geteelt: maar ſy trekken die op met de hare eygene. Sy hebben ten anderen tijde geſmaakt van alle de Nacyen die met haar handelen, en ſeggen dat de Françoyſchen d'allerlekkerſte zijn, en de Spanjaarden d'allerhardſte. Nu eten ſy geene Chriſtenen meer.

Sy onthouden haar ook van verſcheyde wreedheden, die ſy gewoon waren te plegen eer dat ſy hare vyanden doodeden: want in plaatſe dat ſy haar tegenwoordigh genoegen in hun met eenen knodſe-ſlagh ter neder te vellen, en voorts haar in quartieren te deelen, en haar te doen braden, en dan te verſlinden: ſoo deden ſy haar voor deſen vele quellingen lijden, al-eer ſy haar den doodelijken ſlagh gaven. Siet hier dan een gedeelte van de onmenſchelijkheden die ſy in deſe doodelijke gelegentheden oeffenden, gelijk ſy ſelf hebben vertelt aan die de ſinlijkheyt hebben gehad om het t'ondervragen op de plaatſen, en die haar uyt hunne monden hebben verſtaan.

D'oorlooghs-gevange die ſoo ongelukkigh hadde geweeſt van onder hare handen te vallen, en die niet onbekent was dat hy was geſchikt om t'ontfangen alle het quaad en wreed onthaal dat de raſernye haar konde in-blaſen, wapende hem met ſtantvaſtigheyt, en om de kloekmoedigheyt van het *Arouageſch* Volk te betoonen, ſtapte ſelf luchthertigh en vrolijk na de plaatſe van de ſtraffe, ſonder hem te doen binden, noch ſlepen, en bood hem aan met een laggend en verſekert aangeſicht, in het midden van de verſameling, die hy wiſt niet anders te ademen als zijne dood.

Ter naauwer nood hadde hy deſe lieden beſpeurt die ſoo vele vreugde betoonden, ſiende naderen de gene die het tafel-gerecht van haar vervloekelijk gaſtmaal moeſte weſen, of ſonder haar gepraat, en bloedige ſpotternyen te „ verwachten, quam hy haar met deſe redenen te vooren. Ik weet ſeer wel, „ het voornemen waar toe gy my in deſe plaatſe roept. Ik twijffel geenſins „ dat gy luſt hebt om u in mijn bloed te verſadigen: en dat gy brand van on„ geduldigheyt om mijn lichaam te kluyven. Maar gy hebt geene oorſake om „ u te verheerlijken in my in deſen ſtaat te ſien, noch ik om'er my in te ver„ ſlaan. Mijne Mede-vaderlanderen hebben aan uwe voorſaten meer qualen „ doen lijden als gy tegenwoordigh tegens my ſoudet konnen uyt-vinden.

„ En ik hebbe ſelf met haar uw volk, uwe vrienden, uwe Vaderen, gepy-
„ night, vermoort, en gegeten. Boven dat ik bloedverwanten hebbe die niet
„ ſullen gebreken om my met voordeel op u, en op uwe kinderen te wreeken,
„ van het aller-onmenſchelijkſt onthaal dat gy tegens my overdenkt. Ja, al-
„ wat d'allerlaatſte en d'allerbehendighſte wreedheyt u ſal konnen voorſchrij-
„ ven in quellingen om my het leven te benemen, is niets in vergelijking by
„ de ſtraffen die mijne Edelmoedige Nacye u in verwiſſeling bereyd. Stelt
„ dan te werke ſonder veynſen, en ſonder langer te vertoeven, alles wat gy
„ allerwreedſt en allergevoelighſt hebt, en gelooft dat ik het veracht, en dat
„ ik'er mede ſpot. Waar mede ſeer wel over-eenkomt, het bloedig en vrolijk geſwets dat geleſen word van eenen Breſileaanſchen gevangen, bereyd om van zijne vyanden vernielt te worden. Komt vrymoedighlijk, ſeyde hy tot haar, en verſamelt u om van my te gaan eten. Want gy ſult allenxkens uwe Vaderen en Groot-vaderen eten, die aan mijn lichaam tot ſpijſe en tot voedſel hebben gedient. Deſe ſpieren, dit vleeſch, en deſe aderen, dat ſijn d'uwe, arme ſotten als gy zijt. Gy en weet niet dat het weſen van uwe voorſaten daar noch in bewaart word. Proeft haar wel, en gy ſult'er den ſmaak van uw eygen vleeſch in vinden. Laat ons tot onſen *Aroüages* weder komen.

Eſſais de Montagne 1. Boek, 3. Hooft-ſtuk.

Sijn herte was niet alleenlijk op den boord van zijne lippen; het vertoonde ſich in de daden die op zijn geſwets volgden. Want na dat het geſelſchap zijne fiere dreygementen, en op-geblaſe uytdagingen eenigen tijd hadde verdragen ſonder daar eens van geraakt te weſen, quam een van den hoop hem de zijden branden met een vlammend hout. Een ander maakte hem diepe en vinnige in-ſnijdingen, die tot op het been doorgingen, op de ſchouderen, en over het geheel lichaam; en ſy ſtrooyden in zijne ſmertelijke wonden die bytende Specerye, die de Voor-eylanderen *Pyman* noemen. D'andere verluſtigden haar om den armen lijdſamen met pijlen te doorboren: En yeder wrocht met vermaak om hem te quellen. Maar hy verdroegh het met het ſelve aangeſicht, en ſonder het minſte gevoelen van ſmerte te betuygen. Na dat ſy dus langen tijd met deſen ellendigen hadden geſpeelt, eyndelijk, haar vermoeyende in deſe geweldenaryen die niet ophielden, en in zijne ſtantvaſtigheyt, die altijd haar ſelve gelijk was, een van haar tot hem naderende, velde hem ter neder met eenen fellen ſlagh der knodſe, die hy hem op het hooft ontloſte. Siet daar het onthaal dat onſe *Kannibalen* ten anderen tijde aan hare oorloghs-gevangenen deden: maar tegenwoordigh genoegen ſy haar met hun dood te ſlaan, gelijk wy het alreede hebben vertoont.

Soo ras als dees ongelukkige ter dood uytgeſtrekt op d'aarde legt, nemen de Jonge lieden het lichaam, en het gewaſſchen hebbende, verdeelen het in

ſtuk-

ſtukken: daar na doen ſy'er een gedeelte af koken, en het ander braden op roosteren van hout, tot dit gebruyk geſchikt. Als dit af-grijſſelijk gerecht gebraden en bereyd is gelijk hare ſchandelijke keele dat begeert, verdeelen ſy het in ſoo vele ſtukken als ſy perſonen zijn: en gulſighlijk hare Barbarye verſadende, verſlinden ſy het wreedelijk, en voeden'er haar mede vol vrolijkheyt: niet geloovende dat'er ſulk eene wellustige maaltijd in de werelt kan aangerecht worden. De vrouwen lekken ſelfs de ſtokken waar by het vet van *d'Aroüages* af-gedropen heeft. Het welke ſoo ſeer niet ontſtaat uyt de behaaghlijkheyt die haar gehemelt in den ſmaak van deſe ſpijſe vind, als uyt het overmatigh vermaak dat ſy ſcheppen in haar op deſe wijſe te wreeken van hare hooft-vyanden.

Maar gelijk ſy wel bedroeft ſouden weſen dat de dulle haat die ſy tot *d'Aroüages* dragen immer eynde nam, ſoo arbeyden ſy geweldigh tot het middel van hem t'onderhouden. En hierom is het dat dit arm lichaam doende braden, ſy daar af het vet ſeer ſorghvuldighlijk op ſcheppen en vergaderen. Want dit is met geen voornemen om'er eenige heel-middelen af te mengelen gelijk de wondgeneſeren ſomtijds doen; noch om daar een on-uyt-bluſbaar of Griekſch vuur af te maken, om de Huyſen van hare vyanden af te branden, gelijk de Tartaren doen: maar ſy verſamelen dit vet om het uyt te deelen aan de voornaamſten, die het ſorghvuldigh aan nemen en bewaren, in kleyne Calebaſſen, om'er eenige druppelen af te ſtorten in de ſaucen van hare gevierde maaltijden, en aldus ſoo veel haar mogelijk is, het voedſel van hare wraak-gierigheyt te vereeuwigen. *Reyſe van Carpin in Tartarie.*

Ik bekenne dat de Son reden ſoude hebben om deſe Barbaren te verlaten, liever als dat hy behulpſaam ſoude weſen aan ſulke af-gryſelijke vierplichten. Maar hy ſoude ſich ter ſelver tijd moeten vertrekken van het grootſte gedeelte des lands van *Amerika*, en ſelf van eenige landen van Afrika, en van Aſia, daar diergelijke en ſnooder wreedheden dagelijkx worden geoeffent. Tot voorbeeld, de *Toupinambous* doen, by-na, aan hare oorloghs-gevangenen het ſelve onthaal dat de *Caraïbanen* aan de hare doen. Maar ſy voegen'er by verſcheyde trekken van Barbarye, die in de *Voor-eylanden* niet geſien worden. Sy wrijven de lichamen van hare kinderen met het bloed van deſe ellendige ſlaght-offeren, om haar tot bloedſtorting aan te prikkelen. De gene die d'uytvoering van den gevangen doet, laat ſich prikken en ſnijden in verſcheyde plaatſen van ſijn lichaam, tot een zegeteyken van kloekmoedigheyt, en een beeld van heerlijkheyt. En dat t'eenemaal vreemd is, is dat deſe Barbaren hare dochteren aan deſe vyanden tot vrouwen gevende, alſoo ras als ſy haar in hare macht hebben, dan de vrouwe wanneer ſy hem in ſtukken kappen, ſoo het haar mo- *De Lery 15. Hooftſtuk. 8. Hooftſtuk.*

 gelijk

gelijk is, d'eerste eet van het vleesch van haren man. En soo het gebeurt dat sy eenige kinderen van hem heeft, mist het niet of sy worden gedood, gebraden, en gegeten, somtijds ter selver uure als sy ter werelt komen. Eene diergelijke Barbarye is ten anderen tijde gesien in sommige Provincyen van *Peru*.

Garcilasso 1. Boek, 12. Hooft-stuk.

Verscheyde andere Barbarische Volkeren, overtreffen ook de *Caraïbanen* in hare onmenschelijkheyt. Maar boven al, die van het land van *Antis* sijn wreeder als de Tygeren. Indien het gebeurt dat by recht van oorlogh, of anders, sy eenen gevangenen maken, en dat sy hem kennen voor eenen man van weynigh aansien, dan vierendeelen sy hem terstont, en geven de leden aan hare vrienden, of aan hare knechten, om die t'eten indien sy willen, of om te verkoopen in de Vleesch-hal. Maar indien het een man van aansien is, dan versamelen de voornaamste onder haar, met hare vrouwen, en hare kinderen, om tot zijne dood medehulpigh te wesen. Alsdan, dese onmededogende hem ontkleed hebbende, hechten hem geheel naakt aan een groote paal, en door-snijden hem het geheel lichaam met scheirmessen en andere messen, gemaakt van eenen sekeren Keyselsteen, die geweldigh scherp, en eene soorte van vuur-steen is. En in dese wreede uytvoering, ontleden sy hem niet terstont, maar snijden alleenlijk het vleesch van de deelen, die het allermeest hebben, gelijk van de kuyt, de dyen, de billen, en d'armen. Na dit, alle onder een, mannen, vrouwen, en kinderen, vryven haar met het bloed van desen ongelukkigen: En sonder te wachten of het vleesch het welke sy daar hebben af-gerokt, of gekookt, of gebraden is, soo eten sy het gulsichlijk, of, om beter te seggen, sy slokken het in sonder te kaauwen. Aldus siet dees ellendige hem by sijn leven op eten, en begraven in den buyk van zijne vyanden. De vrouwen voegende noch yets tot de wreetheyt van de mannen, hoe-wel die boven maten Barbaar en onmenschelijk zijn, wryven de tepel van hare borsten met het bloed van desen lijdenden, om dat aan hare kinderen te doen suygen met de melk die sy haar geven. Indien dese t'eenemaal verbasterde hebben vernomen dat inde quellingen en de straffen die sy aan desen ellendigen overledenen hebben doen lijden, hy het minste gevoelen van smerte heeft betuyght, of in sijn aangesicht, of aan de geringste deelen van sijn lichaam: of self indien hem eenigh gestêen of eenige sucht is ontsnapt, dan bryselen sy zijne beenderen, na dat sy het vleesch daar af hebben gegeten, en werpen haar op den vuylnis hoop, of in de Riviere, met eene uytmuntende versmading.

Garcilasso 1. Boek, 12. Hooft-stuk.

Aldus is het dat vele Nacyen seer wreedelijk hare boosheden plegen aan d'ellendige overblijfselen van hare gedoode vyandē, en doen hare onmenschelijke

lijke wraakſucht, en hare Barbariſche verwoetheyt te voorſchijn komen op dat geen gevoelen meer heeft. Gelijk eenige Volkeren van de *Florides*, die om hare beeſtachtigheyt te verſadigen de huyt en het hair van hare vyanden in hare huyſen hangen en op hare lichamen dragen. De *Virginianen* hangen aan haren hals eene verdrooghde hand. Eenige Wilden van het Nieuw-Spanjen hangen op haar lichaam, op de wijſe van eene Medaillie, een kleyn ſtuk van het vleeſch der gene die ſy vermoort hebben. De Heere van *Belle-Ile*, dicht by *China*, dragen eene kroone by-een geſchikt van doods-hoofden, yſſelijk aan elk-ander geregen, en doorvlochten met zijde banden. De *Chiloiſen* maken drinkvaten van de Hooft-panne der Spanjaarden die ſy verſlagen hebben, gelijk de Schyten dat tegens hare vyanden ten anderen tijde in gebruyk hadden, na het verhaal van *Herodotus*. De *Canadineren* en de *Mexikanen* danſen in hare Feeſten, dragende op haar de huyt van die ſy gevilt en gegeten hebben. De *Huancas*, een oud Volk in *Peru*, maken trommelen van diergelijke huyden, ſeggende dat deſe kaſſen, alſmen daar op ſloegh, eene geheyme kracht hadden om die ſy bevochten op de vlucht te drijven.

De Laat in zijne Historie van Amerika. *Sommedo in ſijne Hiſtorie van China 1. Boek, 2. Hooft-ſtuk.* *4. Boek.* *Garcilaſſo 6. Boek. 10. Hooft-ſtuk.*

Dit alles doet ſien, tot welk een hooge trap van dulligheyt en raſernye de haat en de luſtige honger tot wrake konnen klimmen. En in deſe voorbeelden, kanmen verſcheyde trekken beſpeuren die bloediger en verſcheyde teykenen die afgryſſelijker ſijn in wreetheyt en in barbarye, als in het onthaal dat onſe *Cannibalen* aan hare *Aroüageſche* oorlooghs-gevangenen doen.

Maar om dit onthaal noch een weynigh minder ſchriklijk te doen vinden, ſoo ſoude het gemakkelijk vallen alhier verſcheyde Volkeren ten tooneele te voeren, dewelke boven deſe verwoede dulligheyt, en deſe wanhopige vuurigheyt van haar te wreeken, daar en boven noch betuygen, eene barbariſche en onverſadelijke gulſigheyt, en eene tocht van haar met menſchen-vleeſch te voeden, die t'eenemaal beeſtaghtigh en al-vratigh is.

En eerſtelijk, in plaatſe dat de *Cannibalen* gewoonlijk niet als *Aroüages* eten, hare onverſoenlijke vyanden, verſparende de gevangenen die ſy van alle andere Nacyen hebben, ſoo vernielen de *Floridianen* die gebueren ſijn van de Straat van *Bahama*, wreedelijk alle de vremdelingen die ſy konnen achterhalen, van wat Nacye die ook ſijn. Invoegen dat ſoo gy op hare plaatſen aankomt, en dat ſy haar ſterker bevinden als gy zijt, ſoo is het onmydelijk dat gy haar tot aas ſult verſtrekken. Het menſchen-vleeſch ſchijnt haar uytermaten lekker te weſen, van wat gedeelte des lichaams het weſen mach. Maar ſy ſeggen dat de plante van de voet d'allerſmakelijkſte brok van allen is. Ook diſſchen ſy haar gewoonlijk op voor haren *Carlin*, die haar Heer is; in plaatſe dat van ouds de Tartaren de borſten van de jonge dochteren af-ſneden, en bewaarden haar

Bergeron in zijne verhandeling van de Tartaren,

Garcilasso, De Laat, en Linschoten. Garcilasso in zijne Koninklijke uyt-legging.

voor hare Opperhoofden, die haar met dit vleesch op-vulden. Men moet by dese Barbaren voegen die van de Provincye van *Hascala*, en van de Landstreek des Stads van *Daryen* in het Nieuw-Spanjen, die niet alleenlijk het vleesch van hare vyanden eten, maar dat van hare Mede-vader-landeren self. En de Historye-schrijveren verhalen ons, dat *d'Yngas* Koningen van *Peru* verscheyde Provincyen tot haar gebied wonnen, van welke d'Inwoonderen geene wet soo moeyelijk en soo onverdraaghlijk vonden, onder alle die haar van dese overwinnende Vorsten wierden op-gestelt, als het verbod van menschen-vleesch t'eten, soo verhongert waren sy op dese grouwelijke spijse. Want sonder te wachten dat die sy ter dood gequetst hadden den geest hadde gegeven, dronken sy het bloed dat uyt sijne wonde vloeyde: en sy deden even soo als sy hem in quartieren sneden, het uytsuygende met groote vratigheyt, uyt vreese dat'er eenigen druppel af mocht verloren gaan. Sy hadden openbare vleesch-hallen van menschen-vleesch, waar van sy stukken namen, die sy kleyn kapten, en van de darmen maakten sy beulingen en saucisen: bysonderlijk de *Cheriganen*, of *Chirhuanen*, Bergh-lieden, hadden sulk eenen vreemden en sulk eenen onversadelijken lust tot menschen-vleesch, dat sy het gulsigh gantsch raauw op aten, self in hare Barbarye hare naaste bloed-magen niet versparende, als sy stierven. Het gene noch heden ten dage word gesien by de *Tapuyes*, en by eenige andere Nacye van het Oosten, en dat *Herodotus* ons versekert ook in zijne eeuwe gevonden geweest te hebben. Men seght self dat de Volkeren van *Java* soo barbaar sijn, en soo verlekkert op dit verdoemelijk voedsel, dat om haren vervloekten eet-lust te voldoen, sy het leven aan hare bloed-vrienden benemen, en kaatsen met de stukken van dit vleesch, spelende wie de selve door sijne behendigheyt sal winnen. *d'Aumures* volk van *Bresil*, sijn noch onmenschelijker en af-grysselijker. En men behoeft geen *Saturnus* meer te veynsen die zijne kinderen vernielt. Want soo wy'er de Historye-schrijveren af gelooven, eten dese Barbaren in der daad hare eygene kinderen lid voor lid, en somtijds openende de buyk van de swangere vrouwen, trekken sy'er de vrucht uyt, die sy terstont vernielen, tot sulk een punt verhongert op het vleesch van hares gelijken, dat sy op de Jacht der menschen gaan, gelijk op die van de beesten, en haar gevangen hebbende, verscheuren haar en slikken haar op met eene wreede en onmededoogende wijse.

Garcilasso 7. Boek, 17. Hooft-stuk. Roulox, en Baro, en Rubrikis in hare Reysen. Vincent le Blanc, 1. Deel, 15. Hooft-st. en 25. H. Herodotus 3. Boek, Le Blanc, 1. Deel. 24. Hooft-stuk. De Laadt in zijne Historye van Amerika.

Door dese voorbeelden is het blijkelijk genoegh dat onse *Cannibalen* niet soo veel *Cannibalen*, dat is te seggen *Menschen-eteren* zijn, hoe-wel sy'er bysonderlijk den naam af-dragen, als vele andere Wilde Nacyen. En het soude gemakkelijk wesen noch elders proeven te vinden van eene Barbarye, die overeen-komt met die van onse *Caraïbische Cannibalen*, en self die de hare wel verre te bo-

te boven ging. Maar het is te veel. Laat ons de gordijn voor dese grouwelen schuyven, en de *Cannibalen* van alle andere Nacyen verlatende, weder-keeren na die van de *Voor-eylanden*, om in de aanmerking van hare houwelijken onse oogen te verlustigen, die moede sijn door de vertooning van soo vele onmenschelijke en bloedige Treur-spelen.

TWEE-EN-TWINTIGHSTE HOOFT-STUK.

Van de Houwelijken der Caraïbanen.

MEn siet in *Amerika* Wilden die soo wild en soo beestelijk sijn, dat sy niet weten wat het Houwelijk voor een saak is, maar sy vermengen haar sonder onderscheyt, gelijk de beesten. Het gene men onder anderen versekert van d'oude *Peruvianen*, en van de bewoonderen van *d'Eylanden der Dieven*. Maar de *Caraïbanen* met alle hare Barbarye, onderwerpen haar de wetten van dese naauwe vereeniging. *Garcilasso* 1. *Boek*, 14. 15. *Hooft-st.* 7. *Boek*, 17. *Hooft-stuk* *Strabo*. 11. *Boek*.

Sy hebben geenen Vast-gestelden tijd tot haar Houwelijk, gelijk de Perseanen, die gewoonlijk in den Herst trouwen: Noch ouderdom gelijk vele andere Wilden, waar van eenige haar gemeenlijk uyt-houwelijken op de [a] negen jaren; andere op de [b] twaalf; sommige op de [c] vierentwintigh, en andere op de [d] veertigh alleen. Het sijn ook by de *Caraïbanen*, gelijk het by-na by andere Nacyen is, de Jongelingen niet die gewoonlijk de Dochteren na haren sin, en lust verkiesen: noch aan d'andere zijde het zijn de Dochteren niet die hare mannen uyt-keuren, gelijk doen die van de Provincye van *Nicaraga*, in de openbare Maaltijden en versamelingen: en gelijk ten anderen tijde ook in Candia wierd gedaan, na het verhaal van de Historye-schrijveren.

a *In Oosten.*
b *In Madagascar.*
c *De Peruvianen.*
d *De Floridianen.*

Maar als onse Wilden haar begeeren te trouwen hebben sy recht om alle hare naaste Nichten te verkiesen, en niet anders te seggen als dat sy haar tot hare vrouwen nemen; sy zijn haar natuurlijk toegeschikt, en sy mogen haar in hare huysen mede brengen sonder andere Plechtigheyt; en van alsdan worden sy voor hare wettige vrouwen gehouden. Sy hebben soo vele vrouwen als het haar behaaght: Boven al de Hooft-mannen verheerlijken haar hier in dat sy'er vele hebben. Sy bouwen voor yedere vrouwe eene bysondere Hutte. Sy woonen soo langen tijd als sy willen met die haar de meeste behaagt, sonder dat'er d'andere minne-nydigh op zijn. Die, met dewelke sy zijn, dient haar met eene onvergelijkelijke sorge en genegentheyt. Sy maakt hun *Cassave*, sy kemt hun hair, maakt hun root, en vergeselschapt hun op hunne reysen.

Hare mannen beminnen haar geweldigh: maar dese liefde is als een vuur van stroo, aangesien sy haar dikwils alsoo licht verlaten als sy haar aan nemen.

Sy verlaten evenwel hare eerste vrouwen seer selden, voornamentlijk als sy'er kinderen uyt hebben geteelt.

Wanneer sy eenige oorloghs-gevangene hebben die haar behagen, dan nemen sy haar tot vrouwen. Maar hoe-wel de kinderen die uyt haar geboren worden vry sijn, soo worden sy wat haar aangaat, altijd voor slavinnen gehouden. Alle de vrouwen spreken met wie sy willen: Maar de man derft hem niet onderhouden met d'Ouderen van zijne vrouwe, als in buyten gewoone gelegentheden.

Als het gebeurt dat yemant onder haar geene naaste Nichten heeft, of dat, om te lange gewacht te hebben met haar ten Houwelijk te nemen, hare Ouderen haar alreede aan andere hebben gegeven, dan mogen sy tegenwoordigh dochteren trouwen die hare bloed-vriendinnen niet en sijn; maar sy moeten haar aan hare Vaderen en Moederen versoeken, en alsoo vaardigh als de Vader of de Moeder haar hebben toegestaan, zijn sy hare vrouwen, en sy geleyden haar tot haarwaarts.

Eer dat sy een gedeelte van hare oude gewoonten hadden ontstelt, door den ommegang die sy met de Christenen hebben, soo namen sy niemant tot wettige vrouwen als hare Nichten, die haar door natuurlijk recht waren verworven, gelijk wy dat terstont hebben geseght, of de dochteren die de Vaderen en de Moederen haar goed-willigh op-offerden, als sy weder-keerden van den oorlogh. Dit oud gebruyk heeft vele bysonderheden die onse aanmerkinge waardigh sijn, daarom is het dat wy het al-hier in het lange sullen uytbreyden, en soo als wy dat hebben verstaan uyt d'oudste van dese Nacye, die het hebben vertelt, gelijk eene proeve van de groote verwisselingen die in hare zeden en wijsen van doen sijn ingegleden, zedert sy de kennisse van de vremdelingen hebben gehad.

Als de *Caraïbanen* van hare oorlogen gelukkigh waren weder-gekeert, en datmen haar in hare Eylanden een openbaar ontfang hadde gedaan, en eene groote maaltijd bereyd in haar *Carbet*; na de verheuging, segge ik, die onder haar noch in swang gaat, begon de Hooft-man d'uytkomste van hare reyse te vertellen, en lof-redenen te geven aan de kloekmoedigheyt der gener die haar allerdapperst hadden gedragen. Maar hy breyde sich bysonderlijk uyt op de strijdbaarheyt van de Jongelingen, om haar aan te moedigen dat sy altijd in diergelijke gelegentheden het selve herte souden betuygen. En het was gemeenlijk op het eynde van dit gesprek dat de Vaderen des Huysgesins, die dochteren hadden in bequame jaren om te trouwen, de gelegentheyt waar namen om haar aan tē bieden tot vrouweñ aan de genen onder de Jongelingen, van de welke sy de destige en loffelijke hoedanigheden hadden hooré prysen,

ſen, en de moedigheyt en de ſtoutheyt in de gevechten hooren verheffen. Elk wilde d'eerſte ſijn om de verwerving van ſulk eenen ſwager te doen. En die de meeſte vyanden hadde verſlagen, was het naauwelijkx mogelijk op dien dagh maar eene eenige vrouwe t'ontfangẽ, ſoo vele waren'er die hem wenſchten. Maar de bloode en de lafhertige vonden niemant die haar wilde; invoegen dat ſoomen onder haar begeerigh was te trouwen, men noodſakelijk in moedigheyt niet moeſt ontbreken: want eene vrouwe onder deſe Nacye, was toen een prijs die niet gegeven wierd als aan de kloekmoedigheyt. Aldus by de *Breſilianen*, mogen de Jongelingen niet trouwen voor dat ſy eenigen vyand hebben gedood. En in eene Stad van het groot Tartarye, *Palimbrot* genaamt, ſouden die van de hooghſte aanſienlijkheyt geene vrouwe konnen krijgen voor al-eer ſy wel hebbẽ bewaarheyt, dat ſy drie vyanden van haren Vorſt gedood hebben. Men ſeght ook dat men ten anderen tijde in *Caramania*, aan den Koning het Hooft van eenen vyand moeſte brengen, indien men getrouwt wilde weſen. Het was by-na eveneens by een Volk dicht aan de Caſpize Zee gelegen. En wie en weet niet dat de Koning Saul de dood van hondert Filiſtijnen van David eyſchte, tot een bruydſchat voor zijne dochter, eer hy haar aan hem ten houwelijk wilde geven?

Vincent le Blanc, 1. Deel, 30. Hooft-ſt.

Alexander van Alexandrie. 1. Boek, 24. Hooft-ſtuk.

Voorts, gelukkigh was de Vader by onſe *Caraïbanen*, die eenigen van deſe heldhaftige ſwageren, die de Hooft-man gepreſen hadde, d'eerſte naderde, en by het lichaam greep. Want daar was op die reyſe niets te verwachten, voor hem die na-quam: en het Houwelijk was gedaan alſoo vaardigh als d'ander tot den Jongman hadde geſeght, ik geve u mijne dochter tot vrouwe. Diergelijk een woord van de Moeder voldede ſelf hier in. En de Jongman dorſte de dochter niet weygeren, als ſy hem aldus was aangeboden: Maar hy moeſt, of zy ſchoon of zy leelijk was, haar van toen aan tot vrouwe aannemen. Aldus trouden onſe *Caraïbanen* niet door lief-koſerijen.

Dat ſoo de *Caraïbaanſche* Jonge-mannen na getrouwt te weſen noch volhardeden in haar dapper in de volgende oorlogen te dragen, dan gafmen haar noch andere vrouwen op hare wederkomſte. Deſe toelating van vele vrouwen is noch in gebruyk by onſe *Voor-eylanderen*; ſy is ook gemeen by d'andere Barbariſche Volkerẽ. De *Chiloyſchen* bewoonderen van het Eyland van *Mocha*, ſtellen'er geene andere wijſe op, als dat alle de reyſen als ſy luſt krijgen om eene nieuwe vrouwe te hebben, ſoo koopen ſy'er eene voor eenen Os, voor een Schaap, of voor eenige andere Koop-manſchap. En daar is ſoodanigh eene plaatſe daar het getal der vrouwen van eenen eenigen man uytermaten hoogh is; gelijk in het Koninkrijk van *Bennin*, daar men dikwils ſiet dat de Konink ſeven-hondert ſoo vrouwen als by-ſitten heeft: En daar de ſlechte onder-

Hiſt. de Laat.

Vertellingen van de Hollanderen.

onderdanen alsoo wel als in *Mexika*, yeder tot hondert en hondert en vijftigh vrouwen hebben. En aan d'andere zijde, daar worden eenige plaatsen gevonden, daarmen aan yedere vrouwe ook toelaat verscheyde mannen te nemen, gelijk by de *Pehuares* Nacye van *Bresil*, in het Koninkrijk van *Calekut*, en ten anderen tijde in eenige van de *Canarische* Eylanden.

De Laat in sijne Hist. Pyrard 1. Deel. 27. Hooft-stuk. Verwerving vande Canarien door Bevencourt. Vincent le Blanc, 1. Deel, 3. Hooft-st. 3. Boek.

De Jongelingen onder de *Caraïbanen*, verkeeren noch tot op heden niet by de dochteren, noch by de vrouwen voor dat sy getrouwt zijn. Waar in sy seker wel verschillen van de *Peguans*, soo tochtelijk verlieft, dat om te doen sien hoe de felheyt van het geheym vuur dat haar verteert, in haar het gevoelen van alle andere vuurigheden uyt-dooft, sy haar selve d'armen branden in tegenwoordigheyt van hare Meesteressen, met een ontstêke toorts-licht; of anders laten sy een vlamment lijnwaad dat in den Oly is gedoopt, op haar vleesch uytbranden en verteeren. En om te betoonen dat sy ter dood gequetst zijnde, de geheele wonde by haar voortaan niet meer als licht kan gerekent worden, soo doorsnijden sy haar gantsch lichaam, en doorstêken het met poken. De Turken volgen haar hier in, na het verhaal van *Villamont*. Want in diergelijke gelegentheden geven sy haar vele sneden, en groote wonden, met hare messen, op verscheyde deelen van het lichaam.

Pyrard 1. Deel, 12. Hooft-st.

Het getal van de vrouwen onser *Caraïbanen* is niet bepaalt gelijk by de *Maldiveren*, daarmen'er niet meer als drie te gelijk mach hebben. Maar even als dit getal ten anderen tijde gelijk-matight was na hare moedigheyt en dapperheyt, (want op yedere reyse dat sy van den oorlogh weder-quamen, met eenen lof van hare stoutigheyt, en kloekmoedigheyt, mochten sy eene nieuwe vrouwe eysschen en verhopen) soo noch tegenwoordigh hebben sy'er soo vele als sy wenschen, en als sy'er konnen verwerven. Invoegen dat by haar, gelijk onder de *Toupinambous*, de geen die de meeste vrouwen heeft, is geacht d'aller-strijdbaarste, en aller-aansienlijkste van het geheel Eyland. En in plaatse dat in het Eyland *Espanola* alle de vrouwen in eene selve kamer by den man lagen, de *Caraïbanen*, gelijk wy al hebben aangeraakt, om alle soorten van twisten en minne-nydigheden te vermijden, houden hare vrouwen, even gelijk de *Turken* en de Tartaren doen, in af-gescheyde wooningen. Self somtijds stellen sy haar in af-gesonderde Eylanden: of anders sy maken dese scheyding en dese afwêsigheyt van hare vrouwen d'eene van d'andere, op dat sy haar te gemakkelijker souden konnen begeven tot de bouwing van hare Hovenieringen, die in vele plaatsen sijn verspreyd. Om het selve, versekertmen, is het dat by de *Caraïbanen* van de Vastekust het diergelijk in swang gaat; hare vrouwen dien lof hebbende dat sy haar van de jalousie niet en laten prikkelen. Onse Eylandische Wilden, sijn sorghvuldigh hier in, dat soo sy niet meer als eene vrouwe heb-

De Lery 17. Hooft-stuk. Hist. van Lopez.

hebben, ſy niet verre van haar af wijken, en ſoo ſy'er verſcheydene hebben gaan ſy haar beſoeken d'eene na d'andere. Maar ſy onderhouden alle, gelijk de *Floridianen*, niet aan te raken die ſwanger ſijn.

Men ſoude ſich niet volkomen genoegh konnē verbaſen hier over die *Lycurgus* en *Solon*, die lichten van Grieken-land, haar ſoo blind hebben betoont, en ſo weynigh eerlijke lieden, dat ſy de Poorte hebben geopent aan den Overſpeelder, en goed hebben gevonden dat hy by hare Borgeren inging. Want ter naauwer nood is'er eenige Nacye van d'aller-barbariſte en van d'aller-wildſte, die in haar ſelve geen licht genoegh heeft, om'er deſe wet in te leſen, die'er de vinger van de natuur heeft in geſchreven: dat het overſpel eene miſdaad is, en datmen'er een af-ſchrik van moet hebben: en die ook niet betuygt dat ſy het in vervloeking heeft, en het niet geſtrengelijken ſtraft wanneer het by haar word ingevoert. Het ſtraffen van het overſpel is niet als vermakelijk by de *Guineſchen*. En ſy is dat de vrouwe als ſy niet verjaaght wil weſen, tot boeten aan haren man eenige oncen goud betaalt. Maar by d'Ooſterlingen van *Bengala*, en by de *Mexikanen*, is'er niet mede te laggen, die in diergelijke voorvallen de neuſe en d'ooren aan hare vrouwen af-ſnijden. Verſcheyde andere Barbariſche Volkeren, ſtraffen het ſelf met de dood. En de *Peguans* zijn ſoo geſtreng by ſulke ontmoetingen, en ſchrikken ſoo voor deſe miſdaad, dat by haar d'Over-ſpeelderen levendigh worden begraven, ſoo mannen als vrouwen.

Plutarchus in het leven van Licurgus en van Solon.

Vertelling van de Hollanderen.

Linſchoten 16. Hoofdſtuk.

Vincent le Blanc, 1. Deel, 32. Hoofdſtuk.

De *Caraïbanen* ſijn hier in d'aller-goedwillighſte niet, noch ook de minſt belgende van hare eere. Sy konden deſe ſonde ten anderen tijde niet ſtraffen, om dat ſy onder haar niet in ſwang ging, voor haren ommegang met de Chriſtenen. Maar huyden ten dage, ſoo de man zijne vrouwe overvalt terwijl ſy haar overgeeft aan eenigen anderen mans-perſoon, of dat hy van elders daar eene verſekerde kenniſſe af heeft, doet hy hem ſelf recht, ende en vergeeft haar ſelden, maar dood haar ſomtijds met eenen ſlagh van den *Boutoü*, ſomtijds haar den buyk op-ſnijdende van onder tot boven, met een ſcheirmes, of den tant van een *Agouty*, die weynigh minder ſnêdigh in het ſnyen is.

De uytvoering gedaan ſijnde, gaat de man ſijnen Schoon-vader ſoeken, en „ ſeght hem koeltjes: Ik hebbe uwe Dochter gedood om dat ſy my niet ge„ trouw hadde geweeſt. De Vader vind deſe daad ſoo rechtveerdigh, dat wel verre van daar over moyelijk te weſen tegens ſijnen ſwager, hy hem hier in „ prijſt, en weet het hem dank: Gy hebt wel gedaan, antwoord hy hem: zy „ verdiende het wel. En ſelf ſoo hem noch Dochteren over-ſchieten om te trouwen, bied hy'er hem eene van haar aan, en belooftſe hem te geven by d'eerſte gelegentheyt.

De Vader trouwt zijne Dochter niet, gelijk eenige hebben willen ſeggen. Sy ſchrikken van deſe miſdaad, en indien'er onder haar bloedſchendige Vaderen ſijn geweeſt, dan waren ſy gedwongen om haar te vertrekken; want ſoo andere haar hadden betrapt ſy ſouden haar levendigh gebrand hebben, of anders in duyſend ſtukken geſcheurt.

DRIE-EN-TWINTICHSTE HOOFT-STUK.

Van de Geboorte, en van d'Opvoeding der Kinderen van de Caraïbanen.

MEn ſiet onder deſe arme Indianen weynige gewoonten die ſoo beeſtelijk ſijn als die ſy gebruyken in de Geboorte van hare Kinderen. Hare vrouwen baren ſonder groote moeyte; en ſoo ſy eenige ſwarigheyt gevoelen, nemen ſy haren toevlucht tot de wortel van eene ſoorte van bieſe, waar uyt ſy het ſap drukken, en dat gedronken hebbende, zijn ſy terſtont verloſt. Somtijds op den ſelven dagh van hare baring, gaan ſy haar met haar kind af-waſſchen, in de naaſt-gelegene Riviere ofte ſpring-ader; en begeven haar weder tot het gewoonlijk werk van het huys-houdẽ. De *Peruviaanſche*, de *Japonſche*, en de *Breſiliaanſche* vrouwen doen even ſoo. En het was gemeen aan d'Indianen van het Eyland *Hiſpanjola*, en ſelf aan d'oude Lacedemoneren, hare kinderen aldus in kout water te waſſchen, om hare huyt korts na hare geboorte te verharden. De *Maldiveren* waſſchen de hare verſcheyde dagen achter elkander. En men wil ons doen gelooven, dat de *Cimbren* ten anderen tijde deſe kleyne ſchepſeltjes nieuwelijkx geboren, in het ſneeuw leyden, om haar aan de koude en het ongemak te doen gewennen, en haar de leden te verſterken.

Garcilaſſo, Zinſchotẽ, en de Laat. Pyrard.

Sy geven geen gaſtmaal op de geboorte van hare kinderen, als voor het eerſte dat komt; en ſy hebben geenen geſtelden tijd tot deſe vrolijkheyt; dat hangt aan hare luymen: maar als ſy hare vrienden verſamelen om met haar vrolijk te weſen op de geboorte van haren eerſt-geboornen, dan betrachten ſy niets te verſparen van alles wat mach mede-helpen tot het goed onthaal en de vreugde van de genoodighde, in plaatſe dat ten anderen tijde de Thracianen alle die in de werelt quamen met haar weenen en met haar gekryt vergeſelſchapten, haar voor oogen ſtellende alle d'ellenden diemen in dit leven moet lijden.

Herodotus 5 Boek.

Maar ſiet hier de beeſtelijkheyt van onſe Wilden, in hare vrolijkheyt om d'aanwaſſing van haar huyſgeſin. Die is dat ter ſelver tijd als de vrouwe verloſt

loſt is de man in het bedde gaan leggen, om hem te beklagen en den gelegenen te maken: gewoonte, die hoewel ſy wild en belaggelijk is, niettemin gevonden word, na men ſeght, onder de boeren in eene Provincye van Vrankrijk; en ſy noemen dat *faire la Couvade.* Maar het gene moeyelijk valt voor den armen *Caraïbaan*, die hem te bedde heeft begeven in de plaatſe van de kraamvrouwe, dat is datmen hem tien ofte twaalf dagen achter een ſobertjes, en ſieke-lieden koſt doet eten, hem op yeder dagh niet meer gevende als een kleyn ſtukje van de *Caſſave*, en een weynigh water, in het welke men ook een weynigh van dit wortel-brood heeft doen koken. Daar na eet hy een weynigh meer: maar hy taſt de *Caſſave* die hem aangeboden word niet aan, als by het midden geduerende de veertigh dagen, en latende de randen geheel die hy ophangt aan zijne hutte, om te dienen tot het gaſtmaal dat hy in het gevolgh gewoonlijk voor alle zijne vrienden aanrecht. En ſelf hy ſpeent hem hier-na, ſomtijds tien maenden, of een geheel jaar, van verſcheyde ſpijſen, gelijk van den *Lamantin*, van de Schild-padde, van Verkens-vleeſch, van Hoenderen, van Viſch, en van andere lekkere dingen: vreeſende door eene erbarmelijke dwaasheyt, dat dit ſchadelijk aan het kind ſoude weſen. Maar ſy houden deſe groote Vaſten niet als op de geboorte van haar eerſte kind: want op die van d'andere, ſijn hare vaſten by-verre ſoo geſtreng niet, en veel korter, weſende gemeenlijk niet als van vier ofte vijf dagen ten hooghſten.

Men vind by de *Breſilianen* en by de *Japonneſeren* wel mannen die uytſinnigh genoegh ſijn om aldus den gelegenen te maken: maar ſy zijn ſoo ſot niet dat ſy in haar bedde vaſten. In het tegendeel ſy doen'er haar lekkerlijk en in overvloedigheyt onthalen. Men ſeght dat ten anderen tijde het ſelve is geſien by de *Tibarianen*, gebueren van Capadocye, en by eenige andere volkeren. Maar de natuurlijke Bewoonderen van *Madagaſcar* volgen dit vaſten van de *Caraïbanen*, als ſy hare kinderen willen doen beſnijden. *De Laat en Maffée.* *Alexander van Alexandren.*

Eenige van onſe *Caraïbanen* hebben noch eene andere dwaasheyt: en die is noch arger als alle d'andere voor den armen Vader aan wien een kind-geboren is; want op het eynde van het vaſten, ſoo ſchrabtmen hem vinnighlijk op de ſchouderen met den tant van een *Agouty.* En dees ellendige moet hem niet alleen aldus laten toe-ſtellen, maar hy moet het ſelf lijden ſonder het minſte gevoelen van ſmerte te betuygen. Sy gelooven dat hoe de geduldigheyt van den Vader in deſe proeven grooter is gebleken, hoe dat ook de ſtrijdbaarheyt van den Soon braver te verhopen ſtaat: maar men moet dit edel bloed, waar van de ſtorting de moedigheyt aldus doet voortſpruyten, ſoo niet ter aarde laten vallen; ook verſamelen ſy het neerſtighlijk om'er het aangeſight van het kind mede te wrijven, achtende dat dit noch geweldigh veel helpt om het kloek- *Francois Cauche.*

moediger

moediger en edelaardiger te maken. En dit word self in eenige plaatsen ontrent de dochteren gebruykt: want hoewel sy haar in de gevechten niet behoeven te laten vinden, gelijk ten anderen tijde de Amasonen, niettemin, sy laten niet ten oorlogh te trekken met hare mannen, om haar het eten te bereyden, en om hare schepen te bewaren, terwijl sy-lieden met de vyanden handsgemeen zijn.

Van dat de kinderen geboren sijn, maken de Moeders haar het voorhooft plat, en drukken het in sulker voegen dat het een weynigh achterwaarts helt; want boven dat dese gedaante een van de voornaamste trekken is van de schoonheyt die onder haar word geacht, soo seggen sy dat sy dient om de pijlen beter boven eenen boom uyt te schieten, als sy aan de voet van den selven staan, waar in sy uytmuntende behendigh sijn, daar na-gevoeght zijnde van hare jonkheyt af.

Sy swachtelen hare kinderen niet; maar sy laten haar de vryheyt om te verroeren na haar gemak in kleyne *Amakken*, of bedden van Cottoen, of op kleyne leger-plaatsen van *Bananie*-bladeren, die gespreyt sijn op d'aarde, in een hoek van hare Hutten: En niettemin hare leden worden'er niet mismaakt door; maar haar gantsch lichaam is volkomen wel gemaakt. Die by de *Maldiveren* hebben verbleven, en by de *Toupinambous*, seggen het selve van de kinderen deser Volkeren, hoewel men haar nimmer alsoo weynigh als de kleyne *Caraïbanen*, in lueren en in windelen besluyt. De Lacedemoneren deden ten anderen tijde ook soo.

Pyrard 1. Deel. De Lery 17. Hooft-stuk. Plutarchus in het leven Licurgus.

De namen van hare kinderen geven sy haar niet terstont na de geboorte; maar sy laten twaalf of vijftien dagen door-loopen, en dan roeptmen een man en eene vrouwe die de plaatse bekleeden van Peet-oom en van Pete-moeye, en die het kind zijne ooren doorboren, zijne onderste lippe, en de scheyding van de neusgaten, en sy laten'er een draad doorgaan, op dat d'opening gemaakt sy om'er behangselen aan te hechten. Sy hebben niettemin de bescheydentheyt, van dese plechtigheyt uyt te stellen, indien de kinderen te swak sijn om dese doorbooringen te lijden, tot dat sy kloeker worden bevonden.

Het grootste gedeelte der namen die de *Caraïbanen* hare kinderen geven, sijn genomen van hare Voorsaten, of van verscheyde Boomen die in hare Eylanden wasschen; of anders van eenigen voor-val die den Vader is overkomen geduerende dat zijne vrouwe swanger ging, of geduerende sijn kraambedde. Aldus wierd op *Dominikus* eene Dochter *Ouliem-banna* genaamt; dat is te seggen Druyveboome-blad, welken boom wy in zijne plaatse hebben beschreven. Een ander van het selve Eyland, hebbende op *Sint Christoffel* geweest terwijl zijne Huys-vrouwe bevrucht was, en aldaar hebbende gesien

mijnen

mijnen Heere den Generaal van onse Nacye, soo noemde hy het kind dat zijne vrouwe op zijne wederkomste hadde, *Generaal*; ter gedachtenisse van het goed onthaal dat die Heer hem hadde gedaan.

Men vind yets diergelijkx by d'andere Nacyen. By voorbeeld, de *Canadineren* ontleenen de namen van de Visschen en van de Rivieren. De *Virginianen* en de *Bresilianen* dienen haar van het eerste ding dat haar in gedachte komt, gelijk bogen, pijlen, dieren, boomen, planten. De Turksche Keyseren sijn gewoon aan de Gelubde die hare vrouwen bewaren, de namen te geven van d'allerschoonste bloemen, op dat dese vrouwen haar by dese namen noemende, daar niets uyt haren mond en gâ dat niet eerlijk en aangenaam sy. De Romeynen, gelijk by *Plutarchus* gesien word, namen somtijds hare namen van Visschen; somtijds van hare boersche vermakelijkheden; somtijds van d'onvolmaaktheden van haar lichaam; en somtijds van hare brave daden, in navolging van de Grieken. De Heylige Schriften self verschaffen ons voorbeelden van menighte namen op verscheyde ontmoetingen genomen; gelijk onder andere *Benoni*, *Fares*, *Icabod*, en andere diergelijke. *L'Escarbot.*

De namen die de *Caraïbanen* hare mannelijke kinderen een weynigh na hare geboorte op-leggen, sijn niet voor haar gantsch leven. Want sy veranderen van naam als sy gekomen sijn tot den ouderdom die haar toelaat onder het getal haar'er Soldaten aangenomen te worden; en als sy haar dapperlijk in den oorlogh hebben gequeten, en dat sy een Opperhooft van *d'Aroüages* hebben gedood, dan nemen sy sijnen naam voor haar tot teyken van eere. Het welke eenigh over-een-komen heeft met het gene by de Romeynen in swang ging na hare overwinningen, trekkende tot haar in der daad de namen van de Volkeren die sy hadden overwonnen. Getuygen *Schipio* d'Afrikaan, en soo vele andere, die niet van nooden sijn by te brengen. Dese overwinnende *Caraïbanen*, hebben ook in hare Wijnen, of openbare Bly-feesten, yemant uytgekosen om haar eenen nieuwen naam te geven, tot den welken sy seggen, na dat sy wel gedronken hebben, *Y éticlée y atec*, dat is te seggen, *Ik wil genaamt wesen, naamt my*. Waar op d'ander terstont de voldoening doet. En in vergelding ontfangt hy eenigh geschenk, of van een mes, of van een graan Cristal, of van eenige andere geringe beuselingen die onder haar geacht worden.

De Caraïbaansche vrouwen sogen self hare kinderen, en zijn seer goede voedsteren, en seer teer-gevoelige Moederen, dragende alle sorgen diemen mach inbeelden om haar wel te voeden. En self hare sorgen die strekken haar uyt tot de kinderen van hare gebuerinnen, als sy ten oorlogh zijn. Alle de Peruviaansche, en Canadinesche, en by-na alle andere Indiaansche vrouwen *Garcilasso en Lescarbot.*

van het Westen, ſijn ook goede voedſteren. En in d'Ooſterlijke Indiën, in het Koninkrijk van *Tranſiana*, en by de *Maldives*, ſijn de vrouwen van wat hoedanigheyt ſy ook mogen weſen, verplicht om de borſte aan hare kinderen te geven. Aldus getuyght ons *Tacitus*, dat yedere Moeder, by d'oude Hooghduytſchen, ſelf hare kinderen ſooghde. Men ſeght dat ten anderen tijde ſelf de Koninginnen van *Peru*, de moeyte wel namen om hare kinderen te voeden. En wy hebben het voorbeeld van eenige Koninginnen van Vrankrijk, die deſe moederlijke gedienſtigheyt niet verſmaat hebben. Wel in het tegendeel van die Canariſche vrouwen, die hare kinderen gewoonlijk de geyten deden ſuygen. Gelijk ook deden eenige Boerinnen van *Guyenne*, ten tijde van *Michel de Montagne*.

Le Blanc en Pyrard. In het Boek van de Zeden der oude Duytſchen.

Bergeron in ſijne verhandeling der Scheepvaarden. Eſſais de Montagne, 2. Boek, 8. Hooft-ſt.

De Moederen van onſe kleyne *Caraïbanen*, geven haar niet alleen de mamme; maar ſoo ras zy een weynigh kracht hebben gekregen, kauwen ſy haar de *Patatten*, de *Bananen* en d'andere vruchten die ſy haar geven. Hoe wel ſy ſomtijds hare kleyne kinderen geheel naakt op d'aarde laten kruypen, en dat ſy dikwils ſtof eten, en duyſend onreynigheden die ſy in haren mond brengen, ſoo groeyen ſy niettemin verwonderlijk wel, en het grootſte gedeelte word ſoo kloek, datmen'er heeft geſien die op de ſes maanden konden gaan ſonder ſteunſel.

Men ſnijd haar het hair af op den ouderdom van twee jaren: en hier toe geeftmen een gaſtmaal aan het geheel huyſgeſin. Daar ſijn eenige *Caraïbanen* die tot op deſen ouderdom uytſtellen, om d'ooren, de lippe, en het tuſſchenbeyde van de neuſgaten aan hare kinderen te laten doorboren: even wel dit is weynigh in gebruyk, ten ſy dat de ſwakheyt van het kind niet heeft toegelaten om het eerder te doen. Als ſy tot een verder ouderdom ſijn gekomen, eten de Jongeren met hare Vaderen, en de Dochteren met hare Moederen. Sy noemen Vaderen, hare Schoon-vaderen, en alle die van hare gelijke bloedverwanten aan de zijde van hare ware vaderen ſijn.

Hoewel de kinderen van de *Caraïbanen* niet onderweſen ſijn om eenige eerbiedigheyt aan hare ouderen te betoonen, noch door eenige van de gebaarden haar'es lichaams te betuygen d'onderdanigheyt en d'eere die ſy haar ſchuldigh ſijn; ſoo beminnen ſy niettemin haar alle natuurlijk, en alſmen haar eenigh ongelijk heeft aangedaan, dan verbinden ſy haar terſtond aan hunne twiſtſaken, en trachten door alle middelen daar wraake over te doen. Getuygen de geen die ſiende dat een van onſe Françoyſché van *Gardeloupe*, hadden af-geſneden de [a] *Rabans* van den *Amac* daar in ſijn Schoon-vader lagh, ſoo dat ter aarde gevallen zijnde, hy eene ſchouder hadde verſtuypt; ter ſelver tijd eenige jonge-lieden verſamelden, die eene belanding deden in het Eyland van *Marigalante*,

a Dat ſijn de touwtjes waar aan ſy geſronſt en in de Lugt hangen.

galante, en vermoorden'er de Françoyschen die het begonden te bewoonen.

Maar de voornaamste sorge die de *Caraïbanen* betuygen in d'opvoeding van hare kinderen, die is dat sy haar geweldigh behendigh maken om met den boge te schieten. En om'er haar ter goeder uure na te schikken, ter naauwernood konnen sy gaan, of de Vaderen en de Moederen hebben dese gewoonte, dat sy haar ontbijt aan den tak van eenen boom hechten, waar van dese kleynen het met de Pijle moeten af-schieten, soo sy begeerigh sijn om t'eten; want daar is geene barmhertigheyt. Sy snijden ook somtijds eenen *Bananie*-boom af, en leggen hem ter aarde, gelijk tot doel-wit, om hare kinderen te leeren na de vrucht te treffen. Het gene te wege brengt dat met den tijd sy haar volkomen in dese oeffening maken. D'oude Historyen verhalen ons, dat sekere Volkeren, hier in naderende by de gewoonte van de *Caraïbanen*, hare kinderen verplichteden om haar eten met de slinger af te werpen.

Sy schikken gemeenlijk alle hare Sonen tot de wapenen te dragen, en tot haar te wreken van hare vyanden, in navolging van hare voorsaten. Maar al eer sy gestelt worden onder den rych van die ten oorlogh mogen gaan, soo moeten sy uytgeroepen worden voor Soldaten, in tegenwoordigheyt van alle hare bloed-vrienden en vrienden, die genoodight sijn om behulpsaam te wesen aan sulk eene waardige Plechtigheyt. Siet hier dan d'ordre die sy in diergelijke gelegentheden waarnemen. De Vader, die te voren de Vergadering heeft by-een geroepen, doet sijnen Soon sitten op een kleyn stoeltje, dat geset is midden in de Hutte, of in het *Carbet*; en na dat hy hem in weynige woorden heeft voor-gedragen, alle de Plichten van eenen edelaardighen Caraïbaanschen Soldaat, en hem heeft doen beloven, dat hy nimmer yets doen sal het welke de Heerlijkheyt van zijne Voorsaten soude mogen doen beswalken, en dat hy met alle sijne krachten d'oude twist-sake van sijne Nacye sal wreekē; soo grypt hy by de pooten eenen sekeren Roof-vogel, die sy *Mansfenis* in hare tale noemen, en die langen tijd te voren is bereyd geweest om tot dit gebruyk besteed te worden, en hy slaat'er verscheyde slagen mede op sijnē Soon, tot dat de vogel dood is, en dat zijn hooft t'eenemaal is geplettert. Na dit hart onthaal, dat den Jongeling geheel verdooft maakt, soo schrapt hy hem over het geheel lichaam met een tant van *Agouty*, en om de lijkteykenen die hy gemaakt heeft weder te heelē, so doopt hy den vogel in eene vochtigheyt die op granen van *Pyman* heeft gestaan, en hy wryft'er alle zijne wonden wel stijf mede, het gene den armen lijder eene geweldigh scherpe smerte veroorsaakt; maar hy moet dit alles vrolijk lijden, sonder den minsten grijns te maken, en eenigh gevoelen van pijne te betuygen. Men doet hem vervolgens het herte van desen vogel eten. En tot besluyt van het werk, soo leght men hem in een schon-

gelend bedde, waar in hy overlangs moet uyt-gespreyd leggen, tot dat sijne krachten by-na t'eenemaal sijn uyt-geput door geweld van vasten. Na dit is hy van alle voor Soldaat erkent, hy mach hem laten vinden by alle de vergaderingen van het *Carbet*, en d'andere volgen in alle d'oorlogen, die sy tegens hare vyanden onderwinden.

Boven d'oeffeningen van den oorlogh, die gemeen zijn aan alle de jonge *Caraïbanen*, die in eenige achting onder de braven van hare Nacye willen leven; soo schikken hare Vaderen haar dikwils om *Boyez* te wesen, dat is te seggen Swarte-konstenaren en Genees-meesteren. Sy senden haar hier toe tot yemant van d'allerverstandelijkste in dese af-grijsselijke oeffening, dat is te seggen, by een die berucht is in de kennisse van de boose Geesten op te dagen, van loten te geven om haar van hare vyanden te wreeken, en verscheyde siekten te genesen, welke die van dese landaart onderworpen sijn. Maar de Jongeling die aan den *Boyé* word vertoont om in zijne konst onderwesen te worden, moet van zijne tedere jonkheyt aan hier toe gewijd wesen door d'onthouding van verscheyde soorten van spijsen, door gestrenge vasten, en dat om zijne leerlingschap te beginnen men hem bloed uyt alle de deelen van sijn lichaam heeft getrokken met een tant van *Agouty*, even als men handelt met die tot Soldaten worden aangenomen.

De *Caraïbanen* leeren ook sorghvuldigh aan hare kinderen het swemmen, het visschen, en eenige werken te maken, als daar sijn korven, *Boutous*, bogen, pijlen, riemen, bedden van kottoen, en *Pyraugen*. Maar eenige sorge te dragen om haren geest te voegen en te bouwen, en haar eere, Borgerlijken ommegank, of deught te leeren; dit moetmen niet van dese arme Wilden verwachten; die geenen anderen leydsman, noch ander licht tot sulk eene opvoeding hebben, als haar verstant dat blind is, en vervult met dikke duysternissen; noch anderen regel in alle de handelingen van haar leven, als d'ongeregeltheyt en de wanschikkelijkheyt van hare ondeugende en bedorve natuure.

VIER-

VIER-EN-TWINTICHSTE HOOFT-STUK.

Van den gewoonlijken Ouderdom der Caraïbanen, van hare ſiekten, van de Hulp-middelen die ſy gebruyken om de geſontheyt weder te krijgen, van hare Dood, en van hare Lyk-plichten.

De *Caraïbanen* ſijnde van hare natuure van eene ſeer goede tempering, en haar leven door-brengende in ſoetigheyt en in ruſte des geeſtes, ſonder quelling en ongeruſtheyt; Hier by ook gevoeght de gewoonlijke ſoberheyt die ſy onder-houden in het geleyde van haar leven; ſoo is het niet wonder dat ſy bevrijd ſijn van oneyndige ongemakken en ſiekten, die andere Nacyen quellen; en dat ſy veel ſpader ten grave komen, als het grootſte gedeelte van d'andere Volkeren. De goede lucht die ſy genieten, helpt mede noch tot hare geſontheyt, en tot de lankheyt van hare dagen.

Men ſiet onder haar weynige van die bekorte ouderdommẽ, waar van men'er onder ons ſulk een groot getal ſiet: Maar ſoo ſy van geene felle dood ſterven, dan ſterven ſy by-na alle oud. Haar ouderdom is uyt der mate kloek: en op de negentigh jaren teelen de mannen noch voort. Daar word een groot getal onder haar geſien, die meer als hondert jaren hebben, en noch geen wit-hair. *Jean de Lery*, waardigh om gelooft te worden, verſekert ons dat hy by-na geene witte hairen hadde beſpeurt op het hooft van de *Toupinambous* van diergelijken ouderdom. Andere Hiſtorye-ſchrijveren verſekeren ons, dat de vrouwen van die Wilden, hare vruchtbaarheyt bewaren tot de tachtigh jaren. En de Françoyſchen hebben in het land van *Canada* een Wilde gekent, die noch ſwart hair hadde, en beter geſicht als ſy allen, hoewel hy tot den ouderdom van hondert jaren was gekomen.

8. Hooft-ſtuk. en De Laat in ſijne Hiſtorye van Amerika. Leſcarbot 3. Boek, 10. Hooft-ſtuk.

Het gewoonlijk leven van onſe *Caraïbanen* is tot hondert en vijftigh jaren, en ſomtijs meer. Want hoe-wel ſy hunne jaren niet konnen tellen, ſoo kan-men evenwel het getal daar van verſamelen, door de teykenen die ſy'er u van geven. En onder andere, ſy hadden noch korteling onder haar levende perſonen die geheughden d'eerſte Spanjaarden geſien te hebben, die in *Amerika* waren aangekomen. Waar uyt men beſluyt dat ſy ten minſten hondert en ſeſtigh jaren oud moeſten ſijn. En in der daad, dat zijn lieden die mogen door-gaan voor de ſchaduw van een lichaam, en die by-na niets meer levendigh hebben als het herte, gelegen zijnde in een bedde, onbeweechlijk en vleeſcheloos, gelijk geraamten. Sy hebben evenwel noch geſontheyt. En het blijkt

wel dat hare tonge niet meer dood is als haar herte, en dat hare reden noch adem schept. Want niet alleenlijk spreken sy met gemak; maar de geheugenis en het oordeel vergeselschappen hunne woorden.

Dese verlange dood diemen by de *Caraïbanen* siet, moet niet vreemd dunken, noch voor een spooksel genomen worden. Want om nu achter te laten den grooten ouderdom van d'eerste eeuwen, en de genen daar een *Ctesias*, een *Herodotus* en een *Plinius* gewagh van maken, soo verschaffen ons de hedens-daaghsche Historye-schrijveren voorbeelden genoegh om dese waarheyt te bevestigen. En onder andere, de Hollanderen die in de *Molukkus* hebben gehandelt, versekeren ons dat het leven in dat land gewoonlijk is bepaalt tot hondert en dertigh jaren. *Vincent le Blanc* seght dat in *Sumatra*, in *Java*, en in de gebuerige Eylanden het op-klimt tot hondert en veertigh; gelijk het ook by de *Canadineren* doet. En dat het in het Koninkrijk van *Casuby* het hondert en vijftighste jaar bereykt. *Françoys Pyrard*, en eenige anderen, getuygen ons dat de *Bresileanen* niet minder leven, en dat sy gaan tot hondert en sestigh, en self daar boven. En in de *Florides* en in *Jucatan*, zijn mannen gevonden die desen ouderdom overtreffen. En in der daad, men verhaalt dat de Françoyschen, op de reyse van *Laudoniere* in de *Florides*, in het jaar 1564. daar een oud man sagen, die hem seyde drie hondert jaren oud te wesen, en Vader van vijf voortteellingen. En eyndelijk na het verhaal van *Mafée*, roemde hem een *Bengalois* in het Oosten in het jaar 1557. drie hondert vijf en dertigh jaren oud te zijn. Na dit alles, soude de lankheyt der dagen van onse *Caraïbanen* niet mogen door-gaan voor een ongehoort wonder, noch eene ongelooflijke sake.

3 Boek. 4. Boek. 12, Hooft-stuk, en 7. Boek, 2. Hooft st. 7. Boek. 48. Hooft-stuk. Vertelling der Hollanderen, 1. Deel, 24, Hooft-stuk. Lescarbot, Vincent le Blanc. 1. Deel, 34. Hooft-stuk. 1. Deel, 26. Hooft-stuk. Bergeron in de verhandeling der Scheep-vaarden, Lescarbot en de Laat.

Asclepiades, na het verhaal van *Plutarchus*, achte dat in het al-gemeen de bewoonderen van koude landen langer leefden als die van de warme gewesten, om dat, seyde hy, de koude de natuurlijke warmte van binnen behoud, en de sweetgaten toesluyt om haar te bewaren; in plaatse dat dese warmte lichtelijk verdwijnt in de landstreken daar de sweetgaten verwijdt en geopent worden door de hitte van de Son. Maar d'ondervinding van de *Caraïbanen*, en soo vele andere Volkeren van den brandenden Hemel-riem, die gewoonlijk tot soo hoogh een ouderdom leven, terwijl onse Europeanen gemeenlijk jong stervende worden gesien, is strijdigh met dese natuurlijke redenering.

Bergeron in de verhandeling der Scheep-vaarden, 11 Boek. In het 25. Boek van de meyningen der VVijsbegerigen, 36 Hooft-stuk.

Wanneer het gebeurt, gelijk het niet anders kan geschieden, dat onse *Caraïbanen* van eenigh quaad worden aangetast, dan hebben sy de kennisse van menighte van kruyden, van vruchten, van wortelen, van olyen, en van gommen, door de hulpe van welke sy in haast weder tot de herstelling van hare gesontheyt komen, indien het quaad niet ongeneeslijk is. Sy hebben noch een versekert geheym om de bytingen van de slangen te genesen, aangesien dat sy

d'ader

d'ader niet hebben door-drongen. Want alſdan is'er geen hulp-middel. Dit is het ſap van een kruyd dat ſy op de wonde leggen, en binnen vier-en-twintigh uuren zijn ſy onfeylbaar geneſen.

Het quade voedſel van de Krabben, en van andere Ondieren waar mede ſy haar gewoonlijk ſpijſen, is oorſaak dat ſy by-na alle onderworpen ſijn eene moeyelijke ſiekte, die ſy in hare tale *Pyans* noemen, gelijk de Françoyſchen aan de kinder-pokken. Wanneer ſy, die van deſe vule ſiekte ſijn beſmet, van de verſche Schildpadde, of van den *Lamantin*, of van den *Caret*, dat eene andere ſoorte van Schildpadde is, eten, zijn ſy terſtont daar na geheel beloopen met bultjes, om dat deſe ſpijſen dit quaad doen uytſlaan. Sy hebben ook dikwils groote Geſwellen, bloed-ſweeren, en vuurigheden op verſcheyde plaatſen van haar lichaam. Om deſe qualen te geneſen, die ten meeſten deele voortſpruyten uyt het quaad voedſel dat ſy gebruyken; hebben ſy de ſchorſe van eenen boom *Chipiou* genaamt, ſoo bitter als roet, dewelke ſy in het water doen weeken, en hebbende in deſe vochtigheyt geraſpt de grond van eenen ſekeren grooten kink-hoorn die men *Lambys* noemt, ſoo drinken ſy deſe Medecijne in. Sy drukken ook ſomtijds de vochtigheyt uyt de ſchorſe die verſch van eenige boomen van *Miby*, is geſchilt, of andere ranken die op d'aarde kruypen, of die haar aan de boomen hechten, en drinken het ſap dat ſy'er hebben uyt-geperſt: maar ſy gebruyken dit genees-middel niet geerne, dan als de boomen in hare allergrootſte ſapigheyt zijn.

Boven deſe Genees-middelen, met de welke ſy de quade vochtigheden van binnen ſuyveren; ſoo leggen ſy noch buyten-op ſekere ſalven, en beſmeringen, die eene ſeer byſondere kracht hebben om alle de puyſten te ſuyveren die gewoonlijk overblijven op de lichamen der gener die van de *Pyans* ſijn gequelt. Sy mengen deſe hulp-middelen met d'aſſchen van gebrande rieten, dewelke ſy roeren in water, dat ſy vergaderen van de bladeren die aan den ſtronk van den *Balaſie-boom* ſijn. Sy gebruyken ook tot het ſelve voornemen, ſap van de vrucht van *Junipa*, en ſy leggen op de knobbelen de kern van deſe ſelve vrucht, om dat ſy de kracht heeft van alle den etter uyt de wonde te trekken, en de lippen van de ſweeren toe te ſluyten. Sy hebben het gebruyk niet van het bloed-laten door opening van eene ader, maar ſy gebruyken koppen en ſchrabbingen op het ſmertelijk deel, dat prikkelende met den tand van een *Agouty*, en het een weynigh doende bloeden. En om te verminderen de verbaaſtheyt die veroorſaakt mocht worden door ſoo vele in-ſnijdingen, gelijk wy hebben geſeght dat deſe Barbarẽ haar om verſcheyde oorſaken geven, en die aanleyding ſouden geven om ſich van hare perſonen altijd bloedige lichamen in te beelden, en bedekt met wonden; ſoo moet men weten dat ſy

ook

ook geheymenissen en hulp-middelen hebben die onfeylbaar zijn om haar schielijk te genesen en de wonden soo sinlijk aan te doen groeyen in het sluyten van de quetsuere, datmen op het lichaam ter naauwer nood het minste lijkteyken kan bespeuren.

Sy dienen haar ook met konstige badingen, en doen sweeten door eene soorte van badstove waar in sy den lijdenden besluyten, die door dit hulp-middel zijne geheele genesing verwerft. De *Sorikoischen* doen hare sieken ook sweeten: maar somtijds bevochtigen sy haar met haren adem. En tot de genesing van de wonden, sy, en de *Florideanen* suygen'er het bloed uyt, gelijk d'oude Genees-meesteren dat in gebruyk hadden, wanneer yemant van een vergiftigh beest hadde gebeten geweest, daar toe al voren doende bereyden den genen die desen dienst moest uytvoeren. Men seght ook dat onse *Caraïbanen*, als sy van een gevaarlijk Serpent sijn gestêken geweest, hare wonden doen uyt-suygen door hare vrouwen, na dat sy eenen drank hebben ingenomen, die de deugt heeft om de kracht van het vergif te vernietigen. De *Toupinambous* suygen self de sieke deelen, schoon dat'er geene wonde is. Het gene ook somtijds in de *Florides* word gedaan. En de Turken als haar eenige sinkingen, en eenige smerten overvallen, of in het hooft, of in eenigh ander deel van het lichaam, dan branden sy het deel dat lijdend is.

Lescarbot, en de Laat.

De Lery, 20. Hooft-stuk.

Linschoten 1. Hooft-stuk.

Reyse van Villamont 3. Boek.

Eenige van de Barbarische Volkeren, hebben noch wel vremder hulp-middelen in hare siekten, gelijk by de Historye-schrijverē gesien kan worden. Aldus seydemen dat d'Indianen van *Mechoacham* en van *Tabasco* in Nieuw-Spanjen, om haar van de koortse te genesen naakt in de Riviere springen, wanende daar hare siekte in te drenken. Waar mede sy gewoonlijk geweldigh qualijk slagen. Eene by-na diergelijke daad is by de *Caraïbanen* gesien. Want mijn Heer *du Montel* vond'er op een tijd een oud man die zijn hooft wiesch by eene fonteyne die uytermaten kout was. En hem daar d'oorsaak af gevraaght „ hebbende, antwoorde de goede slokkert: Compere, dat is om my te ge- „ nesen: want ik ben *Mouche*, dat is te seggen geweldigh verkouwt. D'Edelman konde hem niet onthouden van lagghen: maar ook hadde hy'er medelijden mede, geloovende dat dit genoegh was om den ouden man te verliesen. „ En ondertusschen tegen alle de regelen van onse Genees-konst, viel dit vremd „ hulp-middel met hem gelukkigh uyt. Want onsen Edelman ontmoette hem „ des anderen daaghs, blijgeestigh en wel te passe, en t'eenemaal van sijne verkoutheyt verlost. Ook de Wilde ontbrak niet daar op te pochen, en met onsen François te boerten over zijne ydele mededogentheyt van den voorleden dagh.

De *Caraïbanen* zijn uytmuntend jaloers over de geheymenissen van hare Genees-

Genees-konst; boven alle de vrouwen die seer verstandigh zijn in alle dese suyveringen: en waarom het ook wesen mach, sy hebben tot noch toe aan de Christenen niet willen mededeylen d'opper-vermogende hulp-middelen die sy hebben tegen de quetsingen van de vergiftige pijlen. Maar sy weygeren niet daar over te gaan en die te verbinden, als sy hare hulpe van noode hebben: in het tegendeel sy komen'er vrolijk aan, en vrywilligh. Aldus een persoon van hoedanigheyt onder onse Françoyschen gevaarlijk gebeten zijnde geweest door een Serpent, werd gelukkighlijk genesen door haar middel. Waar in sy seker wel verschillen met die beestelijke van *Guinée* en van *Sumatra*, die geene mededogentheyt met hare eygene sieken hebben, haar verlatende als arme beesten. Maar het oud volk uyt de Provincye van Babilon, lieten haar alle siekten soo bysonderlijk ter herten gaan, dat de sieken in eene openbare plaatse wierden geleght, en yeder moest haar het hulp-middel aanwijsen, waar van hy d'ondervinding op hem self hadde gedaan. Die in *Cambaya* hebben gereyst, seggen, dat'er self een Gast-huys is, om de sieke Vogelen waar te nemen.

Vertelling van de Hollandeven en van Vincent le Blanc. 1. Deel, 24. Hooftstuk.

Herodot. 1 Boek.

Wanneer de gewoonlijke hulp-middelen die onse *Caraïbanen* in haren nood gebruyken, soodanigh eene uytkomst niet hebben gehad als sy haar belooft hadden, dan nemen sy toevlucht tot hare *Boyez*, dat is te seggen, tot hare Swarte-konstenaren, die ook de Genees-meesteren na-apen: en haar versocht hebbende om haar te komen besoeken, plegen sy raad met haar op d'uytkomst van hare siekten. Dese ongelukkige onderstanden van den boosen Geest, hebben door hare beguygelingen, soodanigh een geloof onder dese arme bedrogene verworven, dat sy geacht zijn gelijk Seghs-lieden van het leven en van de dood, en soodanigh ontsien ter oorsake van hare besweringen, en de wrake die sy nemen over alle wie haar verachten, dat'er niemant is onder dit ellendigh Volk, die niet voor eerlijkheyt rekent met eene blinde gehoorsaamheyt haren raad aan te hangen.

Wat belangt de Plechtigheden die sy in dese gelegentheden gebruyken, wy hebben haar alreede aangeraakt in het Hooft-stuk van haren Gods-dienst. Het moet voor alle andere dingen wesen, dat de Hutte waar in de *Boyé* komen moet, wel suyverlijk bereyd sy: dat de kleyne tafel die sy *Matoutou* noemen, sy gedekt met *Anakri* voor *Mahoya*, dat is te seggen, met eene offerande van *Cassave* en van *Ouycou* voor den boosen Geest; en self met d'eerstelingen van hare tuynen, indien't in het saysoen der vruchten is: Daar moeten ook in een van de hoeken van de hutte soo vele kleyne stoeltjes staan, als'er personen by dit afgryselijk werk sullen gevonden worden.

Na dese voor-bereydingen, de *Boyé*, die nimmer dit werk der duysternissen pleecht als by de nacht, hebbende sorghvuldigh doen uyt-blusschen alle het

vuur dat in de Hutte en daar ontrent was, gaat by deſe donkerheyt in, en zijne plaatſe gevonden hebbende ter hulpe van het ſwak ſchijnſel van een aangeſtêke Tabak-eynde dat hy in ſijne hand draaght, ſoo ſpreekt hy terſtont eenige Barbariſche woorden; daar na ſtampt hy met ſijn ſlinker voet op d'aarde met verſcheyde hervattingen; en het Tabak-eynde, dat hy in zijne hand draaght, in zijnen mond geſtêken hebbende, ſoo blaaſt hy den rook die'er uyt-komt vijf ofte ſes-malen om hoogh, daar na het Tabak-eynde in zijne hand bryſelende, ſoo verſpreyd hy het in de lucht. En alſdan de Duyvel die hy door deſe aperyen heeft doen op-komen, ſchuddende met eene felle waggeling het dak van de Hutte, of eenigh ander vervaarlijk gerucht verwekkende, komt alſoo vaardigh te voorſchijn, en antwoord onderſcheydentlijk op alle de vragen, die hem door de *Boyé* worden gedaan.

Indien de Duyvel verſekert, dat de ſiekte van den genen om wie met hem raad word gepleecht, niet doodelijk is, dan naderen de *Boyé* en het ſpookbeelt dat hem vergeſelſchapt by den ſieken, om hem te verſekeren dat hy wel haaſt ſal geneſen ſijn; en om hem in deſe hope t'onderhouden, ſoo raken ſy d'allerſmertelijkſte deelen van ſijn lichaam ſachtelijk aan, en die een weynigh gedrukt hebbende, ſoo veynſen ſy daar uyt te doen komen eenige doornen, gebrijſelde beenderen, ſplinteren van hout, en ſtukken van ſteen, die, na het ſeggen van deſe ongelukkige Genees-meeſteren, d'oorſake van ſijne quale waren. Sy bevochtigen ook ſomtijds met haren adem het ſwakke deel, en daar aan met verſcheyde hervattingen hebbende geſogen, ſoo overtuygen ſy den lijdenden, dat ſy door dit middel hebben uyt-getrokken alle het vergif dat in ſijn lichaam was, en dat hem in quynen t'onder-hield: Endelijk tot het beſluyt van deſe vervloekte verborgentheyt, ſoo wrijven ſy het gantſch lichaam van den ſieken met het ſap van de vrucht van *Junipa*, die het verft met een geweldigh donker bruyn, het welke is als het teyken en het zegel van ſijne geneſing.

De gene die gelooft door ſulk een verdoemd middel geneſen te weſen, is gewoon tot erkentenis een groot gaſtmaal aan te rechten, waar aan de *Boyé* d'eerſte ſitplaatſe onder de genoodighde houd. Hy moet ook niet vergeten *d'Anakri* voor den Duyvel, die niet vergeet hem al-daar te laten vinden. Maar indien de *Boyé* heeft onderſtaan uyt de gemeenſchap die hy met ſijnen Geeſt heeft gehad, dat de ſiekte ter dood is, ſoo genoeght hy hem met de ſieke te vertrooſten, hem ſeggende, dat ſijnen God, of om beter te ſeggen ſijnen gemeenſamen Duyvel, medelijden met hem hebbende, hem wil mede voeren in zijn Geſelſchap, om verloſt te weſen van alle ſijne ſwakheden.

Ælian. 3. Boek, 38. Hooft-ſt.

Sekere Volkeren, niet konnende dragen de moeyelijkheyt en d'ongemakken

ken van eenen al te verminkten ouderdom, waren gewoon met een glas Scherling hare ſiele te verjagen, die al te lange na haren ſin in haar ellendigh lighaam kroop. En eenige andere, na het verhaal van *Plinius*, vermoeyd zijnde van te leven, ſtorteden haar in de Zee. Maar in andere landen, verwachteden de kinderen niet dat hare Vaderen tot ſulk eenen hoogen ouderdom zijnde gekomen, deſe uytvoering deden: Want men ſeght dat door eene openbare wet, ſy daar van de Vader-ſlaghteren en de Beulen waren. En de Son verlicht noch huyden ten dage in eenige Provincyen van de *Florides*, vervloekte ſchepſelen, die door eene ſoorte van Gods-dienſt en Godvruchtigheyt, hare Vaderen ter neder vellen en ſlachten als ſy tot hare verminktheyt ſijn gekomen, gelijk perſonen die in deſe werelt onnut, en haar ſelven tot een laſt zijn.

4. Boek, 12. Hooft-ſtuk.

Elian 4. Boek, 1. Hooft-ſt.

Maar hoe verre d'Ouderdom van onſe *Caraïbanen* mach gekomen weſen, ſoo worden de kinderen nooyt moede hare Vaderen en hare Moederen in dien ſtaat te ſien. Het is waar, dat eenige *Caraïbanen* de dood van hare Ouderen hebben verhaaſtet, en hare Vaderen en Moederen gedood, geloovende een goed werk te doen, en haar eene lieftallige gedienſtigheyt te bewijſen, in haar te verloſſen van vele ongemakken en moeyelijkheden, die d'ouderdom met hem ſleept. Een oud Hooft-man die onſe Françoyſchen *De Pyloot* noemden, verheerlijkte hem dat hy deſen af-grijſſelijken dienſt aan verſcheyde van zijne voor-ouderen hadde gedaan. Maar eerſtelijk de *Caraïbanen* gebruykten deſe onmenſchelijkheyt niet als wegens de genen die het aldus begeerden, om van d'ellenden deſes levens verloſt te weſen: en dat was niet als om te voldoen d'ernſtige gebeden van haar die vermoeyt waren in te leven wanneer ſy aldus handelden. Daar-en-boven, deſe barbarye is nimmer al-gemeenlijk onder haar aangenomen geweeſt: en d'allerverſtandighſte hebben'er tegenwoordigh eenen gruwel af, en onderhouden hare Vaderen en hare Moederen tot aan den laatſten oogenblik van haar leven, met alle ſorghvuldigheyt, en alle de betuygingen van vriendſchap, eerbewijs, en van onderdanigheyt diemen ſoude konnen verwachten uyt eene Nacye, die geen ander licht heeft om haar te geleyden als dat van de verdorvene natuure. Sy dragen geduldighlijk de gebreken en de gêmelijkheden van haren ouderdom, vermoeyen hun niet in haar te dienen en houden haar ſoo veel als mogelijk is by haar om haar te vermaken, gelijk onſe Françoyſchen dat in eenige van hare Eylanden hebben geſien. Het welke geenē kleynen lof verdient, indien men overweeght dat dit by Barbaren word gedaan. Dat ſoo eenige onder haar, hare Vaderen en hare Moederen aldus niet eeren, die ſijn ontaart van de deugt haar'er Voor-ouderen.

Herodotus 5. Boek, en Filoſtrateo in het levē

Maar als, niet tegenſtaande alle hare ſorgen en alle hare moeyten, ſy yemant van hare naaſten of van hare vrienden verlieſen, dan maken ſy groot ge-

van Apollonius, 5. Boek, 1. Hooft-ſt.

ſchreeuw en groote weeklachten op ſijne dood; Wel in het tegendeelige van d'oude Tracianen, en van d'Inwoonderen der gelukkige Eylanden, die hare dooden met vreugde, danſen en liederen begroeven, gelijk perſonen die verloſt waren van d'ellenden des menſchelijken levens. Na dat de *Caraïbanen* het doode lichaam met hare tranen hebben bevochtight, waſchen ſy het, maken het root, wrijven het hooft met olye, kemmen het hair, vouwen het de beenen tegen de dyen, d'ellebogen tuſſchen de beenen door, en ſy buygen het aangeſicht op de handen, invoegen dat het geheel lichaam by-na is in het ſelve poſtuur als het kind in den buyk van zijne Moeder, en ſy winden het in een nieuw bedde, verwachtende dat ſy het in d'aarde leggen.

Reyſe van Drac, 2. Deel.

Daar zijn Nacyen gevonden die aan de doode lichamen de Rivieren tot gewoonlijke graven ſchonken, gelijk de *Ethiopiers*. Andere wierpen haar voor de vogelen en voor de honden, gelijk de *Parthen*, de *Hircaniers*, en haar'es gelijken alſoo eerlijke lieden als *Diogenes* de hondſche. Eenige andere Volkeren een weynigh minder ongevoeligh, dekten haar met een hoop ſteenen. Men ſeght dat eenige *Afrikanen* haar in aarde vaten leggen: en dat andere haar in glas huysveſten. *Heraklijt*, die het vuur voor het beginſel van alle dingen hield, wilde dat men de lichamen brandde, op dat ſy tot haren oorſpronk ſouden wederkeeren. En deſe gewoonte by de Romeynen eenige eeuwen achter een waar-genomen zijnde geweeſt, gaat noch heden in ſwang by verſcheyde Volkeren van het Ooſten. Maar *Cyrus* ſeyde al ſtervende, dat'er niets gelukkiger was, als in den ſchoot van d'aarde te weſen, die de gemeene Moeder was van alle menſchen. D'eerſte Romeynen waren van dit gevoelen; want ſy begroeven hare dooden. En dit is ook het gene men onder ſoo vele verſchillende wijſen en manieren by de *Caraïbanen* in gebruyk vind. Sy maken hare kuylen niet op onſen ſtijl; maar gelijk de Turken, de *Breſilianen*, en de *Canadiners* de hare maken, dat is te ſeggen tot de diepte van vier ofte vijf voeten, of daar ontrent, van ronde gedaante, op de wijſe van een ton: en op den grond ſetten ſy een kleyn ſtoeltje, op het welke d'ouderen en de vrienden van den overledenen, het lichaam ſtellen, dat latende in het ſelve poſtuur dat ſy het gegeven hebben ſtrakx na ſijne dood.

Xenofon in ſijne Cyropedie. 8. Boek. Plin. 7. Boek, 54. Hooft-ſt.

Sy maken gewoonlijk de kuyl in de Hutte van den overledenen, of ſoo ſy hem elders begraven, dan maken ſy altijd een kleyn dekſel op de plaatſe daar het lichaam ruſten moet, en na dat ſy hem in deſe kuyl hebben laten ſakken, en in ſijn *Amak* gewonden, maken ſy'er een groot vuur rondom, en alle d'alleroudſte ſoo mannen als vrouwen huyken op hare knyen. De mannen plaatſen haar achter de vrouwen, en van tijd tot tijd laten ſy haar de hand over d'armen glijden om haar tot weenen aan te porren. Daar na al ſingende en al

ſchreyen-

„ schreyende seggen sy alle met eene erbarmlijke en klagende stemme. Ach „ waarom zijt gy gestorven? Gy had soo vele goeden *Manioc*, goede *Patatens*, „ goede *Bananen*, goede *Ananassen*. Gy waard soo bemint van uw Huysgesin, „ en men droegh sulk eene groote sorge over uwen persoon. Ach waarom zijt „ gy dan gestorven, waarom zijt gy dan gestorven? Indien het een man is, „ dan voegen sy'er by. Gy waart soo strijdbaar en soo edelmoedigh. Gy hebt „ soo vele vyanden ter neder-gevelt: gy hebt in soo vele gevechten uytge- „ munt: Gy hebt ons soo vele *Aroüages* doen eten: Helaas wie sal ons nu „ tegens *d'Aroüages* beschermen? Ach waarom zijt gy dan gestorven? En sy hervatten het selve lied verscheyde malen.

De *Toupinambous* maken by-na de selve weeklachten op de graven van hun- „ ne dooden. Hy is gestorven, seggen sy, die goede Jager, die uytmuntende „ Visscher, die dappere Krijsch-man, die brave eter van gevangenen, die „ groote verslager van Portugesen, en van *Margajatten*, die edelmoedige be- „ schermer van ons land. Hy is gestorven. En sy herhalen dikmalen het selve gedicht. De *Guineschen* vragen ook aan hare dooden, wat haar heeft verplicht om te sterven, en wrijven haar het aangesicht met een stroowisch om haar wakker te maken. En *Busbekius*, in de Vertelling van sijne Af-gesantschappen in Turkijen, verhaalt, dat gaande door eenen Burcht van de *Servia*, *Yagodena* genaamt, hy vrouwen en dochteren hoorde, die weeklagende by eenen dooden, tot hem in hare lijk-gesangen seyden, gelijk of hy bequaam hadde „ geweest om haar te verstaan. Wat hebben wy verdient, en waar in hebben „ wy ontbroken om het in uwen dienst en t'uwer vertroosting te doen? Wat „ oorsaak van misnoegen hebt gy ooyt tegens ons gehad, die u verplicht heeft „ om ons te verlaten, en ons aldus ellendigh en bedroeft te doen blijven? Het geene ten deele over-een komt met de Lijk-klachten van onse *Caraïbanen*.

De Lery 5. Hooft-stuk.

Vertelling van de Hollandere, 5. Boek.

Het gejammer en het gehuyl van de *Toupinambous* en van de *Virginianen* in diergelijke gelegentheden duert gemeenlijk een maant. De Volkeren van Egypten, deden hare tranen seventigh dagen dueren. En eenige *Floridianen* gebruyken oude wijven ses geheele maanden. Maar *Lycurgus* hadde den rouw bepaalt op elf dagen, en dat komt seer na-by den tijd die de *Caraïbanen* ten anderen tijde namen om den overledenen te beweenen, eer sy hem met aarde overdekten. Want geduerende den tijd van tien dagen, of daar ontrent, quamen hare bloed-verwanten en self hare aller-beste vrienden den dooden tweemalen des daaghs aan de kuyl besoeken. En sy brachten desen dooden altijd „ t'eten en te drinken, yeder reyse tot hem seggende. Ach waarom zijt gy ge- „ storven? Waarom wilt gy in het leven niet weder-keeren. Seght ten min-

Plutarchus in het leven van Lycurgus.

„ ſten niet dat wy u geweygert hebben waar van gy leven moeſt. Want wy „ brengen u t'eten, en te drinken. En na dat ſy hem deſe ſchoone vermaning hadden gedaan, gelijk of hy die hadde konnen hooren, ſoo lieten ſy by hem op de kant van de kuyl de ſpijſen en de dranken tot aan het ander beſoek, dat ſy haar op ſijn hooft ſtieten, om dat hy ſich niet gewaardighde ſijne hand uyt te ſtêken om haar aan te nemen.

Siet Acoſta, De Lery, Paulus den Ionge, Francois Cauche. Tomas Nicole by Bergeron, Carpin, en Trigaut.

De *Peruvianen*, de *Breſileanen*, de *Canadineren*, de *Madagaſcarſchen*, de *Canarianen*, de *Tartaren*, de *Chineſen*, vergeſelſchappen ook met eenige ſpijſen, de graven daar ſy hare naaſten in leggen. En ſonder ſoo verre te gaan, gebeurt'er niets yets diergèlijkx onder ons? Want men dient geduerende eenige dagen d'af-beeldſelen van onſe Koningen en van onſe Vorſten nieuwlijkx geſtorven, en men bied haar aan te drinken en t'eten gelijk of ſy levendigh waren: ſelf tot voor haar te doen de proef van de ſpijſen en van de dranken.

De *Caraïbanen* van eenige Eylanden ſtellen noch heden ſpijſen by de kuyl van den dooden; maar ſy laten haar ſoo lang een tijd niet ſonder haar met aarde te dekken, als ſy ten anderenmale deden. Want na dat het Lijk-geſang geëyndight is, en dat de vrouwen alle hare tranen hebben uyt-geput, leght een van de vrienden des overledenen hem eene plank op het hooft, en andere ſtouwen d'aarde met de hand allenxkens voort, en vullen de kuyl. Men verbrand daar na alles wat den dooden toebehoorde.

Acoſta, Hiſtorye van China, de Laat, Garcilaſſo, Pirard, Linſchoten en andere.

Sy dooden ook ſomtijds ſlaven om de ſwervende Geeſten van hare dooden te vergeſelſchappen, en haar te gaan dienen in d'andere werelt. Maar deſe arme ellendige ontſnappen het te voet als haar Meeſter ſterft, en beſchermen haar in eenigh ander Eyland. Men krijght een rechtveerdighe ſchrik op het verhaal van deſe onmenſchelijke en Barbariſche lijk-plichten, die bevochtight worden met het bloed van de ſlaven, en van verſcheyde andere perſoonen, en die vrouwen voor het geſicht ſtellen met den ſtrot af-geſneden, gebrand, of levendigh begraven, om in d'andere werelt hare mannen geſelſchap te gaan houden, gelijk men daar voorbeelden af vind by verſcheyde Nacyen. Maar onſe *Caraïbanen* genoegen haar in deſe ontmoetingen, met de Slaven van den overledenen te dooden, ſoo ſy haar konnen achter-halen.

Virgilius, Arriaan, Tacitus. 7. Boek, 12, Hooftſtuk.

Het was aan de Lacedemoneren verboden yets met de dooden te begraven: maar het tegendeelige heeft in ſwang gegaan, en gaat noch heden ten dage in ſwang by verſcheyde Nacyen. Want ſonder te ſpreken van ſoo vele koſtelijke dingen die men dede vernietigen met de lichamen die na hare dood door het vuur gingen, by d'oude Romeynen, Macedoneren, Hooghduytſchen, en andere Volkeren: Soo leſen wy in de Hiſtorye van *Joſefus*, dat de Koning Salomon groote Rijkdommen op-ſloot met het lichaam van David ſijnen

ſijnen Vader. Aldus leggen de Tartaren in het graf met den dooden, al ſijn goud en ſilver. En de *Breſilianen*, de *Virginianen*, de *Canadineren*, en verſcheyde andere Wilden begraven met het lichaam de kleederen, de toeruſting, en den gantſchen aanhang van d'overledenen. *Carpin, De Lery, Vertelling van de Hollande-ven.*

Dit deden ook de *Caraïbanen* in hare lijk-plichten, eer ſy gemeenſchap met de Chriſtenen hadden gehad. Want in het laatſte beſoek dat ſy by den dooden quamen doen, brachten ſy alle den Huys-raat die hem geduerende ſijn leven hadde gedient, te weten, den boogh, en de pijlen, de *Boutou* of de knodſe, de kroonen van vederen, d'oorbehangſelen, de Hals-ſnoeren, de Baggen, d'Arm-ringen, de Korven, de Vaten, en d'andere dingen die tot ſijn gebruyk waren, en begraven het alle te ſamen met den dooden, of branden het op de kuyl. Maar tegenwoordigh zijn ſy ſuyniger geworden: want de naaſte Bloedvrienden van den overledenen behouden dit alles, tot haar gebruyk; of ſy ſchenken het aan de behulpſame, die het bewaren ter gedachteniſſe van den overledenen. *De Laat, en de Ionge.*

Na dat het lichaam met aarde is bedekt, ſnijden de naaſte Bloed-magen hun hair af, en vaſten geſtrengelijk, geloovende dat ſy hier door en langer en gelukkiger ſullen leven. Andere verlaten de Hutten en de plaatſen daar ſy yemant van hare vrienden hebben begraven, en gaan elders woonen. Als het lichaam ten naaſten by verrot is, houden ſy noch eene verſameling, en na dat ſy het graf al ſuchtende hebben beſocht en met voeten getreden, ſoo gaan ſy hare ontuchtigheden bedrijven, en hare ſmerten in den *Ouïcou* verdrenken. Aldus is de Plechtigheyt geëyndight, en men komt dit arm lichaam niet meer quellen.

Eynde van het tweede en laatſte Boek van de Hiſtorye der Voor-eylanden.

CA-

CARAÏBAANSCH WOORDEN-BOEK.

Waarſchouvving.

1. WY teykenen de lange Letter-grepen, en op dewelke men wat ruſten moet, met ſcherpe punten uyt. En wy ſtellen van die punten op verſcheyde letteren om te doen kennen dat de gene die voor gaat aan de voorgaande letter-greep toe-behoort, en geenſins mach gevoeght worden by d'uytſpraak van de volgende, gelijk wanneer in het Francoyſch wy twee punten ſtellen op *Loüange*, op *Loüer*, en in het Neder-duytſch op *Geëert*, op *Geëdelt* en diergelijke woorden.

2. Wanneer het woord dat wy ſtellen een van de tale der mannen is, ſoo teykenen wy het uyt door eene M. en wanneer het is dat van de Vrouwen ſoo onderſcheyden wy het met eene V.

3. Eyndelijk gelijk de woorden van deſe Tale moyelijk ſijn om ſuyver gedrukt te worden, van de gene die de kenniſſe daar van niet door haar ſelven hebben, ſoo worden de Leſeren gebeden aan den Drukker toe te-ëygenen de gebreken die miſſchien al-hier in eenige plaatſen ſullen gevonden worden, gelijk het by-na anders onmogelijk is.

I. DE

I. DE DEELEN van het MENSCHELYK LICHAAM.

MYn lichaam, *Nókobou*.
Het vette, *Takellé*.
Mijne huyt, *Nora*. Dit beteykent in het al-gemeen alles wat tot overdekking dient.
Mijne beenderen, *Nabo*. Dit beteykent ook een *tendo* of eene *Peese*.
De Caraïbanen onderscheyden d'aderen met de zenuwen niet, en sy drukken haar uyt door het woord van *Nillagra*, het welke beteykent mijne zenuwen of mijne aderen: gelijk *Lillagra* sijne zenuwen of sijne aderen. Sy noemen noch aldus de wortelen van de boomen.
Mijn bloed. M. *Nitta*. V. *Nimoinalou*.
Mijn hair, mijne hairen, *Nitibouri*.
Mijn hooft, *Nicheucke*.
Mijne oogen, *Nákou*.
Mijn oogh-appel, *Nakou-euke*. Dat is eygentlijk te seggen, *De kerne van mijn oogh*.
Mijn ooghschedel *Nakou-ora*. Dat is te seggen, *het vel van mijn oogh*.
Mijne winkbraauwen, *Nákoujou*, eygentlijk *het hair van het oogh*.
Mijn voorhooft, *Nérébé*.
Mijn aangesicht, *Nichibou*.
Mijne neuse, *Nichiri*.
Mijne mond, *Nióuma*.
Mijne lippe, *Nioumárou*.
Mijn tant, *Nári*.
Mijn baaktant, *Nackeuke*.
Mijn tantvleesch, *Nâri-aregrik*, eygentlijk, *het gene tegen mijne tanden aanstaat*.
Mijn oor, *Narikaë*.
Mijne hooftslapen, *Nouboyoubou*.
Mijne kaken, *Natigné*.
Mijne tonge, *Ninigné*.
Mijne kinne, *Nâriona*.
Mijne mammen, *Nouri*.
Mijn borst, *Nârokou*.
Mijn schouder, *Nèché*.
Mijn arm, *Narreuna*, het beteykent ook een *Vlerk*.
Mijn elleboogh, *neugeumeuke*.
Mijne handen, *nóucabo*.
Mijne vingeren, *nôucabo-raün*, gelijk of gy seydet, *de jonge* of *de kinderen van mijne hand*.
Mijn duym, *Nôucabo-iteignum*, eygentlijk *dat tegen de vingeren gestelt is*.
De pols, *Lóucabo ánichi*, dat is eygentlijk te seggen de *ziele van de hand*.
Mijn nagel, *Nóubara*.
Mijne mage, *nánichirokou*.
Mijn herte, M. *niouánni*. V. *nânichi*. dit woord beteykent ook, mijne *ziele*.
Mijne longe, *Noara*.
Mijne lever, *Noubana*,
Mijne ingewanden, *Noulakaë*, dit beteykent ook den *buyk*.
Mijne nieren, *nanagane*.
Mijne zijde, *nauba*.
De milte, *eouëmata*.
De blase, *Ichikoulou-akaë*.
Mijn navel, *nârioma*.
De natuurlijke deelen van den man, M. *Yaloukouli*. V. *Nehuera*.

De natuurlijke deelen van de vrouwe, *Touloukou.*
Mijn achterste, *nårioma-rokou.*
Mijne billen, *niatta.*
Mijne dyên, *neboüik.*
Mijne knyë, *nagagirik.*
Mijne knyë-schijve, *nichaouá-chaouà.*
Mijn been, *nourna.*
Mijn scheenbeen, *nourna-aboulougou.*
Mijn gewricht, *napataragoune*, dat is te seggen, *een by-gevoegt ding.* Het gene sy ook toe-eygenen aan een stuk of lap datmen op een kleed set.
Mijne enkelklaauwe, *noumourgouti.*
Mijn voet, *nougouti.*
Mijn hiel, *nougouti-raïm.* Dat is eygentlijk te seggen, *de jongen van de voet.*
De plante van mijnen voet, *nougouti-rokou*, eygentlijk, *het binnenste van de voet.*

Gelijk sy by-na de namen der dingen, boven al die van de gedeelten des lichaams nimmer enkel en op haar selven noemen; maar dat sy die verbinden aan eenen van de drie personen, soo hebben wy haar hier op den eersten persoon gestelt. Die haar op d'andere wil voegen, sal maar d'eerste letter vã yeder woord te veranderen hebben: gelijk men dat kan leeren uyt het Hooft-stuk van de tale.

II. BLOED-VRIENDSCHAP en AAN-HUWLYKING.

Myn bloed-vriend, M. *Nioumoulikou*, V. *Nitoucke.*
Mijn huwlijk, *Touëlleteli.*
Mijn man, *Niraiti.*
Mijn Vader tot hem sprekende, M. en V. *Bába.*
Van hem sprekende M. *Toumáan*, V. *Noukóuchili.*
Mijn Groot-vader, M. *Itámoulou*, V. *nárgouti.*
Mijn Vaderlijke Oom. Men noemt hem Vader, *Bába.* En om den waren en eygentlijken Vader te beteykenen, als men hem voor-wetens wil onderscheyden, soo maaktmen somtijds dese by-voeging *Bába tinnaka.*
De moederlijke Oom. M. *Táo*, V. *Akátobou.*
Mijn Soon, M. *Imákou*, *Imoulou*, *Tamoinri*, V. *Nirabeu.*
Mijn Jongen-soon, *Hibáli*, als'er niet meer als een is: maar als'er vele sijn, *Nibágnem.*
Mijn eer-gebore broeder, M. *Hanbin*, V. *Niboukayem.*
Mijn jongstgebore, M. *Ouánouë*, en *Ibiri*; dat is eygentlijk te seggen, *mijn helft*, V. *Namouleëm.*
Mijn schoon-broeder, en mijn moederlijke Neef, M. *Ibámouï*, V. *Nikeliri.*

De

De Neef niet aan de Nichte getrouwt, *Yapataganum.*
Mijn kinds-kind, of Susters of Broeders kind, *Yanantigané.*
Mijn Swager, *Hibáli moukou*, dat is te seggen, *die kleyne kinderen maakt.*
Mijne vrouwe, M. *Yenénery*, de vrouwen seggen, *Liáni*, zijne vrouwe.
Mijne Moeder, tot haar sprekende, M. en V. *Bîbi*, dat is ook een uytroeping of verheffing van een saak.
Van haar sprekende, M. *Ichánum*, V. *Noukoûchourou.*
Mijne Schoon-moeder van het tweede bedde, *Noukóuchourouteni.*
Mijne Schoon-moeder waar van ik de dochter hebbe getrouwt, *Imenouti.*
Mijne Groot-moeder, M. *Innouti*, V. *Nagette.*
De moederlijke Moeye, hiet moeder, *Bîbi.*
De Vaderlijke, *Naheupouli.*
Mijne dochter, M. *Niananti*, V. *Niraheu.*
Mijne Suster, *Nitou.*
D'eerste geboorne, *Bîbi-Ouânouân.*
De Jongstgeboorne, *Tamouléloua.*
Swagerinne, schoon-dochter, en Nichte, *Nibaché.*
Mijne Nichte, M. *Youëlléri*, dat is te seggen, *mijne vrouwelijke* of *mijne beloofde*; om dat sy aan hare Neven natuurlijk tot vrouwen behooren. De vrouwen seggen *Youëllou.*
De kinderen van twee broeders, noemen haar *Susters* en *Broeders*: de kinderen van twee Susteren even soo.

III. STATEN
en
HOEDANIGHEDEN.

Een man, of een mannelijke, M. *Ouëkelli*: in het meervoud, *Ouëkliem*, V. *Eyéri*: in het meervoud, *Eyèrium.*
Eene Vrouwe, of eene vrouwelijke, M. *Ouëlle*: in het meervoud: *Ouliem*, V. *Inärou*: in het meervoud, *Innôyum.*
Een kind, *Niankeïli.*
Een jongen, *Mouléke.*
Eene dochter, *Niankeïrou.*
Een kleyne jongen, *Ouëkelliraeu*, eygentlijk, *een kleyne mannelijke.*
Eene kleyne dochter, *Ouëlli-raeu* eygentlijk *eene kleyne vrouwelijke.*
Een Oudman, *Ouäiali.*
Een Vader des Huysgesins, *Tiouboutouli authe.*
Een Weduwenaar en eene Weduwe, *Moincha.*
Een medegesel, *banarê.*
Een vriend, M. *Ibaouânale*, V. *Nitignon.*
Een vyand, M. *Etóutou*, V. *Akani.*
Een gemaakte vyand, *Etóutou noubi*, Aldus noemen sy alle hare vyanden die gekleed gaan.
Wilden, *Maron.* De *Caraïbanen* geven desen naam niet als aan de dieren, en aan de wilde vruchten.
Inwoonder, *bonon.*
Eylander, of bewoonder van een Eyland, *Oubao-bonon.*

Bewoonder van het Vaſte-land, *balcüe-bonon.*

Zee-man, *balanaglé.* Aldus noemen ſy de Chriſtenen, om dat ſy van ſoo verre over zee in haar land komen.

Generaal van een Scheeps-leger, of Amiraal, *Nhaléné.*

Hooft-man van een Schip, *Tiouboutouli canaoüa.*

Groot Hooft-man, of een Generaal, *Ouboutou*; in het meervoud, *Ouboutounum.*

Plaats-houder, *Tiouboutoumali*, dat is eygentlijk te ſeggen *het ſpoor van den Hooftman* of *het gene na hem te voorſchijn komt.*

Soldaat, of Oorlogs-man, *Netoukoüiti.*

Schild-wacht, Verſpieder, *Arikouti, Nâbara.*

Mijn oorlogs-gevange, *Nioüitouli, Nioüëmakali.*

De gene die den laſt heeft om de gaſten t'ontfangen, *Niouâkaiti.*

Mijn huer-knecht, ſoodanigh als de Chriſtenen hebben *Nabouyou.*

Slaafſchen dienaar, *Tamon.*

Een Jager, *Ekerouti.*

Vet, *Tibouléli.*

Mager, *Toulééli.*

Groot, *Mouchipééli.*

Dik, grof, *Ouboutonti.*

Kleyn, *Nianti, Raeu.*

Katijvigh, *Pikenine*, in baſtaart taal.

Hoogh, *Inôuti.*

Laagh, *Onabouti.*

Diep, *Ouleliti, Anianliti.*

Breed, *Tabouléreti.*

Lang, *Mouchinagouti.*

Rond, *Chiririti.*

Vierkand, *Patagouti.*

Schoon, *Boüitouti.*

Leelijk, *Nianti ichibou.*

Sacht, *Nioulouti.*

Hard, *Téleti.*

Droogh, *Ouárrou, Ouárrouti.*

Vochtigh, *Kouchakouâli.*

De hitte en de koude ſijn op den ix. tytel uytgedrukt.

Wit, *Alouti.*

Swart, *Ouliti.*

Geluw, *Houëreti.*

Rood, *Ponáti.*

Sy konnen niet noemē als die vier verwen, en ſy brengen'er alle d'andere (toe.

Dief, *Youálouti.*

Bloedſchendige, *Kakouyoukouátiti.*

Overſpeelder, *Oulimateti.*

Hoerreerder, *Huéreti.*

Twiſt-gierige, *Oulibimekoali, Koauaiti.*

Verrader, *Nirobouteïti.*

Quaad, *Oulibati, Nianóuânti.*

Goed, *Iroponti.*

Wijs, *Kanichicoti.*

Behendigh, *Manigat.*

Dwaas, *Leuleuti ao*, of *Talouali ao*, dat is eygentlijk te ſeggen, *Die geen licht heeft.*

Dapper, *Ballinumpti.*

Schelm, *Abaouáti.*

Blijde, *Aoüërekoua liouani.*

Droevigh, *Imouëmeti.*

Dronken, *Nitimaïnti.*

Rijk, *Katakobaïti.*

Arm, *Matakobaïti.*

Stêkende, *Chouchouti.*

Dood, *Neketali.*

IV. DA-

IV. DADEN en TOCHTEN.

HY betrouwt sich in hem, *Moingattetiloné.*
Verwacht my, *Iacaba, Noubara.*
Hoopt, wacht, *Alliré.*
Hoopt in hem, *Eminichiraba.*
Hope, *Ementichira.*
Mijne hope, *Nemenichiraeu.*
Mijne vreese, *Ninonnoubouli.*
Mijne vreugde, M. *Naouëregon*, V. *Niouânni.*
Mijne droefheyt, *Nitikabouë.*
Hy is geboren, *Emeïgnouâli.*
Weest welkom, *Halea tibou.*
Ik hebbe honger, *Lamanatina.*
Ik hebbe dorst, *Nacrabatina.*
Geeft my t'eten, of, geeft my brood, M. *Yerebali üm boman*, V. *Nouboute üm boman.* ||
Geeft my te drinken, *Natoni boman.*
Eet, gebiedender wijse, *Baïka.*
Eten, sonder eenigh opsicht genomen, het gene weynigh in gebruyk is, *Aika.*
Ik ete, *Naikiëm.*
Drinkt, *Kourába.*
Ik drinke, *Natiem*, *Natakayem.*
Ik ben verhit door drinken, *Nacharouátina.*
Komt hier, *Hac-yeté.*
Gaat heên, *Bayouboukaa.*
Spreekt, *Ariangaba.*
Ik spreke, *Nanangayem.*
Swijght gy, *Maniba.*
Sit neder, *Niouróuba.*
Gaat ter aarde leggen, *Ráoignaba.*
Staat op, *Aganekaba.*
Staat over-eynde, *Raramaba.*
Siet, *Arikaba.*
Hoort, *Akambabaë.*
Riekt, *Irimichaba.*
Smaakt'er af, *Aochabaë.*
Raakt het aan, *Kourouâbaë.*
Gaat, *bayoubaka.*
Ik gâ voort, *Nayoubákayem.*
Wandelt, *Babáchiaka.*
Loopt, *Hehemba.*
Danst, *Babenaka.*
Ik danse, *Nabinakayem.*
Springt, *Choubákouâba.*
Ik gâ springen, *Choubakouániabou.*
Lacht, *Béérraka.*
Ik lagge, of ik verheuge my, *Naouërékoyem.*
Schreyt, *Ayakouâba.*
Slaapt, *Baronka.*
Ontwaakt, *Akakotouâba.*
Waakt, *Aromankaba.*
Arbeyd, M. *Youâtégmali*, V. *Noumaniklé.*
Ruste, *Nemervoni.*
Gevecht, *Tibouikenoumali.*
Oorlogh, M. *Nainkoa*, V. *Nihuctoukouli.*
Vrede, *Niüemboulouli.*
Hy is verslage, *Niouëllemainti.*
Hy is overwonnen, *Enepáli.*
Ademt, *Aouraba banichi.* Dit wil eygentlijk seggen, *verfrist uw herte.*
Blaast, *Phoubaë.*
Spoecht, *Chouëba.*
Hoest, *Hymba.*

 Snuyd,

Snuyd u, *Naïnraba.*
Drekken, *Houmoura.*
Wast u, *Chibába.*
Bevochtight, *Touba boubara.*
Gaat baden, *Akao bouka.*
Ik swemme, *Napouloukayem.*
Hy swemt wel, *Kapouloukatiti.*
Hy is verdronken geweest, *Chalalaali.*
Hy is versmoort geweest, *Niarakouâli.*
Opent, *Talaba.*
Sluyt, *Tába.*
Soekt, *Aloukaba.*
Vind, *Ibikouâbaë.*
Vlieght, *Hamamba.*
Gy valt, *Bátikeroyen.*
Verliest het, *Aboulekouâbaë.*
Verkoopt het, *Kebeciketabaë.*
Koopt, *Amouliakaba.*
Hy handelt of doet Koopmanschap, *Baouânemeti.*
Gaat op de jacht, *Ekrekabouka.*
Mijne jacht, *Nékeren.*
Hy schiet wel met den boogh, *Kachienratiti, boukatiti.*
Hy schiet wel met het roer, *Katouratiti.*
Gaat visch-vangen, *Tikabouka authe.*
Ik vissche; *Natiakayem.*
Mijne visscherije, *Nâtiakani.*
Hy is in de haven aangekomen, *Abourrikaali.*
Ik sing in de Kerke, *Nallalakayem.*
Ik sing een lied, *Naromankayem.*
Hy is verlieft op haar, hy troetelt haar, *Ichoatoati tao.*
Kust my, *Chouba nioumoulougou.*
Ik wil genoemt wesen, noemt my, *Yetikleeyatek.*
Hy mint hem, *Kinchinti loné, Tibouinati.*
Hy haat hem, *Yerekati loné.*
Twist, *Liouëlébouli.*
Dronkenschap, *Liuëtimali.*
Slaat, geesselt, *Baikoâba.*
Geessel, *Abaïchaglé.*
Slaat hem, *Apparabaë.*
Krabbelt, *Kiomba.*
Dood hem, *Chiouïbaë.*
Hy vaart wel, *Atouattienli.*
Hy is siek, *Nanégaëti, Nannéteïti.*
Siekte, *Anek.*
Hy heeft my onttoovert, *Naraliatina.*
Ik sal my wreeken, *Nibanébouïbatina.*
Wraake, *Nayouïbanabouli.*
Hy heeft hem gebeten, *Kerrélialo.*
Hy is gequetst, *Niboukabouâli.*
Hy leeft noch, M. *Nouloukeïli*, V. *Kakékeïli.*
Het leven, *Lakâkechoni.*
Hy is dood, M. *Aouééli, Nikotamaináli*, V. *Hilaali.*
De dood, *Lalouëne.*
Begraaft het, het gene niet alleen geseyt word van den mensch, maar in t'gemeen van alles watmen in der aarde leght, als van eene plante, *Bonambaë.*
Begraving, *Tonamouli.*

V. HUYSHOUDING en HANDEL.

EEn Dorp, *Authe.*
Een openbaar huys: *Karbet.*
Een huys, M. *Toubana*, V. *Toubonoko.*

Een

Een leuif, en een deksel, of een windschut, *Aïoupa.*
Een tuyn, *Maina.*
Mijn tuyn, M. *Imaïnali,* V. *Nichâli.*
Manioc kuyl, *Tomonak.*
Het dak, *Toubana ora.* Eygentlijk *deksel van het huys, of van de Hutte.*
Muur, of schutheyning, *Koúrara.*
Solder, sy hebben'er geen.
Plank, *Iboutou.*
Deure, *Béna.*
Venster, *Toullepen,* eygentlijk *een gat.*
Bedde, M. *Amak* en *Akat.* V. *Nékera.*
Tafel, *Matóutou.*
Stoel, *Halâbeu.*
Kooye, *Tonoulou-banna.*
Vat, *Takaë,* het gene over al op te passe word gebracht.
Vaatwerk van Calabasse, *Coüi.*
Helft van *Coüi*, dat tot schuttel dient, *Tauba.* Dit woord beteykent eygentlijk, *eene zijde.*
Kroes om te drinken, *Ritta.*
Glas, flessche, *boutella*, uyt het Spaansch.
Traly van hout, die andere Wilden Boucau noemen, *Youla.*
Ysere-pot, of ketel, *Touraë.*
Aarde pot, *Taumali akaë,* en *Canary.*
Kandelaar, of dat yets vast houd, *Taketaklé.*
Keerse, lampe, of toorts-licht, *Touli,* dat is van Sandaal t'geen eene gomme geeft.
Keers-snuyter, *Tachackoutaglé.*
Visch-angel, *Keouë.*
Naalden, *Akoucha.*
Spelde, *Alopholer.*

Koffer, *Arka.*
Korf, *Aláouâta, Catoli.*
Teemse of Seve, om den Manioc door te siften, en den Ouïcou door te lekken, *Hibichet.*
Fijn meel van Manioc, *Mouchache.*
Spijse, Vleesch, *Tékeric.*
Gebraden, *Aribelet, Achérouti.*
Eene Sauce, *Taomali,* of *Taumali.*
Gekapt vleesch, *Nâtara.*
Een Gastmaal, *Nâtoni, Laupali, Eletoak.*
Vergif, M. *Tiboukoulou*, V. *Tibaukoura.*
Koopmanschap, *Eberitina.*
Koopman, *Baouânemoukou.*
Pirauge, of groot Schip van de Wilden, *Canaouâ.*
Kleyn Schip van de Wilden, dat wy Canot noemen, *Couliala.*
Schip, *Kanabire,* dit komt sonder twijffel van ons Françoysch woord.
Coorde, of touw, *Ibitarrou.*
Cabel, *Kaboya.* Dat is een woord dat na stameling gelijkt, en dat sy hebben gevormt, sonder twijffel, zedert dat sy met de vremdelingen hebben verkeert. Gelijk ook eenige van de volgende.
Anker, *Tichibani* en *Ankouroute.*
Mes, *Couchike.*
Knipscheiren, *Chirachi.*
Veel, *Mouche.* Woord van de geschonde taal.
Tien, *Chonnoúcabo raïm*, dat is te seggen, *alle de vingeren van de handen.*
Twintigh, *Chonnoucabo raïm*, *Chonnougouci raïm*, dat is te seggen, *alle de*

de vingeren van de handen, en alle de teenen van de voeten.
Sy konnen niet verder tellen.
Siet daar uw bedde, *bouëkra.*
Siet daar uw eten, *En yerébali.*
Siet daar uwen drank, *En batoni.*
Grooten dank, of wel, *Tao.*
Ja, *Anhan.*
Neen, *Ouâ.*
Morgen, *Alouka.*
Goeden dagh, *Mabouë.*
Vaar wel, *Huichau.*

VI. CIERADEN en WAPENEN.

Snuysterijen, of Beuselingen in 't gemeen, *Cacones.*
Kroone, *Tiamataboni.*
Bagge, *Toukâbouri.*
Hals-snoer, *Eneka.*
Mijn hals-snoer, *Yenekali.*
Armring, *Nournari.*
Oorbehangselen, *Narikaëla.*
Gordel, *Ieconti*, of *Niranvary.*
Broosje, *Tichepoulou.*
Françoysche kamme, *Baïna.* Dat is ons woord in stamel taal.
Kamme van Rieten, *Bouléra.*
Neusdoek, of snuytdoek, *Naïnraglé.*
Spiegel, *Chibouchi.*
Degen, *Echoubâra.*
Roer, Musket, *Rakâbouchou.*
Pistool, *Rakâbouchou raeu*, eygentlijk, *kleyn roer*, of *kleyn musket.*
Geschut, *Kaloon.*
Pijk, Hellebaart, *Ranicha.*
De punt, M. *Lichibau*, V. *Laboulougou.*
Het midden, *Lírana.*
Het eynde, *Tíona.*
De boogh, M. *Oullaba*, V. *Chimala.* Dese twee woorden beteykenen ook een Boom.
De pese van den boogh, *Ibitarrou.*
Pijlen, *Alouâni, Bouleouâ, Hippé.*
Wapen knods, waar mede de Wilden haar dienen in de gevechten in plaatse van swaarden, *bouttou.*

VII. LAND, WATER en LUCHT-GEDIERTE.

Hond, *Anly.*
Teve, *Ouëllé anly.* Eygentlijk het *Wijfje van den Hond.*
Verken, *Bouïrakou.* Sy noemen het ook somtijds, *Coincoin.*
Simme, of gebaarde Meer-katte, *Alouâta.*
Schild-padde, *Catallou*, en in stamel-taal, *Tortille.*
Groote Egdissen, *Ouâyamaka*, dit sijn de selve die andere Indianen *Iganas* noemen.
Kleyne Egdissche, of Mugge-slikker, *Oulleouma.*
Ratte, *Karattoni.*
Katte, *Méchou.*
Soldaat, of Slekke, *Makeré.*
Miere, *Hage.*
Spinnekoppe, *Koulaëlé.*
Serpent, *Hébué.*
Slange, *Couloubéra.* Uyt het Spaansch.

Schor-

Schorpioen, *Akourou.*
Visch, *Authe*, en in bedorven taal, *Pisket.*
Kinkgehoornte, Schelpen. Sy noemen de visch, en sy voegen'er *Ora* by; gelijk of men seyde *het deksel, of de schelpe van den visch.* Aldus *Ouattabouï ora*, is het gene wy gemeenlijk een *Lambis* noemen.
Mouskite, of eene soorte van muggen, *Aëtera.*
Andere soorte van Muggen, gemeenlijk *Maringoins* genaamt, en onder die naam bekent, *Malu Kalábala.* Die witte voeten hebben.
Vliege, *Huëré-huëré.*
Blinkende Mugge, *Cagouyou*, dit komt eenighsins over een met de *Cocuyos* van d'andere Indianen.
Vogel, *Tónoulou.*
Kalkoensche haan, *Ouëkelli pikaka.*
Kalkoensche hinne, *Ouëllé pikaka.*
Gemeene hinne, *Kayou.*
Endvogel, *Kanarou.*
Ganse, *Iriria.*
Perroket, *Kouléhuec.*
Duyve, *Ouâkoukouâ.*
Tortel-duyve, *Oulleou.*
Perdrijs, *Ouâllami.*
Pluym, of veder, *Toubanna*, dit is ook een blad.
Wieke, of arm, *Tarreunâ.*
Bek, of mond, *Tiouma.*
Voet, of poote, *Tóugouti.*

VIII. BOOMEN en PLANTEN.

Boom, *Huëhuë.*
Plante, *Ninánteli.*
Bloeme, *Illehuë.*
Vrugt, of graan, *Tun.*
Blad, *Toubanna:* Dat is ook een pluym.
Tak, *Touribouri.*
Doorn, quast, *Huëhuëyou*; eygentlijk, *het hair van den Boom*; of *Huëhuë akou*; gelijk of gy wilde seggen, *D'oogen van den boom.*
Eene Wildernisse, *Arabou.*
Vygen, *Backóukou.*
Sy noemen d'Oranje-appelen en de Citroenen gelijk wy, om dat dese vruchten uyt Europa tot haar sijn gekomen.
Cassie-of Caneficie-boom, *Malimali.*
Cottoen, *Manóulou.*
Cottoen-boom, *Manóulou Akecha.*
Druyve-boom *Ouliem.*
Rakette, een vrucht aldus by de Françoyschen genaamt, *Batta.*
Groote Cardon, Toorse of waschkeerse genaamt, *Akoulerou.*
Tabak, *Youli.*
Meloen, *Battia.*
Boon of Erweet, *Mancouti.*
Rotting of Riet, in 't algemeen, *Mamboulou Tikasket.*
Suyker-riet, *Kaniche.*
Sap-ofte wijn van Suyker-rieten, *Kanichira.*
Suyker, *Choucre.* Dit is ons eyge-

woord in kromtong.
Een kruyd, *Kalao.*
Wortel om t'eten, *Toralé.*

IX. HOOFTSTOFFELYKE en ONBESIELDE DINGEN.

De Hemel, en eene wolke, *Oubékou.*
Witte wolke, *Allirou.*
Bruyne wolke, *Ouâllion.*
Miſt, Nevel, *Kemereï.*
Sterre, *Ouâloukouma.*
Son, M. *Huyeyou*, V. *Kàchi.*
Mane, M. *Nonum*, het gene ook d'aarde beteykent, V. *Káti.*
Dagh-loop, *Lihuyeouli.*
Klaarheyt en Af-ſchijnſel, *Lalloukone.*
Licht, *Laguenani.*
Nacht, *Ariábou.*
Duyſterniſſen, *Bourreli.*
Het is dagh, *Haloukaâli.*
Het is nacht, *boureokaâli.*
Lucht, *Naouâraglé.*
Wind, *bebeité*, het beteykent ook ſomtijds de lucht.
Vuur, *Ouâttou.*
Aſſche, *balliſſi.*
Regen, *Konóboui.*
Hagel, Ys, Sneeuw. Sy kennen dit niet.
Winter, is haar ook onbekent.
De koude, *Lamoyenli.*
Somer, *Liromouli.*
De hitte, *Loubacha.*
De ſchoone tijd, *Ieromonmééli*, ſy noemen hem ook met den naam van de Somer.
Het is ſchoon weder, *Hueôumeti.*
Het is quaad weder, *Yeheumeti.*
Donder, *Ouâlou ouyoulou.*
Het geluyt van den donder, *Trtrguetenni.*
Onweder, *Youâllou, bointara, Ouragan:* dat d'allergemeenſte naam is.
Regen-boogh, *Alamoulou* of *Youlóuca*; gelijk of men ſeyde, *Gods-pluym* of *Vederbos.*
Een bergh, *Ouëbo.*
Eene valeye, *Taralironne.*
Het op gaan, *Tagreguin.*
Eene vlakte, *Liromonobou.*
Water, Riviere, *Tóna.*
Poel, *Taonaba.*
Bron, ſpringader, *Taboulikani.*
Putte, *Chiekáti.*
Vlied, *Tipouliri.*
Zee, M. *Balanna*, V. *bolaouâ.*
Land, M. *Nonum*, dit beteykent ook de Mane, V. *Mona.*
Drek, *Itika.*
Sand, *Saccâo.*
Wegh, *Ema.*
Steen, *Tébou.*
Rotſe, *Emétali.*
Eyland, *Oubao.*
Vaſt-land, of Vaſte-kuſt, *balouë.*
Hout, *Huêhué*; dit beteykent ook een *boom.*
Yſer, *Crábou.*
Goud en Silver, *boulâta.*
Tin, *Tialapirou.*
Latoen, *Kaouánam.*
Een gat, *Toullepen*; dit beteykent ook

ook een *venster.*

Eene Rheede, *Beya*, dat is het woord van *baye* een weynigh verandert.

X. GEESTELYKE of GODS-DIENSTIGE DINGEN.

DE ziele word uyt-gedrukt door het selve woord dat het *herte* beteykent. Siet in het op-schrift van de deelen des menschelijken lighaams.

Een Geest, M. *Akambouë*, V. *Opoyem* dese namen sijn algemeen. Daarom worden sy somtijds gegeven aan den Geest des menschen. Maar wordẽ by-sonderlijk de goede Geesten op-geleght; ten minsten die de *Caraïbanen* achten soodanige te wesen, en die haar plaatse van Goden houden.

Goede Geest, die sy voor eene Godheyt houden; en van wien een yeder onder haar den sijnẽ heeft voor sijnen bysonderen God, is ook *Ichéïri* genaamt, dat het woord der mannen is; en *Chemun*, het welke dat van de vrouwen is, en waar van het meervoudigh is *Chemignum*. Invoegen dat dese woorden over een-komen met die van *God*, en van *Goden.*

Mijn goede Geest, of mijn God, M. *Ichéïrikou*, V. *Néchéméràkou.*

Boose Geest, of Duyvel. Mannen en vrouwen noemen hem *Maboya*, gelijk alle onse Françoyschen uytspreken; maar de *Caraïbanen* spreken hier de B een weynigh meer op sijn Hooghduyts uyt, gelijk of wy *Mapoya* schreven.

Sy geven ook den naam van *Maboya* aan sekere Duyvels-brooden, en aan sekere Planten van quaden reuk.

De Duyvel, of de Boose geest is hier: laat ons vluchten uyt vreese van hem. *Maboya kayeu-eu: Kaima loari.* Sy sijn dit gewoon te seggen als sy een quade reuk ruyken.

Offeranden die sy aan de valsche Goden, of de quade Geesten doen *Anacri.*

Aanroeping, gebed, plechtigheyt, aanbidding: sy weten niet wat dit te seggen is.

EYNDE.

T A F E L
VANDE HOOFT-STUKKEN
en
VANDE LEDEN,
Des Eersten Boeks deser Historie der Voor-eylanden.

EERSTE HOOFT-STUK.

Van de Gelegentheyt der Voor-eylanden in't gemeen: van de gematightheyt der Lucht; van de Natuure des Lands; en van de Volkeren die daar woonen. Pag. 1

II. HOOFT-STUK.

Van yedere der Voor-eylanden in het bysonder. pag. 6

Eerste Lid, *Van het Eyland van Tabago.* 7
Tweede Lid, *Van het Eyland van de Grenade.* 8
Derde Lid, *Van het Eyland van Bekia.* 9
Vierde Lid, *Van het Eyland van Sint Vincent.* 10
Vijfde Lid, *Van het Eyland van de Barboude.* 10
Sesde Lid, *Van het Eyland van Sinte Lucie.* 11
Sevende Lid, *Van het Eyland van Martinikus.* 12

III. HOOFT-STUK.

Van d'Eylanden de Voor-eylanden die haar na het Noorden uytstrekken. pag. 18

Eerste Lid, *Van het Eyland van Dominikus.* 19
Tweede Lid, *Van het Eyland van Marigalante.* 20
Derde Lid, *Van d'Eylanden der Heyligen, en van de Vogelen.* 20
Vierde Lid, *Van het Eyland van de Desirade.* 21
Vijfde Lid, *Van het Eyland van Gardeloupe.* 21
Sesde Lid, *Van het Eyland van Antigoa.* 24
Sevende Lid, *Van het Eyland van Monserrat.* 24
Achtste Lid, *Van d Eylanden van de Barbade, en van Redonde.* 25
Negende Lid, *Van het Eyland van Nieves.* 25

IV. HOOFT-

IV. HOOFT-STUK.

Van het Eyland van Sint Christoffel in het bysonder. pag. 27

V. HOOFT-STUK.

Van d'Eylanden van onder den Wind. pag. 36

Eerste Lid, *Van het Eyland van Sint Eustatius.* 36
Tweede Lid, *Van het Eyland van Sint Bartholomeus.* 38
Derde Lid, *Van het Eyland van Saba.* 38
Vierde Lid, *Van het Eyland van Sint Maarten.* 39
Vijfde Lid, *Van het Eyland van den Aal.* 40
Sesde Lid, *Van d'Eylanden van Sombrero, van Anegade, en van de Maaghden.* 41
Sevende Lid, *Van het Eyland van het Heyligh Kruys.* 41

VI. HOOFT-STUK.

Van de Boomen die in dese Eylanden wassen, waar van men de vrucht mach eten. 42

Eerste Lid, *Van d'Orangie-boomen, Granaat-appel-boomen, en Citroen-boomen.* 43
Tweede Lid, *Van den Goyave-boom.* 44
Derde Lid, *Van den Papaye-boom.* 45
Vierde Lid, *Van den Momin.* 47
Vijfde Lid, *Van den Junipa.* 47
Sesde Lid, *Van den Druyve-boom.* 49
Sevende Lid, *Van den Acajou.* 50
Achtste Lid, *Van de Pruymen van Ikake.* 51
Negende Lid, *Van de Pruymen van Monbain.* 52
Tiende Lid, *Van den Courbary.* 53
Elfde Lid, *Van den Indiaanschen Vijge-boom.* 53
Twaalfde Lid, *Van den Suyppeere-boom.* 54
Dertiende Lid, *Van den Doornigen Palm-boom.* 54
Veertiende Lid, *Van den Tammen Palm-boom.* 56
Vijftiende Lid, *Van den Latane-boom,* 58
Sestiende Lid, *Van den Cocos, en van den Cacao.* 59

VII. HOOFT-STUK.

Van de Boomen die bequaam sijn om te timmeren; of die tot de Schrijn-werking, of tot de Verwerije dienen. pag. 62

Eerste Lid, *Van twee soorten van Akajou.* pag. 63
Tweede Lid, *Van den Acomas.* 64
Derde Lid, *Van het Roosen-hout.* 64
Vierde Lid, *Van het Indiaansch hout.* 65
Vijfde Lid, *Van verscheyde roode Houten, die bequaam sijn om te timmeren, en van Yser-houten.* 66
Sesde Lid, *Van verscheyde Boomen waar van het hout bequaam is tot de Verwerye.* 67
Sevende Lid, *Van den Roucou,* 68

VIII. HOOFT-STUK.

Van de Boomen die nut sijn tot de Genees-konst; en van eenige anderen waar van de Bewoonderen der Eylanden groote voordeelen konnen trekken. pag. 70

Eerste Lid, *Van den Cassie-of Canificie-boom.* 70
Tweede Lid, *Van de Medecinale Noten.* 72
Derde Lid, *Van het Caneelen-hout.* 73
Vierde Lid, *Van den Cottoen-boom.* 74
Vijfde Lid, *Van den Seepe-boom.* 75
Sesde Lid, *Van den Paretuve-boom.* 75
Sevende Lid, *Van den Calebasse-boom.* 76
Achtste Lid, *Van den Mahot.* 78

IX. HOOFT-STUK.

Van de Boomtjes des Lands die vruchten dragen, of die Wortelen schieten, bequaam tot het voedsel der Inwoonderen, of die tot andere gebruyken dienstigh sijn. pag. 79

Eerste Lid, *Van den Manioc.* 79
Tweede Lid, *Van den Ricinus, of Palma-Christy.* 81
Derde Lid, *Van de Bananie-boomen, en de Vyge-boomen.* 81
Vierde Lid, *Van Coralen-hout.* 84
Vijfde Lid, *Van den Jasmin, en van het Keersen-hout.* 85

X. HOOFT-STUK.

Van de Planten, Kruyden, en Wortelen van het Land der Voor-eylanden. pag. 85

Eerste Lid, *Van drie soorten van Pyman.* 85
Tweede Lid, *Van den Tabak.* 87
Derde Lid, *Van den Indigo.* 88
Vierde Lid, *Van de Gember.* 89

Vijfde Lid, *Van de Pataten.* pag. 90
Sesde Lid, *Van den Ananas.* 92
Sevende Lid, *Van de Suyker-rieten.* 95

XI. HOOFT-STUK.

Van eenige andere ongemeene voort-brengselen van het Land der Voor-eylanden, en verscheyde soorten van Moes-kruyden, en Bloemen die'er wassen. pag. 96

Eerste Lid, *Van de Raketten.* 97
Tweede Lid, *van de Was-keerse.* 98
Derde Lid, *van verscheyde soorten van vast-hechtende houten.* 98
Vierde Lid, *van d'altijd levendige Kruyden.* 99
Vijfde Lid, *van de Gevoelige Planten.* 99
Sesde Lid, *van verscheyde soorten van Erweten.* 101
Sevende Lid, *van de Boonen, en van de Turksche-boonen.* 101
Achtste Lid, *van de Planten, en Kruyden, die haar gebruyk mogen hebben in de Genees-konst, of in de Huys-houding.* 102
Negende Lid, *van de Water-meloenen.* 103
Tiende Lid, *van de Lelyen der Voor-eylanden.* 104
Elfde Lid, *van twee soorten van bloemen der Paßie.* 105
Twaalfde Lid, *van het Muskes-kruyd.* 108

XII. HOOFT-STUK.

Van vijf soorten van vier-voetige Beesten, diemen in dese Eylanden gevonden heeft. 108

Eerste Lid, *van den Opassum.* 109
Tweede Lid, *van den Javaris.* 109
Derde Lid, *van den Tatou.* 110
Vierde Lid, *van den Agouty.* 112
Vijfde Lid, *van de Gemuskerde Ratten.* 112

XIII. HOOFT-STUK.

Van de Kruypende Dieren, die in dese Eylanden gesien worden. pag. 113

Eerste Lid, *van verscheyde soorten van Serpenten, en van Slangen.* 113
Tweede Lid, *van d'Egdissen.* 115
Derde Lid, *van d'Anolis.* 117
Vierde Lid, *van de Roquetten.* 117
Vijfde Lid, *van de Maboujats.* 117

Sesde Lid, *van de Gobe-mouches, of Vliege-slikkeren.* pag. 118
Sevende Lid, *van de Land-snoeken.* 120
Achtste Lid, *van Schorpionen, en van eene andere soorte van gevaarlijk Kruypend-gediert.* 121

XIV. HOOFT-STUK.

Van d'Ondiertjes die uyt eenige bederving voortkomen, en die gemeen sijn in de Voor-eylanden. pag. 121

Eerste Lid, *van de Soldaten, en van de Slekken.* 122
Tweede Lid, *van de Lichtende Vliegen.* 123
Derde Lid, *van de Falanges, zijnde eene soorte van groote Vliegen.* 126
Vierde Lid, *van de Duysend-beenen.* 127
Vijfde Lid, *van de Spinnekoppen.* 128
Sesde Lid, *van den Vliegenden-Tyger.* 129
Sevende Lid, *van de Honigh-byen, en van eenige andere Ondieren.* 129

XV. HOOFT-STUK.

Van d'aanmerkelijkste Vogelen der Voor-eylanden. pag. 130

Eerste Lid, *van de Fregatten.* 130
Tweede Lid, *van de Fauves, of vale Vogelen.* 131
Derde Lid, *van d'Aigretten, en van verscheyde andere Zee-en Rivier-vogelen.* 132
Vierde Lid, *van den grooten Krop.* 132
Vijfde Lid, *van de Water-hoentjes.* 133
Sesde Lid, *van de Flammans.* 133
Sevende Lid, *van d'Amerikaansche Swaluwe.* 134
Achtste Lid, *van verscheyde Land-vogelen.* 135
Negende Lid, *van d'Arras.* 136
Tiende Lid, *van de Canides.* 137
Elfde Lid, *van de Peroketten.* 139
Twaalfde Lid, *van de Perokettjes.* 139
Dertiende Lid, *van den Tremblo.* 140
Veertiende Lid, *van d'Amerikaansche Musch.* 140
Vijftiende Lid, *van den Arend van Orenoke.* 140
Sestiende Lid, *van den Mansfeny.* 141
Seventiende Lid, *van den Colibry.* 141

XVI. HOOFT-STUK.

Van de visschen van de Zee, en van de Rivieren der Voor-eylanden. pag. 146

Eerste Lid, *van de vliegende Visschen.* 146
Tweede Lid, *van de Zee-Perroketten.* 148
Derde Lid, *van de Dorade.* 149
Vierde Lid, *van de Bonite.* 150
Vijfde Lid, *van de Zee-naalde.* 150
Sesde Lid, *van verscheyde andere Zee- en Rivier-visschen.* 150

XVII. HOOFT-STUK.

Van de Zee gedrochten die in dese Gewesten gevonden worden. pag. 151

Eerste Lid, *van den Espadon, of Swaart-visch.* 152
Tweede Lid, *van de Marsoüins, of Zee-verkens.* 152
Derde Lid, *van den Requiem.* 153
Vierde Lid, *van den Remora.* 154
Vijfde Lid, *van den Lamantin.* 155
Sesde Lid, *van de Wal-visschen, en andere Zee-gedrochten.* 156
Sevende Lid, *van de Zee-duyvelen.* 156
Achtste Lid, *van de Betune* 158
Negende Lid, *van de Zee-sneppe.* 158
Tiende Lid, *van den Zee-Eechel.* 159

XVIII. HOOFT-STUK.

Bysondere beschrijvinge van eenen Zee-Een-hoorn, die strande op de Rheede van het Eyland van de Schild-padde, in het jaar 1644. *Met een keurlijk Verhaal, by maniere van vergelijking en aangename uyt-spattinge, rakende verscheyde schoone en seldsame Hoornen, diemen sedert korten tijd gebracht heeft uyt de Straat van Davis; en de hoedanigheyt des Lands, en de zeden der Volkeren die'er woonen.* pag. 159

XIX. HOOFT-STUK.

Van de Visschen bedekt met harde korsten, in plaatse van vellen en van schubben: van verscheyde seldsame Kink-hoorns; en van eenige andere schoone Voort-teelingen der Zee, die aan de Kusten van de Voor-eylanden gevonden worden. pag. 178

Eerste Lid, *van de Homars.* pag. 179
Tweede Lid, *van de Zee-spinnekoppe.* 179
Derde Lid, *van de Kreeften.* 179
Vierde Lid, *van den Burgau.* 180
Vijfde Lid, *van den Helm.* 180
Sesde Lid, *van den Lambis.* 181
Sevende Lid, *van de Porcelainen.* 181
Achtste Lid, *van de Zee-kornetten.* 182
Negende Lid, *van de Paarlemoer.* 183
Tiende Lid, *van verscheyde andere soorten van Gehoornt.* 185
Elfde Lid, *van een Gehoornte met Musijk-noten gedekt.* 186
Twaalfde Lid, *van d'Oogh-steenen.* 188
Dertiende Lid, *van de Zee-appelen.* 188
Veertiende Lid, *van de Zee-starren.* 189
Vijftiende Lid, *van de Zee-boomen.* 189
Sestiende Lid, *van de Zee-pluyme.* 190

XX. HOOFT-STUK.

Van den Ambergrijs; van sijnen oorspronk, en van de teykenen des genen die goed is, en sonder vermengeling. pag. 190

XXI. HOOFT-STUK.

Van eenige Twee-natuurige Dieren, die gemeen sijn in dese Eylanden. pag. 195

Eerste Lid, *Van den Krokodil.* 195
Tweede Lid, *van de Tamme Schild-padden.* 197
Derde Lid, *van de Schild-padden diemen Caoüannes noemt.* 200
Vierde Lid, *van de Schild-padden diemen Carets noemt.* 200
Vijfde Lid, *van de wijse hoemen de Schild-padden, en alle d'andere groote Visschen der Voor-eylanden vangt.* 201
Sesde Lid, *van de Land- en soet-water Schild-padden.* 202

XXII. HOOFT-STUK.

Bevattende de bysondere beschrijvingen van verscheyde soorten van Krabben, die gemeenlijk op het Land der Voor-eylanden gesien worden. pag. 204

Eerste Lid, *van de Krabben diemen Tourlourou noemt.* 204
Tweede Lid, *van de witte Krabben.* 205

Derde Lid, *van de beschilderde Krabben.* pag. 205

XXIII. HOOFT-STUK.

Van de Donderen; van d'Aard-bevingen; en van d'Onweders die dikwils in dese Eylanden geschieden. pag. 208

Eerste Lid, *van de Donderen.* 209
Tweede Lid, *van d'Aard-bevingen.* 209
Derde Lid, *van een Onweder dat d'Eylanders Ouragan noemen.* 209

XXIV. HOOFT-STUK.

Van eenige andere ongemakken des Lands, en van de Hulp-middelen diemen'er toebrengen mach. pag. 214

Eerste Lid, *Van de Moustiken, en de Maringoins.* 214
Tweede Lid, *van de Wespen, en van de Schorpioenen.* 215
Derde Lid, *van de Mancenillie-boomen.* 216
Vierde Lid, *van dē Hout-luysen.* 218
Vijfde Lid, *van de Ravetten.* 219
Sesde Lid, *van de Chiken.* 220
Sevende Lid, *Hulp-middelen tegens de bytinge der Serpenten die vergiftigh sijn, en tegens alle andere Venijnen soo van het Land als van de Zee der Voor-eylanden.* 222
Achtste Lid, *van het Zee-schuym.* 224
Negende Lid, *van de Ratten die gemeen sijn in dese Eylanden.* 225

TAFEL
VANDE HOOFT-STUKKEN
Des Tweeden Boeks deser Historye.

EERSTE HOOFT-STUK.

V*An de ter-nederstelling der Uytheemsche Inwoonderen in d'Eylanden van Sint Christoffel, van Nieves, van de Gardeloupe, van het Martinische, en andere Eylanden der Voor-eylanden.* Pag. 229

II. Hooft-stuk. *Van de ter-nederstelling der Françoyschen in d'Eylanden van Sint Bartholomeus, van Sint Maarten en van het Heyligh Kruys.* 246

III. Hooft-stuk. *Van de Vast-stelling der Françoysche Bevolkingh van Gardeloupe, door den Vrede, die gemaakt wierd met de Caraïbanen van Dominikus in het jaar* 1640. 253

IV. Hooft-stuk. *Van den Koop-handel, en van de Besigheden der Uytheemsche Inwoonderen des Lands: en eerstelijk van de bouwing en van de toebereyding van den Tabak.* 263

V. Hooft-stuk. *Van de wijse om de Suyker te maken, en van de Gember, den Indigo, en de Cottoen te bereyden* 270

VI. Hooft-stuk. *Van d'aller-aansienlijkste besicheden van d'Uytheemsche Bewoonderen der Voor-eylanden: van hare Slaven en derselven bestiering.* 276

VII. Hooft-stuk. *Van den Oorspronk der Caraïbanen, Natuurlijke Bewoonderen des Lands.* 281

VIII. Hooft-stuk. *Uytspattinge, in-houdende eene bekortinge van de Natuurlijke en Zedelijke Historye van het Land der Apalachiten.* 307

Eerste Lid, *Van d'uytstrekkinge, en van de Natuure des Lands der Apalachiten.* 308
Tweede Lid, *Van d'allerseldsaamste bysonderheden die gevonden worden in de Provincyen der Apalachiten.* 311
Derde Lid, *Van het lichaam der Apalachiten, en van hare kleederen.* 318
Vierde Lid, *Van den Oorspronk der Apalachiten, en van hare Tale.* 321
Vijfde Lid, *Van de Steden en Dorpen der Apalachiten, en van hare Huysen.* 323
Sesde Lid, *Van het Natuurlijk der Apalachiten, en van hare Zeden.* 325
Sevende Lid, *Van de gewoonlijke Besicheden der Apalachiten.* 328

Acht-

Achtste Lid, *Van de Borgerlijke bestiering der Apalachiten, en van hare Oorlogen.* pag 330
Negende Lid, *Van den Ouden en Nieuwen Gods-dienst der Apalachiten.* 333
Tiende Lid, *Van den Gods-dienst die d'Apalachiten zedert korteling hebben omhelst, en hoe sy daar af de kennisse hebben gekregen.* 337
Elfde Lid, *Van de Huwelijken der Apalachiten, van d'Opvoeding haar'er Kinderen, van hare Siekten, van haren gewoonlijken Ouderdom, van hare Dood, en van hare Lijk-plichten.* 344

IX. Hooft-stuk. *Van het Lichaam der Caraïbanen en hare Cieraden.* 348

X. Hooft-stuk. *Aanmerkingen op de Tale der Caraïbanen.* 359

XI. Hooft-stuk. *Van de Natuure der Caraïbanen, en hare Zeden.* 366

XII. Hooft-stuk. *Van de Natuurlijke eenvoudigheyt der Caraïbanen.* 372

XIII. Hooft-stuk. *Van het gene men onder de Caraïbanen Gods-dienst noemen mach.* 377

XIV. Hooft-stuk. *Volherding van het gene men Gods-dienst onder de Caraïbanen noemen mach: van eenige haar'er Overleveringen; en van het gevoelen dat sy hebben van d'onsterflijkheyt der ziele.* 385

XV. Hooft-stuk. *Van de Wooningen, en van de Huys-houdinge der Caraïbanen.* 394

XVI. Hooft-stuk. *Van de gewoonlijke Maaltijden der Caraïbanen.* 401

XVII. Hooft-stuk. *Van de Besicheden, en van de Verlustigingen der Caraïbanen.* 408

XVIII. Hooft-stuk. *Van het Onthaal dat de Caraïbanen doen aan die haar gaan besoeken.* 415

XIX. Hooft-stuk. *Van het gene onder de Caraïbanen plaatse houd van Burger-recht.* 420

XX. Hooft-stuk. *Van d'Oorlogen der Caraïbanen.* 425

XXI. Hooft-stuk. *Van het Onthaal dat de Caraïbanen doen aan hare Oorloghs-gevangenen.* 434

XXII. Hooft-ſtuk. *Van de Houwelijken der Caraïbanen.* pag. 441

XXIII. Hooft-ſtuk, *Van de Geboorte, en van d'opvoeding der Kinderen van de Caraïbanen.* 446

XXIV. Hooft-ſtuk. *Van den gewoonlijken Ouderdom der Caraïbanen; van hare Siekten; van de hulp-middelen die ſy gebruyken om de geſontheyt weder te krijgen; van hare Dood; en van hare Lijk-plichten.* 453

E Y N D E.

3770

E662
R674n